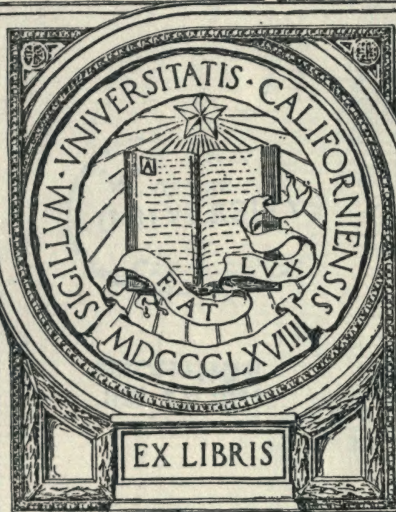

EXCHANGE

EX LIBRIS

Digitized by the Internet Archive
in 2007 with funding from
Microsoft Corporation

THE
ARMENIAN VERSION OF REVELATION

THE ARMENIAN VERSION OF REVELATION

AND

CYRIL OF ALEXANDRIA'S
SCHOLIA ON THE INCARNATION
AND EPISTLE ON EASTER

EDITED FROM THE OLDEST MSS. AND ENGLISHED

BY

FRED. C. CONYBEARE, F.B.A.

LATELY FELLOW OF UNIVERSITY COLLEGE, OXFORD

THE
TEXT AND
TRANSLATION SOCIETY

LONDON

THE TEXT AND TRANSLATION SOCIETY

1907

BS2823
1907

TO WHOM
THEY ARE
APPLICABLE

EXCHANGE

APOCALYPSE OF JOHN

LIST OF THE ARMENIAN SOURCES

I. SOURCES OF THE OLDER AND UNREVISED TEXT

- 1 = The Bodleian Codex Armenus, e. 2.
2 = British Museum Codex Orient. 5304.
3 = Bibliothèque Nationale, Paris, Anc. Fonds Arm. 9.
4 = a Codex preserved in the Armenian Convent of St. James in Jerusalem.

II. SOURCES OF THE TWELFTH CENTURY RECENSION

- α = British Museum Addit. 18549.
 β = British Museum Addit. 19730.
 γ = An Armenian Bible Codex of the British and Foreign Bible Society in London.
 δ = Rylands Library in Manchester Cod. Arm. 2, formerly of the Bibliotheca Lindesiana.
 ϵ = Bibliothèque Nationale, Paris, Supplément Arm. 51.
And. or Andreas = the Text of the Apocalypse contained in the Lemmata of the Armenian Version of the Commentary of Andreas and Arethas, printed at Jerusalem in the year 1855.
Oskan = the text of the Apocalypse printed by Oskan in the first edition of the Armenian Bible at Amsterdam in the year 1666.
N.B.—The single symbol α imports the agreement of the codices $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon$ and of the printed texts of Andreas and Oscan. Where the codex α differs from the rest of this group it is referred to thus: α alone.

Of the codices 1, 2, 3, 4, the last alone is complete, and the Text of Revelation divided according to their varying testimony falls into the following portions:

- Ch. 1¹ as far as 16¹⁶ rests on 1 2 3 4 and the recension α .
Ch. 16¹⁷ as far as 19¹⁸ rests on 2 4 and the recension α , and note that, except for verses 12-16 of ch. 19, codex 3, which breaks off at 19¹⁶, exhibits merely the text of the recension α . This portion of the text, viz. ch. 16¹⁷-19¹⁸ is deficient in Codex 1.

Ch. 19¹⁹ to end of ch. 21 rests on 1, 2, 4, and the *a* recension.

Ch. 22 rests on 1, 4, and the *a* recension, for in Codex 2 this chapter is lost.

The main text is translated from Codex 1, except the portion 16¹⁷⁻¹⁹¹⁸, where it is translated from 4.

In the main text words italicised are those which are added in two or more of the other sources, reckoning the sources of the recension *a* as a single source. Where no note accompanies the passage the italics signify a consensus in adding of all the sources save that which forms the main text.

Words printed in small capitals are omitted in two or more of the sources, and where no note accompanies the passage the small capitals signify the consensus in omitting of all the sources save that which forms the main text.

BRACKETS

(...) signify an alternative translation of the main text.

[...] signify an omission on the part of the *a* recension.

<...> signify an omission on the part of Codex 2.

「...」 signify an omission on the part of Codex 3.

An asterisk after a word indicates that the text is corrupt.

An asterisk added after the symbol of a codex indicates an old correcting hand, and a double asterisk a late correcting hand. Thus

3* is an old hand, but not the first, correcting the text of 3.

3** is a recent hand correcting the same.

ABBREVIATIONS

cor. = corrector, *or* corrects.

om. = omit, *or* omits.

add *or* + = adds.

subst. = substitutes.

tr. = transpose.

ras. = rasura.

h. = hand.

I

- 1 The revelation of Jesus Christ *by means of which (or whom) God gave to shew to his servants whatever is about to come to be shortly, and signified, sending by means of his angel to John his servant.*
- 2 *Who witnessed of the word of God, and the witness of Jesus Christ, what he saw and what was, and what was to be after this.*
- 3 Blessed he who shall read out or listen to the word of the prophecy, and shall keep what therein is written. *For the time is near.*
- 4 FROM John to the seven churches which ARE in Asia, Grace with you and peace *from the existent and from him which is and which is to come, and from the seven powers of the spirit, which is before his throne ;*
- 5 *And from Jesus Christ, the faithful witness, who is eldest among the dead, and ruler of kingdoms of earth, who loved us and loosed the bonds of our sins by his blood.*

Italics signify the additions to the text of Codex 1 furnished by two or more codices: capitals matter contained in 1, but omitted by two or more codices. Collation of *a* and of codices 2 3 4.

- 1 Codex 4 begins thus: The revelation of John the Evangelist, which he saw. Blessed they that hear and do the things therein written. For the time is near—by means *add a 23***—God *add a 3: om.* 12—13=*quodcunque futurum est: a 2=quod fut. est—ad Iohannem servum suum a 12: ad ser. suum Ioh. 3.*
- 2 Who . . .] *testimonium τοῦ verbi dei 3—what he saw] om. 3, add 3** over ras.—and what was and . . . this] om. 3: a and 2 add the entire verse.*
- 3 Blessed he who peruses the words of this prophecy and who hears and keeps *a 2—For . . . near] add a 23** 4: om. 13.*
- 4 From *om. a 2—*are *om. a 2—*from . . . eldest *a 23 4: this lacuna in 1 is due to the lower part of a folio being torn off—from the existent . . . come] over ras. but first hand 3—seven . . . spirit] spirit's power βεσσαν: seven of the spirit (sic) 4—is (after spirit which) om. 3: are 4.*
- 5 *tr.* who is witness faithful 4—eldest ANDRANIK: 4 *renders literally by* NAKHDSIN *firstborn—of the dead γε 4—kingdoms] kings 4—who loved . . . bonds] to the one loving and loosing us 4—by his blood a 24: 3* adds in later ink.*

- 6 And made us worthy of his kingdom, and priests unto God
and his father, to him glory and might unto æons of æons,
Amen.
- 7 Behold, he about to come with the clouds of heaven, and they
shall see, all eyes and they who pierced him, and there shall
see all extremes of earth. Yea, Amen.
- 8 AND HE SAITH, I am Ayb and I am Qê, saith the Lord who
is unto æons, and who is about to come, Lord almighty.
- 9 I John, your brother and participator in tribulation and
kingdom and patience unto Christ Jesus WITH MUCH BOLDNESS
DO WRITE UNTO YOU. I was in the island which is called
BY NAME Patmos, because of the word of God and BECAUSE OF
the testimony of Jesus Christ.
- 10 And there was in me the spirit HOLY on the day dominical,
and I heard a great voice behind me, as THE VOICE of a
trumpet
- 11 Which said to me, <what thou beholdest, write in a book and
send it> to the seven churches <which are> in Ephesus and <in>
Zmyrna and <in> Pergonia and in Thyatria and in Serdis
and in Phrygia and in Laulodika.
- 6 worthy . . . kingdom 13 4 : kings α 23**——after God om. and ε 4 : α 23 add
and his—him] whom 3——and might . . . Amen] om. 4——might] + now
and 3——of æons om. β——add. Amen β 3.
- 7 he cometh 4——om. of heaven 4——and they etc.] 3=et videbunt omnes oculi et
videbunt eum fines mundi, et qui confixerunt eum omnes in terra. Here a late
hand adds illum before omnes oculi, and in mg. after terræ the phrase et plangent
super illum——see . . . extremes] see him, all eyes, and they who pierced, and
there shall mourn over him all nations α, and so 2, but subst. 'races' for 'eyes'
through misreading in an uncial copy the twenty-fifth letter of the Armenian
alphabet as the sixth. It is noteworthy that codex 3 in writing the word for
'eyes' gives this twenty-fifth letter in its uncial form. 4 has the same sense as
2, but uses another equivalent for the word 'eye'——Extremes [DSAGQ]? a cor-
ruption of αγγ=tribes.
- 8 Ayb] Alpha α 2 4——om. I am bef. Qê α 2 4——Qê] O α 2 : ον 4——who . . . æons]
God, and who exists and who is α 2 and 3 (in which an old, but not first, hand
writes 'who was') : God the existent 2 4——om. Lord bef. almighty 3 4.
- 9 participator] associate 4——tribulation] oppression 3 : sufferings 4——of the
kingdom (om. and) 4——and patience . . . Jesus] α 2 : om. 1 4 : 3** adds
and patience which is in in mg. but first hand writes Christ Jesus—I was]=ego
eram 1 4 : fui ego α 23, supplying the pronoun——om. by name α 2——because
of om. α 2 4——om. Christ 4.
- 10 And] om. α (not β γ, etc.) 2——a spirit α 2——4=factus sum in spiritu——tr.
dominica die 3 4——4 om. behind me and=vocem magnisonam tubæ dicentem——
tr. behind me a great voice α 2 : in 3 cor. adds after me a great——om. the
voice α 2.
- 11 which said] saying α 4——to me] om. α 2 4. Here β γ (not α) Andreas 2 add.
'I am Alpha and Ω, the first and the last,—beholdest 4——in . . . send it]
om. 4——om. which are α 2——Pergamus 3 : Pergamon α 2 4——Thivatr 2 :
Thivatria 3 : Thivatiria 4——Sardis α 4 : Sardikê 2 3 Andreas——and in Phila-
delphia ceteri——Lavodikea α γ 2 4 : om. β.

- 12 And I was coming to see him WHO HE IS which speaks with me; and *in my turning* I saw *seven candlesticks of gold and*
- 13 In the midst of the candlesticks like to a son of man, clothed in a garment *down to the feet* and girt about the breasts with a girdle of gold.
- 14 And ON his head *and hair* as wool white, and his eyes as flame of fire.
- 15 And his feet likened to brass of Libanan *refined amidst a furnace fiery*; and his voice as voice of waters many.
- 16 And he had in his right hand stars seven; and from his mouth proceeded a sword two-mouthed *sharp*, and his countenance like the sun flashing appeared.
- 17 *And* when I saw him, I fell at his feet as if dead; and he laid upon me his right, and saith to me, Fear not, I am beginning and I am end.
- 18 I am life, and I am who died, *and behold, I am alive to æons of æons*. And I have the keys of death and hell.
- 19 Write what thou seest, *what is*, and what HEREAFTER is about to come to pass *after this*.
- 20 The mystery of the seven stars which thou sawest in my *right* HAND, and *of* the seven candlesticks of gold; AND the seven stars, *of the seven churches are the angels*; and the seven candlesticks are the seven churches.

12 was coming 13: turned a 23* mg. 4—him] the voice *cet. ZAYN*=*him* is a corruption of ZTSARN=the voice—spake a 234—to me 3—in my turning a 2: over ras. 3*: I turned 4.

13 of the]+seven 3—candlesticks of gold 4—garment *om.* a 24—down . . . feet a 24 and 3** in mg.: *om.* 13—girt . . . gold] 4 retains the sense but modernises the diction.

14 And on, etc.]. But the hair of his head white as wool pure 4—the hair 3: his hair 2—wool . . . eyes as *om.* 2 *per homoioteleuton*—wool]+ and as snow a and 3* mg.

15 like to a 24—brass] ALILIBANU 4 and at 218 ARKOLIBANI? a corruption of aurocalco LIBANI of Primasius—of LIBANAN *om.* a 2—refined . . . fiery a 23*—and his voice . . . many] *om.* 4.

16 in . . . hand] *om.* 4—hand *om.* βγ 2—*tr.* proceeded *after* sharp 2: after two-edged 4—two-edged a 24—sharp a.2: *om.* 134—was flashing *and om.* appeared 4.

17 And when 34—*om.* him 4—*tr.* his right upon me 4—and saith] saying 4—*om.* to me a 4—I am first and last and 3: I am first and I am the hereafter 4.

18 I am life . . . æons] *om.* 4—same who 3—*om.* behold 3—of æons]+ Amen 3—and who have 4.

19 Therefore write what thou sawest 4—what is a 23** 4: *om.* 13—hereafter] *om.* a 24: 3 retains and adds and what—after this] a 24.

20 sawest] dost see 2—in] upon 4—of] a 2—*om.* and a 234—*tr.* are angels of the seven churches 34—*om.* seven *bef.* candlesticks 4.

II

- 1 THEREFORE to the angels of the Ephesians' church write,
Thus saith he who holdeth stars seven in his right HAND, and
walketh in the midst of the *seven* candlesticks of gold,
 - 2 I know thy works and *thy* toils and patience. And I KNOW
that thou bearest not the evil ones whom thou didst test:
THEM who called themselves apostles, *and were not, and thou
foundest them false and borest them.*
 - 3 *And* thou wast patient AND IN TRIBULATION for my name's
sake, *and hast* toiled.
 - 4 But I say unto thee and unto thy love, the first thou didst
leave me.
 - 5 Remember whence thou art fallen and 'repent' *and* thy first
works *do.* But if not, I come, *and* will move thy candlestick
out of its place, if thou repent not.
 - 6 But this I will do, that thou mayest hate the work of
Nicolaus, which (*or* whom) I hate.
 - 7 He that hath ears OF HEARING, let him hear what the spirit
HOLY saith to the churches. They that shall be found
conquerors, and having acquitted themselves bravely, I will
give him to eat of the tree of life, which is in the garden
of my God.
- 1 angel a 3 4—angel which is in Ephesus in the church 4—he] the able one
3—*tr.* seven stars a 2—*om.* hand a 2—who was going 4—*add* seven a 3 4.
 - 2 know] have seen a 2—*add* thy 2 3 4—toils] labours 4—thy patience 3 4
—bearest not] art not able to bear a 2 and 4 which alters the diction—
whom] and a 2 3 4—who] because they a 2—called] presented γ 2: call 3 4
—*bef.* apostles + to be a—apostles]+and are not and Hebrews, they lie 3
*which om. the words added in a 2 and were . . . borest them: 4 agrees with a 2
but has are and om. borest them.*
 - 3 thou hast patience and borest for my 4—and in trib.] *om.* a 2 4—and . . .
toiled] a 2: and art not tormented 3: and didst not reproach 4.
 - 4 say . . . thee] have against thee 4 *and om. rest of verse*—and . . . me] foras-
much as thy first love thou didst leave a 2 3.
 - 5 *after* remember] *add* now 3: *add* thy love the first 4—repent] be contrite 4
(which always employs this synonym)—and] a 4—do] *add* cet. but in 3 in
old hand above line—I . . . move] there comes for thee an earthquake (*lit.*
movement) and moves 3—I come]+quickly a: + to thee 4—and] a 2 4—
candlestick] tower a 2 3 *editi through confusion of ashtanak with ashtarak: 4 uses
another word for candlestick tsraganotz.*
 - 6 I will do] do thou a 2: thou shalt do 3: thou hast 4—works a 2 4—of the
Nicolaitans 4—which *om.* 2—I also hate 4.
 - 7 *om.* of hearing a 3: *retain* β γ 2 4 Andreas—*tr.* what saith the sp. a—*om.*
holy a 3 Andreas: *retain* β γ cet.—They . . . bravely]. He that conquers
a 3: To the conqueror 4: 2 agrees with 1, but uses the singular—I . . . eat]
so 3** over ras. of the words 'they shall eat'—tree] wood a 2 4—in the]
+ midst of the a—*om.* my a.

- 8 And to the angels of the Smyranean's church write **THUS**: Thus saith he that is **WITHOUT** beginning and **WITHOUT** end, who became dead **FOR OUR SAKE** AND **FOR THE CHURCH'S SAKE**.
- 9 I know thy works and tribulation <and> **LABOURS**, **THY** poverty shall be for riches **AND NOT UNTO TRIALS**, and the blasphemies which the Jews wrought against thee, do I know. For (*or* that) they reckon themselves that they may be something, but they are a synagogue of Satan.
- 10 Fear thou not, **FOR ALTHOUGH THEY ARE ABOUT TO TORMENT THEE**, behold Satan wills to cast **SOME** of you into prison, and into trials, and into straits of tribulation for ten days. **STAND THOU FIRM** AND be faithful unto death, *and I will give thee the crown of life*.
- 11 He that hath ears **OF HEARING**, let him hear what the **HOLY** spirit saith *to the churches*. They that shall be found victorious, shall not be afraid of the second death.
- 12 And to the angels of the Pergameans' church write: Thus saith he that hath the sword two-mouthed sharp:

- 8 Angel α 2 3 4—4=angelo qui in Zmyrna ecclesia—churches 2—that is . . . end] 2 has *OR EN SKIZEN EV KATARADS*=*that is beginning and end*. In α and 1 *EV* has been confused with the privative affix *AN*, so as to read *which (is) beginningless*. *AN* was then added out of sense symmetry before *KATARADS* also, yielding the sense *without end, endless*: 4 has "the first and the one hereafter"—3 has "the first and the last and the dead one and the life"—dead] + and lived 2: and was made alive α 4: and the life 3 (*vide supra*).
- 9 know] have seen α —*after* works 3* *writes and over ras*.—thy works and patience, tribulation and poverty, but thou art strong to endure the abuse (of those) who affirm (themselves) to be of the Judæans, and they are not but 4—labours] poverty α : *om.* 2 3—thy]. But thy α 2: 3 *thus* poverty, but it shall be *and om.* thy—*before* riches *om.* for α —and . . . trials] *om.* α 3:=*tentationem enim* 2—which . . . know] *om.* α :=*quæ dicebant ludæi audis* 2: *quæ dicunt ludæi* 3—For . . . are] who affirmed themselves to be Jews, and they were nothing, but α : for they are naught, but they are 3—that . . . something] and are not 2—synagogue] people α 4 (*jolov* for *jolovaran*).
- 10 for . . . thee] *om.* 3: about what thou wiltest (*θέλεις*) to suffer α 6 Andreas: so γ (but *μέλλεις*): whatever shall hap to thee 4:—Satan . . . days] the traducer is about to cast (+ one 4) of you into prison, that ye may be tried, and ye have straits ten days α and so 4 *only subst. the words ye shall have for* and ye have straits—Satan wills]=*cogitant illi cogitationem Satanae* 3—and into trials . . . days] that ye may be tried, and there cometh to you straits for days ten 3—and for you to be in tribulation 2—stand . . . and] *om.* α 4—stand, etc.]. Firm be thou in faith unto death, and thou shalt receive for thyself the crown of life 3—and I . . . life] α 4.
- 11 ears] an ear α —of hearing] *om.* β γ 2 3—holy] *om.* α γ 3 4—He that conquers α 4: They that conquer 3: He that shall be found victorious 2—shall . . . afraid] is not injured by α : shall not be hurt by 4.
- 12 Angel which is in the Pergamus church α 4—angels 1 2 3: angel α 4—of the Pergeans 1: of the Pergameans 2—of Pergam the church 3—two-edged α 4.

- 13 I know *thy works* and where thou dwellest, where is SET the throne of Satan. But they hold my name, and *thou hast not denied my faith* in these days, all who are witnesses faithful, who for my sake died among you: unto temptation and unto the dwelling of Satan among some of you.
- 14 But I say to thee because there abides with thee the teaching of Balam who taught Balak to place a stumblingblock *in front* of the children of Israel, <for them> to eat <the things sacrificed> and to fornicate WITH THE DAUGHTERS OF THE GENTILES.
- 15 Thus also thou hast the teaching of Nicolaus.
- 16 Do thou therefore repent. But if not, I come quickly, and will make war against them with the sword of *my mouth*.
- 17 He that hath ears OF HEARING let him hear what the spirit holy saith to the churches. They that be found victorious, I will give him food from the tree of life; and I will give him the writing of holiness, and will mingle his name in the numbers of the saints who hold my name.
- 13 I know, etc.] I have seen thy works and (*om. β*) that (where *γ*) thou dwellest where the throne is *α*—thy works and] *α 3: om. 1 2 4*—thou dwellest]= *habitans es tu α 1 2 3*—is] *om. 3*—set] *om. α 4*—But] and *α 3 4*—thou holdest *OUNIS α 2 3** 4: OUNIN*=they hold 3 first hand—thou hast denied] over ras. 3**—my faith] my faithful one 3: the faith 4—in these . . . you] in the day on which Anthipas my witness was faithful who was slain by you who abide where Satan is dwelling 3** and a alone: in the margin of latter an old hand adds this scholium, ‘Anthipas was bishop of Pergam, whose feast is on April tenth.’ *β γ δ* have the same reading, but add after ‘was faithful’ the words *ἐνι μάρτυς μου πιστός* (*om. γ*) *πᾶς ὁ πιστεύων*, and *β γ δ 3* omit the words, ‘who abide’: on which thou withstoodest (= *ἀντειπας*), my witness faithful who was slain by you where Satan dwells 4—all . . . witnesses . . .] *omnis qui fuit testis fidelis propter me qui mortui sunt e uobis ad habitandum Satanae in regionibus ex uobis 2* where, *ARI KOLMANS*=in regionibus is a corruption of *AR OMANS*=‘among some.’
- 14 say to] have against *α*: have to say unto *β γ 3***. Note that the gloss ‘to say’ which stands in text of *β γ* only appears in the margin of *α* in a late hand. I say] I have to say *α 3** 4*: contigit etiam 2 (confusing *asel* with *haseal*)—to thee] about thee 4: + a few things or a little *α 3** 4*—because, etc.] for thou hast there (those) who have the teaching of B. who teaches 4—place] cast 4—in front] *α 2 3*—for them] *om. 2 4*—with . . . gentiles] *om. α 3 4*—*om. the before gentiles 2*.
- 15 Thus] + saith the Lord 2: + he saith 3*—hast] + those who have 4—Nicolaus] of the Nicolaitans *α 4*, and add which I hate *α*.
- 16 Therefore] *om. 2*: only do thou 3—Do thou thus be contrite 4—But] *om. 4*—quickly] to thee 4—and] *om. 2*—them] in *α* alone first hand corrects to ‘you’: him 2 3.
- 17 Of whom there are ears 3—of hearing] *om. α 2*—holy] *om. α γ 2 4*—They . . . life]. He that overcometh, I will give him to eat of the manna hidden *α 4*: He that shall be found victorious, I will give him food the manna budding forth 23, where *dsalkeal*, ‘budding forth,’ is a corruption of *dsadskeal*, ‘hidden.’ *α 4* use the word *thaqutzeal*—*alt. him*] + a name 3—and I will . . . my name] and a written name new in the writing which no one knoweth, but only he who receives *α*—his name] him 2: them 3—of my saints 3—who . . . name] in whom is written a name new which no one, etc. (as in *α*) 2 3—writing

- 18 And to the angels of the Thivatireans write: Thus saith the Son of God, whose eyes are as a flame of fire, and his feet likened unto brass of Libanan:
- 19 I know thy love and thy works and thy patience and the faith of thy holiness, that thy *last* works have become more than the first.
- 20 But I say unto thee *much*, that thou hast abandoned thy wife Zezabel, who declared herself a prophetess, and taught unto my servants error, to fornicate and eat the thing sacrificed.
- 21 I vouchsafed her time of *repentance*, and she hath not repented of her fornication.
- 22 Behold I cast her into a furnace, and her fornicaters into 'great' tribulation, unless they shall repent of their evil works.
- 23 And their children I will slay with death, and all the churches shall know that I am he who do search hearts and reins. And I requite unto each his works.
- 24 And unto you I say, that do believe of the Thivatireans, ye who have not learned this teaching; they who have *not* known the secrets of Satan, which they say; I will not cast upon you a burden,

. . . my name] a testimony white and upon the testimony a name new written which, etc. (as in *a*) 4.

- 18 angel *a* and 3** 4—of the Th.] qui in Theatrea ecclesia 4: which is in the Church of Thivativ β γ Andreas, and so *a* but omitting 'which is': +church 3—write]+ unto the churches 2—Arm.=cuius oculi eius, but 2 3 *om.* eius and *subst.* sunt: 4=who hath eyes—likened] like *a* 4: *om.* 2—of Libanan] smelted *a* 3**.
- 19 I know, etc.] I have seen thy works, and love, and faith, and thy service in patience that *a*: thou knowest thy works, and love, and faith, and ministerings and thy patience, that 2 3 (cor. *havasar.* to *spasavor.* read in 4): I know thy works and faith and ministerings and thy patience, and thy last works more, etc., 4—works] labour *a*—have become] are 3: is *a*.
- 20 I say]=dicere etiam 2: I have against thee 4—thee]+much *a* 4—thy] the *a* 2 3—wife] or woman—Zezabel] *Yezabel* Andreas 3—declares 2—herself]+ to be 4—teaches and leads astray my servants to 4—*tr.* teaches (taught *a*) error unto, etc., *a* 2 3—the thing sacrificed] *om.* 2.
- 21 I] And I *a* 2 3—vouchsafed] gave *a* 4—her] them *a*—of repentance 2 3—and . . . fornication] to repent of their fornication and they repented not *a*—that she may be contrite and she wills not to be contrite of, etc., 4.
- 22 *a* furnace] pains of a couch 4—her . . . great] her co-workers with whom she committed adultery into very great *a*: 3* adds in mg. 'her co-workers'—fornicators]+ with her 4—unless] and 2—repent] are contrite 4 (so *passim*)—their] her 4—evil] *om.* *a* 4, and 3** *obelizes* the word evil.
- 23 And their *a* 2* 3: and her 2 4—child 4—search, etc.] probe (=ἐλέγχο) reins and hearts *a*—and I (+ will 4) give to you each according to their (your 4) own works. But (However 4) to you I say that are (+ left 4) in Thivativ, and (who 4) have not this doctrine (teaching 4) *a* 4—heart 2.
- 24 they 1 2 4: ye *a* 3 (qui non cognouistis)—they who understood not 4—secrets] deep things *a* 2 3 4 (*Khorhurd* = 'secret' is a corruption of *Khor*, 'deep')—say] converse of *a*—which they say] *om.* 4—I]. However I β γ δ —will] do 4.

- 25 More than what ye have and is with you until the goal.
 26 <He that shall conquer shall keep> the works <until the end.
 And> I will give them authority over the nations.
 27 And they shall shepherd them with a rod of iron, and as
 vessels of a potter shall they shatter them. As I received
 from my father.
 28 And I will give them the morning star.
 29 He that hath ears OF HEARING let him hear what the HOLY
 spirit saith unto the churches.

III

- 1 And to the angels of the Sardicans' church, write: Thus saith
 <he which hath> grace of the Spirit of God, and the seven
 stars. I know thy works, that a name <alone> is thine, that
 thou art alive, but thou art dead.
 2 Be thou watchful, and fill up that which lacks, which was
 set down in thy mind, the transgressing. For I have not
 found thy works completed before God.
 3 Remember as thou receivedst, keep, and repent. But if thou
 25 a burden, but (*ayl*) what ye have *a* Andr. 3** : an other (*ayl*) burden, how-
 ever, *ye* who have not 4 : another (*ayl*) burden, what ye have $\beta \gamma \delta$ —and is
 . . . end] preserve ye until I come *a* 3** : hold ye fast until I come 4—and is]
 from the Lord* 2.
 26 and he who conquers and keeps my works until the end I will give him *a*—
 and he who conquers and keeps until the finish the works, I will 4—my works
 2—I will give]=*ego dabo* where 2 4 *om.* *ego*—them] him 2 4—nations]
 heathen 4.
 27 they] he *a* 4—them] him 2—a vessel *a* β 2—of earthenware—shall he
a 4—them] him 2 : *om* 4—received] corr. ANKAY to ÜNKALAY : also took 4.
 28 Them] him β 2 4—morning] first 4.
 29 Of hearing] *om.* *a* only and 2—holy] *om.* *a* $\gamma \delta$ (but not β) and 2 4—churches]
 + which be found victorious γ .
 1 Angel *a* 4—which is in the Sardesia churches 4—Sardicans] Sardians 2 *a* γ ,
 but not β —grace . . . God]=*septem gratias spiritus (+sancti 2) Dei* 2 3
 —grace of the] the seven *a* 4, but retaining the singular 'spirit'—know]
 have seen *a*—that a name . . . art] that thou hast name of a living one and
 art *a* : and that thou art named that thou art 4—but] and 3 4—*om.* thou
 art 4.
 2 Watchful] *arthun* in *a* 4 where 1 2 3 have the corruption *zvarthun*= 'glad'—
 —fill up . . . transgressing] establish henceforth, for thou art about to die *a* :
 establish the remaining ones (*or* remainders) which were about to die 4—the
 trans.] to transgress 2 3—completed *katarcal*] 4 has *lcel*=*heard*, a corruption
 of *ltzeal*=*filled*—my God 2 4.
 3 Remember, as (how 4) thou receivedst and heardest, and keep 2 4 : Remember,
 as thou receivedst and as thou heardest 3 (*om.* keep)—Remember] + therefore *a*

art not watchful, *I come unto thee as a robber, as to which thou knowest not the hour in which I come unto thee*; thou art outside as the man robbed, and one shall not know when the robber will come upon him.

- 4 But thou hast a few names of Sardicans, who defiled not their garments, and were walking with me in whites. Because they became worthy,
- 5 To be found victors, who shall put on garments of white; and there shall not be effaced their name from the book of life. And I will remember their name before my Father THAT IS IN HEAVEN, and before his angels.
- 6 Who ever hath ears OF HEARING let him hear what the HOLY spirit saith to the churches.
- 7 And to the angels of the lovers of the brethren's church write; Thus saith the holy one AND the true, who hath the keys of Hades, *who openeth and no one is able to shut it, and who shutteth and no one is able to open.*
- 8 *I know thy works. Behold, I have given before thee a door opened, which none can shut, because a little thou hast of power OF GRACE, and hast kept my word, and hast not denied my name.*
- 9 Behold I give YOU a synagogue of Satan, who call them-

(and om. and)——receivedst] heardest, and α:——watchful] *zuarthanas*=‘art joyful,’ α 1 2 3—a corruption of *arthmanas*=art watchful.——But if thou be not contrite 4—I come . . . upon him] I come as a robber, and no one understandeth my coming to thee α: thou knowest not in what hour there cometh upon thee the thief 3 (om. rest): I will come upon thee like a thief, and thou shalt not understand in what hour I will come 4: Italics from 2—one knew not 2.

- 4 But] om. α—thou hast] he that has β: who hast γ: I have 4—Sardicans] Sardians α 2 3: in Sardes 4—defiled] fouled 4—garments] dresses 4—walk α: have walked 2: shall walk 3: shall go 4—with me] om. α 4—whites] correcting *psaks* (crowns) of 1 and 3 to the reading of 2 *spitaks* ‘white’: in luminous garments, for they are alive 4.

- 5 Because, etc.] of which they became worthy. He that overcomes shall thus put on whites, and his name α—He who conquers thus shall they make his (*sic*) garment white, etc., 4—who . . . on] they shall receive 2: they shall don 3—there . . . effaced] I will not efface 2 3 4—names 2 3 4—remember] confess α 3 4—their] his α 4—his] om. α.

- 6 of hearing] om. α 2—om. holy α and 3 and 4.

- 7 angel α 2 3 4—of the Philadelphians’ 3: which is in Philadelphia 4—om. church write 4—and] om. α 4—Hades 1 2 3 pr. m.: David α 3**: the garden 4—who] 2 3 4: om. α 1—no one . . . open] 2 3: there is no one who shuts, and he shuts, and there is no one who opens α: no one shall shut; and he shuts, and no one openeth 4.

- 8 know] have seen α—before] om. 2 3—quam nemo potest claudere eam 3: for no one is able to shut it 2—of grace and] *shnorhats ev* in 1 is a corruption of the reading of the other sources *ev pahetzer*=“and hast kept”—words α 2 3—denied] forgotten 3: add my word and 4.

- 9 give *tam*] α 2 3. In 1 *asem**=I say—thee α 3: om. cet.—of the synagogue

- selves Judæans. And they are not Judæans, but affirm a lie. Behold I will make them that they shall come and shall worship before thy feet. For I have loved thee,
- 10 Because thou hast kept the word of my patience, and I will keep thee in the hour of trial, when I shall come upon the whole world, to try all dwellers upon earth.
- 11 BEHOLD, I come quickly. Be strong and hold FAST what thou hast, let not any one snatch from thee thy crown.
- 12 AND whosoever be found conquering, I will make him a pillar of the temple of my God, and without he shall no more go forth; and I will write upon him the name of my God, and will give to them my house, the new Jerusalem, which shall come down *out of heaven* from my God, *and I will give them a name new.*
- 13 Whoever hath ears of hearing, let him hear what the HOLY spirit saith to the churches.
- 14 And to the angels of the Phrygians' church, write; Thus saith *the Amen*; the witness faithful and true, and the beginning of the creations <OF GOD>:
- 15 I know thy works, that thou art not hot neither cold, <but thou art lukewarm>.
- 16 Judge thee I will out of thy mouth.
- 17 Because thou sayest, rich am I, and have become rich, and in

24—Judæans] 14 transliterating 'Ιουδαίους: 2 and 3 have Hreay=Hebrews —*alt.* Judeans] *om.* a 4—Behold,] *om.* a—thy feet] thee 4—For] and 2: and they shall know that a and 3* over line: and thou shalt know that 4.

10 Because] And a 4—will keep] have kept 2—hour of]+thy a 3: season of 4 —when I shall] who is destined to a: when he shall 2 3: which is about to 4 —all] *om.* 4—upon earth] of it 4—upon]+the face of a.

11 Behold] *om.* 2 3 4—Be strong and] *om.* a 4—and let not 3: lest a—snatch] take a 4, *and omit* from thee.

12 And . . . I] Him that conquers a: He that is conquering 4—of the temple] *om.* 4—and] but 2—he . . . more] shall no one 4—no more] not 2—*alt.* will . . . Jerusalem] the name of the city of my God, the new <one of> Jerusalem a 3 4 and 2 *which omits* the name—shall come] was coming 4—*from*] of cet—I will give them 2 3: *om.* a and 3** and 4—a name 2: my name 3 4: his name a 3** confusing *NORA* his with *NOR* new.

13 of hearing] *om.* a—what . . . churches] *om.* 4—holy] *om.* a 3.

14 angel a 3 4—of the Phrygians'] of Laodicea a: of the Laodiceans' 2 3: qui in Lavodike in ecclesia 4—and *bef.* true *om.* 4—and *after* true] *om.* a 4—beginning]+of the beginning a: *subst.* from the beginning 4:=abinitii 1, a conflation of a and 4: I render 2 and 3—of the . . . God] *om.* 4.

15 I know=cognosco ego—*tr.* cold neither hot a 4, *and a adds* thou oughtest to be cold or hot, 4 *adds* it were better thou wast either cold or hot: 3 *adds* and since thou art not hot nor cold *after* lukewarm.

16 Judge . . . thy mouth] so 1 2 3. But a and 3** read Thou art about to be vomited out of my mouth: I am about to turn thee round out of my mouth 4.

17 rich] opulent 4—am] was a—have become] will become* 2—naught lacks

- no way am I lacking. And thou art wretched <and> miserable AND WEAK and poor, and blind, and naked.
- 18 AND now hear thou me and I will *advise about* thee. Take, buy of me gold refined *by fire*, that thou mayest become rich; and garments precious that thou mayest clothe thyself, that there be not revealed the shame of thy body, *and lay salve on thine eyes, that thou mayest see.*
- 19 Because I love thee, AND I reprove and chasten *thee*: take zeal <and> repent.
- 20 Behold I stand at thy door, *and* knock: if any man hear my voice, and open the door, I will go in to him and will dwell with him, and he with me in my kingdom.
- 21 As I have overcome and sat down on the right hand of my Father on the throne of glory.
- 22 Whoever hath ears OF HEARING, let him hear what the HOLY spirit saith *to the churches.*

IV

- 1 And after all this I saw, and behold the dome of heaven was opened; and a voice of the trumpet which I heard the first, WHICH spake *with me* and said TO ME, Come up hither, and I will shew thee what is to come to pass in the future *time.*

- me 4: and thou knowest not that thou art a 4——art miserable and supine and poor, naked and blind a——and weak] *om. a 2 3 4——tr. naked and blind a 4.*
- 18 And . . . and]. So then a: *om. 4——I will advise about]* so 2 KHORHETZAYTZ, of which 1 and 3 have a corruption KHONARHETZAYTZ = 'I will humble'——I give thee a precept to buy 4——precious] white a 2 3 4——clothe thyself] put them on thee 4——and let not be revealed 3 4——body] nakedness 2 3 4——and lay etc. a 2 3: and spread an eye-drug on the eyes and thou shalt see 4——salve] drug a.
- 19 *After see add* For whom I love, I reprove and chasten 2——So far forth as I love anyone I reprove 4——Because, etc.] I, whom I love, do reprove a——*After thee om. and 2 3——thee]* 2 3 be zealous now and a: anyhow be zealous and 4.
- 20 thy γ: the α β——and open, etc.] let him open the door and I 4——will dwell] will make supper a: will sup 2 3 4——in my kingdom] *om. a 4——kingdom]* + He that overcometh, I will give to him to sit (+ with me a) on my throne a 4: + as I have overcome I will give to him to sit with me on my throne 3, *but cor. writes* I will . . . sit over ras.
- 21 as also γ 2 4——on the . . . of] with 2 3 4——right hand] throne a——on . . . glory] on his throne 2 3 4——sat down on the throne of my father a.
- 22 of hearing] *om. β γ 2——whatever 4——holy]* *om. a 3 4——tr. saith the spirit a 4.*
- 1 And] *om. 4——all]* *om. a 4——dome]* a door 4: doors a 2 3——opened in heaven 4——were opened a 2 3: *om. 4——a voice the first which I heard as that of a trumpet speaking 4——which . . . first]* of the first which I heard 3——which] *om. a 3——with me]* a 2 3——and said to me] *om. 4——in . . . time]* after this 4——time] *om. a: add 2 3.*

- 2 And in that hour there was in me the spirit holy, and I beheld a throne that it stood in heaven, and on the throne *he sat*
- 3 Like to a vision of *stones* jasper and sardius.
- 4 And priests round about the throne like to a vision of emerald. And round about the throne *thrones* twenty and four, and on the *thrones* were sitting elders *twenty-four* arrayed in garments white, and on their heads THEY HAD crowns of gold.
- 5 And out of the throne went forth lightnings and voices and thunders. And seven lamps of fire flaming before the throne, which are seven powers of the spirit holy.
- 6 And there was before the throne a sea of glass, in the likeness of the whiteness of crystal, and in the midst of the throne four beasts; and they were full of eyes behind and before.
- 7 And the first beast was like a lion, and the second *beast* like a calf, and the third beast *had* the face of a man, and the fourth beast like an eagle flying.
- 8 And of the four beasts there were *for one by one of them* six UPON SIX wings AND round about and within they were full of eyes. And they rested not, *not* by day and *not* by night, and said, Holy, Holy, Holy, Lord *God* of hosts, who is and liveth unto æons, and who is to come.
- 9 And when the beasts gave [*<glory and>*] honour and praises to him that sat on the throne, *<to the living>* unto æons of æons.

- 2 And . . . beheld]. And forthwith (that same hour 4) was I in the spirit, and beheld, α 4: And there arrived unto me the spirit and I beheld 3: and on the hour was I in the spirit holy and beheld 2—that it stood] there α: om. 'that' 4. I correct *gayr* to *kayr*—'stood' in 1 2 3—he sat] 2 3 4.
- 3 like . . . vision] sitting the likeness of a vision α—to stone 2 4—*sardion* α 2 3 4: *stadion* MS. 1.
- 4 priests] an honour 4 (? sense)—like to] of the likeness of 4—emerald round and om. And 3—throne]+I saw 4—twenty-four elders having clad themselves in white 4 (and om. garments)—they had] om. α 3 4.
- 5 went forth] cut or clave 4—lamps, etc.] torches kindled 4—the seven powers of the spirit of God 3: the seven spirits of God α, and 3** over ras.—powers] parts 4—holy] of God 4.
- 6 there was] om. α 4—a sea as glass, like to beryl 4—glass, like to the 2 3—throne] add 'and round the throne' α 4—and . . . were] om. α 4—full of] filled with 4—before and behind 2 3 4
- 7 had α 2: was 3: om. 4—the face of] like unto 4—om. flying 4.
- 8 Et quatuor animalia ante habebant et singulatim sex sex 4—om. of them 4—upon six] om. α 2—om. round about 4—about and within they were] om. α—full of] filled with α 4—And] om. 3—rest they had not 4—not] add *bis* α 2 3—and said] saying α 2 3 4—Holy] the word is repeated nine times in a β δ and 3—God] α 3 4—of hosts] Almighty α 2 3 4—liveth . . . come] art and art to come α 2 3: is and is to come 4.
- 9 praises] might 1 sec. hand: thanks α 3: laud 2 4. Note that *zōrhxuthiun*,

- 10 THERE FELL DOWN THE TWENTY AND FOUR ELDERS BEFORE THE THRONE, AND THEY WORSHIPPED THE ALIVE OF ÆONS. And they laid down their crowns before the throne and said,
- 11 Worthy art thou, Lord God, to receive glory and honour and power: for thou didst fashion all, and at thy willing they were fashioned and stand sure.

V

- 1 And I saw on the right hand (of him) who sat upon the throne, THAT HE HAD a book written within and without, and sealed with seven seals.
- 2 And I saw an angel strong, that he proclaimed with a great voice AND SAID, Who is worthy to open the book, and to loose the seals thereof?
- 3 And no one WAS FOUND WHO was able, not in heaven, and not on earth, *nor underneath the earth*, to open the book and to look into it.
- 4 And I wept violently, because no one was found worthy to open the *book and loose its SEAL* and to look into it.
- 5 And one of the elders THERE saith unto me, Weep thou not: behold he hath overcome, the lion from the tribe of Judah, from the root of David; AND HE IS WORTHY to open the book and to loose the seals thereof.

praise, and ZÔRUTHIUN *power* are often confused—sat] sitteth 4—to the living] of life 4—unto æons] *om.* γ: add Amen α β δ 2.

- 10 There fell . . . four] *om.* 2: and there shall fall down, etc. 4—there fell . . . æons] *om.* α 3 Andreas—And the elders 2—and . . . alive]=dicebant digni erant* 2: and they shall worship 4 and *om.* the alive—to æons of æons, amen, 2 4 (*om.* amen)—they laid] laying α: they shall lay 4—and said] saying 2 3 4: said α.
- 11 Worthy . . . thou]. It is worthy for thee α—Worthy is the Lord our God 2—Lord]+our α (not Andreas): +and our 3—our Lord and God 4—and power] *om.* α. I correct in 1 and 3 ZÔRHNUTHIUN to ZÔRUTHIUN, which is read in 2 and in the printed text of Zohrab. See note on vs. 9—fashion] acquire α: make 4—and because of thy will they were and are 4.
- 1 right hand] throne (*sic*) 4—that he had] *om.* α 2 3 4—before sealed, *om.* and α 4—tr. seals seven 4.
- 2 who proclaimed 4—*om.* and said 3 4—the book . . . loose] *om.* 4.
- 3 nor . . . earth] α 2 4—to open the book] *om.* 4—and to . . . it] for they saw it not α 3*: nor to see it 4.
- 4 plangebant multi α—ego flebam 1 3: flebam 2 4—book . . . its] add 2—seals] book α 3 4—loose . . . it] and read it or see it α: nor to see the book 4—nor to look 2.
- 5 elders] old men 4 (so always)—unto me] *om.* α alone and Andreas—Weep] lament α—open . . . seals] open the book and its seven seals α: MS. 1 transposes

- 6 And [I saw] in the midst of the throne, and in the midst of the four beasts, *and in the midst of the elders*, LIKE UNTO a lamb slain; and it had horns seven, and eyes seven, which are the seven powers of the Spirit, which are sent forth unto all the ends.
- 7 And he came and received from the right hand of him which sat upon the throne.
- 8 And when he took the book, the fourfold-shaped beasts and the twenty and four elders fell down before the lamb. And they had each a harp, and a censer of gold full of incense, which were the prayers of the saints.
- 9 And they were hymning a hymn new and saying, Worthy is the lamb to take the book and open the seals thereof. Because thou wast slain, and hast bought us unto adoption with thy blood, out of all tribes *and tongues* and peoples and gentiles.
- 10 <And hast made us priests of our God>, and we shall reign upon earth.
- 11 I was hearing and seeing round the throne voices of angels <many> *and* around the [four] beasts *and the elders*. And the number of them was ten thousand ten thousand and thousands of thousands,

the text thus: 'to loose the book and open the seals.' I correct from 23—seven seals] *a* and 3* and 4—loose the] + the book and the seven 4 (cp. 1).

- 6 *om.* and *after* throne 4—*alt.* in the midst] *om.* *a* 3 4, retains γ And, etc.—elders] + of the old men 4 (a conflation)—like unto] *om.* *a* 3 4—a lamb] + was standing *a* 3 4—slain ZENEAL] so *a* 3 in text, but in margin KNQEAL (=sealed): 3 adds both, but in mg. only: as it were slain 4 (using SPANEAL)—and it] which 23—*tr.* seven eyes *a*—powers . . . Spirit] Spirits of God *a*: powers of God 2: powers of the Spirit of God 3, in which the cor. erases 'powers of': which are parts of the seven graces of the Spirit of God 4—which are *bef. sent*] *om.* *a*—which . . . ends] *om.* 4 and subst. 'unto all earth'—ends] earth *a* 2 3.
- 7 received from *a* 2: took by* 1 3: took from 4—*om.* hand 4—of] *a* 2 4.
- 8 when] added outside the line by 3*—book] + and 3—fourfold-shaped] four *a* 2 3 4—fell down] over ras. by cor. in 3—and they had] saying having 4—a censer] goblets of 4—were] is *a* 3: are 2 4.
- 9 singing songs new 4: hymning songs new *a*—hymns 2—*Bef. saying om.* and 4—is the Lamb] art thou *a* 3 4: art thou Lord our God 2—slain] ZENAR *a* 1 2 3: SPANAR 4—bought]. In 23 first hand wrote *gretzer* = 'hast written,' in 3 cor. changes to *gnetzer* 'hast bought'—adoption] God *a* 4: adoption of (+our 3) God 2 and 3, in which the corrector erases the word 'adoption.'
- 10 us] them *a* 4—and peoples of gentiles *a*—priests and kings] *a* and 3** in mg. and partly over rasura of the words 'a kingdom'—for our God a realm and priests 4—*tr.* of our God priests and kings *a* 3: of our God kings and priests γ And.—and we shall] to *a*: and they shall 4.
- 11 And I saw and heard (+as if 4) the voice *a* 2 3 4—*tr.* round the throne *after* 'many' 3 4—many who stood round the throne *a*—*add* and *a* 2, and 4 (=and of the old men and animals)—elders] priests *a*—And the . . . was] 3 adds above line in an old, but not in first hand.

- 12 Who were [crying out *and*] *saying* with voice great, Worthy is the lamb slain to receive praise and riches and honour and glory.
- 13 And all creatures which are in the heaven and on earth and in the sea, [AND ALL POWERS which are in them], heard I saying, He which sitteth on the throne, *and* the lamb, blessed, <exalted> and glorified unto the æons <of æons>.
- 14 And the four beasts said, Amen. <And> the elders fell down before him and worshipped HIM.

VI

- 1 And I saw that the lamb opened one of the *seven* seals; and I heard in the midst of the four beasts as it were a voice of thunder which said, I come.
- 2 And I saw, and behold, a horse white, and he that was mounted thereon had a bow; and there was given to him a crown, and he came to conquer that he might conquer.
- 3 And when he opened seal the second, I heard from the second beast that he said, I come.
- 4 And there went forth <another> horse light-blue; and he that was mounted thereon, there was given to him TO TAKE peace

12 who] and they *a* only and 3: they were 2—who . . . saying] saying with voice great 4—praise] power 3 4 (see note on 4⁹)—riches]+and wisdom 3—receive riches and wisdom and power and honour and glory and praise *a*: so 2 except that it substitutes 'praise' ZΩRHNUTHIUN for 'power' ZΩRUTHIUN, reading the word twice over: receive power and majesty (= μεγαλοπρεπείαν) and wisdom and might and honour and glory and praise 4.

13 earth]+and under earth 4—and all powers] *om. a* 3 4—which . . . them]+and what in them is all 3 and *a* (but *om. all*): from them all 4—which sat 4—and] *a* 3: and on 4—blessing and honour and glory 4—blessed]+and 3—glorified]+and almighty 3—of æons]+Amen 3.

14 *om.* before him 4.

1 that] and when 4—the lamb] he *a*—seven seals 2 3 4—in the midst] one 4: from one *a* (μῶν of which *midjoy* 'in the midst' of MS. 1 is a corruption. In *médj* of MSS. 2 and 3 we have a further stage of the corruption, but the same sense)—as . . . said] it said as it were in voice of thunder 4—which said] saying 2: 3 omits but inserts above after 'beasts' the words '*and it said*' in an old hand above the line—I come] come thou 4.

2 and there came (*add* forth 4) the conqueror, that 2 4—that, etc.] and he will conquer and he conquered 3.

3 the second seal 3—after 'heard' first hand added 'from the four' which a later hand erases 3—I come] *om.* 4.

4 light-blue] scarlet *a* 2: reddish which is ruddier white 3—to take *om.* 2 4—earth]+that they shall slay each other *a*—and there . . . he]+and they 4

from earth: and there was given unto him TO TAKE a great sword, WHEREWITH HE SHALL SLAY ALL HABITANTS OF EARTH.

- 5 And when he opened seal the third, I heard <from> the third beast that it said, I come. And I saw, *and behold* another horse black; and he that was mounted thereon, had a balance in his hand.
- 6 And I heard a voice in the midst of the *four* beasts [which were saying], A measure of wheat for one penny, and three measures of barley for one penny. *And* the oil and wine shall not be hurt.
- 7 And when he opened seal the fourth, I heard from the fourth beast, that it said, I come.
- 8 And *I saw and* <behold>, another horse, reddish, and he that was sitting upon him had* death, and Hell 'followed' with (*or* after) him. And there was given him <authority> to destroy the fourth part of the earth with famine and sword and death, and by the wild beasts of the earth.
- 9 And when he opened seal the fifth, I saw underneath the altar the souls, 'all' sealed BECAUSE OF GOD AND because of the word of God, and because of testimony thereof, who said with a great voice,
- 10 How long, Lord holy and true, dost thou not judge and exact vengeance of our blood from the dwellers of earth.

—wherewith . . . earth] *om.* α 3—wherewith . . . all]=cui non habitat 2, a corruption of some kind—all . . . earth] one another, and there was given him a sword great 4.

- 5 that . . . come] that he came 4—and behold] add α 3 4—another] 'α' α 3 4: that there went forth α 2 (confusing *el* with *ayl*)—'black' *sev* in 3 is over *vas*. of *ashkhet* 'reddish'—mounted] seated α 2: thereon] upon him 2 3—had . . . hand] had in his hand a yoke 4.

- 6 which were] *om.* 4—one] α 4 (*bis*)—shall not be] thou shalt not α 3**4: he shall shall not 2—penny] *denarion* α 1 2 3: *dahekan*, *i.e.* Daric 4.

- 7 heard]+a voice α—saying, Come thou 4.

- 8 I saw and] ? first hand in 3, and α 4—another] there went forth 2 (see vs. 5) —reddish] α reads *shlorhos*, *i.e.* *χλωρός*, interpreted *pollakh* in margin of α and γ: 3 also has *shloros* with the explanation, equally in the text 'which is white and black': 4 renders *zartak*—a late word—sitting] mounted 3 4—had death] habebat ille mortem 3, ille being above line in first hand: *nomen erat eius mors* 4—*om.* with 4—to destroy, etc.] 3 has order *quartam partem terræ gladio destruere et fame et morte*, and transliterates the word *πομφαλα*, but *N.B.* the Latin may have read here as in 2¹² and ¹⁶ the word *rumphea*: 4 *om.* to destroy *and subst.* over—earth]+to slay 4—*tr.* with sword and famine α 4, cp. 3—of the earth] added in 1 in first hand outside the line: of the world α.

- 9 *tr.* the fifth seal 2 3—all sealed] of all men slain α β: of all men sealed γ: of the slain (SPANELOTZN) 4—word] name 4—testimony of the lamb holy, and they cried out with voice great saying 3 (cor. erases *holy*)—thereof]+which they had α 4—who, etc.] and they cried out with voice great, saying 4.

- 10 and not exact 2—exact vengeance] make requital 4.

- 11 And there were given them robes white; and it was said unto them that they should rest a little time, until there be fulfilled their fellow-servants and brethren who are about to die even as they. AND THEN SHALL BE JUDGED THE EARTH AND VENGEANCE BE EXACTED OF THEIR BLOOD.
- 12 And I saw when he opened seal the sixth, there was a earthquake great; and the sun was turned to darkness, and became night darkling; and the moon wholly <became> blood,
- 13 And the stars from heaven were shaken down to earth as LEAVES OF a fig tree, in case it shall be violently stirred by the wind *and shall shake down her leaves.*
- 14 And the heaven like a parchment *book* was rolled up, AND WAS REMOVED FROM THE MIDST. <And> all islands and mountains from their places were moved.
- 15 And kings of the earth and rulers, *and* captains of thousands and magnates and mighty ones, and all bondsmen and freemen, hid themselves in caves and in hollows of rocks.
- 16 And they said to mountains *and rocks*, Fall upon us, and TO THE LITTLE HILLS, Shelter us [from the face OF HIM that sitteth on the throne, and from the wrath of the lamb].
- 17 For there is come the day great of his wrath, and who is able to stand before him?

- 11 And there was given them α 2 3 4—a robe 2 3: each a garment 4—and it, etc.] and let them be joyful in their rest a little time, in order that being fulfilled, there may live also their fellow-servants and their brethren, and having died may come, they too 3—until] in order that 4—their brethren α 4—who shall be slain 4—are] were α —die] end α —and then . . . blood] *om.* α 3 4.
- 12 and an earthquake great was there 3: an earthquake was there great 4—sun . . . darkling] sun became black as sack of goat's hair α : sun was darkened as sackcloth black 4—night darkling 3 first hand: as sack of goat's hair 3**—wholly] entire 4.
- 13 from heaven] outside line? first hand 3—were . . . to] fell upon 4—as a fig tree casts her unripe (fruit), by a violent wind shaken 4—leaves of] *om.* 2 3—and . . . leaves] 2 3.
- 14 heaven]+all 3—heaven]+ was dissolved 4—book] α 3—and was . . . midst] *om.* α 3 4—And all . . . moved] *om.* 4—*tr.* mountains and islands 2 3—from . . . moved] were removed from the midst 3—places] place α .
- 15 rulers] magnates 4—and] 2 3 4—magnates] α 1: rich 2 3 4—*om.* and freemen 4—all freemen α —rocks]+ of mountains 4.
- 16 say 4—*tr.* to rocks and mountains 4—and rocks] 2 3—to the little hills] *om.* 3 4 and hide us 4—*om.* of him 2 4—from the face of wrath 4.
- 17 of their wrath 4—stand . . . him] pass (*gnal*) from his face 3—who shall be able to live (*keal* a corruption of *kal* stand) 4: *a also has* 'to live before him.'

· VII ·

- 1 After this I saw four angels <that they stood> at four corners of the earth. <AND they held the four winds of the earth>, 'that there should not blow <a wind> upon the earth,'¹ neither on sea, nor upon trees.
- 2 And I saw another angel, that he was ascending from the sunrising, and he had the seal of God living: and he cried with a voice great to the four angels who had received authority to destroy earth *and sea*.
- 3 And he saith, Hurt ye not earth, neither sea nor trees, till I shall have sealed the forehead *of the servants* <of my God>.
- 4 And I heard the number of the sealed ones that they were a hundred and forty and four thousand sealed out of tribe of THE CHILDREN of Israel.
- 5 Of the tribe of Judah twelve thousand SEALED.
Of the tribe of Reuben twelve thousand SEALED.
Of the tribe of Dan twelve thousand SEALED.
- 6 Of the tribe of Aser twelve thousand SEALED.
Of the tribe of Nephtalim twelve thousand SEALED.
Of the sons of Joseph twelve thousand SEALED.
Of the tribe of Manasseh twelve thousand SEALED.

1 And after 3——at] over *or* upon 4——corners . . . earth] regions of the world 2, but the homoioteleuton omission which follows arose before this change was made in the text through the consonance *earth* . . . *earth*——And] *om.* 2 3: who held 4——neither . . . nor] not . . . not 3.

2 who was ascending, 4——and he had] having 4——cried] called aloud 3——four beasts to whom was given to do hurt upon earth 4——by whom was received behest to hurt the earth 3——and sea] *a* 2 4.

3 and he said] saying 4——trees] + ye shall pause *a* editi: + pause thou 3——till . . . sealed] that I may seal 3——I] we——the servants of our God upon their foreheads 4——the forehead of] *om.* *a* 3——the servants *a* 3——of my servants 2——God] + all *cunctos* 3.

4 that they were] *om.* 4——were] + sealed 3——thousand] + who were sealed of every 3 4——*om.* of the children 2 4——out of all stocks of Israel 4.

5 tribe] stock 4 *passim*——sealed] 3 4 omit everywhere save at end of the list——4 has the order Judah, Reuben, Shmavon, Levi, Isachar, Zabulon, Benjamin, Naphthalim, Gad, Aser——Dan] Gad 3 *a* editi (in *a* the initial *g* is over a *rasura*).

6 tribe] stock 2 and 3 (which retains it throughout the rest of the list)——of the sons, etc.] *a* and 3 omit this clause: 2 *subst.* 'of the house of Shmavon' . . . and then continues in this order 'of the house of Manasseh . . . of the house of Levi . . . of the house of Isachar . . . of the seed of Zabulon . . . of the seed of Joseph . . . of the seed of Benjamin . . . of the seed of Gad.'

- 7 Of the tribe of Shnavon twelve thousand SEALED.
Of the tribe of Levi twelve thousand SEALED.
Of the house of Issachar twelve thousand SEALED.
 - 8 Of the tribe of Zabulon twelve thousand SEALED.
Of the stock of Benjamin twelve thousand SEALED.
 - 9 AND I saw after ALL this, and behold, a multitude numerous which was not a number, AND out of all tribes *and all stocks* and *all* tongues, and out of all peoples which stood before the throne and before the lamb, arrayed in robes white, and in their hands palms.
 - 10 And with voice great they were saying, Salvation unto our God who sitteth on the throne <of the lamb>.
 - 11 And all the angels were standing round about the throne, and about the elders and about the four beasts: *and* they were falling down *on their faces* before the lamb and were worshipping God, and said,
 - 12 Amen. Blessing (*or* praise) and glory and wisdom and thanksgiving and honour and power and grace to our Lord for æons of æons, Amen.
 - 13 And saith to me one of the elders, These which are arrayed in robes of white, who are they, and whence come they?
 - 14 And I say unto him, *my* Lord, thou knowest. And he saith to me, These are they which come from great tribulation; and they washed their robes, and made him white in the blood of the lamb.
 - 15 AND therefore are they before the throne of God: and they
- 7 tribe of Issachar a.
8 Zabulon 12,000 sealed]+of the tribe of Joseph, etc., a 3—stock] tribe a.
9 And] *om.* 2 3 4—*tr.* 'after this I saw,' omitting 'all' a 2 3 4—a crowd] excessive 4—which, etc.] quod (*or* quam) numerare eos nemo potest 4—of whom was a—tribes . . . stocks] nations and all tribes a—and stocks and peoples and tongues 3 and 4—*tr.* palms in their hands a 3 4—in garments 4.
10 And they exclaimed with a great voice and said 3: And with a great voice they cried out and said 2: [And] they cried out with a great voice and said a 4—of] and before γ: and upon 3 (but 'upon' is above the line and ! in first hand): —a 4=ἐν τῷ θρόνῳ καὶ τοῦ ἀρνίου.
11 elders] old men 4—lamb] the throne a 2 3: 4 has a conflation 'before their throne and before the lamb'—and *bef.* were] they 3—and said] saying a 2 3: and say 4.
12 Add And after Amen 2—wisdom and thanksgiving] praisegiving 4—grace] authority 3: might 4—our Lord] the Lord our God a: our God 2 3 4.
13 Saith to me] *om.* 4—elders] old ones 4 and add answered saying—robes] garments 4—or whence a 3—came 4.
14 Say γ: said a β 2 3 4—my 2 3 4—unto him] *om.* γ—my] 2 3 4—tribulation WSHUTATZ]+and straits 3: 4 *subst.* straits (NEATHIUN)—robes] garments 4—him]. The Arm. ZNA means 'him' or 'her' or 'it' equally: them 4: *om.* a.
15 The throne of] *om.* 4—they wait upon him 4—dwelleth 3: shall dwell 4.

serve him day and night in his temple: and he that sitteth upon the throne is dwelling in them.

- 16 AND ANY MORE they shall not hunger, nor shall they thirst; nor shall there harm them cold and heat.
- 17 And the lamb in the midst of his throne shall shepherd them, and shall lead them unto fountains of waters of life; and GOD shall remove all tears from their eyes.

VIII

- 1 And when he opened seal the seventh, there was silence in heaven about half an hour.
- 2 And I saw angels seven which stood before *God*; and there was given unto them seven trumpets.
- 3 And there came another angel and stood before the altar, 'and' he had a censer of gold; and there was given unto him incense much, that he should offer the prayers of all saints, upon the altar of gold before the throne.
- 4 And <there went up> smoke of the incense, which are prayers of ALL saints, from the hands of the archangel *before God*.
- 5 And the angel of GOD filled full the censer from fire of the altar, and cast it upon the earth; *and* there was thunder GREAT, *and* voices and lightnings and earthquake GREAT.
- 6 And seven angels which had [the] seven trumpets prepared themselves to sound the trumpets.
- 16 And any more] *om.* a 3: 4 *om.* any more—nor, 'etc.] they shall not thirst. There shall not 3—nor] + any more 2—there] any one a—harm] strike 4—cold] sun a 4— and heat] nor heat a 4: not heat 3.
- 17 And] since 3 4—lamb who is in 4 and *om.* his—unto water of life's fountains 4: unto life's fountain of water living a: unto fountain springs of waters 2—of life] living 2 3—and] Inasmuch as a—*om.* God 2 4—shall remove] has removed a: shall expunge 2 4—eyes] 4 ZOHRAH substitute 'faces,' from Is. 25⁸.
- 2 seven angels 3 4—before God stood a 3: stood before God 2:—before the throne stood 4.
- 3 *tr.* and another angel came a 3 4—before] at a 2 3 4—and he had] having 4—censer] 4 transliterates LIBANOVTON here and in vs. 5—offer] give 4—of (*or to*) the prayers 4—upon] quæ (*or quod*) super 4—which was before 4.
- 4 which are] *om.* a: that is, 2 3: of 4—from] into 2—hand 4—archangel] angels a 2: angel 3 4—before God] *cet.*: 4 *retains* before *but om.* God.
- 5 filled full] took 4—censer] + and made it full 3: + and filled it 4—the altar] Gehenna 2—were voices and thunders 4—great] *om.* a 2 4—lightning a—earthquakes 2 3—*great om.* 2 3 4.
- 6 the seven angels 2 3 4—which had] having 4—the trumpets] *om.* a 4: the seven trumpets 2.

- 7 And the first angel sounded the trumpet, and there was hail and fire and blood mingled. And it fell on earth *and the second part of earth it burned up* AND THE THIRD PART OF THE TREES IT BURNED UP, and all green grass it burned up.
 - 8 And the second angel trumpeted, and as it were a mountain great *with fire* burning fell into the sea. And the third part of the sea became blood;
 - 9 And there were destroyed the third part of the things swimming, AND THINGS which had breath [living] were destroyed.
 - 10 And the third angel trumpeted, and there fell from heaven a star great, flaming like a lamp, and it fell upon the third part of the rivers and fountains.
 - 11 And the name of the star <was> bitterness, *and the third part of the waters became bitter*, and many <of> men died from the bitterness of the waters.
 - 12 And the fourth angel sounded [the trumpet], and wounded the third part of the sun and of the moon and stars. And there was darkened the third part <of them>; [and the day appeared not], and the third part> of the night likewise.
 - 13 *And* I saw and heard THE VOICE OF an eagle flying in mid heaven, that it said with a great voice, *Woe, Woe, Woe*, that are dwelling upon earth, when there shall come to be a voice
- 7 angel] *om.* 4—fire with blood 3 and 4 (which uses another construction than 3)—and . . . up] *a* 2 3, but not 4—second *a* γ 2 3; third β And.—and the third part of the trees . . . grass it burned up] *om.* *a* β δ , but not Andreas—third part of the trees] *om.* 3: MS. 1, has ‘fourth’ for ‘third’ through a common confusion of Armenian letters: 2 has ‘second part’—it burned up] *om.* γ 2 3: was burned up 4 (*bis*).
- 8 trumpeted] sounded trumpet 2 3 4—mountain] *add* with fire 2 4—burning] lit up 4—second part of the sea 2.
- 9 And there died the third part of animals which in the sea had breath, and the third part of ships was destroyed 4—and things] *om.* 2 3—second part of the things 2 3—swimming] + in the sea 3—things which] what *a*—were] was *a*—were destroyed], and <the third part> was (were 2) ruined 2 3: was ruined *a*
- 10 sounded trumpet 2 3 4—and flaming 3—a star, lit up, great, like 4—third part] second part 3, *first hand*. *Cor. changes* to ‘third’: third parts 4—fountains] + of waters 2 4.
- 11 was] they called *or* said 3: was called 4: *om.* 2—bitterness DARHNUTHIUN] 4 has wormwood AUSHINDR—and the third . . . bitter] added in 3: 4—and there was turned the third part into blood into wormwood—of men] *om.* *a*—died, etc.] were destroyed from the waters, because they were embittered 3 4.
- 12 There was wounded 4—*pr.* third] fourth MS. 1, a reading due to confusion of the third and fourth letters of the Armenian alphabet—and the third part of the moon and the third part of the stars *a* 3 4—and the day . . . likewise] and the third part of them had not light, and day and night was not 3: and the sixth day, likewise also the night 4.
- 13 the voice of] *om.* 3 4—eagle] angel *a*—heaven] earth 4 (ERKRI for ERKNI)—that it said] saying 4—that . . . earth] to dwellers who are fallen upon earth 2*—come to be] be fulfilled 2 3—yet three] the 3—when . . . future] for the

of yet three trumpets, which the angels *shall* will to sound
HEREAFTER IN THE FUTURE.

IX

- 1 And the fifth angel sounded *trumpet*, and I saw a star from heaven to earth fallen; and there was given to him a key of the pit of the abyss.
- 2 AND HE OPENED THE DEPTHS OF THE ABYSS. And there went up a smoke from the pit, like the smoke of a furnace great, and there was darkened sun and air.
- 3 And out of the pit went forth locusts on earth, and there was given them authority, AND THEIR STINGS like the stings of a scorpion.
- 4 And it was said to them that they should not injure grass of earth, nor tree; but only men who have not the seal of Christ upon their forehead.
- 5 And there was given to them a command that they should not slay them, but should torment THEM months five: and their torments as the smart of a scorpion that striketh a man.
- 6 And in that day men shall seek death and shall not find; and they shall desire to die FROM THE STROKES [OF THE LOCUSTS], and there shall flee from them death.
- 7 And the likeness of the locusts is the likeness of a horse prepared for war; and on their heads, as it were, a crown like to gold; <and their faces like the faces of man>.

remainder of voice of the trumpet of the three angels which were about to sound the trumpets 4—the three angels 3—sound] trumpet forth 3 and 2 which transfers it after 'future'—hereafter . . . future] *om.* α 3 4.

- 1 trumpeted α—saw, etc.] saw that a star from heaven was falling to earth α: was seeing that there was falling a star from heaven to earth 2: saw that a star was falling, etc., 3—fallen from heaven to earth 4—pit] depths 4.
- 2 and . . . abyss] our α 2 3—from the pit IGFOYN] 4 has the corruption KHNKOTZN = 'of incense'—like, etc.] quasi fumus fornacis erat ejus 3—furnace]+ kindled 4—air]+ by the smoke of the furnace 3: + by the abysmal smoke 4.
- 3 pit] smoke 2 3 4 TSKHOYN corrupted into GFOYN—them] it 2 3 ('locusts' is sing. in Armenian)—and their stings] *om.* α 2 3 4—scorpion]+ there was authority of their power on earth 3—like, etc.] sicut habent auctoritatem scorpiones terræ 4.
- 4 injure] *lū.* sin against: hurt 4—of the earth] *om.* 4—tree] all trees α 2 3 4—man]+ terrestrial α: + them 3—have not] shall not have α 2—of Christ] *om.* α: of God 2 3 4—foreheads α 3: foreheads Andreas cet.
- 5 a command] *om.* 4—torment and torments] 4 uses synonyms—them] *om.* 3 4—smart] sting α: strokes 4—scorpions when they strike 4.
- 6 in those days α 2 3 4—find it 3 4—shall (*bef.* desire) γ, etc.: omit α β And.—from . . . locusts] *om.* α 4—stroke 2 3—*tr.* death from them 4.
- 7 Et erant similitudines locustarum similes equis 4—is like unto a horse 3—

- 8 And their hair like the hair of a woman, and their teeth like a lion's.
- 9 And their breastplates like breastplates of iron; and the sound of their wings as <the sound> of horses many which rush into war.
- 10 <And> they had tails like unto a scorpion, and the stings of their tails had authority to torment men months five.
- 11 And they shall bring unto them the king of angels of the abyss: AND his name in Hebrew is Al̄bagos, who is called destruction in Armenian.
- 12 Behold woe the first is past, and woe <the second is to come> after it QUICKLY.
- 13 And the sixth angel sounded the trumpet; and I heard a voice from the four horns OF THE ALTAR OF GOLD, which was before THE THRONE OF God,
- 14 That it said to angel the sixth, *which had the trumpet*, Loose the four angels which are bound upon the river Euphrates.
- 15 And there were loosed the four angels prepared for *the hour and the day and the month and the year*, that they might slay the third part of men.

of horses 2—as it . . . gold] they were like golden images 4—like to] NMANEAL 2 changes into ZMANEAK=necklace: *om.* 3 and *read* of gold—faces] 4 uses *dēm̄q* instead of ERESQ of the other sources—men 4.

8 their] the 3: they had 4—of women 4—their teeth, etc.] I saw them like lions 3—lion's]+they had teeth 3**: like lions' 4.

9 their] they had *a* 23—breastplates] 4 subst. *GUUQ* for *zrahq* of the other sources. Sevs. 17 of chariot horses *a*: of chariots of horses 4—which rush] coursing 4.

10 had] have *a*—And they had a likeness to scorpions 4—like unto] in the likeness of *a*—and a sting (stings 3 4) and in their tails was (*om.* 4) authority (+for them 4) 23 4—the stings of] a sting in *a*—had] and they had *a*—torment] hurt 4: offend 3.

11 shall . . . angels] had a king over them the angel *a*: quoad et regem adducent angelorum 3: had of themselves a king the angels (*sic*) 4—*om.* and 23—is] was 4—ABBADON 3: NABATHDON and in Ionic Destroyer 4: Albagon β γ 2. The *g* is due to confusion of the third and fourth letters of the alphabet **Γ** and **Γ**. In *a* we read Apiton, in Greek indeed Apollyon and the Latin name *Korion* (destruction) over *a* rasura in a late hand. 3 has 'is called in Hellenic Apollyon'—Armenian]+language β γ—who . . . Armenian] *om.* 4.

12 past] gone 4—and . . . quickly] and woes two are to come *a*: and there are to come two, woe woe, and after it the sixth angel 3, which thus associates the words 'after it' with verse 13 as do the Greek MSS. Q, 14: Behold the second woe after these 4—quickly] *om. cet.*

13 from one of the four 4, and *om.* a voice—horns] animals *a* 2—of . . . gold] *om.* *a* 2—of gold] *om.* 4—was] are *a* 2: is 3: *om.* 4—throne] altar *a*: *om. cet.*

14 That it said] saying 4—*tr.* sixth angel 4—had] hath 4—to loose 2—river]+great 3.

15 loosed] liberated 3—year] *am* 3; *tari cet.*—slay] destroy 3.

- 16 And the number of the hosts of the mounted *ten thousands of ten thousands*. *I heard the number* of them.
- 17 And I saw the horses *in the vision*, and those mounted on them who had breastplates of fire, and tails aflame with brimstone, <*and the heads of the horses like the heads of lions*>: and out of their mouth fire went forth and smoke and brimstone.
- 18 And by these strokes (*or plagues*) were dieing the third part of men, by the fire and *the smoke and* the brimstone which went forth out of their mouth.
- 19 For the authority of the horses was in their mouths and in their tails: for their tails were like unto serpents, and they had heads wherewith they shall destroy the many.
- 20 And the others <who> were no longer dieing of men because of these strokes, who repented not, nor turned from the works of their hands, and from the worship of *devils and* their idols, made of gold and of silver and of wood and of brass and of stone; which can neither see nor walk nor hear:
- 21 And they repented not of their slaying of men, <and of their sorcery,> and of fornication, and of their thieving.
- 16 hosts] soldiers 4—*Before I heard the a text adds* and thousands of thousands ten . . . number] a 2 3 4—of them] om. 4.
- 17 And thus I saw 4—who were mounted on them having 4—on them] of them 2 3—tails . . . brimstone] hyacinth and sulphureous 3 (which transliterates *θεῶδεις*): hyacinths aflame with sulphur a 2. The a text has *yakinths*, similarly YAKUNQ in 2. The reading *agi* 'tail' in MS. 1 is a corruption and so is YANTHAK in 4 which also renders *θεῶδεις* 'godlike'—and . . . lions] a 3 4—et erat capita equorum 3: et caput equorum 4—mouths 4—*tr.* went forth fire 2 3 4.
- 18 And from these three strokes 4—this stroke 3—were dieing] died a 2: was destroyed 3: were slain 4—and by the fire 4—which . . . mouth] om. 4.
- 19 For . . . was] there being auth. of the horses 3—of the horses] om. a—was] is a—for] and a—were . . . serpents] the likeness of a serpent a—serpents, since they had heads and with them were tormenting, were hurting 4 and om. the many—unto a serpent, who had (=habebant) heads, and therewith did harm, both for afflicting of men and not to die from these wounds who repented, etc. 3—shall destroy] were destroying a 2—the many] the unjust a: all 2: om. 4.
- 20 others] men* 1. And the others of men who died not of these strokes repented not a: And others no more died of these wounds of men, but only they who rep. not 2: for 3 see above: and the remaining of men were not slain by wounds of these and were not contrite from 4—and *bef.* from om. a 4—and from . . . stone] that they should not worship devils and golden images and silver ones and brazen, and stones and wooden ones 4—devils and] *cel.*—*tr.* and of wood after stone a 3—*tr.* nor hear nor walk a 2 3 4.
- 21 They] who 2—slaying . . . fornication] voice and of sorcery, of their striking and of their fornic. 3. Perhaps 'voice' is due to confusion of *φώνων* with *φωνῶν*—of men] om. 4—and] nor thrice 4—sorcery] divination 4.

X

- 1 And I saw 'another' angel *strong* that he came down out of heaven, *veiling himself with clouds*; 'and the rainbow upon his head'; and his face as the sun, and his feet like a pillar of fire;
- 2 And he had in his hand a book: he opened, and set his right foot upon the sea, and his left *foot* upon the dry land.
- 3 And he cried with a voice great, <and> roared as a lion; and when he cried out there uttered seven thunders *with their voices*:
- 4 *And the utterances of seven thunders, I wished to write*> THE THINGS WHICH HENCEFORTH ARE TO COME: And I heard a voice from heaven saying, Seal up that which spake the <seven> thunders, and write [them] not.
- 5 And the angel whom I saw, which set his foot upon the sea, and HIS OTHER UPON dry land, AND raised his right hand to heaven;
- 6 AND sware by him that liveth from æons, who established the heaven and *what is therein* and the earth, and *what is therein*, [THE SEA AND ALL THAT IS IN THEM], that no longer there abideth time;
- 7 But in the day <of the voice of> the seventh angel, whenever he shall sound the trumpet, shall be finished the mystery of God, which was gospelled to his servants the prophets.

- 1 strong a 3 4—that he came] coming 2—*tr.* strong *after* heaven 4—veiling . . . clouds 2 3: and he was arrayed with a cloud a: with cloud, arrayed with honour 4—and the rainbow] *om.* 4—of fire] fiery 4.
- 2 a book opened a 2 3 4—*tr.* right *after* sea 4—*add* foot 2 3—dry land] earth a 3 4.
- 3 cried out] exclaimed 3 using KARDAM, which it habitually prefers to ALALAZEM = ululo of the other sources —and] *om.* γ 4—*tr.* as a lion roared 2 3: as a lion that he may roar 4—cried out]+ with a loud voice a alone—with their . . . write] from a 4 and 3 (in which *cor.* adds 'with their').
- 4 the utterances of the seven thunders] when the seven thunders uttered a: et quantum etiam locuta sunt septem tonitrua 4—the things . . . come] *om.* a 3 4—'which' and 'are'] *om.* 2—a voice] voices 3: *add* of God 2—saying] which said 3—that . . . spake] the utterances of 3 4.
- 5 which . . . land] stood on sea and on earth 4—his feet 3 first hand above line—his other upon] *om.* 2 3—up to 4.
- 6 and] *om.* 2 4—liveth]+ to æons 2—established] made 4—and the earth . . . therein] *om.* β—the sea . . . them] *om.* a 4—them] it 2 3—that time no longer shall be 4: *tr.* time *after* that 2 3.
- 7 days a 2 3: + of the Lord 4—at the voice and of the 4—*before* whenever] + with voice 2—shall] is about to 4 and *om.* the trumpet—which was gospelled] *Oscan* reads as he gospelled: as was gospelled 3: which he gospelled 4—to] by a 3: *Oscan* by means of.

- 8 And the voice which I heard from heaven, again it spake and said, Come *and* take the book which the angel hath open 'in his hand', and he standeth upon sea and dry land.
- 9 And I, having come unto the angel, asked [for the book] of him. And he saith <to me>, Take, <and> swallow it; and it shall be made bitter in thy belly, but in thy mouth sweet as honey.
- 10 And I took the book out of the hand of the angel, *and* swallowed it, and *it was in my mouth as honey*, <and when I ate it> my belly was filled <with bitterness>.
- 11 And he saith to me, It shall befall thee <again> to prophesy 'unto gentiles and' unto peoples *and unto tongues and kings* many.

XI

- 1 And there was given me a reed like unto a rod. 'And there stood the angel', and saith TO ME, Arise and measure the temple of God and the altar and the worshippings which are therein.
- 2 And the courts without the temple, leave it <out> and measure it not. For it hath been given to the nations; and the holy city, THAT they shall trample under foot months forty and two.
- 8 which] *om.* 4—again from heaven which was speaking 2 4—spake] was speaking to me 3: was sp. with me a 2 4—and said] saying 4—said] + to me 2—and take 2 3—open] *om.* here 2 3 4 and place above after 'book'—which . . . hand] from the hand of the angel 4—and he] who 4—dry land] earth 4.
- 9 And I went to the angel, saying, to give me the book 4—*tr.* of him the book] 2 3 (3 adds 'opened')—take] + it a—swallow] eat a 3 4—it] the same a: *om.* 4—shall make bitter thy 4—mouth] + it is 2: + it shall be 4.
- 10 hands 3—out . . . angel] opened from the angel a—swallowed] ate 3 4—it was] + sweet 3: 4 *adds* sweet *after* honey—it was . . . honey] so 2 3 4, but 2 transposes this clause after the words 'my belly was filled,' and omits the clause (supplied from a 3 4) 'and when I ate it'—belly] mouth 4—filled with bitterness] made bitter a: filled and bitter was it 3.
- 11 it shall befall] it befalls a 2 3: it behoves 4—unto] against *or* over 4 *thrice*—*tr.* unto peoples and unto gentiles a 2 4—peoples] + and to races 3—many] of the earth a 2.
- 1 a reed in likeness of a rod 4—And] *add* a 2 4—and said] saying 4—to me] *om.* 3 4—measure the word of God, the temple and 4—of God a 3 4—worshippers a 3 4—which . . . therein] thereof 4.
- 2 court a 3 4: without] the outer of 4—leave it out and] *om.* 4—out] outside 3: *om.* a. In codex 1, a late hand erases it and substitutes 'inside'—taken by β: given to a γ, etc.

- 3 And I will give to my two witnesses, and they shall prophesy for days 1265, clothed in sackcloth.
- 4 These are the two olive trees and the two candlesticks, standing before the Lord GOD of ALL earth.
- 5 And they that shall desire to hurt them, fire shall go forth from their mouth and shall devour their enemies; and whoever shall desire to sin against them, thus shall be destroyed.
- 6 They have authority to shut the heavens, that they rain not during the days of their prophecy. And they have authority over EARTH OF ALL PLAGUES; AND THEY HAVE AUTHORITY OVER the waters to turn them into blood, and to smite the earth <with all plagues> as often as they may desire.
- 7 <AND WHEN THEY SHALL HAVE FINISHED> all the days of their testimony, then the beast that goeth up out of the abyss shall make war with them, and shall overcome them, and shall slay them.
- 8 And their carcasses <shall remain lying> in the midst of their street, in the city great which is called by name after the Spirit Segor and Egyptos AND BABYLON, where also their Lord was crucified.
- 9 And there shall see them all the tribes and peoples and all tongues *and gentiles* their corpse, that they remain lying three days; and they shall not suffer to be buried in a tomb their bones.

- 3 1260 a 4: in 3 *cor.* erases the *five*—clothed in sackcloth]. The words are added in 3 by *cor.* over *ras.* of a whole line.
- 4 standing] which stand a 4: 2 *tr.* after God, and 3 after earth—Lord] *om.* a—God] *om.* 3 4—all] *om.* a 3 4—in earth a.
- 5 they] he 2 3 4—shall desire] desires 4—hurt] sin against or offend γ η—shall go] goeth 4—devour] destroy 3: eateth 4—shall desire] desires 4—sin, etc.] hurt them, so must they be hurt 4.
- 6 They] these over heaven 3—shut] measure 4—the heavens] him or it 3—they] it a 2 3—that there descend not rain in the 4: earth . . . over 1 4: *om.* a 2 3—*tr.* auth. have they 3—turn] change 3—in all plagues a 3.
- 7 And when . . . all] and there was finished 3** over a *rasura* (it would seem) of the word 'all.' Thus the first hand omitted the clause as does 2—all . . . of] *om.* 4—testimony] prophecy 2—then] and 2: 3** over *ras.* of 'but': *om.* 4.
- 8 carcass a 3—shall lie 4—of the street of the great 3—*om.* midst of their 4 and read streets—in the] of their a 2: of the 4—after the spirit] spiritually 3: in spirituality 4—Sodom and Egyptos a 2 3. In 1 *Segôr and Egiamos*, a corruption arising out of an uncial text misread—and Babylon] *om.* a 3: *tr.* after Sodom 4.
- 9 them] him a 3: *om.* 2—all] *om.* 2 3 (before tongues)—And there see of peoples and of stocks and tribes their carcasses, days three and a half; and their carcasses they shall not suffer to be laid in tombs 4—*tr.* peoples and tribes 3—and gentiles] a 2 3—corpse] 1 has 'of their race' *azgi*—a corruption of *zdi* 'corpse'—that their corpse remains a 3—and their bodies they shall not give to be buried in tombs 3—suffer] give a 2.

- 10 <And> they that are dwelling on earth are glad and rejoice
 'over them', so as to bring gifts AND OFFERINGS one to
 another; because these two prophets shall torment the dwellers
 of earth.
- 11 And after <three> days *and a half* a Spirit of the living God
 shall enter into them, and they shall 'rise up', stand *erect* on
 their feet; and *awe* 'and fear' shall fall on dwellers of earth.
- 12 And I heard a voice *great* from heaven which said unto them,
 Rise ye up 'and come up' hither. And they rose and went
 up into heaven on clouds, and ALL their enemies beheld their
 rising up.
- 13 'And' in that hour an earthquake great there was, and the
 tenth part of the city was swallowed up. And there died of
 the earthquake *men* seven thousand. And after that fear GREAT
 was in all; and they gave glory to God heavenly.
- 14 'Lo', woe the second is past, 'and' woe the third is about to
 come quickly.
- 15 And when the seven angels sounded trumpets, there was a
 voice [great] from heaven which said: There hath come to be
 ALL the kingdom *of the world* of our Lord *and of his* Jesus
 Christ; and he shall reign UPON EARTH unto æons of æons.
- 16 And the twenty and four elders which sat on a throne 'before
 God,' *fell on their faces and worshipped the Lord God and*
 said,
- 10 are] shall be 2: 4 *has* shall rejoice *and omits* are glad and—and send 2 3 4 *and*
om. so as to—and offerings] *om.* 3 4—tormented 2 3: torture 4—those who
 are dwelling 4—of] upon 3 4.
- 11 and a half] a 3 4—of . . . God] living, from God a 3: of life of God 4—
 entered 4—shall . . . up] *om.* 3 4—erect] 2 3—stood 4—on their feet] 3*
 in mg. and add *festinanter illi*—awe and fear great a: awe and fear 2: awe
 great 2 3 4—shall fall] 2 3 first h.: fell a and 3** and 4—dwellers of earth] all
 who beheld them a β γ and 3** (omitting 'all'): all who slew them η Andreas:
 them 3 first hand: the beholders of them 4.
- 12 from heaven] *om.* a—Rise ye up and] *om.* 4—rose and] *om.* 4—and went]
 going 3—all] *om.* a 3 4—their . . . up] them a 3 4.
- 13 there was in that hour 3: And there shall be in that hour 2: on that day there
 was 4—and there fell the tenth, etc. 4—men]=*arg* a 2 4:=*mardiq* 3—
 after . . . all] the remaining of men were astounded 4—great] *om.* 2 3—
 was] shall be 2—gave] give 2—of heaven 4.
- 14 past] gone 4—and lo, woe the third cometh instantly 4.
- 15 when] *om.* 4—seventh angel sounded trumpet a 2 3 4—and there was 3—
 were voices 4—in heaven a 2 4—which said] saying 4—*tr.* the kingdom
 all a 2—*om.* all 3 4—of the world] a 2 3—and of his] a 3: his 4—Jesus]
om. a 3 4—upon earth] *om.* 3 4: over all a 2—unto æons]+and unto æons 4
 —of Æons]+Amen 2.
- 16 Elders before the throne of God which sat 3: old men who before God were, sat 4
 —on their thrones a 2 3 4—*tr.* before God on th. th. 2—fell etc.] a 2 3, and 4
 (but 4 *om.* before . . . faces)—*om.* the Lord 3 4—and said] saying 3 4.

- 17 We thank thee, Lord God Almighty, which is unto æons, who hast clothed thyself with power *great*, and art become king.
- 18 And the peoples were wroth, and there is come wrath of the enemy and season of judgement, that it may be condemned, and thou givest rewards to thy servants the prophets and to saints fearers of thy name, to small and great, <and> to destroy the destroyers of the earth.
- 19 And there was opened the temple of God which (is) in heaven, and there appeared the ark of his covenant <WHICH IS in his temple>; and *there was* lightnings and voices and thunder 'and earthquakes', and hail very great.

XII

- 1 And a sign great appeared in heaven; a woman arrayed with the sun, and the moon under her feet, and upon her head a crown of stars twelve.
 - 2 And she was with child, and she shrieked in travailling, <and in many pains she was nigh unto being delivered>.
 - 3 And there appeared another sign in heaven; and lo, a dragon fiery great EXCEEDINGLY, whose were heads seven and horns ten, and upon his head seven diadems.
 - 4 And his tail swept away even unto the seventh part of the stars of heaven, and cast them upon earth:
- 17 Lord our God 2—almighty]+the existent and 4—who art unto the æons and which is 2—is]+and art a 3—*om.* unto æons a 3 4—who . . . power] for thou workest powers great 3—who] and a: for thou 4—clothed . . . with] taken a 2 4—thy power a 4.
- 18 peoples] gentiles a 3—wrath . . . condemned] thy wrath and season of the dead that they shall be judged a: thy wrath and season of the enemy's judgement that he may be condemned 2: thy wrath, and thou art Lord of death, judgest 3: thy wrath and season of the dead of judgement 4—and thou givest] to give 2: and to give 4—his servants 4—*om.* and *before* saints 4—saints]+and 3 4—to destroy] destroyest a 3.
- 19 Arm=quod in celo—covenant] testaments 3—his covenant] God a—which is]+*om.* a 4—there was (were a 4) lightnings a 2 3** 4: *om.* 3—lightnings]+of him 2—*tr.* and thunder and a voice 4—thunders a 2 3—earthquake a 2 4—very]+*om.* 4.
- 1 appeared] was seen 4—arrayed] *zgetzeal* 1: *arkeal* ceteri.
- 2 And being with child she cried out travailling and being tormented to be delivered 4—and she cried] who cried 3 first hand—In 3 'and' is erased before 'in' and added after '*pains.*'
- 3 appeared] was seen 4—fiery]+*om.* 4—who had heads 4—heads a 7 3: seven heads 4: head β, etc.—diadems] crowns 3 4.
- 4 even unto] 3** erases: a 4 *om.*—seventh] third a 3—cast them]+from

And the dragon stood before the woman who wished to be delivered, that when the woman should be delivered of her child, he might devour him, HE THE DRAGON.

- 5 And the woman was delivered of a child male, who shall shepherd his people with a rod of iron. And there was caught up her child unto God, <and unto his throne>.
- 6 And the woman fled into a wilderness, where was her place prepared of God, that she may be fed there days 1265.
- 7 And there was war in heaven, Michael and his angels were fighting with the dragon, and the dragon together with his angels was fighting AGAINST THEM ;
- 8 But they were not able to withstand, and place there was not *found* for them in heaven.
- 9 And there fell the dragon great, the serpent primal, who is called by name Beelzebul and Satan, He that led astray the whole world, THE LION FELL TO EARTH and his angels *fell* with him.
- 10 And I heard a voice great from heaven which said, Now hath become salvation and power and kingdom OF HEAVEN of our God, and authority of his anointed : for there hath fallen the accuser of our brethren who accused them before God AND THE LORD JESUS CHRIST day and night.
- 11 <And> they overcame him through the blood of the lamb of God, and through the word of his testimony. And they acquiesced not in the dragon even unto death.

heaven 2, and 4 (*wh. om. upon earth*)—wished to] was about to *a* 4—the woman] she 4—of her child] *om.* 4—him] *om.* 4—he the dragon] *om.* 3 4.

- 5 the woman] she 4—child *β: om. α γ*—shall] is about to *a* 4—his people] all Gentiles *α 3 4*—unto] *om. α γ*: retain *β* And. etc.
- 6 where, etc.] *ubi erat illic preparatus locus illi a Deo 3*: which hath there a place 4—her place] a place for her *a* 2—that . . . there] and (that 4) there they shall feed her 2 4: *ut illic aleret illum 3*—1265 in 1 2 3 4: 1260 in *a 3***.
- 7 and Michael 2—were] *om.* 4—and the dragon was warring and his angels 3 4 and *om.* was fighting: and the dragon was warring together with his hosts *a*—*tr.* was fighting together, etc. 2.
- 8 but] and 2 3: *om.* 4—to withstand and] in *mg.* first hand 3—were . . . withstand] held not on overmuch 4.
- 9 great]+ and the 2—serpent primal *α*—called by name] betrayer *α* and 4—leads 4—the . . . world] all the inhabitants of earth *α*—the lion . . . earth] *om. a 3*: and he fell to earth 4—angel 2—with him fell *a 3*: fell with him 2: with him were cast out 4.
- 10 *om.* great 4—in heaven 2 3—which said] that it said 2 3: saying 4—*tr.* power and salvation *α*—of heaven] *om. a 3 4*—and his authorities 4 and *om.* of his anointed—[anointed] Christ 3—accuser] betrayer 4—[accused] was betraying 4—our God 3 4—and . . . Christ] *om. a 3 4*—and our Lord and *om. J. C.* 2.
- 11 of God] *om. a 3 4*—through his testimonies 4—And they did not love him with their soul even 3: And they loved not their souls even 4—they] he *γ* 2

- 12 Therefore let the heavens be glad, and 'all' who are dwelling in them. Woe to earth and sea: because the dragon is fallen unto you, who hath wrath a little time.
- 13 And when the dragon saw that he fell to earth, he pursued the woman which bore the *male* child.
- 14 And there was given to the woman TWO wings of an eagle *great*, that she might fly into a desert place, where she shall be fed there for times <and a time> and half a time, from the face of the serpent.
- 15 And the serpent poured forth from his mouth after the woman <waters> MANY [as a river] that he might engulf her.
- 16 And earth helped the woman, and *earth* opened her mouth, and swallowed the water which the dragon poured out from his mouth.
- 17 *And the dragon waxed wroth with the woman*, and went away to war WITH THE WOMAN AND with her seed AND who keep the commandment of God, in whom is the testimony of Jesus CHRIST.

XIII

- 18 <AND HE STOOD UPON THE SAND OF THE SEA>.
- 1 And I saw that there went up out of the sea a beast GREAT, —acquiesced] the word used in *a* and 1=satisfecerunt. The word used in 2 =pacavit.
- 12 the heaven was glad 23: be ye glad, heaven 4—all] *om.* γ3: ye 4—the dwellers 3—in it *a* 3 4—dragon] in text 3: adversary *a* 3 in mg.—is fallen] hath descended 4—who hath] who shall have 2: having 4—wrath much *a* 2: wrath great 3 4—a little time] and shall abide a little time *a*: he saw that a little time he abode 2: he saw that he abode time little 3 first hand, which *cor.* erases in order to subst. the reading of *a*: knowing that a little time hath he 4.
- 13 And] *om.* 4—fell] was cast down 4—child] *om.* 4.
- 14 *Before* wings add two *a* β γ 4: *om.* And. cet.—desert]+unto her *a* 4—where] +habitat illa et 3—shall be] was *a* 23: is 4—a time *a* 3 4—and times *a* 4.
- 15 And]+while he went γ Andreas—serpent] dragon γ—poured] cast 4—forth] +venom 2—from his mouth] *om.* γ Andreas—after] in front of 3 And. p. 175 ('after' p. 180)—woman]+fire, 4—many] *om.* *a* β 23 4: much γ And. p. 175 (but *om.* p. 180)—engulf her] make her carried on the river 4.
- 16 earth] *a* 23—water] river γ 23 4—poured out] cast 4—from . . . mouth] *om.* *a* alone 4 Andreas p. 176 (retains p. 180): upon the woman 4.
- 17 And . . . woman] *a* 23—with the rest of her seed *a* 4—keep] kept *a* 23 4—commandments *a* 23 4—in whom is] and held *a*: and who hold 4—and who testified unto Jesus 3—Christ] *om.* *a* 3 4.
- 18 he stood] I stood *a* 4 (steti ego). Note that in Armenian *katzi i verah*, 'I stood upon,' is easily confused with *katz i verah*, 'he stood upon.' 3 has the augmented form *ekatz*, 'he stood.' This verse is omitted in 2 alone.
- 1 And he] who 3—that . . . up] *tr.* after beast 4—and he had] having 2 4—*tr.* horns ten and heads seven 3 4—upon him a mitre 2—mitres] crowns 4.

and he had heads seven, and horns ten; and upon his horns ten mitres, and upon his head a name of blasphemy.

- 2 And the beast which I saw *was* like unto a leopard, and his feet as of a bear; and his mouth as of a lion. And the dragon gave him his *power and his throne and authority great*.
- 3 And one of his heads was wounded unto death; and his death-wound was being healed; and the whole earth wondered at the beast.
- 4 And they worshipped the beast, <because the dragon gave him his authority. And they worshipped the beast>, and said, No one is like unto the beast, or is able to war with him.
- 5 And there was given to him *a mouth* to utter very great *things and* blasphemies; and there was given him authority TO WORK, TO WAR 'AGAINST THE SAINTS AND OVERCOME THEM. AND THERE WAS GIVEN HIM VICTORY' months forty *two*.
- 6 And he opened his mouth in blasphemy unto God, 'and' blasphemed his name and his temple HOLY which is in heaven.
- 7 And there was given him authority over all souls and tongues and peoples,
- 8 That they might worship him, and all *dwellers upon* earth, whose names are not written in the book of life of *the lamb slain* from the beginning of the world.

2 *add* was 2 3 4—as the mouth of 3 4—and *his* great β.

3 was] *om.* 2 3 4—wounded] as it were slain 4—Arm. = et vulnus mortis ejus—being] *om.* 4—at] after 4.

4 And . . . authority] *om.* 4—*pr.* And . . . beast] *om.* α: And they were worshipping the dragon who gave his authority to the beast, and were worshipping the beast and saying 3—authority] kingdom α—the beast] the dragon which (that he 4) gave the (his 4) authority to the beast α 4—and said] saying 4—No one] who *cet.*—is] would be α—is] would be α 4: who is 2—to battle 4. 5 to speak] which spake 4—blasphemy α 3 4—and . . . authority] to become 4: to hear 5—authority to work war against 2—to work . . . victory] *om.* α 4—to work] *om.* 3—to war] 3** over rasura of a sentence which began with the word *conquer*, so that 3 originally had a text akin to that of 1—given authority to work victory forty two (*and om.* months) 2.

6 in] to utter 3—and blasphemed] to blaspheme 3 4—temple] shrine α 2: dwelling 4—holy] *om.* α 2 4—and his temple . . . given him] and his chosen ones, those who in heaven were chosen 3, and over a rasura of this 3** subst. 'and his shrine and the heavenly shrine, and there was given him.' Then 3 continues thus, 'to war and (over ras.) to smite his saints. And he conquered them, and there was given him authority'—which . . . heaven] and the heavenly shrine α: and those who in heaven are dwelling 4 which adds 'and there was given him to work war against the saints and overcome them.'

7 Souls] stocks α 3 4—and peoples and tongues and Gentiles 4: *add* Gentiles 3.

8 And (that α) there worshipped (shall worship α 4) him all those (+ who are α 4) dwelling on earth whose α 3 4—that . . . worship] and there worshipped all dwellers of earth him 2—earth] the face of earth α 3—are not] were not 2: were not yet 4. The Arm. = quorum non sunt nomina illorum scripta—life] + of the lamb slain α 4: + who received not the seal of the lamb 3.

- 9 They that have ears of hearing, let them hear.
- 10 *For* there are 'some' who shall be led into captivity, and there are 'some' *who* 'died' by the sword, 'and' there are 'some' who of themselves shall destroy themselves. But patience and faith 'shall be vouchsafed' to the saints 'of God'.
- 11 And I saw another beast that he came up out of the earth; and he had horns 'twain' like unto a lamb, <and> he spake as the dragon.
- 12 And all the authority of the first beast he did exercise *before him*; and he made the earth and all dwellers thereof that they should worship the first beast, until there shall be healed his wound of death.
- 13 And he wrought signs many, and 'he caused' fire from heaven to come down upon earth in sight of men.
- 14 And to lead astray the dwellers of earth <with> the signs which it was given into his hands to do in the sight of the beast. AND there say unto him the dwellers of the earth, Make an image of the beast which shall have the wounds of the sword, and shall live.
- 15 And there was given him authority that he should give spirit to the image of the beast, *and* in order that the image may speak, and that there may worship him all inhabitants of

- 9 Whoever hath 2: He who hath 3 4—them] him 2 3 4.
- 10 For] a 2: For . . . some] *om.* 4—who shall be led] who were delivered over 2: he who goeth 4—and there . . . themselves] he who shall with sword slay, he must with the sword be slain 4—some who . . . are] supplied from a 2 3—died] shall die a: *om.* 3—by] unto 3—shall] *om.* a (*bef. destroy*)—shall destroy] shall slay a 3: slew 2—But] Here is a 4—shall . . . God] of the saints a 3 4
- 11 that he] who 4—the lamb a 3 4.
- 12 *tr.* 'all' *after* beast 3: *om.* 4—he did possess before him over earth and the dwellers thereof 3 first h.: he did exercise before him, he made the earth, etc., 3**—and all . . . thereof] as they who are dwelling in it 4—until] of whom was healed the strokes of his death 4, etc.—before him and] *add* a 2 3 4.
- 13 wrought] shall work 4—many] great 3: very great 4—and he caused] that he shall make 4—*tr.* to come down from heaven a 4—upon earth] *om.* 4.
- 14 et seducebat (sic) incolas terræ signa quæ erat (sic) inter eos coram bestia 2—to lead] he (*or* it) led a 2 3: he leads 4—the dwellers of] those who dwell on a 4—dwellers upon earth by the might of the signs 3—because of the sign 4—which were (was 4) given to him to do 4 and 3** over ras.—it was] have been a—to do] *om.* Andreas—And] *om.* a 3 4—saying to the dwellers upon earth to make 4—which shall . . . authority] which up top of the sword lived, and there was given him authority 3** over a rasura of 3 lines—shall have . . .] hath the strokes of the 4—may . . . live] from the wounds of the sword did live a—shall live] was made alive 4—shall have issue of fire and shall stand 1*.
- 15 And . . . authority] over ras. 3**—authority] *om.* 4—that he should] to 4—that . . . slay them] 3 has et dedit illi (ille *cor.*) spiritum in ea hora imago bestię quia loquebatur imago bestię et faciebat ut qui non adorabant imaginem

earth, and that those who shall not worship *the image of the beast*, he may slay them.

- 16 And he shall make all, small and great, and rich and poor, freemen and bond, that he may give them HIS sign on the right hand and on their foreheads.
- 17 And no one is able to buy or to sell, if he have not the sign of the beast and *number of his name*.
- 18 He who hath wisdom, shall reckon the number OF THE NAME of the beast. FOR the number OF THE NAME is of the man. And the number is SUCH AS this, 151.

XIV

- 1 And I saw and Lo, a lamb stood upon the mount Sion, and with him 144,000, *who <had> his name* and the name of his father WAS written upon their foreheads.
- 2 And I heard a voice from heaven, as it were voice of waters many, as it were a voice of thunder great, and I heard as it were voice of harpers, that they struck their harps,
- 3 And were singing a song new before the throne OF GOD, and before the four animals *and before the elders*, and no one was

bestiæ, destruet eos—spirit] breath 4—and] α 2—and in order . . . of earth] *om.* 4—and he shall make slaughter of those who worship not the beast 4—the image of] α 3—slay] α 1: destroy 23.

- 16 shall make] maketh 4—*tr.* great and small 4—In 3 thus: Et adversus omnes pusillos et magnos et divites et adversus pauperes et adversus liberos et adversus servos, dicebat ut daret illis signum super manum illorum dextram et super frontes eorum—and rich (mighty 4) and poor and free 24—*tr.* and free and poor α—sign] stamp α 4—on their] 4—and on] or on] forehead α.
- 17 Shall be able α 3—And that no one shall be able 3 and 4 (*but om.* And.)—and to sell α 3—if he be not one who may have the sign of the name of the beast and number of his name 3—except one who hath the stamp or name of the beast or the number of his name 4—sign . . . name] stamp of the writing and name of the beast and number of his name α 2.
- 18 Here is wisdom: who hath understanding let him reckon α 4. Here is: he who may have understanding, wisdom, let him reckon 2—the number of] *om.* 4—is of] being of α 23—of a man α 4: the man (*om.* of) 3—And the . . . 151] according to the number of him 3 (adding in mg. in first hand the words *and the number: 666*)—And his number α 24—such as] *om.* α 24—151 1: 660 α 2. The origin of 151 in MS. 1 may be the substitution for the Greek letters ΧΞΖ of the Armenian letters which most resemble them in form. 4 reads *and his number and six hundred and sixteen*—of the name *pr. vice*] *om.* α 23.
- 1 the lamb α 3—who . . . name] α 23 4, and α 24 *om.* was—the names of 4.
- 2 as it were (*after many*) and as it were 3 4: and α 2—of violent thunder, and the voice was, which I heard, as it were voice of harpers who struck 4—I heard *sec. vice*] *om.* 2—voice I heard as of 3.
- 3 = ὁδὴν καὶ καρτὴν 3—thrones 2—of God] *om.* α 24—and . . . elders] α 24—no one was] I was not 4—was] is α 3—learn] know α—the song 4

able to learn their songs, save only the 144,000 who were
STANDING AROUND THE LAMB ON MOUNT SION, WHO WERE
VIRGINS, AND liberated from earth.

- 4 These are they who with women were not defiled, <and are>
virgins; and in every hour they SHALL follow after the lamb,
wheresoever he shall go. These wrote of men upon their
foreheads the name of the father *and* of the lamb.
- 5 And in their mouth was not found falsehood, for they were
without blemish.
- 6 And I saw another angel flying from heaven, and he had a
gospel eternal; and being come was gosselling to all races,
and tongues.
- 7 AND with voice great he said, Fear ye God and give <to him>
glory. For there is come a time of his judgment. And ye
shall worship before him who made heavens and earth, sea
and all which is in them.
- 8 And another second angel came after 'him' and said, It is
fallen, it is fallen, it is fallen, the great Babylon, from wine
of drunkenness, AND from wrath AND from her fornication,
who made drunk all the gentiles.

—*om.* only 4—standing . . . Sion] *om.* a 3 4—who were *sec. loc.*] *om.* a 4 :
who are 2—virgins and] *om.* a 3 4—liberated] written 4 (by confusion of
gneal with *greal*).

- 4 were not, etc.] fornicated not, for they are virgins. These are they who follow
the lamb 4—and are virgins]=*virgines facti* 3—And in . . . follow] These
follow a : These ever shall follow 3—*om.* shall a 2 and 4 which, however, used
helevin, where a 2 have *zhet erthan*—wrote . . . father] were chosen of men in
sight of God a and 3** (over a rasura of two lines, where the first word of the
underwriting is *of men*)—These . . . men] These were written of men and
wrote 2—These are they who were bought of men, first-fruits of God and of
the lamb 4. (Thus 4 is here free from the confusion of *Gneal*=bought, with
Greal=written, which has played havoc with the other texts and which in the
preceding verse besets MS. 4 itself.) Name of] sign of God 2—and] add a 2.
- 5 mouths a—falsehood] guile 2—For they are β And. 4 : that they might be
a γ —blemish]+before God 2.
- 6 from] amidst a 2 3** 4—and he] who 2 : for he 4—eternal] *om.* 4—and
being come 1 3 : *om.* a 4 : 3** erases : who being come 2—to gospel 3** a 4 :
Add 'upon earth and' 3—to gospel to those who were sitting on earth and over
all races and stocks and tongues and peoples 4—races]+and tongues a 2 : + and
stocks and tongues and peoples 3—tongues]+which are dwelling on earth a.
- 7 And] *om.* 3 : For 4 : *tr.* after great 2—*tr.* he said with voice great a 3 4—
God] the Lord 3—to him] *om.* 2 : *tr.* after glory a—is come]+is arrived 4
—before . . . made] God who made 2 : the maker of a 4—and sea a 3 4—
all] *om.* a 3** 4—which . . . them] so 3 first hand : fountains of waters
a 2 3** 4.
- 8 *tr.* angel second a—came] *om.* 4—and said] saying 4—It is fallen] *twice*
a 2 : once 3 and 4 (*which adds* it is lost)—B. the great a 3—or render 'from
wine's drunkenness' : from wine of her wrath 4—and from . . . gentiles]
have fallen all races 4—and] *om.* a 2—and] *om.* a (not And.), 2 of her f.] 2.

- 9 And another third angel came after him and said with voice great, Whoever worships the beast and his image, and hath received his writing on his forehead, *or upon his right hand,*
- 10 Such a one shall drink from the cup of wrath of God poured out from the unmixed <cup> of ire; and shall be tormented with fire and sulphur, before God and the lamb [and before his holy angels].
- 11 And the smoke of them shall ascend to æons of æons, and there is not faculty for them to rest day and night, who worshipped the beast and his image and who received the writing of <number in> his name.
- 12 But those who endure and have not in themselves his seal, they are those who have kept the law of God and the faith of Jesus CHRIST.
- 13 And I heard a voice from heaven which said to me, Write, Blessing is to the dead who in the Lord have died heretofore (*or henceforth*), AND HAVE NOT ATTAINED TO THIS HOUR. Yea, saith the Spirit HOLY, that they are at rest from their MANY TRIALS AND labours, but alone their works have gone after them.
- 14 And I saw, <and,> behold, a cloud white, and on the cloud *was*

- 9 *tr.* angel third α 3—after them α 4—and said] saying 2 4—whoever] he who 4—hath worshipped α 3: shall worship 2—and his] or his α β (not Andreas and γ)—and hath, etc.] or shall receive the writing of his seal 2: or hath received the stamp of his seal α : and receiveth a stamp upon 4—writing] seal α 2 3—right] *om.* 4.
- 10 Such a one] and he *or* even he 4—cup] wine 4—wrath] + of God α 2 3 4 (*which subst. ire for wrath*)—poured, etc.] which was mixed pure (*or unmixed*) of the cup from his ire 4—from his unmixed 3—God and] α 2—and before . . . angels] *om.* α : *tr.* bef. his (the 4) holy angels and before the lamb 3 4.
- 11 them] him α alone and 2: their (the 4) torments 3 4—*tr.* to æons of æons shall ascend 4—of æons]* *add* rising upwards 3—was not 2—and there . . . rest] and they have not rest α 4—day and night] *tr.* after beast α —worship 4—and who worshipped the image and received α —receiveth 4—or who were receiving 2—the writing . . . his] his stamp and α : seal and stamp of his 3: a stamp of his 4.
- 12 Here is endurance of the saints who keep the commands of God and the faith of Jesus 4—And endurance of the saints is here, they who keep α and 3** (over rasura of a text almost identical with 1)—have not] receive not 2—those] saints 2—who keep (kept γ) the commands of God α —Christ] *om.* α 3 4.
- 13 which] that it 4 γ —*om.* to me 4—have died] die 4: have fallen asleep α —heretofore] now, at once α : from now forward 4—and . . . hour] *om.* α 3 4—hour] time *or* season 2—yea] and 2: I correct *ays* in α 1 to *ayo*:—holy] *om.* α 4—they shall rest] 2 3 4—many . . . and] *om.* α 4—trials and] *om.* α 3 4—and many labours 2: labour α —but] and 2: for 4—*om.* alone 4—*tr.* their works alone 2—works with him do follow *sic* 4.
- 14 And on . . . crown]= cuius super caput eius corona 3: having upon, etc., 4—

sitting (one) like unto a son of man, and on his head HE HAD a crown of gold, and in his hand he had a sickle made sharp.

- 15 And another angel went forth from the temple, cried out with voice great BEFORE HIM, AND SAITH, *Thou who sittest on the cloud*, Send thy sickle <and reap>. For there is arrived the time of harvest, and there is fully ripe (*lit.* arrived) the harvest of earth.
- 16 [However he who was sitting upon the cloud, cast his sickle to earth, and reaped the dwellers of earth.]
- 17 And another angel went 'forth' from the temple which (is) in heaven, <and> he *also* had a sickle made sharp.
- 18 And there went 'forth' another angel from the altar, which had authority over the ALTAR'S fire, and cried out in voice great <unto> the angel, which had the sickle made sharp and saith, Gather the clusters *from the vineyard* 'of the earth, for fully ripe is her grape.'
- 19 And <the angel cast his sickle 'on the earth', and gathered the grape thereof, and> cast (it) into the winepress <of God>.
- 20 And he trod [in] the winepress outside the city, and there went forth FROM THE WINEPRESS blood EXCEEDING MUCH, AND IT REACHED even to the bridle of the horse, THE LENGTH OF IT 1600 furlongs (*lit.* parasangs).

om. he had *ceteri* (*after head*)—*om.* he had *after hand* 4—made sharp] sharp excessively 4.

- 15 temple] heaven a 2 4—crying out in a great tongue 4—thou . . . cloud] a 2 3** : to the one sitting on the cloud 3 : (to him) who sat on the cloud 4 (3 4 *om.* before . . . saith, a 2 *om.* before him)—time] hour a 3—arrived] come 2 3—of harvesting 3 4—and] for 3 4—for the harvest of earth is dried up 4.
- 16 But he] and he cast 2 3 *and om.* below cast—and he cast his sickle who sat on the cloud on earth and there was reaped the earth 4—reaped]+all 2.
- 17 temple of God 4—who also he had 3 : having also he 4—*om.* made 4.
- 18 which had] whose was 2—*om.* altars a 3 : *tr.* fire of the altar 2 4—cried out] voiced 2 4—with great tongue 4—the angel] him 3 : he 4—made] *om.* 4—saying 4 *and add* send thy sickle sharp and : 3 *add* come thou—from *om.* a the clusters from the vineyard 2 and a : the clusters of plants 3—is the grape in her a.
- 19 the angel] he 3—grape] vineyard 4—thereof] of earth 3 4 : in her a—winepress]+great 4—God]+the great (? winepress) a β γ 3 : great of the wrath of God 4—3 *renders the whole verse thus*, And he cast his sickle and gathered the grape thereof, for fully ripe was the grape on earth. And the angel cast his sickle on earth and gathered the grape of earth and cast (it) into the winepress of God, the great (winepress).
- 20 And there was trodden the winepress a 4 : and it was trodden in, etc., 3—from the winepress] *om.* 2 3 : *tr.* after blood 4—exceeding . . . reached] *om.* a 4—horses a 4—the length of it] as it were 4 : *om.* 3 : *præm.* et erat 2 : *præm.* et a—1600] a thousand and six hundred 3.

XV

- 1 And I saw another sign great in heaven *and marvellous*; THAT angels seven *which had wounds seven* betokened the end, since through them shall be ended wrath of God.
- 2 And I saw a sea of glass, mingled with fire, and they that have conquered of the 'beast and of his' image and of the number of his name, were standing upon the sea of glass. And they had the harp of God :
- 3 And were singing the song of Moses before* God *and before the lamb*, AND WERE saying, How great and wonderful are thy works, Lord God almighty; just and true are thy works, LORD *king of æons and* king of all Gentiles.
- 4 Who shall not fear and glorify thy name HOLY, for thou alone art holy and worthy (*or sacred*) <of worship> since all Gentiles shall come and worship before thee, that (*or since*) thy righteousness shall be manifested TO ALL THE WORLD.
- 5 And after this I saw that there was opened a temple of the tabernacle of testimony in heaven :
- 6 And there went forth the <seven> angels who had AUTHORITY of the seven plagues. And they were clothed in linen pure and glistening; and they were girt about their chests with girdles of gold.

- 1 *tr.* in heaven great α 24—which . . . seven] α 23: having a creature the strokes (*or plagues*) which 4 where *ararats*=*creature* is a corruption of *katarats*=*end* read in 1 and 2—betokening 2: *om.* α 3**—the end *katarats* 12: the latter *ZKNI* α : the subsequent *yetoy* 3** *which writes the words* wounds subsequent *over a rasura of two lines*: the seven worse than all evil 4—shall be] was being α 2: has been 4—wrath] fury 4.
- 2 saw]+as it were α 4—and the conqueror of the beast 4—image] after this word 3 is deficient through mutilation as far as the word *angels* in vs. 7—numbers 4—name,]+and his stamp, they α : +and they 2: +that they 4.—And they had] to have 4—harps α 24.
- 3 of Moses the servant (*dsarhayi*) of God 4 (corrupted in α 123 to *arhadji*=*before*)—and . . . lamb] 23: and the songs of the lamb α 4—and were] *om.* α 4—How] *om.* α 24—true is thy path α : true are thy paths And 2—Lord] *om.* α 4—king . . . and] 2—king over all γ —king of nations *and om.* all 4.
- 4 And who α —holy *pr.*] *om.* 24—worthy]. The same word, *ARJANI*, means both *δσιος* and *ἀγιος*. Hence in α 1 the gloss of *worship*—and worthy of worship] *om.* 4—Gentiles] races 4—come to worship 2—thee]+Lord α —that] when α : because 2—shall be manifested] *om.* 2 and *subst.* from *æons*: thy righteousnesses have been manifested 4—to . . . world] *om.* α 4: add of earth 2.
- 5 saw and behold the temple of the booth of test. 4 *and om.* was opened—that] and α 2—which was in heaven α .
- 6 forth]+from the temple 4—authority of] behest of 2: *om.* α 4—and they were] and he was 2: *om.* 4—clothed]+from the temple α —pure and glistening] clean and bright α : pure and white 4—girt] bound firm 4 *and om.* they were.

- 7 And by [one of] the four animals it was given to the seven angels, seven bowls OF GOLD full of the fury of God, the living to æons of æons.
- 8 And the temple was filled with smoke from the glory of God and from his powers; and none was able to enter into the temple, until there shall be ended the seven plagues of the seven angels.

XVI

- 1 And I heard a voice *great* [in the temple], that it said to the seven angels, Go ye *and* pour out the seven bowls of the fury of God upon earth.
- 2 And there went the first ANGEL, and poured out bowl THE FIRST on to earth; and there came to pass plagues grievous upon men which have the writing of the beast, and worshipped his image.
- 3 And a second angel poured out from his bowl upon the sea, and the water was turned to blood *dead*, and all souls (*or* breaths) which were in the sea were destroyed.
- 4 And the third ANGEL poured out from his bowl into the rivers and fountains of waters; and it became blood.
- 5 And I heard from the angel *of the waters* that he said, Righteous is he which exists and holy. For thus he hath judged.
- 6 Because the blood of saints and the blood of prophets they
- 7 by one] in the midst 1 2 (through a corruption, see on vs. 6): and one of the . . . gave 4—bowls] goblets 4 *passim*—of gold] *om.* a 2—fury] wrath 4—of the living God a.
- 8 temple of God 4—[from the] of the a 2 3**—and of his a 2—power a 3** 4—was able] ventured 2: is able a—shall be] were 2.
- 1 in] from a—a great tongue from heaven saying 4—upon earth] *om.* 4.
- 2 angel] *om.* 3 4—his bowl a 3—the first] *om.* a 3 4: golden 2—strokes] wounds very great and 4—grievous] and sufferings 2 *adding* on earth and—have] had a 2 3 4—writing] stamp a 3 4—his image] him 2.
- 3 the second a 2 4—*om.* angel 4—*om.* from a 4—his bowl 3—into the sea a 4—the water . . . to] it became 3 4—waters were a *and corrector's hand* in 1—dead a 3: = sicut trucidatorium 4—living soul which was a: animals 2 4—all animals died which were in the sea 4—was destroyed a.
- 4 *om.* angel 3 4—*om.* from his bowl 4—*om.* from a 2—it] they 2.
- 5 of the waters] 2 4—that he] who a—Righteous art thou, the existent, thy existent, thou holy, for this hast thou judged 4—exists and which is, holy 2: exists and is and holy 3 (holy over a *rasura* of *alone*): exists and is and holy in his works a.
- 6 *tr.* blood of prophets and of saints 3—*om.* the blood *sec. loc.* 3 4—the impious

did pour out, THE IMPIOUS ONES, THEREFORE THE HOLY ONE hath given <them> blood to drink *according to their deserts*.

- 7 And I heard from out of the altar that it said, Yea, Lord God <Almighty, just and> true are thy works.
- 8 And the fourth ANGEL poured out from his bowl upon the sun, and it was given to him to scorch men 'with fire'.
- 9 And men were burned up with the *great* heat (*lit.* burning), and they blasphemed the name of God, who hath authority over these plagues. And they repented not, nor gave glory to God.
- 10 And the fifth ANGEL poured out FROM his bowl upon the throne of the beast, and his kingdom became darkened; and they gnawed their tongues for pain of anguish;
- 11 And they blasphemed the God of heaven in their anguish, and in pain of bitterness, and they repented not *of their works*.
- 12 And the sixth 'angel' poured out from his bowl upon the river great Euphrates: and there was dried up his water that there might be prepared a path of the king of the rising of the sun.
- 13 And I saw THAT THERE WENT FORTH out of the mouth of the dragon *and out of the mouth of the beast* and out of the mouth of the false prophet spirits three unclean, as it were frogs.
- 14 For they were spirits devilish, which worked signs, 'and' they came to the kings 'of all earth', to gather them together unto war on a day great of the Lord Almighty.
- 15 FOR THUS SPAKE THE LORD, 'Behold,' I come as a thief OF

. . . therefore] *om.* 3 4—the holy one] *om.* a 2 3 4—hath] hast thou 2: also hath he 3: hath he a: and thou hast 4—acc. . . . deserts]=digni sunt 3 4: =secundum meritum a: =secundum merita eorum 2.

7 heard]+a voice a—out of] *om.* a 4—*tr.* true and just 4—works] judgements *ceteri* (is thy judgement 3).

8 angel] *om.* 3 4—poured] here and in vs. 10 *eark* is used in 1 instead of *chel* of the other MSS. used elsewhere—*om.* from 4—scorch] burn up 4.

9 they] men 3—great] a 2 3—the name of] *om.* a—hath] had 4—nor . . . God] unto the glory of God a 3: to give him glory 4—God] him 2 4.

10 angel] *om.* 3 4—*om.* from 2 3 4—*for, etc.*] from violent anguish 4.

11 and in . . . bitterness] *om.* 4: in bitterness of pain 2—of their works] a 3 4.

12 *om.* from 4—were . . . waters a—dried up] 4 uses a synonym—that he might prepare 1 2 3 4 (I render a)—from the sunrise region 4.

13 that . . . forth] *om.* 3 4—dragon] beast 4—beast] dragon 4—*tr.* unclean three 3—unclean] abominable 4.

14 are spirits of devils which have signs and go forth over against 4—to all the kings of the a—over against the kings 3 4—and they gather 4—the day a 3—the Lord] God 3: the Lord God a—on . . . Lord] of the great God 4—Almighty] our God 2.

15 For . . . Lord] *om.* 3 4—speaks 2—I come]=venio ego: who cometh 3—

NIGHT; blessed are they that *shall* be watchful and shall keep their raiments, that they may not walk about naked, and their shame appear.

- 16 And he will gather them into a place which is called in Hebrew Karmagedon.
17 And the seventh 'angel' poured out FROM his bowl upon the air;

XVI. 17—XIX. 18

Text translated from 4 with collation of *a* and 2. Codex 3 as far as XIX. 11 inclusive, agrees with *a* save where its variants are specially noted. Codex 1 is deficient.

- XVI. 17 And there went forth a voice great from heaven from the throne, *saying, It is come to pass.*
18 And there were lightnings *voices* and thunders, and an earthquake was there great, as there has not been from the beginning, from when forth there have been men upon earth, such an earthquake great.
19 The city great was made into three *parts* and the cities of the nations fell; and the great Babylon was remembered before God, to give her the cup of wine of his fury.
20 And all islands fled, and mountains were not found.
21 And hail great as if a talent descended from heaven upon men. And men blasphemed God <in heaven>, because of the hail, since great were the strokes thereof.

of night] *om.* *a* 3 4—Blessed the watchful and who kept 3: Blessed is he who is watchful and who keeps his raiment, that he 4—*om.* about 4—shall be *a* 2—and their, etc.] and that they see not his unseemliness (*ἀσχημοσύνη*) 4.

- 16 he gathered 2 4: I will gather *a*—which is called] named 4—Armagedon *a* 4: Karmaketon 2: Magedon 3.

- 17 from] *om.* 2 4.
heaven]+and *a*: *subst.* the temple and 2 (*for* heaven)—saying . . . pass] *a* and 2 (*which adds* the end of all).

- 18 voices] *a*: and voices 2—*tr.* and there was an earthquake *a* 2—as] such as *a* text: 2 *writes* which there was not ever such an earthquake great since there hath been, etc. and *om.* such . . . great: *a* alone omits from *as* to end of verse, but the other *a* texts retain—hath been man *a*.

- 19 And the city *a*: 2 *writes* and there were swallowed up cities very great as it were three parts, and the cities of the nations were swallowed up, and B. the city great (the change to the plural is due to a simple corruption)—parts *a*—*tr.* B. the great *a*—the Lord God 2—of fury of his wrath *a* 2.

- 20 fled] were turned to flight 2—not found] removed from the midst *a* 2.

- 21 as if]+weight of one *a*: 2 *subst.* *erkrord*=second *a* corruption—of the strokes of hail *a* 2—since very great and awful are the strokes exceedingly 2 (*om.* thereof)—was the stroke and violent *a* (*om.* thereof).

XVII

- 1 And there came <a certain> one of the seven angels, which had the seven cups, and he spake with me, saying: Come, and I will shew thee the judgement of the great harlot, who sitteth upon the waters many,
- 2 with whom fornicated kings of earth, and were made drunk dwellers of earth from wine of her fornication.
- 3 And he carried me away into a desert in spirit. And I saw a woman, that she sat upon a scarlet beast, <and> full <was he> of names of blasphemy, he had heads seven and horns ten.
- 4 And the woman was clothed in purple and scarlet, and bedecked with gold and pearl, and with precious stones, having a cup of gold in her hand, <and> full <was it> of abomination and impure fornication.
- 5 And upon her forehead written a <name:> mystery, the great Babylon, the mother of abominations and of harlots of earth.
- 6 And I saw the woman drunk with blood of saints and with blood of the witnesses of Jesus, and I wondered having seen her, with wonder great.
- 7 And saith to me the angel, Wherefore didst thou wonder? I <will> tell thee a mystery of the woman and of the beast, which shall carry her, which hath seven heads and ten horns.
- 8 The beast which thou sawest, which was, and is not, and is about to go up from the abyss, and to proceed to perdition. And they shall wonder <all> who are dwelling upon earth, of

1 In chs. xvii., xviii., xix., the MS. Paris Suppl. 51 (e) is collated and agrees with a wherever the contrary is not specified—a certain] *om.* a alone—*om.* and before he a—and saith a: and said 2—come hither and a 2—the] this 2.

2 earth] the world 2—wine of]+drunkenness of a 2.

3 he took carried me a 2: 4 has *tarapart* which appears to be a corruption of the text read in 2 which I render—in spirit] and there was upon me a spirit holy 2—he] his mouth e—a name a 2—he had] and the beast which I saw had a—crowns seven and heads ten 2.

4 clothed] arrayed 2—and bedecked] gildings embroidered 2—*tr.* and pearl after stones 2 3: β omits—having] and had 2—abomination] disgusting a—and all impurity of her fornication 2—fornication]+ of earth 3.

5 her] their e—name in mystery a (e *om.* in)—*tr.* B. the great e 2 3—mother of harlotry and of all abomination of earth e 2—abominations] harlots a—harlots] disgusting things a.

6 the saints a—blood of]+all a—of Jesus] *om.* a alone and Andreas: *subst.* of Christ β e—marvelled when I saw that wonder great 2.

7 hath carried a 2—the seven a—the ten a—*tr.* heads seven and horns ten 2.

8 And the beast a—and was not a—about] ready 2—the abyss] hell a—they wondered a—who, etc.] dwellers of 2—was not a: are not 2—their

whom is not written name in book of life, from beginning of the world, seeing the beast, that it was and is not, and shall be close by.

- 9 Here is intelligence, he who hath wisdom. The seven heads, seven mountains are, where the woman sits upon them.
- 10 And kings seven are there. The five have fallen, *and the one hath stood*, and the other is not as yet come; and when he shall come, it behoves him a little to abide.
- 11 And the beast which was and no more is, even he is eighth, and is of the seven, and unto perdition proceedeth.
- 12 And the ten horns which thou sawest, ten kings are, which the kingdom as yet have not received. Authority as kings unto one hour they receive together with the beast.
- 13 These one mind have, and their power to the beast they give.
- 14 These with the lamb shall war, and the lamb shall conquer them, since lord is he of lords and king of kings, and who with him (are), called are they and chosen and faithful.
- 15 And he said to me, Waters, which thou sawest, where sitteth the harlot, the people and multitudes are, and nations and tongues.
- 16 And the ten horns, which thou sawest, they shall judge the strumpet, and desolate and naked they shall make her; and her flesh they shall eat, and her shall they burn with fire.

names *a*: the names *ε* 2—book] volume or roll 2—seeing] him which thou sawest *a* 2—that . . . by] which is and is not, and which was passing by to perdition 2—and is near *a*.

- 9 Here is wisdom, he who hath intelligence *a*: A man wise in intelligence shall understand, that the seven 2—where] which 2—was sitting *a* 2.
- 10 And the same, kings *a*: And they the kings 2—were seven *and om.* there 2—there] they *a* which adds and kings seven being (*ε om.* seven)—The seven* are fallen 2—and . . . stood] *a*: and the one hath a while 2—was not as yet 2—as yet] *om.* *a*—when he cometh (shall come 2), a little time hath he *a* 2.
- 11 which, etc.] which thou sawest, which is and henceforth is not 2—no more is] is not *a*—seven]+and of the five* 2—is about to proceed *a* 2.
- 12 sawest,]+they too 2—received]+but they receive and stand rulers for one hour *a*—and they receive authority with the beast *a* (*and om.* words as . . . hour): but they receive, they also authority as a king for one time with the beast 2.
- 13 These in concord go, and power and authority they give to the beast 2—mind] will *a*—their] *om.* *a*—power]+and authority *a* 2.
- 14 These] and *a*—do war *a* 2—conquereth *a*: shall conquer *ε* 2—since]+God and 2—of lords 3: of them *a*: *om.* 2—*om.* are they and before chosen *a*.
- 15 saith *a* 2: said Andreas—me,]+And *a* 2 (not *ε*)—the water *a*: the waters *ε* 2—sat *a* 2—peoples *and om.* the *a* 2.
- 16 Sawest]+of the beast *a*: unto the wild beast 2—they shall see (*testzen*) the harlot and shall hate (*atestzen*) her *a*; shall judge (*datestzen*) in 4 and shall see in *a* are corruptions: 2 has they shall hate the harlot simply—and desolate . . . make her] *om.* *a*—tr. naked after her *and om.* and 2—tr. her after fire 2.

- 17 For God gave into their hearts, to do his will, and to do one will, and to give their kingdoms to the beast, until there shall be fulfilled the word of God.
- 18 And the woman whom thou sawest, is a city great, which hath kingdom over earth.

XVIII

- 1 After this I saw an angel come down from heaven, having authority <great> and earth was lit up with his glory.
- 2 And he cried out with voice mighty, saying, She is fallen, [She is fallen,] Babylon great, and she is become a dwelling place of devils, and a prison <of every ghoul abominable and hated, and guardhouse> of every spirit impure and hated.
- 3 Since from wrath of wine of <her> fornication have fallen all nations, and kings of earth with her have fornicated, and merchants of earth with her have fornicated, by might of her wantonings have been enriched.
- 4 And I heard a voice from heaven saying, Go forth from her, my peoples, that ye may not participate of her sins, and of her plagues that ye may not receive.
- 5 For her (sin) hath been joined even unto heaven, and God hath remembered her iniquities.
- 6 Requite ye her as she requited you, and double ye unto her

- 17 hearts, for them to become (+ of 2) one will and to give, a 2—the kingdom a 2.
- 18 the city a 2—over] + kingdoms of a 2.
- 1 And after a 2—another angel a 2—having] and he had 2: which had a.
- 2 with his great voice and said 2—mighty] great a—she is fallen *bis* ε 2—fallen *sec. loc.*] + to earth 2—and she] which a—was become a—of all devils 3—of all ghouls a—and hated *pr. loc.*] *om.* a—prison] jail of guarding a 2—of all spirits a 2.
- 3 of all wine a alone—wine] + of drunkenness 2—fallen] been intoxicated a 2—earth] + who a 2—earth . . . wantonings] earth waxed rich out of the riches of earth and from the might of her sins 2—wantonings] debauchery a.
- 4 Another voice 2—her midst a: their midst 2 which throughout this passage *subst. their, them for her*—people a 2—and of . . . receive] *om.* a β δ ε Andreas—of her plagues] the plagues also of their sins 2.
- 5 a β δ (but not ε Andreas) omit this verse—hath] + reached and Andreas, *from which I supply the word sin omitted in 4: ε and 2 subst.* reached and touched for been joined—their sins have 2 and Andreas (not ε)—God] the Lord ε—*iniquities] impieties a 2: illegalities ε.*
- 6 And he requiteth them even as they requited you and they shall give double according to their deeds and the cup which they mingled, shall be mingled unto

twofold according to her deeds, with the cup wherewith she mingled, ye shall mingle to her twofold.

- 7 As much as she glorified herself and waxed wanton, so much ye shall requite to her [torments and] sorrow. For in her heart she hath said, I sit a queen for ever, and widow I no more am[, and sorrow I will not see].
- 8 Therefore in one day shall come torments of her, death and sorrow and famine, and fire shall burn her. For mighty is the Lord <God>, who hath judged her.
- 9 And there shall mourn and wail kings of the earth over her, who with her fornicated and WANTONLY sported, when they shall see smoke of her burning,
- 10 Afar off standing because of fear and of her torments, *and shall say*, Woe, woe, city great, Babylon, city strong, for in one hour hath come judgment of thee.
- 11 And merchants of earth shall weep and wail over her, because their freight no one buyeth.
- 12 Freight of gold and of stone precious and of byssus and of purple and of silk and scarlet, and all wood of frankincense and all vessel <of ivory and all vessel> of wood precious and of bronze <and of iron> and of marble.
- 13 And cinnamon and <all> incense (*or* spice) and oil and gum and wine and olive-oil and wheat-flour and corn, and cattle and sheep, and <of> horses <and chariots and of bodies and souls of> men.

them *and om.* twofold 2: And he requiteth her even as she requited us, and she shall receive twofold according to her deeds, and the cup, etc. (as 4) *a*.

- 7 And as much a 2—waxed wanton] sported a 2—so much shall be given unto them torment and sorrow 2—she saith 2: she said *a*—I will sit 2—queen] a 2 use a synonym—for ever] for all time *a*: *om.* 2: always *β*—I am not nor ever will I see sorrow 2—am] will be *a*.
- 8 come upon her plagues [of] death a 2—and burning with fire 2: and in fire shall she be burned *a*—who judgeth her 2.
- 9 wantonly *om.* a 2—when] and they shall sigh when a 2—burning] furnace 2.
- 10 And afar 2—<they shall stand>[, till having arrived they shall sigh] for dread of her a 2—and shall say a 2—B. the great city and strong 2—upon thee 2.
- 11 and 12 And they who shall profit from her shall both be dragged and shall weep and wail over her, and the flocks and possessions in her he shall no more buy through shame, and in vain shall they stand, not any one of gold and silver and of stones precious, of pearls and of byssus and purple, and of hyacinth and scarlet 2—weep] lament *a*—her] thee *a*—there is no one who buyeth a *β* (not Andreas)—freight . . . byssus] and goods which are from thee shall no more be, of gold and silver and of jewels precious and of pearls and of byssus *a*—silk] goldthread *a*—frankincense] 4 transliterates *θύϊνος*: the other MSS. render by *khunk* used again in vs. 13 to render *incense*—vessels precious of 2.
- 13 oils 2—gum] *or* incense—corn and] + chattels all a 2—*tr.* sheep and cattle (*or* oxen) 2—horses] war-steeds *a*—and of bodies] what profiteth bodies *a*—men] and all that profiteth men 2.

- 14 And season of longing of thy soul hath gone from thee, and all <rich and white> is lost from thee, and no more shalt thou find it.
- 15 Merchants by these things, were enriched from her, from afar off standing because of fear and of her torments, weeping and making wail,
- 16 <and saying,> Woe, woe, city great, who clothedst thyself with byssus scarlet, with gold and with precious stone and with pearl, since in one day hath been destroyed so great riches.
- 17 And every pilot, <and all> who unto places navigate, <and> sailors <and> whosoever with implements work, afar off shall stand,
- 18 Shall cry out, seeing the smoke of her burning, saying, Who is like unto this city great?
- 19 And they did cast dust upon their heads, <cried out with voice great, weeping and wailing> and saying, Woe, woe, city great, (in) which now we were enriched, who had ships in the sea from her preciousness, since in one hour she hath been dishonoured.
- 20 Be thou glad over her, heavens and holy apostles and prophets, since God hath judged your judgment out of her.
- 21 And an angel mighty took a stone, <as it were> a millstone great, and cast (it) into the sea, saying, Thus with onset shall fall Babylon, great city, and no more shall be found there.
- 22 And voice of harp-singers and musicians and of trumpeters and trumpets, shall no more be heard in thee.
- 14 And <all> longing of a 2—hath gone] shall depart 2—all]+ well-being 2—and all gleaming beauty the rich and dainty and white is gone a (β *om.* all)—thee] them 2—shalt thou] could they 2.
- 15 And all traders (+ who 2) by these things (+ were 2) enriched from thee (them 2)—shall stand apart a 2—*after* fear *om.* and a 2 (3 retains)—of her] of thy a: of 2—shall weep and wail 2.
- 16 and saying] shall say a—clothedst] wast robed a 2—byssus and purples and scarlet and gold broderies and stones precious and pearls a 2—day] hour a: day hour 2—riches]+ of thee a 2.
- 17 and *before* sailors] *om.* a alone and 2—implements] nets a—who in the sea are employed: so 3 *but retains* work—sea 2—stand]+ weeping, and a.
- 18 and shall 2—of their furnace, shall say 2.
- 19 did] shall a 2—cried out] and mourning a—and weeping a—and saying] and mourning shall say a 2—now] all a 2—who had ships] and went hither and thither 2—from her] because of thy a 2—wealth of preciousness 2—she, etc.] thou (she 2) being destroyed art (is 2) ruined a 2.
- 20 Be ye glad a: Let them be glad 2—holy ones and 3—your] their 2.
- 21 Thus . . . onset] after this semblance 2—onset] over a rasura in 3—fall] be swallowed up 2—*tr.* city great 2—there] *om.* a 2.
- 22 of harp and songs artistic and voice of drum and trumpet shall no one any more hear out of her 2—musicians]+ artistic β Andreas Oscan (but not a)—trumpets] *thumbki* drum a.

- 23 <And light of torch> shall no longer appear in thee, and voice of bridegroom shall no longer be heard in thee. <For thy merchants were> magnates of earth, because by thy wizardry were led astray all nations.
- 24 And in her <all> blood of saints and prophets was found, and of all those massacred upon earth.

XIX

- 1 And after this I heard voice of a multitude in heaven great, saying, Alleluiah, Salvation and glory to our God.
- 2 For true and just are his judgements, since he hath judged the harlot great [which ruined earth] in her harlotry, and hath sought vengeance of blood of his servants <at her hands>.
- 3 And a second time they said, Alleluiah, and smoke of her went up to æons of æons.
- 4 And there fell down the twenty and four elders, and the four animals, and they adored God, who sitteth upon the throne, saying, *Amen, Alleluiah.*
- 5 Praise ye, praise ye God, all servants of him, and ye who fear him, both small and great.
- 6 And I heard a voice as of a multitude great, and as voice of waters many, as voice of mighty thunders: Alleluiah, and He hath reigned among us Lord God Almighty.
- 23 torch]+ and sound of mill *a* : 2 *subst.* And voice of mill *for* And light of torch—no . . . thee] he not hear there 2—bridegroom]+ and of bride *a* : 2 *has* of bride and of bridegroom—in thee] out of her 2—For] Nor *a*—magnates . . . by] her glorious ones who were delighted on earth who by 2—merchants and glorious ones and magnates *a* 3—earth]+ who were delighted in thee *a*—by wizardry of thy (her 2) drug-giving *a* 2—were *sec. loco.*] *om.* 2.
- 24 her] thee *a*—*tr.* of prophets and saints *a* 2—all . . . earth] all those written (+ and sealed 2) in the land of life *a* 2.
- 1 voice great of trumpets great in heaven which said 2—*after* voice *add* great *and om.* below *a*—glory]+ and honour and power *a* 2 : 3 *has* salvation and power and glory.
- 2 For in justice and truth are 2—that harlot 2—which] because she 2—harlotries 2—sought]+ from her 2.
- 3 time]+ they praised and *a* : + they sang and 2.
- 4 down]+ on their faces 2—who sat upon the throne of glory *a* 2—saying]+ Amen, Alleluiah *a* 2 (*β om.* Amen).
- 5 *a* *prefixes* and a voice from the throne went forth saying—Praise ye, etc.] 2 omits this verse and also verse 6 as far as *Alleluiah*—praise ye *sec. loco.*] *om.* *a*—our God *a*—*om.* both *a*.
- 6 *after* voice *om.* as *a*—*after* great *om.* and *a*—*after* many *add* and—thunders]+ saying *a* : + saying again 3—and He] because he *a* 2—reigneth 2—*om.* among us *a* 2—*om.* Lord Andreas—our God *a*.

- 7 And we rejoice and exult, and will give glory to him, because a second time *is come* unto his marriage <of> the lamb, and the wife, <the bride of him>, hath made ready herself.
- 8 <And it was given to her,> to array her in byssus <white> gleaming pure. For the byssus, righteousnesses of the saints are.
- 9 And <he saith to me,> Write, blessed are they who are called to the supper of the lamb. [And he saith to me, These words, true are they of God.]
- 10 And I fell down before his feet and worshipped him. And he saith, See, Nay. Fellow-servant of thee am I, and of thy brethren, who have the testimony <of Jesus>. God do thou worship, <for by the certainty of Jesus is prophecy>.
- 11 And I saw heaven opened, and behold a horse white, and he that was mounted thereon, is called faithful and true, <and in righteousness> he judgeth and wars.
- 12 And his eyes as torches fiery, and upon his head many a crown, having names written, which no one can know save himself alone.
- 13 And clad in a garment fallen in blood, who is called as to his name, the Word of God.
- 14 And captains of heaven [and forces of heaven¹ came after him <upon> horses [white], robed in byssus white pure.
- 15 And from his mouth went forth a sword sharpened, that with it he may smite the Gentiles. And he shall shepherd them
- 7 And] *om.* a 2—will] *om.* a 2—him] his name 2—because hath come the marriage of the lamb a (*and om.* a second time):—is come] a 2—his wife who is 2: his wife hath e—herself] for him 2.
- 8 to put on byssus white pure and gleaming which is the byssus, righteousness of the saints a—byssus white is the righteousness 2.
- 9 he] one of the elders a—write] + this a 2—are all who a 2—supper]+ of the wedding a 2—words are true and just of God 2.
- 10 feet, that I might worship e 2—saith to me, obey. Fall thou not down before me, for I also fellow-servant a: saith to me, see, thou art evil. And he said to me, Fall not down before me, for I also, etc. 2—have] had 2—Jesus]+ Christ a (not 3): the Lord 2—<the Lord> God alone a 2—<of Jesus is thy vision and spirit of prophecy>, since testimony of Jesus is through (*om.* 2) the spirit holy which was (is 2) in the prophets a 2 (*but 3 om. the words since to prophets which 2 alone retains*).
- 11 *om.* is called a: was called 2—and truly 2.
- 12 *om.* as a—torches fiery] a flame of fire a 2 3—mitres many 3 a: a mitre 2—and he had a name a: which had names many 2—written]+ of them 2—which] and the names written 3—no one knew 2—knoweth a 3.
- 13 he was clad 2 3—fallen] dipped a: with sprinkling of 3 and ? 2—who, etc.] and his name was called Word of God a 2 3.
- 14 captain 2—forces of heaven] *om.* 2 (3* *erases and after heaven*)—white,]+ which were 3—pure and white a: *om.* white 2 3.
- 15 his] their 2—he it was who was shepherding 2 3—he (+ it was who 3) was treading out 2 (*and om. them*)—*om.* as 2 3—fury (+ and 3) of wrath of 2 3.

with rod of iron; and he shall tread them out as a press of wine of fury of God Almighty.

- 16 And there was upon his raiment and upon his thighs <and upon his right hip>, king of kings and lord of lords.
- 17 And I saw an<other> angel which stood upon the sun, he cried out <in a voice great>, saying to all birds <flying in midst> of heaven, Come ye, gather ye together unto the great supper of God,
- 18 and eat flesh of kings, [and flesh of chiliarchs,] and flesh of mighty ones, and flesh of steeds and of those mounted upon them, and flesh of all free men and bond, and of

XIX. 19–XXI. inclusive

Text translated from Codex 1 with collation of *a*, 2 and 4.

great and small;

- 19 and I saw the beast and ALL the kings of the earth, and their forces gathered together to make war against him who was mounted on a horse white and against his forces.
- 20 And there was taken the beast and THEY THAT WERE with him, the false prophets, who wrought the signs before him, whom he led astray, and caused to receive the writing of the beast, *and the worshippers of the image of him*, of the Alive: they cast them into the lake of fire burning with sulphur;
- 21 and the rest died by the sword of him mounted *on the horse*, which went forth from his mouth; <and all the birds were surfeited upon their flesh>.
- 16 And he had upon *a* 3—there was written 2—his 3**—right thigh a name of his authority, king 2—his thighs] his limbs *a* 3**—and . . . hip] a name written 3: a writing written *a*—kings] codex 3 ends.
- 17 which] that he 2—upon] at 2—and saith, all ye birds 2—unto the supper of the great God *a* 2—*tr.* saying *after* heaven *a*.
- 18 that ye may eat of the flesh of the king and of the flesh of the ruler and of the captain, and of the flesh of the horse and of him who was mounted on him and of the flesh of men bond and freemen 2—those] all *a* and *om.* all below—small and great 4.
- 19 their] his 2.
- 20 the horse *a*—white] *om.* 4—they that were] *om.* 2 4: he that was *a*—prophet *a* 2 4—whom] and whom *a*: through which 4—and caused to receive] who received 4—writing] stamp *a*: grace 4—worship 2—*after* alive *om.* colon 1 4: and of the alive they *a*—they hurled *and om.* them 4—a lake *a* 2 4—burning] flaming 4.
- 21 the remaining were slain 4—of the ones mounted (*pl.*) 1 4—on the . . . forth] *om.* 4—on the horse] *a* 2—which etc.] from whose mouth went forth the sword *a*.

XX

- 1 And I saw another angel coming down out of heaven, and he had the bolts of hell and a great chain in his hand.
- 2 And he was holding the dragon, the serpent primal, who is Beelzebul himself and Satan. And he bound him for a thousand years,
- 3 and cast him into the abyss of Hades, and shut and sealed, that he should not any more lead men astray, until there be fulfilled the thousandth year; and after this he will loose him for a little time.
- 4 And I saw thrones, and them that sat on them; *and* judgement was given to them to choose the souls of the better ones for *sake of* testimony of Jesus and of the word of God. They are those who worshipped not the beast, [nor his image,] and received not the writing of *his* emblem upon their forehead, nor upon their RIGHT hand. These are they who shall live and shall reign with Christ unto *a thousand years*.
- 5 And after that from the dead shall no one live until the completion of the thousandth year. This is the first resurrection.
- 6 Blessed are the holy who have a portion in the first resurrection. Over them the second death hath not authority, but they are priests of God and of the Lord Jesus Christ and they shall reign with him *a thousand years*.

- 1 another] *om.* 4—and he had] having 4—the keys of the abyss 4
- 2 he held 4: seized *a*—dragon]+ great 4—Beelzebul himself] the traducer *a*: who is betrayer 4.
- 3 and . . . into] *om.* 4—*om.* of Hades *and subst.* and he bound 4—sealed] +him *or it a*:+ upon him 4—men] the nations *a* 4: the heathen 2—he must be loosed for *a* 4: they loosed him for 2.
- 4 a throne 2—them that] they *a* 2 4—them] it 2—and judgement *a* 4—*om.* to choose *and subst.* and 4—souls . . . for] souls of them tortured because of *a* 4—testimony] the name 4—and because of the word *a* 4—of God] *om.* 4—they are those] *om.* 4: *subst.* and *a*—the . . . emblem] his stamp *a*: a stamp 4—his] 2—nor upon] and 4—*om.* right 2 4—These . . . reign] And they lived and reigned *a*: And they shall live and reign 4—reigned 2.
- 5 And the remaining of the dead shall no more live 4—*live ketstze*, of which 1 and 4 have a corruption *ekestze*=*come*: no one lived *a* 2—until there shall be completed upon them a thousand years 4—resurrection the first *a* 2.
- 6 are they and holy 4—who shall have *a*—resurrection] 1 and 2 render *kingdom*, probably through confusion of *yarruthean* with *yargayuthean*—And over 2: For over 4—are] shall be *a*—priests of J. C. 4 *and om.* of God and of the Lord.

- 7 And after the thousandth year, he will loose Satan, and expel him from prison.
- 8 [And] he shall go forth to lead astray the races ALL unto the four regions of earth, and Gog and Magog he shall take in hand, to muster through them all the forces unto war: of which the number of them is as sand of the sea INNUMERABLE.
- 9 And they shall go forth over the breadth of the earth, and shall encompass the camps of the saints, and <of> the city beloved; and there shall come down fire out of heaven, from God; and shall devour them [and <THEIR> CAPTAIN,
- 10 Satan who led them astray.] <And> he <shall> cast them into a sea of fire and sulphur, where was the beast and the false prophets. And they shall be tortured day and night unto æons of æons.
- 11 And I saw a throne great and white, and upon <the throne> (one) sitting from whom, from awe of his face, were afraid <and fled> heaven and earth. And place was not found for them.
- 12 And [I saw <thrones> mighty <and>] the dead who were standing at the throne. And> books were opened <of their several works; and another book was opened>, of those whose names are written in the book of life.
But there was also a judgement made of the dead in the books according to the works of each.

- 7 after] when there shall be completed 4—he will, etc.] Satan will be loosed, and will go forth from prison from his bonds 4.
- 8 forth, and lead α 2—om. all 2 4—unto . . . regions] who are in the four corners 4—he . . . hand] om. 4—and to muster them unto war 4 and om. rest—of them] om. 4—om. innumerable α 4.
- 9 shall go] went 2—shall encompass] encompassed 2: shall war with 4 (through corruption)—and with the city 4—shall come] came 2 4—tr. from God out of heaven 4—shall devour] devoured 2 4—their captain] om. 4—and . . . astray] om. α β δ, but not Andreas.
- 10 Satan] the traducer 4—astray, was cast into a lake of fire 4—was] om. 4—the false] Satanay 4 (? a corruption of *sutanun* = *pseudonym*)—prophet α 2 4—tormented 4—unto . . . æons] om. α.
- 11 white great and upon it sitting one of whose face, etc., α: great and white, and (him) who sat upon it from whose face 4—and white] 2 subst. the numeral 'two' to the prejudice of the sense—whom and from 2—were afraid and] om. 4: *erkntchein* were afraid α: 1 and 2 have the corruption *kornitchein* 'were destroyed.'
- 12 I saw the dead (correcting *zmerjeal* to *zmerheal*) and the mighty ones; books were opened of those whose, etc., 2: I saw the dead, (+and 4) the mighty and the little, who were standing before the throne and books were opened. And another book was opened (+which is 4) of life, and there were judged the dead from the writings (+in the books 4) after (*subst.* and 4) their works α 4—Arm. = *quorum nomina eorum*—But, etc.] or render *aliud et iudicium factum est*: 2 om. but or aliud—books]+according to their works several 2.

- 13 *And the sea gave up her dead: and death and Hell their dead, and they were judged each according to their works.*
- 14 And unto death and unto hell were they delivered, AND into the lake of fire.
- 15 <And whoever shall not be found written in the book of life, shall be cast into the lake of fire.>

XXI

- 1 And I saw heaven new and earth new, for the first <heaven and> earth passed away, and the sea <was no more>.
- 2 And <I saw> *the city new holy Jerusalem*, that she came down out of heaven, from God, the bride, adorned and decorated, <and> she was given to her spouse.
- 3 And I heard a voice from heaven that it said, Behold the tabernacle of God among men. And he shall dwell in common with them; And they (are) FOR a people of him [with him], and he God of them.
- 4 And he shall expunge all tears from their eyes; and death any longer shall not <more> have rule over them, NOT MOURNING and not crying, not pain and not care. For it is removed and has fled from their presence.
- 5 And he said *to me* that sat upon the throne, Behold, I make
- 13 And . . . her dead] *a* 2 4—her dead *a*: mortuos ubi qui erat illi (*sic*) 2: the dead who in her were 4—and death . . . works] add *a*.
- 14 And death and hell he delivered up into the 2: And d. and h. were del. up into a *a*: and d. and h. were cast into a 4—Fire]+ This is death the second 4
- 15 And *om.* 4—shall not be] was not *a* 4—was cast *a* 4.
1 new] empty 4 *bis*—for the first] and an empty 4—was] is 4—no more] not *a*.
- 2 And] For 4—I saw] *tr.* after Jerusalem *a* 4—*tr.* holy the new *a*: *tr.* new after I saw 4—Jerusalem]+ appeared 2—coming down 4—from God and from heaven adorned and prepared as the bride for her husband *a*: from God adorned and decorated as even a bride, etc., 2: from God, made ready as a bride, adorned for her husband 4 and *om.* *rest.*
- 3 voice]+ great 4—that it said] which said *a*: saying 4—tabernacle] dwelling 4—among] with 4—in common] in a house 2: *om.* *a* 4—they shall be his people, and he shall be god, with them 4—people unto *a*
- 4 expunge] clean away 4—death . . . them] death no more exists *a*: death shall no more be 4—not mourning] *om.* 2 4—*om.* and not 2—and pain shall no more be. The first things have passed away 4 and *om.* *rest*—care]+ no longer any more shall guard * (*or* watch) them 2—care] toil no more exists *a*—For . . . presence] For the first has passed away *a*.
- 5 *om.* to me before write 4—these words are] *a* 2 4—*tr.* true and faithful *a*.

everything new, <And he saith to me,> Write, FOR this is words faithful and true.

- 6 And he saith, Become am I Ayb <and Qê>, from the beginning, and for the future, and unto æons. <And now> I am. <And> they who are thirsty, I will give them from springs of water of life TO DRINK gratuitously.
- 7 And they that be found victors, shall inherit all this. And I will be unto them God, <and they shall be unto me a people>.
- 8 And AGAIN as touching the faithless [and the abominable, and the] murderers, <and fornicators> and wizards, and sorcerers and idolaters, <and all liars [and all] impious ones,> whose portion of theirs *is* in the lake burning with *fire and* sulphur; which is the death second.
- 9 And there came unto me one of the seven angels, which had the seven bowls filled <with> the seven ends, <with> the fulfilments: *and* he spake unto me and said, I *will* shew unto thee the bride and the wife of the Lamb.
- 10 And he took and carried me into a mountain <lofty and> great *and* in the spirit <holy; and> he shewed unto me the city <holy the Upper Jerusalem, AND THE MOUNTAIN> OF PEACE, that it came down out of heaven from God ALMIGHTY:
- 11 Which had the glory of God. <And> THERE WAS in her a sheen of stones precious <and of the stones> jasper AND SARDION AND crystal-gleaming and luminous.
- 12 And her walls were VERY great, and HER TOWERS lofty. And she had [in her self] portals twelve, and names several upon
 - 6 Alpha and Ô., beginning and end. [And] to the thirsting I (+ will 4) give from a spring, etc., a 4—and unto subsequent æons I am 2—I will, etc.] thou shalt say* unto him from the spring 2—to drink] *om.* a 4.
 - 7 He that is found a victor 2: He that conquers a 4—all] *om.* 4—them] him 2—and he shall be 4—a people] sons a—be my son 4.
 - 8 again] *om.* a 4—as . . . faithless] of the remiss and faithless, etc., a: but of the faithless and faint-hearted and filthy and fornicators and wizards and idolaters and all sorcerers and liars, their portion in 4—*tr.* idolaters and sorcerers a—Arm. = quorum portio sua—is] add 2—*tr.* lake flaming with 4.
 - 9 unto me] *om.* 4—end a: last plagues 4—with the fulf.] *om.* 4—and] add 2 4—and said] saying 4—I] come (+ and 4) I will a 4: and I will 2—the wife, the bride 4.
 - 10 took and] *om.* 4—me in a spirit upon a 4—*tr.* great and lofty 4—and] add 2—and in . . . holy] *om.* 4—the . . . city] the city great and holy a—the upper] *om.* a—*tr.* holy after Jerusalem 4—and . . . peace] *om.* a and 4 (which adds below)—came] was come a 2—almighty] *om.* a 4.
 - 11 which, etc.] having the mountain of peace, the glory, of which the light was like to jasper, to a stone luminous 4—which] and it a 2—of stones] like unto stones a 2—and . . . stones] a rock a—crystal-seeming *or* crystal-like a 2—luminous] living a 2.
 - 12 which had a wall great and lofty, having portals twelve, and names were written

the portals were written according to the twelve tribes of Israel.

- 13 On the east side portals three: *and* on the west side portals three: *and* on the North side portals three: on the South side portals three.
- 14 And the walls of the City <foundations> twelve according to the names of the apostles of the Lamb.
- 15 And he <that> spake with me had a measure *of gold* in his hand, that he might measure the city <and her portals> and her walls.
- 16 For THE LIE OF the city was four square, <and> as was the length *of her*, of the same measure *also* her breadth. [And he measured the city with the measure,] and the measure of her length was twelve *thousand* furlongs; and *her* breadth <and height> the same measure.
- 17 And he measured the wall thereof 144 cubits, ACCORDING TO the measure of men, which is of an angel.
- 18 And the building of those walls of stones <PRECIOUS, of> jasper. And the city of gold pure, like unto <pure and> white glass. And the foundations of the city of all stones precious.
- 19 *And* the first foundation of the wall, jasper. *And* the second, sapphire. *And* the third, turquoise. *And* the fourth, emerald. *And* the fifth, sardonyx.

which are names of the tribes of the children of Israel 4—And she had on the portals themselves twelve angels; her several gates upon written names of the twelve tribes of Israel 2—and names, etc.] And on the twelve portals twelve angels, and names several *a*.

- 13 East, etc.] In *a* 4 the order is: East, North, South, West—*add* and *bis* 2.
- 14 And the breadth of the city had twelve, a number, and (*or* also) of the twelve apostles of the lamb 4—wall *a*: foundations 2—city]+had *a*—according . . . apostles] and on them twelve names of the twelve apostles *a*.
- 15 *Before* he *om.* and 4—me]+and] 2—measure] reed *a*—in his hand] *om.* 4 and subst. *a rod of gold*.
- 16 For] And *a* 2 4—the lie of] *om.* *a* 4—was] stands 4—*om.* as was 4—of her] *a* 2—also] *a* 2: as also 4—breadth]+and the height equal *a*—with the . . . measure of] *om* 4—*tr.* twelve furlongs her length *and om.* was 4—twelve] two 2—thousand *a* 2—her] *a* 2 4—the same measure] *om.* 4—the same] one *a* 2—measure] β And add *kiwos*, i.e. *cube*.
- 17 And he] who also 4—cubits] in *a asparez*, i.e. *parasang*, used to render *στανδιον* in vs. 16—according to] *om.* *a* 4—of a man *a* 4.
- 18 building . . .] roof of the wall, of jasper stones, and the whole of the city of gold pure in the likeness of pure glass 4—those] her 2—of the walls of the city was jasper *a*—city was gold pure *a*—*om.* and white 4—foundations] building (*or* construction) of the wall 4.
- 19 And *passim*] add 2: *om.* *a* 4—the first . . . jasper] *om.* 4—turquoise] chalcedony 4 and so *a* which uses a synonym—chrysolite] goldstone *or* carbuncle *a*: gold-eye 4. In 1 *sutak* a word not given in lexicons.

- 20 *And* the sixth, sardion. *And* the seventh, chrysolite. *And* the eighth, beryl. *And* the ninth, topaz. *And* the tenth, chrysoprase. *And* the eleventh, jacinth. *And* the twelfth, chalcedony.
- 21 *And* there were twelve portals of twelve pearls, uniform *and* several the portals were. *And* one by one a portal, each of a single pearl. *And* the centre of the city of gold pure; and close unto the gates sheenlike as it were beryl.
- 22 *And* temple I saw not in her, for the Lord *God* Almighty was the Temple in her, and the Lamb, THE ONLY BEGOTTEN <SON> OF GOD *is* ALTAR OF HOLINESS.
- 23 *And* the city had no need of sun and moon, that they should illumine her. <For the glory of God illumined her in every hour;> and her lamp was the Lamb of God.
- 24 *And* the heathen walked in her light, and the kings of the earth were clad with light from Her glory.
- 25 *And* her portals were not shut, but were standing open continually. *And* night there was no more in her;
- 26 but only illumination <and glorifying, and costliness> transcending all stones precious.
- 27 *And* there shall not enter there any one (*lit.* all) of evil will, lest he pollute her with <his> falsehood; but there shall enter into her those whose names of them are written in the book of Life of the Son of God.

- 20 *transpose* iacinth and chrysoprase 2—the tenth turquoise 4—chalcedony *karkahan* 1 2: amethyst *amethows* α : agate (?) *yakath* 4 *which adds*: the thirteenth pearl.
- 21 *And* there . . . each] portal which were *sic* 4 *and om.* rest—pearls, of one shape; and of them severally were doors, each door of a single pearl; and the free space of the city was gold pure, as glass resplendent. *And* temple, etc., α —centre] public place 4—*before* gold *om.* of 4—gate 4—pure]+as of glass glittering 4—sheen-like] more shiny white 2.
- 22 was . . . her] is her temple 2 4—Lord]+God α 2 4—the only . . . holiness] *om* α 4—*after* God *add* is 2.
- 23 nor of moon 4—illumine her] beam forth 4 *and om.* her—illumined her]—shall illumine her 4 *and om.* in every hour—the very glory 4—her]+continually 2—her lamp] a lamp in her α —was] *om.* 4—of God] *om.* α 4.
- 24 *And* the heathen . . . light] *om.* 4—were clad, etc.] bring their glory into her 4.
- 25 were] shall not be 4—shut]+by day and by night α : +by day 4—but . . . continually] *om.* 4—*And* night] For night 2 4—was] is 2 4—no more] not 4—in her] there 4.
- 26 but]+they shall bring 4—only . . . stones] glory and honour of the nations α and 4 *wh.* *adds* into her—only]+is there in her 2.
- 27 enter into her any one (*lit.* all) corrupt and who worketh pollution and falsehood 4—lest . . . falsehoods] and polluted and falsehood α —but, etc.] but only they who were (are β) written in α : but only the written in 4—are] may be 2 8—Arm.=quorum nomina illorum (*sua* 2) scripta sunt—Son of God] lamb α 2 4.

XXII

Text from Codex 1 with collation of a 4.

- 1 And he showed me the river of the waters of Life bright as crystal, which came forth from the Throne of God,
- 2 and proceeded amidst her streets. And along the bank of the river she had the tree of life, which had fruit twelve TIMES; one by one *month* it gave its fruit, and leaves of the tree were [for the] healing of ALL the heathen. AND FROM ALL TREES OF WHICH THEY ATE THEY WERE BLESSED,
- 3 and curses were no more in them, because the throne of God and of the Lamb was in her. And the servants of God ministered unto him.
- 4 And I beheld his face, and his name was upon their foreheads.
- 5 And there was night no more; and there was not any need [of the light] of torch, and of light of sun. Because the Lord God illumined all, and they were reigning unto æons of æons.
- 6 And he saith unto me, This is the Word OF GOD faithful and true. And the Lord God who through the holy spirit showed unto his prophets whatsoever is to be hereafter.
- 7 Behold he is come quickly: Blessed are they that shall listen and keep the words of this writing.

- 1 the . . . crystal] a pure river living of water of crystal appearance a : a river, water living, bright as beryl 4—which] that it 4—God]+ and of the lamb a 4.
- 2 and proceeded] *om.* 4—her streets] the streets of the city a—in the midst of her street (*or* public place) and of the river, on this side and that, a tree (*lit.* wood) living made fruit twelve, month by month giving its fruit 4—she . . . tree] hither and thither trees a—had] bore a—fruits] a *om.* times a 4—one]+ month a—it] they a—its] their a—trees a—were] *om.* 4—for the] *om.* a—for the health of nations 4—all] *om.* a 4—and from . . . blessed] *om.* a 4.
- 3 and not at all shall curses any longer be; and the throne 4—in them] there a—because] and a—the Lamb] of his Lamb a : of the Lamb 4—was] are 4—God] him a 4—minister 4.
- 4 And they beheld a : And they shall behold 4—was] *om.* 4 : + written a.
- 5 And night was not there a (*Andreas om. was*) : And night no more shall be 4—is not any Andr.—And they have not need 4—and a 1 : neither 4—shall illumine 4—all] them a 4—were reigning] shall reign a 4.
- 6 said] 4—These words are (a is) faithful a 4—who . . . hereafter] of the prophets holy, sent his angel, to his servant, to show what is to be quickly a : of the spirits of the prophets sent his angel to shew to his servants that which is to come to pass quickly 4.
- 7 he is] I a 4—quickly] in haste 4—are . . . writing] he who keeps this word of prophecy a : so 4 *but adds* of this writing.

- 8 For I, John heard and saw all this. And when I saw and heard, I fell down and worshipped the angel which showed me all this.
- 9 And he saith unto me, [Thou man,] fall not down before me, and worship; for I am a fellow-servant and brother of thee, and (of those) who prophesied and kept the word of this writing. Do thou worship God.
- 10 And he saith unto me again, Bind not up, neither seal, the word of this prophecy; for the time thereof is at hand.
- 11 He that is about to do iniquity, let him work iniquity, and he that is about to be filthy, let him be made filthy: and he that is about to be made righteous, let him be made righteous, and he that is about to be holy, let him be made holy.
- 12 Behold I will pay thee reward, and the reward of each is according to his works. I am Aÿb and I AM Qê,
- 13 I AM beginning and I AM end, *first and last*, SAITH THE LORD ALMIGHTY.
- 14 Blessed are they who shall call upon (*or* read) his law. They have authority of the Tree of Life; and they enter by the portals of the City OF GOD.
- 15 But there shall stay without dogs, *and* sorcerers, murderers, *and* idolaters, ADULTERERS, and all who walk and converse in falsehood.
- 16 I Jesus have sent my angel to bear witness to all this in the

- 8 For] And *a* Andreas 4: *om. β*—all] *om. 4*—*tr.* heard and saw *a* 4—worshipped before the feet of the angel 4—all] *om. 4*.
- 9 Thou . . . worship; for] see, lest 4—Thou man,] *om. a*—for] *om. 4*—I] + also *a*—servant] + of thee *a* 4—brother of thine] of thy brethren *a* 4— and of . . . and] who *a*: the prophets and who 4—keep *β*: shall keep *a* Andreas—word of] + prophecy of *a*: words of 4.
- 10 again] *om. 4*—Bind . . . seal] Seal not *a* 4—words prophetic of this book *a*: the words of prophecy of this book 4—thereof *om. a* 4.
- 11 about to do harm, will do harm yet more; and the filthy, shall be made filthy; and the just, shall work justice; and the holy one shall increase 4—let him] *or* he shall *passim*.
- 12 I will . . . works] I come quickly, and my reward is with me, to render to each after his works *a*: so 4 which adds the words *behold* . . . *reward* over line.
- 13 I am] *om. a* 4 *thrice*—Alpha and Ω *a* 4 and *add* earlier and later 4—end]+ first and last *a* —saith . . . Almighty] *om. a* 4.
- 14 call upon] keep his commandments *a* 4—They have] For theirs shall be 4—tree] wood 4—of] to eat of *a*: over 4—they] they shall 4: to *a*—into the city 4—of God] *om. a* 4.
- 15 But] and—stay] go forth *a* 4—dogs,]+ and *a* 4—sorcerers]+ and fornicators and 4—murderers,]+ and *a* 4—adulterers] *om. a* 4—walk . . . in] love *a*: work 4.
- 16 And I have 4 *and om.* Jesus—to witness to you this in 4: to witness this to you churches *a*—in] to you *a*—am]+ from *a β δ* (not Andreas)—the offspring

churches. I am the root and the offspring of Adam, and the star of dawn.

- 17 and spirit HOLY, and the Bridegroom who am to come. Whosoever shall be thirsty and shall desire to come unto me, shall come and DRINK the water living free.
- 18 I am witness to every man who heareth the word of the prophecy of this book, THAT NO ONE MAY ADD (AUGHT) THEREIN, AND THAT NO ONE SHALL TAKE AWAY THEREFROM. If any one shall add (aught) therein, God shall add AND MULTIPLY upon him the plagues all, which is written in this book :
- 19 and if any one shall take away A WORD, AND WITHDRAW (IT) from the words of this prophecy, God shall withdraw his portion from the Tree of Life and from the City of the Saints, which is written in this book.
- 20 He spake which witnessed all this, Yea : I come quickly I COME. *Amen, there is come the Lord Jesus Christ.*
- 21 *The grace of the Lord Jesus Christ upon all saints. Amen.*

of] from the seed of $\alpha\beta\delta$: seed from And. : the progeny of 4—Adam] David α 4—star]+resplendent α —of dawn] luminous the first 4.

- 17 And the spirit and the bride say. And he who heareth shall say, Come 4—holy] *om.* α 4—Come]+And he that heareth, saying, Come α —whosoever] And he who α 4—shall be] is α 4—thirsty]+let him (*or* he shall) come α 4—shall desire . . . free] and whoever desireth to receive the water of life free α : he who desireth, shall receive the water of life 4, and *om.* free.
- 18 am] *om.* α 4—shall hear the words 4—of the prophecy] *om.* 4—that no one . . . therefrom] *om.* α 4—therein] thereto α : thereupon 4—him] them 4—all the] the seven α : the 4—which is] *om.* α 4.
- 19 from the words . . . prophecy] *om.* $\alpha\beta$, but Oscan, δ and Andreas read : *from the words of the prophecy of this book God shall take away and withdraw* : and so 4 but omit and withdraw—tree] wood 4—of the saints] holy 4—which is] *om.* α 4.
- 20 speaks 4—witnesses this to be 4—all] *om.* α —Yea] *om.* α : +Behold 4—after quickly omit I come α 4—Amen, etc.] supplied from α 4, but 4 omits Amen, and reads Come thou, Lord J. C.
- 21 supplied from α 4—of our Lord 4 Andreas—upon] with 4.

ARMENIAN VERSION OF REVELATION

CRITICAL INTRODUCTION

CHAPTER I

THE TWELFTH-CENTURY RECENSION

OF the twenty or more texts of this version to which, directly or indirectly, I have had access, the greater number form a close group of which the members so closely resemble one another, that to have examined one is to have examined all. The few which remain outside this group seem at first sight to defy classification, so widely do they vary in sense and choice of words. But on closer examination a line of cleavage is detected in these also, according as they approximate or not to the close group in question; and those which so approximate outnumber those which do not.

It is further to be remarked that the uniform text which so largely predominates is rarely found except in copies of the New Testament, or in manuscripts of the twelfth-century version of the commentary of Andreas and Arethas, of which the lemmata give it in its entirety. Conversely, the discrepant texts found in a minority of MSS. are met with, so far as I know, in only two copies of the N.T.; more frequently they are found, together with the apocryphal piece known as the *Dormitio Johannis*, in MSS. of the Armenian version of the Acts of John, known briefly in Armenian as *Prochoros*, from their supposed author.

Even if we had no outside evidence on the point, we should infer that a text which occurs in so many bibles, and which is always uniform with itself, must be a comparatively late recension; just as we infer the Peshito gospels to be such

in contrast with the Curetonian and Sinaitic texts. But evidence is not lacking. We have it, and amply, in two colophons which Nerses of Lambron, bishop of Tarsus, appended to his translation of the commentary of Andreas and Arethas. In the later of these, after reciting from the decree of the Council of Constantinople the names of several ancient authorities by whom the Apocalypse was received, he writes of the book thus:—

‘Following in their steps, we have handed on to the children of Holy Church this book, that it may be ranked among the apostolic books, as a truly apostolic revelation. But it was made accurate, being revised from the Greek in translation by myself, the humble Nerses; and with it I have introduced into the Armenian Church a critical interpretation of the same.’

In the sequel he writes:—

‘For before our very eyes the holy city of Jerusalem, trodden by the feet of God, has been snatched from the ministry of Christians by the sword of the Ishmaelites in the year of the Armenians 636. Over which was much blood shed of the various Latin races, which rank by rank had set sail, and with noble faith and valorous souls had reached Palestine; and there fell their corpses around the city, according to the verse “and there was none to bury them.” But we remained the scorn of our neighbours until the full date 647 (= 1198), in which year king LEON of the Rubineans was honoured anew, a pious man and by God’s help victorious. The fame of his valour stirred the great autocrat of old Rome, Henry, and of new Rome, Alexius; and they crowned him with precious stones in the church of Tarsus, of which, though all unworthy, I myself am pastor. May Christ our God, vouchsafe him to us, to live long and to be invincible; and when he departs hence, may he vouchsafe to him to share the crown and pavilion of the holy kings in the luminous abodes.’

In the other and earlier colophon Nerses relates how in reading the Apocalypse he was distressed by want of a commentary, and how he at last found one in great Antioch in the Frankish convent of Saint Paul, written in the Lombard tongue in the same writing which the Franks use, composed

by two interpreters (Andreas and Arethas).¹ He longed to translate this, but found no one able to render from that tongue into Armenian. Afterwards being outside the city on the 'Holy Mountain,' to the north thereof, in one of the Roman convents called Bethias, he met an encloistered monk named Basil, who had by him the book he desired, composed in the Greek tongue and written in a hand both correct and beautiful. It had belonged to Athanasius, patriarch of that city. The monk lent it to him, and he hastened to acquaint his Catholicos, Gregory, with his discovery. The latter, as delighted as he was himself, had it translated by the metropolitan of Hierapolis,² Constantius, who was living under the protection of the Patriarch. . . . 'The commentary on the divine Apocalypse was translated in the year of the Armenians 628 (= A.D. 1179) at the holy and patriarchal Throne which is called Horomklay, surrounded by the river springing out of Eden, the Euphrates, which affords to the inhabitants fulfilment of all human wants; through the providence of God, and under shelter of the God-harboring emblem³ of Wanik and of other famous saints, who died here to the glory of God. But it was revised and punctuated with grammatical art in the safe and secure hermitage of St. George amidst the mountains of Taurus, which is in Gah⁴ Cilicia and on the edge of Pamphylia, by the hand of the lowly bishop of the same metropolis of Tarsus, the wretched Nerses; through the grace and mercy of Christ.'

In a letter of Nerses to Yussik of Antioch, published in the Armenian journal Dschrakal, Moscow, 1859, we have another reference to his work. 'The Revelation,' he writes, 'which I myself translated from the copy of Athanasius, patriarch of the city (of Antioch), and found the explanation of the commentators,' etc. The word *thargmanem*, which I here render *translate*, would equally be used of a revision; and the interest of this citation lies in the statement that it was from a codex belonging to the patriarch Athanasius that Nerses made his revision of the Armenian. Was it really a copy of Andreas in which the text of Revelation was given section by section as the lemmata to be explained? If so

¹ Not all MSS. give the names.

³ *i.e.* Cross.

² *i.e.* Mabug.

⁴ Gah = steep.

this statement well accords with the allegation of the colophon that it was from Athanasius that Nerses procured his copy of the commentary.

It is, however, to be remarked that in the one colophon Nerses relates that he found the commentary and had it translated as early as the year 1179.¹ But the other colophon in which he alleges that he has revised the Armenian version of Revelation and introduced it into the Armenian canon, is dated 1198, on July 14 of which year he died. We are not obliged to suppose that Nerses was still working at the revision at so late a date, almost up to his death; and yet that seems to be the true sense of the colophon, which hardly conveys a mere retrospect of work achieved nineteen years earlier. Nor would the events which had occurred in the interim and the happy issue of king Leon's recognition by the rival emperors necessitate his adding such a colophon to a recension of the Apocalypse finished so many years before. He might indeed add a colophon to explain that these events were anticipated in Revelation, but in themselves they suggest no reason why he should enlarge, twenty years after, on the fact of his having been the reviser of the Armenian text.²

The first appearance of Revelation as a canonical book in Armenian Bibles tallies with the date of these colophons. In a bible written A.D. 1151, a vellum codex, No. 147 of the Valarshapat library, the Apocalypse is excluded. In a paper codex of the same library, No. 148, written 1253, it is contained; as also in a codex 149 of the same library, written on paper in 1270.

¹ The same date is given in the colophon of an old, but undated MS. of the commentary of Andreas, now in the library of San Lázaro as follows: 'This commentary upon the divine Revelation was translated in the year 628 of the Armenian era. And it was corrected and punctuated with grammatical art by the hand of myself, the humble Nerses, a lover of learning and Catholicos of Armenia, and by the hand of Costantius Metropolitan.'

² The recension may have only attained in 1198 the form in which the bulk of the MSS. exhibit it. The presence of many archaic variants in the MSS. η and κ suggests that in these we have preserved to us earlier and, so to speak, inchoate, forms of the Nersesian Recension.

CHAPTER II

THE SOURCES OF THE TEXT

WITH a view to clearness I have used the letters $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon$ to indicate the texts of the twelfth-century recension; and as they are for the most part identical, I indicate the consensus of them by the letter α . In the few cases, however, where a variant worthy of record stands in α , but not in $\beta \gamma$, etc., I register it as of ' α alone.'

I indicate the other texts, which are independent of the recension, by the numbers 1, 2, 3, 4. By the side of these the whole group $\alpha \beta \gamma \delta \epsilon$ has the weight and value of a single manuscript only.

The twelfth-century recension was printed for the first time, and very accurately, in Oscan's Bible at Amsterdam in 1666. His text was reprinted several times in editions of the Armenian N.T. up to the beginning of the nineteenth century, when Zohrap in his critical edition of the Bible issued another text, which the London Bible Society has taken as its model, and which I shall describe below. The same recension is given in the lemmata of the Armenian Andreas.

Of the recension made by Nerses I have used the following MSS. :—

a. British Museum Additional, 18549. This contains the four gospels, Revelation, Paulines, Acts, and Catholic Epistles; and was written A.D. 1279 at Sis, in the church of the Holy Spirit, by the restorer of the church, Stephanos Vahkaytzi, for a brother of king Hethum of Cilicia. In 1600 it passed from the hands of the princely family of Ochin, who owned the castle of Gorigos on the seaboard of Cilicia, into those of KHODJA KHATCHIK of Djulfa at Ispahan, where, about the year 1620, illuminations were added by Mesrop,

pupil of the artist Ter Sarkis. It remained at Ispahan until 1743. The codex consists of 310 folios of fine parchment, measuring $8\frac{1}{2} \times 7$ inches. The text measures $7 \times 4\frac{1}{2}$ inches, in double columns of 29 lines, written in an extremely neat cursive hand. It contains the Euthalian apparatus to the Pauline and Catholic Epistles and to Acts.

β. British Museum Cod. Addit., 19730. This codex closely resembles *α*; and as in *α* the Apocalypse and Rest of John precede the Paulines. The scribe was one Thoros Vahkaytzi, and the hand is a neat thirteenth-century cursive. It is written in double columns of 28 lines on glazed oriental paper. It is not dated, but undoubtedly belongs to the thirteenth century, and was written in Cilicia. The volume measures $9\frac{1}{2} \times 7$, and consists of 186 folios in 28 choirs originally, of which the last 17 alone remain. The first 11 contained the Gospels. The text measures $7 \times 4\frac{1}{2}$ inches.

γ. An Armenian Bible belonging to the British and Foreign Bible Society, neatly but closely written in double columns on paper. It was written as a memorial of Basil Vardapet who fell asleep at Ksithon in A.D. 1667. The book of Revelation is placed at the end of the N.T. and is followed by the Rest of John.

δ. Of the Rylands Library in Manchester, codex Armenus 2. It is written on vellum in double columns, 23 lines to a column, in a large neat cursive hand of the early thirteenth century; folios 390, size 145×202 mm. Contents: Acts, Paulines, Catholic Epistles, and Revelation. Formerly of the Lord Crawford's library, Bibliotheca Lindesiana.

ε. Paris Bibliothèque Nationale, Suppl. Arm. 51, is a small octavo paper book of 300 folios, written in a small cursive hand in single columns of 18 lines in the Armenian era 1145, equated by the scribe with A.D. 1696. It was written in Stamboul in the convent of St. George the warrior. Revelation fills folios 1-42. The codex is not a N.T., but a miscellany containing, beside Revelation, the tales of the brazen city and of the seven sages, etc.

η. San Lazaro, codex 1508, written A.D. 1319, on vellum, in small cursive, in double columns of 53 lines. Zohrap printed the text of this codex in his edition of 1805.

And. or Andreas: In addition to the above MS. sources

I have collated the Recension in the edition of the commentary of Andreas, printed at the Armenian monastery of St. James in Jerusalem in the year 1855 from three MSS. in the Library of the convent, of which the one was copied in Karin (Erzeroum) from an old exemplar written by the great doctor John of Eznka in A.D. 1306; the other two at Broussa. These seem to be apographs of a single exemplar of unknown age. I also collated two Venice copies, viz. κ codex 1572, a late cursive paper copy, important for the many pre-Nersesian readings it retains. λ codex 1230, written A.D. 1361 in the Armenian Patriarchate at Jerusalem, on paper in small cursive.

Oscan: The first edition of the Armenian Bible, printed at Amsterdam in 1666. I collated most of the text in this, but found the text to be identical with *a*.

NON-NERSESIAN TEXTS

1 = Bodley, Armenian codex E 2, which is numbered 32 in Dr. Baronean's catalogue. It is of oriental glazed paper, exterior size 7×5 in.; text, $5\frac{3}{8} \times 3\frac{5}{8}$ in., of 19 lines to the page, written in a round or *bolorgir* hand, of an old type. The contents are as follows: 1. Pseudo-Prochoros, Acta Iohannis, fol. 1-105. This text I copied and collated with a corresponding codex in the British Museum, Add. 19728, written A.D. 1307, for the edition lately published at San Lazaro.

2. The Apocalypse, fol. 105 verso.
3. Life of John of the Well, fol. 140.
4. Life of John the Calybite, fol. 154.
5. Life of Alexius, the Voluntarily Poor, fol. 171.
6. Martyrdom of James, Brother of John the Evangelist, fol. 184.
7. Joannes Vardapet Ezenkatzi (13th cent.), Metrical Discourse on Human Nature, fol. 221.
8. The Catholicos Zacharia, Sermon on the Passion, fol. 229.
9. Of the Same: Sermon on the Lord's Burial, fol. 262.
10. Life of Nerses I., Catholicos, fol. 287.
11. Aristotle's Letter to Alexander on Virtue, fol. 348-353.

The scribe adds several colophons; in one of which (following the Apocalypse) he gives his name as Stephanos the Clerk, and states that he wrote this MS. in the year 773 (= A.D. 1324), in the convent of Skevra (in Cilicia), at the request of Abraham, a monk, who also asks for our prayers in colophons placed at the end of the Acts of John and of several of the other pieces.

This codex has a long lacuna, unperceived by the scribe, and embracing ch. 16¹⁷ to ch. 19¹⁸, from the words τὸν ἀέρα to καὶ δούλων καί inclusive. In the Apocalypse there is no chaptering or other division of the text, though it falls into paragraphs, which in printing it I have observed.

2 = British Museum, Orient. 5304. This is a New Testament written in a small neat round hand in double columns of 51 lines upon thin vellum. It bears no date, but on fol. 55 after the gospel of Luke a colophon gives the name of the owner. The codex is very beautifully and copiously illuminated, and is one of the most ornate Armenian MSS. I have seen. In places, and all through the Apocalypse, the inner upper margins of the folios have been obliquely destroyed by damp or fire, and patched with vellum. On these patches the missing text has been re-written in a clumsy, but apparently contemporary, hand; for the text so completed is, equally with the rest, non-Nersesian, and I judge it to have been filled in from the same exemplar from which the rest of the Apocalypse was transcribed. The last chapter is lacking, owing to the loss of a folio. A synopsis of the contents precedes Revelation, as it precedes the other books of the N.T.; and in it the chief points of ch. 22 are duly summarised. The text of Apocalypse in this MS. has the Frankish chaptering.

3 = Paris Bibliothèque Nationale, Anc. Fonds Arm. 9.

This is a large bilingual codex of Acts, Epistles, and Apocalypse, and contains the Armenian text written opposite, but later than the Greek. The codex is Tischendorf's No. 102 of the Apocalypse, Scrivener's 109. It is written on parchment, large margins being left, which are occasionally cut away. In the Apocalypse one whole column of the Armenian has been thus removed together with the Greek text which was on the verso.

The Greek hand is a large neat minuscule, the ink of a

faded reddish hue. The breathings are often square, and it seems to me to belong to the eleventh century, though M. Omont does not consider it to be clearly older than the twelfth. The Armenian text of the whole of the N.T., except Apocalypse, is the so-called mesropic version, found in all MSS. and editions; and I detected no trace anywhere, no more in Apocalypse than in the other books, of an adaptation to the Greek of the Armenian text, although in almost every line the latter is more or less drawn out in order that the two texts may correspond line by line. For the Armenian, though written in as large a hand as the Greek, would yet occupy much less space, if written out compactly.

The Armenian hand is a neat large *bolongir* or round hand of the twelfth century. The last folios are torn out, so that the Greek and Armenian texts alike end at Rev. 19¹⁶ at the words βασιλεὺς βασιλέων. Thus if there was ever a final colophon, indicating in detail the history of the book, it is lost; and we cannot say whether the Greek text was written in the first column of each page with a view to the Armenian being written in the other. It is at least as probable that the second column was intended for a Latin text, and the book originally designed for one of the Latin monasteries or churches which, on the testimony of Nerses of Lambron, we know to have been numerous in that age, in and around Antioch.

On fol. 292 V°, at the end of the Epistle to Philemon, where a large blank space is left before Revelation which begins on fol. 293 R°, the following colophon occurs, written in a contemporary, if not in the first, hand:

Nerses, humble bishop of Tarsus, out of love
A toiler over this holy book, which
In old age I found in the tongue of Hellenes, and
Have renewed in the tongue of Armenians, of the grace
Of your prayers who make use of the same may I be
worthy.

This colophon has been given in facsimile by Father Alishan in his volume on Sissuan, p. 112. It has been compared by others, as by myself, with specimens of Nerses' handwriting of the years 1175, 1195, etc., and the resem-

blance is so close as to leave no doubt on my mind that the Armenian text of this Paris codex was penned by the saintly and large-minded bishop of Tarsus. It is moreover clear that Nerses had not had the codex prepared for him. The Greek half of it had been penned for others and for other purposes.

In Apocalypse this beautiful codex has been sadly defaced by a later hand which has erased word after word and line after line in order to correct it according to the Nersesian recension. With the help of our MSS. 1 and 2 of the pre-Nersesian text, it is often possible to decipher the text thus effaced, and I have in my translation of the texts been careful to distinguish readings due to the corrector as A**. An earlier and probably contemporary hand has corrected a few passages, and this hand I distinguish as A*. It is impossible to fix the date of this corrector, but his ink and style of handwriting seem to me not earlier than the year 1300, and I am inclined to ascribe to him the Italian version, partly of the Greek, partly of the Armenian, text which is written as a third column in the margin almost throughout the book.¹ This is probably the first Italian translation of the N.T., and as such has a peculiar interest. Hence I transcribe it, so far as it extends, for the Apocalypse. It is as follows:

Evangelistæ Revelatio Sancti Ioā.

Revelatione de Iesu Christo . la qual dete lo dio a manifestargli soi servi . che bisogno esser presto . > egli significo mandando per langelo suo al seruo suo Ioāne . el quale diede testimōiāz agla parola de dio . > a la testimōiāza de Iesu $\chi\rho\sigma$ quāta uide . beato che lege > a chi udino le parole de la questa profetia . > a chi cōseruāolo iperho il tempo e a presto : Ioāne a

¹ It extends throughout the general Epistles, the Paulines, and half of the Apocalypse. At a later time I hope to publish it in its entirety. Acts, 2 Peter, and the Euthalian apparatus are left untranslated.

In this codex the Greek text has not influenced the Armenian, for example in chs. i. and ii. it is identical with Tisch. except in the following variants: 1³ τοὺς λόγους—1⁴ ἀπὸ θεοῦ ὁ ὢν—1⁵ λούσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν—1⁷ post ἐξεκέντησαν vult del. καὶ κ (ut lectio Primasii fiat)—1⁹ ἐν χριστῷ Ἰησοῦ—post Ἰησοῦ add χριστοῦ—1¹¹ Σμύρναν—1¹² καὶ ἐκεῖ ἐπέστρεψα—1¹³ τῶν ἐπὶ τὰ λυχνίων—χρυσῇν—1¹⁵ πεπυρωμένοι—1¹⁸ κλείδας—1²⁰ ὃν εἶδες—2² κόπον σου—ἀποστόλους εἶναι—ἐαυτοῦς—2³ ἐκοπίαςας—2⁶ μυσεῖ—2⁷ τοῦ θεοῦ μου—2⁸ for ὅς read καί—2⁹ after σου add τὰ ἔργα καί—2¹³ after οἶδα add τὰ ἔργα σου καί—2¹³ after ἡμέρας add αἷς—2¹⁴ τὸν βαλάκ—καὶ φαγεῖν—2¹⁵ μετανόησον οὖν—2¹⁷ νικῶντι—τοῦ μάννα τ. κεκ. κ. δ. αὐτῷ transilendo om.—2¹⁸ φλόγα—2¹⁹ ὑπομονὴν σου—for πλείονα read χεῖρονα—2²⁰ ἡ λέγει ἐαυτήν—2²² μετανοήσωσιν—2²³ γνώσωνται—ἐρευνῶν—2²⁵ for ἂν ἤξω read ἀνοίξω—2²⁷ συντριβήσεται.

sette chiesie che sō in asia Gratia a uoi > pace da quel che e .
 > che era . > che de uē ire . > da la parte de sette spiriti li
 quali son nel conspecto di suo throno . > de parte de Iesu
 $\chi\rho\omega$. el quale e testimōio fidele . primo genito di morti . >
 principe di re de la terra . el qual nei ha amato . > ha ne
 lauato da li peccati nostri nel suo sangue . > ha ne fatto Regno .
 > Sacerdoti a dio > p̄re suo . al qual sia gloria . > imperio in
 secula seculorū : am̄. Ecco quel uene cō le neuole . > uedera
 lo ogni ochio . > quelli che pensano . > allora piangerà sopra
 de lui tutte le tribu de la terra : > certi così sarà . Io sō alpha
 > o . p̄ncipio > fine . disse el Signor dio che fu > era . >
 uē era omnipotēte . Io Ioāne uostro fratello . > participi uole (?)
 nele tribulatiōe > regno > i patientia de Iesu $\chi\rho\omega$. Io fu i
 insula la qual fu appellata patmos . per la parola de dio
 > per la testimōiāza de Iesu $\chi\rho\omega$. Io fu i spirito nel di de
 la dominega . > uidi dopo me una uoce grāde cōe uoce de tuba
 la qual diceua . chel che tu uedi scriui nel libro . > mādā a
 sette chiesie . ad epheso . > Smirna . > Pergamo . >
 thiatire . > Sardis . > philadelphia . > laodicia . > io me
 uolsi per uedere la uoce che parlaua > si ādo uolto io uidi
 sette cādelieri de auro . > in mezo de sette cādelieri de auro
 simile al filio lo de homo . uestito de uesta linea sacerdotale .
 cinto ale mamelle de cintura doro . el suo capo > li sui
 capilli . erāo bianchi cōe lana biācha . > cōe neuue . > li
 ochii soi cōe fiāma de foco . > li sui pedi simili al aurichalco .
 cōe lardēte nele fornace . > la sua uoce cōe uoce de molte
 aque . > haueane la sua mane dextra . > stelle . > da la
 sua boca uscua el coltello aguzo . dūa parte > dal altra . >
 la sua faccia luceua cōe sole nela sua uirtu . > habiādo ueduto
 q̄llo caschai ali soi piedi cōme morto . et egli pose la sua
 mano dextra sopra dime dicendo . non hauer paura . Io sō el
 primo > ultimo . > uiuo > fu morto . > ecco che sō
 uiuente in secula seculorum . Amen.

> ho le chiaue de la morte > del inferno : Scriui a dūque
 quelle cose che hai uedute . > quelle ch̄ sono . > quelle ch̄
 bisogna esser fatte dopo queste : el sacram̄to delle sette stelle
 el qual uedisti nela mia dextra . > li sette cādelieri doro .
 Sette stelle sō li āgeli de sette chiesie . > le sette cādelieri
 son le sette chiesie . Et al angello de la chiesa de epheso
 scriue . questo dice . quel che tiene sette stelle ne la sua mā

dextra . el qual ua ī mezo de sette cādelieri doro . Io so lopera tua . > la fatica . > la tua patientia . > tu nō poi sostenere li mali hōni . > prouasti quelli iḡli sī dicōo cḡ sō apostoli > non son . > trouasti li busiardi . > hai patientia . > hai sostenuto per el mio nome . > n̄ hai m̄cato . ma contra di te ho poche cose . perche hai abādōato la tua prima carita. Ricordate dūque ūde tu sei caduto . > fa penitentia > fa le prime opere . se n̄ . io uegnero a te . > mouero el cādeliero tuo del loco suo . se tu non farai penitentia . ma hai hauato questo bēne che tu hauerai ī odio li facti de nicolaiti: li qual > io ho hauto ī odio . Chi ha orecchie oda quel cḡl spirito dice a le chiesie . al uincitore . daro a m̄giare del legno de la uita el quale ī paradiso de dio mio . A lāgelo de la chiesa de Smirna scriui . questo dice el pr̄o > lultimo . el qual fu morto > uine . Io so la tribulatiōe > la tua pouerta, ma tu sei riche . > sei biastemato da q̄le i q̄li dicōo cḡ sō iudei > n̄ sono . ma sono synagogi de satana. Nō hauer paura de quelle cose le qual tu dei sostenere . > ecco el diauolo e de esser posto ī prigione . acio che uoi state prouati > hauerete tribulatiōe diece di. Sii fidele ī sino a la morte . > io te daro la corona de uita . chi ha orecchie oda chel spirito s̄cto dice a le chiesie . quello che uincera non sara offeso dela morte secūda: A lāgelo de la chiesa di Pergamo scriui . questo dice quello che ha la spatha aguza de ūa parte > de laltra . Io so doue douer (sic) tu habiti . doue e la sedia di satāa . > tu tiene el mio nome > n̄ negasti la fede mia . > in q̄l di Anthipas fu testimonio mio fidele . el q̄l fu occisso appresso de uoi la doue satanas habita . Ma io ho cōtra dite poche cosse cōciosia che hai li cōsili di q̄li cḡ tiene la doctrina de balaā el q̄l īsegno a balach de metere scandalo auanti li figli de Israel mangiare > fornicare . cosi hai tu q̄li i q̄li tiene la doctrinā di nicolaiti . Simel̄te fa penitentia . Si n̄ io uignero ti tosto . > pugnaro cō essi nel cortello de la boca mia . chi ha orecchie oda q̄l chel spirito dice a le chiesie . Al uincitore daro m̄na abscōdito . > daro a lui (?) uno carbunculo biāco > ī le calculo uno nōe nouo scritto . el qual ni uno n̄ sa saluo colui chel receue . Et a lāgelo de la chiesa de thiatire scriui . q̄sto dice el figliolo de dio el q̄l ha ochii come fiāma de foco . > li soi pedi sono simili al aurichalco . Io ho cognosciuto la

tua opera > la tua carita > la fede > el misterio > la patientia . > sarão piu le ultime tue opere che le prime . Ma ho cōtra dite poche cose . perche permette la femina iezabel . la q̄l se dice c̄h lei profetiza a maestrare > seducere li mei serui . fornicar > mangiar dele oblatiōe deli idoli . > holi dato tempo da far penitentia > ñ se uol repentire da la sua fornicatiōe . Ecco io la metto in lecto > q̄lli i q̄lli fornicano cō essa sarāno in maxima tribulatiōe . se ñ farāno penitentia dele sue opere . > li soi figlioli occidero ī morte . > questo sanno tutte le chiesie chio scrutatore de core > le rene . > daro aciascaduno de uoi secondo lopere sue : Dico dūque tutti uoi altri che sete a thiatire . ciascaduno que ñ ha questa doctriā > che ñ hāno cognosciuto la superbia de satanas . secondo che dice . Io ñ mandaro sopra de uoi altra graueza . ma q̄l che hauete tenete ī sino c̄h uignero . > q̄l che uincera > obseruara ī sino a la fine la mia opera . daro a lui potesta sopra la gente . > regera quelli ī bachera de ferro > come vaso de terra separara quelli . cosi cōe io receuto dal pre mio . > daro a lui la stella matutia . chi ha orechie oda q̄lo c̄hl spirito dice a le chesie : Et a langelo de la chiesa de Sardis scriue . q̄sto dice q̄l c̄h ha sette spiriti di dio . > sette stelle . Io so le tue opere perche tu hai nome che tu uiui > sei morto . Sii uigilante > empie li m̄acām̄ti perche doueuana mori . Perche ñ ho trouato le tue opere perfecte in āci de dio . habi in m̄te cōe tu hai receuto . > fa penitentia . Se tu non uigilarai io uegnaro a te cōe furo > ñ cognoscerai in che hora uegniro a te . ma tu hai pochi nomi in Sardis i q̄li ñ hāno imbratate (?) le uestimente sue > uegnerāo cō mi in uestimente bianche perche sono degni quel chi uincera cosi . sara uestito de uestimente bianche > ñ desfaro el nome sue delibro de la uita . > cōfessaro el nome suo dinanci al p̄re mio > dinanci a li sui angeli : quel che ha orechie oda q̄l spirito dice a le chiesie . > al angelo de la chiesa de filadelfia scriue : q̄sto dice q̄llo el qual sie s̄to > uero che ha le chiaue de dauid . el q̄l apre > nesuno serra . serra e nesuno apre . io so le opere tue . > ecco c̄h io daro dinanci a te la porta aperta . la q̄l nesuno porra serrare per c̄h tu hai pochi uirtu > hai seruato la parola mia . > ñ hai negato el nome mio : ecco chio daro de la synagoga de satana . i q̄li si dicono esser iudei > non sono . ma m̄etino . ecco chio faro c̄h uignarano > adorarāo dinanci

ali tui piedi > saperão chio te ho amato: cōcio sia che tu hai seruato la parolo dela patientia mia . > io seruaro a temptatiōe ch̄ ha a uenire al mōdo: a prouare quelle che abitano in terra: Ecco che uēgo presto tiene quel che tu hai. a cio che alcūo n̄te toglia la corōa tua . q̄lch̄ uincera faro colūna nel tēpio de dio mio . > fori n̄ usciza ma piu . > scriuero sopra di q̄llo el nōe del dio mio . > el nōe dela citta del dio mio. dela noue Ieruslēm . la qual descēde del cielo del dio mio . > el nome mio nouo chi ha orecchie oda q̄l ch̄l s̄pto dice ale chiesie. Et al angelo dela ch̄sa de laodicia dicia (sic) scriue . q̄sto dice el testimōio fidele > uero . el q̄l e principio dela creatura de dio. Io so le opere tue perch̄ n̄ sei frigido ne caldo . uolesse dio ch̄ tu fusti frigido o ū caldo. Ma perch̄ tu sei tepido > n̄ sei frigido ne caldo . Io cōinciario a euomer te fori de la boca mia . perch̄ tu dice io son richo . > n̄ ho bisogno de alcuno . > n̄ sai ch̄ tu e misero > miserabile . > pouero > cieco > nudo : A dūque io te cō seglio ch̄ tu debi cōprar da mi affogato > probato . a cio ch̄ tu deuenti richo . > tu te uestirai cō le ueste bianche acio ch̄ n̄ apare la confusiōe de la nudita tua . > onge li toi ochii de colore a cio tu uedi . io castigo > reprendo q̄lli ch̄ amo. Ama adūque > fa penitentia . Ecco io sto al uscio > batto . se alcuno odera la uoce mia > aprira mi la porta ītraro a q̄llo . > cēaro cō esto > lui meco . > q̄l chi uincera daro a sedere meco nel throno mio . quel che ha orecchie oda ch̄l s̄pto dice ale ch̄se. Dopo q̄ste cose uidi > ecco luscio aperto.

Here the Italian translation ends.

But the interest of this Paris codex is not yet exhausted. I mentioned above that the text from ch. 16¹⁷-19¹⁸ is lacking in codex 1, owing to a lacuna unperceived by the scribe. Now it is no mere coincidence that from 16¹⁷ onwards as far as 19¹¹ the texts of the Nersesian recension and of MS. 3 are one and the same. At 19¹¹ only do the two texts diverge, just before the lacuna ends. Unfortunately MS. 3 ends at 19¹⁶, so that we do not know whether or not it differed from *a* from this point to the end of the book. How widely up to the point 16¹⁷ the recension has differed from MS. 3, the many rasuræ and rewritings of the corrector attest to the most cursory glance. Whence then this sudden identification of texts?

Only two explanations are possible. Either MS. 3 was copied from an exemplar which failed, as does MS. 1, at this point, and the scribe, noticing the lacuna, supplied the missing matter from the revised text of Nerses: or else Nerses took as the basis of his recension a text which, like MS. 1, failed at this point, and for want of a text to revise, never carried out his revision in respect of this portion. Subsequently Nerses himself, or some one else, transcribing his recension, filled up the lacuna from MS. 3 or from a text identical therewith.

It is in favour of the first explanation that Nerses in his colophon attests that he was already old when he found codex 3 and wrote out opposite the Greek the Armenian text. If so, he must, it may be argued, surely have made his recension long before; at least if we are right in supposing the recension to have accompanied the translation of Andreas, finished as early as the year 1179. But would a man who died in June 1198 describe himself as grown old in 1179? On the other hand, would Nerses having already made a recension of chs. 1-16 for church use, concern himself to write out with so much care an archaic text like that of MS. 3, which everywhere conflicted with his new recension? This objection is to my mind conclusive. Nor are we bound to suppose that the work of revising the text of Revelation was concurrent with that of translating Andreas. Nerses does not say so, and it is more natural to suppose that the study of Andreas opened his eyes to the imperfections of the old Armenian version of Revelation. But, it may be asked, if Nerses had already copied out codex 3, which filled up the lacuna, why should he later on choose as the basis of his recension a codex which had the lacuna. Why, in any case, did he not complete his recension with the help either of codex 3 which he had himself copied or of its archetype? I answer that circumstances which are hidden from us may have dictated his choice. He may have been working at Skevrha, and have left his copy and its exemplar at Sis. He may have intended to continue his recension so soon as he could obtain a complete codex, and have been cut off by death before he obtained it. This is a likely enough supposition, when we consider that Nerses' own colophon announcing, it would seem, the completion of his recension, is dated the very year of his death. It

is therefore not improbable that there was the same lacuna in his recension as there is in the Bodleian codex which was written at Skevrha. May not some pious follower, after the scholar bishop's death, have filled in the lacuna from the copy written out by his master's hand?

Nor is it impossible that Nerses himself filled in the lacuna from the codex 3, and saw next to nothing to revise in this section of its text. Perhaps he was content merely to institute by way of correction the very few differences which in this section divide *a* from MS. 3, and to leave the rest. Who will blame an old man on the verge of death for being perfunctory? Indeed his whole recension, judged by modern standards, was of the most fitful and perfunctory kind. We, who are only anxious to know what sort of text he inherited, have every reason to be grateful for his lack of thoroughness.

4 = a codex written in the year 1199, and now preserved in the convent of St. James in Jerusalem. I have not seen it, but it has recently (1905) been printed there by Dr. Frederick Murat with scrupulous accuracy as the first instalment of a larger work on the old Armenian version of Revelation. Murat has not yet published a description of the codex which contains this text, but there is an apograph of the same in the Berlin library which assures us that in the Jerusalem codex, as in the Bodleian one, the Apocalypse is given along with and as an appendix of Pseudo-Prochorus.

5 = Berlin Library MS. Or. Quart. 805, acquired in 1890. This is a paper codex of 316 leaves badly written in 'bolorgir' and cursive hands. It begins f. 3 with pseudo-Callisthenes, then f. 104 follows Prochorus, at the end of which f. 123 is the *Dormitio Iohannis*, followed at f. 127 by 'Revelation of the Evangelist John,' which ends f. 149. Then comes 'The History of the Journey of Zosimos,' 'The History of Nerses the Great,' 'of St. Eugenia,' and lastly several poems of which one treats of Joasaph.

Murat prints a careful collation of this text underneath that of Jerusalem, of which it is a mere apograph.

I have not deemed it necessary to overload my book by reprinting this Jerusalem text. A collation of it with the Bodleian codex, or with the printed editions, would occupy more space than the full text itself, so numerous and intricate

are its divergences. But any one of my readers who is concerned to examine it will find a copy in the great university libraries of our country, and can also by writing to the Armenian Convent of St. James in Jerusalem obtain a copy of it for a few pence.

6 = the Etschmiadzin codex No. 922 (Karinian's Catalogue, p. 126). Here again Revelation comes as part of pseudo-Prochorus. Karinian enumerates the titles of the first ten chapters of Prochorus. Then ch. x. bears the title 'About the Vision of John,' and here most MSS. of Prochorus end; but in the codex before us it is followed by a ch. xi., entitled 'Revelation of the Vision of John.' Karinian indicates that this is incomplete, or that part of its text is displaced in the MS., for he adds the note: of which you will find the missing part at the end of the Discourse of Thomas and at the beginning of the History of Antioch.

This MS. is, according to Karinian, an uncial (*ergathagir*) written on parchment-like paper in A.D. 1278, by Simeon the priest for Marcus the priest. It contains thirty-six separate pieces.

I have no right to enumerate this codex, for I have been unable to obtain a collation of it. Early in 1905 I wrote to my friend the Archimandrite Nerses Ter-Mikaëlian for a collation of it. He answered me from Shusha in October that he had arranged to have it made, and after six weeks in transit his letter reached me. But the collation has not come, and I fear lest, owing to the civil war and anarchy in which long misgovernment has of late plunged Russian Armenia, I may not obtain it at all, or, at least, not in time to use it in this work.¹

¹ I have subsequently had the good fortune to receive from the Patriarchate of Valarshapat a careful collation of this codex with the text printed at Venice by Zohrap in 1805 (from the MS. η). A translation of this collation is given in ch. viii.

CHAPTER III

THE AGE OF THE VERSION

THE colophons of Nerses prove that he revised from a Greek manuscript an already long existent¹ Armenian version; and I have now enumerated several MSS. of his recension and of the unrevised texts. Before I proceed to characterise these texts more fully, it is well to see how far back behind Nerses we can trace this version. My readers will understand that my enumeration of authors prior to the twelfth century is not complete. It represents only my own reading, and by diligent search among Armenian translators or authors, it could no doubt be much extended.

Gregory of Narek in the last half of the tenth century cites Revelation at least four times. In his commentary on the Song of Songs written A.D. 977, p. 334 of the San Lazaro edition of 1840, he writes:

‘As he also says in the vision of John the evangelist, numbering all the tribes separately, 12,000 from each tribe.’

This is too wide a reference to Rev. 7⁵ for us to argue from its language that Gregory had the version before us. But another citation in the Panegyric of the Virgin which he addressed to Stephen bishop of Mok (p. 409) allows us to draw this conclusion:

‘With him (Job) the sublime John joins his strain and says in the text of the Revelation: In *terror fled heaven and*

¹ For example, Nerses writes thus: ‘This Revelation of the divine Evangelist John, was honoured in the teaching of *our* holy fathers for purpose of testimonies, yet it slipped away because of the scandal imputed by some who distorted its meaning.’ But as in the sequel he cites Dionysius Areopagita, Ireneus, Gregory Theologus, Gregory of Nyssa, Cyril, Methodius, Hippolytus, and Origen, among those who used the Apocalypse, we cannot understand ‘our holy fathers’ of the Armenian fathers alone. He perhaps merely repeats the Exordium of the Commentary.

earth in a single shock from the presence of the Existent, *and place was not found.*'

Here the words cited from Rev. 20¹¹ agree¹ with the text of Bod. e. 2, save that this, like the *a* text, substitutes the plural verb for the singular in accordance with Armenian idiom. MS. 4, however, has kept the singular of the verb. We may note also that the words 'in terror' answer to an addition found in the Armenian version and in no other text, for this reads: In *terror* of whose face *were afraid and* were fleeing heaven and earth, and place was not found for them. On p. 268 of the same edition of Gregory, in one of his colophons, we have an echo of Rev. 20¹⁵ and 21²⁷: 'May ye also be written in the book of life of sublime composition.' And again on p. 318 of his commentary on the Song of Songs he refers to 'The Vision of John the Apostle.'

The seventh vision of Daniel is an eighth-century version of a Greek original composed about the year 650. In it we have many echoes of the Armenian version of the Apocalypse, e.g. p. 27 of the text, edited by Dr. Kalemkiar at Vienna in 1892:

Then the sun shall be turned to darkness and the moon to blood, the stars like a leaf shall fall and the heavens like parchment shall be rolled up.

This passage so far as it is italicised is identical with the text of Bodley e. 2 at ch. 6¹², and the resemblance is much closer with this text than with *a*, which correctly renders the Greek phrase: 'The sun became black,' and adds the word *book* after *parchment*. We may note that the Armenian translator of the Apocalypse has taken the words: 'the stars were shaken down from heaven and the heavens like parchment shall be rolled up,' verbally from his version of Isaiah, and the words: 'the sun,' etc., from his version of Acts 2²⁰ or Joel 2³¹. Yet the author of the Daniel vision cannot have used Isaiah or Acts as his source, for in Isaiah, on the one hand, the sun and moon are not mentioned, nor in Acts, on

¹ I transliterate the citation of Gregory of Narek and add the text of the MSS. of the Apocalypse:

HIATZMAMB FAKHEAV ERKIN EV ERKIR . . EV TELI OTSCH GTAV.

MS. 1 has AHE . . FAKHTSCHĖIN ERKINQ, but for the rest agrees. *a* has the same, but omits AHE. MS. 4 omits the detail, absent from Greek texts, that *they were afraid*, but has the singular verb FAKHEAV='fled,' and also the singular ERKIN. Thus one of the texts makes up what the other lacks.

the other, are the stars shaken down and the heaven rolled up. The Armenian Apocalypse alone combines the two sets of phrases from the versions of Acts and Isaiah. In rendering this passage, MS. 4, like the recension, but independently and using other equivalents, restores the meaning of the Greek text. And it carries the process of restoration further than Nerses, for it corrects the term *leaves* (of the fig-tree) to *unripe fruit*, and in a fashion it renders the Greek word ἀπεχωρίσθη in vs. 14. On the other hand, it still neglects to translate βιβλίον, and echoes the texts 1, 2, 3 in so far as it renders *was darkened* instead of *became black*. As elsewhere, so here, codex 4 declares itself to be a recension from Greek codices of the old Armenian text, but a recension made independently of that of Nerses, and at a much earlier date.

In the same context the author of the Daniel vision borrows from the Armenian text of Revelation 6¹⁵ the words, 'in the caves and in the hollows.' He also borrows the language of ch. 11⁶.

Gregory Asharuni, in his commentary on the Armenian Lectionary composed about A.D. 690, glances at Revelation, and uses its ideas, but without making any set citations, if my memory serves me rightly.

In the Armenian Version of Hippolytus' Commentary on Daniel, of which fragments exist in Bodley MS. Arm. E. 35, are found citations of the Apocalypse. They are mostly too brief to admit of comparison, but on page 179 of this codex we have the following:—

Whose names are written in the book of life, as John says in the Revelation.

The Armenian citation is identical with Rev. 13⁸, except that the negative is omitted. The version of Hippolytus was made not later than A.D. 500.

In the Scholia on the Incarnation of Cyril, which was rendered into Armenian about A.D. 715, we have a citation of Rev. 3²⁰ which stands as follows in the Armenian:

And our Lord Jesus Christ said: *Behold, I will come, and if any one open to me, we will enter, both I and my Father, and will make our abode with him.*

Before considering the Armenian, it is well to notice that

this form of citation occurs in Greek in Epiphanius, adv. Haer. 69 § 61, Petav. Ed. p. 788, as follows:

καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἐγὼ κρούω, καὶ ἐάν τις μοι ἀνοίξῃ, εἰσελευσόμεθα πρὸς αὐτὸν ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου, καὶ μὴν ποιήσομεν παρ' αὐτῷ.

Tischendorf gives the reference to Epiphanius only as far as πατήρ μου, and without seeing that it is a genuine citation; nor have any of the Greek MSS. such a reading; and that is a warning to us not to assume that they have any monopoly of the true text.

Here the Armenian text in Bodley has instead of 'will make our abode,' the single verb 'will dwell'; but the other text reflects the T.R. The phrases of the translator of Cyril, so far as they agree verbally with the Armenian version, I have italicised above. The translator was evidently familiar with the version.

In the fifth century Eznik in his *Treatise against the Sects*, bk. i., ch. 13, glances at Rev. 12⁷⁻⁹, but without naming it. The *Treatise* was written before A.D. 449.

In the same century was translated Chrysostom's commentary on Isaiah, the first part of it (so far as it exists to-day in the Greek) from that father's very autograph. On p. 412 of the text, printed at San Lazzaro in 1880, we find a citation of Rev. 14¹³: *Blessing be on the dead which earlier indeed may have died* <rather> than on the living.

In Bod. e 2 we read:

Blessing is on the dead who in (or by) the Lord have died earlier, and have not attained unto this hour.

I have italicised the common matter of the two texts, and we can hardly doubt that the translator had the version in his mind; and his citation is nearer to the codices 1, 2, 3, than to the *a* text and 4; for the first of these substitutes for 'have died' the common equivalent 'have fallen asleep'; and the second substitutes for *βαλβαλακι* 'earlier' the word *yaysm heté* 'henceforth' a juster rendering of ἀπάρτι, which the Old Latin connects with what follows, herein agreeing with codex 1.

We have lastly to consider the evidence of one of the earliest monuments of Armenian, the translation of the Armenian version of the History of Eusebius, of which Mesrob was the author about the year 420. Here we have the following citations:—

Bk. 7, ch. 10. Rev. 13⁵, in an Epistle of Dionysius of Alexandria :

There was given him a mouth which speaks great things ; and there was given him authority one year and months two.

Here the Armenian texts agree verbally with the phrases italicised, but add with the T.R. the words *and blasphemy* after *great things*. The Bodley M.S. perhaps implies *μεγάλα καὶ βλάβσημα* which stands in some Greek codices of Eusebius. Instead of the words 'one year and months two' the Greek text of Eusebius has 'forty-two months.' The Armenian text of Eusebius is probably correct in giving a reading which yet no Greek codex or father attests, for Dionysius perhaps cited the text in respect of Gallus who ruled οὐδ' ὅλοις ἔτεσι δύο. Now forty-two months is three years and a half. We infer that the Greek text of Eusebius has been corrected from the T.R. It should be added that 4 agrees here yet more closely with the Eusebian citation than *a* 1 2 3, for whereas these render *khōsel* = 'to speak,' it renders *or khosēr* = 'which spake.'

Bk. 7, ch. 25. Rev. 22⁷, in the letter of Dionysius :

Blessed be he who shall keep the word of the prophecy of this book and <blessed> I John who heard and saw this.

Here the *a* text is closest : I italicise verbal agreements with the Armenian text of Eusebius.

Blessed he who keeps this word of prophecy, and I John heard and saw all this.

But the Bodley MS. also has points of contact which *a* lacks :

Blessed they who shall hear and shall keep the words of this book. For I John heard and saw all this.

Both texts suffer from omission ; combined they harmonise remarkably with the version of Eusebius.

Ibidem, Rev. 1¹ : The Revelation of Jesus, which (*or* who) gave to shew unto his servants shortly and sent by his angel and shewed to his servant John, ² who witnessed about the word of God, and witnessed about all which he saw.

Save for the omission of the words 'whatever is to be' in verse 1 the above is almost identical with the Armenian version.

Ibidem, Rev. 1⁴ : Grace to you and peace.

The Armenian text of Eusebius and the texts of Revelation are identical.

Ibidem, Rev. 1⁹: I John, your brother and co-partner of your straits and kingdom and patience because of Christ, was in the island which is by name called Patmos through the word of God and through the witness of Jesus.

The above except for the use of the word *neluthean*, which I render *straits*, instead of *wshtatz* which I render *tribulation*, is identical with the Armenian text of Revelation, and in some good MSS. as in the printed text *neluthean* is read. Note that except for the omission of the words 'and patience in Jesus Christ,' which is probably accidental, the Bodley MS. is closest to the Armenian Eusebius.

Bk. 5, ch. 1, in the letter of the church of Vienne in Gaul.

Rev. 14⁴: who was made close to the Lamb of God wherever he went.

Here the part italicised agrees with the Armenian version of which both texts use the same verb *ertham* (I go). The Eusebian text has the imperfect of this, the *a* text the perfect, the Bodley MS. the subjunctive.

Ibidem, Rev. 22¹¹: there shall be fulfilled the word of the Scripture which says Let the lawless be further made unjust and the just be yet further made just.

Book 5, ch. 2. Rev. 3¹⁴ and ¹⁵.

For gladly they reserved this name of martyrdom to Christ, who is *witness faithful of the truth and first-born of the dead and beginning of life*.

Here again the influence of the Armenian version of Revelation is unmistakable, and we note the reading 'of life' where the Greek MSS. vary between *κρίσεως*, *πίστεως* and *ἀληθείας*.

That my reader may appreciate the above argument, I transliterate the citations of Eusebius and italicise all words in which they agree with the sources *a* 1 2 3 4:

Eusebius, bk. 7, ch. 10 = Rev. 13⁵.

Tuav nma beran or khosi zmetametss ev tuav nma ishkhanuthiun.

4 is identical save that it has *khosêr* (imperfect for present). *a* 1 2 3 also agree except that they omit *or* and have the infin. *khosel* = *λαλεῖν*.

Bk. 7, ch. 25 = Rev. 22⁷.

Erani itzê aynmik or *pahestzé zban margaréuthean zgrotzs zaysotzik* . *ev* inds *yohannés* or *luay ev tesi zays*.

4 agrees save that it omits the Syriasm itzê aynmik, has *pahê* (present indic.), omits inds and or, and has the variant forms *lsêi* . . *tesanêi*.

1 is less close for it has *eraneliq en* or, then adds *luitzen ev*, has the plural *pahestzen*, omits *margareuthean* (= of prophecy), and has *qanzi* (= for) instead of *ev* (= and). On the other hand it retains the forms *luay* . . *tesi*. *a* also retains these, omits *zgrotzs* and — *otzik* and second or, but agrees otherwise with 4.

Ibidem = Rev. 1¹.

Yaytnuthiun yisusi, ayn or *et tzutzanel dsarhayitz iurotz walwalaki ev arageatz idsern hreshtaki iuroy ev etzoytz dsarhayi iuroy yohannu*, ayn or *wkayeatz wasn banin astuadsoy ev wkayeatz wasn amenayni zor etes*.

Here 4 is not available for comparison, for it has lost all but the first two and the last two words, but in these it agrees.

a 1 2 3 are virtually the same except that they add a few words which are in all the Greek texts. 1 is the nearest, but omits the last words of the passage by inadvertance. 3 has the order *servo suo Iohanni*.

All these texts omit the Syriasm ayn, have *nshanakeatz ἐσήμενεν* for the less accurate *etzoytz* (= *ἐδεξιεν*), omit *wasn* and read *zbanên* instead, om. *wasn amenayni* (= of all), and have *zwkayuthiunn* (= *τὴν μαρτυρίαν*) for the second *wkayeatz* (= *ἐμαρτύρησεν*).

Ibidem = Rev. 1⁴

Shnorhq ûnd tsez ev khalaluthiun. Identical in all the texts.

Ibidem = Rev. 1⁹.

Es yohannés elbayr tser ev hauasarord tser neluthean ev arqayuthean ev hamberuthean wasn gristosi, elé i klzvodsch or anuaneal kotschi patmos wasn banin astuatsoy ev wasn wkayutheann yisusi.

4 disagrees only in rendering by *ktzord tschartscharanatz* the words 'partner of sufferings' (instead of by *hav. nel.*), and in omitting the second *tser* (= your). It also omits the second *ev*, then omits *ev hamb . wasn qr*.

It next, with 1, substitutes *es êi* for *elé* and omits the last

wasn. 3 alone has neluthean, *a* 2 alone have ev hamber; (= *καὶ ὑπομόνη*). 1 3 alone have the last wasn. *a* 1 2 3 all omit with 4 the second tser.

Bk. 5, ch. 1 = Rev. 14⁴.

Or mertsavoreal êr *garhinn* astuatsoy, *ur ev erthayr*.

All the sources agree in the words italicised. The rest is probably due to the Syriac.

Ibidem, Rev. 22¹¹ Ev ardarn evs ayl ardarastzi.

Here 4 alone has ardarn = *ὁ δίκαιος*, for which *a* 1 subst. or ardaranalotzn = *ὁ δικαίωσων* or *ὁ δικαιοσόμενος*. On the other hand *a* 1 alone have ardarastzi = *δικαιωθήτω*: 4 expands into ardaruthiun arastzi = *δικαιοσύνην ποιησάτω*.

Bk. 5, ch. 2 = 3¹⁴ and 1⁵.

Or na é *whay havatarim tschshmartuthean ev andranik merhelotz, ev skizbn kenatz*.

Here 4 substitutes nakhtsin, 'firstborn,' for andranik, but has merhelotz, 'of the dead,' where the rest have imerheals, 'among the dead.' Otherwise all agree with the matter italicised.

In addition to the above passages, Dr. Dashian of Vienna has indicated to me the following in old Armenian writers:

David Anyaλθ in the second half of the fifth century, in his homily 'Exalt ye' (Ed. Venet. pp. 114 and 117), alludes to Rev. 13¹¹⁻¹⁷, 14¹, 22⁴, but without express citation.

Moses Khorenatzi in his homily on S. Rhipsima (Ed. Venet. p. 306) cites Rev. 12¹ as follows:

Lo, there comes the bride holy from Libanan, adorned with light beauteous, having clad herself with the sun and the moon beneath her feet.

The Armenian is: Arkeal ziureav zaregagn ev zlusin ũnd otuq.

Here *a* 2 3 have arkeal against 1 which has zgetzeal and 4 arkutzeal. But 4 alone has the accusative zlusin = *σελήνην*, the reading of *Σ**. All read i nerqoy for ũnd. The former best renders *ὑποκάτω*.

Johannes Sarkavag in XI. century in his treatise on Priesthood (Ed. Venice, *Sopherq* III., pp. 27, 28 = Rev. 5⁸ and 8³). Also in two other of his treatises.

Agathangelus, fifth century, pp. 74, 75 of his life of St. Gregory, as follows:

For he himself (the Son of God) bought us with his blood . . . since we ourselves are the price of the blood of thy Son, saved and freed with his blood and body. . . .

This recalls Rev. 5⁹. The Armenian runs thus:

Gneatz zmez areamb iurow (= bought us with his blood), and 14³ where *ἡγορασμένοι* is rendered in all the sources except 4 by the same word as Agathangelus uses: *azatealq*, which means *freed* or *liberated*.

Thus the citations in Armenian literature constitute a chain of evidence stretching back to the earliest years of the fifth century, to the very dawn of the Christian literature of Armenia. Considering that no church lections were ever taken from Revelation, and that as a suspected book it is excluded from all early Armenian lists of the canonical books of the Bible, the frequency of citation from it is a matter for surprise. Yet it accords with the internal evidence of the text, since the book must have been extensively copied and recopied for such a diversity of readings to arise as we find in the five different texts which I have been able to examine.

CHAPTER IV

THE INTER-RELATIONS OF THE SOURCES

THE evidence of the citations proves also that the earliest tradition of Armenian text is divided and split up among our sources, not quite equally indeed, but yet with a fair amount of impartiality. In the same sentence one phrase or even word has survived in MS. 4, another in 3, a third in 1 or 2, a fourth in the Nersesian text itself. And, as a rule, what survives in 4 has failed to survive in any one of the rest, and what appears in one alone of them fails to appear in 4. We infer that the tradition represented by 4 separated itself very far back from the tradition which, in spite of manifold variety, yet binds together in one homogeneous whole as against 4, the Nersesian recension and the MSS. 1, 2, 3.

A cursory glance through the conspectus of readings printed at the foot of each page of my rendering of MS. 1 confirms this impression, and it is superfluous to enumerate examples of a rule which my readers can so easily verify for themselves. And the impression of the aloofness of 4 from the rest of the tradition is heightened if we study it in the Armenian alongside of its rivals, for we then find that in numerous instances where it yields the same sense with a member of the other group, as often with *a*, the language is different. In such cases we seem to have before us two independent renderings of a common Greek text.

That the reader, even if he does not know Armenian, may realise the above statement, I have chosen a typical passage and transliterated, facing each other, the text of *a* 1 2 3 in one column and that of 4 in the other.

CH. 7 ¹³ . TEXT OF a 1, 2, 3	TEXT OF 4
<p>13 <i>Ev ase tzis mi yeritzantz</i> <i>anti,</i> <i>soqa orq zgetzeal en</i> <i>zhandertss (- s om 23) spitaks</i> <i>(- s om 23), oyq</i> <i>en, ev usti gan ?</i></p>	<p><i>Ev mi omn i dserotzn</i> <i>pataskhaneatz aselow,</i> <i>aysq orq zgetzeal en</i> <i>patmutschan spitak, oyq</i></p>
<p>14 <i>Ev asem (asatzi a 2, 3) tzna,</i> <i>tér (+ im 2, 3), du gites.</i> <i>Ev asé tzis, soqa en</i> <i>or (orq 3) gan i wshtatz</i> <i>(+ ev i nelutheantz 3)</i> <i>medsatz.</i> <i>Ev luatzin zarkanelis</i> <i>iureantz, ev spitakatz-</i> <i>utzin zna (om a) areamb</i> <i>garhinn.</i></p>	<p><i>en, ev usti ekin ?</i> <i>Ev asatzi nma,</i> <i>tér im, du gites.</i> <i>Ev asatz ints, ays orq</i> <i>gan i nelutheantz</i> <i>medsatz,</i> <i>ev luatzin zpatmutschans</i> <i>iureantz, ev spitakatz-</i> <i>utzin znosa areamb</i> <i>garhinn.</i></p>
<p>15 <i>Ev (om a 2 3) wasn aynorik</i> <i>en aradschi athoroyñ ay,</i> <i>ev pashten zna ztiv</i> <i>ev zgisher.</i></p>	<p><i>Wasn aynorik</i> <i>en aradschi ay,</i> <i>ev spasavoren nma. i</i> <i>tuê ev i gisher.</i></p>

I have chosen a passage where the recension of the twelfth century is identical with that of the MSS. 1, 2, 3. We have therefore in the first column the text just as Nerses inherited it. Practically the only change he made was to omit *zna* = *αὐτόν* after *ἐλεύκαναν* in verse 15. Elsewhere I have pointed out that we probably have here an Armenian rendering of the strange variant *ipsu* read by Tertullian in this passage. It puzzled Nerses, so he merely left it out; but 4 substitutes *znosa* = *αὐτός*.

We notice first that 4 is more faithful to the Greek than the other texts, thus in vs. 13 it renders *and a certain one of the seniors answered saying*, merely displacing *ἀπεκρίθη* and omitting *μοι*, both without confirmation of other sources.

At first sight the other text is still less authorised, for it omits *ἀπεκρίθη* entirely and = *et dicit mihi unus ex presbyteris*. But it is possible that some Old Latin text agreed with the shorter Armenian text; for they disagree here, codex *f* of Prim. with certain of Cyprian's codices reading: *et respondens unus de senioribus dixit mihi* (*dixit* has passed into the Vulgate), whereas the other texts have: *et respondit unus ex senioribus dicens mihi*, agreeing with the Greek. In the first text *respondens* may equally have been added or dropt out.

In the same verse 4 has *ekin* = ἤλθον instead of the present *gan* = 'they come.'

In vs. 14 the present *asem* = dico instead of *asatzi* = dixi *εἵρηκα* is a mere idiosyncrasy of MS. 1, but not so the present *ase* = dicit just below, since here *a* 2 3 share it. Here 4 has more correctly *asatz* = dixit, *εἶπεν*.

In the same verse 4 renders the phrase *οὗτοι οἱ* quite literally by *aysorq*, omitting the copula; the others add *en* = sunt, and so harmonise better both with classical Armenian idiom and with the Old Latin: *Hii sunt* qui venerunt.

In vs. 15 4 omits *athoroyñ* = τοῦ θρόνου, without confirmation from any source.

Thus far we have dwelled on changes of meaning. As regards merely verbal changes the passage contains much that is characteristic of 4. We have in 4 *dserotzn* which answers better to *senioribus* than the word *eritzanz*, the technical equivalent of *πρεσβύτερων*. I am therefore inclined to here recognise a Latin influence in 4. But it is difficult to say which equivalent stood first in the version, for in one place at least, 5⁶, 4 has a conflation of both, thus *eritzantzn dseruneatzn* = *presbyterum seniorum*; and in 5¹⁴, MS. 4 drops its favourite word *dseruni* and renders *οἱ πρεσβύτεροι* by *eritzunqn*. These two passages have a tell-tale look, and suggest that the equivalent used by *a* 1, 2, 3, had the priority, and that the use by 4 now of *dseruni*, now of the shorter form *dser* is a pedantic substitution made under Latin influence. We shall see in the sequel that this influence sometimes reveals itself in 4 where it is absent in *a* 1 2 3, though as a rule the opposite holds good.

In vs. 14 *θλίψεως* is rendered *nelutheantz*, in the rest by *wshtatz*. MS. 3 has a conflation of both.

In verse 13 *patnutschan* is preferred by 4 to *handerts* as a rendering of *στολάς*, and the singular is used by 4 as also by MSS. 2, 3. The same equivalent recurs in 4 at vs. 14, where the others use *arkaneli*. Similarly the texts *a* 1, 2, 3 have changed from *arkaneli* in Rev. 6¹¹ to *handerts* in 7⁹ in rendering *στολάς*, but 4 has uniformly adhered to the equivalent it uses in verses 13 and 14, viz., *patnutschan*, and it is worth noticing that in Mc. 16⁵ the Armenian version renders the phrase *περιβεβλημένον στολήν λευκήν* by the same

words as 4 uses in Rev. 7¹³; and that in Mc. 12³⁸, Lc. 15²² and 20⁴⁶, it also uses the same word for *στολή* as 4.

Here it is more natural to suppose that the first translator varied his equivalents as in *a* 1, 2, 3, and that a reviser made the text uniform with the version of the gospels. If so 4 represents a revision as against *a* 1, 2, 3.

In vs. 15 *λατρεύουσιν* is rendered in 4 by *spasavoren*, in *a* 1 2 3 by *pashten*. Both are equally literal. At 22³ the latter equivalent is used by 4 as well as by *a* 1, and in the whole of the rest of the Armenian N.T. no other equivalent is used. Here again one is inclined to regard the irregular usage as the earlier, but in that case 4 has here the priority. The formulæ *ays* (or *aysq*) *orq* *οὗτοι οἱ* has a late ring about it as compared with *soqa orq* employed in the other texts. In the text of 4 moreover we have incontestable traces of the activity of a reviser who has tried, but ineffectually, to efface characteristics of the other texts. In ch. 6, verses 1, 3, 5, 7, a voice cries *ἔρχου*, which is rendered in the texts *a*, 1, 2, 3, 'I come,' in Armenian *gam*. Now in the first and last of these verses 4 renders *ἔρχου* correctly by *ek*; but in 6³ *ἔρχου* is simply omitted, while 6⁵ is rendered: 'I heard from the third animal *that he was coming*,' an obvious paraphrase of the other text which runs: 'I heard from the third animal that he said, I come.' It is clear that 4 has here its basis in the rival texts, and not they theirs in it.

Another peculiarity of *a* 1, 2, 3, is that in Rev. 1⁴, 4⁵, 5⁶ the phrase: 'the seven spirits of God,' is corrected in MSS. 1, 2, 3, evidently by some partisan of the unity of the Holy Spirit into this: 'the seven powers of the Spirit of God,' and in 3¹ into 'the seven graces of the Spirit of God.' In *a* the correction is only found in 1⁴, for in the other three passages Nerses adjusted his Armenian text to the Greek. Now in Rev. 1⁴ the MS. 4 has this: 'and from the seven of the Spirit which are.' Here a reviser has struck out the word 'powers,' without changing 'spirit' into the plural. So in *γ* it is struck out in the text and added in the margin. In Rev. 3¹ the text of 4 has 'the seven spirit (sing.) of God'—a mere bit of botching. In 4⁵ it has this; 'which are seven parts of the Spirit of God'—a mere alteration of the other text. In 5⁶ it has: 'which are parts seven of the graces of the Spirit of

God.' Evidently these readings are the work of a reviser who did not like the idea of there being seven Spirits of God, and yet was not content with the text of 1, 2, 3.

Sometimes too we get in 4 a conflation of an earlier text with the Greek. Thus in 19¹⁴ MS. 2 reads, 'his name was called Word of God and captain of heaven.' Here MS. 3 agrees with 2, save that it reads 'captains of heaven,' and connects with what follows. But 4 has the conflation: 'And captains of heaven and forces of heaven'; and the same is read in the *a* text, which is good proof that Nerses in this section of the text had a knowledge, which he rarely or never elsewhere reveals, of the text of 4.

In 8¹¹ we have another conflation, of which we cannot trace both elements; another at 18⁸.

So in 19¹⁶ MS. 4 conflates the text of MS. 2 with a new translation of the Greek, where Nerses and the corrector of 3 entirely change the sense.

At 21¹⁰ the author of 4 seems to have struck the phrase 'the mountain of peace' out of the place it has in 1, and a copyist has imported it into verse 11. Nerses omits it entirely as alien to the Greek.

Often in 4 we have a desperate effort to mend a corruption rampant in the other texts as at 2^{4, 5}, 2⁹, 13⁵, 15¹, 16¹³, 21²¹. In such cases 4 sometimes, e.g. 15¹ and 21²¹, is a conflation of the old text of the other sources with a new and literal rendering of the Greek.

Another feature of 4 is that it so often prefers another equivalent in place of that which the other sources employ. Thus twelve times the word *zλdschanam*, 'I am penitent,' takes the place of *apashkharem*, 'I repent,' as an equivalent of *μετανοέω*. *Tschragaran* is used in *a* 1, 2, 3, to render *λυχρία* four times, viz.: in 1^{12, 13}, 1²⁰. In the fourth case 4 also has it, but in the first three places and in 2¹, 2⁵, 11⁴ it uses a rival form *tshraganotz*. Meanwhile the other texts in chapter two give up their first equivalent, and take to the word *ashtanak* in 2¹ and 2⁵, and with curious results. This word is easily confused with *ashtarak* = a tower, and in 2⁵ the latter takes its place in *a*, 2, 3, and in the edited texts, yielding the sense: I will move thy towers from their place. This idea is improved upon in MS. 3, the oldest of all our

codices. Some scribe bethought him that to move a tower, it would need an earthquake; and accordingly we read: 'There cometh to thee an earthquake and moveth thy tower!'

So in 2⁹ *βλασφημίαν* is rendered in 4 by bambasan = slander, where the other sources have the regular equivalent hayhoyuthiun which elsewhere 4 shares with the other sources. So in 2²⁷ khetzelên replaces brti used in *a* 1, 2, 3, to render *κεραμικά*; here the genitive brti seems to be a translation of *figuli*, read in Primasius. So in 2²⁸ where the regular equivalent of *πρωϊνόν* arhavautun is used in *a* 1, 2, 3, but the word arhadschin = *πρωτον* is used in 4. So in Rev. 18^{8, 7, 9}, *στρήνος*, *στρηνιάω* is rendered by wrirak in 4—an unknown word, but late sounding compared with the equivalents used in the other texts.

Such examples could be multiplied, but are too technical to be pursued here; and we must turn to another feature of 4, this namely, that it constantly gives a literal, even a servile rendering of a Greek text identical with Tischendorf's, where the other sources have odd readings, which yet seem to go back to a Greek source. Thus in 3² in place of *στηρίσον τὰ λοιπὰ ἃ ἐμελλον ἀποθανεῖν*, 1, 2, 3 have a text answering to *πληρώσον τὰ λείποντα ἃ ἐμελλες παραβαίνειν*, 'Fill up the defective which it was set in thy mind the transgressing.' And in the next clause *πεπληρωμένα* is rendered by them 'completed' or 'perfected,' as if *πεπληροφορημένα*. Here 4 exactly renders the Greek: 'establish the remainders which were about-to-die' (future partic.), *confirma reliqua quae peritura erant*.

Nerses in this passage corrected the text he inherited along other lines, and renders: 'Establish henceforth, since thou art about to die,' without using the future participle; and in the next clause he retains the text of 1, 2, 3. Here in place of *katareal* 'perfected,' 4 has lsel a corruption of ltzeal 'filled.'

In this passage 4 recalls Primasius in its use of the future participle to render *μέλλω*. But we must not lay too much stress on this, for such a rendering would come as naturally to an Armenian as to a Latin.

Another feature of 4 is that it constantly transliterates or makes up words on a Greek model, after the manner of

Armenian translators of the post-classical age. Thus at 18¹² *θύινον* (not *θύϊον*) is transliterated. *ἡμιώριον* at 8¹ is exactly rendered by the compound *jamakês*; *ποταμοφόρητον* at 12¹⁵ by *getatar*; *πνευματικῶς* at 11⁸ by *ogevorakanutheamb*; 16¹⁵ *ἀσχημοσύνη* by *antsevuthiun* = 'want of form,' where the other texts render *αἰσχύνη*, and the Old Latin has *turpitude*; *κολλύριον* in 3¹⁸ by *aknadeł* = 'eye-salve' or 'eye-drug,' where 2, 3 have *shufa*; 8³, *libanowton* (*λιβανωτόν*) in 4, where the other texts use *khnkanotz*; in 4³ and 10¹ *ἱρις* is rendered in 4 by *pativ* = honour or dignity, where the other sources render in the one case by 'priests' *ἱερεῖς*, in the other by the classical equivalent *dsiadsan*; *θειώδεις* at 9¹⁷ is rendered 'God-like,' by a false etymology, where *a* 1 2 render 'flaming with sulphur' and 3 transliterates *thiodi*. Perhaps the last was left by the original translator, and the other renderings arose independently as new translations of the Greek; for we must not forget that from the year 400 up to 1200 the Armenian church writers never lost touch with Greek literature, but were translating from it in every generation. In 21¹ *καινός* is quaintly rendered by 4 as *κενός* from some Greek MS. which contained this common error; at 1⁵ *nakhdsin* = 'first-born' takes the place in 4 of the more classical *andranik*, which is read in the other sources and is contestably the original reading.

In most of these cases, and in many more where 4 substitutes a servile rendering of the Greek for a more elegant, but often paraphrastic or Latinising, rendering in the other sources, the latter appear to me to contain the fifth-century text, and 4 to be a redaction of the early eighth. Nor am I alone in this view. Father P. J. Dashian, whose knowledge of the old Armenian literature and of the Greek, Syriac, and other literatures which lie behind it is unrivalled, writes to me as follows of the Jerusalem text edited by Murat:

Dabei lasse ich bei Seite die engeren Lesarten der beiden Hss., die fehlerhaften Lesungen und Schreibarten, überhaupt Alles was der Herausgeber unter dem Texte verzeichnet hat. Abgesehen von alldem, im Texte selbst giebt es noch viele, viele Stellen, die schwerlich alt Sein können.

And again:

Ist nun dieser Text wirklich 'alt'? Jedenfalls, glaube

ich alt genug; aber, ich habe den Eindruck, auch jedenfalls *nicht der ursprünglichere*. Keiner der alten Bibelübersetzer des V. Jahrh. hat wohl diesen Text in dieser Form und Fassung niedergeschrieben.

We must not then yield to the temptation there is to suppose that 4 contains, as against *a* 1, 2, 3, the more original form of text, merely because it is in general a faithful, often even servile, reproduction of a Greek original of unusual antiquity, and because it is as a rule free from the paraphrases, excrescences, and manifold corruptions of the other texts.

And from the methodical collation of 4 with the text of Tischendorf which I give in the next chapter issues a yet more cogent argument; for, thus examined, its text is found to present everywhere peculiarities in the way of Latin readings and of variants from *ss* and the cursive groups 38 . 79 and 7 . 14 . 92. The other texts *a* 1, 2, 3, are characterised even more extensively than 4 by these very peculiarities. It follows that they belonged to an original text out of which 4 in one direction, and 1, 2, 3 and *a* in another, have been developed.

We shall also see that 4 often retains these peculiarities, where they have been revised out of 1, 2, 3; especially out of 3. For before the age of Nerses the ancestors of these MSS. also had been retouched from Greek codices, in a manner too superficial indeed and too fitful for us to use of it the word recension, and yet so as to leave traces which assure us that it really took place.

CHAPTER V

A COLLATION WITH TISCHENDORF'S TEXT OF MS. 4¹

Agreements of 4 with Aleph and its different hands

- 2²⁰ after *προφήτιν* add *εἶναι* **Σ** [om ceteri]
 4⁴ om *ἱματίους* **Σ** [add ceteri]
 5¹³ om καὶ τὸ κράτος. **Σ*** has παντοκράτορος [a 2 also om : 3 subst. καὶ παντοκράτωρ]
 6¹⁵ om καὶ ἐλεύθερος **Σ*** [add ceteri]
 12¹ τὴν σελήνην for ἡ σελήνη **Σ*** (non^c) [not ceteri]
 12⁶ after ἐξήκοντα add πέντε with **Σ**^{cc*} [add 1, 2, 3 : om a]
 12¹⁴ ἐδόθη **Σ**^c [= ceteri]
 13¹ tr διαδήματα δέκα **Σ** [δέκα διαδ. a, 1, 3 : om δέκα 2]
 18³ repeats after the second τῆς γῆς the words μετ' αὐτῆς ἐπόρνευσαν. Tisch notes: hæc verba **Σ** per incuriam post τῆς γῆς alterum repetierat, sed ipse* animadverso errore inclusit uncis. This common error is evidence of close affinity between 4 and Aleph [2 inserts 'waxed rich out of the riches of earth,' and an Armenian scribe may have substituted these words for the insertion of 4 : a = Tisch]
 19⁷ After γυνή add ἡ νύμφη : **Σ**^{cc} substitutes νύμφη for γύνῃ. [So a. Thus a 4 have a conflation of the two Greek texts : 2 om ἡ ν.]
 20^{2,3} καὶ ἔδωκεν αὐτὸν [χίλια ἔτη καὶ ἔβαλεν αὐτὸν] εἰς τὴν ἄβυσσον καὶ ἔκλεισεν : Here **Σ** and Arm MS. 4 both omit the words in brackets through similar ending. The Arm MS. then repeats καὶ ἔδωκεν αὐτόν after ἄβυσσον. In the Greek cursives 1. 3. 12. 79. ἔδωκεν thus intruded in the Arm has taken the place of ἔκλεισεν [a 1, 2 = Tisch]
 21¹² γεγραμμένα for ἐπιγεγραμμένα with **Σ** [? a, 1, 2]
 22²⁰ ταῦτα εἶναι by error for ταῦτα· ναί **Σ*** (non item^c). Similiter cop add *quia erunt*
 22²⁰ om ἀμήν **Σ** cop [om 1 : add a]

Agreements of 4 with Aleph and Old Latin, with or without uncials,
with or without Vulgate, and with or without few cursives.

¹ I add in square brackets the readings of a 1 2 3, which, when they agree among themselves, I indicate by cet or ceteri. Thus 'so cet' or *ceteri* indicates agreement of a 1 2 3 with MS. 4. I have arranged the variants rather as they belong together by affinity of tradition, than in order of chapter and verse. The references to textual sources are from Tischendorf. Def = Deficit.

- 15⁶ καθαροὺς λίνους λαμπροὺς **Σ**: Prim *vestiti lintea munda et candida*. [So 13, but rendering λαμπροὺς 'light gleaming': *a* = Prim, but uses other equivalents than 1 and 4: 2 uses the same equivalents as 1, but has the singular]
- 10¹⁰ ἐγεμίσθη ἡ κοιλία μου πικρίας. All Greek texts save **Σ** read ἐπικράνθη, and only **Σ**^c adds πικρίας. Prim *statim repletus est venter meus*. Codex *f* of Prim and Beatus p. 389 add *amaritudine*. [So 1 which renders κοιλία literally, where 4 subst *mouth*: 2 = 1, but omits πικρίας: 3 = repletus est venter meus et erat amarus ille: *a* = was made bitter (+ in *some*) my belly]
- 4⁸ οὐκ εἶχον for οὐκ ἔχουσιν. **Σ**^{*} has οὐχ ἐξοσαν. Prim anon^{aug} vg *non habebant* [*rested not a 1 2 3*]
- 5⁹ add ἡμᾶς after ἡγόρασας **Σ** PQ al cop Cyp Prim [so *a 1 2 3*]
- 5¹³ ἐν τῇ θαλάσῃ for ἐπὶ τῆς θαλάσσης. **Σ** vg cop syr Prim [so *a 1 2 3*]
- 7¹⁶ ἔτι pri om **Σ** 36. Vg cop syr aeth Cyp Fulg Prim al' [= 12. retain 1: *a* and 3 omit. Note that *a 3* omit twice: 1 omits the second ἔτι only with P 1. 38. 87 cop Fulg: 2 retains twice]
- 2²⁰ after κατὰ σοῦ add πολὺ or πολλά. So **Σ** 12. 17*. 36. 43. 28. 79. Cyp Prim *multa* [om 1 2 3: add *a*]
- 3¹ om οὖν after μνημόνευε **Σ** 14. aeth Are Prim [so 1 2 3: *a* adds]
- 3⁸ om αὐτήν **Σ** 49 vg Prim [*deficit 1*: add 2 3: *a* omits]
- 3⁹ γνώσῃ for γνώσιν **Σ** 14. Prim [1 and 2 omit wholly: *a* has 'they shall know,' which also the corrector of 3 adds]
- 10⁶ om καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ **Σ**^{*} A 30. 31. 32. 38. 40. 49. 98. Prim [add 1 2 3: om *a*]
- 11⁹ τὰ πτώματα for τὸ πτώμα **Σ** P 1. 38. 79. 87. 91 al vg syr Prim [*a 1 3* have singular: 2 the plural]
- 3³ μετανοήσης for γρηγορήσης **Σ**^{*} cop Prim (sed cop add *et non vigilaveris*) [γρηγ. ceteri]
- 14⁸ πέπτωκαν or -κεν for πεπότικεν **Σ**^c 12. cop Prim [ῆ πεπότικεν (? with 28. 79.) ceteri]
- 2¹³ after πίστιν om μου **Σ** PQ al pler cop aeth Prim [1 *deficit*: add *a 2 3* (correcting *havatarim* to *havats im*)]
- 11⁸ τὰ πτώματα for τὸ πτώμα **Σ** P 1. 38. 91. al vg syr Prim [so 1 2: *a 3* use sing.]
- 11¹⁰ πέμψουσιν for ἐμπουνσιν **Σ**^c AC 1. al mu vg am cop syr Prim [? *a 1*: 2 3 retain present tense]
- 11⁶ καὶ εἶχεν for καὶ ἔχων **Σ** 34. 35. 36. 87. vg Cyp Prim *et habebat* [so ceteri]
- 2¹⁷ ἐκ τοῦ μάννα **Σ** 36. 91. Prim *de manna illo* [1 = 'food from the tree of life' with P Tert: *a* = 4: 2 3 have 'from the manna hidden' agreeing in the error *dsalkeal* for *dsadskeal*]
- 10⁴ καὶ ὅσα for καὶ ὅτε **Σ** 37. 79. Prim *et quæ* [*defic 1 2*: ? 3: ὅτε in *a*]
- 11⁹ μνήματα for μνήμα **Σ**^c 98. al pauc vg aeth Prim [μνήμα 12: *a 3* have plural]
- 5⁵ 4 = ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον [καὶ λῦσαι τὸ βιβλίον] καὶ τὰς ἐπὶ σφραγίδας αὐτοῦ, the words bracketed being excluded by Tisch. Here καὶ λῦσαι τὰς ἐπὶ κτλ. is added in **Σ** vg Cyp. Or^{int} Hier Haym (but Haussl does not notice this variant in Cyp) [1 involves

- the words λῦσαι τ. β.: Andreas omits them: 2 3 = ἀν. τὸ β. καὶ λ. τ. ἐ. σφ. αὐ.]
- 16¹⁸ ἄνθρωποι ἐγένοντο for ἄνθρωπος ἐγένετο **N**Q 1. 7. 8. 12. 14. 36. 79. 92 vg Tisch [ἐγένετο ἄνθρωπος a 2 3 (with A, 38 cop. Prim omits latter half of verse)]
- 13¹⁷ add ἦ before τὸ ὄνομα **N** 38: vg demid and anon aug Haym *aut nomen bestiae* [and his name 1: and the name of the beast and the number of his name a—? a conflation of the Latin with the reading of Arm 2, 3, 'and the number of his name']
- 19⁶ after θεός om ἡμῶν A 1. 49. 95 al cop aeth Cyp Prim [so 2: om a 3]
- 20¹ ἐν τῇ χειρὶ for ἐπὶ τὴν χεῖρα **N** 38: Latini *in manu sua* [so a 1 2]
- 20⁸ add καὶ before συναγαγεῖν **N** 11. 12. 79 vg Aug Prim [om a 1 2]
- 22²⁰ after Ἰησοῦ add Χριστέ **N**^c 38. 79. 94 cop Prim ^{sec loco} [defic 1 2: a = ἦλθε Κύριος Ἰησοῦς Χριστός with no other source]
- 11¹⁷ om καὶ before ὅτι εἰληφας **N**^{cc} A P Q al pler vg Cyp Prim [=so 3: 1, 2 = ὅς εἰληφας: a = καὶ εἴλ.]
- 16¹⁴ ἀ ἐκπορεύεται: 4 = καὶ ἐκπορεύεσθαι; **N*** | *43. 79. 95 have the infinitive, but om καὶ which underlies vg Prim Haym *et exeunt* (or *procedunt*) [a 1 2 = *et procedebant*, using a different verb: so 3, but om *et*]

Agreements of 4 with Aleph and Greek sources, against
Old Latin sources

- 18²² σαλπίγγων for σαλπιστῶν **N** 35. 87 [so 2: a 3 = Tisch]
- 18²² om καὶ φωνὴ μύλου οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι with **N** 38. 87. 93. 98 syr aeth Hipp. In 4 this is part of a larger omission, which as a whole Hippolytus alone exhibits [2 retains, but agrees with 4 in omitting the preceding words καὶ πᾶς τεχνίτης κτλ. which also 14. 92 Hipp omit: 2 also omits the words which follow καὶ φῶς to ἐν σοὶ ἔτι with A 2 6 vg Hipp: 3 has in vs 22 the same large omission as 4, but adds καὶ φωνὴ μύλου after λύχνον in vs 23]
- 1⁷ ὄψονται for ὄψεται **N** 1. 12 cop [*ceteri*]
- 2¹ after δεξία αὐτοῦ add χειρὶ **N*** (non item^c) 35. 87 [so 1 3: om a 2]
- 2⁷ before φαγεῖν om αὐτῷ **N** 91. 96 vg [add αὐτῷ a 1 2 with all other sources]
- 2¹⁰ tr ἐξ ὑμῶν ὁ διάβολος **N** 1 al mu^{v1} [*ceteri* = Tisch]
- 6⁹ tr τὴν σφραγίδα τὴν πέμπτῃν **N*** 14. 92 vg [so a 1: 2 3 = Tisch]
- 8⁶ before ἔχοντες om οἱ **N** 36 [retain *ceteri* with Tisch]
- 11⁸ om καὶ after ὅπου **N**^c 1. 7. 14. 36. 87. 92 cop [retain *ceteri* with Tisch]
- 19¹² ὀνόματα ἔχων γεγραμμένα ἀ οὐδεῖς. So **N**^c 9. 13. 16. 27. 39 aeth [so 2 3: a = Tisch: defic 1]
- 19¹⁷ ἄλλον ἄγγελον for ἓνα ἄγγελον **N** 36 cop sah Haym [so a: 2 has neither ἓνα nor ἄλλον: 1 3 defic]
- 2² add σου after κόπον **N** Q al plu cop [so 3: om a 1 2. Note that 4 uses a different equivalent for κόπον from the other sources]
- 3³ add ἐπὶ σε after first, and omit after second ἤξω **N** Q al pler vg Haym [a places it after second alone with Tisch: 2 after both: 1 3 add it after the second, but ? after the first] •

- 11¹ after *ράβδῳ* add *καὶ ὁ ἄγγελος εἰστῇκει* **N**^{cc*} Q 10. 14. 87. 91. 92. 96 Syr Victorin [add *a* 1 2 : om 3 with Tisch]
 11¹² *ἤκουσα* for *ἤκουσαν* **N**^c Q al⁸⁵ cop [so *a* 1 2 3]
 2⁹ after *οἰδᾶ σου* 4 adds *τὰ ἔργα καὶ τὴν ὑπομονὴν καί*. Here **N** Q al pler anon^{aug} add *τὰ ἔργα καί* [add *τὰ ἔργα καί a* 1 2 3, but not *τ. ὑπ. καί*]
 21⁶ *γέγονα ἐγὼ* for *γέγοναν. ἐγὼ* with **N**^{*} P Q 1. al pler syr [so *a* 1 2 : *defic* 3]
 21³ *ἀντείπας* 'thou opposedst' **N**^{cc} A 2. 9. 13. 19. 23. 41. 42. 50.** 97 [see below p. 118]
 6⁸ *αὐτῷ* for *μετ' αὐτοῦ* **N** Q al⁴⁰ [*μετ' αὐτοῦ ceteri*]
 18³ *πέπτωκαν* 'have fallen' for *πέπωκαν* **N** A C Q 7. 14. 92 cop aeth. Tisch notes: *πεπτω-* pro *πεπω-* non potest non pro antiquissimo vitio haberi [*πέπωκαν a* 2 3 : *defic* 1]

Agreements with C, alone or with cursives

- 12¹¹ *τὴν μαρτυρίαν* for *τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας* C [*cet* = Tisch]
 13¹⁵ om *ἵνα καὶ λαλήσῃ ἡ εἰκὼν τοῦ θηρίου* C 14. 16. 28. 79 cop Syr [*a* 1 2 retain *ἵνα* to *εἰκὼν* but om *τ. θ.* : 3 retains all]

Agreements with A, alone or with cursives, with or without Vulgate

- 7¹ = *super arbores* for *ἐπὶ πᾶν δένδρον*. A *ἐπὶ δένδρον* omitting *πᾶν* [so *a* 1 2 3]
 11¹⁸ om *καὶ* before *διαφθεῖραι* A [*a* 1 3 retain : 2 om]
 18² add *καὶ μεμνημένου* after first *ἀκαθάρτου* A 16 [om *a* 3 : ? 2 : *defic* 1]
 22¹⁶ *ἐν ταῖς* for *ἐπὶ ταῖς* A 38. 79 vg [so 1]
 21¹² om *καὶ ἐπὶ τοῖς πυλῶσιν ἄγγέλους δέκα* A fu al^{lachm} syr [so 1 : retain *a* 2 : *defic* 3]

Agreements with P and cursives

- 4² add *καὶ* before *εὐθέως* P 1. 7 al mu vg cop [so *ceteri*]
 4¹¹ for *ἦσαν καὶ ἐκτίσθησαν* : 4 has *ἦσαν καὶ εἶσι* : P 1. 7. 79. 87. 91 subst *εἶσι* for *ἦσαν* ['were fashioned and stand firm' *a* 1 2 3 ; cp *Prim hæc sunt constituta*]
 9¹¹ add *καὶ* before *ἐχουσιν* P 1 al mu vg [so *a* 1 2 : ? 3]
 18⁶ add *αὐτῇ* after *διπλώσατε* P 1. 7. 31. (38 *αὐτά*) 91. al mu Cop [so *a* 3 : om 2 : *def* 1]
 19¹⁰ *καὶ προσεκύνῃσα* for *προσκυνῆσαι* P 79 [so *a* 3 : 2 = *Prim ut adorarem eum* : *def* 1]
 22⁵ om *ἐπ'* before *αὐτοῖς* P Q al fere omn vg Haym Amb [so *a* : 1 = *φ. πάντας* : *defic* 2 3]

Agreements with two or more uncials (excepting **N**), with or without Q and cursives and with or without Vulgate

- 12² om *καὶ* after *ἔχουσα* A P Q al pler vg Hipp Meth [*a* 1 2 retain : ? 3]
 16⁶ *αἷμα* for *αἵματα* A C P Q al fere omn [so *ceteri*]
 21⁴ om *ὅτι* A P [*defic* 1 2 : *a* adds *ὅτι* but seems to render independently,

rendering in the sense of transivit; cp. *transierunt* of Beatus, whereas 4 = uses a verb = *abeo*]

Agreements with 38, with or without Vulgate

- 9¹⁰ καὶ εἶχον for καὶ ἔχουσιν 38 vg etc [so all others except 2]
 9¹⁷ ἐξεπορεύοντο for ἐκπορεύεται 38 [ἐξεπορεύετο α 1 2 3]
 9¹⁹ 'they ill-treated' ἡδίκουσιν (i.e. ἡδίκησαν) for ἀδικοῦσιν 38 [1 uses future tense: α 2 3 retain imperf but otherwise vary from 4]
 10¹ στύλος for στύλοι 38 am fu tol demid lipss syr aeth [so α 1 2 3]

With 38 and cursives

- 4⁸ om καὶ ὁ καθήμενος 1. 6. 8. 14. 31. 38 al cop Victorin [so α 1 2 3: 1 om καθήμενος in vs 2 as well as in 3]
 9² add καιομένης before μεγάλης: 36. 37. 38. 40. 41. 42 add it after μεγάλης [om *ceteri*]
 11⁶ order τὸν οὐρανὸν κλείσαι 14. 38. 97 [κλ. τ. οὐ. α 1 2 3; 4 here has the error *tschafel* for *fakel*]
 11¹⁹ order καὶ βρονταὶ καὶ φωναί 14. 28. 36. 38. 79. 87. 97 cop syr [*ceteri* = Tisch]
 19¹ add καί before μετά 1. 36. 38. 79. 91. 96 al aeth [so α 2 3: *defic* 1]
 19³ ἀνέβαινε for ἀναβαίνει 35. 38. 87: 79 ἀνέβη [so α 2 3: *defic* 1]
 20⁸ om αὐτῶν after ἀριθμός 1. 38. 48. 49. 79 al mu [α 1 2 retain: *defic* 3]
 21⁹ τὰς γεμούσας for τῶν γεμόντων Q. 7. 8. 38. 91. 92 [so α 1 2, but without τάς: *defic* 3]

Agreements with Old Latin alone (Prim Tich and pre-Vulgate Fathers) with or without versions

- 1¹⁶ φαίνει] 4 = *splendebat* with Cyp Matern Prim Cassiod [The rest have imperfect but render 'gleaming appeared']
 1²⁰ om αὶ ἐπτά. So Prim. [1 *deficit*: add α 2 3]
 2¹⁷ aures audiendi Prim Amb cop. So 3²² and 13⁹. At 3¹³ vg codd and cop add audiendi [so 13: om α 2]
 1¹⁵ χαλκολιβάνη is rendered here *alilibanu* and in 2¹⁸ by *arkolibani*, —perhaps a corrupt transliteration of aurichalco (or erocalco) libani of Primasius the *chal* or *cal* having dropt out [1 3 transliterate the Greek: α 2 om *Libani* and subst the words 'smoking from a furnace fiery,' which the original version must have omitted]
 2²⁰ Ἰεζάβελ spelled *ezabel* [so 12: α 3 have yezabel]
 1¹⁶ = ἐξεπορεύετο. Prim *exiebat* 4 [so *ceteri*]
 2²² εἰς κλίνην is rendered 'into the woes (or pains) of the bed' in *luctus lectus*. Prim notes: *alia translatio luctum pro lecto posuit*. I have noted the rendering (? in a Latin version of Epiphanius) in *luctus dabo lectus*. Here we have in 4 a conflation of a genuine Latin rendering with a misspelling of the same [= εἰς κλίβανον *ceteri*]
 3¹ add καί before ὅτι. Prim *et quia nomen habes* [om *ceteri*]
 4⁴ 4 = in circuitu *vidi* sedes. So anon^{aug} adds *vidi*, but no other source [om *ceteri*]

- 4⁸ 4 renders 'And the four animals in front (or before) had, and one by one six six wings, and within were filled with eyes.' The Greek is καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα, ἐν καθ' ἐν αὐτῶν ἔχων ἀνὰ πτέρυγας ἕξ, κυκλόθεν καὶ ἔσωθεν γέμουσιν ὀφθαλμῶν. Whence in 4 the words *in front*? Prim renders *erant plena oculis ante se et retro*, and adds in his commentary *alia translatio dicit intus et foris*. Here anon^{aug} renders *in priora et retro*. Some Greek text must have read ἔμπροσθεν for κυκλόθεν, and 4 has got the equivalent of this into the wrong place [1 2 3 retain κυκλόθεν and so also a, but om καὶ ἔσωθεν with cursives 28. 38. 98]
- 4⁹ ὅταν δώσουσιν: 4 = 'when they gave.' Prim *cum dederant*: vg *cum darent* [so a 1 3: ? 2]
- 4¹⁰ ἐνώπιον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου: 4 om the words τ. καθ. ἐπὶ. So also Prim [so 1 2: *defic a 3*]
- 6¹² before αἷμα om ὡς or ? substitute εἰς with Prim *luna in sanguinem* [so *ceteri*]
- 7¹⁰ κράζουσιν: 4 = clamabant with vg Haym. Cyp Prim *dicebant* [a 2 3 = 4: 1 = Prim]
- 7¹⁵ σκηνώσει ἐπ' αὐτούς. 4 and all other Arm sources = shall dwell in them. So Prim *inhabitavit in eis*: vg Cyp have *super eos*
- 6² om καὶ before ἵνα νικήσῃ. So Tert^{coron 15} [so a 1 2: 3]
- 8⁴ 4 = 'the smoke of the incense of prayers of the saints.'—Prim *fumus supplicationum* (? *suffitionum*) *orationum sanctorum* [incense which are prayers, 1: 'incense, that is to say prayers, 2 3: 'incense, prayers,' a]
- 9¹¹ om ὄνομα ἔχει with vg [a 1 2 3 subst 'which is called' for καὶ and ὄν. ἔχει with cop *quod explicatur*]
- 9¹³ ἤκουσα φωνὴν μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων κεράτων: 4 renders 'I heard from one of the four horns' with Cyp Prim anon^{aug} *et audiavi unum ex quatuor cornibus*. Note that 38 omits μίαν [3 = Tisch: a 1 2 = 38]
- 9¹⁴ om τῷ μεγάλῳ after ποταμῷ. So Cassiod [so a 1 2: 3 retains]
- 9¹¹ ἔχουσιν: 4 = et habebant with Prim Haym [the other sources add et except 3 which turns the sentence otherwise]
- 10⁷ καὶ ἐτελέσθη. 4 = τελεσθήσεται. Prim Cassiod *finiatur*. vg *consummabitur* [so *ceteri*]
- 10⁸ For καὶ ἡ φωνὴ ἣν ἤκουσα, 4 reads καὶ φωνὴν ἤκουσα. Prim vg *et audiavi vocem*. Cursive 7 has καὶ ἡκ. φωνήν [*ceteri* = Tisch]
- 11⁴ tr ἐστῶτες before ἐνώπιον. So Prim [so a 1: tr after κυρίου θεοῦ 2 (with cursives 1. 28. 36. 79): after γῆς 3]
- 11⁸ 'And their corpses in the streets of the city great shall be cast forth (or shall fall).' The Greek text ^{scor} adds ἔσται: some cursives 28. 37. 79 εἰάσει and 18 ῥίψει. The *alia translatio* of Prim (Tichonius) added *proicitur* or *proicietur*, and this underlies 4 [a 1 3 involve same text as 4, but amplify thus 'prostrate shall remain': 2 has no verb]
- 11¹⁰ ἐβασάνωσαν: 'shall be tormented'—the passive form is due to error, the future tense to Latin influence, equally apparent here in a 1 3, though they use another equivalent and render the Latin verb *crucio* rather than βασιάζω]

- 11¹⁴ add καί before ἰδού: so *et ecce* vg am al Prim [add καί but om ἰδού a 1 2: om both 3 (with few cursives)]
- 12⁴ σύρει: ἔσυρεν. Prim *trahebat* [so a 1 3: ? 2]
- 13⁴ τίς δύναται: 4 = quis poterit. So vg and Codex R of Prim [*a* = 4: 1 2 3 = *potest*]
- 13⁴ after ἐξουσίαν add αὐτοῦ Prim [so 1 3: om *a*: deficit 2]
- 14¹¹ ἀναβαίνει: 4 = ascendet 'shall go up.' So cod G² v of Prim and vg [so a 1 2 3]
- 15⁵ Subst καὶ ἰδού for ἡνοίγη: vg cop anon^{aug} Prim add καὶ ἰδού [ἰδον ὅτι ἡν. 1: ἰδον καὶ ἡν. a 2 with Tisch: deficit 3]
- 16² ἔλκος κακὸν καὶ πονηρόν: 4 = a sore very great and evil. Prim *vulnus pessimum magnum* [om κακὸν καὶ ceteri with A cop aeth]
- 16³ ὡς νεκροῦ or νεκροῖς. *velut mortuis sanguis fl* [1 2 omit ὡς νεκ.: a 3 add νεκρόν without ὡς]
- 16¹² ὁδὸς τῶν βασιλέων τῶν ἀπὸ ἀνατολῆς: 4 has singular τοῦ βασιλέως τοῦ. Prim *via venienti regi ab oriente* [so *ceteri*]
- 17⁸ add πάντες before οἱ κατοικοῦντες. So Prim. [so a 3: om 2: deficit 1]
- 17¹⁰ C has order δεῖ αὐτὸν ὀλίγον μέναι with Prim [*a* 2 3 render otherwise]
- 17¹⁵ τῇ κάθηται ἡ πόρνη. So Prim *sedet meretrix illa* [so a 3: 2 = Tisch]
- 17¹⁶ om καὶ τὸ θηρίον. So vg^{cod} Tich Bed [*a* 3 = τοῦ θηρίου and om καί: ? = ἐπὶ τὸ θ. 2 with vg]
- 17¹⁶ om οὗτοι with Prim [*a* 2 3 retain]
- 17¹⁶ τῇ καὶ γυμνὴν ποιήσουσιν αὐτήν. So Prim [*a* 3 omit the phrase entirely (with Q and some cursives): 2 has γυμνὴν alone with Tisch]
- 18¹⁷ ἀπὸ μακρόθεν ἑστήσαν: 4 = 'afar off shall stand,' cop *stabunt a longe*; *stabunt* is a misreading of *stabant* in the Latin. See on 18¹⁸ [so a 2 3: def 1]
- 18¹⁸ ἔκραζον: 4 = they shall cry out. Prim in commenting has *id est 'longe stabunt et clamabunt (clamabant F) videntes fumum'* [so a 2 3: def 1]
- 18¹⁹ after ἔκραζον add φωνῇ μεγάλῃ, which Prim also adds after λέγοντες [om a 2 3: def 1]
- 19² ἐκ χειρῶν for ἐκ χειρός Prim *de manibus eius* [so a 3: om χειρός 2]
- 19¹⁵ ἐκπορεύεται: ἐξεπορεύετο 4. So Prim Cyp *exibat*; Hier *egrediebatur* [so a 2 3: def 1]
- 19¹⁵ 4 = Syr Cyp Prim of which sources Tisch notes: 'de τοῦ θύμου τῆς ὀργῆς alterutrum om; uterque enim torcular vini iræ dei' [*a* 2 = Tisch: τ. θ. καὶ τ. ὁ. 3 (with cursives 1. 36. 79): def 1]
- 20⁴ διὰ τὴν μαρτυρίαν: Cyprian *propter nomen*. So 4 [1 = εἰς μαρτυρίαν: a 2 = Tisch]
- 20^{4, 5} καὶ ἔζησαν καὶ ἐβασίλευσαν . . . οὐκ ἔζησαν: 4 = and they shall live and they shall reign . . . shall no longer live. Due to a confusion of *vivebant* . . . *regnabant* with *vivebunt* . . . *regnabunt*. It is true that *vivebunt* is not Latin, but in Prim we meet with *cadebunt*, and moreover it is here but a mistake for a Latin form.

The following words in Prim com (= Augustine) seem to refer to verse 4 *postea dicturus est: regnabunt (regnauerunt Augustini textus) cum Jesu mille annis*. [In 1 there is the same change

of tenses, but *a* 2 retain the past. For *keam* = *live* in vs 4, *a* 1 employ *kam* = *stand*, either through a simple confusion, or because they read ἔστησαν for ἔξησαν. *a* 2 have *kam* in vs 5 as well, where 1 4 employ *ekestzé* = *shall come*, by mistake for *kestze*, *shall live*. 3 deficit.]

- 20¹¹ after μέγαν add καί before λευκόν Prim Aug auct^{novat} [so 1: *a* = λευκόν μέγαν: 2 om καὶ λευκόν: def 3]
- 20⁹ ἀνέβησαν 'they shall go up': ἐκύκλευσαν 'they shall surround' (correcting *paterazmestzen* to *patestzen*). See above on verses 4, 5 [so *a* 1: 2 = Tisch: def 3]
- 21⁴ τὰ πρῶτα ἀπῆλθαν: = 'the first things shall depart'—a confusion of *abierunt* with *abierint* or of *abibant* with *abibunt* [1 2 omit the whole phrase: *a* retains past tense, but renders independently of 4]
- 21¹¹ κρυσταλλίζοντι: 4 renders refulgenti with Prim, who however adds *in modum cristalli* [crystalline and refulgent 1 (cp. Prim): 2 crystal-like and living *a* 2]
- 21¹⁴ 4 renders the verse thus: Et latitudo civitatis habebat duodecim numerus, et duodecim apostolorum agni. The text is ruinous here, but the word *thiv* = *numerus*, can be no corruption of the word *himun* = θεμέλιον. Is its presence not to be explained by the reading *numeri* for *muri* in codex G of Primasius? G is cod Sangermanensis, nunc Parisinus n. 13390, saec. ix, variants of which elsewhere are traceable in the Armenian [*a* 1 2 otherwise]
- 21¹⁶ om ἴσα ἐστίν. So cod D of Primasius [*a* adds ἴσα: 1 2 om]
- 21¹⁸ ἱασπιδις. 4 = *ex iaspide lapidibus*. Prim *ex lapide iaspide* [of jewels (+ precious 2) jasper 1 2: *a* = Tisch]
- 21¹⁸ ἡ πόλις χρυσίον καθαρὸν. 4 = ἐκ χρυσίου καθαρῶ. Prim *demid ex auro mundo* [so 1 2: *a* = Tisch]
- 21¹⁹ πᾶν λίθω τιμίῳ κεκοσμημένοι. Prim renders *ex omni lapide pretioso* omitting *κεκοσμ.* and so 4. The cursive 92 equally omits *κεκοσμ.* [so *a* 1 2]
- 21²³ ἡ γὰρ δόξα τοῦ θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν: 4 = 'For the very glory of God shall illumine her' through a confusion of *illuminavit* or of *illuminabat* with *illuminabit*. The Vulgate has *illuminavit*. [Here *a* and 1 retain the past tense: def 2 3]
- 21²⁷ πᾶν κοινόν: 4 = 'everything corrupted' which suggests the phrase *aliquid coinquinatum* of the Vulgate [everything ill willed 1 2: to which by a conflation *a* adds *and filthy*]
- 22¹⁴ μακάριοι οἱ πλύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν: 4 = 'Blessed they who keep his commandments.' So Tich *qui servant mandata haec*. Here Q al pler read οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, and Tert has *qui ex praeceptis agunt*, Cyp *qui faciunt praecepta eius*; but Tich alone has *servant* [*a* = 4, but 1 = who shall call out (or read) his commandments: def 2 3]
- 22¹⁹ ἐκ τῆς πόλεως τῆς ἁγίας τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ: 4 renders with Prim and Tich *de civitate sancta scripta in libro hoc*, involving τῆς γεγραμμένης [*a* 1 involve the same original as 4, but whereas 4 uses the oblique case of the partic, they render *quae scripta est*]

Agreements of 4 with Prim or Old Latin and Greek uncials
(except Aleph), with or without cursives

- 13² λέοντος for λεόντων Prim A C P Q al pler cop Ir^{int} [so *ceteri*]
 1⁵ om ἡμῶν after ἁμαρτιῶν A 1. 12. 16 Prim [a 1 2 3 retain]
 1⁹ om διὰ before τὴν μαρτυρίαν A C 1. 4. 28. 38. 79. 87 cop Dion^{eus}
 Prim [1 3 retain: a 2 om]
 2¹⁸ om αὐτοῦ after ὀφθαλμούς A 36. 38 Prim [a 1 retain: 2 3 om]
 2²⁰ after γυναῖκα add σου A Q al Cyp Prim [so 1: om a 2 3]
 18⁴ order ἐξ αὐτῆς ὁ λαός (or λαοί) μου A Q al vg cop Hipp Cyp Tich
 Prim [so a 2 3: def 1]
 13¹ ὄνομα for ὀνόματα C P 1. 28. 79. 95 cop Prim Haym [so *ceteri*]
 6¹³ read ἀποβαλλει or βάλλει for βάλλονσα A C P Q vg anon^{aug} Prim
 [om a 1: ? 2 3 which use the future *et mittet* with some codices
 of Prim]
 5¹ ἔξωθεν for ὀπισθεν P Q al cop Or Hipp Hil Prim anon^{aug} [so *ceteri*]
 2²⁷ συντριβήσεται for συντρίβεται P Q al vg cop Prim anon^{aug} Haym
 [so *ceteri*]
 6¹³ tr μεγάλην ἀνέμου P 1. 28 al Tert anon^{aug} [so 2 3: ? a 1]
 8⁵ tr φωναὶ καὶ βρονταὶ P 1 al anon^{aug} [β. καὶ φ. *ceteri* with Tisch]
 18¹⁹ add καὶ before λέγοντες P Q al am Prim [om a 2 3: def 1]
 21³ οὐρανοῦ for θρόνον P Q al cop sah syr Tich Prim Cassiod [so a 1 2:
 def 3]
 21³ λαός for λαοί P Q al cop sah syr Aug Tich Prim [so a 1 2]
 19⁵ add καὶ before οἱ φοβούμενοι A Q al vg Prim [so a 3: def 1 2]
 7¹ om καὶ before μετὰ A C vg Prim [so a 1 2: retain 3]
 10¹¹ λέγει for λέγουσιν P 1. 7. 28. 38. 79. 91. 96 vg cop Prim [so *ceteri*]
 18¹⁶ add καὶ before λέγοντες P al vg Hipp Prim [om a 3 (=dicent): om
 καὶ λεγ. 2 (with cursives 1. 12. 16. 39): def 1]
 19¹² before φλόξ add ὡς A 35. 36. 87. 91. 95 al vg Ir^{int} Or Cyp Prim
 [so 2 3: om a: def 1]
 21³ tr θεὸς μετ' αὐτῶν ἔσται AQ al vg Ir Amb Tich Haym [a 1 = θεὸς
 αὐτῶν (which P 79 al add: A vg Ir^{int} Amb Tich add αὐτῶν θεός—
 a conflation of the rival readings of the Arm MSS.): 2 = ἔστιν
 αὐτῶν θεός]
 21¹⁶ after ὅσον add καὶ A al vg cop Prim [? *ceteri*]
 12² ἔκραζεν for κράζει C 1. 7. 8. 31. 38. 87 al Prim Haym [so *ceteri*
 but using another vb]
 14⁸ tr ἄλλος δεύτερος ἄγγελος AQ al Prim [so 1 3: a 2 = Tisch]
 22⁸ tr ἀκούων καὶ βλέπων AQ al vg Prim Haym [so a 1: def. 2 3]

Agreements of 4 with Old Latin and 38, without uncials
(Q reckoned as a cursive)

- 13¹² ἐποίει for ποιεῖ 38. vg cop aeth Hipp Ir^{int} Prim [so a 12: ? 3]
 19¹ om ὡς before φωνήν 1. 7. 38. 47. Tich Prim [so a 2 3: def 1]
 22⁷ om καὶ before ἰδοὺ 1. 35. 38. 79. 91 al demid cop Prim Haym [so
 a 1: def 2 3]
 21⁷ ἔσομαι αὐτῷ θεὸς καὶ αὐτὸς ἔσται μοι νίος: ἔσ. αὐτοῖς θ. κ. αὐτοὶ
 ἔσονται μοι νιοί A 1. 79: Tert has *illis* and *illi mihi in filios*.

Here 4 has αὐτοῖς but for rest = Tisch [the other Arm sources differ: *a* involves αὐτοὶ ἔσονται μοι νῆοι: 1 καὶ αὐτοὶ ἔσ. μ. λαός: 2 ἔσ. αὐτῷ θεός and omits rest]

Agreements of 4 with Old Latin and cursives (including Q)

- 1¹⁶ om ὁξεῖα 46. 48 Prim [so 1 3: retain *a* 2]
 2⁷ after τοῦ θεοῦ add μου Q al vg cop Cyp Prim [so 1 2 3: om *a*]
 4¹ om λέγων 15 Prim [1 = καὶ ἔλεγέν μοι. Cp καὶ λέγουσά μοι of 36: *a* 2 3 = Tisch]
 4⁵ ἐξεπορεύοντο for ἐκπορεύονται 7 vg anon^{aug} [so *ceteri*]
 5⁹ tr ἡμᾶς τῷ θεῷ 16. 31. 87 vg Hipp Aug Prim [so *a* 3: 1 2 otherwise]
 6⁶ om ὡς before φωνήν Q al cop Prim [so *ceteri*]
 6⁸ ἐδόθη αὐτῷ for ἐδ. αὐτοῖς Q al vg cop anon^{aug} Prim [so *ceteri*]
 9⁶ φεύξεται for φεύγει Q al vg Prim [so *ceteri*]
 10² εἶχεν for ἔχων 1. 7. 28. 35. 79. 91. 96 al vg Prim [so *ceteri*]
 9⁴ after μετώπων add αὐτῶν Q al pler vg fu Cassiod Haym [so *ceteri*]
 10⁸ καὶ φωνὴν ἤκουσα for καὶ ἡ φωνὴ ἦν ἡκουσα: καὶ ἡκ. φωνήν 7 vg Prim [*ceteri* = Tisch]
 10⁸ ἐν τῇ χειρί: ἐκ χειρός with 36 vg Prim *de manu* [*ceteri* = Tisch]
 11¹⁰ εὐφρανθήσονται Q 6. 7. 8. 14 vg cop Prim [the other sources retain present tense]
 12¹⁰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ for ἐν τῷ οὐρανῷ 95 anon^{aug} [so *a* 1: 23 = Tisch]
 12¹⁶ om ἡ γῇ after ἤνοιξεν 34 al anon^{aug} [om 1: retain *a* 2 3]
 13¹⁸ om εἰς τὴν γῆν 95 Prim [1 retains, also *a* 2 3 (which = ἐπὶ τ. γ.) but these so alter the position of these words, that we may regard them as probably intrusive]
 13¹³ ποιήσει for ποιεῖ 35. 87 cop Ir^{int} anon^{aug} [*a* 1 2 3 = ἐποίει. The rival readings ποιήσει: ἐποίει point to a Latin background]
 15⁴ om κύριε 14. 92 Cyp Amb Prim [so *ceteri*]
 16¹² after ἔκτος add ἄγγελος 28. 35. 36. 79. 87. 91. 96 vg cop Tich Prim [so *a* 1 2: 3 om]
 16¹⁸ om καὶ φωναί 12 Tich
 17¹⁶ tr καὶ γυμνὴν ποιήσουσιν αὐτήν 34 Prim [*def.* *a* 3: 2 = Tisch but omits καὶ]
 18⁶ after ἀπέδωκεν add ὑμῖν 1. 31. 91. 96 vg Tich Promiss Haym [so 2: *a* 3 add ἡμῖν]
 18¹¹ κλαύσουσι καὶ πενθήσουσιν for κλαίουσιν καὶ πενθοῦσιν Q al vg Prim [so *ceteri*]
 18¹⁴ εὐρήσεις for εὐρήσουσιν 1. 37. 49. 91. 96 Prim [so *a* 3: otherwise 2]
 20⁹ add ἀπὸ τοῦ θεοῦ after πῦρ 8^c P 7 al vg am tol Hier: [Q al cop Victorin Aug Tich also add it, but after οὐρανοῦ, and so *a* 1 2]
 20¹⁴ om ἡ λίμνη τοῦ πυρός 1. 18. 31. 41. 42. 94. 97 al vg cop Prim Haym. [Here *a* 1 2 (*def.* 3) have the longer omission from οὗτος which is found in the Greek and Latin sources enumerated]
 21¹ om πρώτη 13. 29. Ir^{int} Aug Prim [*a* 1 2 retain: *def.* 3]
 21⁹ τὰς γέμουσας for τῶν γεμόντων 1 7 al [*a* 1 2 = γέμουσας with Q, 8 38 91 92 al Prim *plenas*]

With Vulgate and cursives

- 1¹³ after λυχνιῶν add τῶν χρυσῶν 34. 35. 49. 87 vg demid [om *ceteri*]
16¹ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ for ἐκ τοῦ ναοῦ 13 demid tol lips⁶ cop [ἐκ τ. ναοῦ
a 1 2 : om 3]

With older Greek Fathers

- 13¹⁶ δώση for δῶσιν Hipp^{bis} [so a 1 2 3]
14² before καθαροδῶν add φωνή Method [so a 1 2 3]

With coptic

- 2⁷ aures *audiendi*, vg cop ; so ch 2¹⁷ and 13⁹ [so a 1 2 : om 3]
18⁴ om ἄλλην before φωνήν with cop [so a 3 : 2 retains ἄλλην : *def* 1]
21¹¹ om τοῦ θεοῦ after δόξαν with cop [a 1 2 retain : 3 *def*]

Agreements of 4 with Q and cursives (without 38)

- 2⁹ om ἑαυτούς 16. 69 [a 1 retain, but render passage otherwise : 2 3 om,
but give another sense than 4. Here old corruptions pervade the
texts 1 2 3 ; and a and 4 correct independently of one another]
2¹³ παρ' ὑμῶν for παρ' ὑμῖν 95 [so *ceteri*]
3¹⁴ ἀπ' ἀρχης for ἡ ἀρχή : 28. 79 And^a ἀπαρχή [so 1 : ἀρχή 2 3 :
ἀρχή ἀρχης by conflation a]
3¹⁷ tr γυμνὸς καὶ τυφλός 7. 8 aeth Amb Haym [so a : 1 2 3 = Tisch]
7¹⁶ om πᾶν 6. 11. 31 [so *ceteri*]
8¹² καὶ ἐσκοτίσθη for ἵνα σκοτισθῇ 35. 87 aeth. Perhaps the same
variant lurks under the comment of Jerome and Beatus *non autem
dixit : percussa est et obscurata est, sed obscuraretur*, as if these
authors were cognisant of the erroneous reading [so *ceteri*, but 3 4
agree in using the aorist where a 1 2 use the imperfect]
9⁴ add μόνους before (or after) ἀνθρώπους 49. 91. 96 al. 'item *tantum
homines* vg Haym' [so *ceteri*]
9¹³ om τοῦ χρυσοῦ 14. 92 [1 3 retain : a subst τοῦ θεοῦ : 2 otherwise]
9¹⁶ μυριάδες for δισμυριάδες Q al and Epiph who adds καὶ χιλιάι
χιλιάδες with a [so 2 3 : 1 otherwise]
10⁶ om τῶν αἰώνων 1. 12. 47. And [so a 1 3 : add 2. The Arm
rather omits εἰς τοὺς αἰῶνας than τῶν αἰώνων, and perhaps involves
ἀπὸ τῶν αἰ.]
10⁷ ὅ for ὡς 10. 28. 37. 49. 79. 91. 96 [so a 1 2 : ὡς 3]
10⁷ τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις τοῖς προφήταις 1. 28. 79. 97. And are [so
ceteri]
11⁶ tr βρέχῃ ὑετός 1. 7 al cop [*ceteri* otherwise]
12¹¹ τὰς ψυχὰς for τὴν ψυχὴν. So 35. 87 [*ceteri* otherwise]
11⁷ tr πόλεμον μετ' αὐτῶν 1. 3. 6 al cop [*ceteri* = Tisch]
11¹³ ἡμέρα for ὥρα Q al fere⁴⁰ [retain ὥρα *ceteri*]
13¹⁸ τὸ ὄνομα for τὸν ἀριθμόν 14. 36. 92 [τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος 1 :
a 2 3 = τὸν ἀρ.]
14⁹ after χεῖρα om αὐτοῦ 14. 92. [So a 2 3 : *def* 1]
14¹⁵ add τοῦ before θερίσαι 29. 49. 91. 93. 96 al [so 3 : a 1 2 = τοῦ
θερισμοῦ (with 8 38)]

- 15⁶ ? om *περί* before *τὰ στήθη* 1. 12. 31 [*ceteri* retain]
 16⁶ tr *ἔδωκα αὐτοῖς αἷμα* 14. 92 [the other texts vary]
 16¹⁷ *ἐκ τοῦ οὐρανοῦ* for *ἐκ τοῦ ναοῦ* 1. 12. 18. 28. 36. 47. 79 [so *a* 3 : *ἐκ τ. οὐρ.* 2 : *def* 1]
 16¹⁹ om *τῆς ὀργῆς* 14. 92 [retain *a* 2 3 : *def* 1]
 18¹ om *ἄλλον* 1. 14. 92 [retain *a* 2 3 : *def* 1]
 18¹³ *ψυχῶν* for *ψυχάς* 14. 92 [? *ceteri*]
 18²² om *καὶ πᾶς τεχνίτης* as far as *εἰρεθῇ ἐν σοὶ ἔτι* 14. 92 fu Hipp. '7 transfert ad finem versus.' In 4 the lacuna extends further, but without suffrage of 14. 92. (See above)
 19⁵ add *καὶ* before *οἱ μικροί* 1. 49 al. [om *a* 3 : *def* 1 2]
 19⁶ order *ἤκουσα φωνὴν ὡς* 36. Note that several cursives with Prim om *ὡς* here [so *a* 3, but om *ὡς* : *def* 1 2]
 20³ add *καὶ* before *μετὰ ταῦτα* 1 al vg cop [so *a* 1 2 : *def* 3]
 20⁸ before *τὸν Γῶγ* add *καὶ* with 79 And^a [so *a* 2 : om 1 : *def* 3]
 21¹⁴ om *ἐπ' αὐτῶν δώδεκα* 7. Tich om *δῶδεκα* [1 2 also omit, but have another text : *a* retains]
 21²³ *αὐτὴ γὰρ ἡ δόξα* for *αὐτῇ ἡ γὰρ δόξα* with Q al³⁰ [*a* 1 = Tisch : *def* 2 3]
 22²¹ after *πάντων* add *τῶν ἁγίων* Q al plus⁴⁰ cop (but the Berlin apograph of 4 lacks this addition) [1 2 *deficiunt* : 'upon all saints' *a*]

Omissions in 4 concurring with transpositions and substitutions in the Greek and Latin sources

- 11¹⁰ om *ὀπίσω μου* which *NC* P al Prim set before *φωνὴν μεγάλην*, and *A* 38 aeth after the same
 21⁵ om *ὁμοίως* : 1. 92^{ms} subst *ὁ μισῶ* : P 12. 13. 17 shew a conflation *ὁμοίως ὁ μισῶ . . .* '38 (sed notatur foramen in codice) aeth plane om'
 21⁹ om *καὶ τὴν ἀγάπην* which *N** et^c et^{cc} PQ 8. 14. 28. 38. 87. 92 al am cop Or Prim set before and *A* C 48. 75 vg after *καὶ τὴν πίστιν*
 31⁴ om *τῆς κτίσεως* for which *N** subst *ἐκκλησίας*, and 94 *πίστεως*
 4⁵ tr *ὡς* after *θάλασσα* : 1. 94 al aeth Prim anon^{aus} om *ὡς*
 61¹ om *ἔτι* which *N* (ἐπὶ) C P Q al omn set before *χρόνον μικρόν* and *A* am fu tol Haym Cyp Fulg after
 102² tr *τὸν δέξιον* after *ἐπὶ τῆς θαλάσσης* : C omits
 16⁵ *καὶ ἡνοίγη ὁ ναός* *N* A C P Q al : 4 subst *ἰδοῦ* for *ἡνοίγη* : cop vg anon^{aus} Prim have the conflation *καὶ ἰδοὺ ἡνοίγη ὁ ναός*
 18⁹ tr *ἐπ' αὐτήν* after *γῆς* : 14. 92. Prim om the same
 18¹¹ om *οὐκέτι* which P 49. 79. 91 associate with the sentence which precedes, *A* C Q 1. 7 al with that which follows, and *N* with neither
 19¹ om *καὶ ἡ δύναμις* which in *N*^c A C P 36. 38. 79 follows *καὶ ἡ δόξα* but in Q al³⁵ (which here represent the cursive tradition before the intrusion of *καὶ ἡ τίμη*) precedes
 20³ om *αὐτὸν* before *λυθῆναι* ; *N* 1. 38. 79. 91. 96 al vg Tich Prim read *αὐτὸν λυθῆναι* : *A* Q al *λυθῆναι αὐτόν*
 21⁴ *οὔτε πένθος οὔτε κραυγὴ οὔτε πόνος* : Here 4 omits *οὔτε πένθος* which *N* transposes after *κραυγὴ* omitting *οὔτε πόνος*
 21⁸ om *καὶ φονεῖσιν* which Tertullian transposes after *καὶ πόρονος*

Omissions of 4 unconfirmed by Greek and Latin sources or by versions

- ^{1, 2} This omission must be due to the wearing away of the first lines of a page. That it is not supplied in 4 from another codex proves the relative independence of the tradition of 4.
- ¹⁶ om καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν [*deficit* 1; *a* 2 3 retain—perhaps an early interpolation]
- ¹⁹ om καὶ ὑπομονὴ ἐν Ἰησοῦ [so 1 3: *a* 2 and late hand in 3 add]
- ¹¹¹ om καὶ πέμψον [*a* 1 3 retain: *def* 2]
- ¹¹⁴ om ὡς χιὼν [so 1 2 3: *a* and late hand in 3 add]
- ¹¹⁵ om ὡς ἐν τοῖς πολλοῖς [half the omission ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένῳ occurs in 1 and 3: add *a* 2 and 3**]
- ¹¹⁶ om ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ [retain *ceteri*]
- ¹¹⁶ om ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ [so *ceteri*—perhaps an early interpolation]
- ¹¹⁸ om καὶ ὁ ζῶν as far as αἰώνων [1 omits καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων: *a* 2 3 retain. [See p. 119]
- ²⁴ om ὅτι and ἀφήκες [retain *ceteri*. An old corruption here pervades all the Arm texts, save *a* which is probably corrected]
- ²¹⁰ om εἰς φυλακὴν and θλίψιν [1 retain and also 2 3, but here again an old corruption pervades all the texts, and *a* corrects]
- ²¹⁶ om ταχύ [retain *ceteri*]
- ²²⁴ om ὡς λέγουσιν [*ceteri* retain, but *a* uses another verb]
- ³⁷ om ἐκκλησίας γράψον [retain *ceteri*]
- ³⁹ om εἶναι and τῶν ποδῶν [om εἶναι, but τῶν ποδῶν retain *ceteri* (but *a* adds εἶναι)]
- ³¹² om ἐν τῷ ναῷ [*ceteri* = τοῦ ναοῦ]
- ³¹² om ἀπὸ τοῦ θεοῦ [so 2 3: *deficit* 1: *a* retains]
- ³¹³ om τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις [*ceteri* retain]
- ³¹⁴ om τῆς κτίσεως τοῦ θεοῦ [*ceteri* retain]
- ⁴¹ om μετ' ἐμοῦ λέγων: Prim om λέγων [1 retain, 'and said to me': *a* 2 3 = Tisch]
- ⁴⁵ om πρὸς [retain *ceteri*]
- ⁴⁷ om πεπομένῳ [retain *ceteri*]
- ⁴¹⁰ om τῷ ζῶντι [*a* 1 3 retain: 2 omits]
- ⁵² om τὸ βιβλίον καὶ λῦσαι [retain *ceteri*]
- ⁵⁶ om ἀπεσταλμένα [retain *ceteri*]
- ⁶³ om ἔρχον [ἐρχομαι *ceteri*]
- ⁶⁵ om λέγοντος [retain *ceteri*]
- ⁶¹² om ὡς before αἷμα [om *ceteri*]
- ⁶¹⁴ om καὶ πᾶν ὅρος καὶ νῆσος ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐκινήθησαν [*a* 1 2 retain: 3 omits from ἐκ onwards]
- ⁷² after ἀνατολῆς om ἡλίου [so *ceteri*]
- ⁷⁴ om οὐρανῶν [retain *a* 1 3: om 2]
- ⁷⁵ om ἐσφραγισμένοι. So also in vs 8 [*a* 1 2 retains throughout: 3 omits throughout except at end of vs 8]
- ⁷¹³ om μοί [retain *ceteri*, but recast the sentence]
- ⁷¹⁴ om εἰσὶν [retain *ceteri*]
- ⁷¹⁵ om τοῦ θρόνου [retain *ceteri*]
- ⁸⁴ om τοῦ θεοῦ [1 omits all three words ἐνώπιον τοῦ θεοῦ: *a* 2 3 supply them]

- 8¹¹ om τῶν ὑδάτων [a 1 2 omit καὶ ἐγένετο . . ἄψινθον : 3 supplies them independently of 4, and in doing so adds τ. ὑδ.]
- 8¹² om μή, φάνη τὸ τρίτον αὐτῆς [the other sources vary from one another, yet show no affinity with 4. On old corruption pervades them all]
- 9² om ἐκ τοῦ φρέατος and substitute θνῆμαμάτων—perhaps due to a corruption in the underlying Greek text [*ceteri* retain]
- 9⁸ om ἦσαν [om *ceteri*]
- 9⁹ om εἶχον [om 1 : a 2 3 retain]
- 9¹⁰ om οὐράς [retain *ceteri*]
- 9¹² om ἔρχεται ἔτι [om ἔτι alone a 1 3 : *def* 2]
- 9¹⁶ om αὐτῶν [1 is corrupt : retain a 2 3]
- 9¹⁸ om τοῦ ἐκπορευομένου ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν [retain *ceteri*]
- 10⁶ om καὶ before ὤμωσεν [a 1 3 retain : om 2]
- 10⁶ om καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ [so a : = θαλ. κ. πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς (αὐτῇ 2 3) *ceteri*]
- 11² om ἐκβαλε ἔξωθεν καὶ which may be a scribe's note referring to ἔξωθεν just before [1 retains : a 2 omit ἔξωθεν which 3 renders differently]
- 11⁹ om καὶ γλωσσῶν [*ceteri* retain]
- 11¹⁰ om χαίρουσιν καὶ [retain *ceteri*]
- 11¹¹ om ἐκ before τοῦ θεοῦ [so 1 2 : add a 3]
- 11¹⁶ om ἔπασαν ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν [om 1 : a 2 3 retain]
- 12¹ om αὐτῆς after κεφαλῆς [retain *ceteri*]
- 12³ om πυρρός which **NCQ** Prim set before, and A P 28. 79. 96 vg Or anon^{int} Haym after, μέγας [*ceteri igneus* = πυρός (with CQ 1 al cop syr)]
- 12¹⁰ om μεγάλην [retain *ceteri*]
- 12¹⁰ om τοῦ χριστοῦ : C has κυρίου [a 1 2 = τοῦ ἡλειμμένου : 3 = τ. χρ.]
- 13⁵ om καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία [a 1 2 3 retain, but involve different texts]
- 13¹⁰ om second εἰς αἰχμαλωσίαν [om *ceteri*]
- 13¹² om πᾶσαν [retain a 1 2 : om 3. Note that a sets it after, 1 2 before, ἐξουσίαν]
- 13¹⁵ after προσκυνήσουσιν om τῇ εἰκόνι and read τῷ θηρίῳ [so 1 2 : a 3 retain]
- 14⁹ om αὐτοῦ after χεῖρα [a 2 3 retain : *def* 1]
- 14¹¹ om αὐτῶν [retain *ceteri* (but 2 = αὐτοῦ)]
- 14¹⁸ om τῆς ἀμπέλων [so 1 : a 2 retain : ? 3]
- 16⁴ om τὴν φιάλην αὐτοῦ [retain *ceteri*]
- 16⁹ om μέγα [om 1 2 : a 3 retain]
- 16¹² om ἡλίον [retain *ceteri*, rendering otherwise]
- 16¹⁸ om οὕτω [om a 2 5 : *def* 1]
- 16¹⁹ om pr καὶ [retain a 2 3]
- 17¹⁰ om ὁ εἶς ἔστιν [a 3 retain, also 2, but rendering respectively καὶ ὁ εἶς ἔστι and καὶ ὁ εἶς ἔχει ἔτι]
- 17¹³ om καὶ τὴν ἐξουσίαν [a 2 3 retain]
- 17¹⁸ om τῶν βασιλέων [τ. βασιλειῶν a 2 3 with **N** : *def* 1]
- 18⁶ om καὶ αὐτῇ [αὐτοί without καὶ 2 : a 3 retain καί, but omit αὐτῇ]
- 18¹⁰ om λέγοντες [a 2 3 = et dicent]
- 18¹² om καὶ ἀργύρου [retain a 2 3]

- 18¹² om καὶ μαργαριτῶν [retain a 2 3]
 18¹⁶ om καὶ κόκκινον καὶ κεχρυσωμένην [retain a 2 3]
 18²³ om καὶ νύμφης [retain a 2 3, but 2 tr before νυμφίου]
 19¹ om πολλοῦ [so a 3 : 2 otherwise]
 19^{4, 5} om ἀμήν to λέγουσα inclusive [a 3 retain : in 2 the lacuna extends further, but begins here]
 19⁶ om ἡμῶν [a 3 retain : def 12]
 19⁶ om λεγόντων [a 3 retain and 3 adds πάλιν which may have been lost before ἀλληλούϊα : def 1 2]
 19⁷ om ἦλθεν [a 2 3 retain : 2 explains the omission = *elen* which has dropt out in 4 before *krkin* = *iterum*]
 19⁹ om τοῦ γάμου [retain a 2 3]
 19¹⁰ om μοι after λέγει [retain a 2 3]
 19²⁰ om οἱ δύο [subst *them ceteri*, recasting the sentence]
 19²¹ om ἐπὶ τοῦ ἵππου τῇ ἐξελθούσῃ [retain a : om ἐπὶ τ. ἵπ. 1 : om ἐπὶ 2]
 20⁴ om τοῦ θεοῦ καί [retain τ. θ. *ceteri*]
 20⁶ om τοῦ θεοῦ καί [retain *ceteri*]
 21⁶ after εἰπέν om μοι [so 1 2 : add a]
 21¹¹ om αὐτῆς and λίθῳ τιμωτάτῳ, ὡς [retain a 1 2]
 21¹² om καὶ ἐπὶ τοῖς πυλῶσιν ἀγγέλους δώδεκα [a 2 retain : om 1]
 21¹⁶ om τῷ καλάμῳ [= *mensurâ* 1 2 : om a as part of a longer lacuna]
 21¹⁶ om χιλιάδων [so 1 : retain a 2]
 21¹⁹ om ὁ θεμέλιος ὁ πρῶτος ἱσπίς [retain a 1 2]
 21²⁴ om καὶ περιπατήσουσιν τὰ ἔθνη διὰ τοῦ φωτὸς αὐτῆς [retain a 1 2]
 22¹⁵ om καὶ φιλῶν [a retains φιλῶν but omits ποιῶν καί : 1 renders otherwise. Note that A Q and Old Latin tr thus φιλ. κ. ποι.]
 22¹⁶ om Ἰησοῦς [retain a 1]
 22¹⁷ after λέγουσιν om ἔρχου [a 1 render the passage καὶ πνεῦμα καὶ ὁ νύμφιος ἐρχόμενος, *et spiritus et sponsus qui venturus sum*]
 22¹⁷ om δωρεάν [a 1 retain]

Variants of 4 unconfirmed by Greek or Old Latin sources

- 1³ = Blessed they who listen to and do the things in it written
 1⁴ John] From John [so 1 3]
 1⁶ ? = καὶ ἡξιώσεν ἡμᾶς βασιλείας [so 1 3 : a 2 3** = Tisch]
 1⁶ θεῷ πατρὶ and om καί [so a 1 : 2 3 add καί]
 1¹⁴ = αἱ δὲ τρίχες τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ λευκαὶ ὡς ἔριον καθαρόν
 1¹⁸ ἔχω : 4 = ὁ ἔχων [ἔχω *ceteri*]
 2^{4, 5} 4 seems to be corrupt 'But I have against you. Remember thy love, the first, whence thou art fallen'
 2⁷ after πνεῦμα add ἅγιον [so 1 2 : om a 3]
 2⁹ = but thou art strong to bear the blasphemy (of those) who say (themselves) to be Jews [an old corruption pervades 1 2 3 : a reproduces the Greek, but freely]
 2¹³ = and deniedst not my faith in the which thou opposedst, my witness faithful, who was slain by you [see p. 118]
 2¹⁴ after ἔχω add λέγειν [so a and 3** : 1 subst λέγω for ἔχω and of this variant 2 has traces, corrupting *asem* to *haseal é*
 2²³ for τὰ τέκνα reads τὸ τέκνον [not *ceteri*]

- 2²⁵ πλὴν ὃ ἔχετε: 4 = πλὴν οἱ οὐκ ἔχετε [πλέον οὐδ' (or ἢ) ὃ) ἔχετε 1 : om πλὴν 2 : subst ἄλλο for πλὴν 3 : and so subst ἁλλά α] 2³⁴ = ἁλλὰ ἔχω ὀλίγα ὀνόματα [ἔχεις α (om ἁλλά) : ἁλλὰ ἔχεις 1 2 3] 3⁴ ἐν λευκοῖς: 4 = ἐν λαμπροῖς, perhaps a paraphrase: 1 3 have the corruption *psaks* 'crowns' for *spitaks* 'whites': α 2 = Greek] 3⁴ ὅτι ἄξιοί εἰσιν: 4 = ὅτι ζῶοί εἰσιν—a possible variant [not *ceteri*] 3⁵ περιβαλεῖται. So 4 if we correct *arastzen* to *arktzen*. 4 uses the plural in the first two clauses of this verse 'they who conquer shall wear . . . their names' 3⁷ Δαυεὶδ: τοῦ παραδείσου 4 [of Hades 1 2 3 (with 7. 16. 33. 45): of David α 3**] 3¹⁰ ἐπὶ τῆς γῆς: 4 = αὐτῆς 3¹² ἔτι: 4 = τις 3¹⁸ ἵνα βλέπῃς: 4 = καὶ βλέψεις 3²⁰ καὶ ἀνοίξῃ: 4 = ἀνοίξει and om καὶ 4¹ ἡ πρώτη: τὴν πρώτην 4, rearranging the sentence after the Greek [the other texts render freely, especially 3] 4⁵ τὰ ἐπτά πνεύματα: 'the seven parts of the Spirit' 4 [1 2 3 have *powers* for *parts*: α and 3** correct after the Greek] 4⁶ κρυστάλλῳ: βηρύλλῳ 4 4⁷ ἔχων τὸ πρόσωπον ὡς ἀνθρώπου: = ὅμοιον ἀνθρώπῳ 4 [1 om ἔχων and ὡς: α 2 3 om ὡς alone, but render freely] 4⁹ τῷ ζῶντι: τῇ ζῳῇ or τῆς ζῳῆς 4 [α 1 3 = Tisch: 2 omits] 5⁴ τὸ βιβλίον for αὐτό 5⁵ ἡ ρίζα: ἐκ ρίζας 4 [*ceteri*] 5⁸ after ἀρνίου add λέγοντες 4 5⁹ ᾄδουσιν: 'they were singing' 4 [so *ceteri*, but using a different verb] 6¹ ὅτε: καὶ ὅτε 4 [ὅτι *ceteri* (with Q al fere⁴⁰ am fu tol omn^{lachm})] 6⁴ ἐπ' αὐτόν: ἐπάνω 4, which C P and vg *qui sedebat desuper* shew in vs 8 [2 renders *i mna*, α 1 3 *i verah nora*, giving the same sense upon him] 6⁵ ἤκουσα τοῦ τρίτου ζῶον λέγοντος· ἔρχου: 'I heard the third animal that he came' 4 6⁹ τὸν λόγον: τὸ ὄνομα 4 omitting the words added just before in MS. 1 only because of God and 6¹² 4 = καὶ ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη ὡς σάκκος μέλας 6¹⁵ εἰς τὰς πέτρας τῶν ὀρέων: 'into chasms of rock of the mountains' 4 6¹⁶ tr 'to the rocks and the mountains' 4 6¹⁷ σταθῆναι: So 4 if we correct *keal* to *kal*, σωθῆναι to σταθῆναι, but the former is actually found in cursives 40. 48 and Are 7¹ 4 renders τέσσαρας as acc pl and γωνίας as gen sing 7² ἀγγέλοις: ζῳοῖς 4 7² ἀδικῆσαι: add ἐπὶ 4 7¹¹ after ἐνώπιον τοῦ θρόνου 4 adds αὐτῶν καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου [α 2 3 om and 1 merely subst ἐν. τ. ἀρνίου for ἐν. τ. θρ.] 7¹⁵ ἐν αὐτοῖς for ἐπ' αὐτοῦς 4 [so *ceteri*] 7¹⁶ add καὶ before οὐ [so 1 2: om α 3] 7¹⁶ οὐδὲ μὴ παίσῃ αὐτοῦς (for πέσῃ ἐπ') 4 [the other sources = offendet illos as if the Greek were ἀδικήσῃ αὐτοῦς. Has not ΑΔΙΚΗCH become ΠΑΙCΗΠ in the MSS.?]]

- 7¹⁷ 4 = ἐπὶ ὕδωρ ζῳῆς πηγῶν [1 = ἐπὶ πηγὰς ὑδάτων ζῳῆς : 2 = ad fontes aquarum vivarum with syr : 3 = ad fontem aquae vivae with cop : a has a conflation]
- 7¹⁷ ὀφθαλμῶν : προσώπων 4 as in Es 25⁸. Zohrap's Armenian text here agrees with 4
- 8² θεοῦ : θρόνον 4 [a 2 3 have θεοῦ : om 1]
- 8³ πάντων : add τῶν (or ? ταῖς) 4
- 8⁷ τὸ τρίτον : 'the third part' 4 here and in verses 8-12 ; but we cannot infer that μέρος followed in the translator's Greek [*ceteri*]
- 8¹¹ 'to blood to wormwood' 4 (a conflation)
- 8¹² 4 adds *sixth* before ἡμέρα
- 9⁷ στέφανοι : so 4, if we correct *patkeratz* to *psakatz*. It then renders *similes erant aureis coronis*
- 9¹⁰ = 'and they had a likeness to scorpions,' omitting οὐράς and reading ὁμοίωμα [a retains οὐράς and renders καθ' ὁμοίωμα]
- 9¹¹ Abaddon : Nabathdon 4
- 9¹⁷ θειώδεις : 'godlike' 4. [Here a 1 2 have 'flaming with sulfur' : 3 transliterates thus, *thiodi*, and it would seem as if the author of 4, finding this reading in his text, corrected it from the Greek as we have seen]
- 9²⁰ ταύταις : τούτων 4
- 10⁴ ἔμελλον : ἔθελον 4 [so a 3 : 1 2 are corrupt]
- 10⁵ εἰς τὸν οὐρανόν : ? ἐπὶ τ. οὐ. 4
- 10⁷ 4 renders loosely ἀλλ' ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἐν φωνῇ καὶ τοῦ ἐβδόμου
- 11¹ 4 = τὸν λόγον τοῦ θεοῦ τὸν ναόν
- 11² ἐν αὐτῷ : αὐτοῦ 4
- 11⁵ αὐτόν : αὐτοὺς 4
- 11¹² ἐν ταῖς νεφέλαις 4 [*ceteri*]
- 11¹⁴ before ἡ οὐαί add ἰδοὺ [*ceteri*]
- 11¹⁵ add καὶ αἰῶνας after αἰῶνας
- 11¹⁶ ἐκάθηντο for οἱ κάθονται [οἱ ἐκάθηντο *ceteri*]
- 11¹⁸ κριθῆναι : κρίσεως
- 11¹⁸ δούλοις σου : δ. αὐτοῦ
- 12¹ τὴν σελήνην
- 12³ before κεφαλὰς add ἐπτά
- 12⁴ σύρει : ἔσυρεν [*ceteri*]
- 12⁹ ? om ὁ καλούμενος : 'who is traitor (κατήγωρ) and Beelzebub and Satan'
- 12¹² ἡ ἔξουσία : αἱ ἔξουσίαι (cp Col 1¹⁶)
- 12¹³ add καὶ before ἐδίωξεν
- 12¹⁵ after γυναικός insert πῦρ
- 13¹ τὴν κεφαλὴν for τὰς κεφαλὰς [*ceteri*]
- 13⁵ the text of 4 is broken, for it omits καὶ ἐδόθη αὐ. ἐξ. ποιῆσαι and substitutes *linel* 'to become.' The Berlin apograph has 'to hear (*isel*) blasphemies.'
- 13⁸ ἐγγραπτο
- 13¹⁴ διὰ τὸ σημεῖον ὃ
- 14² add ἦν before ἦν
- 14³ οὐδεὶς ἐδύνατο : οὐκ ἐδυνάμην

- 14⁴ ἐμολύνθησαν: ἐπόρνευσαν
 14⁴ οἶδοι οἱ ἡγοράσθησαν
 14¹⁰ ἀκράτου τοῦ ποτηρίου ἐκ τῆς ὀργῆς
 14¹³ μετ' αὐτοῦ for μετ' αὐτῶν
 14¹⁴ ὀξύ: add λίαν
 14¹⁸ after πυρός add τοῦ θυσιαστηρίου [so 1 2: om a 3]
 14²⁰ ἀπό: ὡς
 15¹ Here 4 paraphrases τὰς ἐσχάτας 'worse than all evil,' but for the rest has a conflate text.
 15³ τὰ ἔργα for αἱ ὁδοί. So also in Dr Gwynn's old Syriac text [so 1]
 15⁸ after ὁ ναός add τοῦ θεοῦ
 16¹² after ἔκτος add ἄγγελος 4 [ceteri]
 16¹³ θηρίου for δράκοντος and vice versa [a 2 3 = Tisch: 1 om καὶ ἐκ τ. στ. τ. θηρίου; the author of 4 inherited the same text as 1, and added the missing words in the wrong place: the other Arm. texts never had the omission]
 16¹⁴ ποιοῦντα: ἔχοντα (? due to an uncial corruption in the Armenian)
 16¹⁴ συναγαγεῖν: καὶ συνάγει (or ? συνάγουσι)
 16²¹ ὅτι μεγάλα ἦσαν αἱ πληγαὶ αὐτῆς and om σφόδρα
 17⁴ om τὰ and αὐτῆς and read ἀκαθαρτάτης πορνείας
 17⁵ τῷ γεγραμμένον ὄνομα [so a 3]; below 4 = τῶν βδελ. κ. τ. πορνῶν
 17⁷ 'which shall carry' βαστάσοντος for βαστάζοντος [βαστάσαντος a 2 3 'which has carried,' perhaps due to a confusion of *quæ portabat* with *quæ portabit*]
 17⁸ after εἶδες add ὃ [so a 2 3]
 17¹¹ οὐπὼ ἔστιν for οὐκ ἔστιν [so 2]
 18² ὀρνέον 'spirit' or 'ghost' [so 2]
 18⁷ δότε: ἀπόδοτε [so a 3: 'shall be given']
 18⁸ πληγαί: βασανισμοί
 18⁸ = καὶ πῦρ κατακαύσει αὐτήν [2 = καὶ κατάκανσις]
 18⁸ = ἰσχυρὸς κύριος ὁ κύριος θεός, a conflate reading [2 = cursives 6. 3. 8. 9. 6 Prim Haym: 2 3 = Tisch]
 18¹⁰ καὶ τὸν βασανισμόν for τοῦ βασανισμοῦ. So below in vs 15
 18¹⁵ = οἱ ἔμποροι τοῦτοις ἐπλούτησαν [so a 3 but retain πλούτησαντες]
 18¹⁵ στήσονται: ἐστῶτες
 18¹⁶ ὥρα: ἡμέρα [a 3 retain ὥρα: 2 conflates both readings]
 18¹⁷ τὴν θάλασσαν: 'with tools' [with a net a 3]
 18¹⁹ ἐν ᾗ ἐπλούτησαν 'where now we were rich' [ἐν ᾗ πάντες ἐπλουτήσαμεν a 2 3]
 18¹⁹ ἡρημώθη: ἡτιμώθη which echoes τιμιότητος just before
 18²⁴ αἵματα: πᾶν αἷμα [so 2 3]
 18²⁴ τῶν ἁγίων καὶ προφητῶν
 19⁵ αἰνεῖτε is repeated twice
 19⁶ ὅτι: subst καὶ
 19⁶ after ἐβασίλευσεν add ἐν ἡμῖν and om ἡμῶν after ὁ θεός [2 om ἡμῶν without adding ἐν ἡμῖν (with A 1. 95 cop Cyp)]
 19⁷ χαίρωμεν: subst καὶ χαίρομεν
 19⁷ ὅτι ἦλθεν ὁ γάμος τοῦ ἀρνίου: = quia (venit) iterum in nuptias agnus 4 [so 2 which supplies venit and has nuptias suas]
 19⁸ before λαμπρόν add λευκόν [so a 3]

- 19¹⁰ τῇ γὰρ μαρτυρίᾳ Ἰησοῦ ἔστιν ἡ προφητεία [2 = ἡ γ. μ. Ἰ. ἐ. τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ ἐν τοῖς προφήταις: a 3 have τῇ γὰρ μαρτυρίᾳ τοῦ Ἰησοῦ ἔστιν τὸ ὄραμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας. Here ὄραμα seems to be right. It might easily be lost before πνεῦμα]
- 19¹³ καὶ κέκληται] ὃς κέκληται
- 19¹⁴ = καὶ οἱ στρατηγοὶ οὐρανοῦ καὶ τὰ στρατεύματα οὐρανοῦ—a conflation [so 3 but om καὶ τὰ στ. οὐ.: 2 = καὶ στρατηγὸς οὐρανοῦ: a = 4]
- 19¹⁵ = καὶ αὐτὸς πατήσκει αὐτοὺς ὡς τὴν ληνόν
- 19¹⁶ = τῶν μηρῶν αὐτοῦ for τὸν μηρόν αὐτοῦ and adds *and on his right hip*—a conflation
- 19¹⁷ for ἐν τῷ ἡλίῳ reads ἐπὶ τῇ ἡ. [so a: 2 = ad solem]
- 19¹⁸ for ἵνα subst καὶ [so a]
- 19²⁰ τὸ χάραγμα: τὴν χάριν
- 19²⁰ τῇ εἰκόνι αὐτοῦ. ζῶντες ἐβλήθησαν: = τῇ εἰ. αὐτοῦ ζῶντος. ἐβλήθησαν [so 2, and also a 1, but punctuating after αὐτοῦ and adding καί. Furthermore a 1 2 substitute *they cast them* for ἐβλ. and use another verb than 4]
- 20² after δράκοντα add μέγαν
- 20⁵ after τελεσθῇ add ἐπ' αὐτοῖς or ἐπὶ τούτων as in vs 6
- 20⁶ before ἐπὶ add ὅτι, which so placed may easily have dropt out of the Greek texts
- 20⁶ εἰσιν for ἔσονται [so 1: 2 = sunt illi: a has future]
- 20⁷ ἐκ τῆς φυλακῆς: 'and shall go forth from his bonds'
- 20¹² add τοὺς before ἐστῶτας [so a 1: def 2]
- 20¹² κατὰ τὰ ἔργα: καὶ τὰ ἔ.
- 21¹ = οὐρανὸν κενὸν καὶ γῆν κενήν· καὶ ὁ κενὸς οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ.
- 21² καὶ τὴν πόλιν: = civitatem enim
- 21² tr εἶδον καινήν
- 21⁶ ἐγὼ τῷ: καὶ τῷ [so a 1: not 2]
- 21⁸ tr τοῖς δὲ ἀπίστοις καὶ δειλοῖς [1 2 om καὶ δ.: a has τ. δὲ δ. κ. ἀπ. but uses another equivalent for δειλοῖς. a and 4 have supplied the missing word independently of one another]
- 21⁸ before τοῖς ψευδέσιν add 'drug-givers and' [so a; and also 1 2, but before εἰδωλολάτραις]
- 21¹⁰ = τὴν πόλιν τὴν ἄνω Ἱερ. ἁγίαν [so 1 but tr ἁγίαν after πόλιν: def 2: a = cursives 1. 31. 79. 91. 96]
- 21¹¹ = ἔχουσιν ὄρος εἰρήνης τὴν δόξαν· ἧς ὁ φωστὴρ ὅμοιος ἦν ἰάσπιδι λίθῳ [a om ὄρ. εἰρ. which 1 places in preceding verse: a 2 add ὅμοιος which 1 omits]
- 21¹² after ἃ ἔστιν add ὀνόματα [a 1 om: ? 2]
- 21¹⁶ after μῆκος add αὐτῆς [so a 2: om 1]
- 21¹⁷ = ὃς καὶ ἐμέτρησεν
- 21¹⁸ add ὅλη before ἡ πόλις
- 21²⁰ ἀμέθυστος: 'agate' and continue thus 'the thirteenth, pearl: a door, which were of a single pearl'
- 21²¹ after διανγῆς add 'et prope apud portam refulgentior tanquam beryllus'—a conflation [1 and 2 subst for ὡς ὕαλος διανγῆς]
- 21²³ ἔχει: εἶχε [so a 1 2]
- 21²⁵ ἔσται: ἔστιν

22³ = ἐν αὐτῇ εἰσὶν καὶ οἱ δ. αὐ. λατρεύουσιν [1 has τοῦ θεοῦ for αὐτοῦ]

22⁸ προσκυνῆσαι: καὶ προσεκύνησα [so a 1]

22¹¹ ἁγιασθήτω ἔτι. Ἰδού: = 'let him be encreased and because, behold.'
Clearly ἔτι was rendered as if ὅτι

22¹⁶ = καὶ ἐγὼ ἔπεμψα and om Ἰησοῦς

22¹⁸ = ἐπιθήσει ὁ θεὸς ἐπ' αὐτῶν [so a 1, but retain αὐτοῦ]

22²⁰ ταῦτα· ναί: ταῦτα εἶναι by error [Here 1 = ταῦτα πάντα· ναί: a omits ναί with Prim]

22²⁰ add ἰδού before ἔρχομαι

CHAPTER VI

THE BODLEIAN CODEX

THE above collation exhausts the differences between Tisch and the Armenian MS. of Jerusalem. They are neither so numerous nor profound, but that we may rank 4 as a text closely akin to Tisch. Now the latter is a text based almost exclusively upon the great uncials \aleph A C P, rather more weight being given to \aleph than other editors would accord. Tischendorf's B, which is not the same codex as B in the gospels, I have, following Tregelles, Gwynn, and others, called Q. It was written as late as the eighth century, and constantly sides with the mass of cursives against the great uncials. We may say therefore in general terms that 4 represents an uncial text. How closely the author or authors of 4 adhered to their Greek text can be inferred from 7¹ where *τέσσαρες* is rendered correctly as the accusative plural and *γωνίας* as the genitive singular. The order of words of the original Greek is observed throughout.

But the text of 4, though of the same class as the somewhat eclectic uncial text of Tisch, is pervaded by certain peculiarities which may be summarised as follows:—

1. Although Tisch has leaned to \aleph in selecting his text, 4 is yet closer to \aleph than he. In 18³ and 20^{2, 3} it faithfully renders even blunders of \aleph , and in various other passages has variants added in \aleph by the correctors, as witness 6¹⁵, 12¹, 12⁶. Moreover, 4 shews a special affection for readings common to \aleph and \aleph^c and the Old Latin, as witness the remarkable variants at 10¹⁰ and 14⁸.

After \aleph the Greek sources with which 4 commonly allies itself are in one set of variants 38. and 79., and in another 7. 14. and 92. It is also to be noticed that \aleph often carries

with it in 4 the suffrage of the cursives 35 and 87, as also of 14 and 92. In quite a number of passages 4 reflects 7. 38. and 79. apart from the uncials, and it seldom departs from \aleph to agree isolatedly with the uncials A C P without the accompanying suffrage of one of these cursives.

After \aleph and this small band of cursives the determining influence of our text, where it departs from Tisch, is the Old Latin, as represented by Primasius, or Tichonius, or the anon^{aug}. A surprisingly large number of its readings are found only in these Latin sources, and not in any Greek text; and often the coptic text collated in Tisch associates itself with the Old Latin and Armenian.

As regards the agreements with the cursives 38 and 79, it must be borne in mind that these are only cursives in name, and possess as sources of the text the weight of uncials. The cursives 7. 14. 28. 92, and perhaps 36, are also remarkable MSS., standing out in relief from the later cursive tradition, which therefore has had little or no part in the formation of this Armenian text.

In three passages 12¹¹, 13¹⁵, and 13¹⁸, our Armenian text is in striking accord with C. In the last passage—that which gives the number of the beast as 616—the cursive 11, otherwise not prominent, accompanies C. I am inclined to regard the Armenian as dependent here on the Old Latin. In 13¹⁵ C is attended by 14. 28. 79.

Bearing in mind the leading characteristics of the Armenian MS. 4 as reflected in the above collation with Tisch, let us approach the problem of its relation to the other Armenian sources α , 1, 2, and 3, for these, in spite of much variety, on the whole cohere in one group as against 4. Our chief problem is how to reconcile the presence of so large a Latin element in all the sources alike, with the extreme fidelity to a Greek original evinced everywhere in 4, and very generally in 1, 2, 3. It would seem as if the archetype which was the ancestor of all these Armenian texts, although in the main a translation of a Greek text of the uncial class, yet contained a large Old Latin element. It was a Greek text saturated with this influence. The Jerusalem text 4 is probably an eighth-century revision of this older Armenian text, and the reviser used a Greek text almost identical with \aleph . Doubtless he intended

to reconstitute the entire text according to his new source. Nevertheless his recension left in the text the many Latinisms which 4 contains. The sources 1 2 3 retain a larger proportion of the Old Latin heritage, because, though they have not altogether escaped the tender mercies of Greek revisers, they have never been so methodically submitted to them. Nerses of Lambron, when he set himself to make a fresh recension in the twelfth century, had inherited a text more akin to 1 2 3 than to 4, and in consequence his recension exhibits more of their peculiarities than of those of 4. And between his recension and 1 there is, as I have shewn, a particular lien. In 1 there is a lacuna from 16¹⁷ to 19¹⁸. Throughout this lacuna the recension is absolutely identical with 3 and almost identical with 4, although up to 16¹⁷ and after 19¹⁸ it is markedly different from 3 and 4. We may conclude that the MS. on which Nerses based his recension contained the same lacuna as does 1, and that subsequent copies of his recension filled up the lacuna from our existing codex 3. It is impossible to regard 4 as a recension made later than the eighth century. A later recension than that would not be likely to adhere so strictly to the older uncial tradition.

If 4 were free from exclusively Old Latin influence, it might plausibly be argued that *a*, 1 and 2 were, as regards their Latinisms, texts later than it, on which a Latin corrector had been at work. But 4, though it contains fewer Latinisms, still has not a few. Indeed 1, 2 and 3, and *a* which is based on them, exaggerate all the characteristics in which 4 differs from Tisch. They contain fewer readings traceable to the later cursive tradition of Q, more of the peculiarities of *ss*, more of 38 and 79, more of the Old Latin, especially of Primasius, beside many peculiar additions from which 4 is probably only free because they have been revised out of it. It is now time to substantiate these statements, and especially to tabulate the Latinisms of these other Armenian sources.

And, firstly, as regards the general character of the Bodleian Armenian text. Prof. John Gwynn in his edition of the Old Syriac version of the Apocalypse, Dublin, 1897, furnishes a table of all the passages in which the older uncials with the Old Latin sources range themselves over against the later cursive tradition. I have examined these passages in the

Armenian MS. 1 wherever it admits of comparison, and it admits thereof in over 500 passages; and I find but fourteen only in which it supports any of the cursives. I take no account of those in which 7. 14. 92. 28. 35. 38, 79. 87 are the cursives concerned, because, as I have said, these MSS. although of relatively late date, are exceptions from the massive of cursive tradition; and really possess, where they differ from the rest, the same weight as the early uncials. Nor do I reckon cases in which the cursives are supported by Latin evidence, or by Coptic or Old Syriac. The fourteen cases are the following:—

- 2¹³ *πᾶς μάρτυς πιστός* with 152 (= Vatic. 370) and Gwynn's Old Syriac (4 has *ἀντεῖπας*: 2 = 1: 3 erased: *a* = Tisch)
 3² *ἐμελλες* with Q many (but the Arm is another text altogether)
 3⁷ *τοῦ Ἀδου* with 7* 16. 33. 45 (so 1, but 4 has *παραδείσου*: 2 3 = 1: 'of David' *a* and 3**)
 6³ *ἐσφραγισμένων* with 7. 16* 33 (but 4 has *ἐσφαγγμ.*: so 2 3: *a* texts fluctuate)
 6¹¹ om *ἐκάστω* with Q al²⁵ (so *a* 2 3, but 4 retains)
 10⁶ om *τῶν αἰώνων* with 1. 12. 47 And (so *a* 3 4: 2 retains)
 11¹⁹ *σεισμοί* with 34. 35. 87 (but *a* 2 4 = *σεισμός*: 3 om)
 15⁶ om *ἐκ τοῦ ναοῦ* with Q al³⁰ (so 2 3: *a* 4 retain, though in different places, so that they have inserted it from the Greek independently of each other)
 16³ order *ἐν τῇ θαλ. ἀπέθανεν* (so *a* 2 3)
 21⁶ after *δώσω* insert *αὐτῷ* with Q. 2. 8. 29. 31. 94. 97 al¹⁵. Note that Tisch inserts it in his text, while admitting the weakness of the evidence (4 omits: 2 inserts)
 21⁹ after *ἦλθεν* add *πρός με* (so *a* 2: 4 omits)
 21¹² om *νιῶν* with 1. 7. 79. 91. 96 (4 retains: *a* 2 om)
 21¹³ sequence: East, West, North, South, with 91 aeth
 22⁷ *ἔρχεται* for *ἔρχομαι* with 12. (*a* 4 have *ἔρχομαι*)

Next let us collect the additional Latinisms of the version, not found in 4, fixing our attention chiefly upon 1, and signalling, where necessary, the assent or dissent of *a* 2 3, and also the attitude in each case of 4.

- 1¹⁴ om *λευκαί* 1; 3 also omits and preserves the text better than 1 and 2, for it reads 'and his head and (+ his 2) hair as wool white and his eyes,' etc. 2 omits 'as wool white and his eyes' through the similar ending 'as . . . as.' 4 varies the order and introduces slight changes. 'But the hair of his head white as wool pure,' retaining *λευκαί* but substituting *καθαρόν* for *λευκόν*. Prim omits both *λευκαί* and *λευκόν*. The Arm is clearly right in omitting either *λευκόν* or *λευκαί*, but surely the one or the other should remain, for the writer seems to have had Isa. 1¹⁸ in mind: *ὡς χιόνα*

- λευκανῶ . . . ὡς ἔριον λευκανῶ. This Haussleiter remarks, though he argues that Prim is right in omitting both. The words ὡς χιῶν given in all sources except the Armenian are also a reminiscence of Isaiah, and this would account for their intrusion in the Greek and Latin texts, supposing the Arm to be right in omitting them. Nerses has added them in his recension, from which also they are added by a late hand in the margin of 3.
- 1¹⁷ All the Armenian sources except 4 have the Old Latin order: posuit super me dextram.
- 1¹⁸ It has been pointed out that 4 omits this verse as far as αἰώνων inclusive, and this suggests that 1 which omits the words καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων better represents the primary Armenian tradition than 2 and 3 which render these words identically with the recension α. But in rendering καὶ ὁ ζῶν καὶ ἐγενόμην νεκρός thus: ego vita et ego qui fui mortuus, 'I am life and I am he who died,' α 1 2 3 exhibit a certain affinity with Primasius who omits καὶ ὁ ζῶν and with the Fleury palimpsest which renders qui fui mortuus. The *qui* is also given in various MSS. of Prim.

[Haussleiter condemns the words καὶ ὁ ζῶν as a superfluous addition, and so they are if the words καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων be original. The objection somewhat disappears, if καὶ be omitted with \aleph^* and the Armenian, and ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ be substituted. It is probable that Origen had this reading, for commenting on this passage (Delar. tom. iv. p. 36) he writes ἀπὸ τῆς προηγουμένης ζωῆς αὐτοῦ . . . τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ. Tichonius in rendering: ego sum vivus, qui fui mortuus, confirms the Armenian. I suspect that in the east the earliest text was the Armenian and omitted καὶ ἰδοὺ, etc.; it insisted on the fact that he who was principle of life actually died (a fact much disputed among the Gnostics and Docetes), and so held the keys of death and hades (or ? paradise). In the west the earliest text omitted ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ and laid stress on the historical fact of the resurrection by adding καὶ ἰδοὺ ζῶν, etc.

It is instructive to notice that in 2⁸ the Arm codex 1 omits καὶ ἔζησεν just as here it omits καὶ ἰδοὺ ζῶν, etc. That is, in both passages it emphasised the death of Jesus, but not his resurrection. The omission at 2⁸ is probably original, for the other codices supply it in different terms, 4 having *kentanatzav* = 'was made alive,' 2 *ekatz* (read *ekeatz*) = 'he lived,' and 3 *keanqn* = 'the life.']

2⁵ om οὖν Prim Cyp Syr (Gwynn). Arm 3 seems to involve νῦν.

2⁹ τὴν βλασφημίαν: 'the blasphemy which the Jews wrought unto

- thee I know' 1: 'the blasphemy which the Jews spake thou hearest,' 2, and 3 similarly. Whence the words 'unto thee' in 1? There seems to be some relation to the version used by Prim 'et blasphemaris ab iis qui se dicunt' etc.
- ²¹⁶ πολεμίσω μετ' αὐτῶν: the first hand in codex *a* of the recension corrects 'with them' to 'with you,' a reading found in Prim *tecum* and Jerome.
- ²²¹ om καί before ἔδωκα with Prim.
- ²²⁴ οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν: the *a* text and MS. 3 render *qui non cognovistis* with Tichonius and also Quaest 102 which reads *et ignoratis altitudinem*.
- ³⁴ περιπατήσουσιν: *gnastzen* 'shall walk' in 4: *shrdjein* 'were going around' in 1: *shrdjetzin* 'went around' in 2: *shrdjestzin* 'shall go around' in 3. Prim has *mecum ambulaverunt*, but in his commentary as in *vg ambulabant* is read, which is a misreading of *ambulabunt*. Arm 3 here betrays an independent knowledge of the Greek as often. It retains the future, yet without following 4, since it uses the same verb as 1 and 2. The recension *a* uses the same verb, but has the present tense.
- ³¹⁶ om οὕτως *sed quoniam tepidus es* with Prim. So MS. 3: 2 *deficit*. 4 omits *sed* and agrees with Tisch.
- ³²⁰ after μετ' ἐμοῦ add 'in my kingdom.' So 1 2 3, but *a* 4 omit. Prim adds *in trono meo*.
- ⁴² καὶ ἰδοὺ θρόνος: 'and I saw a throne that it stood in heaven' 1, 2, 3: 'and behold, a throne that it stood in heaven' 4: *a* omits the words *that it stood*, but has 'and I saw.' Thus 4 renders Tisch: the rest Prim who has *et ecce vidi tronium positum in caelo*, combining the Arm and the Greek texts.
- ^{49.10} Here 4 has the Latinism *cum darent* of *vg* or *cum dederant* of Prim, but adheres to the Greek tenses in the sequel, but the other texts, except for partial omissions, reflect the Latin and adhere to the imperfect throughout.
vg has *cum darent . . . procidebant*.
Prim has *cum dederant . . . cadebant . . . adorabant* (also in *vg*).
Then *mittebant* is in *cl*, *demid*, *lipss* al^{lachu}. Haussleiter corrects to *cadebunt* and reads *adorabunt* in *vs* 10. The thorough dependence of the Armenian text on the Latin is clear.
- ⁴¹¹ domine deus *a* 1: domine et deus noster 2 3—Prim omits *et* with *a* 1.
- ⁵⁶ 'in medio troni et in medio IIII animalium' Prim.
- ⁵¹⁰ ἐποίησας ἡμᾶς is involved in 1 and 3 (2 *deficit*): ἐπ. αὐτοῦς in *a* 4. All Greek sources have ἡμᾶς, so that Nerses may have restored it independently of 4: ἡμᾶς is only found in the Old Latin *vg* Prim Cyp Vulg Matern.
- ⁵¹⁰ βασιλεύσουσιν in 4, following the Greek; βασιλεύσομεν in 1. 2. 3. following the Old Latin of Prim who has *regnabimus*, which *vg* turns into *regnavimus*. Nerses (*a*) corrects to βασιλεύειν without any authority.
- ^{61.3.5.8} ἔρχου rendered as if ἔρχομαι. This seems due to a confusion of *veni* 'come thou' with *veni* 'I have come.'

- 6⁵ om καὶ ἰδοὺ with Prim 1 2 : a 3 4 retain.
- 6⁶ om καὶ before τὸ ἔλαιον with Prim 1 : add *ceteri*.
- 6⁹ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ with Prim and Cyp *et martyrium suum*, 1 2 : κ. διὰ τ. μ. ἦν εἶχον 4, with all the Greek sources : a has the conflation αὐτοῦ ἦν εἶχον not found in Greek MSS. 3 has μαρτ. τοῦ ἀρνίου τοῦ ἁγίου shewing an independent knowledge of Q and the Greek cursives which insert τοῦ ἀρνίου before ἦν εἶχον.
- 6¹¹ ἐδόθησαν . . στολαὶ λευκαί 1, with Prim Cyp : datae sunt eis singulis stolae albae. Here 4 retains ἐδόθησαν, but renders στολὴ λευκή, using a different equivalent for στολή. 2 renders in the singular throughout with all the Greek sources : a 3 have ἐδόθη . . στολαὶ λευκαί.
- 6¹³ τοῦ οὐρανοῦ is rendered as if ἐκ τ. οὐ. by 1 2 3 with vg and Tert *de caelo* : a 4 omit ἐκ.
- 6¹⁷ after σταθῆναι, a 1. 2 add ἐνώπιον αὐτοῦ with Prim *adstare ante illum* and cop (Horner) : 4 omits with all Greek sources : 3 subst 'to walk from the face (or presence) of him,' confusing καὶ with γὰρ and rendering ἐνώπιον differently.
- 7¹⁰ All Greek sources read καὶ κρᾶζουσιν φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες. Prim renders et magno clamore (magna voce f) dicebant. Here 1 = et voce magna dicebant, but the other Arm sources add = 'and they cried out with great voice saying' ('and were saying' 4) ; but each has a different order, and 3 uses another equivalent for 'cried out,' than a 2 4 use. They thus only agree in the words 'with great voice.' It would appear that 1 here represents the original Armenian version, and the other MSS. have corrected it with help of Greek MSS. The evidence for *magna voce* in Prim is very strong.
- 7¹⁴ ἐπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν καὶ ἐλεύκαναν αὐτὰς ἐν τῷ αἵματι. Tert Scorp 12 renders : et laverunt vestimenta sua et candidaverunt *ipsium* in sanguine. We have the extraordinary rendering 'and they whitened him' in the Arm MSS. 1 2 3 : 4 corrects so as to equal αὐτάς, and a omits αὐτάς. I conjecture that ἐλεύκαναν τὰς στολὰς αὐτῶν was the original text, then τὰς στολὰς was left out, so that Tertullian rendered αὐτῶν alone, and the Armenian MS. took the gen pl for acc sing.
- 7¹⁵ σκηνώσει. Cyp and Prim have inhabitavit, an error for inhabitabit. All the Arm sources translate the error, except 4 which corrects to the future, and 3, which renders *inhabitabit*.
- 8⁷ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάη καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων κατεκάη καὶ πᾶς χόρτος χλωρὸς κατεκάη. The Fleury palimpsest renders : tertiam partem arborem cremaverunt et omne faenum viride usserunt. Similarly a 1 2 3 render τὸ τρίτον as an accusative and as if πάντα χόρτον χλωρόν stood in the text and also κατέκαie. Prim shews traces of a similar rendering, e.g. *omnem faenum viridem* in several of his MSS., and in comment : ignis missus in terram . . . tertiam partem terrae, arborum et faeni ac viriditatis incendisse dicitur. Arm 4 adjusts the text to the Greek codices.
- 8¹¹ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανον ἐκ τῶν ὑδάτων, ὅτι ἐπικράνθησαν. So all Greek MSS. Here a 1 2 exactly render Prim and the

Fleury MS.: multi homines mortui sunt ab amaritudine aquarum : 4 adjusts to the Greek : 'were destroyed (*not* died) from the waters, because they were made bitter,' and 3 like 4 renders the Greek, but in a different way, and probably independently.

- 9⁸ καὶ εἶχαν τρίχας ὡς τρίχας γυναικῶν all Greek MSS. *a* 1 2 3 exactly render the text of codex *f* of Prim (cp above on 7¹⁰): et capilli eorum sicut capilli mulierum. 4 corrects 'and they had hair as the hair of women.' It may be remarked that *a* 1 2 3 have the singular 'of a woman.'

- 9¹¹ βασιλέα τὸν ἄγγελον: 1 2 3 = βασι. τῶν ἀγγέλων. So am* and harl* *regem angelorum*. *a* and 4 correct independently of each other.

- 9¹² ἡ οὐαὶ ἡ μία ἀπῆλθεν· ἰδοὺ ἔρχεται ἔτι δύο οὐαὶ μετὰ ταῦτα. So Tisch but cursive 7 has *δευτέρα* for *ἔτι δύο*, and cursives 28. 79. 80 *παρήλθεν*. Arm MS. 1 renders 'Behold woe the first has passed by, and woe the second is about to come after it quickly.' This recalls Hier Ezech 7: vae unum abiit et vae alterum veniet cito. Cop (Horner) has the same text, and also the Fleury MS.: Vae unum abiit et ecce secundum vae (*desinit fol. 115 palimpsesti*). *a* omits the words *after it quickly*, and 2 3 4 omit *quickly*. Note that 3 here renders the Greek MSS. Q 14 καὶ ἔρχεται δύο οὐαὶ οὐαὶ· καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἕκτος ἄγγελος κτλ.

- 9¹⁷ ἐκ τῶν στομάτων. All the Arm sources save 4, which adjusts to the Greek, render *de ore*, after the rendering of Prim Cyp vg and Syr (Gwynn).

- 9¹⁹ καὶ ἐν αὐταῖς ἀδικοῦσιν. Prim *de quibus nocebant*, Arm 1 = *de quibus nocebunt multos*: *a* = *de quibus nocebant iniustos* (cp ἡδίκουνσαν of cursive 38 and ? ἀδικοῦσιν ἀδίκους): 3 = *et in eo nocebunt*: 4 = *et in iis tormentabant laedebant*: 2 = *de quibus nocebant omnes*. All these readings belong to the sphere of the Old Latin which has *nocebant*. Tichonius already corrects to *nocent*. Perhaps the cursive 38 here exhibits Latin influence.

- 11⁹ for βλέπονται *a* 1 2 3 exhibit βλέψουσιν with Prim cop aeth et *videbunt*. 4 adjusts to the Greek.

- 11¹⁰ ἐβάνισαν: *a* 1 3 involve βασανίσουσι, 'they shall maltreat,' and so also 4 substituting a correcter equivalent, 'they shall torment' (or ? *be* tormented): 2 retains the past tense. Prim has *cruciverunt*, but the Armenian appears to be a misreading of *cruciabant* as *cruciabant*

- 11¹¹ εἰσῆλθεν . . . ἔστησαν . . . ἐπέπεσαν: the Arm MSS. 1 2 3, = shall enter . . . they shall stand . . . shall fall. *a* also has the first two futures, but then goes to the past 'did fall.' The rendering of Prim *introiuit* or (in Haussleiter's MSS. f G v) *intravit* explains the first, for the Vulgate has *intrabit*, but the Latin codices have *steterunt* and *cecidit* which do not explain the other two futures, unless the former was confused with *steterint*. The imperfect *stabant* would better explain the second future, and the third might arise out of *cadebat* and *cadebit* (see on vs 20⁴ page 101). It is remarkable that the cursive 38 reads στήσονται . . . ἐπιτεσείται and in vs 12 ἀκούσονται (audibant = audibunt) and in 19²⁰ βληθήσονται for ἐβλήθησαν. It has therefore been subject to the same

- Latin influence as the Armenian, and ultimately represents a Greek text which read ἡκουσαν. The Arm 4 corrects to the past tense all through verse 11. Cop (Horner) also has the futures in this verse.
- Arm 2 renders ἐγένετο by 'shall be' in vs 13 and ἐμφοβοι ἐγένοντο by 'fear shall be on all' and ἔδωκαν by 'they give.' The two former point to the confusion erit=erat, though vg and pr render *factus est* and *in timorem sunt missi*. The Armenian text here seems to repose on a Latin version different from these, in which οἱ λοιποὶ was rendered as if τὸ λοιπόν.
- 11¹⁸ The rendering of Tichonius: *tempus quo de mortuis iudicetur* seems to underlie a 1 2.
- 13¹⁴ ὃς ἔχει . . καὶ ἔξησεν: 'who shall have . . and shall live' 1: 'who hath . . and shall live' 2: 4='who hath . . and lived' using another equivalent for *lived*: α = ὃς ἀπὸ πληγῶν τῆς μαχαίρης ἔξησεν (cp cursives 14. 92. ἀπὸ τῆς μαχ.). Under the Armenian texts there must lie a confusion of a Latin past and future, e.g. of *convalebit* with *convalebat* or of *vigebit* with *vigebat*.
- 13¹⁰ ὑπάγει . . ἀποκτενεῖ . . δεῖ ἀποκτανθῆναι. The Arm sources fluctuate from past to future tenses, thus α has: shall be led . . shall die . . shall slay; 1 has: shall be led . . shall destroy; 2 has: were delivered . . died . . slew; 3 has: shall be led . . shall slay: 4 = Tisch. The texts seem to go back to some form of Latin.
- 12¹⁸ This verse is omitted in the Arm MS. 2. *Versum* 18 *prorsus om.* *Primasius* (Haussleiter).
- 14⁹ after ἡκολούθησεν read αὐτῷ for αὐτοῖς 1 2 3 with Prim *secutus est eum*. α and 4 correct to the plural, but independently, for α retains the equivalent of 1 2 3 *gayr zhet* 'followed,' whereas 4 substitutes *erthayr zhet*.
- 14¹³ ἵνα ἀναπαύσονται. Here α 1 3 = *quia requieverunt*. But 2 4 = *quia requiescent* or *requiescant* (read by Prim).
- 14²⁰ ἐπατήθη ἡ ληνός. The Arm 3 exactly reflects the rendering of Prim: *et calcatum est in torculari*. α 4 = *calcatum est torcular*. 1 and 2 = *in torculari*, but involve the sense *calcabat* or *calcabatur*.
- 15³ add πάντων before τῶν ἐθνῶν with Prim and the Fleury MS. all Arm sources except 4 and 3 which is missing here: 2 moreover reads βασ. τῶν αἰώνων καὶ βασ. πάντων τῶν ἐθνῶν a conflation with Prim of N* C 18. 95 and of *reliqui Latini*.
- 15⁴ All Arm sources except 4 = ὅτι σὺ μόνος ἅγιος εἶ καὶ ὁσιος. So the Fleury palimpsest and demid: *quia solus sanctus et pius es*. Prim omits *sanctus et*. Syr = *sanctus es et iustus*. Arm 4 omits καὶ ὁσιος with all Greek MSS. Note that α 1 not understanding the use of *arjani* = ὁσιος (common in the Armenian version of Philo), and taking it in the common sense of *dignus* have added 'of being worshipped': 2 omits this gloss: *deficit* 3.
- 16³ om ὡς νεκροῦ after αἶμα 1 and 2 with Prim and Fleury MS. α and 3 supply *mereal* = *dead*, and om ὡς with cursives 1. 46. Arm 4 adds the words 'as if of the slain.'
- 16¹⁶ συνήγαγεν: he will congregate 1 3—a confusion of *congregavit* with *congregabit* which occurs here in vg and in some codices of

- Prim. Gwynn's Syriac also has the future. Arm 2 4 restore the past tense. *a* = congregabo.
- 17⁴ καὶ τὰ ἀκάθαρτα τῆς πορνείας αὐτῆς: Arm 2 = καὶ πάσης ἀκαθαρσίας καὶ τῆς π. αὐ. So Cyp: et immunditiae et fornicationis totius terrae. So Prim, only omitting the second *et*. Arm 3 seems to approximate still more to the Old Latin since it substitutes τῆς γῆς for αὐτῆς, but this may be due to contact with a Greek text, since Q al³⁰ substitute τῆς γῆς, and for the rest 3 differs from the Latin and = et plenum erat abominabili et immunda fornicatione terrae. So *a*, but omitting with 4 both αὐτῆς and τῆς γῆς.
- 17⁸ θαυμάσονται 2 4; ἐθαυμάσαντο *a* 3. Here 2 which often Latinises keeps the Greek reading. Prim has admirabuntur, misread as admirabantur.
- 17¹¹ ἐπάγει. 'is about to proceed' in *a* 2 3. Here 4 restores the present tense. Prim: *in perditionem ibit*: am fu lips⁶ *vadet*.
- 17¹⁶ καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες καὶ τὸ θηρίον, οἳ τοι μισήσουσιν. The text here is clearly corrupt, for it is the wild beast that owned the ten horns. Here Arm 2 omits καὶ and involves ἐπὶ or εἰς τὸ θ.; *a* and 3 equally om καὶ and involve τοῦ θηρίου. 4 omits καὶ τὸ θ. altogether. Vg lips⁴⁻⁶ involve ἐπὶ τὸ θηρίον.
- 17¹⁷ ποιῆσαι μίαν γνώμην. Here *a* 2 3 reproduce the rendering of Prim: esse illos in consensu. 4 restores the Geek idiom.
- 18⁷ τοσοῦτον δότε, 'so much shall be given' Arm 2. Cp Prim Cyp *in tantum datur*. *a* 3 4 = τοσ. ἀπόδοτε.
- 18¹² λίθων τιμίων for λίθων τιμίον Arm *a* 2 3: 4 corrects to the singular, substituting for *akantz* the equivalent *gari*. Prim *et lapidum pretiosorum*. So both Old Syr versions.
- 18¹⁴ καὶ ἡ ὀπώρα σου τῆς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς. Prim: pomorum quoque tuorum concupiscentia animae. Therefore read καὶ τῆς ὀπώρας σου ἡ ἐπιθυμία which is better sense. Here *a* 2 3 om ἡ ὀπώρα, but confirm Prim in rendering ἡ ἐπιθυμία. 4 renders the Greek.
- 18¹⁴ ἀπῆλθεν: 2 = 'shall depart'—a confusion of *abivit* (Prim) with *abibit*. The other Arm sources retain the past tense.
- 18¹⁴ Arm 2 renders ἀπόλοντο correctly, but substitutes the past tense 'they could not find' for the future εἰρήσουσιν,—a confusion of invenibunt (a possible form in Old Latin) for invenibant. The other Arm sources with Q and numerous cursives have 'thou shalt not find.'
- 18¹⁹ καὶ ἔβαλον . . καὶ ἔκραζον κλαίοντες καὶ πειθοῦντες λέγοντες: *a* 2 3 have the future. Here Prim renders ἔκραζον *clamabunt* where however, codices C F of his text have clamabant. ἔβαλον is rendered in Prim *mittentes* and in vg *miserunt*. Perhaps the Arm arose out of mittebant = mittebunt (see p. 101), or miserunt = miserint.
- 19¹ ἤκουσα ὡς φωνὴν μεγάλην ὄχλου πολλοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ λεγόντων: 2 = 'I heard a voice great of trumpets great in heaven which said'—due to a misreading of *tubarum* in Prim as *tubarum*. The Old Latin is: *audivi vocem tubarum ingentium clamantium voce magna in caelo dicentium*. Here *tubarum* is read in the *editio princeps* of Primasius, and below in vs 6 the words ἤκουσα ὡς φωνὴν ὄχλου πολλοῦ is rendered: *audivi vocem tubarum magnarum*, and Beatus

already has the error in his commentary, which shews how old it was. In Arm 2 the words from ἀλληλουία in vs 4 to ἀλληλουία in vs 6 have dropt out, so we cannot say whether it repeated the error tubarum for turbarum in vs 6. The other Arm sources render ὄχλοῦ in both passages, but in this entire section omitted in MS. 1, MS. a 3 4 exhibit an unusual affinity.

19⁷ δώμεν τὴν δόξαν αὐτῷ: Arm 2 = 'we give glory to his name.' So Tich *glorificemus nomen eius*.

19⁹ οὗτοι οἱ λόγοι ἀληθινοὶ τοῦ θεοῦ εἰσὶν: Arm 2 adds καὶ δίκαιοι before τοῦ θεοῦ (correct *otz* to *ay*). Prim: haec verba vera et iusta sunt dei. a 3 omit the last half of vs 9 καὶ λέγει . . εἰσὶν: 4 omi καὶ δίκαιοι with the Greek MSS.

19¹⁰ προσκυνῆσαι: Arm 2 = *ut adorarem* of Prim.

19¹⁵ ποιμανεῖ . . πατεῖ (πατήσῃ in Arm 4). Prim has *aget* . . *calcabit*. Arm 2 has *shepherded* . . *trod*. The latter is due to a confusion of *calcabit* with *calcavit* actually read in the codd Nn of Prim or with *calcabat*. For the other future it is less easy to account; vg and some MSS. of Prim read *reget*: a 4 = shall shepherd . . shall tread: 3 = shepherds . . trod.

19¹⁷ ὀρνέοις τοῖς πετομένοις ἐν μεσουρανήματι: Arm 2 has *birds of heaven* simply. So Prim *avibus caeli*. a 3 4 render the Greek.

19¹⁹ after ἐπὶ τοῦ ἵππου add τοῦ λευκοῦ 1 2 3 with Cop (Horner) and Prim *super album equum*. 4 omits with all Greek sources.

20¹⁰ καὶ ὁ ψευδοπροφήτης: so a 2 4: καὶ οἱ ψευδοπροφῆται 1 with Prim Tich

20^{4, 5} ἔξῃσαν καὶ ἐβασίλευσαν . . οὐκ ἔξῃσαν: 1 4 = they shall live and shall reign . . shall not live. Vixerunt = vixerint: regnabant = regnabunt (read here in very many MSS.): a 2 render the Greek.

20^{9, 10} ἀνέβησαν . . καὶ ἐκύκλευσαν . . καὶ κατέβη . . καὶ κατέφαγεν . . ἐβλήθη

a 1 = they shall go up . . and shall invest . . and it shall descend . . and shall devour . . he shall cast them. [Arm 4 has the first two futures and then returns to the past tenses. Augustin: ascenderunt . . cinxerunt . . descendit . . comedit . . missus est. The Arm may have arisen out of ibant = ibunt—circuibant = circuibunt—ivit = ibit—devoravit = devorabit. The last case 'he shall cast,' is more difficult; but perhaps mittebat = mittebit would account for it. An ignorant Armenian translator might imagine such a form.

20¹⁵ ἐβλήθη: 1 = he shall be cast. Augustin missi sunt. ? mittebatur = mittebitur: a 4 keep the past tense: 2 *deficit*.

21²³ ἐφώτισεν. See above p. 102.

21²⁴ περιπατήσουσιν . . φέρουσιν: they walked . . were habited with light.

Prim *ambulabunt* . . *conferent*.

22³ οὐκ ἔσται . . ἐν αὐτῇ ἔσται . . λατρεύουσιν . . ὄψονται . . νύξ οὐκ ἔσται . . οὐκ ἔχουσιν χρεῖαν . . ὁ θεὸς φωτιεῖ . . καὶ βασιλεύσουσιν. So Arm 4.

Arm 1 = were not . . were not in it . . they adored . . they

saw . . . night was not . . . there was no need . . . god illumined . . . and they reigned.

Prim: neque ullum iam maledictum erit, sed tronus . . . in ea erit et videbunt . . . et nox iam non erit neque opus erit. . . . Deus lucebit . . . et regnabunt. Ticonius has *egebunt*.

Vg: et omne maledictum non erit amplius, sed sedes Dei et agni in illa erunt; et servi eius servient illi. Et videbunt . . . et nox ultra non erit, et non egebunt lumine. . . . Deus illuminabit eos et regnabunt.

In the above texts, if erat be read for erit, videbant for videbunt, lucebat for lucebit, egebant for egebunt, illuminavit for illuminabit, we reach the Armenian text.

The rendering of λατρεύουσιν by 'were worshipping' is due to the misreading in an Old Latin text of serviant for servibunt. Jerome adopts the more common form servient.

21¹⁰ omi τοῦ τέλους α, 1, with Prim: 4 retains: 2 *deficit*.

21²⁴ omi αὐτῶν εἰς αὐτήν Prim α 1 2: 4 retains.

22⁹ Arm 1 = quia conservus tuus sum. So Prim. 4 omits *quia*.

22¹⁰ Arm 1 omits τοῦ βιβλίου with Prim.

22¹¹ Arm 1 omits ἔτι three times with Prim.

22¹⁵ Arm 1 renders Prim: foris autem remanebunt. 4 alters to 'And there shall go forth outside,' which is found in no text. It follows that 4 had here the same text as 1, but altered it.

22²¹ Arm 1 omits this verse with Cop (Horner) and Prim: α 4 retain, but appear to translate it independently: *defic* 2 3.

By way of concluding this part of the enquiry, I give a number of salient readings in which the Arm MS. 1 varies from Tisch. In each case I signify the Greek and Latin sources with which it agrees, and add in square brackets, where necessary, the readings of the other Armenian sources α, 2, 3, 4.

For the sake of brevity I refer to the Greek and Latin sources under the symbols used by Prof. John Gwynn in his edition of the Old Syriac version of the Apocalypse, Dublin, 1897. They are as follows:—

ABBREVIATIONS

- pr* stands for the text embodied in the *Commentary* of Primasius,
g for that of the MS. 'Gigas' (Stockholm),
h for that of the Fleury Palimpsest (Paris),
vt for the consent of *pr*, *g*, *h* (or of *pr* and *g* where *h* *deficit*),
am for the text of codex Amiatinus,
cl for the Clementine, as printed,
vg for the consent of *am*, *cl*,
arm for the text of codex Armachanus,

lat stands for the consent of *vt* and *vg*.

The MSS. are **Σ** A C P Q, as in Tregelles, and in Weiss

The MSS. are numbered as by Tischendorf and Gregory; 'MSS.' stands for the consent of these

By 'nearly all,' 'most,' 'many,' 'some,' 'few' are to be understood 'nearly all MSS.,' etc.

Σ stands for the commonly known Syriac versions

S for the Syriac text edited by Dr. Gwynn

Cop (Horner) for Dr. Horner's Coptic text, Oxford, 1904

- 1¹ om **ὁ θεός**. So Dion Alex
 1⁵ τῶν βασιλείων. Tisch notes 'ita ipse* ut vi in **Σ** βασιλέων ex—
 λειῶν restituit'
 1⁸ καὶ ἐγὼ εἰμι τὸ ὦ. So Epiphanius⁵¹⁹, **Σ*** praeam καὶ ἐγώ
 1¹² λαλεῖ **A**
 1¹⁹ om οὖν 1, 38, 97
 2¹ om ἐπτά before λυχνίων 38, 69, 97
 2⁹ insert τὰ ἔργα καὶ **Σ** Q, most
 2¹⁰ μή for μηδέν A C Q, 38 few
 2¹⁷ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου P Tert Scorp 12: Exinde victori cuique
 promittit nunc arborem vitae . . nunc latens manna
 2¹⁹ τὴν ἀγάπην καὶ τὰ ἔργα σου. From their place after ἀγάπην we
 judge the words καὶ τ. ε. σ. to have been intruded in the text of
 Arm 1. Epiphanius omits them, also cursive 12
 2²² αὐτῶν for αὐτῆς **A**, 1, 36, 79, etc., pr, am, cl
 2²³ αὐτοῦ for ὑμῶν Q, 38, cl, Cyp
 2²⁴ βαλὼ **Σ** Q, 1, 14, 92, few, pr, vg
 2²⁷ συντριβήσεται P Q, most, pr, vg
 3¹¹ ἰδοὺ ἔρχομαι 28, 36, 79, cl, fu, harl, Beda
 3¹⁴ καὶ ἡ **Σ**
 3¹⁵ om ὅφ. ψ. ἡς ἡ ζ. **A** 1. 47
 3¹⁶ om καὶ οὔτε ζ. οὔτε ψ. 10, m³², Ambr, Ambrst, Prim Haym
 3¹⁸ after συμβουλευέω σοι add οὖν 38, cop. Prim *deficit*
 3¹⁹ after ζήλευε om οὖν 7, 12, 16, 28
 4³ ἱερεῖς **Σ** A, 28, 79
 4⁷ before ἀνθρώπων om ὡς Q, most
 4⁸ 'Lord of hosts.' So κύριος ὁ σαβαώθ 7, 28, 36, 39, 79, Eph³⁴⁸
 And^a
 5¹ καὶ before κατεσφραγ. **Σ**^c, Origen
 5³ om οὔτε ὑποκ. τῆς γῆς **Σ**, 12, aeth
 5⁴ insert ἐγὼ Q, most, pr, vg
 5¹¹ om ὡς before φωνήν A P Q, 1, 79, lat
 5¹³ ἐν τῇ γῇ 1, few, pr
 5¹³ om καὶ ὑποκ. τῆς γῆς **Σ**, 95, few, some vg
 5¹³ before τῷ ἀρνίῳ om καὶ **Σ** A syr amb
 6¹ ὅτι for ὅτε Q, most, am, cl
 6¹ om ἐπτά P, 1, 28, 79, few
 6⁸ om καὶ ἰδὼν Q, 6, 14, 38, many vg
 6⁹ τὴν σφρ. τὴν πέμπτην **Σ** 14, 92, cl, demid
 6⁹ τῶν ἐσφραγισμένων 7, 16*, 33

- 6¹¹ om ἐκάστω Q, many
 6¹¹ πληρωθῶσι A C, 22, g, vg
 6¹⁷ ὀργῆς αὐτοῦ A P Q, nearly all, pr
 7⁵ ἐκ φυλῆς Δάν 9. 13. 16, Cop (and Horner)
 7¹⁰ τοῦ θεοῦ A, 38
 7¹⁰ τοῦ ἀρνίου (not καὶ τῷ ἀρνίῳ) N^c
 7¹⁴ om μου A, 1, vt
 7¹⁶ after διψήσουσιν om ἔτι P, 1, 36, 38, 87, 152, g
 7¹⁶ 'cold and heat': Cop (and Horner) *umbra* for ἡλιος
 8⁴ add πάντων before τῶν ἀγίων Cop (Horner)
 8⁷ add ἄγγελος 1, 28, 36, 38, 79, al, vg, am, fu, lipss, pr
 8⁹ om τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ Q, many, cl, pr
 8⁹ ψυχὴν for ψυχάς N cop aeth
 8¹³ om ἐνός N P
 8¹³ τῶν σαλπίνγων for τῆς σάλπιγγος Syr amb
 9² om ἐκ τ. καπνοῦ τ. φρ. N* pr
 9⁴ om οὐδὲ πᾶν χλωρόν N, 38, pr
 9⁴ after μετώπων add αὐτῶν Q most, pr, cl
 9⁵ βασανίσωσιν αὐτοὺς Cop (Horner)
 9⁷ ὁμοιώματα ἵπποις A
 9¹⁰ κέντρα ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν ἐξουσίαν ἔχουσιν Q, 6, 8, 14, 28, 38, 79, 97 etc. Syr, And, are
 9¹³ om μίαν 38, Cop
 9¹³ ἐνώπιόν τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ for ἐν τ. θεοῦ with Cop (Horner)
 9¹⁷ om οὕτως 38. Prim anon^{aug}
 9¹⁸ om τριῶν N
 9¹⁸ add ἐκ before τοῦ θείου P 1, 31, 79 etc. g, Σ
 9¹⁸ τοῦ στόματος for τῶν στομάτων 91, 95, lat, Cyp *de ore*. In N Tisch notes: super τῶν ante στομάτων N^c notavit ou, sed rursus abstersit, as if the exemplar of N had the singular
 9²⁰ tr ξύλινα before λίθινα N
 11³ αἵτε ἐξήκοντα add πέντε N^{oo*} 14
 11⁵ ἐκπορεύεται for ἐκπορεύεται 14. 92 (or Hipp ἐξελεύσεται), pr, vg, anon^{aug} *exiet*
 11⁵ tr αὐτοὺς after ἀδικῆσαι N
 11⁵ 'shall be thus destroyed' with Cop (Horner)
 11⁷ before τὸ θηρίον add τότε. After θηρίον N* substitutes τότε for τό (before ἀνάβαινον)
 11⁹ ἀφήσουσι Q, most, vt, cl, syr amb
 11¹⁵ om τοῦ κόσμου 28, and^a pr
 11¹⁷ om σου τὴν μεγάλην with Cop (Horner)
 11¹⁷ = ὁ καιρὸς κρίσεως τοῦ κατακριθῆναι with Cop (Horner)
 12⁶ om ἐκεῖ C, few, h, pr, vg
 12⁸ after ἰσχυσαν add πρὸς αὐτόν N
 12⁸ om ἔτι N, 7, 28, 79 Hier
 12⁹ om ἐβλήθησαν 49, anon^{aug}, Hier
 12¹² om μέγαν N
 12¹⁴ om τοῦ μεγάλου Cop (Horner) Epiphan¹⁰⁴³
 12¹⁶ for τὸν ποταμὸν ὃν read τὸ ὕδωρ ὃ. A has ο υδωρ ο
 13² om στόμα before λέοντος 38, aeth

- 13³ ἐπὶ for ὁπίσω before τοῦ θηρίου 14, 92, pr *ad bestiam*
 13⁵ after ποιῆσαι add πολεμῆσαι μετὰ τῶν ἁγίων καὶ νικῆσαι αὐτούς.
 καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ νίκη
 In verse 7 the Arm omits the words inserted in verse 5 viz.: καὶ ἐδόθη . . . νικῆσαι αὐτούς with A C P 1, 12, 14, 92 And Iren^{int}. It would appear then that these sources and the Armenian had a common archetype out of which these words had dropt, and the Armenian has reintroduced them from the margin in the wrong place, viz. in verse 5, where the sequence ποιῆσαι . πολεμῆσαι reveals a suture. Q, al pler, And, Are adding πόλεμον before ποιῆσαι in verse 5; and 14, 92, cop, substituting πολεμῆσαι, also shew an affinity with the archetype which dropped the words in verse 7. Thus **Σ** alone seems to have escaped the lacuna in verse 7.
 13⁸ ὦν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα αὐτῶν for οὐ οὐ γ· τὸ ὄνομα αὐτοῦ **Σ** P Q 1, 28, 79, 95, vg, pr, anon^{aug}
 13¹³ ἐποίει σημεῖα for ποιεῖ σ. 31, Hipp, pr, Haym [4 = ποιήσει through Latin influence]
 13¹³ tr καταβαίνειν after ἐκ τοῦ οὐρανοῦ A C Q, most, lat
 13¹⁶ ἐπὶ τῶν μετώπων for ἐπὶ τὸ μέτωπον Q 1. 28. al Prim Haym
 13¹⁶ ποιήσει for ποιεῖ with **Σ**^c Hipp vg *faciet*, Syr amb, Cop (Horner). Note that Prim renders *fecit*. I suspect the confusion *faciebat* = *faciebit* underlies these texts.
 13¹⁷ τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ **Σ**, 36, 38
 13¹⁸ ὁ ἔχων σοφίαν with Hipp
 14³ om καὶ τῶν πρεσβυτέρων C
 14⁶ insert ἐρχόμενον before εὐαγγελίσαι 28, 79
 14⁶ κατοικούντας for καθημένους A, 14, 28, 79, 92
 14⁹ ἠκολούθησεν αὐτῷ A, pr
 14¹² after Ἰησοῦ add χριστοῦ 28, 79
 14¹³ after λεγούσης add μοι 1, 28, 36, 38, 79, etc. cl, pr
 14¹⁸ add ὁ before ἔχων A C, g, vg
 15³ αἱ ὁδοί: 1 and 4 subst τὰ ἔργα σου with Syr (Gwynn)
 15⁷ omit ἐν and read ἐδόθη for ἔδωκεν **Σ**^{*}, 1, 7, 79, 90
 16¹¹ om ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν **Σ** [retain 3, and also 4, but changing the order]
 16¹³ after ἴδον add ἐξιόντα or ἐκπορευθέντα 28, 47, 79, pr
 16¹⁸ tr ἐγένετο ἄνθρωπος 38
 16²¹ om ὥς 43 pr
 16²¹ om αὐτῆς vg pr
 17⁸ ὦν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα αὐτῶν **Σ** P many, lat
 17⁸ πάρεστι of **Σ**^c, 1, 36, 79, 152, few, g, is perhaps involved in Arm 2
 18² φωνῇ μεγάλῃ and om ἐν ἰσχυρᾷ Cop (Horner)
 18⁹ om στρηνιάσαντες with **Σ**^{*}, and subst στενάξωσιν with **Σ**^{cc*}
 18²¹ λίθον ἰσχυρόν **Σ**^{*} 40
 19¹³ ἐκέκλητο for κέκληται **Σ**^c, Origen, some vg *vocabatur*
 19¹⁷ τοῦ μεγάλου for τὸ μέγα 1, 36, 49, 79, lips⁶ and
 19²⁰ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ψευδοπροφήται A, 34, 41
 20¹ add ἄλλον before ἄγγελον **Σ**, 16, 39, Tich, Haym
 20⁸ add πάντα before τὰ ἔθνη **Σ**, 79

- 20⁸ om τὰ before ἐν ταῖς 8, 14, 87, 92, few.
 20¹⁰ οἱ ψευδοπροφηταὶ for ὁ ψευδοπροφήτης Tich, pr
 20¹¹ tr ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ 91, 96, tol Ephr, Aug, pr
 20¹⁴ om οὗτος ὁ θάνατος ὁ δεύτερός ἐστιν ἡ λίμνη τοῦ πυρός 1, 94, al,
 Cop (and Horner) Promiss, pr, Haym
 21⁵ add μοι after λέγει 8 P, many, cl
 22¹¹ read δικαιωθήτω for δικαιοσύνην ποιησάτω, with 38. 79. vg
iustificetur. So also a. MS. 4 = Tisch.
 22¹⁶ om ὁ λαμπρός Cop (Horner)
 22¹⁶ Arm 1 omits the stop after πρωινός and alters νύμφη to νύμφιος,
 identifying Jesus with the spirit. A similar error pervades Horner's
 Cop 'and the star which riseth in the morning, and spirit and the
 bride (? bridegroom). And they say'

SALIENT READINGS OF THE BODLEIAN CODEX, UNATTESTED OR ONLY
 ATTESTED IN OTHER ARMENIAN SOURCES

- 1³ The omission of the words: For the time is near, may be original,
 since a 2 restores them independently of 4. And the same holds
 good of the omission in 1⁵: By his blood.
 1⁹ add μετὰ πολλῆς παρρησίας γράφω ὑμῖν—? a gloss. The MSS. 14
 omit καὶ ὑπομόνη ἐν Ἰησοῦ, which a 2 and 3 in mg add rendering
 ὑπομόνη by hamberuthean. If we suppose this word to have been
 confused with hamartsakutheamb = παρρησίας, we can explain the
 gloss. Such passages as 1 Jo 5^{13, 14}, 2 Cor 7⁴, Acts 2²⁹ would
 suggest it.
 1¹⁰ The Arm in a 1 2 3 = fuit in me spiritus sanctus—a paraphrase
 which has a montanist ring: 4 = Tisch. Note also how constantly,
 e.g. 2^{29, 36}, 3¹³, 14¹³, 21¹⁰, 22¹⁷, the Armenian sources add the epithet
 'holy.' The same tendency is observable in codd DE of Acts.
 1¹¹ Phrygia is substituted in cod 1 for Philadelphia, in 3¹⁴ for Laodicea
 This MS. in 3⁶ translates Philadelphia by 'the lovers of the
 brethren,' so the substitution is no verbal confusion. Can it be a
 montanist or antimontanist touch? Laodicea was in Phrygia.
 2² after κακούς add οὓς which might easily drop out in a Greek text.
 2⁶ τοῦτο ἔχεις. For ἔχεις a 2 have fac: 3 facies: 1 faciam: 4 habes.
 This last is due to a confusion in an uncial text of *unim* = *habeo*
 with *agnem facio*.
 2⁸ καὶ ἔζησεν: for sake of us and for sake of the church—perhaps a
 gloss suggested by the resemblance of *eketz* = lived and *eketexo* = of
 the church.
 2⁹ Have not such passages as Gal. 2⁶ and 6³, Acts 5³⁶, 8⁹, suggested the
 paraphrase of all the Arm sources save 4? The omission of: And
 I will give, etc., may be original, since the three sources a 3 and 4
 restore the words independently of each other.
 2¹⁰ μέλλει: 1 2 = θέλει
 2¹¹ 'shall not be afraid of' 1 2 3: a = ἀδικεῖται: 4 = Tisch
 2¹⁴ πορνεῖσαι: 1 2 add with daughters of the gentiles—a gloss omitted
 by a 3 4

- ²²⁴ τοῖς λοιποῖς : τοῖς πιστοῖς in 1 2 3 : *a* omits : 4 = Tisch. This may be a genuine Greek variant.
- ^{224. 25} πλέον οὐ ἔχετε καὶ κρατήσετε. This seems a genuine variant.
- ³¹ After ὄνομα add μόνον 1 3 : om 2 : *a* 4 restore the Greek text independently of each other. μόνον so placed might drop out in Greek texts.
- ³² See above, p. 118.
- ³³ The reading of 1 and 2 is explained by a confusion of ἤξω with ἔξω : 3 omits : *a* restores the Greek independently of 4.
- ³⁵ *a* 1 involve ἐξαλείφθῃ, but the texts 2 3 4 agree with Greek.
- ³⁸ after δύναμιν add χαρίτος—? a gloss.
- ³¹⁷ τίμα for λευκά in 1 alone.
- ³²⁰ See above, pp 80, 81.
- ⁴⁶ κρυστάλλῳ [λευκῷ]· καὶ. Here *a* 1 2 3 add λευκῷ which so placed might drop out of Greek texts. ῶ καὶ : λευκῶ.
- ⁵⁵ Before ἀνοῖξαι add καὶ ἄξιος, which Greek texts may have lost owing to similarity of letters, but *a* 2 3 4 omit.
- ⁵⁸ For φιάλας χρυσᾶς *a* 1 2 3 have λιβανωτὸν χρυσοῦν, a more likely reading, since it accords with 8³. The reading φ. χρ. may be due to a wrong analogy with 15⁷.
- ⁵⁹ For the paraphrase 'unto adoption' cp. Eph 1⁵, which probably suggested it
- ⁶³ foll. For the substitution of χλωρός for πυρρός I cannot account.
- ⁶⁴ The words ἵνα ἀλλήλους σφάξωσι dropped out of an Armenian text are restored in the wrong place in 1 and paraphrased : 2 further corrupts 1 : 3 omits : *a* restores independently of 4.
- ⁶⁸ 'he had death' in *a* 2 3—due to a confusion of *an un er* = nomen erat with *uner na* = habebat ille.
- ⁶⁹ Add διὰ τοῦ θεοῦ καὶ 1 alone
- ⁶¹¹ add καὶ τότε κρίνεται ἡ γῆ καὶ ἐκδικεῖται τὸ αἷμα αὐτῶν 1 2 : om *a* 3 4—? an Armenian gloss.
- ^{612. 13} See above, p. 79
- ⁶¹⁵ See above, p. 80
- ⁷¹² ἡ χάρις for ἡ ἰσχύς in *a* 1 2 : 3 = ἐξουσία : 4 has a modern sounding equivalent of ἰσχύς
- ⁸³ *a* 1 2 3 = τὰς προσευχάς : 4 = Tisch.
- ⁸⁴ *a* 1 2 3 subst 'which are the prayers' for ταῖς προσευχαῖς, ? from analogy of 5⁸ : 3 = Tisch.
- ⁸⁴ τοῦ ἀρχαγγέλου 1 : τῶν ἀγγέλων *a* 2 : τοῦ ἀγγέλου 3 4.
- ⁸⁵ *a* 1 2 3 = καὶ ἐγέμυσεν ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ τὸν λιβανωτὸν (add καὶ ἐγέμυσεν αὐτόν 3) ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ θυσιαστηρίου. Here *a* 2 3 omit τοῦ θεοῦ : 4 adds it : 3 having cognisance of the Greek text renders ἐγέμυσεν over again, but with another equivalent : 4 = Tisch. This seems the genuine variant of some text which read ἐγέμυσεν for εἰληφεν.
- ⁸⁹ *a* 1 2 3 render νεόντων instead of κτισμάτων. Prim *piscium*
- ⁸⁹ omit καὶ τὸ τρίτον τῶν πλοίων perhaps rightly, for as Haussleiter remarks p. 212 : Was in einer Übersetzung fehlt, dürfte in der Regel auch in Original gefehlt haben : denn an sich verfolgen Übersetzungen nicht den Weg der Kürzung, sondern umgekehrt

- (wofür auch die Versio africana Beispiele liefert) den Weg der erläuterten Umschreibung.
- 8¹² 1 2 omit τὸ τρίτον twice: a 3 4 add. See preceding note.
- 8¹³ φωνῆς for ἐνός a 1 2: 3 4 om.
- 9⁶ 1 2 3 add the gloss ἀπὸ πληγῶν and 1 2 add ἀκρίδων as well: a 4 omit
- 9¹¹ ἄξουσιν for ἔχουσιν
- 9¹⁹ after ἀδικήσουσι 1 2 add τοὺς πολλούς: 3 τοὺς πάντας: a adds τοὺς ἀδίκους.
- 10⁴ after ἔμελλον γράφειν 1 2 add τὰ μέλλοντα ἔρχεσθαι: om a 3 4
- 10⁵ a 1 and to some extent 2 3 have repeated in place of ἐστῶτα κτλ. the words of vs 2: 4 = Greek.
- 11⁶ The addition τῆς πασῶν πληγῶν καὶ ἔχουσιν ἐξουσίαν ἐπὶ being attested by 1 and 4 must be original, although a 2 3 omit it. These words could drop out of the Greek texts through homoioteleuton, and as 4 leaves them, its author probably read them in his Greek MS.
- 11⁷ 'All the days (v = times) of their testimony' (prophecy in 2). So a 1 2 3, perhaps through influence of the preceding verse.
- 11¹¹ τοὺς θεωροῦντας a: πάντας τοὺς κατοικοῦντας 1 2: αὐτοὺς 3: 4 = Greek. Printed Arm text of Venice πάντας τοὺς κατακτείνοντας, from Zohrapean's MS.
- 11¹³ for ἔπescen a 1 2 3 involve κατεπόθη or κατεπή, a likely variant.
- 11¹⁵ After βασιλεύσει add ἐπὶ τῆς γῆς 1: add ἐπὶ παντός a 2: om 3 4. Here a 2 have a *meiosis*. The words ἐπὶ τῆς γῆς as involving the Cerinthian δόγμα, ἐπίγειον ἔscεσθαι τὴν τοῦ χριστοῦ βασιλείαν (Euseb. H.E. vii 25) would certainly be removed from Greek texts.
- 12⁴ 'as far as the seventh part.' So 1 2 and 3 (which omits 'as far as'): a 4 = Tisch.
- 12⁹ a 1 2 3 substitute Beelzebul for διάβολος: 4 uses its favorite equivalent 'betrayed,' by which it also renders κατηγώρ.
- 12⁹ after ὅλην 1 2 add ὁ λέων. Has not this dropped out of the Greek through similarity with the preceding word? Cp. 2 Ti 4¹⁷ ἐρύσθην ἐκ στόματος λέοντος: a 3 are deficient: 4 omits
- 12¹¹ 1 and 2 render ἤρεσαν or ἠνδόκησαν τῷ δράκοντι. Cp 1 Th 4⁶ ἀρέσκειν θεῷ.
- 12¹² a 1 2 3 involve κατεβλήθη for κατέβη, which the next verse proves to be the truer reading.
- 12¹⁷ 1 2 3 omit τῶν λοιπῶν, and as Hippol read ἀγίων the text cannot have been fixed: a restores the Greek independently of 4.
- 13⁶ 1 and 2 paraphrase the Greek
- 13⁷ has not 1 mistaken φυλήν for ψυχὴν?
- 3¹⁰ a 1 seem to render αὐτοχειρίᾳ ἀποκτενείται for ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτενεῖ: 3 paraphrases 1: 2 conflates. Note the fluctuation of tense (*died*, *slew* in 2 against *shall die* of a and *shall destroy* in 1) indicative of a Latin background.
- 13¹² ἔως οὗ θεραπευθῇ a 1 2 3—a genuine variant
- 13¹⁴ καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ κατοικοῦντες a 1 2 3.
- 13¹⁴ a 1 2 add καὶ προσκυνήσωσι πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς—

perhaps a gloss, though similarity of ending would account for its dropping out of a Greek text: 3 4 omit

- 13¹⁸ In the codices of the twelfth century recension the number of the beast fluctuates.

β assigns 666 in Armenian letters and adds letters which signify '100 and 200': γ has 666 in letters: δ has 666 in the text but in a later hand: α has 666 written out. The Venice codices resemble β. I believe Nerses corrected to 666 and then facsimiled the Greek numeral in his codex. The Bodleian codex 1 has 151 in Armenian letters. In 3, which is a MS. of Nerses, no number is given in the text, but what seems the first hand adds 666 in margin. MS. 2, which is recent, alone gives it in the text. There is no doubt but that 616 given in the Jerusalem codex is the original Armenian reading.

- 14³ after *χιλιάδες* 1 2 alone add the gloss based on 14¹: α 3 4 omit.
- 14⁴ The text of 1 2 arises out of a confusion of *gneal* bought with *greal* written: 3 also must have shared it, for the corrector erases and inserts the reading of α
- 14¹⁰ *καὶ αὐτός: τοιοῦτος* in α 1 2 3
- 14¹² *ὁδε κτλ.* 1 2 3 have the same paraphrase, if such it be; for the Coptic (Horner) has a similar rendering, 'But he who will endure with the saints, they' etc. α and 4 render the Greek.
- 14¹³ Here again 1 2 have the same gloss, which α 3 4 omit; and they also agree in adding *πολλῶν πειρασμῶν καὶ* before *κόπων*, while α 3 4 omit.
- 14¹⁵ *ἤκμασεν* for *ἐξηράνθη* in α 1 2 3: 4 = Greek
- 14¹⁶ 1 2 3 render as if *ἐθέρισεν τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς*—probably a gloss: *def* α: 4 = Greek
- 14¹⁸ α 1 2 3 omit the words *πέμψον* to *ὁξὺν καί*—perhaps rightly.
- 15¹ *ἔχοντας*: 1 2 3 4 render by the verb *nshanakem* which means to 'signify,' 'betoken,' 'mark with a sign,' but hardly to 'seal' for which in Rev. and in rest of N.T. the Armenian uses *knqem*. The Greek and Latin texts have no variant here. Note that 4 conflates this with a literal rendering of *ἔχοντας*
- 15³ for *δούλου τοῦ θεοῦ* α 1 2 substitute *ἐνώπιον τ. θ.* through a common corruption, and α 2 add *καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου*: *def* 3: om 4
- 15³ 2 conflates the reading of 1 with the *τῶν αἰώνων* of N* C 18. 95. vg.
- 16³ after *ἐγένετο* α 1 2 add *τὸ ὕδωρ*: 3 4 om—? a gloss.
- 16⁶ after *ἐξέχεαν* α 1 2 add *οἱ ἀσεβεῖς*—? a gloss
- 16¹⁵ Before *ἰδοὺ* α 1 2 add *οὕτως γὰρ εἶπεν ὁ κύριος*, which does not seem a mere gloss
- 18²³ after *τῆς γῆς* α 2 3 (*def* 1) add *qui oblectabantur* or *οἱ μεγαλύναντες* which owing to similarity with *μεγιστάνες* may have been lost in the Greek.
- 18²⁴ *ἐσφαγμένον*: *γεγραμμένων* α, adding *ζωῆς* after *γῆς*. 2 conflates this with the variant *ἐσφραγισμένων* read in the cursive 38.
- 19³ Before *εἶρηκαν* α 2 3 add *ἦνσαν καί*,—perhaps a gloss, as must be *δόξης* which they add in 19⁴ after *θρόνου*.
- 19¹⁰ and 22⁹. The addition of α 1 2 *μὴ πέσῃς ἔμπροσθέν μου* seems to be a gloss

- 20⁹ *a* 1 2 add καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Σατανᾶ, omitting καὶ ὁ διάβολος in vs 10.
- 20¹¹ See above, p. 79.
- 20¹² The reading involved in 1 and 2: ὃν τὰ ὀνόματα αὐτῶν γέγραπται ἐν βιβλίῳ ζωῆς does not seem a mere gloss, but a rendering of an original which had the Semitic split relative pronoun.
- 20¹² om ἐκ τῶν γεγραμμένων 1 and 2, perhaps rightly.
- 21² after κεκοσμημένην 1 and 2 add καὶ ἐδόθη
- 21³ omit μεγάλης *a* 1 2
- 21⁴ 1 2 involve θάνατος οὐκέτι κυριεύσει αὐτῶν—? a gloss suggested by Rom 6⁹
- 21⁴ Here again 1 and 2 seem to merely gloss the words οὐκ ἔσται to ἀπῆλθαν. *a* restores the Greek independently of 4
- 21⁶ 1 and 2 use the same paraphrase.
- 21⁷ λαός for υἱός in 1
- 21⁹ the reading 'ends' in *a* 1 2 is due to confusion in an uncial Armenian text, katarads with haruads.
- 21¹⁰ MSS. 1 2 4 add τὴν ἄνω, and they also add καὶ τὸ ὄρος εἰρήνης.
- 21¹⁰ after θεοῦ add τοῦ παντοκράτορος 1 2
- 21²¹ Here 4 conflates the reading of 1 2 with a fresh translation of the Greek.
- 21²² after ἀρνίον 1 and 2 add ὁ μονογενὴς (+ υἱός 1) θεοῦ θνυσιαστήριον ἀγιότητός ἐστιν. The Greek ends very abruptly at ἀρνιον, and the addition is certainly genuine text: *a* and 4, as revisions, both omit it.
- 21²³ For φαίνωσιν ἐν *a* 1 2 subst φωτίζωσιν, which the Coptic (Horner) also seems to render.
- 22² The gloss after ἔθνων is confined to 1, but 2 and 3 are lost here.
- 22⁶ Here 1 seems to paraphrase.
- 22⁷ Before τηρῶν 1 adds ἀκούων καί
- 22⁸ *a* 1 omit ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν and have a shorter text
- 22⁹ προφητῶν: προφητούντων in 1.
- 22¹³ τέλος. Version adds λέγει κύριος ὁ παντοκράτωρ: om *a* 4
- 22¹⁵ Version transfers οἱ πόρνοι after εἰδωλολάτραι: *a* omits: 4 = Tisch
- ibid.* ὁ φιλῶν καὶ ποιῶν ψεύδος. Version qui ambulant et loquuntur falsiter: *a* om καὶ ποιῶν: 4 om φιλῶν καί
- 22¹⁶ γένος τοῦ Δαβίδ. Version has Ἀδάμ for Δαβίδ, which *a* 4 retain
- 22¹⁸ after του βιβλίου τούτου MS. 1 adds: μή τις ἐπιτιθῇ πρὸς αὐτὰ καὶ μή τις ἀφαιρῇ ἀπ' αὐτῶν. *a* 4 omit.
- 22²⁰ MS. 1 = ὁ μαρτυρῶν. ταῦτα πάντα ναὶ ἔρχομαι ταχύ· ἔρχομαι.

CHAPTER VII

CODICES 2, 3, η, AND κ

THE first of these sources has been almost sufficiently characterised, though but incidentally, in my description of codices 1 and 4. It is a codex so much later than the twelfth century that it may easily have been contaminated in places from manuscripts of the recension. Here and there it may have been. Yet on the whole it presents the older form of text, notably in the section 16¹⁷-19¹⁸, where at 19¹ it alone has kept the error of the Old Latin 'of trumpets great in heaven.' Here the other sources have the correction 'of a multitude in heaven great.'

The Armenian text probably repeated this error at verse 6 of the same chapter, where κ intrudes the word 'of a multitude' in place of the epithet *mighty* before 'of thunders.' A reviser who had the Greek before him must have added 'of a multitude' in the margin against the word 'of trumpets' (*tubarum* in Primasius), and the correction has slipped into the text at the wrong place.

Although codex 3 is in the main an older text, yet there are places where it seems to have been corrected by Nerses. Thus in 2¹ the words *ὁ κρατῶν τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας* are sufficiently rendered in the other texts by 'he who holdeth stars seven,' but 3 and η (which here as elsewhere copies 3) read 'the able (*or* strong) one who holdeth stars seven.' Thus *ὁ κρατῶν* is rendered a second time, and wrongly.

Among the peculiarities of this codex 3 may be mentioned the following:—

¹² ἐμαρτύρησεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ λόγου, where Prim renders *prædicavit verbum*

- 1⁶ αὐτῷ is rendered *cuius* or *cui*. Here Omont reads *ipsi* in the Fleury MS. with the Vulgate; but Samuel Berger read *cui*, which the Armenian confirms.
- 1⁹ omit τοῦ θεοῦ and read Ἰησοῦ χριστοῦ.
- 1¹⁸ add ἐπτά before λυχνιῶν
- 1¹⁸ om ἰδοὺ
- 2¹ ὁ κρατῶν rendered twice (see above)
- 2² after κόπον add σου add *et Hebraeos et mendacium sunt*, omitting 'and thou foundest them false.' A reviser, probably Nerses, read καὶ εἰδες αὐτούς hurriedly as if it were καὶ ἑβραίους.
- 2⁵ νῦν for οὖν, perhaps another error on the part of Nerses.—om καὶ μετανόησον
- 2¹³ add τὰ ἔργα σου καί
- 2¹⁹ οἶδά σου is rendered in 2, 3 as if οἶδάς συ
- 4⁸ Here 3 presents a conflation of σαβαώθ and παντοκράτωρ, for it has: 'lord of hosts: who is, lord almighty, and who art and who is to come.'
- 4¹⁰ The omission of the words πεσοῦνται as far as αἰώνων in 3 and in the codices of the recension α β δ η κ λ and the printed text of Andreas, proves either the dependence on 3 of these later sources or the common origin of them all.
- 5⁶ omit in text ὡς ἐσφαγμένον
- 5¹⁰ omit καὶ ἱερεῖς
- 6⁷ transliterates the word ῥομφαία
- 6⁹ Subst τοῦ ἀρνίου τοῦ ἁγίου with Q and the cursives for ἦν εἶχον
- 6¹¹ om ἐρρέθη αὐτοῖς ἵνα
- 8⁵ note that 3 renders ἐγέμισεν twice over.
- 9⁸ The rendering 'I saw them' instead of οἱ ὀδόντες may be due to a hasty misreading of the latter as εἶδον αὐτούς
- 9^{12, 13} Here 3 directly renders the Greek codices Q 14
- 9¹⁵ For ἐλύθησαν 3 involves ἐλευθερώθησαν
- 9¹⁹ reads ἦν γὰρ ἐξουσία with Prim and cursive 38
- 9²¹ renders φωνῶν by mistake for φόνων
- 10⁹ add ἠνεωγμένον after βιβλαρίδιον
- 11¹ omit εἰσπλήκει ὁ ἄγγελος with Primasius and the better Greek sources.
- 11⁶ renders οὗτοι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἔχουσιν ἐξουσίαν κλείσαι
- 11⁷ read πᾶσας τὰς ἡμέρας τῆς μαρτυρίας instead of καὶ ὅταν τελέσωσιν τὴν μαρτυρίαν. So also 2
- 11¹¹ Perhaps 3 read αὐτίκα for αὐτῶν
- 11¹⁸ καιρὸς is misread as κύριος
- 11¹⁹ omits καὶ σεισμός with Q and many cursives
- 12¹¹ renders ἡγάπησαν ταῖς ψυχαῖς
- 12¹⁵ ὀπίσω is rendered 'in front of'
- 13¹⁵ om δοῦναι with C
- 13¹⁵ ἵνα καὶ λαλήσῃ . . καὶ ποιήσῃ ὅσοι ἐὰν μὴ προσκυνήσουσιν]. The rendering *quia loquebatur . . et faciebat ut qui non adorabant* may be due to a Latin original misread. The eighth century Bodleian Codex of Primasius reads *adorabant*.
- 14⁴ renders οὗτοί οἱ αἰεὶ omitting εἰσιν

- 14⁷ κύριον for θεόν with Q and many cursives.
 14¹⁸ om πέμψον . . . ὁξύ and subst ‘come thou.’
 14²⁰ om ἐκ τῆς ληνοῦ 2 and 3, with Primasius and the Fleury MS.
 16¹ om ἐκ τοῦ ναοῦ with Q and many cursives.
 16³ read νεκρόν for ὡς νεκροῦ—omit ζωῆς with Prim and cursives 6. 8. 14.
 16⁵ μόνος for ὁσιος
 16⁸ om ἐν πυρί, which Prim also omits and Q (with 20 cursives) transfers before τοὺς ἀνθρώπους
 16⁹ add οἱ ἄνθρωποι after ἐβλασφήμησαν with Q and cursives—
 ‘unto the glory of God’ 3 with *a*.
 16¹⁵ ἰδὼν ἔρχομαι] ὃς ἔρχεται 3 with Prim ‘*qui venit subito ut fur.*’
 N* 38. 47 read ἔρχεται.

It would appear, therefore, that the Paris codex 3 preserves a text which at some time or another has been retouched from a Greek codex of the type of Q, and that the reviser often misread his Greek. But in any case such a revision, so far as it can be traced in this codex, was perfunctory. For the rest this codex 3 preserves many ancient readings, especially of Primasius, absent from the other sources. In a vast number of passages it agrees with 2, and sometimes with 4 against codex 1, and in such cases must generally preserve the oldest form of Armenian text.

CODEX *η*

This codex is accurately reproduced in the text of Zohrap, and in the reprint of the London Bible Society. It belongs to the same family as *αβγδεκλ*, but in the first few chapters it constantly shews the readings of 3, as I have remarked above. It may be an early and tentative form of the recension.

CODEX *κ*

The same remark holds good also of *κ*, which like *η* preserves not a few variants of the older text found in 1, 2, and 3, but specially in 1. Its text is often a conflation of the normal recension *α* with the texts 1, 2, or 3. And a nice problem arises in regard to the relation of this codex to other texts of Andreas. On the one hand it contains, as I have said, especially in the earlier chapters, a number of variants found in the pre-Nersesian texts. On the other hand it

shares with another codex of Andreas, λ, which has next to none of these older variants, certain errors and lacunæ, *e.g.* at 1¹⁶ *elanéin* for *erevéin*, 2¹ *ashtidsanatz*, and at 1⁹ a lacuna which embraces from *ἐν τῇ θλίψει* to the end of the verse as well as a line of commentary. It is therefore necessary to suppose that κ presents the text originally appended as lemmata to the Armenian commentary of Andreas, and that λ and other texts of Andreas were generated by the removal of these remains of the earlier text, absent from the normal text of the recension found in α β γ δ and most other codices.

In sum it would appear that in η and κ we have two rival, but earlier stages of the recension, or rather essays at recension; and the two are not based upon a single ulterior text, but on two such, of which the one, namely that on which η rests, was identical, or almost so, with 3; while the other, on which κ rests, was more akin to 1 and 2, though not devoid of many features now met with in 3 or 4 alone. This hypothesis is, I admit, a difficult one, for it is hard to conceive how two texts preserving such different elements of the earlier text can both be stages leading up to the same ultimate text α. Perhaps, therefore, we ought to modify it, and suppose that the development of the recension was as follows:—

First, the recension κ. This may have been attached to the version of Andreas made in A.D. 1179; for one of the colophons of Nerses assures us that he then revised the text of the Apocalypse from a Greek MS.

Second, the recension as we have it in α emerged later on in 1198, and was obtained by removing the older readings which in κ are not yet discarded.

Third η was generated partly by a fusion of α with the existing codex 3, partly by a wholesale correction of 3 from α. As I have said above, p. 70, the codex 3 has in a hundred passages had its older text effaced and that of α written over it. May not the text η have been prepared from this codex so rewritten? At the same time in the section 16¹⁷⁻¹⁹ the text of 3 was substituted for that of κ, which, however, already closely approximated here to that of 3.

I do not feel absolute confidence in either solution. The problem is intricate, and perhaps insoluble without further knowledge, which is not ours at present. Luckily the matter

is not of first-rate importance. So much is clear, that η and κ are in all but a very few passages identical with the α texts, and their retention in those few passages of variants belonging to the codices 1, 2, 3, 4, corroborates the view that these four codices preserve a text both older than α and independent of it.

That the English reader may be able to form his own judgment on these points, I herewith tabulate the readings in which η and κ diverge from the normal α text. In each passage he must refer to the critical apparatus printed in pages 3 to 60, in order to ascertain the readings of α from which η and κ deflect. And he must not forget that except in the passages tabulated η and κ , and I may add λ , shew a text identical with α . I have generally added in brackets after the variants an indication of the older texts to which η κ λ adhere:—

Table of the variations from the normal α text of the
manuscripts η , κ , λ

CHAPTER I

- 1 *retain* whatever η —om *his* before angel κ λ —‘to his servant John who witnessed the witness of the word of God and the witness of J. C.’ η (3)
- 2 *retain* shall read out or listen to . . . and shall keep η
- 3 *retain* From John and which are η
- 4 ‘John saith to the seven’ κ —‘peace from God the existent’ η —seven of the spirit κ λ (4)—om *is* κ λ (3)
- 5 ‘from the dead’ κ λ
- 6 *whom* for *him* λ (3)—om *and might* κ —add *now and* η (3)—add *Amen* η (β 3)
- 7 om *with the clouds of heaven* κ λ —‘they shall see all races and they’ κ λ —‘they shall see him all races, and there shall see him extremes of earth, and they who pierced him all upon earth, and they shall mourn over him. Yea, amen.’ η
- 8 ‘I am Qê’ η —om *Lord* η (3 4)
- 9 ‘oppression’ η (3)—retain *by name* η
- 9 om *of God* η 3—10 *dominica die* η (3 4)—add after me a great η (cor 3)—retain the voice η —11 *retain* which are η
- 11 Thivaira η (3)
- 13 ‘of the seven’ η (3)—retain garment and om down . . . feet η (1, 3)
- 15 ‘Libanan refined fiery’ omitting amidst a furnace κ λ
- 16 om hand κ λ —a sword two-mouthed η —appeared] κ λ *subst* proceeded *elanêin* (by error)

- 17 *retain* to me η λ ——‘I am first and I am last, and I am’ η (3)——
 ‘the same who’ η . 18 ‘now and ever and to æons’ η ——*add*
 Amen η κ λ (3)
 20 *om* of *after* and η ——‘angels of the seven churches’ η ——‘and the
 seven *angels* are the seven churches’ κ λ

CHAPTER II

- 1 he] the able one η (3)——*retain* stars seven in his right hand η ——
candlesticks] κ λ have in common the corruption *ashtidsanatz*
 = ‘degrees’
 2 *retain* I know . . . thy toils and thy patience . . . bearest not . . .
 who call . . . and are not and Hebrews and they lie η (3)——
om and toils κ ——*om.* and thou foundest, etc., η (3)
 3 *retain* and in tribulation η (13)
 5 *add* now η (3)——*om* will κ
 7 *retain* of hearing η κ and holy κ ——*read* he that shall be found, etc.,
 κ as in 2
 8 ‘angels’ κ —— κ *adds* or *ên* with 2 but otherwise agrees with a 1
 9 *retain* for κ ——‘who affirmed themselves to be Jews and saints’ κ
 ——*retain* synagogue κ
 10 $\mu\acute{\epsilon}\lambda\lambda\epsilon\iota\varsigma$ κ (γ)——‘cast *some* of you’ κ ——*retain* stand thou firm
 and κ (1, 2, 3)
 11 *retain* holy κ (1, 2)——‘he that shall be found victoriously (cp. 2)
 let him not fear unjust the second death’ κ (by conflation)
 13 ‘and *where* thou dwellest’ κ λ (γ)——‘But thou holdest my name,
 and hast not denied my faith in that day, who were witnesses faithful
 concerning me, they who also died among you in the tempting in
 which Anthipatros my witness faithful was, since my witness faithful
 is every one having faith who was slain among you’ κ (which in the
 rendering of Andreas’ commentary as in the above text substitutes
Anthipatros for *Anthipas*).
 14 *retain* with the daughters of the gentiles κ
 16 ‘only do thou’ κ (3)——‘against *him*’ κ (2 3)
 17 *retain* of hearing η κ and holy κ ——‘and I will mingle him in the
 number of saints in whom is written a name of him (*nora* for *nor*
new) in the writing which no one knoweth’ κ
 18 ‘likened’ κ
 20 *om* much κ ——Zezabel κ λ
 21 *om* and they repented not κ λ
 22 *retain* evil κ
 23 ‘slay with sword with death’ κ ——‘search hearts and reins and I
requite you each’ κ
 24 *retain* that do believe κ ——‘however I will not cast on you another
 burden, what ye have’ κ λ
 29 *retain* of hearing η κ and holy κ . Here ends collation of λ .

CHAPTER III

- 1 *om* and κ
 3 ‘how thou receivedst and heardest, and’ κ (24)

- 4 *retain* But κ
 6 *retain* of hearing $\eta \kappa$ and holy κ ——‘to the faithful churches’ κ
 7 ‘of the Philadelphians’ η (3)——*retain* and the true κ ——*retain* my word κ
 13 *retain* of hearing κ
 15 *after* lukewarm *add* and neither hot nor cold *all the a texts*
 16 ‘Thou art about to be vomited out of my mouth, and I will judge thee out of thy mouth’ κ (1, 2, 3, and conflation)
 19 ‘take zeal and repent’ κ (1)
 20 ‘thy’ κ (γ)
 20 ‘I go in to him and he with me,’ and *om* the rest κ
 22 *retain* of hearing and holy κ

CHAPTER IV

- 1 *retain* all this η ——of the first which η (3)——*retain* time η
 2, 3 For these verses $\eta = 3$
 5 *tr* of flaming fire κ
 6 *retain* there was η ——*om* and round the throne η ——and they were full of eyes before and behind η
 7 had the face of] like unto κ (4)—— κ inverts the order of the third and fourth beasts
 8 *retain* about and within they were full of η ——*om* And η (3)——Holy three times η
 8 *om* God κ
 9 *retain* glory and $\eta \kappa$
 retain praise κ
 10 *retain* they laid η ——‘saying’ η
 11 ‘worthy art thou, Lord our God holy’ η ——*retain* and power η ——‘didst fashion’ η

CHAPTER V

- 1 ‘and sealed’ η
 3 nor . . . earth] in η corrector queries these words
 3 *retain* and to look into it η
 4 *om* it *after* see κ
 5 *retain* weep η ——‘to open the book and to loose the seven seals’ η
 6 *retain* I saw η ——*retain* in the midst η ——*tr* a lamb slain stood κ ——‘which had’ η ——‘eyes seven’ η ——*retain* which are η
 8 ‘before him’ κ
 9 *om* And κ ——‘unto adoption of God’ κ (23)
 10 ‘kings and priests’ η
 13 ‘on the throne *is* the lamb’ κ

CHAPTER VI

- 1 ‘the lamb opened one of the seven seals, *the first*, and’ κ
 4 *after* sword *add* wherewith he shall harm the habitants of earth κ (cp. 1)

- 6 *retain* which were saying κ ——*retain* shall not be κ
 7 *om* a voice κ
 8 *add* reddish *before* shlorhos κ , *but otherwise agrees with a*
 11 'all souls of men sealed' κ ——'until these *shall fulfil their time*
 their' κ ——'are about' η ——*retain* And then etc κ (1)
 12 'and there was' κ
 14 *om* book κ
 15 'and captains' κ

CHAPTER VII

- 4 *om* that they were η (4)——*om* of tribe κ
 15 *om* and he that . . . in them κ

CHAPTER VIII

- 4 *read* that is *for* which are κ (23), *and into for from* (with 2)
 5 *retain* the trumpets κ
 8 'a mountain great, fire burning' *and om* with κ
 10 *add* of waters κ (24)
 12 *retain* the trumpet κ ——'angel trumpeted' η ——*after* night like-
 wise *add* and day was not κ (cp. 3)

CHAPTER IX

- 1 *om* to earth η
 6 *om* the earth . . . therein η ——'in that day' κ ——'they shall
 desire' κ
 11 'Algabon' κ
 19 *retain* of the horses κ
 20 'which see not, neither hear, nor can walk' κ

CHAPTER X

- 2 *om* foot *bis* κ
 9 *retain* for the book κ

CHAPTER XI

- 7 'the beast goeth' *and om* that κ ——'and shall make' κ
 8 'of their cities' street great' κ ——*om* after the spirit κ ——*retain*
 and Babylon κ (1, 2, 4)
 11 *retain* shall fall κ (1, 1, 3)——'all who behold them' κ (cp. 4)
 12 *retain* from heaven κ
 15 *retain* Jesus η
 18 and season] unto the season κ
 19 'of the covenant of God' κ

CHAPTER XII

- 3 'upon his head' κ
 5 *om* of heaven κ
 10 'before God *and our Lord* by day and night' κ (2)
 12 *om* all κ
 16 *om* earth *before* opened κ

CHAPTER XIII

- 2 *add* was κ (2, 3, 4)——‘as the mouth of’ κ (3, 4)
 3 *om* whole κ
 5 *om* to work *but retain* to war *as far as* victory κ ——forty and two κ (1, 3)
 10 κ *retains* shall destroy . . . of God *as in* 1
 13 caused] *lit.* gave; κ *adds* command
 14 ‘which were given’ κ (4)——*retain* And there κ (1, 2)——‘which hath the wounds of the sword and shall live, which up top of the sword lived’ κ
 16 *retain order* and poor and free κ ——‘give a sign on’ *and om* them κ
 18 ‘For the number was a name of man, and number of his name is this 666’ κ

CHAPTER XIV

Collation resumed of λ

- 1 *om* who had . . . foreheads λ
 3 *retain* who were standing . . . earth κ (1, 2)
 4 ‘and in every hour they go after’ κ ——‘these were chosen of men in sight of God and of the lamb and wrote upon their forehead name of God father of the lamb’ κ (a conflation of *a* with 1, 2, 3)
 5 *retain* mouth η
 6 ‘And I saw *and behold*’ κ ——‘gospel (*or tidings*) eternal of life, and he came, gospels’ κ (1, 2, 3)
 7 ‘God the maker of’ κ
 9 ‘*shall* worship’ κ
 10 ‘cup of ire *of God*’ κ
 11 ‘worship’ κ (4)——‘worship the image and received stamp and writing of number of his name’ κ
 12 κ = 1, only reading *receive* for *have* and ‘they are saints who’
 13 κ = 1, but reads *that it* with γ 4, *fallen asleep* with *a*, *season* with 2, transposes *labour and trials*
 15 *om* with voice . . . saith κ
 16, 17 Verse 16 is omitted in $\alpha \beta \gamma \delta \eta \kappa \lambda$ Andreas; verse 17 in *a* η
 17 *om* which is κ
 19 *om* on the earth κ (3)——*retain* therefore η

CHAPTER XV

- 1 ‘which had seven wounds the last to betoken the end’ κ
 3 *om* God κ
 4 ‘fear and worship and glorify’ κ
 4 *retain* to all the world κ
 5 *retain* that κ ——‘behest of’ κ (2)
 7 ‘And from the midst’ κ
 8 ‘*was* able’ κ ——‘temple *of God*’ κ

CHAPTER XVI

- 3 *om* dead κ
 5 *add* of the waters κ (24)——‘which exists and who is and is holy’
 7 *om* a voice η
 9 *retain* nor gave glory κ
 12 *om* from κ——*om* great κ——‘he dried up his’ κ
 14 to kings all of earth η
 17 *add* the end of all earth κ (2)
 21 ‘blasphemed God in themselves and in heaven’ κ
 ‘and violent *exceedingly*’ κ

CHAPTER XVII

- 3 ‘in spirit *holy*’ κ (cp 2)
 5 *om* of earth κ
 8 ‘and *is* not’ κ——‘are not’ κ (2)
 10 ‘and the other *hath not stood*’ κ
 13 *om* they give κ
 16 ‘shall see *naked* the’ κ
 17 will] *add* and to make her naked and desolate κ——‘until there be fulfilled *the mystery of the word of God*’ κ
 18 ‘sawest *naked*’ κ——‘kingdom over kings of’ κ

CHAPTER XVIII

- 1 *after* from heaven *add* from the throne of God κ
 1 and earth] for earth κ
 2 ‘of *all* devils,’ λ
 3 ‘of her’ and *om* fornication κ——have fallen] do drink κ
 4 and of . . . receive] retain η
 5 ‘her sins have touched even heaven’ κ
 7 ‘sorrow and torments’ κ
 ‘and I will not be a widow nor desolate, where also I shall not ever see sorrow’ κ
 8 ‘*all* plagues, death’ κ
 8 ‘burnings with fire’ κ (2)——‘judged them’ κ
 9 ‘smoke of burning of her torments’ η
 10 ‘And afar’ κ (2)
 12 ‘byssus and purple and blue and scarlet and gold-thread’ κ——*om* ‘all vessel’ *prima vice* κ——‘vessels precious wooden’ κ
 13 *tr* sheep and cattle κ (2)
 14 ‘shall depart’ κ (2)——*om* is gone from thee κ
 15 *retain* standing κ
 17 ‘from places to places’ κ——‘and sailors who in seas find enjoyment and whosoever with net work’ κ
 20, 21 For these verses κ = 2
 22 *om* heard κ
 23 ‘And light of torch shall not appear in thee, and sound of mill shall not be heard in thee, and voice,’ etc. κ

- om* because . . . nations κ
 24 'of all sealed written in the' κ

CHAPTER XIX

- 1 multitude] *add* of peoples κ
 2 'that harlot' κ (2)
 4 'down on their faces' κ (2)
 6 'of waters many, as voice of a multitude of thunders' κ——Lord
 God *and om* our κ
 8 'white and pure and gleaming. For byssus pure and white is
 righteousness of the saints' κ
 12 *retain* as κ
 14 of heaven] of them κ——*retain* white η
 15 'shepherd the races of men with' κ——'fury and of wrath' κ (3)
 ——God] Lord κ
 16 *om* a writing κ
 18 *om* and flesh of mighty ones κ
 20 'receive the *seal* of the beast and the *worship* of his filthy image' κ
 ——them] him κ

CHAPTER XX

- 2 'dragon great' κ (4)
 4 'other thrones' κ
 9 *retain* and their . . . astray η κ
 10 *retain* unto . . . æons κ
 11 'great and white' κ
 15 κ subst for this verse: This is death the second, which is a lake of
 fire κ

CHAPTER XXI

- 6 from springs] a spring κ
 9 'and he spake' κ (2 4)
 10 'the city great and holy of the mountain, Jerusalem, and the
 mountain of peace, that it came down' κ
 11 *retain* there was η
 12 'very great and lofty and they had' κ——'names of several' η
 16-18 In η first hand writes *breadth*. *And* as far as *precious* over a
rasura
 20 *add* emerald *before* chrysoprase κ——*add* chalcedony *before* amethyst κ
 22 *add* the only begotten of God altar of holiness κ
 23 'her lamp was the lamb of God' κ

CHAPTER XXII

- 2 'a tree' κ
 9 *om* Do . . . God κ
 16 'I root and seed from David' η
 20 'Amen. Come thou, Lord Jesus' κ

CHAPTER VIII

THE ETSCHMIADZIN CODEX

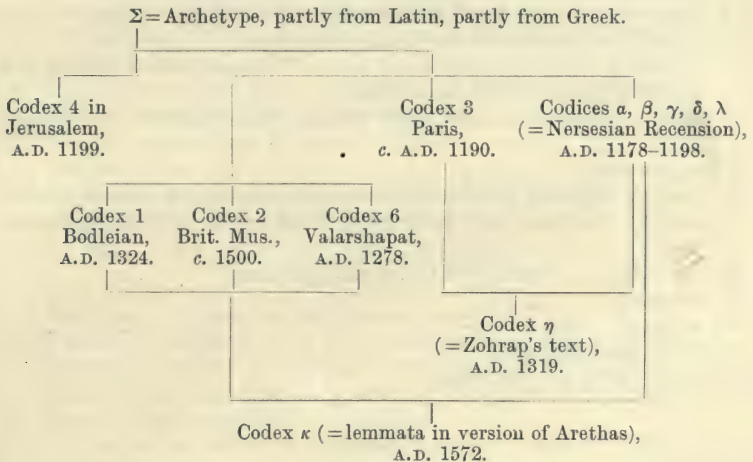
A COLLATION of this codex, which I almost despaired of obtaining, when I wrote in Chapter II. upon the Sources of the Text, reached me in the month of August 1906, not too late for me to add it here. It turns out to be a text almost identical with codex 2, with which it shares not a few corruptions. It is certainly a text uncontaminated by the Nersesian revision, and therefore of prime importance in determining the physiognomy of the earliest form of the version. It is very striking to observe that in 19^{1 and 6}, it renders the Old Latin *turbarum*. This form of reading I have not found elsewhere, except in the Old Syriac text edited by Dr. Gwynn (see above, p. 126), which elsewhere shews little or no trace of Latin influence. It may be observed in passing, that the Old Coptic fragment published from a fourth century papyrus by Clédât in the *Revue de l'Orient Chrétien*, for 1899 p. 263, displays, like the Armenian, many signs of Old Latin influence, e.g. in 3⁹ it renders $\gamma\nu\omega\sigma\eta$ read in \aleph alone of the Greek codices, but rendered in Primasius and the Armenian codex 4.¹ Very definite traces of the Old Latin are present in it at 4⁹, where it has the sense *cum darent* (or *cum dederant*) . . . *cadebant* . . . *adorabant* . . . *mittebant*. Here is a problem similar to that which besets the Armenian version.

In matters of orthography, the Armenian Codex 6 is one of the oldest I have come across, rivalling the ninth century Paris codex and the uncial Ritual of San Lazaro. With the latter it displays the form *Qoow* for *Qow*; like the former, it

¹ At 3¹⁸ it omits $\mu\epsilon\rho'$ $\epsilon\mu\omicron\upsilon$ with the same codex. At 4⁵ it renders 'out of the thrones' with Armenian codex 6, but here the Armenian plural may be explained simply as a corruption of the singular.

has, except in rare instances, the short *ě* instead of the long *ê*. Nearly all its corruptions are of the kind which arise in transcribing an uncial.

With the aid of this codex the pedigree of the Armenian MSS. may be drawn out as follows:—

It should be added that Nerses inherited codices almost identical with 1, 2, 3, 6, and rarely shews a knowledge of the type 4.

A COLLATION OF CODEX 6 WITH CODEX 1

The following table presents the variants of Codex 6 from the English text as printed on pages 3-60; and for purposes of this collation, the matter italicised in those pages is regarded as belonging to Codex 1, although it really represents matter omitted therefrom. In printing the variants of Codex 6, I often italicise the words altered or added by it. An asterisk signifies that the variant of 6 may have arisen out of the text of Codex 1, or *vice versa*, by a simple and obvious corruption.

CHAPTER I

- 1 of which *things*—*what* is about
- 2 whatsoever he saw, and blessed is he etc.
- 3 near] *mauteal* 6: *maut ê* 4: *mertseal* α 2 3*

- 4 and peace from *God who is unto æons and before æons, who came and which is to come and from the seven power (sic) of the Spirit before*
 5 *of the dead*
 6 *om* and his——*om* to him——*om* of æons
 7 *om* of heaven——and there shall see *him* all *races* of earth. Yea, amen
 8 *om* and he saith——the Lord *God*
 9 kingdom and with much boldness unto Christ Jesus. I was——was] *ei* 146: *elê* and 23——*om* Christ (*after* Jesus)
 11 *om* which are——in Pergamon and in Thivatir and in Sardia and in Philadelphia and in Lavodikea
 12 And I *turned* to see the *voice* or who spake with, and *in turning* I saw
 13 *om* garment
 14 And his head and *locks* white as snow and his eyes (6 renders *hair* by *wars* 9: the other sources except 1 which omits use the equivalent *her*)
 15 *om* refined . . . furnace——as of *and om* voice
 16 *om* sharp
 18 of æons. *Amen*
 19 thou *sawest* and what
 20 in my right and the seven

CHAPTER II

- 1 *om* hand——of the candlesticks *and om* seven
 2 and toils *and om* thy——*call om* and were not——false *apostles*——*om* and borest them
 3 *om* and hast toiled
 4 But I say also unto thee that thy love first thou didst quit
 5 thy *tower* out
 6 this *do thou*
 8 write: Thus——saith he who is beginning and end (note that γ 126 and Arethas use *katarads* to render *end* in this passage: 3 uses *het'in*: 4 *ar yapayn*: a β and most codices of Nerses' redaction *wakhtsan*——dead *and lived* *and om* for our, etc.
 9 *om* and labours——*but* thy poverty for riches shall be, for the trials and the blasphemy which do speak the Jews I hear, that they reckon themselves and are not, but
 10 trials and it is for you to suffer tribulation days ten
 11 *He* that shall
 12 angel——*om* saith
 13 *om* thy works and——*om* set——*thou* holdest——faith *and in this day* every one who *was* a witness faithful, for my sake they died——among some] 6 has the corruption *ar i kolmaus* of 2
 14 Here again 6 shares with 2 the corruption *haseal e*——Baalam——*om* for them
 15 Thus *he saith* and thou——of Nicolaus]. Here again 2 and 6 misread the proper name and corrupt into *i kolmans* = into regions

- 16 *om* therefore and subst with 2 the phrase ibatz = 'outright,' which must be a corruption of the word baytz = 'only' of 3—against him with
 17 *om* of hearing—*om* holy—He that be found victorious, I will give him food the manna budding forth (with 2 3) and I will give him the writing of holiness, and I will mingle him in the number of saints (him) in whom is written a name new which no one knoweth save only he that receiveth
 18 angel of the T. church—whose are eyes
 19 Thou knowest thy works and love and faith and stedfastness of thy patience, that
 20 But there is also to say—*om* much—declares—teaches
 21 of their fornication and they repented not
 22 tribulation, and they repented not of
 24 learned] heard
 26 and shall keep until the goal my works, I will give him
 27 shepherd him with—shall he—as also I

CHAPTER III

- 1 Sardicans'] Adrians'—hath seven graces of
 2 watchful] *zvarthun* with 1 2 3—which thou didst set in thy
 3 receivedst, and as thou heardest, and keep—*om* I come . . . unto thee—and thou art—robbed, of whom one knew not in what hour the robber will come. But thou
 4 who were not defiled in their—whites, that they might become worthy to be found victors, they shall receive garments of white, and I will not efface their names
 7 angel—holy one, true
 8 *om* before—shut it—*om* of grace
 9 = ecce do synagogæ—Judæans] Jews—my feet
 10 I have kept—when he shall come
 11 *om* behold—hold thy powers, let (so 2 by a corruption into *zêruthiuns* of *zorunis*)
 12 *om* pr and—the name of my God, and the name of the city of my God, and I will give them my name, the new of J.—of my God—my name new
 14 angel—of the *Laodiceans*, and *om* church—tr true and faithful—*om* of God
 17 and will become—*om* and weak—poor] *aldjam* an uncial corruption of *alkhat* = poor
 18 advise] converse *—precious] white—body] nakedness
 19 *om* and I . . . chasten thee
 20 and will sup with him
 21 down with my father on his throne—and *om* of glory

CHAPTER IV

- 1 the dome] a door or doors—*om* which before spake—*om* to me
 2 and in the hour there was a spirit holy
 3 of a stone

- 4 *om* were sitting——*om* they had
 5 out of the *thrones*——voices *dread* and *wonderful* and seven——*om*
 which are——and seven *power* (sic) of the Spirit of God——glass
 like to the whiteness——before and behind——*tr* and the third beast
 like an eagle flying and the fourth beast like unto a man
 8 *om* upon six——and said] saying——*om* God
 10 and said] saying
 11 worthy *is* the Lord *our* God——power] praise

CHAPTER V

- 1 *om* that he had——*om* seven
 2 to open *and shut* the book
 3 *om* was found who——*om* nor . . . earth
 4 *om* and loose its seal
 5 *om* there——*om* and he is worthy
 6 and it] which——powers of *God* which
 8 the *four* beasts——and they] who——harps and censers——which *are*
 9 *om pr* and——a hymn new they gave and say, worthy art thou to
 take——*tr* and tongues *after* Gentiles
 10 *om* And hast . . . reign
 11 And I saw and heard voices of angels around the throne——*om* many
 ——of them thousands of thousands and myriads of myriads
 12 *they* were——riches and wisdom and praise and honour and glory
 and praise
 18 throne, *is* the Lamb——*om* exalted——*om* of æons

CHAPTER VI

- 2 came a conqueror that
 4 *om* another
 4 *om* to take *before* a great——*om* all
 5 I saw that there went forth a horse (*and om* and behold another)
 8 and there went forth a horse (*and om* I saw and behold)
 8 *om* authority
 9 *tr* the fifth seal——all *slain* because of the word (*and om* because of
 God and)
 10 and *not* exact
 11 *was* given them a robe
 12 wholly to blood (*and om* became)
 13 *om* leaves of
 14 heaven] Arm *erkin* : 2 and 6 have the corruption *erkir* = earth
 14 *om* book——*tr* mountains and islands
 15 magnates] rich ones
 17 stand] 6 has the corruption *keal*

CHAPTER VII

- 1 *And* after——corners] regions *kolms* in 6 which over line is corrected
 to *holms* = winds——*om* And they held the four winds of the earth
 ——*om* a wind

- 2 *om* and sea, And
- 3 earth *and* sea *and* trees——*after* God *add* on their foreheads (by conflation)
- 6 tribe] stock *bis*——*om* of the sons of Joseph etc.——*om* of the tribe of Manasseh etc.
- 7 of the *house* of Shmavon (and so in the next two clauses)
- 8 of the *seed* of Zabulon 12,000 sealed. Of the *seed* of Joseph 12,000 sealed. Of the *seed* of Benjamin
- 9 *om* and *and* all——*om* and *after* number
- 10 they *were crying and* were saying——*om* of the Lamb
- 11 they *fell* down before the *throne* on their faces and were——and said] saying
- 12 Amen, *and*——*om* and thanksgiving
- 14 And I said——made *them* white
- 15 *om pr* And——*om* on the throne
- 16 thirst *more*, nor

CHAPTER VIII

- 3 *at* the altar——*om* unto him
- 4 incense, that is prayers——*into* the hands of the angels
- 5 *om* great——*om* great
- 6 to sound the seven trumpets
- 7 *after* trees *om* it burned up
- 8 *sounded* trumpet——the *second* part
- 9 and which *have* (*om* things)——*and* were destroyed *and add* and the third part of ships was swallowed up
- 10 *sounded* trumpet——fountains' *waters*
- 11 *om* was——*om* and the third . . . bitter
- 13 dwelling] fallen with 2——when there shall be fulfilled a voice——hereafter *and* in

CHAPTER IX

- 1 saw that a star *was* falling from heaven to earth
- 2 *om* and . . . abyss
- 3 *om* and their stings
- 4 *all* trees——seal of *God* upon——foreheads
- 7 of horses——*om* and their . . . man
- 9 and they had breastplates
- 9 *om* the sound
- 10 *om pr* and——scorpion, and in their tails was authority
- 11 Albagoyn
- 12 two woes are to——*om* quickly
- 13 *om* of gold
- 15 year] *om* with 3——the *second* part
- 17 *om* on them
- 17 tails] hyacinths——head *bis*
- 18 men, *and* by fire and smoke and brimstone
- 19 serpent——had *on* their heads whereby they were destroying all
- 20 *om* who——strokes] wounds——but those who repented——*order* and of brass and of stone and of wood——*tr* nor hear nor walk

CHAPTER X

- 1 *om* strong——*come* down
 2 a book opened and he set——upon *earth*
 3,4 *om* with their . . . write
 4 a voice of *God* from
 5 feet——*om* his other upon——*om* and *before* raised
 6 by the living to æons of æons——*om* heaven . . . and the——*earth*
 and *all* that is——them] it——that time other no more abides
 7 days
 8 spake *with me* and said *to me*——*tr* open *after* book
 9 *om pr* And——*om* to me——*it is* sweet
 10 hands——*om* it *after* swallowed——*om* it was . . . ate it
 11 and saith to me the angel——*tr* unto peoples and Gentiles

CHAPTER XI

- 1 worshippers
 2 *om* that
 4 *om* of all *earth*
 5 they] he
 6 *om* *earth* . . . over
 7 *om* and when . . . finished
 7 testimony] prophecy——then] and
 8 of *their* city
 9 *om* them——*om* all *before* tongues——that *it* remains
 10 *shall be* glad and *they* rejoice——so as to] and they——bring] send
 ——tormented (and *om shall*)
 11 a spirit living of *God*——*om* stand erect
 13 *tr* And there was etc.——men *about* seven——*om* great
 15 Seventh angel sounded trumpet——*in* heaven——*tr* the kingdom
 all——*om* and of his——upon *earth*] over all——of æons. *Amen*
 16 before *God* on their thrones
 17 *om* *God*——*who art* unto æons and who is, who hast taken thy power
 great
 18 is come thy wrath and season of the enemy, of judgement condemned,
 to give——*om* and *after* great
 19 *om* which is *bis*——there *were*——earthquake

CHAPTER XII

- 2 shrieked] travailed——*om* and in many
 3 *om* exceedingly
 4 seventh] second——*from* heaven
 5 *om* and . . . throne
 6 was prepared for her there a place by *God*, that they may there
 feed her
 7 *om* against them
 9 and the
 10 *in* heaven *that it* said

- 10 who were accusing them before God and our Lord day (*and om Jesus Christ*)—they *appeared* not the
- 12 therefore the heavens were glad—*om* unto you—wrath much, he saw that much time he abode
- 14 *om* two—she *was* fed—a time and times and half
- 15 *om* many
- 16 water] river
- 17 *om* with the woman and—who *kept*—God *which* is—of God J. C.

CHAPTER XIII

- 1 *om* great—*which* had—his horns] him—a name, blasphemy
- 3 *om* was
- 4 thus: And he gave his kingdom unto the beast, because they were worshipping the beast and were saying 'Who are like unto the beast or who can war with him
- 5 a month] authority—to work war great * against—*add* authority to make *before* victory
- 6 *om* holy
- 7 *om* there was . . . authority—*om* and tongues and peoples
- 8 For there worshipped him all
- 9 whoever hath—let *him*
- 10 shall die—from God
- 14 And *he* led
- 14 with signs which was (*sic*) in his hand in the sight (*and om* to do) —make] cast *—which hath the—that *he* shall
- 16 *om* freemen—a sign
- 17 shall be able—if not *they who* have the sign of writing, the name of the beast, which is number of his name
- 18 reckon the name and number—*tr* is of a name of man, and the number of his name is this, a thousand a hundred one.

CHAPTER XIV

- 1 *om* who had his name and—of *their* Father—*om* was
- 2 *om* voice
- 2 many, *and*—*om* of thunder . . . were voice—of a harper
- 3 before *his* throne (*and om* of God)—learn] see (a rendering of *εἰδέναι* as if *ιδεῖν*)—songs] *erss* ? for *eress* = faces by corruption of *ergs* = songs—around the throne on—who *are*
- 4 *om* and are—hour *following* after—These were written of men and were written upon their foreheads the signs of God father and
- 5 falsehood] guile
- 6 *in mid* heaven, *who* had —*who* being come
- 7 *om pr* and—and *he* said—worship God who—and all well-springs of waters
- 8 drunkenness, through wrath of her fornication. She made drunk,
- 9 *or* receives writing of his sign
- 10 from the unmixedness of ire

- 11 *was* not——*not* by day and *not* by night——worship the beast's image and the beast or who receive——*of* his name
 12 and *receive* not his seal in themselves, they have received, saints who keep the behests of God——*om* Christ
 13 *that it* said——*do* die——and attain not——from all labours (*and om* many trials and)——*om* alone
 14 *om* and *after* saw
 15 another] an——*om* Thou . . . cloud
 16 and he cast who was sitting his (*and om* upon the cloud)——*all* the dwellers
 17 heaven, having he also
 18 = cuius erat auctoritas eius——and voiced——*om* unto
 19 *om* And the angel . . . thereof

CHAPTER XV

- 1 other signs in heaven marvellous. Angels——*to* betoken——*was* ended
 2 *tr* of the image and of the beast——*om* of the number of his name.
 3 *his* lamb——*om* How——true are Thy *ways*, King of all Gentiles (*and om* Lord . . . and)
 4 *om* and glorify——*om* holy——alone in holy ones art worthy——*om* of worship——*has been* manifested before all the world of earth
 6 angels seven and they had behests of seven
 7 and from amidst——*om* of gold
 8 was able] dared——by the seventh angel

CHAPTER XVI

- 1 *from* the temple——seventh angel
 2 the bowl golden first——plagues *upon earth* and upon men——and were worshipping him (*and om* his image)
 3 *om* dead——and every soul *living*, which were——*was* destroyed
 4 fountains] wellsprings——*they* became
 5 Righteous the existent and he is holy
 6 and therefore blood gavest thou to drink
 7 *om* almighty just and true] for in truth
 9 gave him glory (*and om* to God)
 10 *om* became
 11 *om pr* And——anguish] days * (so also 2)——*om* and *before* in pain——*om* of their works
 12 *om* great——*om* his *before* water——*from* the rising
 14 worked] had——king of the earth and to gather——a day of the Lord our God
 15 speaks *in the* night——may not be made naked and walk about
 16 *they* will——Armakedôn
 17 heaven] the temple and——*pass the end of all*
 18 *om* And there . . . thunders——and there was an earthquake, etc. (as in 2)
 19 and 20 *as in Cod* 2
 21 hail very great of the weight of one (and the rest of verse as in 2)

CHAPTER XVII

- 1 *om* a certain—who had (*habebat*) a cup (*om* seven)—come *hither*
—*she* who
- 2 earth] the world—wine of drunkenness of her
- 3 desert, *and there was on me* a spirit *holy*—a woman *seated*—*om*
and full was he—with a name—heads] crowns
- 4 the woman having arrayed herself in—*om* and with precious stones
—*had* in her hand a cup golden, full of all pollution and all filth
of fornication
- 5 a name of mystery—B. great, mother of fornication and all
pollution of her earth
- 6 and of the (*om* with blood) witnesses of Christ, and
- 7 I tell a—=*et bestiae quam sedet super eam* *femine et illa portam*
habet—*tr* horns ten
- 8 thus: the seven heads and ten horns of the beast which thou sawest,
which were and are not prepared to go up
- 8 wonder, the dwellers of earth, who are not written in—world,
whom thou sawest, the beast which was and is not
- 9 a man wise in understanding will comprehend that there are seven
mountains which the woman sits upon them
- 10 and they are seven kings. The five are fallen and one hath (*or* holds)
yet and another is—come, a little time hath he
- 11 beast which thou sawest which is and—seven *and of the five*, and
unto perdition is about to proceed
- 12 Sawest, they too kings (*om* ten)—*their* kingdom—received, but
they receive, and stand rulers in one season; and they receive
authority with the beast—These in concord come, and power and
authority to the beast they give
- 14 These with the beast * do war and the lamb conquers them; for the
lamb is Lord of lords
- 15 *And* the waters—where *sat*—peoples
- 16 sawest, *and the* beast, they shall hate * the strumpet, and desolate
shall they make her naked
- 17 hearts, *to make her naked desolate*, and to give—the kingdom—
fulfilled the mysteries and words of God
- 18 =*et quam nudam vidisti eam est*—earth] kings

CHAPTER XVIII

- 1 an angel that he was descending from above from the throne of God
who had
- 2 out in might of his voice and said—*before* Babylon *insert* second
—*om* prison . . . hated and—guard-house] jail of guarding—
om every
- 3 Since from wine of her wrath have drunk all—*om* of earth—
fornicated and enjoyed riches on earth and by might of her well-
being were enriched
- 4 from their midst, my people (Codex 6 like 2 substitutes *their, them*
for *her* in this entire passage)—and of the plague of their sins that

- 5 For their sins have reached have touched
 6 And he requites them as also They requited, and they shall receive twofold—and the cup which they mingled, shall be mingled to them. And as much as they were glorified and waxed wanton, So much shall be given to them torments and sorrow. For they say in their hearts, For ever we will reign and will not be widows and unmarried, and sorrow never will we see
 8 come upon them plagues all death, sorrow, and burning of fire. For strong is the Lord who judgeth them
 10 And they shall stand and shall bemoan over her kings of earth who with her fornicated and they shall expel (*haladsestzen*) a corruption of *hedsestzen* 'they shall sigh' of *a 2*) when—smoke of their furnace
 10-24 In these verses Codex 6 agrees with 2 except in the following particulars: In 10, 16, 19 the word *woe* is repeated thrice—In 10. *day for hour*
 11 for *both be dragged* (due to a corruption) read *shall bellow*—buy] here 2 and 6 have the corruption *augnestze* for *gnestze*
 12 for *not any one* read *Thy hoards*—read and all ivories and all vessel precious of wood—*retain* and of iron
 14 and all well-being (*or ease*) and gleaming beauty is lost from them
 16 *om* and scarlet—For *day* read in 4, 6 is read *hour* in *a*, but in 2 is the conflation *hour day*
 17 and all pilots from places to places and sailors who in the sea were enjoying,* *afar off*
 20 *her judgment*
 21 and an angel took a millstone doughty and hurled it
 22 of harp-singers and of songs—trumpet, henceforth no more is heard in her
 23 And voice of millstone shall be heard no more in her, and light of torch shall not appear there, and voice of bridegroom, of the bride henceforth no more is heard in her. And her glorious ones
 24 sealed in heaven in the land of life.

CHAPTER XIX

Verses 1-18, Codex 6 agrees with 2 except in the following particulars:

- 1 For *of trumpets great* read *of crowds*. Thus *turbarum* is rendered instead of *tubarum*. Both forms of the Old Latin reading therefore are present in the form of the Armenian text represented by Codices 2 and 6. It is further to be noted that they use the equivalent *jolowurd* for *turba*, whereas *a 3 4* use *bazmuthiun* which answers to *multitude*
 2 And *the Lord* hath sought
 3 they *praised* and (with *a*)
 5, 6 Amen, Alleluiah. And a voice from the throne went forth, saying, Praise our God, all ye servants of him and fearers of his name. And I heard a voice of crowds many, as a voice many, and the sons of thunder were exalting and saying, alleluiah, because he hath reigned

- our Lord God. (Here again *turbarum* is rendered in verse 6 from the Old Latin, from which also the order of the words is derived.)
- 7 because there is come again to his marriage the lamb and a wife who is made ready, hath been given to her (*or him*)——I *retain* he saith to me——*order* just and true of God
- 10 *retain* and worshipped——and he said to me, But fall not (*om see*, Thou art evil, and he said)——*om thy before* brethren——testimony of *Jesus*
- 11 and in righteousness he judgeth. And his warriors as a flame of fire ——*retain* written, which
- 13 with sprinkling of
- 13, 14 word of God, of heaven, and there came after him horses
- 15 press of wine of wrath and fury of God
- 17 stood *before* the sun
- 18 of the king and of the flesh of the horse, who was mounted upon him ——*om men*——*om* of great and small

CHAPTER XIX. 19 foll.

(Codex 6 collated with Codex 1 as translated, p. 51 foll.)

- 19 *om* I saw——*om* all——their] his——*the* horse
- 20 taken *by him* the——prophet——before *them*, whom——of fire *full* of burning sulphur
- 21 *om* and all

CHAPTER XX

- 2 *om* and before Satan——sealed *him*——lead *Gentiles* astray
- 4 and *they* sat——souls of *them* of the——*om* unto——dead no one lived
- 6 resurrection] kingdom (*as in* 1 and 2)——*they were*——*om* Jesus Christ
- 8 forth *and shall* lead——*om all* after *racēs*——*om all after* them
- 9 breadths——and the cities *visible*, and there *came* down——and devoured them and the captain
- 10 astray. He cast them——fire of sulphur
- 11 great white (*om* and)——upon it sitting (*om the throne*)——afraid] destroyed (*as in* 1 and 2)
- 12 and I saw the rejected (*merjeals* *as in* 1 and 2) and the mighty ones and the dead who——*om* of their . . . opened——works several
- 13 her dead who was in her, and death and hell were delivered up into a lake of fire. This is death second, is the lake of fire, and whoever ——cast] delivered

CHAPTER XXI

- 1 *om* heaven and——*this* sea
- 2 *om* I saw——*om* new——Jerusalem] *add* appeared——*om* the bride ——decorated, as a bride she was given

- 3 And there shall dwell the Lamb with men, with them, and they his people with him, and he is their God
 4 care] *add* no longer shall guard them
 5 write, these words are
 6 said——*om* and Qê from the beginning——*om* and now——*om* And——a spring
 7 whoever be found victor——*om* and they . . . people
 8 *om* and fornicators——*om* and *before* sorcerers——*om* and all liars . . . ones——is the lake of fire burning with sulphur
 9 seven, end, with the——I shew
 10 *tr* great and lofty in——city great, the upper
 11 and it had——And they were in sheen likened to precious stones, jasper which in *barna* (*vox nihili* !) scintillates, illumines.
 12 and her walls, her towers lofty——according to the names of the twelve
 13 side *are* (in each clause)
 14 walls] doors (*or* gates)——*om* foundations
 15 *om* that——*and he* had a——*om* and her portals
 16 For] And——*om* and——*om* of her——*om* her *before* length——*om* and height
 17 *om* thereof——which *are* angels
 18 of the wall——*om* precious, of
 20 *tr* chrysoprase with jacinth
 21 *om* And *before* one——more sheenlike white as beryl
 22 Temple of her——*om* Son——*om* is
 25 *are* not shut——*For* night there *is*
 26 but only in the likeness of illumination and a costliness
 27 Life of the Lamb (*and om* Son of God)

CHAPTER XXII

- 1 water of life crystalline bright
 2 which *bore* fruit——*om* all
 3 were *not* there, *and* the throne——of his Lamb, which was
 4 and *they* beheld——*om* was
 5 and night no more was there to them, and
 5 they were reigning] the king
 6 and *they said* unto me——*om* who——showed his prophets, and whom he sent by means of his angels to show to his servants what is to be in after time
 7 *om* Behold . . . quickly——of this prophecy
 8 when I heard and saw——*before* the angel——for I *also* am——*om* and brother——*om* and of those
 10 *om* again——*after* iniquity *om* and he . . . filthy——*after* righteous *om* and he . . . holy
 12 Behold there cometh the reward-giver quickly, and rewards several before him, and he requites each according
 13 I am *first* and I am end. I am beginning and I am completion. Blessed who fulfil his law, and they have authority to eat of the

- tree of life, and they enter by the portal of the city of light. And there shall go forth without
- 15 Sorcerers and fornicators and idolators and slayers and adulterers and all
- 16 I Jesus *Christ* send my——witness *in every hour* in
- 17 *the* Spirit holy, the bride of him, and I am to come, and whosoever
- 19 shall *destroy* of the words of this prophecy, he shall withdraw——city *holy*, which
- 20 Codex 6 ends with the words *I come quickly*, and adds without break this colophon :

Of John evangelist and disciple of the Lord, the Revelation of Jesus Christ, to give (? given) in Patmos island. To God glory. Jesus Christ through the prayers of John the Evangelist have mercy on Marcus and John the Elder and on myself the sinful Simeon.

CHAPTER IX

THE LATIN ELEMENT IN THE ARMENIAN VERSION

THE question arises: Are we to regard this element as original? In other words: Was the Armenian version of Apocalypse made in the first instance from an Old Latin text, and subsequently revised and remodelled from Greek codices? or, oppositely, was it first translated from Greek and afterwards contaminated from Latin manuscripts?

For a direct Latin influence cannot be denied, and it is not enough to suppose that the Latinisms are due to the use by the first translator of a text so primitive as to have contained many readings which passed into the African Latin, but have disappeared from our existing Greek sources. Such an hypothesis would account for only a few out of the many Latinisms scattered broadcast throughout the Armenian texts.

Let us take a few crucial examples.

19¹ 'I heard a voice great of trumpets great in heaven which said.'

ἤκουσα φωνὴν μεγάλην ὄχλου πολλοῦ ἐν οὐρανῷ λεγόντων.

Prim: *Audivi vocem tubarum (tubarum) ingentium clamantium voce magna in caelo dicentium.*

First as to the text of Primasius. The antiquity of the error *tubarum* for *turbarum* is proved by this that just below, in verse 6, the Old Latin texts render ὄχλου πολλοῦ by *tubarum magnarum*, so old a commentator as Beatus here reading *tubæ magnæ*. The original Latin translation was *turbæ* in the singular, and it was only after the corruption *tubæ* had arisen that the plural *tubarum* arose, either in verse 6 or in verse 1. In the latter place, therefore, *turbarum* is an emendation of *tubarum*.

It is true that the other Armenian sources *a*, 3, 4 (1 is

here defective) render correctly by 'multitude.' None the less, the Latinism before us coheres with all the other Latinisms of the Armenian. If they be original it is original, and conversely.

Now we cannot conceive of an Armenian corrector who, already possessing the true text of this passage, would have introduced this error from a Latin codex, or have made a recension from the Latin at once drastic and indiscriminating.

So codex 1 renders *foris autem remanebunt* at 22¹⁵, and omits verse 22²¹. What reviser in his senses would have made such changes? Where and in what age shall we look for an Armenian filled with such superstitious awe and respect for a Latin text which he casually came across? From about the year 430 the Armenians were incessantly revising from Greek codices the translations they had made from Syriac of the Bible and other books; but there is no case on record of their revising from a Latin version a book which they knew to have been written in Greek. And they were well aware that Revelation was a Greek book, and after the year 500 or 550 it could not be difficult to obtain Greek copies from which to revise an older and imperfect version. Why should they prefer a Latin text?

No one, therefore, who weighs well the evidence, will, I think, hesitate to allow that these Latinisms are due to the use of a Latin original by the first Armenian translator; no one will affirm that they were imported by some one revising from a Latin copy a version originally made from Greek.

The further questions arise: Why should the first translator have used a Latin text? and How shall we explain the circumstance that, apart from the palpable traces of Latin influence, the Armenian if laid alongside of the Greek reads like a translation thereof?

The answer to the first of these questions is probably this, that between 350 and 450 Greek texts of Revelation were rare in the Eastern half of the empire. The best minds in the Greek church, men such as Eusebius Pamphili and Dionysius of Alexandria, denied its Johannine authorship. Living in an age when Old Greek was still the language of everyday life, they were too conscious of the contrasts of style which separate it from the fourth Gospel to accept the

view that a single author wrote both. Having to accept John the Apostle as author of one or the other, they decided in favour of the Gospel. In the West, on the other hand, where both documents alike circulated only in a Latin dress, men were unconscious of these contrasts of style; and so found no difficulty in accepting both as writings of the Apostle John. And it also weighed with the orthodox doctors of the Greek world that Revelation was the favourite Scripture of the Montanists and Millenarists, from under whose feet they cut away the ground when they denied its apostolicity and excluded it from the canon, into which it was not finally received before 692. Into the canons of the Armenian and Syrian churches, already separated from the Greek, it was not admitted before the year 1200.

Thus it may well have happened that a Latin copy was easier to find, even at Edessa, between 350 and 500 than a Greek. It is useless, however, to speculate as to where the Armenian translator picked up his Latin copy.

I admit that I know no other example of a Latin Scripture being translated by Armenians in the fifth century. Still there must have been many Armenians, even among the translators of that age, who understood Latin. Their diplomatic relations with the court of the emperors¹ were continuous and sustained from the time when King Tiridates, in company with the chief Armenian bishops, Gregory, Aristaces, and Albianus, visited Constantine at Sardika, soon after A.D. 312. The memory of their visit lived in Armenian tradition, and in the version of the Gospels Jo 19²⁰ the word *ῥωμαϊστί* is rendered 'in Dalmatian,' and the scribes of the text before us seem to have been more familiar with the name Sardica than with Sardis.

Following, therefore, in my conjectures, the line of least resistance, I conclude that this version was made early in the fifth century, if not in the fourth, from an Old Latin copy, or perhaps from a bilingual, Greco-Latin codex, which may have been furnished by a Montanist congregation.² Just as Mesrop

¹ Cp. Euseb. *H. E.* ix. 8. 3 of the Armenians: *ἄνδρας ἐξ ἀρχαίων φίλους τε καὶ συμμάχους Ῥωμαίων*. See Dr. Simon Weber's *Die Katholische Kirche in Armenien*, Freiburg im Breisgau, 1903, p. 189 foll.

² The prominence given in the history of the evangelisation of Armenia and Georgia to female saints, and even to their claims to baptize, long ago led me to

and his fellow-translators, between 400 and 460, revised the older Armenian version of the Gospels and Epistles¹ made from the Old Syriac, using the newest Greek manuscripts, so they revised and remodelled their text of Apocalypse, only, it would seem, in a more perfunctory manner; for the traces of the Old Latin are more prominent in it than of the Old Syriac in the rest of the N.T. Being excluded from the Armenian canon, the text of Apocalypse suffered much at the hands of scribes, and to this fact is due the enormous variety of readings. Of the text thus already remodelled, and in many places retranslated from Greek in the fifth century, two further revisions, equally from Greek MSS., have survived. The one was made probably about the year 700 from a codex almost identical with Aleph, and this is found in the Jerusalem manuscript; the other, the Nersesian recension *a*, was less thoroughgoing, and effaces far less than the other the lineaments of Mesrop's fifth-century text. Throughout all recensions alike, however, the primal Latin character of the version abides.

The only other explanation of the singular welding together in the Armenian of an Old Latin with a Greek text, is this that two versions were made, one from Latin and one from Greek, and were subsequently fused together in a single text. Or the original translator may have used a bilingual codex, like D, and have translated now from the Greek and now from the Latin, and a corrector may have subsequently gone over his work and corrected in the margin mistranslations due to a misreading of the Latin. The MSS. of a later age contain, some of them the marginal readings, and others the incorrect text. But this is an improbable hypothesis, and quite fails to account for the many omissions which the Armenian has in common with the African Latin.

suspect that the early Christianity of these regions was largely the work of Montanist missionaries, so that in this respect also held good the remark of Herodotus vii. 73, that the Armenians are 'colonists of the Phrygians.'

¹ I am not sure that an Old Latin influence is not to be detected in the Armenian version of the Paulines.

THE SCHOLIA AND EPISTLE TO THEODOSIUS OF CYRIL OF ALEXANDRIA

I

THE ARMENIAN TEXTS

1. Sans Lazaro codex 448 is a large folio, of smooth cotton paper, written in a large cursive hand inclining to uncial forms by Nerses of Lambron in the year 1175 A.D., from 'a dirty and blackened exemplar,' as his colophon fol. 466 informs us. Nerses not so much copied, as corrupted and interpolated the text; and after devoting many hours to a transcription of the many and intricate variants of his codex, I was obliged to discard the great majority of them as worthless conjectures of his own. I have, therefore, seldom cited this codex except where it has the support of the Greek and Latin texts, or of other Armenian MSS. Only in the letter to Theodosius have I printed all his variants. The contents of this codex are the same as codex 4. The second half of it consists of the pseudo-areopagite.

2. San Lazaro 308, is a small square neatly written bolorgir or cursive manuscript, written on cotton paper early in the fourteenth century. I collated the first and last folios of the Scholia, and the whole of the letter to Theodosius. Its text is allied to that of 3 by common lacunæ and errors. The contents of this codex are the same as those of No. 3.

3. Bodley MS. Arm. e. 20, a small square volume, bound in red leather with clasps in 1671 according to the initial colophon. It consists of 214 folios of cotton paper, neatly written in bold cursive in the year 1394 by one John, called in his colophon at fol. 213 'a searcher after the word of the

Lord Jesus,' from an exemplar found in a chest of books in the old school in the Hermon Wanq (Monastery). The scribe bids us pray for himself, his brother Lazar Hamshirak, who found the book, for Paron Amir Mulqan, and others. The contents of the volume are :—

1. The Scholia in 36 chapters, fol. 3-37.
2. Letter to Cyril from Tiberius and the Brethren, f. 37 v°.
3. Letter of Cyril to Tiberius, f. 40 v°.
4. To Theodosius the Emperor, on Easter, f. 48 v°.
5. To the Empress Eudoxia.
6. To the Sisters of Theodosius.
7. To Theodosius in the Faith, and upon his return from Ephesus.
8. Dialogue with Hermias (Jeremias), that Christ is one.
9. To Secundus (Successus), I. and II.
10. To Acacius of Melitene.
11. To John of Antioch.
12. Against Nestor, I. and II.
13. Colophon of a Monophysite, f. 172.
14. To Anastasius, Martin, John, and other orthodox fathers from Cyril, f. 173.
15. Exposition of the Nicene Faith, f. 175.
16. Sermon of Theodotos, Bishop of Ancyra, on the Birthday of Christ, f. 182 v°.
17. Of the same on Epiphany, f. 190.
18. 64 *Questiones* on the Sonship, f. 195.
19. List of 77 Heresies, f. 198 (by John of the Medsoph Wanq and Thomas).
20. David the Philosopher against Heresies, f. 200 v°.
21. Of the same, by request of Anastasius Catholicos of Armenia, f. 205 v°.
22. Of the same, by request of Ashot Patrician, f. 208 v°.
23. Of Theodorus called Dakon, disciple of the same David, against Diphysites, f. 210.

4. Bodley Arm. e. 36, written on 198 folios of paper in neat large cursive, written by Sargis the Elder in A.D. 1689, in Persia, in the city once called Shôsh, but then Aspahan, in the suburb known as Djulfa (Dschulâyû), in the Bethlehem Monastery, in the reign of Shaypemani, and in the bishoprick of Stephan, and Armenian prefecture of Sir Eliazar.

The contents are the same as those of 3 as far as the end of the Sermons of Theodotus of Ancyra, after which follows a Sermon of Cyril on the Virgin, fol. 191 v°, and then the volume ends.

Besides these MSS. I consulted in places the edition of

the version printed at the press of Karapet in Constantinople in A.D. 1711. This rare volume I found at San Lazaro.

I have printed the Armenian text just as it is found in MS. 4, from photographs of which the printers set it up direct. Though the latest of the codices used by me, it contains the best text, and must have been copied from a good uncial exemplar. In the printed text I have left, without removing them, many of the orthographic peculiarities of the codex, especially in the matter of the division of words. These anomalies would naturally shock an Armenian reader, but I think it is not useless for scholars, who will see how in an Old Armenian MS. single words were divided by the scribe into two or more, and distinct words run into one another. For it must not be forgotten that in Armenian as in other tongues the sentence or phrase precedes the single word. The first codices written after the alphabet was invented in the fifth century were almost certainly written continuously, and the division of words found in a modern Armenian book follows the analysis of grammarians perhaps of the eighth century. I have added at the end of the Armenian text a fairly full table of the readings of the codices; but their variants seldom involve any modification of the sense, and as a rule I have translated that reading which responds to the Greek, Latin, and Syriac texts, ignoring the rest, for it is of no use to set before the English reader variants which have only arisen within the sphere of the Armenian tradition.

The version is extremely literal; the order of the Greek is preserved, and the Armenian word or formula once assigned to a Greek one is adhered to throughout. The style of translation and the technical terms used are identical with what we find in the translations of Aristotle and Porphyry which I edited in 1892 for the Clarendon Press *Anecdota* series. These translations are attributed to one David the Invincible, who was the author of several of the pieces found in codex 3. In my *Anecdota* I adopted the traditional view that he worked in the fifth century; but the fact that one of the treatises in codex 3 is addressed to Anastasius who became Catholicos about 661, and another to Ashot the Patrician who was fighting the Khazars and Mussulmans in 683, proves that my date was two centuries too early. He was the same David

who lived some years at Constantinople, and was sent by Constans II. in 648 to Armenia, with a letter for the Catholicos Nerses the Builder.

The date of the version of Cyril's controversial works enumerated above is 6244 of the world, the 14th Indiction, and the second year of Anastasius Emperor, that is A.D. 715. There are also preserved in Armenian the glaphyra of Cyril, or commentaries on Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy, Joshua, Judges, Kings, and the commentaries on Luke, Isaiah, Joel, Zachariah, Hebrews. The version of many of these commentaries is assigned to the fifth century, and they are probably not later than the sixth. In the commentaries on the Pentateuch the text is often abridged.

In rendering the Armenian into English I have striven to be as literal as possible, sometimes I fear doing violence in my attempt to the genius of our language. There is hardly any book which better than the Scholia sums up the dogmatic contests and contrasts of the age of Nestorius, and there is no other work of Cyril which had more vogue among the Monophysites of Armenia and Syria. Two-thirds of the Greek text is lost, and for that reason I selected it for translation. Apart from its dogmatic interest, it merits attention on philological grounds. All too little of the Armenian literature of the seventh and early eighth centuries has been printed, and even when as in the case of these controversial works of Cyril an edition has been published, it is sure to be rarer and more difficult to procure than a manuscript of the same.

OF SAINT CYRIL CHIEF BISHOP OF THE ALEXANDRIANS, ON
THE INCARNATION OF OUR ONLY-BEGOTTEN LORD, JESUS
CHRIST.

Help me holy Spirit, God.

§ 1

How Christ shall be understood.¹

The name Christ has not the force of a definition, nor does it signify the essence of any, whatsoever it be, as for example² a man or a horse, or ox,³ but it rather makes revela-

¹ This clause is supplied from 4.

² for example] lit. 'aught.'

³ or ox] om 3.

tion of a thing inwrought concerning something. For with oil were anointed some in antiquity, as it then seemed good unto God; and token of kingship was unto them that anointing. There were anointed also prophets with the holy Spirit according to the intelligible <order of> things, so as thence to be named 'Anointed.'

In psalm saith the blessed David, as in the person of God, and says: *Touch not my anointed, and do my prophets no harm.* The prophet Ambacum also saith: *Thou wentest forth for the salvation of thy people, to save thy Anointed ones.* Ps. cv. 15
Hab. iii. 1
LXX.

But in regard of our Saviour Christ, we say that there was an anointing; yet not by symbolic oil¹ wrought, nor through grace prophetic, nor yet that which is understood as it were in the being designed for the achievement of such and such a thing, as for example was realised, we say, in the case of Cyrus,² of Persians and of Medes the king, who mustered an army against the Babylonians, God in all way strengthening him unto this. For it is said: *Thus saith the Lord to his anointed one Cyrus, whose right hand I held.* And though the man was an idolater, he is called Anointed by reason of his being so anointed unto kingship by the decree from above: he was designed³ by God, mightily to⁴ subdue the Babylonians. Is. xlv. 1

But rather this, because on account of Adam's transgression, *sin hath reigned over all.* And then the human race was amerced of the holy Spirit and was therefore in all peril. It needed afresh, through the oil of God unto what was from the beginning to mount up, and be accounted worthy of the Spirit. The only-begotten word of God was made flesh, and appeared to those on earth with Body of earth, and then became free from sin; that through him alone by the glories of sinlessness, man's nature being crowned, should be rich in the holy Ghost, and so be reformed toward God through sanctification.⁵ For so also into us passes the grace, taking its beginning from Christ, among us the First-born. And this teaching us, the blessed David sang in psalm unto the Son, *Thou lovedst righteousness and hatedst iniquity, therefore God, thy God, anointed thee with the oil of gladness more than thy fellows.*⁶ Rom. v.
Ps. xlv.

¹ by symbol, with oil 1 2 4.

³ designed] *lit.* taken in hand.

⁵ and so . . . sanctification] om 23.

² Cyrus]+ both 3.

⁴ to subdue 1: he subdued *cet.*

⁶ more . . . fellows] 1 adds in mg.

The Son therefore is anointed in human wise like us with the praise of sinlessness. There having been made illustrious in him man's nature, having become worthy of the portion of anointing of the holy Spirit,¹ no more departing, as in the beginning, but rather with love carried in us. This is what indeed is written, that the Spirit came down upon Christ and abode upon him. Christ therefore is called the Word of God, who because of us together as are we is Man and in servant's form; and he is anointed in human wise according to the flesh but anoints in divine wise with his own spirit them that in him have believed.

Jo. i. 32

§ 2

In what manner we must understand Emmanuel.

Heb. ii. 16

Emmanuel is the Word God named, *having taken hold of the seed of Abraham*, and by proximity become a sharer with us of flesh and blood. Now Emmanuel is interpreted, *with us God*. And we confess that there is *with us* the Word God,

ib. 14

not locally (for where is not the Godhead, which fills all?) But neither running our course² along with us has he been seen by way of taking care, for thus unto Jesu Navea it is said, *As with Moses, so will I be also with thee*. But because he was made in our fashion, that is to say, in becoming man, he transmuted not his own, inasmuch as he was immutable in nature, God.³

Josh. i. 5

But for this reason <is> he who saith, *As I was with Moses, so will I be also with thee*, nevertheless is not named Emmanuel. Let the very same be the reason, even if he be said to be with any other of the saints. We therefore declare that the Word from⁴ God became *with us* at that time according to which Baruch said, *He did appear on earth and conversed with men, and Found out all the way of instruction, and gave it to Jacob his servant and to Israel his beloved, for he himself is our God, and there shall not be accounted any other in comparison with him*.

Bar. iii. 37

For until when he came, God according to nature was not with us. For there is no comparability between God and manhood, and much asunder is the difference of natures.

Accordingly the divine David in the Spirit summons unto

¹ ? read τοῦ χρισθῆναι τῷ μεταλαχεῖν

³ as God.

² συντρέχων or σύνδρομος.

⁴ from] of 1.

relationship or proximity with us, to wit in mystical wise, the word God, because he was not as yet become *with us*, saying in the Spirit, *Why, O Lord, hast thou stood afar, has despised in season in time of tribulation?* It follows that he no longer stood afar, but became *With us*, since he remained that which he was, and *laid hold of the seed of Abraham*, as also I have said; received the form of a servant, and appeared as us, a man upon earth. Ps. x. 1

Christ then and Emmanuel signify to us the same Son, both this <way> that he was anointed together with us¹ in human wise, in his human body receiving the Spirit, as in himself also first; for he is set forth a second beginning of the race, who also doth anoint himself as God with the holy Spirit those who have believed in him. But the other <way>, because he became with us according to the reason above stated by us, and unto this the prophet Isaiah assures us saying, *Behold a virgin shall conceive and bear a son, and they shall call his name Emmanuel.* For when the holy Virgin conceived out of the holy Ghost, and bare according to the flesh a son, then too was he called Emmanuel; for the Incorporeal became with us by carnal birth; and this then it was which by the voice of David <was foretold>, *Our God shall openly come, our God, and shall not be silent.* The same do I deem, *I myself who speak am at hand.* For having spoken through the prophets as incorporeal, he came, he the Word, also in the body. Is. vii. 1 Ps. i. 2, Isa. lii. 6

What is Jesus?

§ 3.

By the force of reflection to be necessary that by us the Son of God be declared one, he is naught else than the Christ, that is to say the Emmanuel. The name Jesus, however, was in its turn as it were out of the fact. *For he*, it says, *shall save his people from their sins.* For just as the name Emmanuel shows that the Word of God by means of his birth from woman became with us; and Christ, that having become man, he is said to be anointed as we in human wise: so also Jesus, that he saved us, being *his people*—which specially proves him clearly to be God in truth, and by nature Lord of all. For creatures are not said to be a common man's, but it Mt. i. 21

¹ with us] or as we (in Arm. MS. with, *and*, and as, *ust*, are often confused).

is fitting rather that all things be said to be the Only-Begotten's own, although he became man.

But haply some one will say : The people of Israel is called¹ Moses'. And to this we say : The people was named God's, and that was so in truth. But inasmuch as he was carried away into revolt, and made the calf in the desert, he was dishonoured of God ; and no more did he deign to name him his people, but spoke of him after that as a man's. But we not so, for we are the Son's own, so far forth as he is also God, and through him all things came into being. For thus saith David, *He hath made us and not we ourselves. We are the people of his hand and the sheep of his pasture.* Who said of us indeed, *My sheep hear my voice and follow me.* And again, *And other sheep are mine, who are not of this fold ; and them also must I bring hither,*² *and they shall become one flock and one shepherd.* He bade too the blessed Peter, *Simon, son of Jonan, lovest thou me? Feed my lambs, shepherd my sheep.*

Ps. c. 3

Jo. x. 27

ib. 16.

ib. xxi. 15

§ 4

Why the Word God is called Man.

The Word then from God the Father, who by nature is God, is named man, as having participated in flesh and blood identically with us. For he appeared thus on earth, without being changed from whatever he was, but becoming through assumption of the humanity that is as we, perfectly realised according to its definition. Notwithstanding he remained and is defined³ in the manhood God and Lord of all, as by nature and truly begotten of God the Father.

And this is proved to us well and clearly by the all-wise Paul. *For the first man*, he says,⁴ *was from earth, earthy, but the second*⁵ *from Heaven*, whom the holy virgin bare, the flesh made one with the Word. But with special propriety is Emmanuel also said <to be> from Heaven ; for the Word begotten by him,⁶ from above and from the substance of God and Father, came down unto us when he became man. And is from above. And thus did John bear witness about him and say, *He that cometh from above is high above all.* Christ accordingly⁷ himself saith to the people of the Jews, *Ye are*

1 Cor. xv.
47Jo. iii. 31,
viii. 23

¹ is called 1 : om ceteri.

³ and is defined] om 1.

⁶ by him] om 1.

² add and they shall hear my voice 1.

⁴ he says] om 2 3 4.

⁵ second] add Lord 1.

⁷ om accordingly 1.

from below, but I am from above. And again, I am not of this world, who also appeared part of this world as man, but was withal also high above the world as God. And we recall clearly the saying, No one hath gone up into Heaven, save he that hath come down from Heaven, the Son of Man. And we say that the Son of Man came down from heaven, according to the union of the economy, the Word attaching to his own flesh the prerogative of his own glory and divine-seeming excellence.

Wherefore the Word of God is said to have been emptied.

§ 5

Being full¹ by nature and in all respects all-perfect, the Word of God, and dispensing *out of his fullness* to his creatures his own things, was, we say, evacuated, being no wise injured in his own nature, nor by obligation of existing being altered, suffering any confusion, and, in the humiliation, descent in any respect whatever. For immutable and unalterable is Himself also even as his Begetter, neither became he capable of passion after the manner (*or custom*) of sorrow. But when he was made flesh, that is, man—according to the saying, *I will pour forth of my Spirit on all flesh*, he makes² his own the poverty of humanity. And this because he <was> man wholly, albeit he remained God. And next, what? He accepts the form of a servant, he who in his own nature is free, as Son. And being himself Lord of glory, he is said to receive glory. Himself being Life, he is said to be quickened;³ and he receives authority over all, who is also King of all with God; and to the Father he became obedient, the cross enduring and the rest. But this befitted the measure of the manhood. Nevertheless he makes them his own in the flesh, and fulfils the economy, remaining whatsoever he was.

How Christ is one.

§ 6

The divine Paul writes, *Though there be gods many and lords many in heaven and on earth, yet to us one is God the Father, from whom all things and we from Him. And our Lord Jesus Christ, through whom all things, and we through Him.* Yea, and the wise John saith of the Word God, *All*

¹ full] om A.

² made 1.

³ *lit.* made alive.

Jo. i. 3 *things through him were made, and without Him was made nothing.* And the blessed Gabriel gives tidings to the holy
 Lk. i. 31 virgin, saying, *Thou shalt conceive and bear a Son, and they shall call¹ his name Jesus.* When therefore the blessed Paul saith that all things were made through Christ Jesus, the blessed² evangelist reconfirms the force of the thought, and heralds the Word of God creator and maker of all things,³ a thing true, and the Angel's voice seals the fact of the birth in very truth of Jesus Christ of the holy Virgin.⁴ Nor do we conceive as without manhood the Word from the Father, but we say that he was completed one out of both as God made man, the same by the Father as Word begotten divinely, and from woman humanly as man: not as called to a second beginning of existence then when he is also said to have been born after the flesh, but as he is and⁵ exists prior to all ages and times. But there having come that time at which it was necessary to fulfil the economy, <he was> born also of a woman after the flesh. Consequently, even if some others were anointed, being called homonymously with him Christs, yet one is he through whom all, *Jesus Christ.* Not as if a mere man was made creator and maker of all things; but as if God
 Heb. ii. 14 the Word, through whom all came into existence *was also made* through nearness to us *sharer of blood and flesh*, and was manifested⁶ man, in no wise forfeiting the remaining⁷ whatever he was; for so indeed being made in flesh, he will be understood befittingly <to be> of all things creator and maker.

§ 7

How Emmanuel is One.

Once at the close of the ages is the Word of God said to
 Heb. ix. 26 be made Man, and as saith the divine Paul, *by the sacrifice of himself is manifested.* And what was the sacrifice? For he offered his own body for us, for an odour of fragrance to God
 Heb. ix. 12 and Father, and *entered into the sanctuary once, not by the blood of rams and steers, but by his own blood*; for he became an occasion thus to believers in him of *eternal salvation.* Consequently many were saints before him, but not one of

¹ thou shalt call 1.² om blessed 4.³ πρ for πρ.⁴ Here the Syriac adds the words *Yet we do not say that J. C. was mere man,* which the Latin and Arm. omit.⁵ is aud] was and 1: even (and om is 3)⁶ manifested] made 3.⁷ om the remaining 1.

them was named Emmanuel. For what reason? Because the time was not yet come when he was to become¹ 'with us,' that is, to become according to our nature, because of the flesh, who is superior to all creatures. One therefore is Emmanuel, since once the only-begotten was made man, when from the holy Virgin he underwent fleshly birth. For it is said also to Jesus Navea,² *I will be with thee*, but he was not Josh. i. 5 Emmanuel. He was with Moses, but neither was he named Emmanuel. Consequently whenever we hear the name given to the Son, *With us God*, let us reflect and bear in mind, that not so was he with us in the close of the age, as one might even speak of his being aforetime also with the saints. For to them he was a Succourer, but With us he was made. And when he was made With us, forfeiting not his own <nature>; for verily he is superior to change as God.

How we assert the Union to be.

§ 8

The fact of union is completed in many manners: for some severed in disposition and will, and sundered from one another, are said to be united in the way of friendly rencounter, laying aside from their midst the differences. United we call also things joined one with the other, that is, gathered together in other modes, either by juxtaposition or minglement. Therefore when we say there was united with our nature the Word God, the mode of union is seen to be above man's understanding. For it is not after any one thing of those mentioned, but is ineffable wholly, and to no one of those who are known, but to him alone who knoweth all.

And no marvel is it, if by such considerations we are humbled, when if we explore also how they be, things which are relative to ourselves, we confess their apprehension to be beyond us. For in what manner shall we regard man's soul in relation with his body? Who is there who could tell? But if it is needful for those who are accustomed to comprehend small things and them scantily, and have strength to utter <them>, to follow and track out matters so very subtle and above the understanding and phrase, we assert it to be befitting to understand—without³ the phrase being in all

¹ *om* become 34.

² *om* Navea 1.

³ *μη ὦν* for *μὲν*.

ways of truth, such to be the union of the Emmanuel, as one would consider also a man's soul to have towards its body. For the soul makes its own everything that is the body's, though in its own nature it is unsharing of the same's affections, physical as well as those which come upon it from without. For the body is moved to physical desires; and the soul which is within it, is in sympathy because of the union, but co-sharer it is in no wise, not but that it regards as its own gratification the fulfilment of the longing. Even though the body be smitten by a sword, and be, perhaps, scraped with iron, it is associated in pain, because its own body is tortured, still it will itself in its own nature not suffer aught of these adventitious things.

However for this reason¹ also we predicate of Emmanuel the union, because it was needful that there should share in the pains of its own body the soul united therewith, in order that escaping from torments, it might carry easy <and> upright the rudder of God. But in the case of the God Word it is monstrous to say that it co-percipient of the torments; for the godhead is impassible, and is not of us, but has been united with the body which possesses the rational soul. While it suffered, he himself impassibly was cognisant of things coming to pass within it, and he was suffering away,² as God, the weaknesses of the body, but making them his own as being <affections> of his own body. Thus also he is said to hunger and labour and suffer for our sake.

Consequently the union of the word with humanity will be compared not inconsistently with our own scope; for just as the body is heterogeneous to the soul, and yet the single man out of the two is realised and spoken of; in the same way out of the complete hypostasis³ of the God Word, and out of humanity perfectly constituted according to its own verbal definition, one <is> Christ, the self same subsisting in sameness, God at the same time as man. And, as we have said, the Word makes his own the <affections> of its own body, because his is the body and not another's. He causes his own body to share in the energy of his own divine-seeing power, so far forth as to be able to make alive the dead and heal them that are in sickness.

¹ for this reason] thus 1.

² ἀποπόσχω.

³ or essence.

However if we must adduce examples from God-inspired writ, and as it were in a sort of similitude to exhibit the manner of the union, come let us speak as for one.¹

About the Coal.

§ 9

The blessed Isaiah says, *There was sent to me one of the* Isa. vi. 6
Seraphim, and in his hand he had a live coal, which he had
*taken*² *with tongs from the altar; and he saith to me, Behold,*
this hath touched thy lips, and it shall take away thy iniquities
*and shall purge thy sins.*³

And we declare the coal to fulfil for us the type and image of the incarnate word, as if as soon as it touch our lips, that is whenever we confess faith in the same, then it shall exhibit us also from all sins pure and of our old transgressions free.

However it is (allowed) to see, as if in an image, in the coal, united with the manhood the Word of God, not casting away the being whatever he was, but rather elementarily changing that which it has approached⁴—that is to say has unified—into its own glory and energy. For in the same way as fire touching closely wood, and clothing itself therewith, seizes upon it, and it does not relinquish the being wood, but it rather alters it into the appearance and power of fire and inworks all that is thereof <to be> its own, and comes to be reckoned as one therewith, so shall be understood also as regards Christ. For being united ineffably with manhood, God hath preserved it whatsoever it was, and has remained also himself whatever he was. But being united once for all, he is reckoned as one therewith, having made his own what is its, uniting also thereunto the energy of his own nature.

That⁵ the bodiless godhead became body, keeping a § 10
rational soul, and that by sundering them one from the other, we utterly and in all ways dissolve the plan and mystery⁶ of the economy understood in Christ.

In the Song of Songs our Lord Jesus Christ introduces himself saying,⁷ *I am flower of the plain, lily of the vallies.* Song of
Now as smell is something without body, and uses as its body Sol. ii. 1.
LXX.

¹ ἐντ for ἐν.² had taken] held 4.³ sins] add from thee 13.⁴ ? προσαφθεν for προσληφθεν.⁵ That] add of 3.⁶ om and mystery 3.⁷ saying] add to us 3.

that in which it is, and yet the lily is considered to be of both one; but the defection of the one ruins entirely the plan regarding it, for in the subject is the smell and the subject is body—even thus let us understand also in regard to Christ the nature of Godhood, that His own hypercosmic transcendency scents with sweet odour the world, in the humanity as if in a subject; and by nature bodiless becomes after an economical union even in a body, through the desire to be known by means of body, since it has energised through the same activities proper to God. Consequently the bodiless will be properly understood through its own body, just as the reality of the fragrance is in the flower as its subject, and the togetherness of both is called a lily.

§11 That <the word> having arrived at true union with the humanity, the substances¹ have remained unconfused.

There was raised, God willing, in the wilderness the holy Tabernacle, and therein in manifold manner was figured Emmanuel. The Lord of all said therefore to the divine Moses, *And thou shalt make an ark of Witness out of unrotting wood, of two cubits and a half its length, and of a cubit and a half its breadth, and of a cubit and a half its height; and thou shalt overlay it with gold within and without.* The unrotting wood then will be truly a type of the incorruptible body, for unrotting is cedar; while gold, as a material surpassing others, will signify to us the transcendency of the divine essence.

And mark how the whole ark was overlaid with pure gold without and within. For there was united with a holy body² the Word being God; and this I deem is it that also without the ark with gold was lined and overlaid. That he also made his own the reasonable soul within the body, this will shew the fact that he enjoined as necessary the gilding it on the inside as well. And that the natures, that is the substances³ have remained unconfused, we shall realise from this. For the gold spread over the wood remained just what it was, and the glory of the gold enriched the wood, yet it ceased not from being wood.

And that the ark is taken for a type of Christ, one may

¹ substances] so Latin and Syriac versions, but the Greek has τὰ ἡρώμενα.

² or flesh (the Arm. word is the same).

³ *goyuthian*.

be persuaded of by many arguments. For it used to go before the Israelites, seeking rest for them. Christ also somewhere saith, *I will go and prepare for you a place.*

Jo. xiv. 2

That the Word being God was made man, and that not a man merely through bare conjunction honoured is called to equality of glory with him, that is to authority, as by some is opined.

§ 12

The divine Paul saith *the mystery of godliness to be great*; ^{1 Tim. ii. 16} and such is the fact in truth. For *there was manifested in flesh the Word, being God*; was justified also in Spirit, since also not in any manner does he appear holden by our infirmities, albeit after us he was made man, for he did no sin. He *appeared also to the angels*, for they were not ignorant of his generation after the flesh. He *was preached also unto the Gentiles*, as God made man, and so was *believed on in the world*. And of this divine Paul will assure us thus writing:

Wherefore remember ye Gentiles, named uncircumcision, from the so-called circumcision in the flesh, made by hands, that ye were at that time without Christ, and estranged from the polity¹ of Israel, and exiled from the covenants of promise. And any hope ye had not, and ye were godless in the world.

Eph. ii. 12

The Gentiles were therefore in the world and godless, without Christ; but because they recognised him as God by nature, and recognised truly, they too came to be recognised by him, confessing the faith. He was *uplifted also in glory*, ^{1 Tim. ii. 16} it is clear in divine fashion. The blessed David saith in Psalm: *God hath been uplifted in praise.* He was uplifted ^{Ps. xlviii. 1} absolutely in body, and not in the naked godhood, for God was incarnate.

We believe, therefore, not as it were in one of ourselves made divine according to grace, lest we be caught unawares, led into the perversity of anthropolatry; but rather as it were in God appearing in human form; and made as we in very truth, remaining withal in the manhood God. For the Word being involved² in the taking on of flesh, was not involved in a laying aside of the being just what he was; but is conceived of, the same self God, at the same time also man.

¹ or life.² *lit. factus.*

And the account of faith is thus, and let it be so very rightly. But if any one should say, What is there absurd, tell me, if a man as ourselves be understood to have laid hold of the Godhood, rather than God be made man? We assert that there are ten thousand considerations which are opposed, and which, as it were, by a nod hint at the necessity of our valiantly opposing, and not believing it so to be.

For come, before ought else, let us reflect upon the mode of the economy with flesh, and let us examine the nature of our condition. Human nature was emperilled, and was caught in the last ills, and was condemned to death; and was involved in the toils of sin, was gone astray and was in darkness; God by nature and in truth it knew not. It was worshipping creatures and not the creator. How then, indeed, was it to be rescued from such ills? Say we this, that it was lawful to lay hold of the divine nature, of which it knew not at all, who or what possibly might be that highest nature's dignity, it which was holden of unlearning and darkness, and by the soil of sin defiled? How was it possible for it to be able to attain unto the all-holy nature and to receive glory, which no one can receive, without having received. Suppose that by knowledge, for example, and by knowing alone, we assert it to lay hold thereof, who is there that demonstrated at all?

Rom. x. 14 *How shall they believe, except they hear?* Not but what even this is not to lay hold of the Godhood, and to seize the befitting glory thereof. Consequently it is more meet, and very reasonably so, to suppose, that God the Word through whom is the all, desiring to save the lost by abasement unto us, lowered himself to what he was not, in order that the nature of man might become what it was not, eminent in honour of divine transcendency, even through the union with him; and it was rather lifted up to what was above nature; that is to say he sent down, to what was outside the nature, the unchangeable, as God. It behoved that the Incorruptible should lay hold of the nature which is under corruption, that he might liberate it from corruption. It behoved that he who knew not sin, should be made conformal with those who were under sin, in order that he might make sin to cease. For as wherever there be light, there will be absolutely without work darkness; so when incorruption is at hand, is

it necessary entirely for corruption to flee away; and, as he that knoweth not sin, has made his own that which is under sin, for sin to be brought to nought.

But that the Word, being God, was made man, and not rather as man made God is Christ conceived of, I will from the holy Scriptures also endeavour to shew. Now there hath said the blessed Paul, *He who is in the form of God esteemed not robbery the becoming equal to God; but emptied himself, taking servants' form, being made in the likeness of men, and found in fashion as a man; he humbled himself to become obedient even to death and to death of the cross. Wherefore God also the more exalted¹ him, and bestowed on him the name which is above every name, that at the name of Jesus Christ every knee should bow of beings heavenly and earthly and infernal;² and every tongue confess that Jesus Christ is Lord unto the glory of God the Father.* Phil. ii. 11

Whom then shall we really say was in the form of God and equality of the Father, esteeming these things *not for robbery*; but rather descended into emptiness, and into servants' form, having humbled himself, in likeness also to become as ourselves? Now if he was mere man alone of a woman, how was he in such a form and equality of the Father? Or how had he fulness, that he be conceived of as emptied? Being in what heights, is he said to have been humbled?³ And how was he made in the likeness of men, who was such by nature, even if he is not perhaps said to be made aught? And where was he emptied, having received the fulness of the Godhead? Or how was he not made high, unto transcendent glory proceeding?

Consequently we say not man made God, but rather that he was made in abasement because of our manhood, who was in the form and equality of the Father, the God Word. For he was emptied, How?⁴ By reason of the likeness to us, who was full and complete⁵ as God. He is humbled on account of the flesh, who is also filled with the divine transcendency of elevation, for he hath a throne that is on high. He was made in the likeness of men, who is withal conformal with his begetter, since he doth limn out his essence. How-

¹ glorified 1.

³ humbled] emptied 4.

² and infernal] om in text 1, but add in mg. corr.

⁴ How? om 1.

⁵ om and complete 1.

ever, since he was once made as we, he is said to ascend with flesh too into the Godhead's glory, who had fully the same, as his own continually. Yet in a manner he ascended into it because of the manhood, because he is believed to be Lord of the universe even with the flesh.

And there boweth to him every knee, and that not at all to the grief or dishonour of the Father, but rather to his *glory*. For he rejoiceth and is glorified in the son's being adored, albeit he was made like us. It is written also again, that *he* taketh hold not of angels', but taketh hold of Abraham's seed,¹ whence it behoved him in all ways to be like the brethren. Lo, the Word, being God, takes hold of Abraham's seed; and not some man of those² like us, took hold of the Godhead. He himself therefore is likened to us and was manifested a brother as man, and not we to him according to the Godhood's nature. And again, *forasmuch*³ as the children partook through nearness of blood and flesh, he also himself through his death became consort of them, that through his death he might destroy the holder⁴ of the power of death, that is, the devil, and might rescue them who through fear of death were all their lifetime subject to bondage. Lo, again, he himself through nearness partook with us of blood and flesh; and the thing hath a reason apposite, instant, and at the door, it being written⁵ again, *For what was impossible for the Law, in that it was weak through the flesh, God sent his own son in the likeness of the flesh of sin, and for sin's sake, also condemned sin in the flesh.*⁶ Mark again, that not man is shewn advancing up to Godhood, and ascending to the honours thereof; but God rather sent his son *in the likeness of flesh of sin*, that he might annul sin. Consequently the Word being God, let himself down⁷ into emptiness, being made man; and Christ is seen to be no man simply laying hold of the glory of becoming God.

¹ but . . . seed] om 13 thro' similar ending.

² om of those 1.

³ Forasmuch, etc.] In order that children may partake of flesh and blood, he himself by nearness became consort of them 13.

⁴ holders 4.

⁵ he writes 3.

⁶ also . . . flesh] whereby condemning sin in his flesh 4.

⁷ let . . . down] humbled 1.

Heb. ii. 16, 17

Heb. ii. 14, 15

Rom. viii. 3

That the Word of God made man is Jesus Christ.

§ 13

Desiring to investigate the mystery of the economy with flesh of the Only Begotten, we say this, holding true glory¹ and right faith, that the Word himself which is from God the father, true God from true God, light from light, was made flesh and was made man, descending from heaven, suffered and rose from the dead. For thus defined the great and holy synod the symbol of the faith.

Investigating and desiring to learn afresh, what really is the Word's being made in truth flesh and man, let us see that it is not possible to take <him> as it were in a connection which regards equality of honour or of authority or of sole homonymity of sonship; but rather to be made man as we, together with his keeping unchangeable and unalterable and rescuing afresh in his own nature him that was made² in the assumption of flesh and blood economically.

One accordingly is he who before becoming flesh is named by the divine writ, Only-Begotten and Word and God, Image, and brightness and Impress of the Essence of the Father, Life, Glory, Light, Wisdom, Power, Arm, Right-hand, Exalted, Mighty, Magnificence, Lord of Sabaoth, and by other such names, truly God-befitting. But after the becoming man, Man, Jesus Christ, Propitiation, Mediator, First fruits of the Sleeping, First-begotten of the dead, Second Adam, *Head of the Body the Church*: the original names also following him, since all is his, those which are first and those in the last times of the age. Col. i. 1

One accordingly is he who even before becoming man <was> true God, and in becoming man remained just what he was and is and shall be. We must not therefore formulate apart the one Lord Jesus Christ, into man peculiarly and God peculiarly; but we say that Jesus Christ is one and the same; knowing the difference of flesh and of Godhood, and keeping them unconfused one with the other.

When therefore Holy Writ says that, in Christ *dwelled all the fulness of the Godhead bodily*, we do not therefore say so as that in another Christ, in a man,³ the Word dwelled apart Col. ii. 9

¹ *i.e.* orthodoxy.

² *lit.* in quo or qua factus est assumptione.

³ a man 1: flesh *cet.*

and alone, nor sundering from each other things united, do we conceive of two sons; but this rather, in that holy writ calls by the name Christ, and as it were in part sometimes the manhood of the Word of God, which he having as his own, made to be in the order of a temple. For it has been written
 Job iv. 19, also about human souls, *Him verily who dwells in houses of*
 LXX. *clay, whereof we too are of the same clay.* Do we then, because he names human bodies houses of clay and asserts the soul to dwell in them, also sever in two the single men? And how is it not wholly without blame, that in a man also be said to dwell his spirit? So that even though the form of speech passes into such modes, unable to be otherwise, it beseems not therefore that the nature of things is thereby injured, but rather to conceive that they also forthwith hasten unto the truth.

When then we see any of those things which have not been allotted their nature one like to another, woven together into unity by composition, and forthwith the one perhaps is said to dwell within the other, we must not define them apart into two; the concurrence into unity not being in any one way prejudiced, even if each one of the things united be specially named by us whatever the two several are. For as I said, in man is said to dwell his spirit; and yet not only the spirit specially, but also the body, is called man. Which thing in some sort the wise Paul signified to us, saying, *For*
 2 Cor. iv. *though our outward man perish, yet our inner man is renewed*
 16 *day by day.* When therefore any one saith that our inward man dwelleth in our outward man, he saith true; nevertheless he is not seen to have divided the one into two. The prophet
 Isa. xxvi. 9 Isaiah also saith somewhere, *By nights riseth early my spirit*
to keep dawn with thee, O God. Is it then as if some one else than himself, his spirit, were said to keep the dawn with God? And how is it not absurd to say any such thing? Consequently it is necessary to observe the figure of speech, and not marvel at the reasonable, but rather explore the force of the things signified with respect to the aim beseeming each several thing.

If however it be said that Jesus waxed *in age and wisdom and grace*, the fact will belong to the economy. For the Word of God permitted his human qualities to come to be by

the habit of its proper nature; and as it were gradually and little by little he broadened out the manifestation of his own Godhood, and along with the age of the body to encrease what is Its own, so that no <thing> strange should be seen, which in excessive unknownness should disturb some men. While even thus they said: *How knoweth this man letters*, Jo. vii. 15 *since he hath never learned?* Consequently bodily is the increase, and the advance in grace and wisdom befits the measures of the manhood. Himself however, the Word from God, in his own nature we pronounce to be all-perfect; not in need of *advance*, not of *wisdom*, not of *grace*. But he rather imparts to creatures both *wisdom* and *grace*, and the things in which they may be well off. If however it be also said that Jesus suffered, the suffering will be of the economy; but it is said to be himself, and very properly, for his own was that which suffered, and he was in the suffering body, he that knows not suffering,—since he is impassible as God. So far forth however as came the gross daring of the drunken ones, he would have suffered,¹ if it had been possible to suffer. Consequently in so far as there hath been made even as we the Only Begotten, as often as he is called man by the God-inspired scriptures, we, bearing in mind the economy, shall acknowledge him to be God according to nature and so Christ.

Examples from God-inspired Scripture to show that the Word of God remained even after the incarnation God. § 14

God saith somewhere to the divine Moses, *And thou shalt make a mercy seat of pure gold, of two cubits and a half the length thereof, and of a cubit and a half the breadth thereof. And thou shalt make two cherubim of gold of beaten work, and shalt put them on the two sides of the mercy seat; and there shall be of the cherubim stretched out their wings, to hold a shelter over the mercy seat, and their faces shall look to one another, confronting the mercy seat.* Ex. xxv. 17-20

A type, therefore, will it be, and a very sure one the Word of God remained in the manhood God and in his glory and transcendency, even though he was made like us economically. For a *propitiation through faith* was Emmanuel made Rom. iii. 2

¹ Codices 34 have this scholion: It was impossible for the Divine Word to suffer; but in the flesh he suffered, for we were saved by God possessing our body.

unto us. And as to this will the wise John persuade us,

1 Jo. ii. 1, 2 *Little children, this I write unto you, that ye sin not. If any man sin, we have an advocate with the Father, Jesus Christ the righteous, and he is Propitiation of our sins.* But also Paul

Rom. iii. 25 saith, *Whom God appointed, a propitiation through faith in his blood.* However, manifest are the cherubim standing round about the mercy-seat, forming a shelter with their wings one over against the other, trembling, bowing unto it, and with fixed gaze eying steadily the things dominical. For to God alone is turned the glance of so great a multitude of supernal powers, insatiably having God in sight. So the prophet Isaiah saw the Son *on a throne lifted up and exalted*; the cherubim, he says, stood around him bringing offerings as unto God.

Isa. vi. 1

§ 15

Another.

There was sent of yore the divine Moses to rescue Israel from the torments of the Egyptians. And since it was necessary to persuade those who were under the yoke of servitude and of a customary vassalage, that God called them, he was bidden to work signs. For the working of signs is ever powerful unto belief. Moses therefore says to the God of all, *If they shall not believe me nor harken unto my voice, for they may say, God hath not appeared unto thee, what shall I say to them.* And the Lord saith to him, *What is that in thine hand?* And he saith, *A rod.* And he saith, *Cast it upon the ground.* And he cast it on the ground and it became a serpent, and Moses fled therefrom. And the Lord said to Moses, *Stretch forth thy hand, and lay hold of his tail.* And he stretched forth his hand, and laid hold of his tail, and he became a rod in his hand. And He saith, *Let this be a sign to thee, that they shall believe that the Lord God of their fathers hath appeared unto thee, God of Abraham and God of Isaac and God of Jacob.*

Ex. iv. 1-5

Mark then in these <words> the Son from God in nature, and truly, as some rod of the Father, for the rod is an emblem of kingship. For together with the son hath he authority over all, which the divine David saith, *Thy throne, O God, is for ever and ever, a rod of equity, a rod of thy kingship.* But he cast it on the ground, that is, he clothed it in an earthly

Ps. xlv. 6

body, for he sent him upon the earth through the becoming man; for then, verily, did he become like unto our wickednesses, it is clear that of wickedness the serpent is emblem.

And that what I have said is true, thou wilt be instructed from this. For our Lord Jesus Christ himself, as image and figure of the economy in the flesh, accepteth the brazen serpent, which Moses lifted up, in order to undo the serpents' bites. For he says, *As Moses lifted up the serpent in the wilderness, so must be lifted up the Son of Man, that everyone who believes in Him may not perish but receive life eternal.* Jo. iii. 15 For as the serpent made of brass was the cause of salvation to those in peril, for they were saved who looked on it, so also our Lord Jesus Christ to those who see him in the likeness of bad men, so far forth as he was made man, yet are not ignorant that he is God quickening, <will> be the producer of life, and able to become a refuge, I say from bitter and venomous beasts, from opposing powers.

And this is therefore a figure, that Moses' rod ate up the rods of the others, which the wizards cast down on the ground. Accordingly, the rod was cast down on the earth, yet it did not remain a serpent, for lifted up it became again just what it was. For if, as I have said, there was in likeness as we, the rod of the Father, that is the Son, by whom he rules the universe, yet having fulfilled well the economy, he was lifted up into heaven; and became afresh in the Father's hand as it were a rod of equity and of kingship. For he sat down on the right hand of the Begetter, and was made in his own transcendency, possessing the supreme throne even with flesh.

Another.

§ 16

The Lord God said again to him, Put thine hand into thy bosom, and he put his hand into his bosom, and took forth his hand out of his bosom and his hand became as snow. And he said again, Put thine hand into thy bosom, and he put his hand into his bosom, and brought it forth out of his bosom, and it was turned again to the colour of his flesh. Ex. iv. 6

The hand, and the right hand of God and Father, him that is of the same by nature, divine Scripture names the Son. It introduced him for certain, saying: *I by mine hand founded* Isa. xlviii

- Ps. xxxiii. 6 *the heaven.* Which also the blessed David saith, *By the word of the Lord the heavens were established.* See then that in Moses' bosom being hidden his hand had not yet suffered leprosy; being brought forth it was forthwith made leprous. And again being put in however and thence issuing forth, it no longer appeared leprous. *For it was turned,* he says, *forthwith to the colour of his flesh.* Therefore as long as was in the bosom of the Father the word from the same,¹ he with the Godhead's purity appeared beauteous. But when² he was made as it were outside, as touching the incarnation I mean, that is the becoming man, he was even made *in the likeness of the flesh of sin* and was numbered among the iniquitous.³
- Rom. viii. 3
Isa. liii. 12
2 Cor. v. 21
- Which the blessed Paul said,—*Him who knew not sin, he made sin for us, that we might be made Righteousness of God through him.* This I think is shown by the leprosy. For the leper was unclean according to the law. But since he again became in the bosom of the Father, for he was taken up after the resurrection from the dead, the hand issuing forth again will appear pure. For there shall come verily in due season our Lord Jesus Christ in the Godhead's glory and purity, though retaining the existence as we without laying it aside. Saith therefore also the blessed Paul about Christ,
- Heb. ix. 28
- that once for all he died for taking away of the sins of many, and a second time he shall be manifested without sin unto them that look unto him for salvation.* Consequently whenever holy writ names Christ Jesus, let him not be conceived of as man by himself, not united in very truth with the word; but let us rather thus hold him fast, that Jesus Christ who became man is very 'Word from God the Father.'

§ 17 That Christ was not a God-clad man, and that in a man there dwelled not the Word God, but rather that he was made flesh, that is perfect man, according to Scripture.

Those who have faith in Christ undefiled, and by not a few testified unto correctness, say that the Word himself who is from God the Father, descended into emptiness, taking a servant's form, and making his own a body born of the Virgin Mary, was made as we, appeared also a son of man. He is

¹ *om* from the same 1.

² When 1; since *cet.*

³ iniquitous] *lit.* the unlike.

also God according to the Spirit, but according to the flesh the selfsame is man. As also the divine Paul called out to the people of the Jews, saying, *Manifoldly and in many ways spake to our fathers through the prophets, but in the close of the days spake with us through the Son.* And how shall God and Father be understood to have spoken in the close of the days through the Son? For he spoke to them of old the law through him. This even the Son himself says, that his are the words which <were> through the wise Moses. For he says, *Think not that I came to undo the law or the prophets. I came not to undo, but to fulfil. But I say unto you, not one jot, which is a sign-point, shall pass away from law and prophets, until all shall come to be. Heaven and earth shall pass away, but my words shall not pass.* Heb. i. 3, 18
Mt. v. 17
Mt. xxiv. 35

And besides this by the voice of the prophets, *I that speak am at hand.* Consequently when he was made in flesh, then *spake the father to us through him*, as saith blessed Paul, *in the end of these days.* But lest we should be unbelieving that he himself it is who even before all the ages is Son, he added immediately, *Through whom he made also the aeons, effulgence of glory and image limning forth his essence,* the Father's, he declares him to be. Isa. lii. 6, LXX
Heb. i. 2,

Man he was made truly, through whom God and Father made the aeons; and not as some opine, was he made in a man, so that by us he be conceived of as a man having God dwelling in matter. For if they say here that this is so, and believe it, then truly will the blessed evangelist John appear superfluous saying that *the Word was made flesh.* For what need is there of the Word from God being made man and being said to be made flesh, unless *he was made flesh* signifies the being made as we; and the force of the being made flesh proves him to have been made man as we, remaining also above us, nay more, above all creatures. Jo. i. 14

And it is due, as I think, to bring forward examples from sound reflection of what I have said, and to carry conviction that the only-begotten was made man and is God even with flesh, and <was> not dwelling in man, rendering him God-clad, like others who were made partakers of his Godhead.

§ 18

Thoughts.

2 Cor. vi. 16
Rev. iii. 20
1 Cor. vi. 19
cf. 1 Tim. vi. 3
S. Luke i. 2

God says somewhere of us, *I will dwell in them and walk in them and I will be to them a God and they shall be to Me a people.* And our Lord Jesus Christ Himself too saith, *Lo I will come and if any man open to Me we will enter BOTH I AND THE FATHER AND we will make our abode in him.* We are also called temple of God, for we (he says) *are the Temple of the Living God*, and again *Know ye not that your bodies are a Temple of the Holy Ghost Which is in you Which ye have of God?* But if they say thus that He is Emmanuel, as each one of us has had God indwelling in him, let them confess it openly, that when they see Him worshipped by us and by the Angels, in Heaven and upon earth, they may blush as thinking otherwise, and ignorant of the drift of the holy Scriptures, but also not having in them the faith which they *delivered to us, who from the beginning were eyewitnesses and ministers of the Word.*

But if they say: He is therefore God and glorified as God because the word begotten of God the Father merely dwelt in Him, and not because He was made Man, let them hear oppositely from us, If to them who have God indwelling in them, it suffices that they become truly gods and be adored by all, all will be gods and to be adored, for he dwelleth also in the holy Angels, and we have Him dwelling in ourselves too, through the Spirit; but it is not right to say that on this account they are gods and to be adored who have Him in them. Not therefore for this is Emmanuel God and to be worshipped because the Word of God dwelt in Him as in a common man, and in one considered as we and by himself and existing apart and in part, but because He was made flesh, *i.e.* Man, for He remained therefore God and one to be worshipped.

§ 19

; Apostolic sayings wherein Christ is called God.

Eph. iii. 5
Col. i. 26—28

Speaking of the Christward Mystery, he says, *Which of other races was not made known unto the sons of men, as it had now been revealed unto His saints, unto whom God willed to make known what is the riches of the glory of this mystery among the Gentiles which is Christ in you the hope of glory,*

Whom WE preach. If therefore He is God-clad and not truly God, how is He *the riches of the glory of the Mystery* which is told to *the Gentiles*? or how is God at all proclaimed?

Another.

§ 20

For I would that ye knew what conflict I have for you and for them at Laodicea and as many as have not seen my face ^{Col. ii. 1, 2} *in the flesh, that their hearts might be comforted, being instructed in love and unto all riches of the full assurance of understanding to the acknowledgement of the Mystery of God of Jesus Christ.*¹ Lo he calls *the Mystery of God* the *Mystery of Christ* and wishes to assure certain in understanding unto the acknowledgement of it. Of what understanding therefore was there need to those who would learn the Mystery of Christ, if they were about to hear that God dwelt in a man? But there is need of exceeding understanding to know Emmanuel, that the Word being God was made Man.

Another.

§ 21

For from you sounded out the word of the Lord, not only in Macedonia and Achaia, but in every place your faith to Godward ^{1 Thess. i. 8} *is reported.* Lo again he states that their faith was Godward, of which Christ saith, *He that believeth in Me receiveth everlasting Life:* and the word of the Lord he calls the preaching of Him. ^{S. John vi. 47}

Another.

§ 22

*For yourselves know our entrance in unto you, that it was not in vain,*² *but after that we had suffered many things before and been reviled as ye know in Philippi, we were bold in our God to speak unto you the Gospel of God.* Lo speaking in God, he made mention of *the Gospel of God*, that he preaches Christ to the Gentiles. ^{1 Thess. ii. 1, 2}

Another.

§ 23

Call to mind brethren our labour, working day and night ^{Ib. 9} *that We might not be burdensome to any of you, we preached the Gospel of God among you:* and again, *For this cause I thank* ^{1 Thess. ii. 13}

¹ Of God and Christ, 1.

² The Arm has 'according to any one thing' instead of 'in vain.'

God without ceasing, because when ye received from us the word of hearing of God ye received it not as the word of men but as it is in truth the Word of God which worketh in you which have believed. Does he not plainly call the preaching about Christ the Gospel of God and word of God? How is that not plain to all?

§ 24

Another.

For the grace of God saving hath appeared to all men, teaching us to deny ungodliness and wordly lusts that we should live soberly and uprightly and piously in this world, and await the blessed hope and manifesting of the glory of the great God and our Saviour Jesus Christ. Lo our Lord JESUS CHRIST is most positively called *God and Great*: for He it is Whose manifesting of glory we *await*, being diligent by means of upright life and unblameable. But if he be a God-clad man, how is He also *great God*? or how is the *hope* in Him a *blessed one*? if so be that the Prophet Jeremiah is true in saying, *Cursed he that putteth his trust in man.* For neither God did he anywhere name him (as I said before) to them that teach him God-clad. And what hinders that all others be gods and to be worshipped who had God in them? But blessed Paul calls Christ *God Great and that hath a blessed manifesting*, he who is found saying of the Jews, and of Emmanuel, *Whose are the fathers and the covenant and the promises, of whom as concerning the flesh, CHRIST Who is over all God blessed for ever. Amen.*

But that by Divine revelation he did make his preaching, will be clear in that himself saith, *Then fourteen years after, I went up again to Jerusalem with Barnabas and took Titus with me also; but I went up by revelation and set forth to them the Gospel which I preached privately to them who seemed to be somewhat, lest haply I had run in vain or should run.* Preaching <Him> to the Gentiles as God, every where calling the Mystery about him Divine. He *went up to Jerusalem by revelation and communicated with them who seemed to be somewhat, i.e. with the holy Apostles, lest perchance he should run in vain or had run.* When he had gone down from Jerusalem and was again back among the multitude of the Gentiles, did he then correct ought of his former <teaching>?

Tit. ii.
11-13

Jer. xvii.
5

Rom. ix.
4, 5

Gal. ii.
1, 2

And did they not persevere in confessing that Christ is God? as indeed he writes to certain, *I marvel that ye are so soon removed from him who called you, unto another gospel which is not another, save there be some that trouble you, and would pervert the Gospel of Christ: and he says again, But though we or an Angel from Heaven preach any gospel unto you more than ye have received, let him be anathema.* And leaving all others that had God indwelling them, he preached JESUS Alone as God? Gal. i. 6, 7
Ib. 8

Another.

§ 25

It is written of Christ, *When He was at Jerusalem in the feast day, many believed in His Name, when they saw the signs which He was doing, but Jesus Himself trusted not Himself to them, because He knew all men and because He needed not that any one should bear witness of him, for Himself knew what was in man.* If He were a God-clad man, how were not the many deceived who at Jerusalem believed on His Name? Why did He Alone know the things which are in man when none else knoweth them? for God alone is said to have *fashioned our hearts.* Or why doth He Alone forgive sins? for He saith, *That the Son of Man hath power to forgive sins.* Why is He Alone apart from others the Co-sessor of God and Father? why do the Angels worship Him Alone, and did He teach us to deem as our common Father Him who is in Heaven, for His alone was he? S. John ii. 23-25
Ps. xxxiii. 15
S. Matt. ix. 6

But you will say that words of this sort are to be attributed to the indwelling Word. And how ought He not according to the measure beseeing Prophets, Himself too to have said, *Thus saith the Lord?* But when He would ordain the things that are above <the Law>, putting on Himself dignity of a Legislator, He used to say, *I say to you.*

How says He that He is free, and whatsoever was due to God? It is because He is Son in truth. And how if He was a God-clad man, was He free by Nature? For the God-head alone is free and under authority of none? for he not only takes to himself the praise of all, but received as it were by way of debt religious service. And if Christ is the end of the Law and the Prophets, yet is a God-clad man, how is it not true to say that the end of the prophetic preachings has brought upon us the depravity of man-worship? cf. S. Matt. xvii. 26

S. Matt.
iv. 10
from
Deut.
vi. 13

Again, the Law set forth, *Thou shalt worship the Lord Thy God and Him only shalt thou serve.* And it led us unto Christ, as unto a knowledge transcending theirs who were before in the shadow: Shall we therefore, repudiating the worshipping of God, worship matter which has God in it? for where were it best to conceive him, tell me? in heaven or in a man? in Seraphim or in earthly body?

Heb. ii.
14

If He were God-clad man, how by nearness partook He with us in flesh and blood? If the indwelling sufficed for participation of nearness with us in the same things, and if His so participating was the being made man: He indwelt in many of the saints too: He was therefore not once, but full often, made man. And how is He said *once in the end of the world* to have *appeared for putting away of sin by the sacrifice of Himself*? how do the Divine Scriptures preach to us one Coming of the Word?

Ib. ix. 26

§ 26

If He¹ were a God-clad man, He (it seems) was made the Temple of God, and how is Christ in us also? as a Temple in temples? or rather as God in the temples through the Spirit? If he were a God-clad man, how is His Body alone Life-giving? for such should have been the bodies of others also, wherein indwelt the God of all things.

Heb. x.
28, 29

And the Divine Paul wrote somewhere, *He that despised Moses' Law died without any mercy at the hands of two or three witnesses; of how much sorer punishment, suppose ye, that he is worthy who hath trodden under foot the Son of God and hath deemed polluted the Blood of the new Covenant?* Yet Divine were the Commandments, the Law spoken through Angels: how then will he be *thought worthy of sorer punishment* who hath *deemed polluted the Blood of Christ*? or how is the faith Christ-ward higher than the cult of the Law? But (as I have said) Christ is not as one of the saints, a God-clad man, but God in truth and He possesses glory in surpassing excellence, because, being God by Nature, the Word of God was made flesh, *i.e.* perfect man; for we believe that the Body which was united to Him is endowed with reason and ensouled, and wholly true is the union.

Ib. ii. 2.
cf. Gal.
iii. 19,
Acts vii.
53

¹ The Syriac supplies the fresh section-number 26 here: the Armenian and Latin give no break.

How¹ we must understand *The Word was made Flesh and dwelt in us.*

§ 27

The blessed Paul affirms that the Only-Begotten Word of God took hold of Abraham's seed, and also that through nearness He partook with us of flesh and blood. We remember too the word of John, for he says, *And the Word was made Flesh and dwelt in us.* Was it therefore the aim of these men, being spiritual, to teach this, that the Word of God was capable of change, to undergo the mutation which belongs rather to the creature? so that that too which He was not, He should haply become, or by His own suggestion be brought thereto, that is, be driven from what before seemed to Him good into an alteration of nature. God forbid: for He remains Himself, not admitting into His Nature change, unknowing to suffer *a shadow of turning*: for That Supreme and Heavenly Nature is ever fixed in what it was. Heb. ii. 16.
Ib. 14.
S. John i. 14
S. James i. 17

How the Word has been made Flesh it is needful to see. First then the Divine Scripture full often calls man flesh and as it were taking from a part makes declaration of the whole animal, and does the same sometimes no less from the soul alone, for it is written that *all flesh shall see the salvation of God*, as moreover the Divine Paul saith, *I conferred not with flesh and blood*, and the hierophant Moses calls out to Israel, *Thy fathers went down into Egypt seventy and five souls.* And one would not therefore say that bare and fleshless souls made their descent into Egypt, nor again that to soulless bodies God gave bounteously of His salvation. S. Luke iii. 6.
Gal. i. 16
Deut. x. 22

As often therefore as we hear that the Word was made into Flesh, let us conceive of man out of soul and body. But the Word being God was made perfect man taking a body endowed with soul and mind, and having united this to Himself in truth, in what manner he himself knows (for speculations of this kind are utterly unattainable by our mind), was called son of man. Yet if one must say somewhat, looking as in a mirror, the human mind indicates that the Word was united to the Body having a reasonable soul, much as is the soul of man too to its own body, which is of other nature than it, obtaining thus participation and union with it, so as to appear not to be other than it, in that by composition

¹ Codex 3 numbers this chapter as 26, codex 4 as 21.

one living thing is effected out of both, it nevertheless remaining (as I mentioned before) in its own nature. Hence we say that not by mutation or change has the Word of God been made <Man>, nor yet that It was diminished in any way of being God; but that taking flesh of a woman and united to it from the womb, He proceeded forth man, the Same being Man and God; for not as casting away the Ineffable Generation out of God the Father, did He endure that of a woman, inviting a beginning so to say of being, but rather permitted to His own Flesh to be called into being in accord with the law of its own nature, in regard I mean to the mode of its birth: nevertheless the human nature hath in Him something special, for he was born of a Virgin and hath Alone a mother incognizant of marriage. And he says that *made Flesh* He also *tabernacled in us*, that through both He might shew that He was made man and let not go His own, for He hath remained whatever He was.

And tabernacling in us He is full surely conceived¹ of as one thing in another, to wit, the Divine nature even in the human, not undergoing confusion or any commingling or passing into what it was not. For that which is said to indwell in another, becomes not that which it is wherein it dwells; but is conceived of rather as one thing in another. But in respect of the Nature of the Word and of the Manhood, it herein indicates to us only the difference of diversity. For one Christ is conceived of out of both. Preserving well therefore (as I said before) the inconfusion, he says that *the Word tabernacled in us*. For he knows that the Only-Begotten Incarnate and made Man is One Son.

But see (I pray) that the Divine Evangelist is wisely minded to crown the whole nature of men, for he said that the Word *dwelt in us*, not saying that the Incarnation of the Word took place for any other reason (as seems to me) save that we too, enriched by the participation of Himself through the Holy Ghost might gain the benefit of adoption. Therefore we believe that in Christ took place an union consummate and true: but even though He be said to dwell in us, Himself will make His indwelling in His body not by relation.² For

¹ Reading *imani* with 1: *i marmni ceteri*.

² *σχετικήν*, the Greek word *σχέσει* is rendered in the Armenian translation.

in Him dwelt all the fulness of the Godhead bodily, i.e. not by Col. ii. participance or relation only, as in us simply, as when light shineth in or fire infuseth into contiguous things its innate heat, but (so to say) that Very Divine and deathless Nature is to be understood as that which is making for Itself a dwelling by means of a true (as I said before) Union of the Temple which is out of the Virgin: for thus CHRIST JESUS both is and is conceived of as One.¹

And that our speech is overcome in its utmost possible expression, I will not deny; but the Mystery of Christ will not in justice be by reason of that incredible, but let it be deservedly more marvellous: for the more it overpasses all mind and speech, the more must it be put beyond all marvel.

But we do not at all say that the Word made Flesh, *i.e.* Perfect man, is comprehended by the weight of the body (for to think that were most silly), for we believe that thus too It fills (as It is wont) Heaven and earth and the things yet lower: for all-sufficing is the Godhead and all things are little to Him.² But how is He wholly both in each and in all, is hard to say and to understand not easy, yea rather is wholly impossible.

But there hath been given Him this too (as I suppose) that He is without Body and admits not of division in Himself; yet is the Body called by us the own of the Word, not in the same way as laughing is proper to a man or neighing to a horse, but because it was made His by true union, to possess and accomplish the uses thereof as an instrument unto whatever was its nature to work, save only what belongs to sin.

Yea and if God being the Word be haply said to have been sent, let not any one of you be terrified, thinking, Whither shall the Unembodied advance? For whither shall He be borne who fills all things? but it is rather to be known that the mode of mission is of another kind: not by change from place to place of the sent, but assuming the priestly ministry, which we say was also given to the holy disciples by Christ the Saviour of all. As the Divine Paul too, says of Christ, *Wherefore, holy brethren, partakers of the heavenly calling, look* Heb. iii. *unto the Apostle and High Priest of our confession, Jesus Christ.*¹

¹ As One] *lit.* uniquely.

² So codex 1: all great things are even little to him *cet.*

Note how when he shews Him ministering as priest in human wise, albeit He is by nature God, then does he also attribute to Him the office of the Apostolate: but it is nought unreasonable (as I said) if the Word be said to be sent by God the Father, for it is to be confessed that He fills all things and from no one of beings is He far away: but we interpreting things Divine by human words, are wont to understand economies of the Immortal Nature by bodily outlines.

Again though the Holy Ghost fills all things, the blessed Paul writes, *And because ye are sons, God sent forth the Spirit of His Son into your hearts, crying Abba, Father*: the Saviour Himself too saith somewhere, *It is expedient for you that I go away, for if I go not away, the Comforter will not come unto you, but when I depart I will send Him to you*. We must therefore from all turn away and run unto reverend and sure knowledge, for so doing shall we profit ourselves.

§ 28

How then the holy Virgin Mariam is conceived of as Mother of God.

The Word out of God the Father was begotten in ineffable way (for beyond all understanding is His Generation, and as befits the Unembodied Nature): yet is That which is begotten conceived of as the Own Offspring of the begetter and Consubstantial with Him, therefore is It called also Son: the Name indicating to us the naturalness as it were even of throes and Parturition. And since the Father is ever living and close at hand, it must needs be entirely that He on account of Whom He is Father co-exist and have co-Being Eternally with Him. *The Word therefore was in the beginning and was God and was with God* (as saith the wise Evangelist), but in the last times of the world *for us men and for our salvation was made flesh and was made Man*: and he lessened not at all aught what He was, but having His own Nature unchanged and existing ever in the excellences of Godhead, was humbled for us economically unto emptiness, and not despising the poverty that befits human measures. For being *Rich He became poor for our sake* (as it is written), that we *by His poverty might become rich*. He was made therefore Man and is said to have endured the Generation after the flesh which is from a woman, because of His taking of the holy Virgin the Body that was united to Him of a truth:

whence we say that the holy Virgin is Mother of God, as having borne Him in human wise, that is after the flesh, albeit that He had His Generation before the ages out of the Father.

And this, that some suppose that the Word was then called to a beginning of being when He became Man, is utterly impious and exceeding discordant. For the Saviour Himself pronounces against them to be unwise, saying in regard to Himself, *Verily I say unto you, Before Abraham was I am*: and how was He before Abraham Who was born after the flesh many ages after him? The Divine John too, I deem, suffices to convict them saying, *This is He of Whom I said, After me cometh¹ a Man Who was made before me, for He was before me.* S. John viii. 58
Ib. i. 30

Leaving therefore as exceeding foolish to contend about what is superfluous, come let us rather go on to what we say is profitable. Let not some be troubled, when they hearing the holy Virgin called Mother of God, nor let them fill their souls with Jewish unbelief, yea rather with Gentile impiety. For the Jews attacked Christ saying, *For a good work we stone Thee not but for blasphemy because THOU, being a Man, makest Thyself God*: but the children of the Greeks, hearing that God hath been born of a woman, mocked at the doctrines of the Church. Ib. x. 3

But they shall eat the fruit of their own impiety, and shall hear of us, *The fool will utter folly and his heart imagine vain things.* But the plan of our Mystery, albeit to the Jews Isa. xxx. 6 it be an offence, to the Gentiles folly, yet to us who know it, 1 Cor. i. 23 verily admirable salvation is it, and far removed from the being to be disbelieved. For if there were any whatever who should dare to say that this flesh made of earth had become mother of the bare Godhead, and that there was born out of her the Nature which is over the whole creation, the thing would be madness and nothing else: for not of earth has the Divine Nature been made, nor indeed could that which is subject to corruption become the root of incorruption, nor that which is subject to death bear the Life of all things, nor yet the Unembodied be the fruit of the sensible body, that which is subject to becoming [bear] that which is superior to becom-

¹ Reading *ga. or* with 1 for *wayr* of 34.

ing, that which hath its beginning in time, that which is without beginning.

But since we affirm that the Word of God became as we and took a body like to our bodies, and united this of a truth unto Himself, in a way namely beyond understanding and speech, and that He was thus too made Man and born after the flesh, what is there absurd therein or worthy of disbelief? albeit the human soul (as we have already full often said) being of other nature than the body, is yet generated with it, just as we say that it too has been united therewith. Yet will no one (I deem) erroneously suppose that the soul has the nature of the body as the beginning of its own existence, but God inplaces it ineffably in the body and it is born along with it; yet do we define as out of both the animal, *i.e.* man. Therefore the Word was God but was made Man too; and since He has been born after the flesh by reason of the human nature, she who bare Him is necessarily Mother of God. For if she have not borne God, let not Him who is born of her be called God; but if the God-inspired Scriptures call Him God, and God Incarnate and made Flesh, and it was not possible in any other way to be Incarnate, save through birth of a woman, how is she not Mother of God, who bare Him?

But that He is truly God Who was born, we shall know from the God-inspired Scripture too.

§ 29

Testimony about Christ.

Isa. vii.
14

Behold a Virgin shall conceive in the womb and bear a Son and they shall call His Name Emmanuel. How then (tell me) is that which is born of the holy Virgin called Emmanuel? Emmanuel (as I already said) signifying, that the Word out of God which is in truth God was made by reason of the Flesh in nature as we. But he is Emmanuel, for He emptied himself, having undergone a generation like to ours, and so was made with us. Hence He is God in flesh and she truly Mother of God, who bare Him carnally or after the flesh.

§ 30

Another.

Ib. ix. 5,
6, LXX.

But they were willing if they should have been burnt with fire; for a boy has been born to us, and a son given unto us,

whose rule is upon His Shoulder and His Name is called The Messenger of the Great Counsel. Hearest thou that He is called a Boy because He underwent a Birth like us? But this Boy by star appeared whom did the sky point out, did the Magi worship coming from the uttermost limits of the earth, did the Angels bear good tidings of to the Shepherds saying that a Saviour was born, him naming Peace and the Good will of the Father and the Messenger of the Great Counsel: for He made known to us the Good-will of the Father, Who in Him was pleased to save them that are under heaven, and through Him and in Him to reconcile the world unto Himself: for being reconciled to Christ, we are reconciled to God: for God is He truly, with God and Father. Who therefore is the Counsel of the Father Whose Messenger He has been to us? Himself will teach saying, *For so God loved the world that He gave His Only-Begotten Son, that every one that believeth in Him should not perish but should receive everlasting life.* The Only-Begotten Son then is He Who was born of the holy Virgin, for the Word Himself was made Man, and God made flesh, and thus appeared to those on earth. As finally He says, *He that believeth on Me receiveth everlasting life.* And that through Him and in Him we believe on the Father, He hath set forth saying, *He that believeth on Me, believeth not on Me, but on Him That sent Me.*

S. Luke
ii. 11
Ib. 14

S. John
iii. 16

Ib. vi.

Ib. xii.
44, 45

Another.

§ 3.

Hear Me, ye isles, and attend ye nations: after long time shall He be established, saying, The Lord from the womb of My mother called My Name. The Word being God, was not ignorant that He should undergo the birth from a woman Incarnate for our sakes: and He knew that He shall be called Christ Jesus, God the Father afore proclaiming unto all that are under heaven, the New Name of His Son which is blessed upon the earth. And note how He mentions His own Mother who bare His Body. Hence if He knows that He is Very God, she who bare Him after the Flesh shall be called Mother of God, and rightly so: but if He be not God, and some daringly, yea rather indecently will so think: let them deprive the holy Virgin herself of the being Mother of God.

Isa. xli

1

Isa. lxxv
15, 16,
LXX.

§ 32 That the Only-Begotten is called God even when appearing as Man.

2 Chron. vi. 17, 18 Solomon praying says, *And now, O Lord God of Israel, let Thy word be credible which Thou spakest unto Thy servant David: shall God in very deed dwell with men on earth?* Observe that he marvels at the Incarnation of the Word, for the thing seemed incredible: for then did God dwell with men upon the earth when He was made Man. Else how is it wonderful or how worthy of marvel, that God was not cast down from his own creatures embracing them that is, and holding together in being the things which had been already made, bringing into being those which have not been yet made? But verily it is a miracle and marvel that the God of all things made Man dwelled on earth with men, according to the promises given to the Divine David. For it is written Ps. cxxxii. 11 *The Lord sware unto David truly and was not false to him, And what swore he? Of the fruit of thy belly shall I set upon thy seat.* But he, albeit he believed that the Almighty God would never falsify His Promise, yet was careful to search out the place itself of the Birth and indeed says, Ps. cxxxii. 3—5 *If I go up upon my bed, if I give sleep to mine eyes or slumber to mine eyelids or rest to my temples, until I find a place of the tabernacle for the Lord, for the God of Jacob.* Then after that, when he had been informed through the Spirit, and knew the place of the Birth after the flesh of the Only-Begotten, then did he preach it and say, Ib. 6 *Lo we heard of it at Ephratah,* that is, in Bethlehem, *we found it in the fields of the wood.* And that in saying *Ephratah*, he means Bethlehem, the Prophet will prove saying, Mic. v. 2 *And thou, Bethlehem, house of Ephratah.* But note how that Him, Whom he believed from heaven to have been born as we in Ephratah, he names *the God of Jacob*, Whose dwelling was in the Tabernacle: for there did the holy Virgin bear Jesus.

And elsewhere does he name Him the God of Abraham, Ps. xlvii. 9 saying, *The princes of the people are gathered together unto the God of Abraham.* For, instructed in the knowledge of things to come, did he see with the eyes of his mind alone and the illumination of the Holy Ghost, *the princes of the people, i.e. the holy Angels* standing around our Lord Jesus Christ.

Seeing therefore that He is named *God of Abraham and God of Jacob*, Who is born of a woman, why is not the holy Virgin Mother of God?

Another.

§ 33

The Prophet Habaccuc says, *O Lord, I have heard Thy hearing and feared, <I have thought on Thy works and shuddered.>* Hab. iii. 2, 3
In the midst of the two living creatures shalt Thou be revealed, in the coming near of the time shalt Thou be shewn, while my soul was troubled shalt Thou in anger remember mercy. God shall come from Teman, and the Holy One from mount Paran.
 How shall He be known in the midst of the two living creatures? for when He had been born of a woman and had lived even unto the time of the Precious Cross, *by the grace of God* (as saith blessed Paul) did He by His body *taste death for every man*. But since he was by Nature God, He rose again unto everlasting life. He therefore was made *known*, Who for us endured the Precious Cross, *in the midst of the two living creatures*. And Himself says somewhere to the Jews, *When ye have lifted up the son of man, then shall ye know that I am.* S. John viii. 28 But how, calling Him also God, does he prophecy that He *shall come from Teman and from mount Paran*? And Teman is interpreted South: for Christ was manifested from the south, not from northern regions, but from the southern Judæa, wherein Bethlehem is.

Since therefore He who has been named Lord and God, cometh out of the southern Judæa, for He was born in Bethlehem, how is not the holy Virgin Mother of God?

Another.

§ 34

In Genesis it is written, *And Jacob was left alone, and there wrestled with him a Man until the morning: but he saw that he could not prevail against him and he took hold of the flat of his thigh as he was wrestling with him and said to him Let me go for it is morning. But he said, I do not let thee go except thou bless me. And after a little he says, He blessed him there: and he called the name of that place, vision of God: for I saw (he said) God face to face and my soul is preserved. And the sun shot forth on him when he passed the vision of God: and he halted on his thigh.* Gen. xxxii. 24-26 Mystic is the Ib. 29.

sense of that which is written, for it appears to signify that similar is the wrestling of the Jews which they used in regard to Christ, wrestling with Him, nevertheless they were overcome, for they were themselves to win a Blessing from Him, if through faith they effect conversion to Him at the last times. But note this, it was a man who was wrestling, and Jacob calls him vision of God: nor that alone, for he knew that He is God in truth. *For I have seen* (he said) *God face to face and my soul is preserved.* For Emmanuel is by Nature God, yet is He called also *The Face of God*: for He is the *Image of the Father's Essence*: thus did He call Himself to the Jews, saying respecting God the Father, *Nor have ye seen His vision and ye have not His Word abiding in you for Whom He sent Him ye believe not.*

But that Very God is that Man Who was wrestling with Jacob, holy Writ will give proof, for it says, *And the Lord said unto Jacob, Arise, pass on to Bethel and dwell there, and make there an Altar to God that appeared unto thee when thou fleddest from the face of Esau thy brother.* For returning from Mesopotamia and being then in fear of Esau Jacob passed over his children and all his goods, and he was left alone and there wrestled a man with him.

§ 35

Another.

Blessed Daniel setting forth to us a dread vision says, *I was seeing in a night vision, and lo with the clouds of Heaven came as it were the Son of Man and attained even unto the Ancient of Days and was brought into His Presence and there was given Him dominion and honour and a kingdom, and all peoples, nations, and tongues shall serve Him: His Power a Power for ever which shall not pass, and His Kingdom shall not be destroyed.* Hearest thou how He does not mention that he had seen simply a man, lest we conceive Emmanuel to be one of those like as we,¹ but as it were the Son of Man? For the Word being by Nature God was made in the likeness of men and was found in fashion as a Man, in order that in the Same might Both be conceived of as existing, neither bare man nor yet the Word apart from manhood and fleshless.

¹ one . . . we] as one of us 1.

Yet does he tell that to him was given¹ the principedom and honour and kingship: for he says that *all peoples and families and languages shall serve Him*. Since therefore even being in the human nature which is as we the Only-Begotten Word of God hath the creature serving Him and the Principedom of His Father as his own, and the holy Virgin bare Him after the flesh: how then shall not the holy Virgin be conceived of as Mother of God?

Of the Passion of Christ, and that it is profitable that we speak in one manner and another of One and the Same, nor do we divide Christ asunder.

§ 36

Blessed Paul sets forth to us the Saving Passion, for he saith, *By the Grace of God for us all tasted He death*, and also, *He delivered to us in the first place that which he received*, *that Christ died for our sins according to the Scriptures and that He was buried and that He rose again the third day*: moreover the most wise Peter also saith, *Christ suffered for us in the Flesh*. Seeing therefore we believe that One is our Lord Jesus Christ, *i.e.* GOD'S only-begotten WORD manifest in human form or made man as we, in what manner then can we attribute Passion to Him and still hold Him impassible, as God?

The Passion therefore will be after the Economy, the Word esteeming as His own and taking to himself the things which pertain to His own Flesh, by reason of the Ineffable Union, and remaining unsuffering in His own Nature, for God is Impassible. And no wonder, since we see that the soul itself of a man, although its body suffer somewhat, in no way suffers in its own nature, yet is it not conceived of as external to the suffering, in that what suffers is its very own: and albeit in nature it be impalpable and immaterial, yet is that which suffers not foreign to it. Thus will you understand in regard to Christ too the Saviour of all.

But I will apply myself to examples by way of figure, that the Only-Begotten shared with us in suffering as having received into His intimacy the dust-formed Body, yet remained free, unsusceptible to suffering in His own Nature as God. The God of all then was bidding the most wise Moses to work miracles, that Israel may believe thee as having been sent

¹ given] *add καὶ οὕτως ἔχοντι καὶ ἐπιφανῆντι* Arm (with Syriac. Lat. om).

Exod. iv.
9

from God, and that they should be set free from the hands¹ of the oppressors. And he says thus, *And thou shalt take of the water of the river, and pour it upon the dry land, and the water which thou shalt take from the river, shall be blood upon the dry land.* But we say that the water is an image of life, and that the Son proceeding out of the Father as out of a river, by reason of being of the Same Essence, is by Nature Life, and therefore quickens all things. But when (He says) thou shalt have poured it forth, *it shall be blood upon the dry earth.* Hence, when He was made flesh, *i.e.* when He girt Himself with flesh from the earth, then is He said to have suffered death in it like to our death, albeit He is by Nature Life.

Lev. xiv.
4-7

Now in Leviticus the Law intimated that the leper is polluted and impure, nay, more, it bade that he should be put forth of the camp, and shewed how his disease should be cleansed. *They shall take, it says, for him that is cleansed two live birds and cedar wood and scarlet woven and hyssop, and the priest shall command and they shall kill one bird in an earthen vessel over living water, and the living bird shall he take and shall bathe it in the blood of the bird that was killed over the living water and he shall sprinkle upon him who is cleansed from the leprosy seven times, and he shall be clean.* Us then there rendereth clean and washeth away the soils of our uncleanness and driveth off the mortality of fleshly desire the Precious Blood of Christ and the purification through holy Baptism. But note this (for letting alone subtilty we will for the present make mention of what the force of the Scripture advanced has useful to the mystery): he compares Christ to two birds, not as though there were two sons, but as one out of two, the Godhead and the manhood, come together into union. And the birds are clean, for our Lord Jesus Christ did no sin, but the Word is holy, in Godhead and in Manhood: It, however, likens Him to flying things, by reason of His being high above the earth and from above, for Christ is *the Man out of Heaven*, albeit the holy Virgin bare His Flesh. How then is He from above, out of Heaven? For God the Word from above and out of the Father, taking flesh from the holy Virgin and declaring it His own, as though

1 Cor.
xv. 47

¹ *om* the hands of, 2, 3.

having brought it down from above and out of Heaven, said, *None hath ascended up into Heaven, save He That came down from Heaven, the Son of Man*: for He ever attaches to His own Flesh that which is His own, and once united to it is accounted one with it. S. John
iii. 13

Yet see, when the one bird is slain, the other is dipped in his blood, yet not slain. And what is this? For the Word was alive, even while His Flesh died, and He was participant in the Passion, through oneness and union with it. Therefore the self Same is living, as God, but like as He made His body His own, so did He receive into Himself in all oneness the sufferings too of His Body, Himself suffering nought in His own Nature. It is therefore helpful and necessary unto profit that in regard to Christ there be by us received the *after one manner and another*; arranged in respect of one and the same person, it would not permit Him to be severed into two, albeit the things done be said to be, it may be, in no ways harmonising with one another.

As how shall I say? We say that the only-begotten, God the Word is born out of a woman after the flesh, albeit Himself has given to the not-beings to be, and called into becoming the things which are not yet at all. How then doth the Same both undergo birth and call into being. After one manner and another? For He was born, so far forth as He is conceived¹ of as Man like us, and He calleth into being the things that are not, in so far as He is God by Nature; it is written of Him, *The Little one waxed and grew strong, filled with wisdom and grace*, albeit He is by Nature all-Perfect as God, and out of *His own Fulness* imparteth spiritual gifts to the saints, and is Himself Wisdom and the Giver of grace. How then waxeth the Little one and is *filled with wisdom and grace*? After one manner and another. For the self Same, as Man alike and God, makes His own the human, by reason of the union, and is all-Perfect and Giver of wisdom and grace as God, And He was First-born and Only-Begotten, but if one should wish to examine the force of the words, the First-born will of course be He Who is First-born of many brethren, but the Only-Begotten as Sole, no longer First-born among many brethren. Yet is the Same one and other; how S. Luke
ii. 40

¹ Read *imani* for *imarmni*.

then? After one manner and another. First-born among many brethren by reason of the human nature, but the self Same again Only-Begotten, as Alone Begotten of the Alone God the Father.

He is said to have been sanctified through the Spirit and He sanctifies those who come near to Him; He was baptized according to the Flesh and was baptizing in the Holy Ghost: how then doth the Same both sanctify and is sanctified, baptizeth and is baptized? Again after one manner and another; for He is sanctified humanly, and thus is He baptized: but He sanctifies Divinely, baptizeth also in the Holy Ghost.

Himself raising the dead, was raised from the dead; and being Life by Nature is said to be quickened. And how this? Again after one thing and another. For the Same was raised from the dead and is said to be quickened after the Flesh, yet quickens and raises the dead as God. He suffers and does not suffer, after one manner and another: for He suffers humanly as Man, He is impassible Divinely as God.

He hath adored with us, for YE *worship* (He says) *what ye know not*, WE *worship what we know*: yet is He to be adored also, for to Him *every knee boweth*: and this again after one manner and another. For He worshippeth as having assumed the nature that payeth worship, He again the Same is worshipped as surpassing the nature that worshippeth so far forth as He is conceived of as God. Yet must we not sever the worship unto man and God separately, nor yet as being together with God as by equality of dignity, while the Persons¹ are dissevered, do we say that the man is associated in worship with Him (for the thing were replete with impiety): but there is to be worshipt One Word of God Incarnate and made man, according to the belief that He was united to a body as we by a reasonable soul. For nowhere did the God of all set two first-borns to be obliged to be worshipped by us and the holy Angels (for One is He who was brought *into the world*): and if we look more carefully into the mode of this bringing in, we shall understand it to be the mystery of the Economy with flesh. For he is brought into the world then when He was made Man, albeit He was in His own Nature far removed from the earth and

¹ *goyatzuthian*, lit. substances.

believed to be essentially in the Excellence of Godhead: for Other is He than all things as their Maker. Therefore outside the things by Him made is He by Nature, in that He is God by Nature. One (as I said) is to be worshipped then too when He was made *among many brethren*: for then is He for that reason called *First-born*.

One¹ did the blind from the birth when wondrously healed worship: for *Jesus* (it says) *finding him in the temple* S. John v. 14 *said, Dost THOU believe on the Son of God,* and he said, *Who* Ib. ix. 35 *is He, Lord, that I might believe on Him?* But *Jesus* shewed Ib. 36 Himself in the body to him <and says>, *Thou hast both seen Him* S. John ix. 37 *and He That speaketh with thee is He.* Seest thou how He applieth the singular number, forbidding God and man to be conceived of separately? yea rather if one were at all to call Emmanuel man, it will signify not bare man, but much higher, as the Word of God united to our nature. As One did the disciples worship Him, when beholding Him wondrously walking on the waters they worshipped *saying, Truly* S. Matt. xiv. 33 *Thou art the Son of God.*

When therefore we say that man is co-worshipped with God, we bring in a coarse severance. For the word, *With*, except it be said of the one by composition, will always full surely persuade us to conceive of two. For like as no one will be said to live with himself, nor again to eat with nor to pray with nor to walk with himself (for the *with* joined to the word introduces a declaration of two persons): so if one say that the man is co-worshipped with God, he will without question say two sons and severed one from another: for the plan of union, if it be conceived of as equality of dignity, that is of authority, will be convicted of being untrue. And this will be shewn by us in lengthy words.

Against those who say the human things befit God the Word by reference only. § 37

Some haver and prate concerning the Economy with flesh of the Only-Begotten and, dragging down to our unstable perceptions the Mystery venerable and great and of a truth thrice dear to the powers above, whereby also we are saved, become traders for profit in the beauty of the Truth, whereas

¹ After One add son, 2, 3, 4.

they ought, not to try and prop up their own things and whatever seems to them right, but rather with subtil and keen eye of the mind to look into the aim of the Sacred Writings and thus to go on the right road, and incorruptibly <follow> what our holy fathers have searched out, who made radiant by the illumination of the Holy Ghost, defined for us the Symbol of our faith, saying that the Word from God Himself Which was in mode ineffable God begotten out of the Essence of the Father, by Whom all things were made which are in Heaven and which are in earth, for us men and for our salvation came down, was made flesh, was made man, suffered and rose and ascended into heaven, will in his season come to judge quick and dead.

But there are certain boasting much of their learning who because they hear these words, mock, and deem that those things which are so rightly said, are mad ravings: whereas the Holy Spirit as we anyhow believe flashed the knowledge of the Truth into the counsels of the holy Fathers. As if it was for them to think what is higher, and were also able to make <us> understand, they deem that not the Only-Begotten Son of God Himself, the Word Which is out of the Father's Essence, suffered in His own Flesh for us humanly, albeit so far as He is conceived of as God He have in His own Nature impassibility; but putting¹ as man alone and by himself him that was born of the holy Virgin, and then attributing to him to what extent it seems to be good to them, a glory, they say that he was united to the Word of God the Father. And explaining the mode of the union, they say that there was given him by the same equality of dignity, that is of authority and to be called by like name both Christ and Son and Lord. But if the man taken from him be said to suffer ought, it must (they say) be referred to him who is the Word from God, in that he is connected to Him by equality of dignity, while in their severed natures each is whatever he is separately.

And I will state more clearly the force of their opinions, so far as I can, bringing forward instances from the Sacred Writings. Christ hungered, was wearied with the journey, slept, entered into the boat, was buffeted with blows by the

¹ Reading *edēal* instead of *ēleal*.

attendants, was scourged by Pilate, there spat on him also the soldiers, and pierced with the spear His Side, offered vinegar mingled with gall for Him to drink: and He tasted death, suffering the Cross and other drunken transports of the Jews. All these things they declare to have befallen indeed the man, but to be referred to the Person of the Very Son. But we believe, as in One God the Father Almighty, Maker of all things visible and invisible, so too in One our Lord Jesus Christ His Son. And we refuse to divide Emmanuel into man by himself and into the Word by Himself: knowing that the Word became truly Man too as we, we say that Himself the Same is God of God, and in human wise Man as we of a woman. And we again assert that by reason of the ownness He suffered humanly the infirmities of the flesh, yet reserved intact to His Nature its impassibility, in that He was not Man alone, but the Same therewith also God by Nature. And like as the Body was His own, so too His the true and blameless passions of the body; moreover the things which by the frowardness of some were put upon Him He suffered without suffering Himself of His own will, and not that He might only be like us, but because (as I said before) He had reserved to His Nature superiority to all these things. For if we should say that through conversion or mutation from His own Nature He had passed into the nature of the flesh, it would be in all ways necessary for us even against our will to confess that the ineffable and Divine Nature was passible. But if He remained unchanged albeit He was made man as we, and it be a peculiarity of the Heavenly Nature that It cannot suffer, then He¹ became passible through the union with it:—He suffered then through the suffering Body, in that it is said to be His own body, and He remains himself Impassible in that it is truly His property to be unable to suffer.

And if Emmanuel is glorified through suffering, as Himself says when about to suffer for us the Precious Cross, *Now is the Son of Man glorified*, why do they not blush, S. John xiii. 31 attributing the glory of the Passion to a man having connection only with him in Equality of dignity? for as they deem, He connected with Himself according to the Will and

¹ or it.

Good-pleasure a man simply and made him equal to His own glory, and permitted that by like name he should be styled Christ and Son and God and Lord:—hence neither is the Word truly Incarnate nor was He at all made man. And consequently to call the counsellors under the sun liars, does no harm whatever? for let them say, yea rather come forward, prepared to prove that the mode of connection which is conceived of by them has the force of incarnation, and that that is that the Word was made flesh; or if they think that these things are not so, why do they conceive of a mode of unconnected connection, the truth being neglected? whereas it would be fitting that they should say that the Word of God the Father was united to our humanity, for thus in His own flesh is He conceived to have suffered appropriately what belongs to man, but so far as it appertains to the Nature of the Godhead to suffer nothing, He is free from all our habit of vexation, as God.

And that by their so-called *reference* which I know not how they invented, they drag down Emmanuel to ingloriousness and liken Him barely to one of the holy Prophets, and set Him amid the measure of the many, that I may clearly prove, I will again bring forward examples from the Divine Scripture.

Ex. xvi. 3 There once murmured in the wilderness against Moses and Aaron the people of Israel saying, *Would we had died, stricken by the Lord in Egypt when we were sitting at the flesh pots and were eating bread even to fulness.* And thereupon the divine Moses says *what are WE? not against us do you murmur, but against God.* And in those times even God Almighty used to reign through the holy Prophets over the people of Israel, but they in this too, short-sighted, approached the divine Samuel and say, *Lo THOU hast grown old and thy sons walk not in thy way, and now set over us a king to judge us as the other nations.* The Prophet felt this grievously. Ib. 8 God said to him, *Hear the voice of the people, whatever they shall have spoken to thee, for not thee have they rejected, but Me they have rejected that I should not reign over them.* 1 Sam. viii. 5 Ib 7

S. John xiii. 20 . And somewhere too has Christ said to the holy Apostles, *He who receiveth you receiveth Me:* and He promiseth that He will address the merciful before the divine Tribunal, *Come,*

ye blessed of My Father, inherit the kingdom prepared for you S. Matt. xxv. 34
from the beginning of the world, acknowledging as His own
 their righteous ways towards those to whom they had dealt
 kindly, He says, *In that ye did it to one of these least, to Me* S. Matt. xxv. 40
did ye it.

Lo in these clear instances is clearly recognised the mode of reference of what kind it is. The people of Israel were murmuring against Moses and Aaron and the matter had reference to God. Man as we was Moses and so too Aaron. In the same way too will you conceive as to the others whereof we have just made mention, yet were they (as I said before) holy men and worthy of admiration, nevertheless men as we. Is it then in this way, come let them tell me, that the man connected (as they call it) with God the Word, had had reference of his sufferings to Himward? And then how is he not as they a mere man evidently and alone and nought else? Hence Emmanuel is not truly God, is not Only-Begotten nor Son, nor God by Nature.

Why then is no one of the rest honoured by God the Word with equality of dignity or of sway, but they boldly contend that this man alone obtained all things equal through unfailing resemblance? specially seeing that God, the Saviour of all men, judgeth *not according to the person but righteous* S. John vii. 24
judgement, as Himself says. Why then doth He sit Alone in the tribunal? how will he come to Judge, with Angels bringing offerings? why is He Alone worshipped as well by us as by the powers above?

But yea, say they, and we see that thou also dost the same; thou confessest that He suffered, attributing the sufferings to his flesh, but keeping Him impassible as God.

But WE, good sirs, (shall we say) having first united to the Word the human, have to the flesh allotted the sufferings, and have kept Him impassible as God; for though He hath become as we, yet are we cognizant withal of His God-befitting Excellence and of His Supreme dignity.

Hence with faith confessing the Union as a foundation, we confess that He suffered in the flesh, and that He remained again superior to suffering in that He possesses Impassibility in His own Nature. But if we are diligent to divide asunder into God and Man, severing the Natures one from another,

S. Matt.
i. 23 and then say that in reference only does the Word of God reckon His own what have befallen His Body; He That is born of the holy Virgin, *Emmanuel, which is, interpreted, With us is God*, will haply have donned but the measure of Moses and Aaron.

Isa. l. 6 Thus even though He say through the holy Prophets, *My Back have I given to blows, My Cheeks to buffets, My Face I turned not from the shame of spitting in My Face*, and again, *They bored My Hands and My Feet, they told all My Bones*, and again, *They gave for My meat gall and for My thirst they gave Me to drink vinegar*: we allot all these things to the Only-Begotten Himself, Who suffered for us Economically in the flesh (for *with His wounds were we healed, and Himself hath been wounded because of our sins*), yet do we know that He is Impassible by Nature. For if (as I just said) Himself is Man alike and God, with reason do the Sufferings belong to His Manhood, His own, on the other hand, as God is it to abide superior to suffering.

Phil. iii.
14 Thus minded shall we be pious and through such right thoughts advancing, we shall attain *unto the prize of our high calling* in Christ Jesus our Lord through Whom and with Whom to God and Father be glory with the Holy Ghost unto æons.

CYRIL ON EASTER

OF THE LORD, THE HOLY CYRIL, BISHOP OF ALEXANDRIA,
TO THE PIOUS EMPEROR THEODOSIUS

DIVINE writ saith somewhere, the beginning of Wisdom is the fear of God.

With the wisdom which is from God, what could be of equal weight? Or how can that not be a great good and worthy of possession, which hath for root the fear of God, and issues in a sweet and much to be desired conclusion? For it is written, The fear of the Lord is for life unto man, the fear of the Lord is glory and boasting, the fear of the Lord is lightness of heart, and shall give joy and gladness and long days. Prov. xix. 23.

All these are centred on thy all-blessed head, O Christ-loving emperor Theodosius, who storest up the fear of God in thy soul as a treasure casketed, unstealable, and holy: and this in emulation of the glory and renown of thy parents, so that naught is to be seen which is not thine. For I will forbear just now to assert superiority,¹ though with it will hereafter crown thee. For it is written, Their sires are the boast of sons,—of whom ye are images worthy of the beholding, and as it were retain exact from an exemplar² a splendour both ever-apparent and everlasting. For whatever qualities in general after the manner of this world's excellence adorn the illustrious selves of sovereigns, and in especial also with others that are Christward, with reverent piety, with firmness of faith, with fixity in beneficence and inflexibility in justice, these exercising everywhere in word, and wondrously illustrious and many-sided, thou displayest thy prosperity and loveliness.

¹ The MSS. (except 1) add the scholion in mg: 'that thou art superior.'

² or 'from an exact exemplar.'

So are your arms well tested everywhere, and hostile chiefs,¹ all that are outside your yoke, shaken with terrible and intolerable fear fall on their knees—despite² of their innate ferocity, and wild untamed manners. Now³ it is a legislator's part to inculcate in all his subjects everywhere, even among those who no wise⁴ deserve his zeal, and kindly deeds, the faith which is correct and without reproach, faith I mean, in our Lord Jesus Christ. And the sovereign's right hand writes laws⁵ whereby the divine nature is honoured, and filthy and detestable heresies are overthrown; while the mouths of the God-haters who invented these are muzzled. For it was a duty to drive away out of the Saviour's flock the wolves, and not only must the shepherds confront the insurgent and launch and brandish over the insurgent, as it were a rod or fiery torch, the might of the truth, but emulate also that piety of your ruling highness, which is diffused unto the ends of the earth and verily is celebrated by all with fairest renown.

Being possessed of so God-loving a disposition, you have felt anxiety, both to reform correctly and see clearly the might of Christ's mystery, which from the first was made known before the coming into being of the world, as the all-wise Paul declares.

For there has been manifested in the last times of the age what of old was shewn forth in figures and types which had reference thereto, and aforetime was described by means of the law of Moses, even the birth from the woman after the flesh, . . . of⁶ the prophetic preachings. For he was born after the flesh from a woman, in order to consecrate our birth. And in the flesh suffering according to Scripture, he annulled death, and will liberate from corruption man's⁷ nature. For death was weakened by him, and in that it was impossible for the life's flesh to be overcome thereby, it followed that his death consequently after the flesh (*or* body) came to be for

¹ *lit.* heads.

² *lit.* because of.

³ The sense of this sentence is at best conjectural. All the MSS. (except 1) have in the mg. the scholion: 'of the emperor he says that he wrote a book of sentences and gave this law to the world.'

⁴ nowise 4: in any way *ceteri*.

⁵ *om* laws 2, 3, but all the MSS. except 1, add in mg. this scholion: 'He mentions the law written by the king.'

⁶ The anacolouthon suggests a lacuna in the text.

⁷ man's 1 3: the body's 2 4.

us salvation. For he rose again, is named¹ elder born from the dead, and the fruit of them that slept; and he renewed for us this present path and <we are> alive and through him alone directed,² that we too together with him and through him may abide incorruptible. For as the all-wise Paul writes, as by Adam all are dead, so also by Christ shall all be made alive; and as we put on the image of the earthy, we shall also put on the image of the heavenly. And that the death according to the flesh (of all and)³ of our Saviour Christ, came to be release from death, and quickening of the dead,⁴ and quittance of corruption, and salvation of those on earth, one will learn afresh and without any lengthy sweating by exploring the holy and inspired Scripture. For the divine Abraham was commanded to slay his one and only beloved son, a man who had lived unto old age, and had no hope of being able to become a sire of other children; but he was old having passed beyond affectionateness⁵ and⁶ from sparing his son because of God's will. And for as much as the child was near to suffering death, for the father had taken in his hand the sword, he was in marvellous manner saved by the ram running in between and undergoing his slaying. So also were we also rescued from our⁷ own death befitting and due by Christ taking it on himself. And he was slain for our sake; and he suffered because of our sins, as saith the prophet Isaiah. And because of our iniquities he was given over and by his stripes were we healed. And this again unto us under another type did Moses fore-shadow,⁸ in the legislation of God foreshewing the force of the mystery as it were in a parable and shadow. For he commanded to bring forward two steers equal in stature⁹ and similar of aspect and in no one respect unlike each other. And the name of the one was Lord, but the other was Released. And then the lot having fallen¹⁰ into¹¹ the priest's hands they slew the one of which the name was Lord, and released from the slaying the one released, that

¹ is named 1 : is said 2 4 : om 3.

² directed] *or* 'reformed.' The grammar is defective.

³ The words bracketed are unintelligible.

⁴ and . . . dead] om. 1 4.

⁵ φιλοστοργία.

⁶ Some words must have dropt out here.

⁷ our own] one 1.

⁸ fore-write 4.

⁹ *or* age.

¹⁰ *or* descended : drawn 1.

¹¹ into] from 2 3.

is the other which from being released from the slaying is named Released.

But it was for a sign, as I have said, a pattern and type of the Lord's slaying which we affirm him to have suffered after the flesh, in order that we might be released and utterly quit of¹ death and corruption. And that it was at the hands of the priests, their order (*or* lot) passing sentence, that he suffered slaying for our sake, this shall be confirmed by the writing of the blessed evangelist John: The chief priests and Pharisees having met in the court say, What shall we do, for this man worketh many signs. But a certain one of them, Caiaphas who was high-priest of that year, saith to them, Ye know naught neither consider that it is better that one man should die for the people, and all the race be not destroyed. See then how by the priestly utterance the sentence of death is passed upon Christ. It is better, he said, that for the salvation of all one man should die. And clear and sure is the mystery of Christ through the slaying of the sheep also. For those who were of Israel slew the lambkin in quitting the land of Egypt, and overcame the Destroyer by smearing the blood on the entrances of their dwellings, and they ate of its flesh. Let us acquaint ourselves with the mystery's force and value, how great a thing it is; and as by this type the shadow delivered the ancients and the figure of the mystery rendered paramount to death those who through the same were alive—to how great possessions then is the truth's in value and force equal? For Christ saith somewhere, Verily, verily, I say unto you, he that eateth my flesh and drinketh my blood, hath life eternal.

The² feast of the holy pascha was held³ according to the law of Moses on the fourteenth day of the first month, I mean according to the Hebrew custom, of the new⁴ month, when everything was burgeoning in the plain, plants and shoots and blossoms and the growths of fruits. Thus is to be understood also the season of the saving passion; for Christ rose from the dead raising upright the whole nature of man, so as to burgeon forth in fair blossoming and new life, I mean in the way of incorruptibility and holiness, and unto the beginnings

¹ quit of] *lit* cast out of.
³ *om* was held 1.

² The] *præm.* Likewise also 1.
⁴ new] *norotz.*

of an evangelical fruitfulness and of a life marvellous and transcending the law.

For man's nature was withered and ruined by sin; but recovered its sap and vigour through Christ by an economy.¹ The mystery of Christ is now held in the new month, and on the fourteenth day according to the revolution of the moon. And it is important to state the reason why, for as early as² the holy fathers certain writers have composed learned and true disquisitions on the matter. For as,³ they say on the fourteenth day is apparent⁴ the⁵ fulness of the revolving moon, so it is important that⁶ in ourselves a fulness of ideal light should accrue and pass on into so venerable and holy a festival. And I praise the utterance, for it makes clear that another thing also is not incomplete in its profitableness on the fourteenth day—the slaying of the lamb. For to the sun must be likened in an especial degree our Lord Jesus Christ. For thus spake God and Father about him, And I will make to shine upon you that fear my name the Sun of Righteousness. For he is light not of men only, but also of angels and all rational creatures. And it is not without plausibility to liken the law of Moses to the moon, as also having a moderate light, I mean ideally, and not the transcendent brightness of the mystagogy; but it suffered eclipse in the angelic sheen and in the preaching of the holy apostles being not⁷ equal in splendours.

It is not therefore superfluous to understand the law of the moon according to this season.⁸ And the lamb was slain on the fourteenth⁹ day only,—does not then this circumstance proclaim aloud that Christ is the fulfilment of the law. For the moon having waxed until the fourteenth, then ceases to increase, and its return to a state of eclipse begins. It dwindles little by little, and is reckoned to be utterly spent and at an end. For Christ having suffered death in the flesh

¹ 1 connects the words *by an economy* with what follows.

² As early as] or descending direct from.

³ For as] And it is 1

⁴ om is apparent 1.

⁵ of the 1 2 3.

⁶ The rest of this sentence is difficult, but the general sense must be as I render it.

⁷ om not 2.

⁸ Season] manner 1 which connects with what follows omitting *And*.

⁹ The MSS. except 1 have the scholion:—The 14th of the Hebrews was according to the month and not the moon, but we according to the moon's 14th, and not according to the months.

for our sake, the uses of the legal cult and rite figuratively received their fulfilment, in as much as in dwindling to their eclipse they made room for the victory of Christian traditions. And this I hold for true, that namely which was uttered by the psalmist foretelling of Christ, There shall shine forth in his days righteousness and much peace until the moon shall be ended.¹ For the letter is removed by Christ shining out among us; and when the Gospel's preaching revealed his splendour, there was cancelled and removed for ever the light of legal precept. For this exists as it were through the writing and the figure, and is to be compared to the moon, and recedes before the splendour of the larger truth. But the truth is Christ and the things that are his. The all-wise Paul therefore says, When the perfect cometh, that which is partial shall be done away with. Now the fulfilment of the law is Christ and that feast which we in connection with him celebrate in the first month on the fourteenth day according to the lunar cycle. And according to the Hebrew custom the first month and the Spring solstice begin twelve days before the calends of April according to the sun's course. Now it is necessary that it be perceived by us that² the fourteenth of the moon is not³ reckoned in the twelfth month, but at the beginning of the Spring solstice, and of the first month according to the Hebrews. And unless this be scrupulously observed we miss the time when Christ endured the sufferings on the cross. By observing therefore the day on which he was betrayed, and he was betrayed on the fourteenth of the moon, in the first month, we are also left right in the day of the resurrection, that is, the Sunday. For this reason we break the fast at eventide of the Sabbath, and feast on the dawn of Sunday, on the assumption that Christ arose at early morn. If, however, it be said that the mystery of the resurrection is effected in the depth of night, <we answer>, But depth of night and early dawn run together into one and the same point of time.

Accordingly, your first glorious consulate having ended in the 119th year from Diocletian,⁴ from that (year) having taken it, we have compiled a table for the subsequent 109

¹ ended] removed 1 2.

³ om not 2.

² that] unless 1.

⁴ = 403 A.D.

years' period of the number (*i.e.* date) of the moon,¹ indicating with scrupulous accuracy the cycle of the moon in each several year, and the day on which Christ was betrayed, I mean the 14th, and also the day of his resurrection, that is the Sunday. For the Saviour of all rose from the dead in the depth of night on the evening of the Sabbath, that is to say at early morn at the dawning of Sunday, according to the assurance of the holy evangelists. But since it was useful to write out complete the 19 years' cycle (*or* revolution) with continuity, we have been obliged, in your first glorious consulate, which was in the 119th year of Diocletian, to anticipate² by four years. For these <years> must not be reckoned with the number of those 110 years which follow them, but they are only written. Wherefore, as I have said, the 19 years' cycle appears in full in the canon, for every canon involves a cycle of 19 years.³

¹ *om* of the moon 1.

² anticipate] *or* set down beforehand.

³ The meaning of the last line is this.

Counting from the era of Diocletian Aug. 29, 284 A.D., six paschal cycles of 19 years, or 114, bring us to A.D. 398. Thus there was a gap of 4 years between the expiration of the 19 years' cycle and the year 403, from which, as the year of his first consulate, Theodosius II. wished the new calendar to begin. Cyril, to maintain the continuity of the ecclesiastical calendar which ran in successive cycles of 19 years, reckoned 4 dead years before A.D. 403, and compiled it for 110 years from A.D. 403, that is for 114 or six cycles from 398.

THE END

APOCALYPSE OF JOHN

TEXT OF BODLEY MS. ARM. E. 2.

CH. 1.

- 1 Յայտնութի յի քի որոյ եա ցուցանել ծառայից իւրոյ որ ինչ լինելոց է վաղվադակի: և նշանակեաց առաքելով ի ձեռն հրեշտակին իւրոյ առ յոհաննէս ծառայ իւր:
- 2 Երանի որ կարգասցէ կամ լուիցէ զբան մարգարէութեա, և պահեսցէ զոր ի ամա գրեալ է:
- 3 Ի յոհաննէս առ եւթն եկեղեցիսոք որ են յասիա:
- 4 Շնորհքն ընդ ձեզ և խաղաղութիւն... ի մեռեալս և իշ-
- 5 խան թագաւորութեց երկրի. որ սիրեաց զմեզ: և
- 6 ելոյժ զկապանս մեղաց մերոց: և արար զմեզ արժանի արքայութե իւրում: և քահանայ ւնյ հաւր:
- 7 Սհաւասիկ գալոց է ընդ ամպս երկնից. և տեսցեն ամենեքեան որք խոցեցինն: և տեսցեն ամենայն ծագք երկրի: և ասէ՝ ես եմ այբ և ես եմ քէ: ասէ ւոր որ յաւիտեանս է և որ գալոցն է ւոր ամենակալ:
- 9 Ես յոհաննէս եղբայր ձեր և հաւասարակից վշտաց և արքայութե: բազում համարձակութիւ գրեմ ձեզ: ես էի ի կղզւոջն որ անուանեալ կոչի պատմոս վն բա-
- 10 նին ւնյ և վն վկայութեն քի: և եղև յիս հոգին ւր յաւուր կիրակէի: և լուսոյ ձայն մեծ զհետ իմ: իբրև
- 11 զձայն փողոյ որ ասէր ցիս. զոր տեսանեսոք գրեա ի

- գիր: և տուր տանել յեւթն եկեղեցիսն որ յեփեսոսս:
 և ի զմիւսնիա և ի պերգոնիա, և ի թիատրիա, և ի
 սերգիա և ի փոիգիա, և ի լաւորդիկա, և գայի տե-
 12 սանել գայն թէ ով է որ խաւսի ընդ յիս:
 13 Եւ տեսի ի մէջ ճրագարանայն նման որդւոյ մարդոյ
 զգեցեալ պատմութեանս և գաւտեալ առ ստեամբք:
 14 գաւտիս ոսկեղէնս: և ի՛ գլուխ նորա իբրի զսոր սպիւ-
 15 տակ: և աչք նորա իբրի զբոց հրոյ: և ոտք նորա
 նմանեալ պղնձոյ լիբանանու: և ձայն նորա իբրի զձայն
 16 ջութոց բազմաց: և ունէր յաջոյ ձեռինն իւրում առ-
 տեղս եւթն: և ի՛ բերանոյ նորա ելանէր սուր երկրերս
 նեան: և երեսք նորա ի՛բրի զարեկագն ճառագայթեալ
 17 երեւէին: իբրի տեսի զնա անկայ առ ոստ նորա իբրի
 զմեռեալ: և եղ ի վերայ իմ՝ զաջ իւր, և ասէ յիս-
 մի երկնչիս: Ես եմ՝ սկիզբն, և ես եմ՝ վախճան: Ես
 18 եմ՝ կեանք, և ես եմ՝ որ մեռայ: և ունիմ զփականս
 19 մահու և գոխոց: գրեա՛ զոր տեսանեսսք և որ յա-
 պայ հանգերձեալ է լինել:
 20 Խորհուրդ եւթն աստեղացդ զոր տեսեր ի՛ ձեռին
 իմում, և եւթն ճրագարանս ոսկիս, և եւթն աստեղքն
 եւթն եկեղեցիքն են:

II

- 1 Արդ առ հրեշտաս եփեսացւոց եկեղեցւոյն գրեա՛ այս-
 պէս: ասէ՛ որ ունի զաստեղս եւթն յաջոյ ձեռին իւ-
 2 րում, և չրջի ի՛ մէջ աշտանակի ոսկւոյ, գիտեմ՝ զգործս
 քո և զվաստակս և ըզհամբերութիւն: և գիտեմ՝ զի
 ոչ բառնաս զչարս զոր փորձեցեր զնոսա, որք ասէին
 3 զինքեանս առաքեալս: համբերեցեր և վշտաց վն ա-
 4 նուան իմոյ: այլ ասեմ՝ առ քեզ և առ սէր քո: զա-
 5 ուղինն թողեր զիս, յիշեա՛ ուստի անկար և ապա-

- չաւեա՛ զառաջին գործս քո: ապա թէ ոչ՝ գա՛մ ես
չարժեցից զաշտանակս քո ի՛ տեղոջէ իւրմէ եթէ ոչ
6 ապաշխարեսցես: այլ զայս արարից ՚ զի ատեսցես
7 զգործն նիկողայոսի զոր ես ասեմ: որ ունիցի ականջս
լսելոյ լուիցէ՛ զինչ հոգին նք ասէ առ եկեղեցիս. որք
գիտանիցին յաղթաւզս և առաքինացեալս բարւոք:
տաց նմա ուտել ի՛ ծառոյն կենաց որ ի գրախափն
նայ իմոյ:
- 8 Եւ առ հրեշտակս զմիւսնացւոց եկեղեցւոյն գրեայ
այսպէս.
- Այսպէս ասէ անբսկիզբն և անկատարածն, որ եղև
մեռեալ վասն մեր, և վասն եկեղեցւոյ:
- 9 Գիտեմ՝ զգործս քո և զնեղութիւնս. և զաշխատութիւնս:
ազքատութիւն քո ի՛ մեծութիւն՝ եղիցի: և ոչ ի փորձ
անս: և զհայհոյութիւնս զոր տունեին քեզ հրեայք
գիտեմ՝ ես: զի համարին զինքեանս եթէ իցեն ինչ:
10 այլ են նոքա ժողովարան սատանայի: մի՛ երկնչիւր: զի
թէպէտ և չարչարելոց են զքեզ: ահա կամի սատա-
նայ զմահնս ի՛ ձէնջ ի՛ բանս արկանել և ի՛ փորձու-
թիւնս. և ի՛ նեղութիւնս վշտաց աւուրս տանն: պինդ
11 կաց և լեր հաւատարիմ՝ մինչև ցմահ: որ ունիցի ա-
կանջս լսելոյ լուիցէ՛ զինչ հոգին նք ասէ: որք գտա-
նիցին յաղթաւզ մի՛ երկնչիցին՝ յերկրորդ մահուանէն.
- 12 Եւ առ հրեշտակս պերգիացւոց եկեղեցւոյն գրեաւ:
Այսպէս ասէ որ ունի զսուրն երկբերան սրեալ: գի-
13 տեմ՝ ուր բնկեալ ես գու: ուր արկեալ է աթոռ սա-
տանայի: այլ ունին զանուն իմ. և յաւուրս յայտոսիկ
ամենեքեան որք են վկայք հաւատարիմ՝ որք վնն իմ՝
մեռան ի ձէնջ: ի՛ փորձել և ի՛ բնակել սատանայի
14 առ ոմանս ի ձէնջ: այլ ասեմ՝ առ քեզ. վն զի կայ
առ քեզ վարդապետութիւն բաղամայ որ ատաց ցրա-
ղակ գնել գայթազութիւն որդւոցն իզի. ուտել նոցա

- 15 զզոհեալն. և պոռնկել ընդ դատերս այլազգեացն: այս-
 պէս և դու ունիս զվարդապետութիւն նիկողայոսի:
 16 արդ ապաշխարեա՛ս: ապա թէ ոչ՝ դա՛մ ես վաղվաղա-
 17 կի, և պատերազմեցայց ընդ նոսա սրով: որ ունիցի
 տկանջս լսելոյ լուիցէ՛ զինչ հոգին Խրիստոս առ յեկեղե-
 ցիս: որք գտանիցին յաղթաւ. տաց նմա կերակուր
 ի ծառոյն կենաց: և տաց նմա զգիրս սրբութե՛: և
 խառնեցից զանուն նորա ի թիւս սրբոց որք ունին
 զանուն իմ:
- 18 Եւ առ հրեշտակս թիւատիրացւոցն գրեա:
- 19 Այսպէս ասէ որդին Թոմայ, որոյ աչք իւր իբրեւ զրոյ
 20 հրոյ, և ոտք նորա նմանեալ պղնձոյ լիբանանու: գի-
 տեմ՝ զսէր քո, և զգործս քո. և համբերութիւն քո.
 և զհաւատս սրբութե՛ քո: զի բազում եղեն գործք
 21 քո քան զառաջինն: այլ ասեմ՝ առ քեզ: քանզի թու-
 զե՛ր զկինն քո զեզարէլ: որ ասէր զինքն մարգարէ,
 և ուսուցանէր ծառայից իմոց զմոլորութիւն. պոռնկել
 22 և ուտել զզոհեալն: շնորհեցի նմա ժամանակ և ո՛չ
 23 ապաշխարեաց զպոռնկութիւն իւր: ահաւատիկ արկա-
 նեմ՝ զնա ի՛ հնոց. և զշնացաւս նորա ի մեծ նեղու-
 թիւս եթէ ոչ ապաշխարեսցեն ի գործոց իւրեանց
 24 չարեաց: զորդիս նոցա սպանից մահուամբ: և ծանի-
 ցեն ամենայն եկեղեցիք եթէ ես եմ՝ որ քննեմ
 25 զսիրտս և զերեկամունս: և հատուցանեմ իւրաքան-
 26 չիւր զգործս իւր: և ձեզ ասեմ հաւատացելոցդ. թի-
 ւատիրացւոց, որք ո՛չ էք ուսեալ զուսումնս զայս: որք
 27 ծանեան զխորհուրդս սասանայի զոր ասեն: ո՛չ արկից
 28 զձեք ծանրութիւն տւելի քան զոր ունիքդ և է՛ առ
 29 ձեզ մինչև ի՛ սպառ: որ յաղթեսցէ պահեսցէ զգործս
 30 մինչև ի՛ վախճան: և ես տաց նոցա իշխանութիւն ի
 31 վերայ ազգաց: և հովեսցեն զնոսա գաւազանաւ եր-
 կաթեաւ. և իբրեւ զանաւթս բրտի փշրեսցեն զնոսա:

- 28 որպէս անկաւ ի՛ հաւր իմմէ: և տայ նոցա զառաղն
29 առաւաւտուն: որ ունի ականջս լսելոյ լուիցէ՛ զինչ հո-
գին նք ասէ առ յեկեղեցիս:

III

- 1 Եւ առ հրեշտակս տարդիկեացւոյ եկեղեցւոյն գրեալ:
Այսպէս ասէ որ ունի զշնորհս հոգւոյն նայ, և զեւթն
առտեղսն: գիտեմ՝ ես զգործս քո, զի անուն միայն է
2 քո, թէ կենդանի ես, այլ դու մեռեալ ես: լեր զուար-
թուն և լից զթերին զոր եզեալ է ի՛ մտի քում՝ զյան-
ցանելն: զի ոչ գտի զգործս քո կատարեալս առաջի
3 նայ: յիշեա՛, և որպէս ընկարար պահեա՛, և ապաշխարեա՛:
ապա թէ ոչ զուարթանաս արտաքս անաս իբրեւ զգորա-
ցեալ: որ ոչ գիտացէ ոք՝ յորժամ գայցէ ի՛ վերայ նորա
4 գողն: այլ ունիս սակաւիկ մի զանուն տարդուկեացւոյ:
որոց աղտեղացան հանդերձք իւրեանց, և չրջէին ընդ
5 իս ի՛ պսակս: զի արժանի եղեն գտանիլ յաղթաւորս
որք զգեցցին հանդերձս սպիտակս, և մի ջնջեացի
անուն նոցա ի՛ գալութենէն կենաց: և յիշեցից զա-
նուն նոցա առաջի հաւր իմոյ որ յերկինս է, և առաջի
6 հրեշտակաց նորա: որ ունիցի ականջս լսելոյ լուիցէ՛
զինչ հոգին նք ասէ առ եկեղեցիս:
- 7 Եւ առ հրեշտակս եղբայրասիրաց եկեղեցւոյն գրեալ:
Այսպէս ասէ նքն և ճշմարիտն: որ ունի զփականս
8 գժոխոց, բանայ և ոչ ոք կարէ փակել զնա: վն զի
սակաւ ունիս զգաւրութի՛ շնորհաց և զբան իմ, և ոչ
9 ուրացար զանուն իմ: ահա ատեմ՝ ձեզ ժողովարան
սատանայի, որք ասեն զինքեանս յուղայեանս: և նոքա
չեն յուղայեանք, այլ սուտ ասեն: ահա արարից
զնոսա զի եկեսցեն երկիր պագանիցեն առաջի ստից
10 քոց: զի ես սիրեցի զքեզ, վն զի պահեցեր դու զբան

- Համբերութե՛ն իմոյ, և ես պահեցից զքեզ ի ժամու փոր-
 ձութեանց յորժամ գայցեմ յամենայն տիեզերս փոր-
 11 ձել զամենայն բնակիչս երկրի: ահա գամ փաղվաղա-
 կի, զաւրացիր և պի՛նդ կալ զոր ունիադ: մի ոք հա-
 12 նիցէ ի՛ քէն զպսակդ քո: և որ ոք գտցի յաղթաւզ,
 արարից զնա սիւն տաճարին ան իմոյ: և արտաքս
 այլ մի՛ ելցէ, և գրեցից ի՛ վերայ նորա զանուն ան
 իմոյ: և տաց նոցա զտուն իմ՝ զնո՛րն եմ. որ իջանե-
 13 լոցն է յայ իմեմ: որ ունիցէ ականջս լսելոյ լուիցէ՛
 զինչ հոգին նք ասէ առ եկեղեցիս: ,
 14 Եւ առ հրեշտակս փռիգիացւոց եկեղեցւոյն գրեա:
- Այսպէս ասէ վկայն հաւատարիմ և ճշմարիտ, և ի
 15 սկզբանն արարածոց ան գիտեմ ես զգործս քո զի
 16 ոչ ջերմ ես և ոչ ցուրտ այլ գա՛ղջ ես: զատեցայց ես
 17 զքեզ ի՛ բերանոյ քումմէ: զի ասես մեծատուն եմ և
 մեծացայ, և ոչ միով՝ իւրիք կարաւտ եմ: և դու ես
 տառապեալ և ողորմելի և տնանկ: և աղքատ, և կոյր,
 18 և մերկ: և արդ լուր ինձ և խոնարհեցայց վն քո:
 ան՝ գնես յինէն ոսկի փորձեալ զի մեծասցիս: և
 հանդերձս պատուականս զի զգեցցիս: զի մի երևես-
 19 ցին ամաւթոյք մարմնոյ քոյ: քանզի սիրեմ զքեզ, և
 յանդիմանեմ, և խրատեմ: ան նախանձ և ապաշխա-
 20 րեա: ահաւասիկ գամ առ դուրս քո բախեմ: եթէ ոք
 լուիցէ ձայնի իմում, և բանայցէ զգուռն՝ մտից առ
 նա: և բնակեցայց ընդ նմա և նա ընդ ին յարքայու-
 21 թե՛ն իմում: որպէս յաղթեցի ես և նստայ ընդ աջմէ
 22 հաւր իմոյ յաթոռ փառաց: որ ունիցի ականջս լսելոյ
 լուիցէ՛ զինչ հոգին նք ասէ:

IV

- 1 Եւ յետ այսր ամենայնի տեսի՝ և ահա կամարք երկ-
նից բացեալ էին. և ձայն փողոյն զոր լուայ զառա-
ջինն որ խաւէր. և ասէր ցիւս. ել այսր. և ցուցից
քեզ զինչ լինելոցն է առ յապայսն:
- 2 Եւ ի ժամուն յայնմիկ եղև յիս հոգի նք: և տեսի
աթոռ մի զի գայր յերկինս: և ի վերայ աթոռոյն
- 3 նման տեսեան յասպիս ստաղիոն: և քահանայք շուրջ
4 զաթոռոյն նման տեսեան զմրխտի: և շուրջ զաթո-
ռոյն ի և Դ երեցունք զգեցեալք հանդերձս սպի-
5 տակս: և ի զլուսս իւրեանց ունէին պսակս ոսկեզէնս:
և յաթոռոյ անտի երանէին փայլատակունք: և եւթն
զամբարք հրոյ բորբոքեալ առաջի աթոռոյն: որ են
- 6 եւթն զաւրութիւք հոգւոյն սրբոյ: և էր առաջի աթո-
ռոյն ծով ապակեզէն: ի նմանութի սպիտակութեան
սառին: և ի մէջ աթոռոյն չորք կենդանիք և լի էին
- 7 աչաւք յետոյ և առաջոյ: և էր կենդանին առաջին
նման առիւծու: և երկրորդն նման զուարակին: և եր-
րորդ կենդանին երեսք մարդոյ: և չորրորդ կենդանին
նման արծուոյ թռուցերոյ: և չորից կենդանեացն եին
վեց վեց թեք: և շուրջանակի և ի՝ ներքոյ լի էին ա-
- 8 չաւք: և ոչ հանկէին զտիւ և զգիշեր: և ասեին նք
նք նք զաւրութեց: որ է՛ն և կեայն յաւիտեանս.
- 9 և որ գարոցն է: և յորժամ տային կենդանիքն զփառս
և զպատիւս. և զաւրհնութիւնս նստելոյն յաթոռն կեն-
- 10 դանոյն յաւիտենից: անկանեին քսան և չորք երե-
ցունքն առաջի աթոռոյն և երկիր պագանեին կեն-
դանոյն յաւիտենից: և դնեին զպսակս իւրեանց ա-
- 11 ռաջի աթոռոյն և ասեին. արժանի ես նոր նժ առնուլ
զփառս և զպատիւ և զաւրհնութիւն: զի դու ստեղծեր
զամենայն: և ի՛քոն կամեւն ստեղծան և կան հաստատեալ:

- 1 Եւ տեսի յաջոյ ձեռինն որ նստէր ի՝ վերայ ակթուոյն.
զի ունէր գիր գրեալ ներքոյ և արտաքոյ: և կնքեալ
եւթն կնքով:
- 2 Եւ տեսի հրեշտակ մի զաւրաւոր զի քարոզէր ձայնիւ
մեծաւ և ասէր. ո՞վ է արժանի բանալ զգիրն և լու-
- 3 ծանել զկնիք նորա: և ոչ ոք գտաւ որ կարէր: ոչ յեր-
- 4 կինս և ոչ յերկրի բանալ զգիրն և հայել ի՝ նա: և ես
լայի՜ ուժգին: զի ոչ ոք գտաւ արժանի բանալ զկնիքն
- 5 և հայել ի՝ նա: և մի յերիցանց անտի ասէցիս: մի՜
լար ահաւատիկ յաղթեաց առիւծն յազգէն յուզայ
յարմատոյն դաւթի և արժանի է լուծանել զգիրն և
բանալ զկնիք նորա:
- 6 Եւ տեսի ի մէջ ակթուոյն, և ի մէջ չորից կենդանեացն
նման գառին զենեոյ: և ունէր եղջերս եւթն: և աչս
եւթն: որ են եւթն զաւրութիք հոգւոյն, որ առա-
- 7 քեալ են ընդ ամենայն ծագս: և եկն կալաւ զաջոյ
- 8 ձեռանէ զայն որ նստէր ի՝ վերայ ակթուոյն: և յոր-
ժամ էաւ զգիրն: չորեքկերպեան կենդանիքն, և
քսան և չորք երեցունքն անկանեին առաջի գառինն.
և ունեին իւրաքանչիւր քնար, և բուրվառ ոսի լի խրն-
- 9 կով. որ եին աղաւթք որբոյ: և աւրհնէին աւրհնութի՜ն
նոր և ասեաին: արժանի է գառն առնուլ զգիրն և
բանալ զկնիք նորա: վն զի գու զենար և գնեցեր
զմեզ յորդէգբութի՜ն արեամբ քով. յամենայն ազգայ
- 10 և ժողովրդոյ. և հեթանոսաց: և արարեր զմեզ քա-
հանացս օյ մերոյ: և թագաւորեսցուք ի վերայ եր-
- 11 կրի: լսեի և տեսանեի շուրջ զակթուովն ձայնք հրեշ-
տաց բազմաց զչորք կենդանեաւքն: և երթիւք նոցա
բիւրք բիւրուց և հազարք հազարաց որ աղաղակեին

- 12 ձայնիւ մեծաւ: արժանի է գառն զենեալ առնուլ զաւր-
 13 հնութի. և զմեծութի. և զպատիւ. և զփառս: և ամե-
 նայն արարածք որ յերկինս և յերկրի և ի' ծովու: և
 ամենայն զաւրութիք որ ի' նոսա: լուայ զի ասէին.
 թէ որ նստի յաթոռն գառնն. աւրհնեալ. բարձրա-
 14 ցեալ. և փառաւորեալ յաւիտեանս յաւիտենից: և չորք
 կենդանիքն ասէին. ամէն: և երեցունքն անկանէին
 առաջի նորա և երկիր պապանէին նմա:

VI

- 1 Եւ տեսի զի երայ գառնն զմի ի կնքոցն և լուայ ի'
 միջոյ չորից կենդանեացն իբրե զձայն որոտման որ
 ասէր. գամ:
 2 Եւ տեսի և ահա ձի սպիտակ. և որ հեծեալն էր ի
 նմա ունէր ազնոյն: և տուաւ նմա պսակ. և եկն յաղ-
 թել զի յաղթեացէ:
 3 Եւ յորժամ երայ զկնիքն երկրորդ. լուայ յերկրորդ
 4 կենդանոյն զի ասէր. գամ: և ել այլ ձի կապոյտ և որ
 հեծեալն էր ի' վերայ նորա. տուաւ նմա առնուլ զիաւ
 զազութի յերկրէ: և տուաւ նմա առնուլ սուր մի մեծ,
 որով սատակեսցէ զամենայն բնակիչս երկրի:
 5 Եւ յորժամ երայ զկնիքն երրորդ լուայ յերրորդ
 կենդանոյն զի ասէր. գամ: և տեսի այլ ձի սեաւ. և
 6 որ հեծեալն էր ի' նմա ունէր կշիռս ի' ձեռին իւրում:
 և լուայ ձայն ի' միջոյ կենդանեացն որ ասէին կա-
 պիճ մի ցորենւոյ դենարի միոջ: և երեք կապիճ գար-
 ւոյ դենարի: ձէթ և գինի մի փասեսցի:
 7 Եւ յորժամ երայ զկնիքն չորրորդ լուայ ի' չորրորդ
 8 կենդանոյն զի ասէր. գամ: և ահա այլ ձիաշիւետ. և
 որ նստէր ի' վերայ նորա ունէր զմահ: և գոթիւք եր-
 թային զհետ նորա: և տուաւ նմա իշխանութի սա-

տակել զչորրորդ մասն երկրի, սովով և սրով, և մահումբ, և գաւազանաւք երկրի:

- 9 Եւ յորժամ էրաց զկնիքն հինգերորդ: տեսի ի ներքոյ սեղանոյն զհօգիս ամենայն կնքեալս, վն անյ, և
- 10 վասն բանին անյ, և վասն վկայութե նորա: որ ասէին ձայնիւ մեծաւ. մինչև յերբ անոր նր և ճշմարիտ, ոչ գատես և խնդրես զվրէժ արեան մերոյ ի' բնակչաց
- 11 երկրի: և տուան նոցա արկանել իս սպիտակս: և և ասացաւ նոցա զի հանգիցեն փոքր մի ժամանակ մինչև լցցին ծառայակիցք նոցա և եղբարք, որ են մեռաներոյ իբրև զնոսա: և ապա գատեսցի երկիր, և խնդրեսցի վրէժ արեան նոցա:
- 12 Եւ տեսի յորժամ էրաց զկնիքն վեցերորդ, եղև շարժումն մեծ: և արեգակն դարձաւ ի խաւար, և
- 13 եղև գիշեր մթին: և լուսինն բոլորովին եղև արին և աստեղք յերկնից թաւթափեցան յերկիր որպէս տերև
- 14 թզենայ զի ուժգինն շարժեսցի ի' հօգմոյ: և երկինք իբրև զմագաղաթ գալարէր, և ի միջոյ ի' բաց բառնայր: և ամենայն կողիք և լերինք ի' տեղեաց իւրեանց
- 15 շարժէին: և թաղաւորք երկրի և իշխանք՝ հաղարապետք և մեծամեծք և զաւրաւորք: և ամենայն ծառայք և ազատք թաքուցանէին զկնքեանս յայրս և ի
- 16 ծերպս վիմաց: և ասէին լերանց թէ անդերսւք ի' վերայ մեր և բլրոց թէ ծածկեցէք զմեզ յերեսաց
- 17 այնր որ նստի յաթոռն, և ի' բարկութենէ գառինն: զի եկն աւր մեծ բարկութե նորա: և ով կարէ կալ առաջի նորա:

VII

- 1 Յետ այսորիկ տեսի՝ չորս հրեշտակս զի կային ի չորս անկիւնս երկրի. և ունէին զչորս հողմս երկրիս զի մի շնչեսցէ հողմ ի վերայ երկրի: և մի ի' ծովու և մի ի' ծառս:
- 2 Եւ տեսի այլ հրեշտակ զի ելանէր յարևելից. և ունէր զկնիքն օյ կենդանոց: և աղաղակեաց ձայնիւ մեծաւ. առ չորս հրեշտակսն որ առեալ էին իշխանութի ա.
- 3 պականել զերկիր. և ասէ՝ մի վնասէք երկրի. և մի ծովու. և մի ծառոց: մինչև կնքեցից զճակատ օյ իմոյ: և լուայ զթիւ կնքելոցն զի էին ճիս դ' Ռ կնքեալս յազգէ որդոցն իղի:
- 5 Յազգէն յուզայ Բժի՛ կնքեալս:
 յազգէն ուրբէնի Բժի՛ կնքեալս:
- 6 յազգէն դանայ Բժի՛ կնքեալս:
 յազգէն ասերայ Բժի՛ կնքեալս:
 յազգէն նեփթաղիմայ Բժի՛ կնքեալս:
 Յորդուոցն յովսեփայ Բժի՛ կնքեալս:
- 7 յազգէն մանասէի Բժի՛ կնքեալս:
 յազգէն շմաւոնի Բժի՛ կնքեալս:
 յազգէն զեւայ Բժի՛ կնքեալս:
- 8 ի' տոհմէն ի' սաքարիայ Բժի՛ կնքեալս:
 յազգէն զաբդոնի Բժի՛ կնքեալս:
 ի' ցեղէն բէնիամենի Բժի՛ կնքեալս:
- 9 Եւ տեսի յետ այսր ամենայնի. և ահա ժողովուրդ բազում որ ոչ գոյր թիւ: և յամենայն ազգաց և ի լեզուաց. և յամենայն ժողովրդուոց որ կային առաջի ակօռոյն և առաջի գառինն. արկեալ զիւրնամբք հանդերձս սպիտակս: և ի' ձեռս իւրեանց արմաւենիս: և
- 10 ձայնիւ մեծաւ ասէին: փրկութի օյ մերոյ որ նստի

- 11 յաթոռ գառինն: և ամենայն հրեշտակք կային շուրջ
 զաթոռսմբ, և զերիցամբքն. և զշորք կենդանեաւքն:
 12 անկանէին առաջի գառինն և երկիր պագանէին ւնյ.
 և ասէին. ա:մէն աւրհնութի և փառք և խմատութի
 և գոհութի և պատիւ. և զաւրութի և շնորհք ւնն
 մերոյ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:
- 13 Եւ ասէ ցիս մի յերիցանց անտի: սըքս որք զգեցեալ
 են զհանգերձս սպիտակս ոյք են. և ուստի՞ զան: և ասեմ՝
 14 ցնա տեր՝ զո՛ւ գիտես: և ասէ ցիս. սըքս են որ գան
 ի վշտաց մեծաց: և լուացին զարկանելիս իւրեանց.
 15 և սպիտակացոցին զնա արեամբ գառինն: և վն այ-
 նորիկ են առաջի աթոռոյն ւնյ: և պաշտեն զնա զտիւ
 և զգիշեր ի՛ տաճարի նորա: և որ նստի ի՛ վերայ
 16 աթոռոյն բնակեալ է ի՛ նստա: և այլ մի՛ քաղցիցեն
 17 և մի՛ ծարաւեսցին: և ոչ մեղիցէ նոցա ցուրտ և տաւթ:
 և գառն ի՛ մէջ աթոռոյն իւրոյ հովեսցէ զնստա: և
 առաջնորդեսցէ նոցա յաղբերս ջրոց կենդանութե: և
 հատցէ ւնծ զսենայն արտաւար յաչաց նոցա:

VIII

- 1 Եւ յորժամ էրաց զկնիքն եւթներորդ. եղև լուսութի՛ն
 2 յերկինս իբրև կէս ժամ: և տեսի հրեշտակս եւթն որ
 առաջի կային, և տուաւ նոցա եւթն փողս:
- 3 Եւ եկն այլ հրեշտակ և էկաց առաջի սեղանոյն. և
 ունէր խնկանոց ոսկի: և տուաւ նմա խունկս բազումս
 զի մոտուացէ զաղաւթս ամենայն սրբոց. ի՛ վերայ
 4 սեղանոյ ոսկեղինի առաջի աթոռոյն: և ել ծուխ խըն-
 կոցն. որ են աղաւթք ամենայն սրբոց ի ձեռաց հրեշ-
 5 տակապետին: և ելից հրեշտակն ւնյ զխնկանոցն ի՛
 հրոյ սեղանոյն. և արկ զնա յերկիր: եղև որոտումն
 մեծ. ձայնք և փայլատակունք և շարժումն մեծ: և

- 6 Եւ թն հրեշտակք որ ունէին զԵւթն փողոսն. պատրաստեցին զինքեանս ի' հարկանել զփողոսն:
- 7 Եւ առաջին հրեշտակն էհար զփողոսն: և եղև կարկուտ և հուր և արիւն խառնեալ: և անկաւ յերկիր. և զչորրորդ մասն ծառոց այրեանց: և զամենայն տալար խոտոյ այրեանց:
- 8 Եւ երկրորդ հրեշտակն փողեաց. և իբրև զլեռն մի մեծ հրդեհեալ անկաւ ի' ծով: և եղև երրորդ մասն ծովու արիւն: և սատակեցան երրորդ մասն 'ղաւղաւկաց. և որք ունէին շունչ կենդանի սատակեցան:
- 10 Եւ երրորդ հրեշտակն փողեաց. և անկաւ յերկնից աստղ մի մեծ բորբոքեալ իբրև զգամբար. և անկաւ յերրորդ մասն գետոց և աղբիւրաց: և էր անուն առ տեղն գառնութի: և բազումք ի' մարդկանէ մեռան ի' գառնութենէ ջուրցն:
- 12 Եւ չորրորդ հրեշտակն էհար զփողոսն և վիրաւորեանց զչորրորդ մասն արեգականն և լուսնի և աստեղաց: և խաւարէր երրորդ մասն նոցա. և տիւ ոչ երևէր, և երրորդ մասն գիշերոյ նոյնպէս:
- 13 Տեսի և լուայ ձայն արծուոյ թռուցելոյ ի' միջոյ երկնից: զի տաէր ձայնիւ մեծաւ: փայ որ բնակեալ են ի' վերայ երկրի. յորժամ լինիցի ձայն և սերից փողոցն զոր կամին հրեշտակք հարկանել առ յապա ի' հանդերձեալսն:

IX

- 1 Եւ հինգերորդ հրեշտակն հարկանէր: և տեսի աստղ մի յերկնից յերկիր անկեալ: և տուաւ նմա բանալի
- 2 զփոյն անդրնդոց: և երայ զխորս անդրնդոց: և երանէր ծովս ի' զփոյն որպէս ծովս հնացի մեծի: և խաւարեցաւ արեգակն և անդր: և ի զփոյն երանէր մա-

- 4 րախ յերկիր: և տուաւ նոցա իշխանութի և խոյ-
 թոցք նոցա իբրեւ զխայթոցս կարճի: և ասացաւ նոցա
 զի մի մեղեցեան խոտոյ երկրի. և մի ծառոյ. բայց
 միայն մարդկան որք ոչ ունին զկնիքն քի ի վերայ
 5 ճակատոյ իւրեանց: և տուաւ նոցա հրաման զի մի
 սպանցեն զնոսա. այլ չարչարեսցեն զնոսա ամիսս հինգ:
 և չարչարանք նոցա իբրեւ զկսկծումն կարճի որ հար-
 կանէ զմարդ:
 6 Եւ յաւուր յայնմիկ խնդրեսցեն մարդիկ զմահ և մի
 գացեն: և ցանկասցին մեռանիլ ի հարուածոց մարա-
 7 խոյն: և փախիցէ ի նոցանէ մահ: և նմանութի մա-
 րախոյն, նմանութի ձիոյ պատրաստելոյ ի պատե-
 րազմ: և ի վերայ գլխոյ նոցա իբրեւ զպսակ նմանեալ
 8 ոսկւոյ: և երեսք նոցա իբրեւ զերեսս մարդոյ: և հերք
 նոցա իբրեւ զհերս կնոջ: և ատամունք նոցա իբրեւ զա-
 9 ուծու: և զրահք նոցա իբրեւ զզրրահս երկաթիս:
 և ձայն թևոց նոցա իբրեւ զձայն ձիոց բազմաց որ
 10 արշաւեն ի պատերազմի: և ունէին ագիս նման կար-
 ճի: և խայթոցք ագետաց իւրեանց ունէին իշխանութի
 11 չարչարել զմարդիկ ամիսս հինգ: և ածցեն առ նոսա
 զթագաւորն հրեշտակաց անդնդոց: և անուն նորա
 երբայեցերէն աղբազոս: որ կոչի կորուստ հայերէն:
 12 Ահաւատիկ փոյ միմեանց: և փայ երկրորդ գալոցէ
 զհետ նորա փաղվաղակի:
 13 Եւ վեցերորդ հրեշտակն հարկանէր զփողն: և լուայ
 ձայնի չորից եղջիւրաց սելանոյն ոսկեպինի. որ էր
 14 առաջի ակռոյն այ. զի ասէր ցհրեշտակն վեցերորդ:
 բոյժ զչորս հրեշտակն զկապեալն ի վերայ գետոյն
 15 Եփրատա: և լուծան չորք հրեշտակքն պատրաստեալ
 յաւր և յամիսս. զի սպանցեն զերրորդ մասն մարդ-
 16 կան: և անհամար զաւրաց հեծելոց նոցա:
 17 Եւ տեսի ձիս. և հեծեալս ի նոսա որք ունէին զբահս

- հրեղէնս, և ագի հրդեհեալ ծրծմով: և ի բերանոյ
 նոցա հուր երանէր և ծուխ և ծրծումբ: և ի հարու-
 18 ածոցն յայնցանէ մեռանէին երրորդ մասն մարդկան.
 ի հրոյն և ի ծրծմոյն որ երանէր ի բերանոյ նոցա:
 19 զի իշխանութիւն ձիոցն էր ի բերանս նոցա և յագիս
 իւրեանց: զի ագիք նոցա նմանէին աւձից: և ունէին
 20 գլուխս որով սատակեացեն զբազումս: և արքն որ ոչ
 ևս մեռանէին ի' մարդկանէ ի' հարուածոցս յայցա-
 նէ, որք ոչ ապաշխարեցին և ոչ դարձան ի' գործոց
 ձեռաց իւրեանց. և յերկրապագութենէ՛ կրոց իւ-
 րեանց. յոսկեղինեաց և յարծաթեղէնաց և ի' փայ-
 տեղինաց, և ի' պղնձեաց, և ի' քարեղինաց: որք ոչ
 21 տեսանել կարեն և ոչ գնալ, և ոչ լսել: և ոչ ապաշ-
 խարեցին ի' մարդաստանութենէ: և ի' դեղատու-
 թենէ, և ի պտռնկութենէ, և ի' գոյութենէ իւրեանց:

X

- 1 Եւ տեսի այլ հրեշտակ զի իջանէր յերկնից և ծիա-
 ծան ի' վերայ գլխոյ նորա: և երեսք նորա իբրե զա-
 2 րեգանին: և ոտք նորա իբրե զսիւն հրոյ: և ունէր ի'
 ձեռին իւրում գիր: Եբաց և եզ զաջոսն իւր ի վե-
 3 րայ ծովու, և զձաին ի' վերայ ցամաքի, և ազազա-
 կեաց ի' ձայն մեծ, և գոչեաց իբրե զառիւծ: և յոր-
 ժամ՝ ազազակեաց, խաւսեցան եւթն որոտմունքն որ
 4 առ յապայ գալոցն են: և լուայ ձայն յերկնից զի
 ասէր. կնքեա՛ զոր խաւսեցան եւթն որոտմունքն, և
 մի զդոսա գրէր:
 5 Եւ հրեշտակն զոր տեսի որ եզ զոսն իւր ի' վերայ
 ծովու և զմիւսն ի' վերայ ցամաքի, և համբարձ զձեռն
 6 իւր զաջ յերկինս. և երգուաւ ի' կենդանին յաւի-
 տենից որ հաստատեաց զերկինս և զերկիր զծով և

- 7 զամենայն որ ի նոսա. զի ոչ ևս կայ այլ ժամանակ.
այլ յառուր ձայնի է երրորդ հրեշտակին յորժամ
հարցէ զփողն կատարեսցին խորհուրդն այ՝ որ աւե-
տարանեցաւ ծառայից իւրոց մարգարէիցն: և ձայնն
8 զոր լուայ յերկնից դարձեալ խաւսեցաւ և ասէր.
երթ առ զգիրն զոր ունի հրեշտակն բացեալ ի՝ ձե-
ռին իւրում: և կայ ի վերայ ծովու և ցամաքի: և ես
9 երթալ առ հրեշտակն խնդրեցի զգիրն ի նմանէն. և
ասէ ցիս. առ՝ և կուլ զայդ և գառնասցի ի՝ փորի
քում: այլ ի՝ բերանոյ քում՝ քաղցր իբրև զմեղր: և
10 առի զգիրն ի՝ ձեռանէ հրեշտակին կլի զնա. և լցաւ
11 փոր իմ՝ գառնութիւն: և ասէ ցիս. հասցէ քեզ դար-
ձեալ մարգարէանալ ի հեթանոսս և ի՝ ժողովուրդս
բազումս:

XI

- 1 Եւ տուաւ ինձ եղեգն նման գաւազանի. գայր հրեշ-
տակն և ասէ ցիս. արի և չափեա՛ զտաճարն և զսե-
2 ղանն. և զերկրապաղուծիսն որ ի նմա: և զգաւիթմն
արտաքոյ տաճարին թող զնա ի բաց և մի չափեթ
զի տուեալ է զնա հեթանոսաց և քչքաղաքն ուր զի կու-
3 խեցեն ամիսս քառասուն և երկու: և տայ երկուց
վկայից իմոց և մարգարէացին առուրս ՌՄԿԵ զգե-
4 ցեալ քուրձ: այս են երկու ձիթենիքն. և երկու աշ-
տանակքն կացեալք առաջի տն այ՝ ամենայն երկրի:
5 և որք կամեսցին վրասել նոցա. հուր ելցէ ի՝ բերա-
նոյ նոցա և կերիցէ զթշնամիս նոցա: և որ կամեսցի
6 մեղանչել նոցա. այսպէս սատակեսցին: նոքա ունին
իշխանութիւն փակել զերկինս զի մի տեղասցին զառուրս
մարգարէութեւն նոցա: և ունին իշխանութիւն ի վերայ
երկրի ամենայն հարուածոց, և ունին իշխանութիւն ի

- վերայ ջուրց, դարձուցանել զնոսա յարիւն: և հարկանել զերկիր ամենայն հարուածովք քանիցս անգամ
- 7 որպէս և կամեսցին: և յորժամ կատարեսցեն զամենայն աւուրս վրկայութե իւրեանց յայնժամ դազանն որ ելանէ յանդընդոց տայցէ ընդ նոսա պատերազմ և յաղթեսցէ նոցա. և սպանցէ զնոսա: և դիակունք
- 8 նոցա անկեալ կայցեն ի մէջ հըրապարակի նոցա. ի քաղաքին մեծի որ անուանեալ կոչի ըստ հոգւոյն սեզովր. և եղիամոս. և բարեւոն: ուր և թոն նոցա խաչեցաւ: և տեսցեն ըզնոսա ամենայն ցեղքն և ժողովուրդք և ամենայն լեզուք ազգի նոցա, զի անկեալ կայցեն զերիս աւուրս: և ոչ թողցեն թաղել ի զերեզման զոսկերս նոցա: և որ բնակեալն են յերկրի ուրախ լինին և խնդան ի՛ վերայ նոցա. մինչև ընծայս և պատարագս բերել միմեանց. վն զի սքա երկոքեան
- 11 մարգարէքս չարչարեսցեն զբնակիչս երկրի: և յետ երից աւուրր հոգի կենդանւոյ նոց մոցէ ի նոսա: և յարիցեն կայցեն ի վերայ ոտից իւրեանց: և երկինդ
- 12 անկցի ի վերայ բնակչաց երկրի: և լուայ ձայն յերկնից որ ասէր ցնոսա. վերացարո՛ւք և ելէ՛ք այսր: և վերացան և ելին յերկինս ամպաւք: և տեսին ըզվերանալ նոցա ամենայն թշնամիք նոցա: և ի ժամուն յայնմիկ չարժումն մեծ եղև: և տասներորդ մասն քաղաքին ընկզմեցաւ: և մեռան ի՛ չարժմանէն եւթն հազարք: և յետ այնորիկ ահ՝ մեծ եղև յամենեսեան:
- 14 և վառս տային նոց երկնաւորի. ահա՛ վայ երկրորդանց. և վայ երրորդ գալոց է վաղվաղակի:
- 15 Եւ յորժամ եւթն հրեշտակքն հարկանեին զփողն, եղև ձայն մեծ յերկնից որ ասէր. եղև ասենայն թագաւորութիւն նոն մերոյ յի՛ քի, և թագաւորեսցէ ի՛
- 16 վերայ երկրի յաւիտեանս յաւիտենից: և քսան և չորք երիցունքն որ նստէին յաթոռ առաջի նոց ասէին. գո-

- 17 հանամք զքէն նոր նծ ամենակալ որ էն յաւիտեանս.
 18 որ զգեցար զգաւրութի. և թագաւորեցեր. և ժողովուրդք բարկացան. և եկն բարկութի թշնամոյն և ժամանակ դատաստանի. զի դատապարտեսցի, և տաւ վարձս ծառայից քոց մարգարէից. և սրբոց երկիւղածաց անուան քս փոքու և մեծի: և ապականել զապականիչս երկրի:
- 19 Եւ բացաւ տաճարն նոյ որ յերկինս. և երեւցաւ տապանակ ուխտի նորա որ ի տաճարի նորա: և փայլատակունք և ձայնք և որոտումն և շարժումնք. և կարկուտ մեծամեծ:

XII

- 1 Եւ նշան մի մեծ երեւցաւ յերկինս: Կին մի զգեցեալ զիւրեաւ զարեգակն. և լուսին ի' ներքոյ ոտից նորա:
 2 և ի' վերայ գլխոյ նորա պսակ աստեղեաց երկոտասան: և էր յղի: և ճըշէր յերկնելն: և բազում վըտաւք մերձ էր ի' ծնանելն:
- 3 Եւ երեւցաւ այլ նշան յերկինս: և ահա վիշապ մի հրեղէն մեծ յոյժ: որոյ եին գլուխք եւթն: և եղջիւրք
 4 տասն: և ի վերայ գլխոյ նորա եւթն խոյր: և տուտն նորա քարչէր մինչև ցեւթն մասն աստեղաց երկնից. և ընկէց զնոսա յերկիր: և վիշապն կայր առաջի կնոջն որ կամէր ծնանել: զի յորժամ ծնցի կինն զորդին
 5 իւր կերիցէ զնա վիշապն: և ծնաւ կինն որդի արու, որ հովեսցէ զժողովուրդ իւր գաւազանաւ երկաթեաւ: և յափշտակեցաւ որդի նորա առ նծ. և առ աթոռ
 6 նորա, և կինն փախեաւ յանապատ ուր էր տեղի նորա պաշրաստեալ յայ. զի կերակրեսցի անդ աւուրս
 7 ՌՄԿԵ: և եղև պատերազմ յերկինս. միքանել և հրեշտակք իւր կուռէին ընդ վիշապին. և վիշապն հրեշ-

- 8 տակաւք իւրորք կռուէր ընդ նոսա. այլ ոչ կարացին
 9 կալ ընդէմ: և տեղի ոչ գոյր նոցա յերկենս: և ան-
 կաւ վիշապն մեծ աւճն առաջին որ անուանեալ կոչի
 բէելզեբոօղ և սատանայ: որ մոլ(որ)ցեցոյց զամենայն
 տիեզերս: առիւծն անկաւ յերկիր, և հրեշտակք նորա
 ընդ նմա:
- 10 Եւ լուայ ձայն մեծ յերկնից որ ասէր: Արդ եղև
 փրկութիւն և զաւրութիւն. և արքայութիւն երկնից ան-
 մերոյ: և իշխանութիւն աւժեղոյ նորա: զի անկաւ չա-
 րախաւան եղբարց մերոյ որ չարախաւսէր զնոցանէն
- 11 առաջի անջ և ան յի քի զաիւ և զգիշեր. և նոքա
 յաղթեցին նմա արեամբ գառնին անջ. և բանիւ վը-
 կայութիւն նորա: և ոչ հաճեցան ընդ վիշապն մինչև
- 12 ցմահ: վասն այսորիկ ուրախ լիցին երկինք և ամե-
 նայն որ բնակեալ են ի նոսա: վայ երկրի և ծովու
 զի անկաւ վիշապն առ ձեզ, որ ունի ցասումն սակաւ
- 13 ժամանակ: և յորժամ ետես վիշապն թէ անկաւ յեր-
 14 կիր. զհետ եղև կնոջն որ ծնաւ զմանուկն: և տուաւ
 կնոջն երկուն թեք արծուոյ. զի թռիցէ յանապատ
 տեղի: ուր կերակրիցի անդ ժամանակս. և ժամանակ.
 և կէս ժամանակի յերեսաց աւձին:
- 15 Եւ եհեզ աւճն ի բերանոյ իւրմէ ըզհետ կնոջն ջուրս
 բազումս իբրև զգետս զի ընկղմեացէ զնա: և աւգնեաց
 16 երկիր կնոջն. և երաց զբերան իւր և եկուլ զջուրն
 17 զոր եհեզ վիշապն ի բերանոյ իւրմէ: և զնայ ի պա-
 տերազմել ընդ կնոջն և ընդ զաւակի նորա. և որք
- 18 պահէն զպատուիրանն անջ յորս է վկայութիւն յի
 քի: և եկաց ի վերայ աւազոյ ծովուն:

XIII

- 1 Եւ տեսի զի երանէր ի' ծովէն գազան մի մեծ. և ու-
 նէր գլուխ եւթն. և եղջիւրս ժ. և ի վերայ եղջիւ-
 րաց նորա ժ խոյր: և ի' վերայ գլխոյ նորա անուն
 2 Հայհոյութե: և գազան զոր տեսի նման ընծոյ: և ոտք
 նորա իբրեւ զարջոյ: և բերանն նորա իբրեւ զառիւ-
 ծոն: և ետ նմա վիշապն զիշխանութիւն իւր. և մի ի'
 3 գլխոց նորա վերաւորեալ էր ի' մահ: և վէր մահու
 նորա ողջանայր: և զարմացաւ ամենայն երկիր ընդ
 4 գազանն: և երկիր պագին գազանին, զի ետ նմա
 վիշապն զիշխանութիւն իւր: և երկիր պագանէին
 գազանին, և ասէին, ո՛չ ոք է նրման գազանիս, և կամ'
 5 կարէ պատերազմել ընդ սմա: և տուաւ նմա խաւսել
 մեծամեծ Հայհոյութիւն: և տուաւ նմա իշխանութիւն
 6 տուաւ նմա յաղթութիւն զամիսս քառասունս: և երաց
 զբերան իւր Հայհոյութիւն առ անծ, և Հայհոյեանց զա-
 նուն նորա, և զտաճարն անոր յերկինս: և տուաւ
 7 նմա իշխանութիւն ի վերայ ամենայն շնչոց և լեզուաց.
 և ժողովրդոց զի երկիր պագցեն նմա: և ամենայն
 8 երկիր որ ո՛չ են անուանք նոցա գրեալ ի' գպրութիւն
 9 կենաց ի սկզբանէ աշխարհի: որք ունին ականջս լսե-
 10 լոյ՝ լուիցեն: են ոմանք որ ի գերութիւն վարեսցին: և
 են ոմանք որ անձամբ զանձինս սատակեսցեն: իսկ
 Համբերութիւն և հաւատք շնորհեսցի սրբոց անոց:
 11 Եւ տեսի այլ գազան զի երանէր յերկրէ. և ունէր եղ-
 ջիւրս երկուս նման գառին. և խաւսէր իբրեւ զվիշապն
 12 զամենայն իշխանութիւն զառաջնոց գազանին գործէր:
 առնէր զերկիր և զամենայն բնակիչս նորա զի եր-
 կիր պագանիցեն առաջնոյ գազանին: մինչև ողջացոյն

- 13 վեր մահու նորա: և առնէր նշանս բազումս: և տայր
 հրոյ երկնից իշանել յերկիր առաջի մարդկան: և
 14 մոլորեցուցանել զբնակիչս երկրի նշանաւքն որ տուաւ
 ի ձեռս նորա յառնել առաջին գաղանին: և ասեն
 ցնա բնակիչք երկրին. արա զպատկեր գաղանին որ
 15 ունիցի զեւն հրոյ. և կայցցէ և տուաւ նմա իշխանութի
 զի տայցէ հոգի պատկերի գաղանին զի խաւսեացի
 պատկերն: և երկիր պագանիցեն նմա ամենայն բնա-
 կիչք երկրի, և որք ոչ պագանիցեն երկիր գաղանին,
 16 սպանցէ՛ զնոսա. և արասցէ զամենայն փոքունս և
 զմեծամեծս. և զմեծատունս և զաղքատս. զազատս և
 զծառայս. զի տայցէ նոցա զիւր նշանն յաջոյ ձեռին
 17 և ի վերայ ճակատուց նոցա: և ոչ ոք կարէ գնել և
 կամ վաճառել եթէ ոչ ունեցի զնշան գաղանին և
 18 զանուն նորա: որք ունի խմատութի համարեսցի
 զթիւ անուան գաղանին: քանզի թիւ անուան մար-
 դիոն է: և թիւն այս ինչ է ՃԾԱ:

XIV

- 1 Եւ տեսի և ահա գառն կայր լերինն սիրնի: և ընդ
 նմա ՃԹԻԹԻ: և զանուն հաւրիւրոյ գրեալ էր ի՛ վե-
 2 րայ ճակատուց նոցա: և լուայ ձայն յերկնից իբրեւ
 զձայն ջուրց բազմաց: իբրեւ զձայն որոտման մեծի՝ և
 լուայ իբրեւ զձայն քնարահարաց զի հարկանէին զքնարս
 3 իւրեանց և երգէին երգ նոր առաջի աթոռոյն այ: և
 առաջի չորից կենդանեացն: և ոչ ոք կարէր ուսանել
 զերգս նոցա. բայց միայն. ՃԹԻԹԻ. որ կային շուրջ
 զգառամբն ի՛ լեառն սիրնի: որք էին կուսանք և ա-
 4 զատեալք յերկրէ: սոքա են որ ընդ կանայս ոչ խառ-
 նակեցան և են կուսանք: և յամենայն ժամ զհետ եր-
 5 թիցեն գառինն ուր և երթիցէ: սոքա գրեցին ի՛

մարդկանէ ի՛ վերայ ճակատուց իւրեանց զանուն հաւր
գառինն: և ի՛ բերան նոցա ոչ գտաւ ստուծի՛. քան
զի ամբիծք էին:

5 Եւ տեսի այլ հրեշտակ թռուցեալ յերկնից և ունէր
աւետիս յաւիտենական. և եկեալ աւետարանէր ամե-

7 նայն ազգաց, և ձայնիւ մեծաւ ասէր, երկերուք յայ
և տուք նմա փառս. զի եկն ժամանակ գատաստանի
նորա: և երկրպագեցէք առաջի նորա որ արար զեր-
կինս և զերկիր, զծով և զամենայն որ է ի՛ նոսա:

8 Եւ այլ երկրորդ հրեշտակ գայր զհետ նորա և ասէր:
անկաւ. անկաւ անկաւ մեծն բարեւոն. ի գինւոյ ար-
բեցութենէ. և ի՛ ցասմանէ. և ի՛ պոռնկութենէ իւր-
մէ: որ արբեցոյց զամենայն հեթանոսա:

9 Եւ այլ երրորդ հրեշտակ գայր զկնի նորա և ասէր
ձայնիւ մեծաւ: որք երկիր պագանէ գազանին և
պատկերի նորա. և զգիր նորա առ ի՛ ճակատ իւր.

10 այնպիսին արբցէ ի՛ բաժակէ ցասման արկանելոյ յա-
նապակէ բարկութե բաժակէն: և տանջեսցի հրով և

11 ծըծմով. առաջի գառինն և առաջի սք հրեշտակաց
նորա: և ծուխ նոցա ելցէ՛ յաւիտեանս յաւիտենից:
և ոչ է իշխանութի նոցա հանգչել զտիւ և զգիշեր.
որք երկիր պագին գազանին և պատկերի նորա, և

12 որք առին զգիր թիւր յանուն նորա: իսկ որք համ-
բերեն և ոչ ունին յանձն զնշան նորա նոքա են որք
պահեցին զաւրէնս այ և զհաւատս յի՛ քի:

13 Եւ լուայ ձայն յերկնից որ ասէր ցիս. գրեա՛. երանի
է մեռելոց որ փր մեռան վաղապոյն և ոչ հատան ի՛
ժամս յայս, զայս ասէ հոգին սբ: զի հանդեան ի՛ բա-
ղում փորձութեց և աշխատութեց, բայց միայն՝ գործք
իւրեանց չոգան ըզհետ իւրեանց:

14 Եւ տեսի և ահա ամպ մի սպիտակ և ի՛ վերայ ամ-
պոյն նման որդւոյ մարդոյ: և ի՛ գլուխն իւր ունէր

- պսակ ոսկի: և ի' ձեռին իւրում ունէր գերանդի
 15 սրեալ: և այլ հրեշտակ ելանէր ի' տաճարէն աղաղա-
 կէր ձայնիւ մեծաւ առաջի նորա և ասէ: առաքեա՛
 զգերանդիդ. և հնձեա զի հասեալ է ժամանակ հնձոյ:
 16 և հասեալ են հունձք երկրի: իսկ որ նստէր ի' վե-
 րայ ամպոյն, արկ զգերանդի իւր յերկիր, և հնձէր
 17 զբնակիչս երկրի: և այլ հրեշտակ ել ի' տաճարէն որ
 18 յերկինս և ունէր գերանդի սրեալ: և ել այլ հրեշ-
 տակ ի' սեղանոյն որ ունէր իշխանութի' ի' վերայ սե-
 ղանոյ հրոյն: և աղաղակէր ի' ձայն մեծ առ հրեշ-
 տակն որ ունէր զգերանդին սրեալ, և ասէ, կթեա՛
 19 զողկոյզս երկրի զի հասեալ է խաղող նորա: և արկ
 հրեշտակն զգերանդի իւր յերկիր, և կթէր զխաղող
 20 նորա և արկանէր ի' հնձանս ւնյ, և կոխեր ի' հնձա-
 նին արտաքոյ քաղաքին և ելանէր ի հնձանէն արիւն
 բազում յոյժ: և հասանէր մինչև ի' սանձս ձիոյն: եր-
 կայնութի' նորա, Բ. և Զ. ասպարէզ:

XV

- 1 Եւ տեսի այլ նշան մեծ յերկինս, զի հրեշտակք եօթն
 նշանակէին զկատարած: զի նորաւք կատարեսցի բար-
 2 կութի', և տեսի ծով ապակեղէն խառնեալ հրով: և
 որք յաղթեցին զաղանին և պատկերի նորա, և թու-
 ոյ անուան նորա: կային ի' վերայ ծովուն ապակե-
 3 ղինի: և ունէին զքնարն ւնյ, և երգէին զերգս մով-
 սիսի առաջի ւնյ: և ասէին, որպէս զի մեծ և սքան-
 չելի են գործք քո տր' ւնժ ամենակալ արդար և ճշ-
 մարիտ են գործք քո տր' թագաւոր ամենայն հեթա-
 4 նոսաց: ո՛վ որ ոչ երկիցէ և փառաւորեսցէ՛ զանուն
 տր' քո: զի դու միայն տր' ես և արժանի երկիրպա-
 զանելոյ: զի ամենայն հեթանոսք եկեսցեն և երկիր

պագցեն առաջի քո, զի արդարութի՛ք քո յայտնեսցի՛
ամենայն տիեզերաց :

- 5 Եւ յետ այսորիկ տեսի զի բացաւ տաճար խորանին
6 վկայութե՛ յերկինս: և երանէին եօթն հրեշտակքն որ
ունէին իշխանութի՛ եօթն հարուածոցն: և զգեցեալ էին
կտաւս սբս և լուսափայլս: և գաւտեսրեալք էին առ
7 լանջաւք իւրեանց գաւտիս ոսկեղէնս: և ի միջոյ չորից
կենդանեացն տուաւ եւթն հրեշտակացն եւթն սկա-
ւառակս ոսկեղէնս լի ցասմամբն այ կենդանոց յաւի-
8 տենից յաւիտեանս: և լցաւ տաճարն ծխով ի՛ վա-
ռացն այ և ի՛ զաւրութեց նորա: և ոչ ոք կարէր
մտանել ի՛ տաճարն մինչև կատարեսցին եւթն հա-
րուածքն յեւթն հրեշտակացն:

. XVI

- 1 Եւ լուայ ձայն ի՛ տաճարին զի ասէր ցեօթն հրեշ-
2 տակն երթոյք հեղէք զեւթն սկաւառակսդ ցաս-
մանն այ յերկիր: և գնաց առաջին հրեշտակն. և եհեղ
զսկաւառակն առաջին յերկիր. և եղեն հարուածք չա-
րաշար ի՛ վերայ մարդկան, որք ունին զգիր զազա-
նին և երկրպագեցին պատկերի նորա:
- 3 Եւ երկրորդ հրեշտակ եհեղ ի սկաւառակէ իւրմէ ի՛
վերայ ծովու. և դարձաւ Զուրքն յարիւն: և ամենայն
շունչք որ ի ծովու էին սատակեցան:
- 4 Եւ երրորդ հրեշտակն եհեղ ի սկաւառակէ իւրմէ ի՛
5 գետս և յաղբեւրս Զուրց. և եղև արիւն: Եւ լուայ ի՛
հրեշտակէն զի ասէր, արդա՛ր է որ էնն և սբ. զի այն-
6 պէս դատեցաւ: Վն զի զարիւն սրբոյն և զարիւն
մարգարէիցն հեղին ամպարիշտք: Վն այնորիկ արիւն
7 ետ սբն նոցա ըմպել: Եւ լուայի սեղանոյ անտի զի

ասէր. այո՛ տը ւծ ամենակալ արդարեւ ճշմարիտ են
գործք քո:

8 Եւ չորրորդ հրեշտակն էարկ ի՛ սկաւառակէն իւրմէ
ի՛ վերայ արեգականն և տուաւ նմա խորշակահար

9 առնել զմարդիկ հրով: և տապաքան մարդիկ ի տապոյ
անախ և հայհոյեցին զանունն ւնյ. որ ունի իշխանութի՛ն
ի՛ վերայ հարուածոցս այսոցիկ: և ո՛չ ապաշխարեցին.
և ո՛չ ետուն փառս ւնյ:

10 Եւ հինգերորդ հրեշտակն էարկ ի՛ սկաւառակէն իւրմէ
ի՛ վերայ ակօռոյ գազանին. և եղև թագաւորութի՛ն

11 նորա խաւարեալ. և ծամէին զլեզուս իւրեանց յախ-
տէ ցաւոցն. և հայհոյեցին զւծ երկնից ի՛ ցաւս իւ-
րեանց. և յախտ դառնութեն. և ո՛չ ապաշխարեցին:

12 Եւ վեցերորդ հրեշտակն եհեղ ի՛ սկաւառակէն իւրմէ
ի՛ վերայ գետոյն մեծ եփրատայ, և ցամաքեցաւ ջուր
նորա: զի պատրաստեացէ ճանապարհ թագաւորին
ելիցն արևու:

13 Եւ տեսի՛ զի ելանէր ի՛ բերանոյ վիշապին և ի՛ բե-
րանոյ սուտ մարգարէին ոգիք երեք անսուրբք իբրև

14 զգորտս: քանզի էին ոգիք գիւտկանք. որ ուտէին
զնշանս. և երթային առ թագաւորս ամենայն երկրի
Ժողովել զնոսա ի՛ պատերազմ՝ յաւուր մեծի ւնն ամե-

15 նակալի: զի այսպէս ասաց ւոր. ահա գաւմ ես իբրև
զգող գիշերի. երանի՛ որք են արժանի և պահեսցեն
զհանդերձս իւրեանց. զի մի՛ մերկ չըջեսցին և երեսոցի
16 ամաւթոյքն իւրեանց: և Ժողովեացէ զնոսա ի՛ տեղի որ
կոչի երրայեցերէն կարմադեղոն:

17 Եւ եօթներորդ հրեշտակն եհեղ ի՛ սկաւառակէն իւրմէ
ի՛ վերայ...

XIX

- 18 Մեծամեծաց և փոքունց. և տեսի զգազանն և զա-
 19 մենայն թագաւորս երկրի և զգաւրս նոցա ժողովեալ
 առնել պատերազմ՝ ընդ այն որ հեծեալն է ի ձի սպի-
 20 տակ և ընդ զաւրս նորա: և ըմբռնեցաւ գազանն
 և որ ընդ նմա սուտ մարգարէքն. որ առնէին զնշանն
 առաջի նորա: զորս մոլորեցոյց և ետ առնող զգիր
 գազանին: և կենդանւոյն արկին զնոսա ի' լիճն հրոյն
 21 այրեցերոյ ծրծմով: և այլքն մեռանէին ի սրոյ հեծե-
 լոցն որ ելանէր ի' բերանոյ նոցա: և ամենայն թըռ-
 չունք յագեցան ի' մարմնոց նոցա:

XX

- 1 Եւ տեսի այլ հրեշտակ զի իջանէր յերկնից և ունէր
 2 զփականս դժոխոց. և շլթայս մեծ ի' ձեռինն իւրում:
 և ունէր զփիշապն զաւճն առաջին. որ է ինք բեեզ զե-
 3 բուղ. և սատանայ: և կապեաց զնա հազար ամ: և
 արկ զնա յանդունդս դժոխոց: և փակեաց և կնքեաց
 զի այլ մի ևս մոլորեցուցէ զմարդիկ. մինչև կատա-
 րեսցին հազար ամն: և յետ այսորիկ լուծցէ զնա սա-
 կաւ ժամանակս:
 4 Եւ տեսի աթոռք. և որ նստէին ի' վերայ նոցա դա-
 տաւորութի' տուաւ նոցա ընտրել զհոգիս լաւացն ի'
 վկայութի' յի' և բանին սոյ: սոքա են ուրք ոչ երկրը-
 պագեցին գազանին, և ոչ պատկերի նորա: և ոչ
 առին զգիր նշանի ի' վերայ ճակատու իւրեանց: և ոչ
 ի' վերայ աջոյ ձեռին իւրեանց: սոքա են որ կայցեն
 5 և թագաւորեսցեն ընդ քի: և յետ այս որիկ ի' մե-
 ռերոց ոչ ոք եկեսցէ մինչև ցկատարումն հազար ամին:

- 6 այս է առաջին յարութիւն. երանելի սրբոց որք ունին
բաժին յարքայութիւնն առաջնումն ի՛ վերայ նոցա եր-
կրորդ մահ ոչ ունի իշխանութիւն: այլ են քահանայք
- 7 Կայ եւ Կեն յիւրիւ եւ թագաւորեսցեն ընդ նմա: եւ յետ
հազար ամին լուծցէ զսաստանայ եւ հանցէ ի՛ բանտէ
- 8 անտի: եւ ելցէ ի՛ մոլորեցուցանել զազգս ամենայն
ընդ չորս կողմանս երկրի: զգոյզ եւ զմազոյզ առցէ ի՛
ձեռն ժողովել նոքաւք զամենայն զգաւրս ի՛ պատե-
րազմ: որոց թիւ նոցա իբրեւ զաւազ ծովու անհամար:
- 9 եւ ելցեն ի՛ լայնութիւնս երկրի: եւ պատեսցեն շուրջ
զբանակս սրբոց, եւ զքաղաքին սիրելոյ: եւ իջցէ հուր
յերկնից առ ի յԿայ եւ կերեցէ զնոսս եւ զգաւրազլուսս
- 10 նոցա զզսատանայ որ մոլորեցոյց զնոսս: եւ արկցէ
զնոսս ի՛ ծով հրոյ եւ ծրծմոյ ուր էր գազանն եւ սուտ
մարգարէքն: եւ չարչարեսցեն զտիւ եւ զգիշեր յաւի-
տեանս յաւիտենից:
- 11 Եւ աթոռ մի մեծ եւ սպիտակ եւ ի՛ վերայ աթոռոյն
նստեալ յորմէ յերեսաց ահէ նորա կորնչէին եւ փախ-
չէին երկինք եւ երկիր, եւ տեղի ոչ գտաւ նոցա: եւ
- 12 տեսի աթոռս մեծամեծս եւ մեռեալս որք կային առ
աթոռոյն: եւ գիր բանային իւրաքանչիւր գործոց: եւ
այլ գիր բանային որոց անուանք նոցա գրեալ են ի
գպրութիւ կենաց: այլ եւ գատաստան եղև մեռելոցն
- 14 ի գիրս ըստ գործոց իւրաքանչիւրոց: եւ ի մահ եւ ի՛
- 15 գթութս մատնեցան եւ ի՛ լիճս հրոյ, եւ որ ոք ոչ գտցի
ի՛ գիրս կենացն գրեալ, անկցի ի՛ լիճ հրոյն:

XXI

- 1 Եւ տեսի երկինս նոր և երկիր նոր, քանզի առաջին
երկինք և երկիր էանց: և ծով այլ ոչ ևս էր: և տեսի
- 2 զի իջանէր յերկնից առ ի յայ հարան, զարդարեալ
- 3 և պաճուճեալ և տուաւ անն իւրում: և լուայ ձայն
յերկնից զի ասէր:
Ահաւասիկ խորանն այ ի՝ մէջ մարդկան, և բնակեացէ
- 3 խանն ընդ նոսա, և նոքա ի՝ ժողովուրդ նորա ընդ
- 4 նմա, և նա ան նոցա: և ջնջեացէ զամենայն արտաւար
յաչաց նոցա: և մահ այլ ոչ ևս տիրեացէ նոցա: ոչ
սուգ, և ոչ աղաղակ: ոչ ցաւք, և ոչ հոգք: զի մեր-
ժեցաւ և փախեաւ յերեսաց նոցա:
- 5 Եւ ասաց որ նստէր ի՝ վերայ աթոռոյն, ահաւասիկ
առնեմ զամենայն նոր: և ասէ ցիս՝ գրեա՛: զի այս է
բանք հաւատարիմ՝ և ճշմարիտ: Եւ ասէ, եղէ ես այք,
- 6 և քէ: ի սկզբանէ, և առ յապայս, և յաւիտեանս, և
այժմ՝ ես եմ: և որք են ծարաւիք տաց նոցա յաղբեւ
- 7 րաց ջրոց կենդանութե ըմպել ձրի: և որք գտցին
յաղթաւղք, ժառանգեացեն զայս ամենայն: և ես եղէց
նոցա ան: և նոքա եղիցին ինձ ժողովուրդ:
- 8 Եւ դարձեալ լին թերահաւատիցն և պղծոյն, և
սպանողացն, և պոռնկացն և կախարդացն, և գեղա-
տուացն և կռապաշտաց, և ամենայն ստոյ: և ամենայն
ամապաշտաց: որոց բաժին իւրեանց ի՝ լինաւ այրեցե-
լոյ ծրծմով: որ է մահն երկրորդ:
- 9 Եւ եկն առ իս մի յելթանց հրեշտակացն, որք ու-
նէին զելթն սկաւառակսն լցեալ եւթն վախճանեաւք
կատարածաւք խաւսեցաւ ընդ իս և ասէ:
- 10 Ես ցուցանեմ քեզ զհարսն և զկին գառինն: և ան
տարաւ զիս ի՝ լեառն մի բարձր և մեծ հողւովն

սրբով: և եցոյց ինձ զքաղաքն սուրբ զվերինն եմ: և
 զլեառն խաղաղութե՛ն զի իջանէր յերկնից առ ի յայ
 11 ամենակալէ: որ ունէր զփառս անոյ: և էր ի նմա լու-
 սազարգութի՛ ահանց պատուականաց, և ահանց յաս-
 12 պիս, և սարգիոն, և սառնափայլ և լուսաւոր: և էին
 պարիսպք նորա մեծամեծք: և աշտարակք նորա
 բարձունք:

Եւ ունէր յինքեան գրունք երկոտասան: և անուանք
 իւրաքանչիւր ի՛ վերայ գրանցն գրեալ էին: Ըստ եր-
 կոտասան ցեղիցն ի՛զի:

13 Յարեւելից կողման գրունք երեք: յարեւմտից կողմանէ
 գրունք երեք: ի՛ հիւսւոյ կողմանէ գրունք երեք: ի՛
 հարաւոյ կողմանէ գրունք երեք:

14 Եւ պարիսպք քաղաքին հիմունք երկոտասան, ըստ
 անուանց առաքելոց գառինն:

15 Եւ որ խաւէր ցիս ունէր չափ ի՛ ձեռինն իւրում՝ զի
 չափեսցէ՛ զքաղաքն և զգրունս նորա, և զպարիսպս

16 նորա: զի էր նիստ քաղաքին չորեք կուսի: և որչափ

17 երկայնութի՛նն նոյնչափ լայնութի՛նն նորա և չափեաց
 զքաղաքն չափով: և էր չափ երկայնութե՛նն նորա, եր-
 կոտասան ասպարէզս: և լայնութի՛ն և բարձրութի՛ն նոյն-
 չափ: և չափեաց զպարիսպ նորա ճիւս և Գ կանգուն
 ըստ չափոյ մարդկան որ է հրեշտակի: և շինուած

18 պարսպաց նոցա յահանց պատուականաց յասպիս: և
 քաղաքն յոսկւոյ սրբոյ, նման քր և սպիտակ սպակ-
 19 ւոյ: և հիմունք քաղաքին յամենայն ահանց պատուա-
 կանաց:

Առաջին, հիմն պարտպին, յասպիս:

Երկրորդն չափիզայ:

Երրորդն գոծաղմ:

Չորրորդն զմբռնիստ:

20 Հինգերրորդն զընգնաքար:

Վեցերորդն սարգիսն:

Եւթներորդն սուտակ:

Ութերորդն բիւրեղ:

Իններորդն տաղալիսն:

Տասներորդն դահանակ:

Մետասաներորդն յակինթ:

Երկոտասաներորդն կարկեհան:

- 21 Եւ էին երկոտասան գրունք, յերկոտասան մարգարտեայ: միաձև՝ իւրաքանչիւր գրունքն էին: մի՛ մի՛ գուն, ի՛ միոյ միոյ մարգարտոյ: և միջոց քաղաքին յոսկւոյ սրբոյ: և մուտ առ դրամբքն ճառագայթաձև՝
- 22 իբրև զբիւրեղ: և տաճար ոչ տեսի ի նմա. քանզի չէր ամենակալ տաճար էր ի՛ նմա: և դառն միաժին որ-
- 23 գին չի սեղան սրբութե: և քաղաքին չէր ինչ պէտք արեգական և լուսնի. եթէ լուսաւորեսցեն զնա: քանզի փառքն չի լուսաւորէին զնա յամենայն ժամ, և ճրագ
- 24 նորա էր գառն չի: և գնային հեթանոսք ի՛ լոյս նորա. և թագաւորք երկրի լուսազգեստ լինէին ի՛ փա-
- 25 ռաց նորա: և գրունք նորա ոչ փակէին. այլ բացաւայք էին հանապազորդ և գիշեր այլ ոչ ևս լինէր ի
- 26 նմա: բայց միայն լուսաւորութի՛ և փառաւորութի՛. և պատուականութի՛ քան զամենայն ականս պատուա-
- 27 կանս: և մի՛ մտցէ անդ ասենայն չարակամ. զի մի՛ պղծեսցէ զնա ստութի՛ իւրով: բայց մտցեն ի նմա որոց անուանք նոյա գրեալ են ի՛ դպրութի՛ կենաց որդւոյն չի:

XXII

- 1 Եւ եցոյց ինձ զգետն ջուրց կենդանութե լուսաւոր
սառնագոյն: որ ելանէր յաթուոյն ւայ. և գնայր ընդ
- 2 մէջ հրապարակաց նորա: և զեզերը գետոյն ունէր
ծառն կենաց. որ ունէր պտուղ երկոտասան անգամ:
ըստ միոյ միոյ տայր զպտուղ իւր: և տերև ծառոյն էր
ի՛ բժշկութիւն ամենայն հեթանոսաց: և յամենայն ծա-
ռոց յորմէ ուտէին էին աւրհնեալք: և անէծս ոչ ևս
- 3 էին ի՛ նոսա: զի աթոռն ւայ և գառն էր ի նմա: և
- 4 ծառայք ւայ պաշտէին զնա: և տեսանէի զերեսս նո-
5 րա. և անուն նորա էր ի՛ վերա ճակատուց նոցա: և
գիշեր ոչ ևս լինէր. և չէին ինչ պէտք լուսոյ ճրագի
և լուսոյ արեգական: Դէն զի Թոր ւծ լուսաւորէր զա-
մենեսեան. և թագաւորէին յաւիտեանս յաւիտենից:
- 6 Եւ ասէ ցիս. այս է բանն ւայ հաւատարիմ՝ և ճշմա-
րիտ: և Թոր ւծ որ սբ հոգւովն եցոյց մարգարէից
իւրոց որ ինչ լինելոցն է առ յապայս:
- 7 Ահաւատիկ եկն վաղվաղակի. երանելիք են որ լուի-
ցեն և պահեսցեն զբանս գրոյս այսորիկ:
- 8 Գանդի ես յոհաննէս լուայ և տեսի զայս ամենայն:
և յորժամ՝ տեսի և լուայ անկանէի և երկիր պաղա-
նէի հրեշտակին որ եցոյց ինձ զայս ամենայն:
- 9 Եւ ասէ ցիս. այր դու՝ մի անկանիր առաջ իմ և եր-
կիր պաղաներ. քանզի ծառայակից և եղբայր քո եմ.
և որք մարգարէացան և պահեցին զբան գրոյս այսո-
10 րիկ: ւայ երկիր պաղ: և ասէ ցիս գարձեալ. մի կա-
պեր և մի կնքեր զբան մարգարէութեա այսորիկ:
- 11 քանզի ժամանակ գորա մերձեալէ: որ ամպարշտելոցն
է՝ ամպարշտեցի. և որ աղտեղանալոցն է՝ աղտե-
ղասցի: և որ արգարանալոցն է՝ արգարասցի: և որ
սրբելոցնէ՝ սրբեսցի:

- 12 Ահա վարձահատոյց, և վարձ իւրաքանչիւր ըստ գործոց իւրեանց:
- 13 Ես եմ՝ այբ: և ես եմ՝ քէ: ես եմ՝ սկիզբն և ես եմ՝ կատարած. ասէ՛ ՞որ ամենակալ:
- 14 Երանելիք են որ կարդասցեն զաւրէնս նորա: նոքա ունին իշխանութի՛ն ծառոյն կենաց: և մոռանեն ընդ գրունս քաղաքին ՞յց:
- 15 Այլ կայցեն արտաքս շունք: գեղատուք: սպաննաւք: կռապաշտք: շնացաւք: և ամենայն որ գնան և խաւսին ստուլթի:
- 16 Ես քս անաքեցի զհրեշտակ իմ՝ վկայել զայս ամենայն յեկեղեցիս:
- 17 Ես եմ՝ արմատն և զաւակն աղամայ, և աստղն առաւատուն, և հոգի՛ն նք: և փեսայն որ գալոյն եմ: որ ոք ծարաւի իցէ և կամեսցի գալ առ իս, եկեսցէ և արբցէ զժուրն կենդանի ձրի:
- 18 Վկայ եմ՝ ես ամենայնի որ լուայ զբան մարգարէութե՛ գրոյս այսորիկ զի մի՛ ոք յաւելցէ ի սմա: և մի՛ ոք պակասեցուցէ ի սմանէ: եթէ՛ ոք յաւելուցու ի սմա: յաւելցէ և բազմացուցէ՛ ՞ծ ի՛ վերայ նորա զհաւ-
- 19 րուածս ամենայն որ գրեալ է ի գիրս յայսոսիկ: և եթէ՛ ոք պակասեցուցէ բան, և հանցէ ի բանից մարգարէութե՛ս, հանցէ ՞ծ զբաժին նորա ի ծառոյն կենաց, և ի քաղաքէն սրբոց, որ գրեալ է ի՛ գիրս
- 20 յայսոսիկ: ասաց որ վկայեաց զայս ամենայն, այո՛ գամ՝ ես վաղվաղակի՛ն գամ:
-

COLLATIO CODICUM

HOS CODICES CONTULI

α = British Museum Codex Addit. 18549, A. D. 1278.

β = British Museum Codex Addit. 19730, sæculo decimo tertio a Thoro (Theodoro) quodam exaratus.

γ Codex apud Bibliothecam Societatis quae vocatur *British and foreign Bible Society* Londini conservatus. Is codex Testamenta vetus novumque amplectitur, optimae notae, A. D. 1667 exaratus. Ecce Colophon huius Codicis: *գրեցաւ գիրք այս մեծաջան քննութիւն ի հոց թարգմանչաց աւրինակէ, և է ըստ հոցա ճշմարիտ քննական թարգմանութեն, և գտանի ի դմա գիր յաւել և պակաս յանունս. և ի տեղիս ըստ բառին վայելչութե՛ և ստուգութե՛: Մի ոք համարձակեացի մտահաճութիւն գիր յաւելուլ կամ՝ պակասել՝ զի և սեք ոչ մտածութիւն՝ այլ ըստ հոցա իմծածիր պարզեացն զգրեալս հոցա ստուգիւ գծագրեցաք: Զայս եղաք առ ի հաւատարմութիւն աներկեան լինել ի կարճեաց: Յիշեցէք ՚ի քս.*

Nota bene! Littera α simpliciter in collatione posita prae se fert consensum codicum $\alpha \beta \gamma$.

A Collation of the Mss. α β γ with the Armenian
Text printed by the British & Foreign Bible So-
ciety, Gilbert & Rivington, London, 1892.

Ch. 1

1. om *ինչ* α t r առ յովհաննէս Դ. իւր α :
2. om *զվկայութիւն* α *զբանէն* α :
3. *կարգասցէ]* *ընթեռնու* α om *կամ* *լուիցէ* α *զբանս մարգ.*
այսորիկ *և որ լսէ և պահէ զոր* *ինչ ի սմա* α :
4. *ի]* *ես* α *Յովհաննէս* α om *են* α om *յաստուծոյ* α *և յեւթն*
հոգւոյն զաւրութենէ $\beta\gamma$ (but γ adds *զաւրութեց* in mg before
հոգւոյն):
5. *մեռելոց* γ *սիրեացն* $\beta\gamma$:
6. *որում]* *նմա* α om *այժմ* *և միշտ* *և* α om *յաւիտենից* β
om *ամէն* $\alpha\gamma$:
7. *ամպս]* $+$ *երկնից* α *և տեսցեն զնա ամ ծ. ե.]* om α *խո-*
ցեցինն α *զնա ամ. յերկրի]* om α *նորա]* $+$ *ամ ազգք երկրի* α :
8. *այբ]* *ալֆա* α om *ես եմ* sec vice α *քէ]* *ով* α before *որ*
էն add 4 α alone *զալոց է տէր ամենակալ* $\beta\gamma$:
9. *նեղութե]* *վշտաց* α before *ի քրիստոս* om *որ* α *կղզիս* α β
om *անուանեալ* α *բանին]* $+$ *այ* α om *վասն* α :
10. om *և* before *եղև* α alone *յաւուր կիւրակէի* α *լուայ*
զկնի իմ ձայն մեծ α *զձայն - ցիս]* *զփողոյ ասելով* α *ես եմ - վեր-*
ջին] om α alone *ալփան* γ [*և ովն առաջինն և վերջինն* $\beta\gamma$:
11. *յեթն]* առ *ևւթն* $\beta\gamma$:
11. *եկեղեցիսն* $\beta\gamma$ om *որ* α *սարգիս* α *սարգիկեայ* $\beta\gamma$ om *ի*
փիղաղեղիիս և ի լաւողիկեայ β :
12. *գարձայ]* $+$ *ես* α *խաւսէր ընդիս* α *իմում]* *իմ* α :
13. om *եթն* α om *պատմութեան* α :
14. *հերքն]* *հեր* α *իբրև]* *որպէս* β *որպէս]* *իբրև* $\alpha\gamma$ *զրոց* α :
15. *նման պղնձի* α :

16. յաջ իւր om ձեռինն β γ ի բերանոյ նորա սուր երկասյրի սրեալ ելանէր α երեւէր α β:

17. before իրրեւ om և α նորա իրրեւ] նորպէս α om ցիւ α առաջին] սկիզբն α յետին] վախճան α:

18. before ես om և α om նոյն & add եմ α մեռայն և ահաւասիկ կենդանի եմ յաւիտեանս յաւ. & omit the rest α om ամէն α:

19. տեսանեազ:

20. աստեղ α: աստեղն β γ տեսեր α յաջոյ α γ և ոսկի ճրագաս բանացն α և եւթն եկեղեցեացն հրեշտակք ճրագարանքդ եօթն] եւթն աշտանակքն α:

Ch. 2

1. om կարողն α և զեւթն աստեղս յաջ իւր & om ձեռին after ի մէջ om եւթն β աշտանակաց α:

2. զիտեմ] տեսի α after զգործս om քո α alone զվաստակ α alone om քո bis α զի ոչ կարես բառնալ զչարսն α որ ասեն] զի ասէին α β: զի ընծայէին γ զինքեանս] զաննինս α after առաքեալս add գոլ α են] էին α և հերբայեցիս և ասեն] և գտար զնոսա սուտս և բարձեր զնոսա α:

3. համբարեց β om և վշտացար α:

4. om առ α alone զսէր α alone զառաջինն β γ:

5. om այժմ α:

6. ասեմ α:

7. լսելոյ om α alone հոգին] + սուրբ β γ յաղթէ, տացէ γ:

8. անվախճանն] անկատարածն γ:

9. չէին ինչ] չէ ինչ α: ոչ են ինչ γ:

10. Կամիս] հանդերձեալ ես γ չարչարել α հանդերձեալ է α:

11. տկանջս] ունկն γ լսելոյ om β γ om սուրբ α γ:

13. after քո om և β զի] ուր γ բնակեալն γ:

13. զի վկայ է իմ հ. ամ հաւ.] om α alone which adds in mg scholion անթիպաս եպ" էր պերզամոյ որո տօնն է յապրելի ժ. om հաւատարիմ γ որ կայք om β γ:

14. ունիմ] + ասել β γ, and α adds it in mg in an old hand after սակաւ α (alone) erases four letters վարդապետու sic β բաղամա α զոհել α γ:

15. նիկողայեաց β : նիկողայեցւոց γ առեմ α γ :
16. նոսա] first hand corrects to ձեզ α alone:
17. լսելոյ om α after հոգին add եբ β տացէ նմա γ զանուն նորա β : անուն նոր α :
18. om առ α γ հրեշտակին α :
20. և առ քեզ առեմ γ զեզարէլ α :
21. ապաշխարեաց γ :
24. որ ի α γ որք ոչ β γ սակայն ոչ արկից β γ զձեւք] + այլ β γ :
25. om այլ β γ :
26. after յաղթէ om և:
27. հովեացէ β , & so always:
28. նոցա] նմա β :
29. լսելոյ om α հոգին եբ β after եկեղեցիս add որ գացին յաղթող γ :

Ch. 3

1. հրեշտակ Սարգիկեցւոց β :
3. զգարուսան իմ γ :
4. ունիս] ոք ունի β : որ ունիս γ :
5. խոստովանեցից β γ :
6. om լսելոյ α և հոգին ասէ α alone:
7. հրեշտակ եղբայրասիրաց before փակէ՝ և ոչ om և β γ :
8. զի սակաւազարութն α β γ after which α adds դու & β քո դու sic զբան իմ α β : զբանն իմ γ :
9. before տամ om ես α :
10. զբանն γ om ես β յերկրի երեսս α alone:
12. om այլ β նորա նոր α first hand, which is corrected և նոր by erasure of անոր: β om նորա:
14. հրեշտակ β :
16. om դու γ գեաղջ α : գաղջ β : գաղճ γ իմիկ] իմոյ α : իմէ β :
17. ոչ իմիք γ :
18. after յաչս քո β leaves a lacuna of three letters:
19. զորս β :
20. ofter դուրս add քո γ բանա γ :
21. after որպէս om և α β :
22. ունի α γ after ականջս add լսելոյ α alone և հոգին ասէ β :

Ch. 4

1. *յետ այսորիկ & om ամի α երկնից* added above line in first hand α alone om *առաջնոյ α β* after *լուայ* add *զառաջինն α է առ յապայն & omit ժամանակս α:*

2. thus: *եւ վաղվաղակի եղե ես հոգւով եւ ահա աթոռ անդր (անդի γ) յերկինս:*

3. thus: *եւ յաթոռն նստեալ նմանութի տեսութեանց ականց* etc.

4. *և երիցունք քսան և չորք զգեցեալք ոսկեղէնս:*

5. *որ են – աթոռոյն* α omits in text, but adds in mg in first hand: β γ retain:

6. om *էր β γ նման* *ի նմանութի α* after *աթոռոյն* add *և չորջ աթոռովն α* before *լի* om *և α & after լի* om *էին α և յետոյ և առաջոյ:*

8. *թուացեալ β γ չորջ լցեալ աշովք և ոչ & omit rest α սուրբ* is repeated nine times in α β էնն *և ես և զաւրց:*

9. om *փառս և α β:* γ retains *զպատիւ և զգոհութի β* om *յաւիտեանս γ* after *յաւիտենից* add *ամէն α β:*

10. *անկանէին – յաւիտենից* om α β: γ retains after *անկանէին* add *առաջի աթոռոյն γ* and om *առաջի նստելոյն յաթոռն* om *յաւիտեանս γ գնէին* *գնելով α ասէին α:*

11. *արժան α է քեզ α β: է γ* om *սուրբ α զփառս և զպատիւ α* om *զաւրութի α ստեղծեր* *ստացար α և ի քո կամելդ α:*

Ch. 5

1. *տեսի յաջոյ ձեռինն α* om *ի վերայ α յաթոռն & add զի ունէր α* om *և* before *կնքեալ:*

2. *ի ձ, մ.] ձայնեւ մեծաւ և ասէր α ով է β γ:*

2. *զգիրք նորա β: զգիրք α զկնիք դորա α γ:*

3. *յերկրի α:*

4. *ես լայի ուժգին] ողբային բազումք α հայել ի նա] ընթեալ նուլ զնա կամ տեսանել զնա α:*

5. *մի] + ոմն α լար] ողբայր α զգիրսն α* om *լուծանել α:*

6. om *տեսի α* om *ի մէջ α β* *զենեալ α γ* in text & *կնքեալ*

in mg α : զինեալ β որ β : որոյ α γ ունէր] om γ : էր α β և և թն
աչս α որք են α om որ են before առաքեալ α :

8. զգիրքն α β :

9. նոր α զգիրսդ α β : զգիրդ γ ժողովրդոց α β :

10. և քահանայս և թագաւորս α β :

12. before ասէին] add և α : add որք β արժանի է α :

13. և որ ի ծովու β զի] որ β :

Ch. 6

1. զմինն α before զամ om թէ α β :

2. որ հեծեալն էր over rasura in α alone:

4. ի վերայ նորա] ի նմա α β :

6. և երեք - միով] om β երեք] երրորդ γ :

7. և կենդանւոյն չորրորդ β ասէ β om թէ α β :

8. չլռոսս] α & γ in mg have this gloss: որ է պաւղլախ:

9. զենեալ] կնքեալ β ասէին] ասէ α alone:

11. արկանիս β ժամանակս β են] էին α :

12. սեւ α β այժեաց β :

13. շարժիցի] շնչեացի β :

14. երկինք γ :

17. կալ] կեալ α alone:

Ch. 7

3. om ի հակասս նոցա α :

4. before հարիւր add զի էին α հազարք α β :

5. կնքեալ] կնքեալք all through:

9. թիւս α β :

10. before դռնին add առաջի:

14. և ասեմ & om ցնա γ :

17. յերեսաց] յաջաց α :

Ch. 8

5. before *ձայնք* om *և*:
7. after *յերկիր* om, *և* γ *զերրորդ*] *զերկրորդ* $\alpha\gamma$ *և* *զերրորդ* *մ. ծ. ա. և* *զմմ գ. խ. ա.*] om $\alpha\beta$, but not γ *այրեաց*] om γ :
9. *ղաղակաց* $\alpha\gamma$ *և* *երրորդ* *մ. ն. ընկ.*] om α :
12. *փողեաց*] *Հարկանէր* α *գիշերոյն* $\beta\gamma$:
13. *թուցելոյ* α : *թուցելոյ* β *լինիցի*] *լիցի* $\alpha\beta$ after *ձայն* add *և* & omit after *երիցն* α :

Ch. 9

1. *անկաւ*] *անկանէր* $\alpha\beta$ after *յերկնից* add *յերկիր* α :
3. *ի* *յերկիր* α *գիւայթոց* β
4. *մարգկան* $\alpha\beta$ *երկրայնոց* որք $\alpha\beta$ *զկնիքն* $\alpha\beta$ *ձակատուց* $\alpha\beta$:
ձակատուց γ :
5. *Հարկանէ* γ *ցանկասցին* γ :
8. *զառիւծուց* $\alpha\beta$ *երկաթիս* α :
9. *կառավարաց* β *կարճաց* β :
11. *ունէին* $\beta\gamma$ *ախբագոն* γ *աղբագոն* — *ահաւասիկ*] α (alone)
over *rasura* has: *ապիտոն յունարէն իսկ արուիօն և լագինուն*
անուն կորիւն in modern hand.
13. *կենդանեաց էին*] *էն* α :
14. *զկապեալսն* α :
15. *չորս* α alone:
16. *զթիւն* β :
17. *Հրդեհեալ* α :
19. *զանիրաւսն* β :
20. *այսցանէ*] + *և* β before *ի պտունկ*. omit *և* $\alpha\gamma$:

Ch. 10

1. *իբրև գսիւն* α alone:
3. before *գոչեաց* add *և* $\alpha\beta$ after *աղաղակեաց* α (alone)
adds *ի ձայն մեծ* over which a late hand adds *խօսեցան*: γ
adds *և որոտմունքն* $\alpha\gamma$ *ձայնսն* $\alpha\gamma$:

5. *ի վերայ* *ցամաքի* α :
6. *զերկիր*] *զերկինս* α *զոր* α alone *ի նմա*] \vdash *և* *զերկիր* *և* *զոր* *ի նմա* α γ :
7. *ձեռն* om α *ծառայիցն* α alone *մարգարէից* β :
8. *զգրկոյսն* β γ & so in 10 α :
9. *յորովայնի քում* γ :
10. *կլայ*] *կլի* γ :

Ch. 11

2. *տուեալ*] *տուեալ* β *երկու* α β :
4. *ձիթենիք* α :
5. *կամեցին* α β *վնասել*] *մեղանչել* γ *բերանոց* α β *կամեցին* α β :
6. *փակել* – *իշխանութի*] om β :
7. *աւուրս*] *ժամանակս* γ :
8. *ի մէջ*] *իմ* γ :
9. *զնոսա*] *զնա* β om *զկէս* α :
10. *ի վերայ երկրի* γ before *տանել* add *տան* α :
11. om *յաստուծոյ* α alone *կայցեն բ* γ *սպանինն*] *տեսինն* α :
12. *ձայն* α γ *մեծ*] \vdash *յերկնից* γ *իւրեանց*] *նորա* α :
15. *յիսուսի*] om α γ :
16. *որք նստէին* α β :
17. *որք էնն* α β :
19. *այ որ* *ի* β *որոտումն* β :

Ch. 12

1. *յաստեղաց երկ.* α β :
2. *ծնանելն* α β :
3. after *վիշապ* om *մի գլխոց* *նորա* α γ :
5. add *որդի* before *արու* β om *առ* α γ *աթոռն* β γ :
9. *հրեշտակքն* β :
10. *չարախաւսէրն* α β *ի տուէ* *և* *զիշերի* β :
12. om *ամենայն* γ *էին* *ի* β *կայցէ* β :
14. before *անդ* five letters erased in α alone:
15. γ has as foll: *եւ մինչդեռ* *զնայր* *եհեղ* *վիշապն* *զհետ* *կնոջն* *ջուր* *բազում* *զի* *զնա* *ընգզմեացէ*:
16. *զլուրն*] *զգեան* γ om *ընդ* before *կնոջն* γ :

Ch. 13

2. after *իշխանութե* add *իւր* β :
4. *ընդ դմա*:
7. *և տուաւ – նոցա*] om α :
8. *երկրպագեան* α β *ամենեքեան* α β *գառինն զենւոյ* α :
10. *որք սրով* α *որք անձամբ* α *արկանիցեն* α β :
14. *ի վերայ սրոյն* α alone *եկաց* α :
15. *և երկիր պագցէ* γ :
16. *փոքունս* β γ om *գրուիմ* γ *յաջոյ ձեռինն* α *ճակատուց* α alone after *նոցա* add *գրուիմ* γ :
18. *ունիցի* α alone om *անուան* α *նորա*] *որ* α alone before *վեց* add *Հազար* α *վեց – վեց*] β thus in red letters: ՈԿԶ Ո յ Մ:

Ch. 14

1. α (alone) corrects *Հարիւր* from *Հազար* *որք ունէին* α *զանուն* β γ :
2. *որպէս*] *իբրև* α *դձայն* β *ձայն* *իբրև զքնար* β *զի*] *որ* γ :
3. *աթոռոյն*] \div *այ* β *աղատեալք* α β :
4. *երթայցէ* α β :
5. *բերանս* α *են*] *իցեն* α γ :
6. *յերկիր* α :
7. om *երկնի* *և* γ :
8. *զինւոյ* α β *արբոյց* β :
9. *և ատէր* *ի ձայն մեծ* α *իզ* *և*] *և կամ* α : *կամ* β *աջոյ ձեռին* *իւրում* α :
10. *բաժակէն* α :
11. *նոցա*] *նորա* α :
12. *պահեցին* γ :
13. *որ*] *զի* γ :
14. *իւր*] *նորա* β :
15. *նկատի* β γ *ժամանակ*] *ամ*:
16. α β γ omit this verse.
17. α alone omits this verse *և սա*] *ևս* γ :
18. *երանէր*] *եւ* α *երկրի* α β *խաղողս* α β :
19. *Հնձան* *զխաղողն* *ի նմա* *և* α β :

Ch. 15

1. after *գազանին* add *և պատկերի նորա* $\alpha \gamma$ omitting below. similariy β adds *պատկերին* omitting *նորա*;
3. *ճանապարհ* $\alpha \gamma$ before *մ' ամ* add *ի վերայ*;
4. *զի դու - երկրպագելոյ*] om β after *միայն* add *ես* α ;
5. *տաճար* $\alpha \gamma$ է *յերկինս* α ;
6. *տաճարէն* $\alpha \gamma$ *գաւտորեալք* $\alpha \gamma$ add *և* before *գաւտիս* β ;
7. *և կենդանւոյ ան* β ;

From Ch. 16

1. onwards γ is not collated & α carries consensus of β .

Ch. 16

1. *սկաւառակաւ* α ;
2. *չարաչարք* β *զգրտչին* α ;
3. *զսկաւառակն* α *ի ծով* β ;
5. *լուեա* α *զի*] որ β *մարգարէից* α ;
7. *լուեա ձայն* *ի սեղանոյն զի ասէր* α ;
10. *ի յախտէ* α ;
11. *հայհոյեին* α ;
14. *և ամ* *թագաւորս* α *յօրն*] *յաւուրն* α ;
15. *մերկս* α ;
16. *ժողովեցին* α alone *արմազեզոյն*;
18. before *ձայնք* om *և որպիսի - շարժումն մեծ*] om α alone;
19. *մատուհա* α *մեծն* β *գինոյ* α ;
21. *սաղանդի միով* *հայհոյեին* α *հարուածոց* α *հարուածքն* β ;

Ch. 17

4. om *և մարգարտով* β *պոռնկութեամբք* α ;
6. *սրբոցն* α *վկայիցն*] + *քրիստոսի* β ;
7. *զխորհուրդ* β *զլուխ* α *եղջերս* α ;
8. *նոցա*] *իւրեանց* α ;

9. *իդ* *և* om *α*;
10. *մինն* *α* *սակաւ* *α*;
12. *զորս* *α* *իշխանք* added by later hand over line in *α* alone.
15. *ասէ ցիս* *α* after *զպոռնիկն* add *զնս* *α* alone.
17. *և եդ* *ած* *α* alone before *մի* add *ի* *α*;
18. *է* *ի* *քաղաքն* *α* alone.

Ch. 18

1. *ունի* *β* *երկիրս* *α*;
2. *մեծ* *α* *ոգոց անսրբից* *α*;
3. before *զինոյ* add *ամ* *α* alone *որք* *β* om *ի* before *նորս* & read *զաւրութիւն* *β*;
4. *և մի* – *ած զամբ. զորս*] om *α*;
7. *յամի* *β* adding *ի* above line & omitting *ժամ. թագուրհի* *α* alone.
8. *զդա*] *զնս* *α*;
9. *լացցեն* *α* alone *և թագ. երկ. ի. վ. զորս* *α* om *տանջանաց* *α*;
11. *սգասցին* *β* *զբեռինս* *β* after *ոք* add *է որ* *α*;
12. *ինկոց* *α*;
13. *և եդ* *α* after *ձէթ* om *և* *α* alone *նաշի* *β* after *ոչ խար* om *և* *β*;
14. om *ամ* *β* *ևս*] + *այլ* *β*;
15. after *երկիդի* add *և* *α* alone.
- 15, 16 *առնլով ասացեն* & om: *և* *α*;
16. *զտկէզաւծս* *α*;
17. *պակասեցաւ*] *ապականեցաւ* *α* *որք* *ի* *α* *նաւին* *α* & om, *և* before *նաւադք* *α* alone.
18. add *և* before *ասելով* *β*;
19. add *և* before *լալով* *α*;
21. *և մեծ իբրեւ զերկան* *α* alone.
22. om *արուեստականաց* *α* alone;
23. before *հարսին* om *ձայն* *α* alone, & after it om *այլ* *α* *β* *զեղատուութեամբ* *α* *ազգք*] *ազինք* *α*;

Ch. 19

4. *երկիր պագեցին* α *յաթոռն* α *om ամէն* β:
 5. *որք]* *որ* α: *ոյք* β.
 6. *որոտմանց* α:
 9. *ասէ* β *որք* α:
 10. *վկայութիւնն* β before *հոգւով* add *և* α alone *էր]* *է* β:
 14. *պիտակօք* om α:
 20. *դրոշմն* α alone *և* *դնտս արկին* α alone.

Ch. 20

2. *լմբոնեալ* α alone om *և* before *սատանայ* β:
 3. *լուծանիլ* α alone *ժամանակս* β:
 4. *զոգիս* α alone *չարչարեցելոցն* α *վկայութե* β *զգրուիմն* α
 before *հազար* add *մինչև* ի:
 6. *ունիցին* α *մահ* α:
 7. *հանէ երկրի]* so in mg in first hand but in text *աշխարհի*
 α alone.
 7. *որոց թիւ* α:
 8. *լայնութիւնս* α:
 9. *և զգաւրազլուին ն. զս. որ մ. դնտս* om α β:
 12. *զմեծամեծս* α *գրեցելոցն* α:
 14. *իւրեանց:]* + *և* β *լիճն* β *այս է մ. երկ.*] om α β:
 15. *և որ ոք ոչ* α:

Ch. 21

2. after *որպէս* ada *և* α:
 5. *նստէրն* α:
 5. *հշմարիտք* *և* *հաւատարիմք* α:
 6. *ալիս է ոլ]* *այր* *և* *քէ* β:
 7. *ջրոյ կենաց ձրի* in recent hand over rasura α alone.
 8. *անհաւատիցն* α:
 10. *զհարսն* β *հոգւով* α *զքաղաք* α *զերուստդեմ* α alone
էր] ի α:

12. *իւրաքանչիւր*.
13. *և իդ et sec vice om α:*
16. *լայնութիւնն α բարձրութիւնն* his *α կիլ[օս] կիւ...* (4 letters erased) *α* alone:
17. *զպարկապ α* after *հարիւր om և α:*
20. *մեռտաւաներորդ յակինդ β երկտաւաներորդ β:*
21. *զապիկի:*
25. *om ի նմա β: om ի α:*
27. *են] էին α դպրութեան β:*

Ch. 22

2. *ընդ մէջ α ծառս α որք բերէին α ծառոցն α:*
3. *դառինն α:*
5. *ոչ էր անդ β չէր ինչ] ոչ էին α լուսաւորէ α:*
8. before *ես om եւ β:*
10. *գրոցս այսմիկ α:*
11. *սրբերոցն իցէ α:*
12. *ահա ես գամ α om ըստ & read զգործս β:*
15. after *դեղատուք om և α:*
16. *ես եմ յարմատոյ և ի սեռէ դաւթայ α:*
17. *իցէ] է α զջուր α:*
18. before *ես om և α այսմիկ α գրեալ α* alone.
19. *ի բանից – պակասեցուցէ om α β* through similar ending *գիրսս յայս α* alone.
20. *վաղվաղ α* alone *եկն α:*
21. *om մերոյ α:*

CORRIGENDA

Ligne	Page	Verset
26	8	13 ընկեալ. corriger ընակեալ
11	7	4 երեցունք. corr. երեցունք
13	7	5 փայլատակունք. corr. փայլատակմունք
22	8	8 երեցունքն. corr. երեցունքն
23	8	8 ոսի. corr. ոսկի
25	8	9 ասեսին. corr. ասեին
28	8	11 հրեշտաց. corr. հրեշտակաց
7	9	14 երեցունքն. corr. երեցունքն
28	9	6 après գարույ գենարի ajouter միոջ
8	10	11 արկանելիս au lieu de արկանել իս
8	10	11 après սպիտակա: omettre le premier &
27	11	9 զի. բեամբ au lieu de զի. բեամբ
18	12	17 զամենայն au lieu de զասենայն
32	14	17 (dernier mot) զբա՛ն au lieu de զբա՛ն
10	15	20 կոոց au lieu de կրոց
17	16	2 շափեր au lieu de շափեթ
17	17	11 աւուրց au lieu de աւուրբ
27	17	14 երկրորդ անց au lieu de երկրորդանց
	19	première ligne իւրովք au lieu de իւրորք
	19	seconde ligne յերկնս au lieu de յերկենս
23	19	verset 15 բազումս au lieu de բազում
14	21	» 17 ունիցի au lieu de ունեցի
	22	ligne quatrième lisez 6 au lieu de 5 à la marge
26	24	verset 6 de chapitre XVI au lieu de սրբոյն lisez սրբոյն
	26	» 5 au lieu de այո որիկ lisez այսորիկ
23	30	» 27 ամենայն au lieu de ասենայն

COLLATIO CODICUM

C O D I C E S

- 1 = Codex Bodley Arm. E. 2.
 2 = British Museum Orient. 5304.
 3 = Paris Bibliothèque Nationale Anc. Fonds Arm. 9.

A collation of Codices 2 and 3 with Codex I.

Prm	=	Prior Manus.
Rcm	=	Recens Manus.
Vtm	=	Vetus Manus.
Præm	=	Præmittit.
Cet	=	Cetera.
Sbst	=	Substituit.
Ras	=	Rasura.
Sec	=	Secundus.
+	=	Addit, addunt.
Add	=	Addit, addita.
Om	=	Omittit.
Scr	=	Scriptsit.
Cor	=	Corrigit, Corrector.
Ref	=	Refinxit.
Tr	=	Transfert.
Supras	=	Super rasuram.
Suplin	=	Supra lineam.
Mg	=	In Margine.

Uncis inclusa sic [...] = quæ in cod 3 supras
 addit corrector, uel in margine, uel supra lineam.

I

- 1 որոյ 3 prm: ի ձեռն որոյ 2 (cor + ի ձ. 3) - ետ
 ւած 3 - ինչ om 2 - ծառ. իւր. յոհ. 3:
- 2 + որ վկայեաց զբանէն ւայ հ զվկայութիւն յի քի
 զոր ետես հ որ էր հ որ լինելոյ էր յեա այնորիկ
 2: + զվկայութիւն բանին ւայ հ զվկայութիւն յի քի
 [զոր ետես] 3:
- 3 որ ընթեռնու զբանս մարդ. այսորիկ հ որ լսէ հ
 պահէ զոր ինչ ի սմա 2 - + զի ժամանակս մերձեալ
 է 2 et cor 3 ubi tamen npr spatium scribendi
 reliquerat.
- 4 յովհաննէս & om ի 2 - եկկեղեցիսն sic 3 - om
 են 2 - շնորհք - + [յէէն հ որ էն հ որ գալոցն
 է], հ յեւթն զաւրութեց հոգոյն՝ որ է առաջի աթոռ-
 ոյն իւրոյն:
- 5 + հ ի յէ քէ հաւատարիմ՝ վկայէն որ է անդրանիկ
 In Cod I propter abscissam paginæ partem infer
 ista omnia desunt - Post մերոյ + արեամբն 2: +
 արեամբ իւրով cor 3:
- 6 զմեզ [թագաւորս հ] քահանայ(ս 2) ւայ հ հաւր իւրոյ,
 նմա (որում 3) փառք հ զաւրութիւն (+ այժմ հ 3)
 յաւիտեանս յաւիտենից (+ ամէն 3). scr prm 3
 արժանի արքայութեւ իւր:
- 7 երկնից, հ տեսցեն զնա ւամ՝ ազգ. հ որք խոյ. հ կու-
 ծեսցին ի վր նր ւամ՝ ազգք երկրի, այոյ՝ ամէն. ես
 եմ՝ ազգաց հ օ, ասէ տր ւած, որ էնն հ որ է հ որ
 գալոց է 2 - տեսցեն [զնա] ւամ աչք, հ տեսցեն զնա
 ծագք աշխարհի, [հ կոծեսցեն ի վր նր mg], հ որք
 խոցեցինն զնա ամենեքեան յերկրի. այո՝ ամէն. ես 3:
- 8 ասէ տր ւած որ էն հ [որ էրն] հ որ գալ. է ասենակալ:

- 9 հաւատ. նեղութեւ և արք. 3 - արք. [և համբերութեւ]
որ (om 2) ի քս յս - om բազ. համ. գրեմ ձ. -
ես էի] էղէ [ես] - ի կզգիս որ կոչի պ. վս բ. ւայ և
վկ. 2 - om ւայ 3 - յե քե:
- 10 pr և om 2 - հոգին 2: հոգի 3 - om սբ - ի կիւր.
աւուր 3 - tr զկնի իմ զձ. մ. 2 - զձայն [զհետ իմ
զմեծ] 3 - իբրև փողոյ ասելով 2:
- 11 ես եմ ազփայն և ոմն, առաջինն և վերջինն. զոր 2 -
տես. գր. ի գ. և ա. տանել om 2 - գիրս 3 - որ
om 2 - պերզամոս 3: պերզամոսի 2 - թիւատիր
2 - սարգիկեա - փիլադէլփին 2: - փիա 3 - լա-
ւողիկեայ:
- 12 գայի pr m, դարձայ cor mg 3 - և դարձայ ես տե-
սանել 2 - զձայնն որ խաւէր - ընդ om 3 - իս
2 - և [ի գառնալն իմ] տեսի է ճրագարան ոսկի. և
ի մէջ է (om 2) ճրագ:
- 13 զգեց. պճղնաւոր և գ. 2 - post պատմ. + պճղն.
mg cor 3 - ստեամբքն գաւտի ոսկեղէն:
- 14 եւ գլուխ նր և հերքն (հեր 2) նր (om 3) իբրև -
զասր սպ. և ա. նր իբրև om 2 - post սպիտակ +
և որպէս ձիւն m re mg 3:
- 15 պղնձի [ծխելոյ ի մէջ հնոցի հրաշէկ] 2 & 3 ubi pr
m scr լիբանանու:
- 16 ունէր յաջ իւր 2 - սուր երկսայրի սրեալ ելանէր 2:
- 17 եւ իբրև 3 - ցիս om 2 - երկնչիր - ես եմ առա-
ջին և հետին և ես 3:
- 18 նոյն որ 3 - մեռայն (մեռայ 3), և ահաւատիկ (om 3)
կենդանի եմ (tr եմ կ. 3) յաւիտեանս յաւիտենից.
ամէն (om 2). և ունիմ:
- 19 տեսանես [որ էն] և որ - յապա om 2 - և որ հան-
դերձեալ 3 - post լինել + յեա այնորիկ 2: + այս 3:
- 20 զխորհուրդ է աստեղն զոր տեսանես յաջոյ իմ և զէ

ոսկի ճրագարանացն. է աստեղքն է, եկեղեցեացն
հրեշտակքն են, և է աշտանակն է եկեղեցիքն են 2:
խորհուրդ (զիս. cor mg) է աստեղաց զոր տեսերդ
յաջս իմ' և է ճրագարանսն ոսկիս' է աստեղքն հրեշ-
տակք է եկեղեցեացն (sic) են, և ճրագարանքն է'
է եկ. են 3:

II

- 1 արդ. om - հրեշտակս 2: հրեշտակ 3 - այսպէս ասէ
զէ աստեղս - յաջ իւր 2 - ի մէջ է 3 - աշտանա-
կաց 2:
- 2 տեսի զգործս 2 - վաստակս քս 3 - զհամբերութիս
քս (om 2) և զի ոչ - կարես բառնալ զչարսն 2 -
զորս] և - զնոսա om - զի ընծայէին զանձինս առա-
քեալս և ոչ էին. և գտար զնս սուտս 2: որ ասեն
զինք. առ. և ոչ են. և հերբանցիս ստեն 3:
- 3 և բարձեր զնս և համբերեցեր վն ան. իմ. և աշխա-
տեցար 2: և համբ. և վշտացար վս. ան. իմ. և ոչ
չարչարիս 3:
- 4 քեզ թէ (զի 2) զսէր քս զառ. - զիս om:
- 5 յիշեա այժմ 3 - անկարն 2 - ապաշխաւեա om 3 -
և զառ. գ. քս արա. ապա թէ ոչ՝ գամ' ես, և շ. 2 -
post քս + արայ sup lin m vet 3 - գայ քեզ շար-
ժումն և շարժէ 3 - զաշտարակս:
- 6 արդ. զայս արա, զի 2 - արասցես 3 - զոր ես om
2 - ասեմ] ասեամ:
- 7 ունի 2 - լսելոյ om 3 - նբ om 3 - որ գտցէ յադ-
թող և առաքինացեալ բարուր 2 - որք յաղթէ 3 -
և առաք. բար. om 3 - տաց նմա ուսել sup ras
cor 3 ubi prm ն...ուտիցեն - ի փայտէն կ. 2:
- 8 եւ ցհրեշտակն զմ: եկեղեցեացն գրեաց 2 - pr այս.

պէս om - ասէ որ էն սկիզբն և կատարածն. որ ե. մ. և եկաց 2: ասէ առաջին և հետինն և մեռեալն և կեանքն 3 - վն մ. և վն եկ. om:

- 9 pr և sup ras 3 - զնեզ. և զաղքատութիս. այլ ի մեծ. 3 - զնեզ. այլ աղք. քո ի մ. լիցի. զի զի. և զհայհոյութիւն զոր ասէին հրէայքն լսես. զի համարին զինքեանս և չեն, այլ են նք ժող Սատանայի 2 - և ոչ ի փ. om 3 - զհայհոյութիւն զոր ասեն հրէայքն. զի նք և ոչ ինչ են. այլ են 3 & om cetera:
- 10 մի դու երկ. 3 - զի թէպէտ և չ. են զքեզ om 3 - pr և om 2 - ահաւասիկ 2 - կամի խորհին նք խորհուրդ 3 - om զոմանս - արկ. ի բանդ և ի փորձութի, և ձեզ վշտանալ 2 - արկանել զի փորձեսլիք. և գայ ձեզ նեղութի աւուրս 3 - կաց և om 3 - հաւատացեալ 2: հաւատով 3 - ի մահ - † և տաց (առցես 3) քեզ զպսակն կենաց:
- 11 լսերոյ om - նբ om 3 - լսիցէ 2 - ասէ առ եկեղեցիս - որ յաղթեն մի 3 - որ գացէ յաղթող մի երկիցէ 2:
- 12 պերգիամոյ 3 - պերգամոցոյ եկ. գր. նս որ գտուր երկրբերանեան սբ. ունի 2:
- 13 գիտեմ զգործս քս և ուր բնակ. 3 - արկեալ om 2 - է om 3 - այլ ունիս 2: և ունին 3 - զանուն իմ և ոչ ուրացար զհաւատն իմ, այլ յաւուրս յայս ամ որ եղև վկա հաւատարիմ վն իմ, որք մեռան ի ձէնջ, ի բնակելն սատանաի առ ի կողմանս ի ձէնջ 2: և ոչ [ուրացար] զհաւատարիմ [յաւուրս յորում անթիպատ վկայն իմ հաւատարիմ եղև որ սպանաւ ի ձէնջ ուր Սատանայ է բնակեալ] 3 sup ras cor:
- 14 ասեմ հասեալ է և 2 - [այլ ունիմ ասել առ քեզ ստիաւ] sup ras cor 3 - վն om 3 - որ ուսոյց - առաջի որդւոյն - նոցա զզոհեալն om 2 - ընդ գտ. այլ. om 3:

- 15 post այսպէս + ասէ տր 2: + ասէ sup ras 3 - նիկողայոսի] ի կողմանս 2:
- 16 արդ| ի բաց 2: բաց 3 - ես, և վաղ. պատ 2 - ընդ նմա - սրով բերանս իմն 2: սրով բերանով իմով 3:
- 17 որոյ են ականջս 3 - ունի 2 - լսելոյ & նք om 2 - որ գոցի - կերակուր զմանանայն ծաղկեալ և տաց - նմա անուն զգիր 3 - խառն. զնա ի թիւ սրբոյ յորում է գրեալ անուն նոր զոր ոչ ոք գիտէ բաց միայն որ առնուն 2: խառն. զնոսա ի թիւս ս. իմոյ յորում գր. ունին ան. նորա զոր etc. 3:
- 18 եւ ցհրեշտակս թիւաարացոյ - գրեաց յեկեղեցիսն 2: եկկեղեցւոյն գրեայ 3 - որ են աչք իբրեւ 2: որոյ ա. են իբ. 3 - նմանեալ om 2 - լիբանանու pr m, ծխելոյ sup ras 3:
- 19 գիտես դու զգործս քո և զսէր և զհաւատս և զհաւատարութիս և (om 2) զհամբերութ. քո, զի բազ. - եղեն| են 3 - քո վերջինք քան զառաջինքն 2: քո վերջինն ք զառաջինն 3:
- 20 այլ ասել և առ քեզ 2 - զի թողեր - քո| և 2: om 3 - յեզաբէլ 3 - որ ասէ 2 - ուսուցանէ զմոյ. ծ. իմ - զզոհեալ 3: om 2:
- 21 և շնոր. նմա ժամ. ապաշխարութե և ոչ - զշնացողն 2: + գործակից նր mg cor 3:
- 22 մեծ om 3 - ի նեղութի մեծամեծս և ապաշխարեացին 2 - զպոռնկութիս 3 - չարեաց obelisco notat cor 3:
- 23 և զորդիս - նր for նց 2 - զսիրտ 2:
- 24 ուսել զուսումն 2 - որք ոչ - ծանեաք 3 - զխորս - զձեռք աւ. ծանր. քան զոր ունիք ի տէ առ 2 - այլ sbst loco աւելի & om քան 3:
- 25 զոր ունիք et add պահեցէք մինչև ես omnia sup ras cor 3:

- 26 որ յաղ. պահ. om 2 - զգործս իմ 2 - մինչև ի վ.
և ես om 2 - նայա] նմա 2:
27 զնս] զնա 2 - զանաւթ 2 - զնա 2:
28 ընկալաւ ի հաւրէ 2 - տայ նմա 2:
29 ունիցի 2 - լսելոյ om 2 - լսիցէ 2 - նբ om 2:

III

- 1 եկեղեցոյն սարգիսացոյ գրեաց 2 - որ ունի om 2 -
զէ շնորհս - հոգոյն սրբ ան 2 - աստեղս - ես om -
անուն մի է 2 - կենդ. իմ ես և մեռ. 3 - om գու:
2 է om 3 - յանցանել 2: յանցանելն 3 - ան իմն 2:
3 յիշեա նա ընկ. և լսեցեր և պահեա 2: յիշեա նա
ընկալարն և նա լուարն և & om պահեա 3 - զուար-
թանա՝ գամ առ քեզ իբրև զգող և ոչ գիտես զժամն
յորում գամ առ քեզ արտաքսանա իբրև զգողա-
ցեալն որ ոչ գիտաց յորում ժամ գայցէ ի վր նր
գողն 2 - արտաքս իբրև զգ. որ om 3 - ոչ գիտես
յորում ժամ գայ ի վր քո գողն 3:
4 սարգիսացոյն որ ոչ - իւր 2 - չըջեցին 2: չըջեցին
3 - իգիս (sic) սպիտակա՝ զի 2:
5 յաղթալ - սրբ սգ.՝ նք՝ առցեն 2: նք ազցին 3 -
ջնջեցից 2: ջնջեցից 3 - զանուանս - յիշեցից 1, 2:
խոստովանեցայց 3 - զանուանս bis - որ յերկ. է om:
6 ունի 2 - լսելոյ om 2 - լսիցէ 2 - նբ om 3:
7 հրեշտակն փիլատելիեաց 3 - նբ] նբ 2 - զժոխոց
pr m, գաւթի cor 3 - զժոխոցն. որ բանա և ոչ ոք
կ. փ. և որ փակէ, և ոչ ոք կարէ բանալ:
8 գիտեմ զգործս (+ քո 3). ահաւասիկ ետու քեզ
գուռն (զգրուան 3) բացեալ (+ ո 3). զի (զոր 3) ոչ
ոք կարէ փակել զնա՝ վն զի սակաւիկ ունիս զգաւր.
և պահեցեր զբանս իմ - ուրացար] մոռացար 3:

- 9 ահաւասիկ տամ ես ժողովեան (զժողովարան 3) - սա-
տանայի քեզ 3 - հրեայո - հրեայ 2: հրեայք 3 -
ահաւասիկ - և երկիր պագցեն 3 - քոյ, և ես 2 -
քոյ] + և ծանիցեն sup lin cor 3:
- 10 վն om 2 - դու om - զբանս 3 - պահեցի 2 - ժամ
փորձութե 2 & 3 ubi add քո - գայցէ:
- 11 ահա om - պինդ om - զոր 3 - որ ունիադ զզօրու-
թիդ 2 - և մի 3 - հանցէ:
- 12 pr և om - ոք om - սին արարից զնա տուն տա-
ճարի 2 - այլ արտաքո (արտաքս 3) մի - զանուն ւնյ
խմ և (+ զանուն 3) քաղաքի (+ ն 3) ւնյ խմ (+
և 3) նոր էմ (զնորն էմի 3), որ իջ. է յերկնից ւնյ
խմ. և տայ ննյ զանուն (+ իմ 3) նոր 2 & 3 ubi
տայ ննյ զ erasit cor et նորա ser sup ras verbi իմ:
- 13 ար om 3:
- 14 յհրեշտակս 2: առ հրեշտակն 3 - լաւութիւնաց -
գրեաց 2 ut semper - ասէ ամէնն վկ. 3: ասէ ամե-
նովկ. 2 - հաւատարիմն և ճշմարիտն 2 - և սկիզբն -
ւնյ om 2:
- 15 ես om - այլ գաղջ ես om 2: + և զի ոչ ես ջերմ
և ոչ ցուրտ 3:
- 16 դատեցայց ես զքեզ իբ. քումմէ pr m: հանդերձեալ
ես փոխիլ ի բ. իմմէ sup ras cor 3 - ես om 2:
- 17 եմ ես 3 - մեծացայց 2 - միով om - post դու om
ես 3 - տառապեալ ող. & om և սն. - աղխատ ես 3:
- 18 ante արդ om և - խորհեցայց վն 2 - փորձեալ ի
հրոյ - պատուականս աղիտակս - զի 1, 3: զոր 2 -
զգեցցիս ագցես - զի մի] և մի 3 - ամաւթանք
(ամաւթք 3) մերկութե քո, և գիր շուփա յաչս քո
(շուփ աչաց քոյ վն 3) զի տեսես:
- 19 քանզի վն զոր սիրեմ յանդիմանեմ և խրատեմ. վն զի
2: վն զի ես 3 - սիրեմ զքեզ՝ յանդ. և խր. զքեզ:

- 20 *ի դուրս* 2: *առ դուռն* 3 - *քո* *և բ.* - *բացցէ - մտից*
ընդ նա 2 - *և ընթրեցից ընդ* 2: *և ընթրեցայց առ*
 3 (*ubi-եց-sup ras*) - *յարբայութե* 3:
- 21 *սպ ես յաղթեցի* [*տաց նմա նստել*] *ընդ իս յաթոռն*
իմ. *սպ ես յաղթեցի* *և նստայ ընդ հաւր իմոյ յա-*
թոռ նր 3, *ubi pr յաղթեցի in յաղթեցէ ref cor -*
սպ *և ես յաղթեցի* 2 - *ընդ հաւր իմում յաթոռ*
նր 2 & *om աջմէ & փռուայ:*
- 22 *ունի - լսելոյ om* 2' - *սբ om* 3 - *ասէ առ եկեղեցիս:*

IV

- 1 *այս* 2 - *ահաւասիկ* 2 - *զբունք երկնից - փողոյն*
առաջնոյն զոր լուայ խառէր 3 - *ընդ իս և ասէր՝*
եղ - լինելոց իցէ (է 2) յապա ժամանակս (կիս 2):
- 2 *եւ ժամանեալ յիս հոգի. և տեսի* 3 - *յայտմիկ om*
 2 - *եղա ի հոգին սբ* 2:
- 3 *աթոռոյն նստէր նման տեսլեանն յական (ականց 3)*
յասպիս և սարգիսֆն (ի 3):
- 4 *pr և om* 3 - *զաթուսֆն աթոռք իդ՝ և ի վր աթո-*
ռոյն նստէին իդ երիցունք (եր. իդ 2) - և զգեցեալ
 2 - *ունէին om* 3 - *սակի* 2: *սակիս* 3:
- 5 *փայլ.] + և ձայնք և սրտամունք - բորբոքեր - որ են*
(է 2) Դ զաւրութիք (թիւ 2) հոգոյն ւնց 2 & 3 *ubi*
cor del զաւր. հոգ. et sbst հոգիքն:
- 6 *ապակեզէն նման սպ. - առաջնոյ և յետոյ:*
- 7 *և (om 2) երկրորդ կենդանին - նման եղին* 2 - *զուա-*
րակի 3 - *ունէր երեսո* 2: *էր երես* 3 - *արծւի* 2:
- 8 *էին մի մի ի նոցանէ՝ վեց վեց (om 2) թեւեանք*
(թեք 3) շորջ. - աչաւք ոչ & om և 3 - ոչ տիւ և
ոչ գիշեր՝ ասելով - սբ novies 3 - ար ամենակալ,

- որ էնն հ ես. դարոյ ես 2: փոր փծ ամենակալ որ էն
 հ որ էս հ որ դարոյն է (cor ես) 3:
- 9 տոյին| անին 2 - փառս 3 - զփառս հ om 2 - զպա-
 տիւ հ զգոյութի նստ. 2: պատիւ հ գոհութի նստ.
 3 - ի վր ակտոյն - կենդանւոյն om 2 - յաւի-
 տեանս յաւիտեան, ամէն 2: յաւիտենից յաւիտեանս 3:
- 10 անկ. քսան հ չորք om 2 - անկանէին... յաւիտենից
 om 3 - հ երիցունքն առ ակժ. ասէին արժանէին
 կենդ. յաւիտեանս յաւիտեան, ամէն 2 - զպատկն
 2 - հ աս. | ասելով:
- 11 արժ. է 2 - փոր հ (om 2) փծ մեր - փառս հ պ.
 3 - զաւրութի 2 - հ ի կամեն քս - հաստատուն:

V

- 1 տեսա 2 - ի ձեռս աջոյ 3 - նստէրն 3 - զի ունէր
 om - զիրք 3:
- 2 զի om 2 - մեծաւ ձայնիւ հ 2 - ի ձայն մեծ 3 -
 հ ասէր om 3 - զգիրքն 3:
- 3 գտաւ որ om - յերկիր 3 - յերկրի հ ոչ ի ներքոյ
 երկրի 2 - զգիրքն 3 - հ հայել ի նա prm: զի ոչ տե-
 սին զնա cor sup ras 3:
- 4 ես om 2 - լաի 2 - բանալ զգիրն հ լուծանել զկնիք
 նր հ ոչ հայել 2 - զկնիքն | զգիրքն 3:
- 5 յերիցանցն & om անտի - հ արժ. է om - բանալ
 զգիրն հ լուծանել - զեւթն կնիք vt m 3:
- 6 կենդանեաց հ ի մէջ երիցանցն - նման om 3 - գառ.
 զենելոյ | գառն կայր et in mg + զենեալ: կնքեալ
 3 - որ ունէր է եղծիւրս - հ աչք 2 - է հոգւոյն
 փյ զաւրութիք 3 pr m sed cor del զաւրութիք et
 հոգւոյն in հոգիքն ref - հոգւոյն | փյ 2 - որ են առա-
 քեալ - ծագս | երկիր:

- 7 ընկալաւ 2: և կալաւ 3 - յաջոյ 2 - ձեռանէ նի՞ որ:
- 8 յորժամ՝ mg re m 3 - զգիրքն և 3 - նի կենդ. - չորս երկոյ. 3 - անկանէին sup ras 3 - գառինն որ ունէին 2 - և ունէին 3, sed և et pr ն sup ras - եին] են 2: է 3 - սրբոյն 3:
- 9 յաւրհանուիս նորա 2 - է գառն] ես - առնուլ] præm տր ւծ մեր 2 - զգիրս 2: զգիրքն 3 & ն ref in գ cor - նորա in գորա ref cor 3 - գրեցեր 2 & pr m 3 ubi գր ref in գն cor - զմեզ] + ւոյ մեր 3 - յորդէզ. ւոյ 2 - յորդէզբութի՛ del cor 3 - քո 2 - ազգաց] + և ի լեզուաց 2 - ժողովրդոց] + և լեզուաց և ժողովրդաց 3 sic:
- 10 և արարեր... մերոյ om 2 - քահանայս om 3 - մերոյ] + թագաւորութի՛ prm 3 quod in թագաւորս և քահանայս ref extra lin cor:
- 11 և տեսի և լուայ զձայն հր. բազմաց (om 2) չուրջ զաթ. - և չորիւք կենդ. 2: զկենդանութիւն 3 & om զչորք - և զերկցամբքն. և էր թիւն նոյ 2, & 3 ubi add և էր թ. նոյ sup lin vt m:
- 12 որ] և 3: om 2 - ազազ. և ասէին - առնուլ զմեծ. և զիմաստութի՛ և զմահութի՛ և զպատիւ և զփառս և զմահութի՛ sic 2: առնուլ զաւրութի՛ և զմեծ. և զիմաստ. և զպ. և զփ. 3:
- 13 որ] + են - յերկրի և ի վր երկրի և ի ծովու և որ ի նոսա ւծ լուայ զի 3 - և գառնն 3 - է աւրհանալ 2 - և բարձրեալ 3 - բարձրացեալ om 2 - փառաւ. և ասենալալ 3 - յաւիտենից om 2 - յաւ. յաւ. ամէն 3:
- 14 pr և om 2 - նմա om:

VI

- 1 զմին (մի 3) յէ կնքոցն - ի մէջ - կենդանեացն| +
sup lin և ասէր m vt 3 et om infra որ ասէր -
որ զի 2 - եթէ զամ 3:
- 2 էր ի վր նր 3 - յաղթոցն 2 - յաղթել, և յաղ-
թեացէ և յաղթեաց 3:
- 3 tr զերկրորդ կն. 3 - և լուս երկրորդ 2 - լուսյ| +
ի չորից pr m 3 sed del cor - om զի 3 - թէ զամ 3:
- 4 այլ om 2 - կապոյտ| կարմիր 2: աշխէտ որ է կար-
մբագոյն սպիտակ 3 - էր ի նմա 2 - առնուլ om bis
2 - որով... երկրի om 3 - որով ոչ բնակէ զբնա-
կիչս 2 & om զամ:
- 5 և լուս երրորդ 2 - թէ զամ 2 - տեսի զի ել ձի 2:
տեսի և ահա ձի 3 - սեաւ| սեւ cor, sup ras ubi
erat աշխէտ 3 - նստեալն էր 2 - ի վր նր - ի ձ.
իւր կշիռքս 2 - կշիռ 3:
- 6 միջյ| + երրորդ 2: + չորից 3 - գարւի 2: գարի
3 - և ձէթ - փասեցէ 2: փասեցես 3 sup ras:
- 8 om ահա 2: præm տեսի և vt m 3 - այլ| ել 2 -
աշգեա 2: չորոս որ է սպիտակ և սև 3 - նստէր| հե-
ծեալն էր 3 - ունէր| + նա? pr m 3 - երթաին 2:
om 3 - իշխանութի om 2 - զչոր. մ. երկ. ումբով սա-
տակել և սովով 3 - և սրով om 3 - զազանաւք -
երկրի mg pr m:
- 9 զհինգերորդ կնիքն - ամ om 3 - կնքեալ 2 - վն
նյ. և om - նորա| գառին նբյ 3 (ubi cor del նբյ):
- 10 որ ասէին| և կարգային 3 - ի ձայն մեծ 2 - մե-
ծաւ| + ասելով 3 - դատիս - և ոչ խնդրես 2:
- 11 տուաւ - արկանելի սպիտակ 2 - և ասացաւ... լցցին|
և ուրախ լիցին ի հանգիստն իւրեանց սակաթամաւ

- նակս. նպ զի լցցեալ կեցցին և ծ. 3 - ժամ. մի փոքր 2 - եղբայրք որք են մեռելոց 2: եղբ. նոց և մեռեալ եկեացեն և նոքա & om իբրե... արեան նոց 3 - ante տալս om և 2.
- 12 և շարժ. սեծ եղև 3 - գիշեր մթին prn: իբրե զկապերս այծեայ cor sup ras 3 - մութն, և լ. բոլ. յարին 2:
- 13 tr թաւթ. յերկ. 2 - յերկնից add extra lin vt m 3 - նպ թզենի զի յուժ. հողմոց (ուժ. հողմով 2) շարժեցի և թաւթափեցէ զտերև իւր:
- 14 և երկին ամ իբրե զգիրս մագաղաթեայ գալարէր. և ամ լերինք և կղզիք և ի մ. ի բ. բարձան. և թաղ. 3 - ի տեղ. իւր. շարժէին om 3 - բառնայր ամ լերինք և կղ. ի տ. իւր. շարժեցան 2:
- 15 և հաղ. և մեծատունք - թաքուցին:
- 16 լերանց և վիմաց - թէ om bis - բլրոց թէ om 3 - այնր om 2:
- 17 և 2 - կալ առաջի 2: գնալ յերեսաց 3:

VII

- 1 և յետ 3 - զի կային om 2 - ի չէ կողմանա աշխարհիս 2 - և ունէին... երկրիս om 2 - pr և om 3 - հողմքն 3 - երկրիս... ի վր om 3 - զի մինն 2 - հողմ om 2 - և om bis 3 - մին 2:
- 2 տեսանէի 3 - հրեշտակս 3 - զկնիք զայ - աղաղակէր 2: կարդաց 3 - հր. չորս 2 - որոց առէր հրաման փրատել զերկրի 3 - առել 2 - 3 զերկիր և ծռվու և ծառոց 2 - ante մի om և bis 3 - մինչև զաղարեայ զի 3 - զճակատ ծառայից խնոց 2 - զճակատ զծայս sic 3 - այ խնոց զաման 3:

- 4 *և լուեալ* 2 - *զի էին կնքեալ ՃԻԳԻՌ որք կնքեցան*
ւամ յազգէ 3 - *որդոցն* om 2:
- 5 *կնքեալ* om 3 *passim nisi in fine* vs 8: *կնքեալք*
passim 2 - *դանայ*] *գաղայ* 3:
- 6 *ի ցեղէն ասերա* 2 & 3 *qui ի ցեղէն habet abinde*
usque ad finem - *նեիթաղեմի* 2 *qui cetera isto*
modo: ի տոհմէն շմաւոնի, ի տ. մանասէի, ի տ.
ղեեա, ի տ. խաքարիա, ի զաւակէն զաբ., ի զ. յով-
սեփու, ի զ. բէնիամնի, ի զ. գաղա - յորդ. յովս.
om 3 sed inserit post զաբողոնի ita ի ցեղէն յու-
սեփու:
- 9 *pr* *և om* - *յետ այսորիկ տեսի - ւամի om - Ժողու*
վուրդք 2: *Ժողով* 3 - *թիւ յւամ - ազգաց և յւամ*
ցեղից և յւամ լեզւաց etc. 2: ազգաց և ի ցեղից և
Ժող. և լեզ. որ 3 - ի ձեռինս նց արմ. 2: արմ. ի
ձեռս իւր. 3:
- 10 *և կարգային ձայնիւ մ. և ասէին* 3 - *ante յաթու +*
ի վր vt m 3 - ազաղակէին և ասէին 2 - *գառինն om*
2: præm և 3:
- 11 *չորիւք - և անկանէին (անկան 2) առաջի աթոռոյն*
նոքա (om 2) յերեսս իւրեանց և երկ. պ. ւնց ասելով:
- 12 *ամէն. և 2 - շնորհք] իշխանութի 3 - ւն] ւնց:*
- 13 *որ 2 - հանդերձ սպիտակ՝ ով 2 - և կամ 3:*
- 14 *ասացի - տէր իմ - են որք 3 - մեծաց] + և ի*
նեղութենէ 3:
- 15 *ante վն om և - բնակէ ի 3:*
- 16 *և այլ մի] ոչ 3 - և մի] ոչ 3 - և այլ մի ծարաւ.*
2 - ante ոչ մեղ. om և 3 - ցուրա. ոչ տաւթ. զի
գառնն ի միջոյ 3:
- 17 *յաղբերականս ջուրց կենդանեաց 2: յաղբիւր ջրոյ*
կենդանոյ 3 - հատցէ] ջնջեացէ 2 - ւն om 2 - ար-
տասու աչաց 2:

VIII

- 1 զկէս ժամու Յ:
- 2 Է հր. tr Յ - առ. օյ կային Յ: կ. առ. օյ 2 - փող:
- 3 այլ հր. եկն tr Յ - առ սեղանն - ante ունէր om
և Յ - խնկանոցս ոսկեղէնա 2 - ոսկեղէն Յ - խունդ
բազում - սեղանոյն:
- 4 ել om 2 - որ են] այսինքն է - օմ om - ի ձեռս 2 -
հրեշտակացն 2: հրեշտակին Յ - առաջի օյ, և ելից հր:
- 5 օյ om - զխնկանոցն և լի արար զնա հրով սեղանոյ
անտի Յ - սեղանոյն] գեհէնին 2 - և եղև որոտումն
և ձայնք (ձայն 2) - շարժմունք - մեծ om:
- 6 հրեշտակն 2: հրեշտակն Յ - ի om 2 - զէ փողն 2:
- 7 հուր արեամբ խառնեալ Յ - անկեալ 2 - յերկիր] +
և զերկրորդ մասն երկրի այրեաց (om Յ) - և զչոր.
մ. ծառ. om Յ - և զերկրորդ մասն ծառոց և զօմ
& om այրեաց 2 - տալարի 2 - խոտ Յ:
- 8 հարկանէր փող - մի om - հրով հրդ. 2 - եղև եր-
կրորդ մասն ծ. 2:
- 9 սատակեցաւ Յ - երկրորդ մասն - զուղեկաց որ ուն.
շ. կ. և ապականեցան 2: զուղակաց ի ծովու որ ուն.
շ. և երրորդ մասն ապականեցաւ Յ:
- 10 հարկանէր փող - մեծ և Յ - յերրորդ 2: յերկրորդ
2: յերկրորդ Յ ubi cor del կ - գետտ 2 - աղբե-
րաց ջուրց 2:
- 11 էր om - աստեղն] + ասէին Յ - դառնութի] +
և եղև երկրորդ մասն ջուրց դառն Յ - բազում մար-
դիկ 2 - մեռան ի դ. ջ. սատակեցան ի ջուրցն զի
դառնացան Յ:
- 12 հարկանէր փողն (փող Յ) և վերաւորէր երրորդ - և
երրորդ մասն լուսնի և երրորդ մասն աստեղաց Յ -

- լուսնին 2 - խաւարեցաւ 3 - նոցա և... մասն om
2 - և տիւ... նոյնպէս] և երրորդ մասն նոցա ոչ ու-
նէր լոյս և տիւ և գիշեր ոչ էր 3 - գիշերոյն 2:
- 13 եւ տեսի - զձայն 2: om 3 - արծւոյ մի 2 - ի մէջ -
սեծ 3 - վայ ter - է որ 3 - որ բն. են] բնակչաց
որ անկեալ են 2 - լցցի 2: լից 3 - ձայն երկից ևս
փ. զոր կիցեն հրեշտակքն յապառնիսն և ի հանդ.
փողել 2: ձ. փ. զոր երեք հրեշտակքն կամիցին փո-
ղել & om cet 3:

IX

- 1 հարկանէր փող - տեսանէի 2 - զի անկանէր աստեղ
մի յերկնից յերկիր և 2: զի աստ. մի յերկնից ան-
կանէր յերկիր և 3 - գբոյն passim 2:
- 2 և եբաց զխ. անդ. om - զծուխ հն. էր նորա & om
մեծի 3 - և աւգն ի ծխոյ հնոցի 3:
- 3 գփոյն] ծխոյն - tr ել. ի ծխ. 3 - յերկրի 3 - նու-
ցա] նմա - և խայթոցք նց om - կարճի] + էր իշ-
խանութի զաւրութե նր յերկրի 3:
- 4 մեզիցեն - խոտոց 2 - և մի ամ - ծառոց 2 - նց
որք 3 - որ ոչ ունիցին զկնիք 2 - քի] այ - վերայ
om 3 - ճակատս 3:
- 5 զնոսա om 3 - չարչարանքն 3:
- 6 յաւուրսն յայնոսիկ - գացեն զնա 3 - հարուածո
2: + յն 3 - մարախոյն om 3:
- 7 նման ձիոյ 3 - ձիոյ պատրաստեալ 2 - պտակ իբրեւ
զմանեալ ոսկի 2 - նմանեալ om 3 - ոսկի 3 - և
երեսք... մարդոյ om 2:
- 8 հեր 2 - նոցա om 3 - զհեր 2 - աստա՛. նց om 3 &
subst տեսի զնն - զառիւծունա and cor mg add
ունէին աստամունս 3:

- 9 *և ունէին զրահս իբրեւ - երկաթի 2 - զձայն om*
2 - պատերազմ:
- 10 *pr և om 2 - նման կարճի ագի 2 - խայթոց 2:*
խայթոցս 3 - և յագիսն իւր. էր իշխ. - չարչարել
մեղանչել 3 - մարդկան 3:
- 11 *առ որ և զթագ. ածցեն հրեշտ. 3 - ante անուն om*
և անուն - է 3 - աղբազոյն 2: արբադովն 3 - կոր.
հայ.] ի հեղենացին ապովիտն 3:
- 12 *միմեանց 2 et prm 1 - ահա մի վայ էանց և գալոց*
են երկու. վայ վայ. եւ հետ այսր 3 - երկ. գալ. է
om 2 - զկնի նք 2 - վաղվաղակի om:
- 13 *pr և om 3 - փող 2 - ձայն մի ի 3 - չորից կեն-*
դանեացն որ են 2 - ոսկոյ որ է 3 - աթոռոյն om:
- 14 *զի ex cor 3 - tr ցվեց հր. 3 - որ ունէր զփողն՝*
լուծեալ զչորս հրեշտակս զկապեալս - գետոյն] +
մեծի 3:
- 15 *լուծան] ազատեցան 3 - պատր. ի ժամ և - յաւր]*
յաւուրս sup lin prm 3 - յամիս և ի տարի 2: յա-
միսս և յամն 3 - սպանցեն] սատակեացեն 3:
- 16 *և համար 2: և համարք 3 - հեծելոցն 3 - նոցա]*
բիւրք բիւրոց. լուս զթիւ նոցա:
- 17 *զձիս 3: զձիսն 2 - ի տեսեանն և զհեծեալս նոցա*
որ ուն - ի նոսա sup lin 1 - և յակունք հրգեհեալս
ծծմբով 2: և յակունդ. և թիողիս 3 & add և էր
զլուխք ձիոցն. իբրեւ զգլուխս առիւծուց 3 - ելան.
հուր:
- 18 *հարուածոյս յայցցանէ մեռան 2: հարուածոյ յայնմանէ*
սատակէր 3 - ի հրոյ և ի ծխոյ (ծիտ 2) և ի ծծմբոյ:
- 19 *զի] եղեալ 3 - tr էր post նոցա 2: om 3 - իւ-*
րեանց] նոցա - tr էին նման 2: եղև նման 3 sed cor
del եղև - աւձի - եւ ուն.] որ ուն. 3 - գլուխսն 2 -
որով] և նովաւ 3:

- 20 սատակէին զամենեսեան և այլ ոչ ևս մեռան ի վիրաց
յայցցանէ ի մարդկանէ՝ բայց միայն որք ոչ 2: Զնա-
սէին. և վշտանալ մարդկան և սչ մեռանել ի վիրացն
յայնցանէ. որք ոչ 3 - յերկր. գիւաց և ի կոոց - tr
պղնձոյ և ի քար. և ի փայտ. 3 - լսել և ոչ գնալ:
21 և որք ոչ 2 - ապաշխ. ի ձայնէ իւրեանց և ի դեղ.
և հարկանելոյ իւրեանց և ի պոռն. իւրեանց և ի
գող. իւր. 3 - և ի դեղ. և om 2:

X

- 1 այլ om 3 - հրեշտակ զաւրաւոր 3 - հրեշտակ իջեալ
2 - յերկնից և] + ծածկեալ զինքն ամբաւք - և էր
ծիածան 2 - ծիածան ի վ. գլ. նր om 3:
2 գիրք բացեալ և եդ զոտն իւր աջ - և զոտն իւր ձախ
ի վր երկրի:
3 աղաղակեաց] կարգաց bis 3 - մեծ և (om) 2 իբրև
զառ. գոչ:
4 որոտմանք զառ ի յապաց գալոցն, և լուս ձ. ան յերկ.
զոր ասէր 2 - որ առ... լուս om 3 - ante ձայն
sup ras add cor իւրեանց, post autem են 3 - յեր-
կնից... զոր om 3, ubi sequuntur և զխաւս 7 որոտ-
մանցն կամէի գրեալ. և լուս ձայն յերկնից որ ա-
սէր, կնքեայ զխաւս եւթն որոտմանց և մի զնոսա
գրէր - եւթն om 2 - գրել 2:
5 զհրեշտակն - զոտն 3 - զմիւսն ի վր om - յամաքի
համ. & om և:
6 աջ յերկինս երգուաւ ի կ. յաւիտեանս յաւիտենից
2 - զերկինս և զոր (որ 2) ի նմա և զերկիր և զոր
(որ 2) ի նմա և զծով - նս] նմա - զի ժամ. ոչ ևս
այլ (om 3) կա այլ:

- 7 յաւուրան 2: յաւուրս 3 - tr է երրորդ հրեշտակն
 ձայնիւ 2 - որպէս 3 - ի ծառայից 3 - մարգարէից:
- 8 զձայնն 2 - իլ յերկ. որ խաւսէր ընդ իս 2 - խաւ
 սէր յիս 3 - և ասէր յիս 2 - երթ և առ զգ. բա-
 ցեալ որ ունի հր. ի ձ. իւրում 2, eadem 3 sed
 զգիրքն... զոր... ի ձեռս իւր հր:
- 9 ես om - երթեալ - ի նմ. զգիրքն - ante և առէ
 add բացեալ 3 - յիս om 2 - առ կնւ զգա 2: առ
 և կեր զգա 3 - բերանի - քում է' 2:
- 10 զգիրսն 3 - ձեռաց 3 - և կլի 2: և կերայ 3 - և
 լցաւ որովայն իմ և էր ի բերան իմ ապ մեղր, և
 ասէ յիս. հասանէ քեզ մարգ. ի ժող. և ի հեթ. և ի
 լեզուս և ի թագաւորս երկրի cetera om 2: և էր
 քաղցր ի բերան իմ իբրեւ զմեղր, և յորժամ կերայ
 զնա՝ լցաւ որովայն իմ. և էր դառն նա. և ասէ յիս.
 հասանէ քեզ իլ մարգ. ի ժող. և յազգս և ի լեզուս
 և ի թագ. բազումս 3:

XI

- 1 և գայր 2 - գայր հր. om 3 - յիս om 3 - զտա-
 ճարն ալ 3 - զերկրապագութիս որ ի նմա են 2: զեր-
 կրապագութն որ են ի նմա 3 - 2 զգաւիթս 2: զգա-
 վիթն 3 - ի բաց om 2: sbst արտաքոյ 3 - և մի
 զնա չ. 3 - զքաղաք 2 - սբ կոխ. et om զի - խո
 ամս 2:
- 3 աւուրք ա և երկերիւր և էի (ubi ե ref in մ) 2 -
 զգեցեալ քուրձ m re sup ras 3 ubi ser prm զ. ր
 ց. ոմ. աղ...
- 4 ձիթենիք 2 - առ. ան ալ կայ. 2 - tr կացեալ post
 երկրի et om ալ ամ 3:
- 5 որք կամեսցին] որ կամիցի - նոյ փ. 2 - ելանիցէ

- 2 - կերիցէ 2: սատակեսցէ 3 - զ[թշնամիսն 3 - ով կամիցի 2: ով և կամեսցի 3 - նշ մեղ. - այսպէս] + զնս 3:
- 6 աք ի վր երկրի իշխ. ունին 3 - զերկինքն 2: զնա 3 - տեղասցէ 2: տեղասցի 3 - tr իշխ. ունին 3 - երկրի... ի վր om - ջրոց 2 - դարձուց.] փոփոխել 3 - ամ հարուածովք om 2 - յամ հարուածս 3 - ուղ om:
- 7 և յորժամ կաա. om 2: և կատարեցաւ cor sbst sup ras ubi ? ser prm զամ 3 - աւուրս մգնութե նշ: և գաղան 2 - յայնժամ om 2: sup ras cor ubi ? ser prm իսկ 3 - աացէ 2:
- 8 և դի նշ 3 - անկ. կայցեն om 2 - կայցէ 3 - նշ ի om 3 - նշ քաղաքին նշ մեծի 2 - կոչի հոգևորապէս 3 - սողոմ և եգիպտոս - և բաբ. om 3 - ար 3:
- 9 զնս om 2: sbst զայն 3 - ամ om 3 - ցեղք - ժող. և ցեղք 3 - ամ ante լեզուք om - լեզուք և հեթա-նոսք զդիս (զդի 3) նշ - զերիս աւ. զի անկ. կայցէ 3 - կացէ 2 - և զմարմինս նշ ոչ et om infra զուկերս նշ 3 - [թողցեն] տացեն - զերեզմանս 3:
- 10 pr և om 2 - բնակեալ - յերկիր 2 - լինիցին 2 - ի վր նշ մինչ om 3 - մինչ om 2 - ընծայք 2 - և պատարագս om 3 - բերել] տան տանել - վս om - երկոքին 2: երկու 3 - մարգարէք 2 - չարչարեցին 2. չարչարեցեն 3 - ի վր երկրի 3:
- 11 երից om 2 - աւուրց և կիսայ 3 - ւնյ կենդանո 2: կենդանի յւնյ 3 - յար. կայցեն] կանգնեսցին 3: յար. կանգնեսցին 2 - ի վր ոտից ? m re 3 - իւրեանց] փութապէս նոքա 3 - և ահ և երկիւղ 2: և ահ մեծ et om և երկ. 3 - անկցի prm: անկաւ cor 3 - բն. երկ.] նոցա 3, deinde cor add որ տեսինն զնա:

- 12 ձայն մեծ - վերացիք - և ելէք om 3 - և ելին] ելեալ 3 - tr ամբաւք յերկինս 2 - զվերանալ om 3 et loco նոցա ւմ՝ sbst զնոսա:
- 13 և եղիցի ի ժամուն 2: եղև ի Ժ. 3 - post մեծ om եղև - շարժմանէն] + արք 2: + մարդիկ 3 - հազար 3 - մեծ om - եղև] եղիցի 2 - յամենեւեան] nisi , totam vocem add cor mg 3 - փառս տան 2:
- 14 ահա om 3 - ահաւասիկ երկ. վայն անց 2 - էանց 3 - ante վայ om և 3:
- 15 է երրորդ հրեշտակն հարկանէր - զփողն և 3 - յերկինս 2 - եղև թագ. ւմ՝ (om 3) տիեզերաց նոն - յի՛ om 3 - և քի՛ նի՛ և թագ. 3 - ի վի՛ երկրի om 3 - երկրի] ւմի 2 - յաւ. յաւ. ամէն 2:
- 16 չորս 3 - երիցունքն առաջի աթոռոյն ւյ որ նստէին յաթոռս իւրեանց etc ut infra 3 - առաջի ւյ յաթոռսն իւրեանց անկանէին ի վի՛ երեսաց իւրեանց և երկիր պագանէին նոն (om 3) ւյ:
- 17 և ասէին 2: ասելով 3 - ւմ՝ մեր - էն] + և ես & om յաւիտեանս 3 - որ ետք յաւիտեան և որ էն 2 - որ] զի 3 - զգեցար] առեր 2: առնես 3 - զգաւրու թի՛ մեծ 2: զաւրութիս մեծս 3:
- 18 om Ժողովուրդք 3 - բարկացան հեթանոսք. և եկն բ. քո և տիրես մահու և տաս զվարձս 3 & cet om - բարկ. քո և ժամանակ թշնամոյն դատ. զի դատ. տալ զվարձ 2 - սրբոց և 3 - փոքունց - մեծաց 3: մեծամեծաց 2 & om և - ապականես 3:
- 19 ուխտի] կտակարանացն 3 - որ ի տաճ. նի՛ om 2 - եղև փայլ. 2 & in mg cor 3 - նի՛ և ձայնք 2 - և որոտմունք - և շարժումն 2: om 3:

XII

- 1 մի om - երևեցան 2 - մի արկեալ զիւրեաւ - առ-
տեղաց երկոտասանից 3 - 2 ante ճիշէր ref և ex
որ cor 3 - ճըշէր] ճիշէր 3: չերկնչէր 2 - և բազում...
ի ծնանեղն om 2 - ante բազում del cor և 3 - և
մերձ 3:
- 3 ահաւասիկ 2 - սեծ հրեղէն 2 - յոյժ om - գլխոց
3 - խոյր] պսակ 3:
- 4 տուաւ (sic) նմա քարչապար մինչև է երրորդ 2 -
մինչև] del cor 3 et զ ref ex y - յերկնից 2 - ըն-
կեաց 3 - զնս յերկնից յերկիր 2 - post զնա om
վիշապն 3:
- 5 որ հովվեսցէ զօմ հեթանոսս գաւաղ. 3 - և առ
աթ. նք om 2:
- 6 էր անդ 3 - պատր. նմա տեղի 2: պ. ա. նմա 3 - զի
(և 2) անդ կերակրեսցէ (ցեն 2) զնա աւուրս - ԹՄԿԵ]
հազար sup lin scr prm, հինգ del cor 3:
- 7 և միքաւել 2 - հրեշտակ 2 - և վիշապն կովէր հր. իւ-
րովք 2: և վիշապն պատերազմէր և հրեշտակք իւր
3 - ընդ նս om:
- 8 այլ] և - ընդ. կալ և 2: ras del cor 3 - գոյր] գտաւ -
tr ոչ գտաւ տեղի 3:
- 9 մեծ և 2 - տիեզերս երկրի 3 - առիւծն անկ. յերկ.
om 3 - հրեշտակ նք ընդաւ ընդ նմա 2 - նմա] +
անգան 3:
- 10 յերկինս զի ասէր - երկնից om 3 - աւծեղն 2: քի
3 - զնոցանէ - post այ add մերոյ & om և նն 3 -
post նն add մերոյ 2 - յի քի om - զաթլ] ի տուն-
ջեան 3 - և գիշերի 3:
- 11 pr և om 2 - այ om 3 - վկաութի 2 - ոչ հաշտե-

- ցաւ ընդ վիշ. 2: ոչ սիրեցին հոգւով իւրեանց զնա
 3 - ի մահ 3:
- 12 լիցին] եղեն 2: եղև 3 - ամ որ om 3 - բնակեալքն
 ի նմա 3 - ընդ նոսա & mg ի նս 2 - վիշապն in
 textu, բանասերուն mg 3 - ունիցի 2 - ցասումն] +
 բազում տեսէր զի սակաւ ժամ. եկաց 2: + մեծ
 տեսէր զի կայր ժամ. սակաւ prm 3, ubi cor sbst
 մեծ և կացցէ առ սակաւ ժամանակ:
- 13 զման. արու:
- 14 երկու om - թե 2 - արծայ մեծի - ուր] + բնա-
 կէր նա և 3 - կերակրէր - ժամանակ և 3 - և ժամ.
 om 2:
- 15 աւճն զթիւնս ի 2 - զհետ] առաջի 3 - ջուրս om 2:
 ջուր 3 - բազումս om - զգետ զի զնա ընկ:
- 16 եբաց երկիր զբ. - եկուլ զգետն զոր:
- 17 և զնաց] præm և (om) ցասեալ վիշապն ընդ կնոջ
 & om infra ընդ կնոջն և - նորա որք պահէին զպա-
 տուիրանս - յորս է վկ.] և որ վկայէին 3 - քի om 3:
- 18 և եկաց ի վի աւ. ծ. om 2:

XIII

- 1 tr ի ծ. երանէ 3 - մեծ om - և] որ 3: om 2 - ու-
 ներով 2 - tr եղջ Ժ և գլ. Է 3 - եղջիւրաց om 2 -
 Ժ om ante խոյր 2:
- 2 գազանն 3 - էր նման - ընծու 3 - զարջու 3 - բե-
 րան - իբրև զբերան առիւծու 3 - վիշապն զզաւրու
 թի իւր և զաթոռ իւր և իշխանութի մեծ:
- 3 էր om - գազանին:
- 4 երկրպագանէին - գազանին զի] վիշապին որ 3 - զի
 ետ... գազանին om 2 - նմա վիշապն om 3 - իւր] +
 գազանին 3 - ասէին ո՞վ է - կամ ո՞վ - ընդ նմա 3:

- 5 նմա բերան խաւսել զմեծամեծս և – հայհոյութի 3 – առնել պատերազմ՝ ընդ նբսն և յ. նց. և տուա իշխանութի առնել յաղթութի խբ. և եբաց 2 – om առնել 3 – պատերազմել sup ras cor 3 – ընդ սբս... յաղթութի զ] hic lacuna ubi cor del յաղթ.. et alia quædam 3 – քառասուն և երկու 3:
- 6 իւր sup ras cor 3 – իւր ի հայհոյութի 2 – խաւսել հայհոյութի առ ւծ հայհոյել 3 – և տաճարն... 8 զի] և զընտրեալս նորա. զայնոսիկ որ ի յերկինս էին ընտրեալ prn 3 ubi sbst cor և զխորան նորա և զերկնային խորանն և տուա նմա. Deinde prn ista պատերազմել [և] հարկանել զսբս նր. և յաղթէր նց. և տուա նմա իշխանութի ի վր ւմ գեղից և ժող. և լեզուաց և հեթանոսաց և – և զխորան նր որ 2:
- 8 զի] և – երկիր պագանէին – նմա om 2 – ante ւմ om և – բնակիչք երկրի նմա որ ոչ էին 2: բնակեալքն ի վր երկրի որոց ոչ են 3 – tr գրեալ ան. նց – գպր.] գիրս 3 – կենաց] + որք ոչ առին զկնիք գառինն 3:
- 9 որ – ունիցի 2: ունի 3 – լուիցէ:
- 10 զի են ոմ. որ ի գ. մատնեցան և են ոմ. որ ի սրո սեռան և են ոմանք որ անձ. զանձ. իւրեանց սպաւնին: իսկ 2 – և են որ ի սուր. են որ զինքեանս սպանցեն: իսկ 3 – շնորհեսցի om 3 – շնորհեսցին սրբոցն 2 – ւյ om 3:
- 11 երկ. եղջ. 2 – երկուս om 3 – գառինն 3 – ante խաւսէր om և 2:
- 12 և զւմ 2 – զւմ om 3 – և իշխանութի 3 – առաջ նոյ – գազ. գործէր առաջի նր և առնէր զերկիր 2: գազ. զւմ ունէր առաջի իւր ի վր երկրի prn 3 ubi cor ունէր ref in առնէր et delens ի վերայ de novo scr առնէր – զւմ om 3 – բնակչաց 3 – պա.

գեսցեն 2: պագցեն 3 - գազ. առ. - մահւան 2:
մահւան 3:

13 բազումս| մեծս 3 - տայր om 3 - յերկիր իջ. 2:
իջ. ի վր երկրի 3:

14 մնորեցուցանէր - ի վր երկրի 3 - նշանք 2: զաւ-
րութիւն նշանացն 3 - տուաւ] էր ի նս 2 - որ տուեալ
էին նմա առնել sup ras cor 3 - ի ձ. նր յա. om
2 - առաջի - ante ասեն om և 3 - երկրի - պատ-
կեր 2 - որ ունի զվերս սրոյն և կեցցէ և տ. նմա
իշխ. 2: որ ի վր սրոյն էկաց և տուաւ նմա իշխ.
sup ras cor 3 ubi prm ser և. և չ. և զ. ն. ն...

15 զի տացէ] և ետ նմա (ubi cor del մ) 3 - ոգի 2 -
հոգի] + յայն ժամի 3 - պատկեր 3 - և զի 2 -
խառէր պատկեր գազանին 3 - և երկիր... երկրի
om 3, deinda ista և առնէր զի որք ոչ պագանէին
երկիր պատկերի գազանին - պագեսցեն 2 - սպան-
ցէ] ապականեցէ:

16 արասցէ զիմ] առ իմ 3 - և մեծ. և մեծ. և առ
աղքատս և առ ազատս և առ ծ. ասէր զի տ. 3 -
զաղքատսն և 2 - տացէ նց նշան ի վր ձեռին նոցա
(om 2) աջոյ:

17 և զի մի ոք կարասցէ 3 - կամ om 3 - եթէ ոչ ոք
իցէ որ ունիցի 3 - ունիցի զգրում գրոյն և զանուն
գազանին 2 - զնշան] + անուան 3 - և զթիւ ա-
նուանն նր:

18 ասա է որ ունիցի միտք իմաստուի համ. զթիւ գա-
զանին. թիւ եղեալն մարդոյ. և թիւ նր այս է ՌԿԶ
2: որ ունիցի իմաստ համարեցի զթիւ համարոյ գա-
զանին: թիւն եղեալ մարդն ըստ թուոյ նր 3 et mg
add prm և թիւն Ռ: Կ: Զ:

XIV

- 1 գառնն 3 - կայր ի վր լերին - սիովի 3 - ճիտի որ զանուն նր և զանուն հաւր նր գրեալ ի վր ճակատու 2 - թիւ ճիտի. որ ունէին զանուն նր և անուն հաւր 3:
- 2 post բազմաց] om իբր 2: + և 3 - ձայն լուայ 3 - ante իբր և om լուայ 2 - քնարահարի 2:
- 3 post երգ add և 3 - աթոռոցն 2 - om այ 2 - կենդանեաց 3: add և առաջի երիցանց 2 - կարէ 3 - կարէր որ 2 - ճ ու թի. որք կաին 2 - որ կային... սիոնի om 3 - լերինն 2 - որք են 2 - կուսանք և om 3:
- 4 են որք 3 - և են om - կուսանք եղեալ. սոքա միշտ զհեա 3 - երթան 2 - գրեցին... զանուն] cor erasit սոքա ի մարդկանէ et alia quædam et super ras scr ընտրեցան ի մարդկանէ առաջի 3 - գրեցան ի մ. և գրեցին ի վր ճ. իւր. զնշան այ հաւր և գ. 2:
- 5 գառա նենգուի. քանզի ամբ. էին առաջի այ 2:
- 6 թու. ի միջ երկ. որ ունէր զյաւիտ. աւետիսն 2 - և եկեալ del cor 3: որ եկեալ 2 - աւետարանէր (ex r ref 1 cor) ի վերայ երկրի և ամ ազգաց և ցեղից և լեզուաց և ժողովրդոց ասէր ի ձայն մեծ՝ երկ. ի անէ և տաք 3 - ազգաց և լեզուաց ի ձայն մեծ և ասէր 2:
- 7 նմա om 2 - և երկր. այ որ 2 - և զծով 3 - զամ աղբերակունա ջուրց 2: զամ որ է ի նոսա prm 3 ubi cor sbst զաղբիւրս և ջուրց:
- 8 հր. երկ. գայր զկնի 2 - նորա om 3 - անկաւ semel 3: bis 2 - tr բար. սեծն 3 - մեծ 2 - արբեցուէ (ց ի + 2) ցամամնէ պոռնկուէ իւրո որ

- 9 tr հր. երբ. 3 - զհետ նր ասելով ի ձայն մեծ. ով
 դք երկ. պագանիցէ 2 - որ դք երկիր եպագ 3 - և
 կամ զգիր նշանի նր (նոր 2) առնուցու ի ճ. իւր և
 կամ ի վր ձեռին իւր աջոյ. այնպիսին 2: և զնշան
 նր առ ի վր ճակատու իւրոյ և ի վր ձեռին իւրոյ. և
 այնպիսին 3:
- 10 բաժակէն 2 - ցառմանէ ւնյ յարկելոյն 2: ցառմանն
 ւնյ արկելոյ 3 - բաժակէ նորա 3: բաժակէն om 2 -
 ծծմբով - առաջի ւնյ և գառինն 2 - առաջի սբ հր.
 նր և առ. գառինն 3:
- 11 ծուխ տանջանացն նց 3: ծուխ նր 2 - յաւիտենից
 վերացեալ 3 - ոչ էր 2 - պագանէին 2 - և որք]
 կամ որք 2 - առնուին զգիր անուան 2: առին նշան
 և գրոշմ անուան 3 ubi և գրոշմ sup ras prm:
- 12 որ 2 - որք համբերեն... նոքա են] sup ras cor համ
 բերութի որբոցն աստ է այս, ubi prm scr որք համ
 բերեն.. որք.. թ.. զնշանս նորա.. ինս նոքա են, ce-
 tera legi nequeunt - ոչ առնուն յանձին զնշանս 2 -
 են սբք որ պ. 2 - քի om 3:
- 13 որք ի ւոր 2 - և ոչ հ. ի ժ. յայս om 3 - հասին
 2 - ժամանակս յայս, և ասէ հ. սբ զի հանգիցեն ի
 բ. փ. և ի բազում աշխ. և գործք նց միայն չ. ըզ-
 հետ նց 2 - փորձ. և om 3:
- 14 տեսի. ահաւասիկ ամպ սպ. և ի վր ա. նստէր նման
 2 - ամբ 3 - ամբոյն] + նստեալ 3 - և ի գլուխ
 իւր 2: որոյ ի վր գլխոյ նր 3 - ունէր om:
- 15 ելանէր յերկնից աղ. ձ. մ. և ասէր. որ նստիս ամպո
 առաքեալ զգերանդի քո՝ զի եկին ժամ: հ. 2 - ի ձայն
 մեծ 3 - առաջի նր և ասէ] prm նստելոյն ի վր ամ
 պոյդ: cor sup ras որ նստեալ ես 3 - զգեր. քո և
 հն. զի եկին ժամ հնձելոյ. զի հասեալ 3:
- 16 իսկ] և արկ - որ նստէրն 2: նստեալն 3 - ամպոյ

ամենին իւր sic 2 - արկ om 3 - յերկրի 3 - զամբ
բնակիչս 2:

17 ել] գայր 3 - ի յերկ. ունէր և նա գեր. 2: յերկ. որ
և նա գեր. ուն. 3:

18 և այլ հր. եկ ի & om ել 3 - որոյ էր իշխ. 2 - սե-
ղանոյ om et lege հրոյ 3 - հրոյ սեղ. և ձայնէր ի
ձ. մեծ հրեշտակն 2 - հրեշտակն om 3 - և ասէր՝
երթ գու կթեա զողկ. անգոց. և արկ զգեր. իւր և
կթէր զխաղող երկրի. զի հասեալ էր խաղող յերկրի.
և արկ հրեշտակն զգերանդի իւր յերկիր և կթէր
զխաղողն երկրի. և արկանէր ի հնձանն այ մեծն և
կոխեցաւ ի հնձանին per dittographiam 3 - յող-
կուզոյ յայգւոյն երկրի 2:

19 արկ հրեշտակն... նորա և] om 2 - հնձանոյ et om այ 2:

20 post ելանէր om ի հնձանէն - ձիոյն. և էր երկ. նք.
ասպ. ա և ճ 2 - երկ. նք om 3 - ասպարէզ հասար
և վեց հարիւր 3:

XV

1 նշան յերկինս մեծ և սքանչելի՝ հրեշտակք է՝ որ ու-
նէին է վերս (վ. է 2) - նշանակեալ 2 - նշան. զկատ.]
cor subst վերս յետոյ sup ras satis amplam - կա-
տարէր 2 - բարկ. այ:

2 գազանին և om 3 - պատկերին et om նք 3 -
թուոյ... 7 տուաւ եւթն om 3 abscisso pergamento -
և կաին 2 - զքնարս 2 - այ և առաջի գառինն նք.
և ասէին թէ մեծամեծ 2:

3 sec գործք] ճպհք 2 - թագաւոր յաւիտենից և թա-
գաւոր 2:

4 որ om 2 - նք om 2 - գու om 2 - երկիրալ. om

- 2 - եկ. երկիրպագանել 2 - վն զի արդ. քո յաւիտենից ամ. տի. երկրի 2:
- 5 տեսի և բ. տաճարն 2:
- 6 և ել. հր. որ ունէին հրաման Դ հարուածոյն: և զգ. էր կտաւ նր և լուսափայլ: և գաւտեորեալ էին առ լանջսն իւ. գաւտիք ոսկեղէն 2:
- 7 սկաւառակ լի ցամամբ անց կ. յաւիտեանս յաւիտենից 2 - անց կենդանւոյն 3 - ի om bis 2 - ante փառաց del ի cor 3 - զաւրութեանց prm, զաւրութեան cor 3:
- 8 ոչ որ իշխէր 2 - կատարեցան 2:

XVI

- 1 լ. ճայն սեծ 2: լ. մ. ձ. 3 - ի տաճարին om 3 - և հեղէք 2:
- 2 հրեշ. om 3 - առաջին ante յերկիր] sbst ոսկեղէն 2: իւր 3 - չարաչար] և չարչարանք 2 - ի վր] + երկրի և ի վր 2 - որ ունէին - զգիր] զգրոշմ 3 - երկրպագանէին - պատկ. նր] նմա 2:
- 3 հրեշտակն 2 - սկաւառակէն 2 - դարձան 2: եղև 3 - ջուրն om 3: vocis ջուրքն add ք infra lin 1 - արիւն] + մեռեալ 3 - ամ կենդանիքն որ ի ծովուն էր 2:
- 4 և եհեղ եր. հր. զսկաւառակ իւր ի գետք և յաղբիւրակունս ջրոց. և եղեն 2 - երրորդն et om հր. 3:
- 5 հրեշտակէն ջուրց զի 2 - էնն] + և է 3 - և որ է նր 2 - միայն prm: նր cor sup ras 3 - այսպէս 3:
- 6 վն om 3 - զի զարին մարգ. և սքցն հեղին 3 - ամպարիշտք om 3 - և վն այն. ետուր ըմբել արիւն ըստ արժանեաց նց 2: և ետ ար. նց ըմպել. արժանի են. և 3 (om վն այն. et sup lin ետ prm):

- 7 ամէն. արդ. om 2 - ճշմարտութիւնն դատաստանք քո
2: ճշմարիտ է դատաստան քո 3:
- 8 չորրորդն & om հր. 3 - էարկ] էհեղ - սկաւառակէ
2 - արեգական 2 - խորշակահարել զմ. հ. և տա-
քացան մ: ի տապ մեծ 2 - հրով om 3:
- 9 տապոյ սեծի & om անտի 3 - հայհոյէին 2: հայ-
հոյեցին մարդիկ 3 - հարուածս 2 - և ոչ ետուն om
3 - ետուն նմա փառս & om ւայ 2 - ի փ. ւայ 3:
- 10 հինգերորդն & om հր. 3 - էարկ] էհեղ 2 - զսկա-
ւառակ իւր 2 - սկաւառակէ 3 - զլեզուն 2 - ի
ցաւոյ ախտէն 2:
- 11 հայհոյէին - ի ցաւս] յաւուրսն 2 - իւրեանց ի դառ-
նութենէ ախտին 2 - յախտէ 3 - ապաշխ.] + ի
գործոց իւրեանց 3:
- 12 վեցերորդն & om հր 3 - իւրոյ 2 - գետին մեծին
եփրաթայ 2 - մեծի 3 - յելից 2:
- 13 զի ելանէր om 3 - վիշապին] add և ի բերանոյ դա-
ղանին - tr անս. երեք 3 - զգորտ 2:
- 14 ուտէին] ունէին cor re m 1: առնէին 2, 3 - նշանս.
երթ. ի վր թագաւորաց 3 - թագաւորք 2 - ամբ
երկրի om 3 - ընդ աւուրն մեծի ւայ ամ. 3 - ան
ւայ մերոյ & om ամենակալի 2:
- 15 զի... ահա] om 3 - ասէ 2 - ահաւասիկ 2 - դամ
ես] որ գայ 3 - ես om 2 - գիշերի om 3 - երանի
արթնոցն և որոց պահեցին 3 - ոյք իցեն արթուն
և պահիցեն 2 - երեեսցին ամաւթանք 2 - ամաւ-
թոյք 3:
- 16 Ժողովեաց 2 - տեղի մի որ 2 - արմակեղոն 2: մա-
գեղոն 3 - և եւթն & om հրեշտակն 3:

TEXTUS CODICIS 2.

- 17 Եւ եւթներորդ հրեշտակն եհեղ զսկաւառակ իւր ի վերայ օդոյ, և ել ձայն մեծ ի տաճարէն և յաթուռոյն՝ ասելով. թէ եղև կատարած ամի:
- 18 Եւ եղևն փայլատակմունք և ձայնք և որոտմունք. և եղև շարժումն մեծ՝ որ ոչ եղև երբէք այնպիսի շարժումն մեծ մինչև եղել է մարդ ի վերայ երկրի՝
- 19 և ընկղմեցան քաղաք մեծամեծք իբրև ք մասունք և քաղաք հեթանոսաց ընկղմեցան. և Բաբելոն քաղաք մեծ յիշեցաւ առաջի թն յայ, տալ նմա բաժակ գինոց աման բարկութե նր:
- 20 Եւ ամ կղզիք ի փախուստ գձն, և լերինք ի միջոյ բարձան (դարձան յօր.):
- 21 Եւ կարկուտ մեծամեծ երկրորդ* տաղանդի միոջ յերկնից իջանէր ի վերայ մարդկան. և հայհոյեցին մարդիկ զամ ի հարուածոյ կարկտին, զի կարի մեծ և ահագին լինին հարուածքն յոյժ:

XVII

- 1 Եւ եկն մի յեւթն հրեշտակացն՝ որ ունէին զ՛է սկաւառակն՝ և խօսեցաւ ընդիս՝ և ասէ. եկ այսր՝ և ցուցից քեզ զդատաստանս մեծամեծս պոռնկիս այսորիկ՝ որ նստի ի վր ջուրց բազմաց:
- 2 Ընդ որում՝ պոռնկեցան թագաւորք երկրի և արքեցան բնակիչք աշխարհի՝ ի գինո արբեցութե պոռնրկութե սորա:
- 3 Եւ առ տարաւ զիս յանապատ. և եղև ի վր իմ ոգի նր. և տեսի գին մի նստեալ ի վր գազանո կարմրոյ.

* Երկրորդ] Cf. Cod 3 MG Տաղանդն Բ Գ.կ է:

լի անուամբ հայհոյութիւն, ունէր պսակ եւթն և եղ-
ջիւրք տասն:

4 Եւ գինն էր արկեալ զիւրեաւ ծիրանիս և կարմիր,
ոսկէօծս ընդելուզել ոսկով և քարամբ պատուականօք
և մարգարտիւ, և ուներ ի ձեռին իւրում բաժակ
ոսկեղէն, լի պղծութիւն և ամ աղտեղութիւն և պոռնկութիւն
նորա:

5 Եւ ի վերայ ճակատո նորա գրեալ խֆ. Բաբելոն
մեծ՝ մայր պոռնկութե և ամ աղտեղութե երկրի:

6 Եւ տեսի զկինն արբեցեալ յարենէ սրբոց և յարենէ
նք վկայիցն յի. և սքանչացա իբրև տեսի զարմա-
ցումն զայն մեծ:

7 Եւ ասէ ինձ հրաշտակն. Ընդէ՞ր զարմացար, ես ա-
սեմ քեզ զխորհուրդ կնոջն, և զգազանին որ բար-
ձեալ ունի զնա. որ ունի զգլուխ եւթն և զեղջիւրս
տասն:

8 զգազանն զոր տեսերն որ էին և ոչ է, և պատրաստ
են ելանել յանդընդոց և ի կորուստ երթալ. և զար-
մասցին բնակիչք երկրի՝ որոց ոչ են գրեալ անուանք
ի գպրութե կենաց ի սկիզբանէ աշխարհի. զոր տե-
սանէիր գազան որ էն և չէ և որ անցանէր ի կո-
րուստ:

9 Այր իմաստուն մոռք իմասցին զի է գլուխք է լե-
րինք են, որ կինն նստէր ի վերայ նոցա:

10 և նոքա թագաւորք էին է. և էն անկան, և մինն ունի
դեռ, և միւսն չև էր եկեալ. և յորժամ եկեսցէ սա-
կաւ ժամանակս ունի:

11 Եւ զգազանն զոր տեսէր որ էն և այլ ոչ են, և նա
է ը երորդ. և է յեւթեանց՝ և ի հնգից և ի կորուստ
երթալոց:

12 Եւ տասն եղջերքն զոր տեսեր՝ և այն տասն թագա-
ւորք են, որ զթագաւորութիւն իւրեանց չև առին, այլ

- առնուն և **հօ** իշխանութի իբրև զթագաւոր ժամանակ մի յետ գազանին:
- 13 Սոքա ի միաբանութի գան և զզօրութի և զիշխանութի գազանին տան:
- 14 Նոքա ընդ գառինն պատերազմին. և դառնն յաղթեսցէ նց. քանզի ան և տօր է և թագաւոր թագաւորաց. և որ ընդ նմա են կոչեցեալք և ընտրեալք և հաւատացեալք:
- 15 Եւ ասէ յիս. եւ զժուրսն զոր տեսեր որ պոռնիկն նստէր ժողովք և բազմութիւք են և ազգք և լեզուք:
- 16 Եւ տասն եղջիւրքն՝ զոր տեսեր ի գազանն **չ**ն: տեսցեն զպոռնիկն և անապատ արասցեն զնա մերկ, և զմարմին նո՛ր կերիցեն՝ և այրեսցեն հրով զնա:
- 17 Քանզի ան եդ ի սիրտս նց: առ ի լինել նց ի մի կամս, և տալ զթագաւորութի գազանին մինչև կատարեսցի բանն այ:
- 18 Եւ կինն զոր տեսեր՝ է քաղաքն մեծ, որ ունի զթագաւորութի ի վերայ թագաւորութեց երկրի:

XVIII

- 1 Եւ յետ այսորիկ տեսի այլ հրեշտակ իջեալ յերկնից և ունէր իշխանութի և երկիրս լուսաւորեցեր ի փառաց նորա:
- 2 Եւ աղաղակեաց մեծաձայնի իւրս և ասէր. Անգաւ, անգաւ յերկիրն Բաբելոն մեծ, և եղև բնակութի դիւաց՝ և արդեալ պահպանութե անմոռոց անսրբից և ատելի:
- 3 զի ի բարկութենէ գինոյ արբեցութե՛ւ պոռնկութե՛ն արբին անմոռոց և թագաւորք երկրի որք պոռնկեցան ընդ նմա. և փաճառականք երկրի վայելեցին ի

մեծութեց երկրի և ի զօրութենէ մեղաց նր մեծացան:

- 4 Եւ լուայ այլ ձայն յերկնից զի ասէր. ելէք ի միջոց դոցա ժողովուրդ իմ, զի մի հաւասար եսցիք մեղաց դոցա, զի մի և զհարուածս մեղաց դոցա ընդունիցիք:
- 5 զի հասին մեզք դոցա և մերձեցին մինջի յերկինս. և յիշեաց ամ զամբարշտութի դոցա:
- 6 Եւ հատուցանէ դոցա ող նք հատուցին ձեզ, և տալին կրկնակի ըստ գործոց իւրոց. և զբաժակն զորով խառնեցին՝ խառնեացի դոցա:
- 7 Եւ որչափ փառաւորեցան և խայտացին՝ նոյնչափ տացի դոցա տանջանք և սուգ. զի ասէ ի սիրտս իւր նստիմ թաղուհի և այրի ոչ եմ և սուգ երբեք ոչ տեսից:
- 8 վն այգորիկ ի միում՝ աւուր եկեսցեն ի վերայ դորա հարուածք մահու և սուգ և սով և հրայրութի վն զի զօրաւոր է ամր որ դասի գնա:
- 9 Եւ լսացեն և ողբացեն ի վր դր թիգք երկրի որ ընդ դմա պտռնկեցան և հեծեսցեն յրժ տեսցեն զծուխ հնոցի իւրց:
- 10 Եւ ի հեռաստանէ մինչև հասեալ յոգոց հանիցեն վն ահի տանջանաց դորա և ասիցեն. վայ վայ Բաբելոն մեծ քաղաք և զաւրաւոր վն զի ի միում ժամու հասին ի վր քո դատաստանք:
- 11 Եւ որք վայելեսցեն ի դմանէ և խարշեսցին և լացցին և սգասցին ի վր դր. եւ զխաշն և զստացուածն որ ի դմա ոչ ևս օգնեսցէ ամօթով և ընդ վայր կացցեն:
- 12 Մի թէ ոք ոսկոյ և արծաթոյ և ականց պատուակաւ նաց՝ մարդարտի և բեհեզո և ծիրանոյ՝ և կապուտակի և կարմրոյ. և ամ փայտի խնդոյ ամ անօթք պատուականք՝ փայտեղէնք՝ և պղնձեղէնք և կճճեայք:
- 13 և կինամոն և խունգք և եղք և լիբանեայ և գինի. և

- ձէթ և նաշիհ և ցորեան և ստացուածք ամ՝ ոչխարք
 և արջառք՝ և ձիք. և ամ՝ ի՛նչ որ վայելեն մ՛հէկ:
- 14 և ցանկութի՛ հոգո ի բաց գնացէ ի նոցանէ: Եւ
 ամ՝ գիւրութի՛ կրեաւ ի նոցանէ և ոչ կարացին
 գտանել:
- 15 Ա՛՛ շահաւաճառք որ մեծանային ի նոցանէ ի բաց
 կացցեն վն ահի տանջանացն. լացցեն և սգացցեն:
- 16 Վայ՛ վայ՛ քաղաք մեծ որ զգեցեալ ես զբեհեզ և զծի-
 րանիս, և որդան. և զսկզօծս և քրինս պատուա-
 կանս և մրգրիտոս, զի միում ժամու աւուր ապակա-
 նեցաւ այսչափ մեծւի՛ քո:
- 17 և ամ՝ նաւապետք որ ի տեղիս տեղիս նաւին նաւ-
 վարքն որ ի ծովու վարիցեն ի հեռատոտանէ կացցեն:
- 18 և աղաղակեսցեն տս՛նլով ըզծուխ հնոցի նց. ասաս-
 ցեն ո՛ նըման է քաղաքիս այսմիկ մեծի:
- 19 Եւ արկցեն հող ի վի՛յ ս գլխոց իւրց և գութելով
 ասացեն. վայ՛ վայ՛ քաղաք մեծ յորմէ ամենեքեան
 մեծանայաք, եւ շրջեաք ի ծովու ի մեծութենէ պա-
 տուականութե սք զի ի միում ժամ ապականեալ
 կործանեցաւ:
- 20 Ուրախ լիցին երկինք ի վերո՛ և սք առաքեալք և
 մգէք. զի դատեցաւ ամ զգատաստանս նց ի նմանէ:
- 21 Եւ առ հրեշտակ մի քար մի ազգին մեծ երկայնաքար
 և արկ զնա ի ծով ասելով ըստ այնմ նմանութե
 ընկզմեսցի Բաբելոն քաղաք մեծ և այլ մի՛ ևս գտցի:
- 22 և ձայն քնարի և երգոց արուեստականաց և ձայն
 թմբկի և փողո և այլ ո՛չ ևս ոք լուիցէ ի նմանէ:
- 23 և ձայն երկանի մի՛ լուիցէ անդ, և ձայն հարսին և
 փեսայի այլ ո՛չ ևս լուիցի ի նմանէ. փառաւորք նք
 որ զուարճացեալ էին ի վերա երկրի. որ ի դեղա-
 տութի՛ կախարդութե նք մոլորեալ էին ամ՝ հլթք:
- 24 և ի նմա գտաւ արիւն մհէիցն և սրբոցն և ամ՝
 գրելոցն և կնքելոցն յերկինս կենդանեացն:

XIX

- 1 Եւ յետ այնորիկ լուայ ձայն մեծ փողոց մեծաց յերկինս որ ասէին ալելուիա. փրկութիւն և պատիւ և փառք և զօրութիւն ւնյ մերո:
- 2 զի արդարութիւն և ճշմարտութիւն են զատաստանք նոր զի դատեցաւ զպրոնիկն զայն մեծ. վն զի ապակոսնեաց զերկիր ի պրոնկութեց իւրոց . և խնդրեաց ի նմանէ զվրէժ արեան ծառաից իւրոց:
- 3 Եւ երկրորդ անգամ երկէին և ասէին ալելուիա . եւ ծուխ նորա ելանէր յաւիտեանս յաւիտենեց:
- 4 Եւ անկան ի վր երեսաց իւրց ի՞նչ երիցունքն և ի՞նչ կենդանիքն երկրպագէին ւնյ որ նստէր յաթոռ փառաց ասելով ամէն ալելուիա:
- 6 Վն զի թգւրեաց տր ւնժ ամենակալ:
- 7 Ուրախ լինիմք և յնծամք և տամք զփառս անուան նոր. վն զի եկն կրկին ի հարսանիս իւր գառս և կին իւր որ պատրաստեալ է նմա:
- 8 Զի արկցէ զնսվաւ զբեհեզն լուսափայլ և սր. քանզի բեհեզն սպիտակ արդարութիւն սրբոցն է:
- 9 Եւ գրեա զայդ. երանեալ են ամենեքեան որք յընթրիս հարսանեաց գառինն կոչեցան. և ասէ ցիս այս բանք ճշմ և արդարոց են:
- 10 Եւ անկայ առաջի ոտից նոր զի երկրպագից նմա. և ասէ ցիս տես որ չարն ես և առաց ցիս մի անկանիր առաջի իմ. քզի և ես ծառայակից քո եմ և եղբարց քոց որք ունէին զվկայութիւն ւնն. ւնյ միայն երկիր պագեա. զի վկայութիւն յի է հոգի նր որ ի մարգարէսն է:

- 11 Եւ տեսի զերկինս բացեալ և ահաւասիկ ձի սպիտակ
 և որ հեծեալն էր ի վր նր կոչէր հաւատարիմ և
 ճշմարտութ գտի:
- 12 և պատերազմիք նր իբրև բաց հրոյ՝ և ի վր գլխոյ
 նր խոյր որ ունէր անւանս բազում գրեալ որոց ոչ
 ոք գիտէր բաց միայն նա:
- 13 և արկեալ էր զիւրեաւ հօգնս պնկմանարեան և կոչէր
 անուն նր բան ւայ և զօրավար յերկնից:
- 14 Եւ երթային զհետ նր ձիք սպիտակք զգեցեալք բե-
 հեցք սբ:
- 15 և ի բերանո նոց երանէր սուր որեալ զի նովաւ հարցէ
 զհեթանոսս. և նա էր որ հովւէր զնս գաւազանաւ
 երկաթեաւ. եւ նա կոխէր զհնձանս գինո յաաման
 բարկուէ ւայ ամենակալի:
- 16 Եւ էր գրեալ ի վր հօգնի նր և ի վր աջս բարձի
 նր անուն իշխանութն նր՝ թիգ թից և տր տէրանց:
- 17 Եւ տեսի հշտկ զի կայր առ առեգակն աղաղակեաց
 և ասէ ւամ թուռնք երկնից եկայք ժողովեցարուք
 յընթրիս մեծին ւայ:
- 18 զի կերիցէք ի մարմնո թիլին և ի մարմնո իշխանին
 և զօրաւարին և մարմնո ձիոյն և որ հեծեալն էր ի
 վր նր. եւ ի մարմնո մեղի ծառայց և ազատաց և
 մեծամեծաց և փոքունց:

COLLATIO CODICIS 3.

Is codex cap. 16, 17 usque cap. 19¹⁶ textum im-
 pressorum habet nisi in his locis: 17³ գլուխ] եղջիւրս
 — 17⁴ tr և մարդ. post և աղ. պատ. — 17⁴ post պոռն.
 add երկրի 17¹³ նոցա] տերանց — 18² ւամ գիւաց — 18¹⁰
 վայbis — 18⁷ ուղկանաւ] ի ծովու — 18²⁰ սբք և առ. —

18²¹ յարձակմ' sup ras - քաղաք մեծ - 18²³ ազինք -
 19¹ փրկ. և զօր. և փառք & om և պ. և-19⁸ om սպի-
 տակս - 19⁹ om զայդ - 19¹⁰ om քրիստոսի - 19¹⁰ om
 զի... էր - 19¹¹ էր ի վր' նր' - 19¹² իբրեւ զբոց - պը-
 տակս] խոյրս - ունեւով [անուանս գրեալս և զանուանան
 գրեալս ոչ պ. բ. մ. նա - 19¹³ արկ. էր զ. հ. սրսըկ-
 մամբ արեան - 19¹⁴ om և զօրք երկ. - երթ. զհետ նր'
 ի վր' ձիոց սպիտակաց սրբ զգ. էին - om և սպիտ. -
 19¹⁵ հարցէ զհեթանոսս. և նա էր որ հովիւեր - նա էր
 որ կոխեր զհնձանս գ. ց. և բ. - 19¹⁶ ի վր' հանդերձին
 - om իւրոյ — անդամոց իւր sed ex cor - գիր] անուն
 - in [թագաւորաց desinit 3:

COLLATIO CODICIS 2.

- 19 զամենայն om - զթագաւորք - զգաւրս նորա ժողո-
 վել - այնմ' որ հ. էր:
 20 om որ - մարգարէն որ առնէր զնշանս - ետ առ-
 նել - և զերկրպագութի' պատկերի նր' կենդանոյն -
 լիճ - ծրծմբով:
 21 այլք մեռ. սրով հեծելոյ ձիոյն որ - բերանո նր' - և
 ամ' թ. յ. իմ'. նոյ om:

XX

- 1 չղթայք - ձեռին - ինքն բեղ:
 3 զմարդիկ] զհեթանոսս - այնորիկ լուծին - սակաւիկ
 մի ժամանակ:
 4 աթոռ և նստան ի վ. նր' և գատ. - ընտրեալ զողբ
 ւ. վն վկաութե' - որ ոչ - նշանի նր' ի վ. ճակատի -
 աջոյ om:

- 5 այնոքիկ են որ կեցցեն և թագաւորեցին ընդ քի աւ
ամ - մեռելոցն ոչ եկաց մ. ի կատարեալ զաւամն -
յար. առ:
- 6 երանելի սրբոցն - արքայութե առ. և ի - են նոքա -
քի om - ընդ նմա աւամ. և լուծցէ զսատ. աւամին:
- 8 ելցէ և մուրեցուսցէ - ամ om - և զգող - որո:
- 9 և ելին ի լայնութե. և պատեցին - զքաղաք սիրելի և
էջ - առ յայ և կերաւ - զգաւրագլուխն սատանայի
որ մ. զնոսա արկ զնոսա ի ծ. հրո ծըծմբս - մար-
դարէն:
- 11 եւ տեսի աթոռ մեծ ք և ի վր նստ. յորմէ ահէ և
յեր. նր կորնչէին երկ. և երկիր:
- 12 տեսի զմերձեալն և մեծամեծան գիրք բան - այլն
որոյ անուանք cetera om - այլ om - մեռելոց:
- 14 իւրաքանչիւր. և ետ ծով ի բաց զմեռեալն ուր որ
էր նմա և մահ և դժոխք մատնեաց ի լիճ հրոյ - և
որ... հրոյն om:

XXI

- 1 երկին - քանզի զի - երկինք և om - երկիրն անց.
և ծովս այս. և քաղաք նոր քաւ երեւեր զի իջա-
նէր յերկնից առ յայ զարդ. և պաճ. ու և հարսն
տուաւ - խառն] ի տան - նք ժող. & om ի - նա է
նայ ամ:
- 4 արտասուս - ոչ տիր. նայ և ոչ աղաղակ և ոչ այլ ցաւս.
և ոչ հողք այլ ոչ ևս պահիցէ զնս. զի սերժ:
- 5 ասաց ցիս որ նստէրն - և ասէ ցիս om - գրեաւ
այս բանք են հաւ. - և քէ om:
- 6 և յապառնիսն յաւիտեանս եմ. որք են ծարաւի
ասասցես նմա յաղբիւրէն:

- 7 ձրի, որ զք գտցէ յաղթաւղ. ժառանգեսցէ – նոցա] նմա – և նք եղ. ի. ժող. om:
- 8 պղծոյն – և պոռն. om – դեղատօմաց և կռապաշտից որոց բաժին իւր. է ի լիճ պրեցեւում հրո և ծըծմբով՝ որ է մահ է:
- 9 որ – սկաւառակա – վախճան կատարած և իս:
- 10 եւ ցուցից – գառին – բարձր և om – մեծ և հոգւով եցոյց – սուրբ զվ. եմ և զլ. om – իջեալ է յերկն. ի յայ ամ. և ունէր զվ. այ ի նմա լուսաւորութի նմանեալ ականց պատ. յասպիսի սառանց տեսակ և կենդանի. և էր պար. նր մեծ և բարձր cet om:
- 12 յինքեանս դրունս ժք հըշեկա իւրաք. դրանց ի վր նր գրեալ անուանց ժք ցեղիցն իղի:
- 13 և յարեմ. – և հիւս:
- 14 և հիմունք քաղ. երկոտ. ըստ:
- 15 և իսաւէր ընդ իս և ունէր չ. ոսկեղէնի ձ. – և զդրունս նր om – պարիսպ նր, և էր – կուսի. որչափ էր երկ. նր նոյնչափ և լ. – չափովն – նր քո ասպարէզ և լայն. նր միաչափ: և չափեաց:
- 18 պարսպաց նր յակ. յասպիս. և քաղ. ոսկոյ սքյ նման ստիտակ – ակ. պատ. և հիմն յառաջին պարսպին յասպիս և երկ. – և երրորդն – և չոր. — և հինգ. եղեգնաքար և վեց. – և եւթն. ոսկէքար և ութ. – և ինն. – և տասն, յակիւնթ և մետ. դահանակ:
- 21 քժ մդէիցն միձև և իւր. դրունք էին և մի – մարգարտէ ի միջոյ – յոսկւո սրբո և մօտ առ դրամբն ճառագայթագոյն սոյ իբրև:
- 22 տր ան ամ. տաճ. է նր և գ. միածինն այ սեղանէ:
- 23 չէին պէտք – քանզի . . . յամ ժամ om & sbst հահանապաղորդ:
- 25 այլ ի բաց կային հան. քանզի գիշեր – լինէին:

26 Միայն լինի ի նմա լուս. քան զամ ահանց պատուա-
կանաց cet om:

27 Իւրով om - մոցէ ի նա որոց գրեալ իցեն ան. իւ-
րեանց ի - որդ. այ] գառինն:

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ ԿԻՒՐՂԻ

44-3480 17 NOV 91-999

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ ԿԻՒՐՂԻ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏԻ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՑԻՈՅ

ԹԵ ԶԻԱՐԴ ԻՄԱՍՑԻ ՔՐԻՍՏՈՍՆ

Քաղաք անունն ոչ սահմանի զօրութիւն ունի և ոչ զուրուք էութիւն եթէ զինչ երբեք իցէ նշանակէ: Խալ ինչ մարդ կամ ձի. կամ եղն: Այլ յաւէտ զիրէ իմեքէ. ներգործեցելոյ. առնէ յայտնումն: Քան զի իւզով օծանէին 'ի հնումն ոմանք. Խալ յայնժամ՝ թուեցաւ ւնայ և օրէն թագաւորութեւն էր նոց յօծումն: օծանէին և մարգարէքն հոգովն սրբով. ըստ իմանալեաց Խալ զի և յայտմանէ, անուանի օծեալ: Սաղմոսէ երանելին դաւիթ Խալ 'ի գիմաց ւնայ, և ասէ, մի մեր ձենայք յօծեալս իմ, և մարգարէից իմոց, մի մեղանչէք: ասէ և մարգարէն ամբակում, ելեր 'ի փրկութիւն ժողովրդեան քում: 'ի փրկել զօծեալսս քո: Բայց 'ի վր փրկչին մերոյ՝ քի ասեմք լինել օծումն. սակայն ոչ օրինակաւ իւզովն գործեցեալ: Եւ ոչ շնորհիւ մարգարէականաւ: այլ և ոչ զայնս զոր Խալ 'ի ձեռն առնելով իմացեալ, առ 'ի յուզութիւն, այնպիսի ինչ իրի, որպիսի ինչ եղեալ ասեմք 'ի վերայ կիւրոսի պարսից, և մարաց թգլոյ: որ զօրաժողով եղեալ 'ի վր բարեւաջւոցն: որ էր յայս զնա զօրացուցեալ ւնիւ ւնայ: քանզի ասի թէ այսպէս ասէ տք ցօծեալ իւր ցկիւրոս զորոյ կալայ զաջոյ ձեռանէն նք: Եւ որ էրն այր կռապարիշտ անսւանի օծեալ, վն այսպէս օծանելոյ նմա 'ի թգրութիւն, 'ի վերուստ հրամանաւ, 'ի ձեռն առեալ լինիւր առ յոյ հօրապ տիրէր բարեւաջւոցն: Այլէ յա-

ւէտ այս: քանզի վն ադամայ յանցանայն թգրեաց 'ի վր անցն մեղք, և ապա մարդկային ազգս զըրկեալ լինէր ի հոգոյն սրբոյ: և եղև յազազս այսորիկ յամ վրտանգի: Պարտէր գրձեալ իւզով ան որ առ իսկզբանէն եղանել, և արժանաւորել հոգոյն: Մարմնացաւ միածին բանն ան, և երևեցաւ որոց յերկրի հոգեզէն մարմնով. և ապա եղև ազատ 'ի մեղաց: զի նովաւ միայնով. անմեղութեն պարկեշտութիւն, միշտ բնութիւն. պսակեալ հարստացի զհոգին նք և վերատին կերպացի այսպէս առ ան սրբութիւն: քանզի և այսն 'ի մեղ անցանէ շնորհն: սկիզբն առեալ 'ի քսէ որ 'ի մեղն անգրանիկ: Եւ զայս ուսուցանելով մեղ սաղմոսէ երանելին գաւիթ առ որդի: սիրեցեր զարդարութիւն, և ատեցեր զանիրաւութիւն: վասն այսորիկ օծ զքեզ ան ան քո իւզով ցնծութիւն առաւել ք զնկերս քո: Արդ օծանի մարդկօրէն լն մեղ որդի անմեղութիւն գովութիւն, պայծառացեալ նովաւ մարդոյս բնութիւն, արժանաւոր եղել վիճակի օծման հոգոյն սրբոյ: ոչ ևս 'ի բաց գնալով նպ իսկզբանն, այլ յաւէտ սիրով տաւրեալ եղել 'ի սեզ: այս է որ և գրեալնէ, եթէ էջ 'ի վր քի հոգին, և եկաց 'ի վր նր: Արդ ասի քս բանն ան որ վն մեր լն մեղ միշտ. և 'ի ծառայի կերպի: և օծանի մարդկօրէն լն մարմնոյ, իսկ օծանէ անծարար իւզովն հոգով զորս ինայն հաւատացեալս: Զինչ յեղանակաւ պարտէ իմանալ զեմմանութիւն:

Բ. Եմմանութիւն անուանի գաւակէն արբահամու բուռն հարկանէ բանն ան, և մերձաւորութիւն կցորդ եղեալ մեղ մարմնոյ և արեան. քանզի թարգմանի եմմանութիւն ընդ սեզ ան: Եւ ասեմք լինել ընդ մեղ զբանն ան, ոչ լն տեղոյ. քան զի ուր ուրեք ոչ է անութիւն որ զամենայն ընու: այլ և ոչ ընթացակից մեղ տեսեալ լինի լն ինամոյն յեղանակի: քանզի ասի այսպէս առ յեսու նաւայ: Զոր օրինակ էի լն մովսէսի, այսպէս եղէց և լն քեզ:

Այլ զի եղև ընդ մեզ. այսինքն մարդանալովն, զիւրն ոչ փոխադրեալ: Չզի անփոփոխելի էր ըստ բնութենն ան: Բայց վն այսր պատճառի որ ասէն, թէ նոյ էի ընդ մովսէսի, այսպէս եղէց և ընդ քեզ: այլ և եմանուել ոչ առնուանի: Ինքն եղիցի բանն թէ և ընդ այլում ումէք ՚ի որբոցն լինել ասացի, ապա ուրեմն ընդ մեզ լինել առեմք զառ ՚ի յմ. բանն: Յորժամ լը որում ասաց ըստ ըստ էթէ ՚ի յերկրի երեւցաւ, և ընդ մարդկան շրջեցաւ: Եւ թէ զմա՞ ճանապարհ հանճարոյ եգիտ, և ետ յախրաց ծառայի իւրոյ, և իւրի սիրելոյ իւրոյ: քանզի նա ինքնէ ան մեր, և ոչ համարեսցի այլ որ առ նա: զի մինչև յորժամ եկ նա ան ըստ բնութենն ոչ էր ընդ մեզ: քանզի ոչ է համեմատութիւն ՚ի մէջ մ. և մարդկութեն: բազում մեկուսիէ բնութեցն տարբերութիւն: Որ և ան այլինն դաւիթ, առ մերձաւորութիւն մեզ յայտնէ խորհրդարար: Զի չև ես եղեալ ընդ մեզ բանն ան՝ կոչէ ասելով հռզովն, ընդ էր տը կացեր ՚ի հեռատաւանէ, անտես տրաւրեր ՚ի գէտ նեղութիւն ժիւի: Ապա ուրեմն ոչ ես եկացի հեռատաւանէ, այլ եղև լը մեզ, զի եկաց մնաց որ ինչ էրն, և բունն եհար զգաւակէն տրտահամու նոյ և տալի: Էտու զծառայի կերպարանս, և երեւցաւ լը մեզ մարդ ՚ի յերկրի: Արդ չքս, և եմանուել զնոյն նշանակէն մեզ որդի: և այն զի օծաւն ընդ մեզ մարդկօրէն մարդկային մարմնով, զհոգին առեալ նոյ ինքեամբ և նախկին: քանզի զնի երկրորդ սկիզբն ազգիս, որ և օծանէ ինքնն նոյ ան, հոգովն որբով զհաւատացեալս ՚ի նա: իսկ այս զի եղև լը մեզ լը այժմու ասացելոյս ՚ի մէջ բանի: և առ այս հաստատէ զմեզ ասելովն մարդարէն ետայի: Ահա կոյս յղատցի և ծնցի որդի, և կոչեցեն զանուն նը եմանուել: քանզի յորժամ յղացաւ կոյսն նը ՚ի հոգոյն որբոյ, և ծնաւ ըստ մարմնոյ զորդի՝ յայնժամ ասի եմանուել, զի եղև լը մեզ ծնընդեամբն մըմնականաւ անմարմինն: և այս

ուրեմն էր որ ձայնիւն գաւթի, անձ մեր յայտնապէս եկեալ
ցէ, անձ մեր և ոչ լըռեացէ: զնոյն վարկանիմ թէ ես ինքն
որ խօսիմս մերձեմ: Էզի խօսեալ մարդարէիւքն նա ան
մարմին, ևս եկն բանն և մարմնով: Զի՞նչ է յս:

Գ. Զաւրութիւն մտածութիւն պարտ գոյ առ ՚ի մէնջ,
մի ասել զորդին ան, ոչ այլ ինչ է քան զէսն, ցի եմմա
նուիրն: իսկ յսն անուն, եղև դիժլ նա յիրէ: քանզի նա
ասէ փրկեացէ ժողովուրդ իւր ՚ի մեղաց իւրեանց: քանզի
նա եմմանուիրն յայտնէ ՚ի ձեռն ծնընդէնն որ ի կնոջ
լը մեզ լինել բանին ան: Եւ քսն զի եղեալ մի՞դ. օծա
նիլ ասի լը մեզ մարդկօրէն: Այսպէս և յսն զի ապրե
ցոյց զմեզ, իւր գոլով ժողովուրդ. որ մանաւանդ ցու
ցանէ ստուգապէս ան գոյ զնա, ըստ ճշմարտութե. և
բնութիւն անցն տի: քանզի ոչ հասարակաց մարդոյ ասին
ստացուածքս, այլ վայելէ առաւել միածնին իւր ասիլ
ամենայնքս, թէ և եղև մի՞դ. այլ թերևս ասիցէ ոք, թէ
և մովսիսի ժողովուրդ ի՞նչ, և առ այս ասեմք: թէ ան ա
նուանէր ժողովուրդ, և էր այն ըստ ճշմարտութե: բայց
վնջի բերեալ եղև յապտտամբութիւն, և արար ըզորին
յանապատին, արհամարհեցաւ առ ՚ի յայ, և ոչ ևս իւր
ժողովուրդ անուանել զնա արժանաւորէր: այլ ասէր զնա
ապա նա մի՞դոյ: բայց մեք ոչ այսպէս: քանզի իւր եմք
որդոյ, լը որում և անձ: և նովաւ եկին անձ ի լինելու
թիւ: քանզի այսպէս ասէ գաւթի. թէ նա արար զմեզ
և ոչ մեք (էսք). մեք ժողովուրդք ձեռին նիւ և խաչն ա
րօտի նիւ: որ ասաց յաղագս մեր իսկ: Ոչխարք իմ ձայնի
իմում լսեն, և զկնի իմ գան: Եւ դիժլ և այլ ոչխարք
են իմ, որք ոչ են յայսմ գաւթի. և զայնս եւս պարտէ
ինձ ածել այսր: և եղիցին մի հօտ և մի հովիւ: Պատուէր
տայր և երանելոյն պետրոսի. սիմոն յովնանու սիրես
զիս: արածեա զգառինս իմ: հովուեա զոչխարս իմ: Ըն
դէր ասի մարդ բանն ան:

Դ. Մարդ անուանի որ բնութիւն էն անձ, յայն հօրէ բանն, որպէս հաղորդ եղեալ մարմնոյ և արեան մերձաւորապէս մեզ, քանզի երևեցաւ այսպիսի յերկրի, և ոչ փոխեալ յորմէ որ ինչ էրն, այլ յառմանէ եղեալ ըմ մեզ մարդկութեան, կատարելապէս ունելով ըստ իւրոյն բանի: սակայն եկաց մնաց, և սահմանի ՚ի մարդկութեան անձ, և բոլորիցս տի: իսկ բնութիւն, և ճշմարտապէս ծնեալ յայն հօրէ: և զայս ցուցանէ մեզ բարւոյք և հաւաստեալ ամէն իմաստն պօղոս: քանզի առաջին մարդն յերկրէ հոգեղէն, իսկ երկրորդն յերկնից զոր ծնաւ իւր կոյսն. զմիացեալն ըմ բանին մարմին: Այլ և յերկնից ասի և մանաւանդ վայելչաբար եմաննուէլ. քանզի ՚ի վերուստ և յետեւէնն այն և հօր, ՚ի նմանէ ծնեալն բանն. էջ առ մեզ յորժամ ելեն միդ: Եւ ՚ի վերուստ, և այսպէս վկայեաց վն նի յովհաննէս և ասէ, որ ի վերուստն գայ ՚ի վերոյէ քան զանձ: Ասէ ուրեմն և ինքն էս առ հրէիցն ժողովուրդ. դուք ՚ի ներքուստ էք, բայց ես ՚ի վերուստ եմ: Եւ զի՞նքալ ես ոչ եմ՝ յաշխարհէս յայսմանէ, որ և մասն յաշխարհէս երևեալ, իսկ մարդ: այլ էր ընդ այսոսիկ. և գերազոյն քան զաշխարհս: իսկ զանձ, և յիշեմք հաւաստեալ զասելն: թէ ոչ ոք ել յերկնս, թէ ոչ որ էջն յերկնից որդի մարդոյ: Եւ իջանել ասեմք յերկնից զորդին մարդոյ, ըմ միութեան տնօրէնութեան բանին. հետեւեցուցեալ իւրոյն մարմնոյ զիւրոյն փառաց, և զանձաւայելուչ գերունակութեան առաւելութիւն: Ընդէր ասի ունայնացեալ բանն անձ:

Ե. Զի ըստ բնութեան գոյով և ըստ անձի ամենակատար, բանն այն, և բաշխեալ յիւրոյն լրմանէ ստացուածոցս, զիւրան թափեալ ասեմք, ոչ ինչ յիւրն փնտսեալ բնութիւն և ոչ ՚ի պարտ գոյոյն այլ ազգ ունել, կրեալ ամբ բոխումն ինչ. և ՚ի նուաստութիւն զիջումնն ըստ իրիք ինչ բնաւին, քանզի անփոփոխելի և ան այլ այլ ելիէ և ինքն

նպէս և ծնօղ նրա և ոչ լինէր ախտի ըստ տրտմութեան ստ-
վորութեան ընդունակ: Իսկ յորժամ եղև մարմին, ցոյց մարդ:
ըստ որում թէ հեղից ՚ի հոգւոյ խմէ ՚ի վր ամ մար-
մնոյ: զմարդկութեան աղքատութիւն իւրացուցանէ, և այս
զի մրդ բոլորով իմբ, թէ և եկաց մնաց ամ: և ապա
զինչ ծառայի բնականի զկերպարանս ը իւրոյն բնութեան
ազատն, նպ ուրդի: և ինքն գոյով տր փառաց, փառս առ
առնուլ: ինքն գոյով կեանք: կենագործիլ առի: և ՚ի վր
ամենից զիշխանութեան առնու. որ և թագաւոր գոյով
բոլորից ը ան և հօր: հնազանդ եղև խաչի համբերեալ
և զայլան: այլ այս փայելէր մարդկութեան չափուց: սակայն
իւրացուցանէ զայնս մարմնովս, և ուղղէ զանօրէնութեան
մնալով որ ինչ էրն: Զիսորդ մի չի:

Զ. Գրէ անտուածայինն պօղոս: զի թէպէտ և իցեն
ամբ բազումք և տեարք բազումք յերկինս և յերկրի: այլ
մեզ միէ ամ հայր, յորմէ ամենայնն, և մեք ՚ի նմանէ:
և մի տր յս չի որով ամ, և մեք նովաւ: զոր և իմաս-
տունն յոհաննէս յաղագոս բանին ան առ, թէ ամ ինչ
նովաւ եղև, և առանց նր եղև և ոչ ինչ: աւետարանէ և
երանելին գարբիլ սրբոյ կուսին ասելով, թէ յղացիա
և ծնցես ուրդի և կուցեցեն զանուն նր յս: Արդ յորժամ
քիւ յիւ առ լինել զամ երանելին պիւ, վերստին հաս-
տատէ զմտածութեան զօրութիւն: և արարչագործ բոլորիցս
աւետարանէ զբանն ան, իւր ճշմարիտ տօրնիչն: կնքէ
և հրեշտակին ձայնն առ ճշմարտութեան ի սրբոյ կուսին
զծնեալն յս քն: և ոչ առանց մարդկութեան իմանամք զառ-
կայն բանն, այլ մի երկուցունց կատարեալ ասեմք սոյ
ամ մարդացեալ, զնոյն ի հօրէ ո բան ծնել ամբար, և ի
կնոյն մարդկօրէն ո զմարդ: Ոչ ո ի յերկրորդ սկիզբն
գոյութեան կուցեալ, յորժամ և ծնեալն առ ը մարմնոյ,
այլ նպ է՝ և գոյ նախ չի զամ յաշտենս և զժամանակս:
Իսկ եկեալ յայժմու ժամանակիս ը որում պարտնէր լը-

նուլ զանօրէնութիւն: և ի կնաճէ ծնեալ ըստ մարմնոյ, ապա ուրեմն, թէ և այլք ոմանք էին օծեալք՝ հոմանունաւ բար նման կոչեցեալք քսք. այլ մի է՝ որով անն յն քս: Ոչ նպ սոսկ մարդոյ եղելոյ անեցանց արարչագործին. այլ ն ան բանի, որով ան ի գոյութի եկն. և մերձաւորութիւն մեզ հաղորդ եղեալ արեան և մարմնոյ, և երեւեալ միդ. ոչ ուրէք ի բաց ընկեցեալ զմտալն որ ինչ էրն: Քանզի այսոյ իսկ ի մարմնի եղեալ, իմացի վայելչաբար ամենեցունց արարչագործ: Զի արդ մի եմմանուիլ:

Է. Մի անգամ ի վախճան յաւիտեանցն բանն ան, մարդանալ ասի: Եւ նպ ասէ անձայինն զգո. ի ձեռն պթորդին իւրոյ յայտնի: և ո՞ր էր պթորդն: Քանզի զիւր մարմինն մատոյց վն մեր ի հոտանոչից ան և հօր. և եմուս ի սրբութիւնն միանգամ. ոչ՝ արեամբ նսխա զաց և զուարակաց, այլ իւրով արեամբն: Քան զի առիթ եղեւ այս պէս հաւատացելոյ ի նա իյաւիտեանականն փրկութի: Ապա ուրեմն բազում նք եղեն նախ ք զնա, և ոչ ոք ի նոցանէ եմմանուէլ անուանեցաւ: Էր ազագաւ. Քան զի չեւ եւս հասեալէր ժմնի: Եւ որում պարտէր Եւ մեզ՝ ք ըստ մերում բնութեան լինել վն մարմնոյն, որ ի վերնէ՝ ք զան՝ ստացուածս: մի ուրեմնէ եմմանուէլ: Քան զի միանգամ եղեւ միդ միածինն, յորժամ և ի սրբոյ կուսէն զծնունդն կրեաց մարմնական: Քան զի ասի և առ յետեւ նաւեայ, թէ՛ եղէց Եւ քեզ և ոչ էր նա եմմանուէլ: Եղեւ ընդ մովսէսի, այլ և ոչ նա եմմանուէլ անուանեցաւ. ապա ուրեմն յորժամ լուիցուք անուն տուեալ որդոյն ընդ մեզ անձ: զմտաւ անձուք խորհրդով, ոչ այսպէս լինել ընդ մեզ զնա ի վախճան յաւիտեանիս: ն մինչ ոք ասիցէ զլինելն երբեմն և ընդ սրբոյն: Քան զի նն խնամակալ լուէր: բայց Եւ մեզ եղեւ: և յորժամ եղեւն նա ընդ մեզ: զիւրն ոչ փոխադրեալ: Քանզի է իսկ ի վէր Քան զայլ ալլումն որպէս զանձ: Զի արդ ասեմք լինել զմիութիւն:

Ը. Միաւորութիւն իր՝ ըստ բազում յեղանակաց կատարի: Քան զի անջատեալք ոմանք՝ ըստ տրամադրութեան կամաց, և երկպառակեալքն առ միմեանց, միաւորիլ ասին՝ ըստ պատահման սիրոյ, ի միջոյ եղեալք զտարբերութիւն: միաւոր եալ ասեմք՝ եւ զընդ միմեանս կցեալն, ցոյ ժողով եալս ըստ այլոց յեղանակաց: կամ ըստ առ ընթերդութեան: կամ խառնման: Արդ՝ յորժամ միաւորիլ ասեմք՝ ընդ մերում բնութեան, զբանն անձ, վերագոյն տեսանի չք զմարդոյ մտածութիւն՝ միաւորութեւ յեղանակ, քան զի և ոչ ըստ միոյ իրիէ յասացելոցս: այլ անճառելիէ ամենեւեմ, և ոչումէք յէիցս գիտելի, բայց միայնոյ զամ գիտողին: Եւ սքանչելի ոչ ինչ է, եթէ յայսպիսեաց մտածութեաց նուազիմք: յորժամ և զորս ըմ մեզ ինքեանց, թէ զի անդ արդեօք իցէ խուզեսցուք, որ անդը չք զմեր մտածութիւն զըմբռնումսն խոստովանիմք գոյ, քան զի զինչ օրինակաւ կարծեսցուք զմարդոյն հոգի ընդ իւրոյ մարմնոյ: Ո՞վիցէ որ կարող իցէ ասել, և թէ պէտ փոքունս ինչ և հազիւ իմանալ սովորեալս, և խօսել զօրեալս: զայս քան զնուրբ՝ և ի վեր քան զմիտս, և զբան իրաց հետազօտել, ասեմք թէ վայելչաբար իմանալ, ոչ գոյով անձ իւրօք ճշմարտութեւ բանն: այսպիսի գոյ զմիաւորութիւն էմ մանուէլին: Որպէսի արդեօք ածիցէ ոք զմտաւ և զմարդոյն հոգի ունել առ իւր մարմինն: քան զի իւրացուցանէ հոգին զամ ինչ զմարմնոյն, որ ըստ իւրոյն բնութեւ անհալորդէ նորայոց խնտից բնաւորականաց, համանգամայն և արտաքուստ ի վր եկելոց: քանզի չարժի մարմինն ի ցանկութիւն բնաւորականոյ, և զգայակից լինի վն միաւորութեան որ ի նմայն հոգի: բայց հաղորդակից և ոչ ըմ միոյ յեղանակի, սակայն համարեալ իւր վայելումն գոյ, փափագմանն կատարումն, թէպէտ և հարկանիցի ընդ սրով մարմինն, և երկաթով թերեւս գգեսցի, ցաւակից լինի ան իւրոյ մարմնոյ չարչարեցելոյ: բայց ինքն

յիւր բնւի՛ն ոչ ինչ կրեսցէ ի վի՛ եկելոցն: ռակայն և վի՛ այտորիկ ասեմք ի վի՛ էմմանուէլի զմիաւորութի՛ն: չգի՛ էր հարկաւոր իւրոյն մարմնոյ ցաւակից լինել՝ միաւորեցելոյն ը՛ նա հոգոյն, զի փախուցեալ ի տանջանաց զիւր ուղիղ բերցէ զնոյ զգեական: իսկ ի վի՛ նոյն բանին զգալակից լինել տանջանացն անտեղի է ասելն: քան զի անշարշարելի է անծուի՛ն և ոչ է ի մէնջ: այլ միաւորեցաւ ը՛ միմնոյն հոգի ունողին զբանականն, չարշարելով ինքն անշարշարաբար, էր գիտակ ի նմա եղելոցն, և ապա կրէր, ոպ անձ զմարմնոյն տկարութիս, և իւրացուցանէր զայնս ո՞ զիւրոյ մարմնոյ: Այսպէս և քաղցնուլ ասի և աշխատել և չարշարել վի՛ մեր: ապա ուրեմն նմանեսցի միաւորութի՛ բանին առ մարդկութիս, ոչ ի բացէ ի մերմէ գիտմանէս: քան զի ո՞ այլաբունէ միմինն առ հոգին, սակայն մի երկոցունցն միգն կատարի և ասի: Այսպէս և ի կատարեալ գոյացութենէ նոյ բանին, և ի մարդկութե՛ կատարեալպէս ունելով ըստ իւրոյն սահմանի բանի: մի չոսնոյն ինքն գորով ի նոյնութե՛ անձ համանգամայն և մարդ: և իւրացուցանէ ո՞ ասացաք բանն զորս իւրոյն մարմնոյէ: զի իւր մարմինն և ոչ այլոյ ուրուք էր, հասարակորդ առնէ զիւր մարմինն, իւրոյ զանձափայելու զօրութեն ներգործութե՛, ո՞ զի կարող գոլ, կենդանացուցանել զսեռեալս, և բժշկել զորս ի հիւանդութեն: իսկ թէ պիտոյէ և յանձնուչ գրոց յարացոյց ի մէջ բերել, և ո՞ գաղափարաւ իւրք զմիաւորութեն ցուցանել յեղանակ, բերասացուք ոպ միոյ:

Յաղագս կայծականն

Թ. Երանելին եսայի, առաքեցաւ առիս ասէ մի ի սրբովբէիցն և ի ձեռին իւրում ունէր կայծակն, զոր ունէր ունելեօք ի սեղանոյն: և ասէ ցիս ահա մերձեցաւ տյս ի շրթունս քո, և բարձցէ զանօրէնութիս քո և զմեզս քո մաքրեսցէ: Եւ ասեմք զկայծակն տիպ մեզ և պատկեր ընուլ

զմբդացելոյն բանի, նոյ թէ մինչ հպել ի շրթունս մեր: ցոյրժամ զոր ի նայն խոստովանեսցուք հաւատ: Յայնժամ և յամ մեղաց երեւեցուցէ զմեզ մաքուրս և ի հնոցն յանցանաց ազատս: սակայն է տեսանել ն պատկերաւ կայծակամբն միաւորեալ ը մրդկութեա զբանն ան, ոչ ի բաց ընկեցեալ զգոյն զոր ինչ էրն, այլ ի յաւէտ փոխառաւորեալ առ որ հպեցան: ցոյ միաւորեալ յիւր փառսն և ներգործութի: ք զի զոր օրինակ հաւր մերձեցեալ ի փայտ, և զգեցեալ զնա ըմբռնէ զնա, և ոչ կայ ի բաց ի գոյն փայտ, այլ յաւէտ զի փոխադրէ զնա ի հոյն տեսութի և զօրութի և զամ զնր իւր ներգործէ: և ն մի համարեալ լինի ը նմա: այսպէս իմասցի և ի վր քի: ք զի միւր լանճառապէս, ը մրդկութեան ան, պահեաց զնա զոր ինչ էր: և եկաց մնաց և ինքն որ ինչ էրն: և միաւորեալ միանգամ, ն մի համարեալ ը նմա իւրացուցեալ զնորայսն: միաւորեալ և իւր ը նմա, զիւրոյն բնէ ներգործութի: Զի ան մարմին անծութիւն մրմին եզել հոգի ունեւոյ բանական: Եւ զի ի բաց մեկուան զնս ի միմեանց ամենեւին և ամ իրօք ի բաց լուծանեմք զոր ի քս իմացելոյն անքէնէ բանէ և խորհուրդ:

Յերգ երգոյ ինքն ի ներքս մտեալ ասելով նոր մեր յս քս: Ես ծաղիկ դաշտաց շուշան հովտաց:

Ժ. Արդ նոյ հոտն անմարմին իմն իր է և վարի նոյ իւրով մրմնով յորում էն: սակայն երկոցունց իմանի շուշան: և տապականէ ամ իրօք զոր ի վր նր բանըն միոյն մեկուտութի: ք զի յենթակային հոտն և է մրմին, ենթակային: Այսոյ իմասցուք և ի վր քի զանծութեան բնութի. զիւրն գերազարգ գերունակութի անոշահոտ բուրեալ աշխարհի, նոյ յենթակայի ի մարդկութեան և ան մարմին ը բնութե ըստ միաւորութե տնօրինականի լինել և ի մարմնի, վս կամելոյն ճանաչիլ մրմնով: ք զի ներգործց նովաւ զանծաւայելուչսն, ապա ուրեմն փայելչաբար

իմասցի, իւրով մըմով անմըմինն, ո՞ մինչ յենթակային ծաղկիկան անուշահոտութե իր և ասի շուշան հանդերձ երկաքանչիւրովն:

Զի թէ և ի միաւորութի՛ն ճշմարիտ եկեալ առ մարդ-կութի՛ն: Անշփոթ մնացին գոյութիւնքն:

ԺԱ. Կանգնեցաւ կամելով այժմոս յանապատին ո՞ր խորանն, և էր ինմա ը բժշմօրինակի կերպացեալ էմմանուիլ: Արդ-ասաց բոլորիցս չորն ցածայինն մոխէս, և արասցես տա-պանակ վկայութե յանփուտ փայտից: յերկուց կանգնոց և իկիսոց զերկայնութիւն նորա և ի կանգնոց և ի կիսոց զլայնութի՛ն նո՛ր: և ի կանգնոց և ի կիսոց զբարձրութի՛ն նո՛ր, և պատեսցես զնա ոսկով ներքոց և արտաքոց: Արդ-անփուտ փայտն իցէ արդեօք յօրինակ անդկան մըմնոյն, քան զի անփուտ է մայր: Իսկ ոսկի ո՞ նիւթ գերազան-ցեալ քան զայլսն Յեմայնոյն էութե՛ն նշանակեսցէ մեզ զգերազոյութի՛ն: և տես զի արդ տապանակն բոլոր պատիւր ոսկով սրբով, արտաքուստ և ներքուստ: քան զի միաւորէր ը սրբոց մըմնոյն անձ գոյով բանն: և զայս փար-կանիմ՝ թէ և զարտաքուստ կուսապատիւն տապանակին ոսկով: զի և զներքոյն ի մարմին, հոգին բանաւոր, իւր արար: ցուցցէ և ի ներքուստ կուսէ՛ զօժանել ոսկով պիտ գորով հրամայեալ: [և] զի անշփոթ մընացին բնութի՛նքն, քի գոյացութի՛նքն: յայսմանէ գիտացուք, քան զի ոսկին ածեալ զփայտիւն, մնաց ո՞ր ինչ էրն, և հարստացուցա-նէր զփայտն, ոսկոյն փռք: սակայն ոչ եկաց ի բաց ի գորոյն փայտ: Եւ զի տապանակն յօրինակ առեալ լինի քի, բաղմօք բանիւքէ հաւատարմացուցանել: քան զի առաջի գնայր ինչացուցն. խնդրելով նոց հանգիստ: Առէ ուրեմն և քո՛ երթաց և պատրաստեցից ձեզ տեղի:

Զի անձ գոյով բանն եղեւ միդ: և ոչ միդ ոք պիղըր սոսկ մերձէրութիւ պատուեալ կոչի առ ի հաւատարութի՛ն փառաց նո՛ր: Այս ինքն իշխանութե ըստ ոմանց կար-ծեաց:

ԺԲ. Խնային պողոտ, մեծ գոլ ասէ զբարեպաշտութեն
խորհուրդ: և այսպէս է իրն ըստ ճշմարտութե: ք զի ե-
րեւեցաւ մարմնով՝ Խնային քանն, արդարացաւ և հո-
գով: և զի ոչ լի միոյ յեղանակի ի մերոց տկարութեց
ըմբռնեալ երեւի, թէ և լի մեզ միդ եղեւ: զի ոչ արար
մեզս: Երեւեցաւ և հրեշտակաց: քան զի ոչ անգիտացան
զլի մարմնոյ ծնունդ նր: քարոզեցաւ և ի հեթանոսս: ո
միդցլ Խն: և այսո՞ւ եղեւ հաւատացեալ յԽ: Եւ հաւա-
տարմացուցէ գրելովն Խնայինն պիլ: վասն որոյ յիշե-
ցէք դուք հեթանոսք՝ անուանեալք անթլպատութի, յա-
սացերոյն մարմնոյ, թլպատութի՝ ձեռագործին: զի էիք ի
Ժամանակին յայնմիկ առանց քի, և օտարացեալք ի վա-
րուցն իլի. և տարագիրք յուխտիցն աւետեացն: և յոյս
ինչ ոչ ունէիք: և անԽնք էիք յԽ: Եին ուրեմն հեթա-
նոսք յաշխարհի և անԽնք, առանց քի, բայց վն զի
Ժանեան զնա Խն քնութի և ճշմրեապս Ժանեան: Ժանու-
ցեալ եղեն և նք՝ առ ինմանէ, զհաւատն խոստովանեալ:
Համբարձաւ և փառօք, յայտէ զի Խնավայելչաո՞ւ, սղմսէ
երանելին դաւիթ: Համբարձաւ Խն Խնութի: Համբար-
ձաւ Խմ իրօք միմնով՝ և ոչ մերկ Խնութին, քան զի
Խն էր միդցեալ: Արդ հաւատամք, ոչ ո զմի ի մէնջ Խնա-
ցեալ լի շնորհի, զի մի լի միդապաշտութի խոստորմամբ,
մուծեալ զանձինս, զանխլացուք. այլ յաւէտ ո զԽն մարդ-
կայնով կերպիւ երեւեալ. և լի մեզ եղել ճշմարեապս, մնա-
ցեալ յաւէտ մարդկութին Խն: քան զի եղեալ քանն յառ-
ման մարմնոյ, ոչ եղեւ ի բացագրութե ի գոլոյն որ ինչ
էրն. սակայն իմանի, նոյն ինքն Խն համանգամայն և միդ:
և է հաւատոյս բանս այսո՞ւ. և յոյժ ուղղակի եղիցի: Իսկ
եթէ ոք ասիցէ, զլինչէ անտեղի ասա ինձ, եթէ իմացի
ըստ մեզ մարդ. բռն հարեալ զԽնութենէն, և ոչ յա-
ւէտ մարդանալ Խն: Ասեմք թէ բիւրք են որ լի գիմանան,
և ո յաւելք մեզ ակնարկեն առ ի պարտ գոլ արեալար

չգլխմանալ. և ոչ հաւանիլ այսպէս ունել: քան զի բեր
 նախ ք զայլսն զմ'իմնով տնօրէնութեն, ածցուք զմտաւ
 յեղանակ. և ը մերոց իրացս, զբնութիւն քննեսցուք:
 վտանգեցաւ մարդկային բնութիւն: և ի յետինսն ըմբռնե-
 ցաւ չարիս, և ի մահ գատապարտեցաւ: և ի մեղաց պի-
 տեցաւ հաղբս, մուրեցաւ և էր ի խաւարի: զիմ ընու-
 թիւ և ճշմ'րտապէս ոչ գիտէր: պաշտէր զարարածս և ոչ
 զարարիչն: Զի ա՛րդ արդեօք էր նմա յայսպիսեաց չա-
 րեաց վճարիլ: Զայն ասեմք, թէ արժան էր զիմայնոյն
 բնութենէ՝ բուռն հարկանել: որ և ոչն գիտէր բնաւին,
 թէ զի՛նչ ոք իցէ երբէք, վերնոյն բնութե պատիւ: որ ա-
 նուտումնութիւ և խաւարաւ ըմբռնեալն, և մեղաց տղմով
 շաղախեալ: զի ա՛րդ էր հնար կարող գոյ հասանել յա-
 մենա ս'ք բնութիւն. և առնուլ փառս, զոր ոչ ոք առնու-
 ցու, ոչ առեալ, գրեսլի՛ր թէ ը գիտութե, թերեւ և
 զգիտելն միայն, բուռն հարկանել ասեմք զնմանէ: Ո՛վ է
 որ եցոյցն բնաւին, զի ա՛րդ հաւատասցեն, եթէ ոչ լուի-
 ցեն: Սակայն և ոչ այս է բուռն հարկանե՛լ զիմութենէն,
 և զնորայն վայելուչ փառս ըմբռնել: Ապա ուրեմն վայել-
 չադոյնէ. և քաջ յիրաւի զմտաւ ածել, եթէ ապրեցու-
 ցանել կամեցեալ զկորուսեալն, զիջանելն առ մեզ բանն
 ւած, որով ամենայնն: Խոնարհեցոյց զինքն յոր ինչ ոչ-
 նէր զի և որ ինչ ոչնէր եղիցի մըհոյս բնութի, զիմայնոյն
 գերունակութե պատուով: և առ նա միաւորութիւն վայել-
 չացեալ, և համբարձեալ եղև յաւէտ, յոր ի վեր ք զբնութի:
 ք իջոյց. յոր, արտաքոյ բնութեն, զանփոփոխելին ո՛պ
 զիմ: Պարտէր անապականին, բուռն հարկանել զբնութե-
 նէն, որ ը ապականութեբ. զի վճարեսցէ զնա յապակա-
 նութենէն: Պարտէր որ զմեզսն չգիտէր. կերպարանակից
 լինել, որոց ը մեղօքս, զի դադարեցուցէ զմեզս. քան զի
 ո՛ւրանօրիցէ լոյս, անգործ լիցի անդ զիմ իրօք խաւար:
 Այսպէս մերձեցելոյ անապա կանութե, հարկէ ւամիւ. ի

բայ փաղչել ապականութեն: Եւ ոչ գիտողին զմեզոյ, իւրացուցեալ զոր ք սեղօքն, դատարկանալ մեղացն: Եւ զի անձ գոլով բանն, եղև մրդ: և ոչ առաւել անձացեալ մրդ. իմանի քն: Եւ անձայնոց գրոց ցուցանել փորձե ցայց: Ասաց այժմ երանելին պղս, որ ի կերպարանս անց ոչ յափշտակութի համարեցաւ զլինելն հաւատար անց, այլ զինքն ունայնացոյց, զկերպարանս ծառայի առեալ, ի նըմանութի մարդկան եղեալ, և կերպարանօք գտեալ իբրև զմարդ: Խոնարհեցոյց զանձն, լինել հնազանդ, մահու չափ և մահու խաչի, վն որոց և անձ գնա առաւել բարձրացոյց, և շնորհեաց նմա անուն որ ի վերէ ք զանձ առնուն: զի յանուն քի անձ ծունր կրկնեացի երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց: և անձ լեզու խոստովան լիցի, եթէ անձ քն քն ի փառս անց հօր: Արդ զոր ոք արդեօք ասեմք, ի կերպարանս և ի հաւատարութե հօր գոլ: զայտոսիկ ոչ համարեալ յափշտակութի, այլ իճեալ յաւէտ յունայնութի, և ի ծառայի կերպարանս զինքն խոնարհեցուցեալ, և նմանութե լինել իբրև զմեզ: Արդ՝ թէ մարդ սոսկ միայն ի կնաջէ, զի անձ էր յայտպիսի կերպարանս և ի հաւատարութե հօր կամ զի անձ ունէր զլրութի, զի իմացի ունայնացեալ: յոր բարձրութի գոլով զինքն ունայնացեալ ասի: Եւ զի անձ եղև ի նմանութի մարդկան, որ այսպէս էր ք բնութեն, թէ և ոչ ինչ լինել ասի թերև: Եւ ուր ունայնացաւ, զանձութե լրումն առեալ: Կամ զի անձ ոչ եղև բարձր ի գերագոյն փառսն ընթացեալ: Ապա ուրեմն ոչ մարդ անձացեալ ասեմք, այլ եղեալ յաւէտ ի հաւատարութե վն մրդկութեն: որ ի կերպարանս և ի հաւատարութե հօր, անձն բան: քան զի ունայնացաւ որով վն առ մեզ նմանութե: որ էրն լի և կատարեալ ք զանձ: Խոնարհի վն մրմնոյն որ և անձայնոց գերունակութե բարձրութե լցել, ք զի աթոռ ունի զկերպարանս: եղև ի նմանութի մրդ-

կան, որ և կերպարանակից գործով իւրոյ ծնողին, քան
 զի նկարագիրէ էութե նր: Բայց վն զի միանգամայն
 եղև լը մեղ, երանել ասի և մարմնով յած ութե փառան,
 որ լի ունէր զայն, ն զիւր հանապազ: Սակայն յեղանա-
 կաւ ելեալ ի նա վն մարդկութե: վն զի նոր գործով բու-
 րրիցս. հաւատացեալ լինի և մարմնովն: և կրկնի նմա
 ամ ծուհր: և ոչ ինչ ի արտմութի, կամ յանպատուութի
 հօր, այլ ի փառս յաւէտ: քան զի խնդոյ և փառաւորի
 յերկրպագին որդւոյ, թէ և եղև լը մեղ: Գրեալէ և
 դրձկ, եթէ ոչ զհրէշառկաց բուռն հարկանէ, այլ զգա-
 ւակէն արքահամու բուռն հարկանէ: ուստի պարտէր նմա,
 ամիւ եղբարցն նմանել: ահա զգաւակէ արքահամու բու-
 ուրն հարկանէ, ամ զգործ բանն: Եւ ոչ մարդ ոք յորոցս
 լը մեղսէ, զածութենէն բուռն հարեալ: արդ. ինքն մեղ
 նմանի և երևեցաւ եղբայր ն զմարդ: և ոչ մեք նման, լը
 ամութե բնուէ: Եւ դրձկ վն զի մանկունք հաղորդեցան
 մերձաւորութիւր արեան և մարմնոյ, և ինքն մահուամբն
 իւրով կցորդ եղև նոցանց զի մահուամբ ըն իւրով խա-
 փանեոցէ զիշխանութի մահուն ունոցացն, ց զբանտար-
 կուին: և ազրեցուցէ զայնտիկ, որ երկիւղիւ մահու
 հանապազ կերցն. պարտաւորք էին ծառայութե: Ահա
 դրձկ ինքն մերձաւորութիւն կցորդ եղև մեղ, արեան և
 մարմնոյ. և իւր զգառածառն առ ընթեր եղեալ ունի, անդ-
 էն և առ դուրս: զրեալ դրձկ, եթէ որ անկարելինէր օ-
 րինացն՝ որ տկար անայր մրմնով, ամ զորդին իւր առա-
 քեաց ի նմանութի մրմնոյ մեղաց, և վն մեղց, որով դա-
 տապարտեալ զմեղս ի մարմնի իւրում: Տես դձկ, զի ոչ
 մրձ յը ընթացեալ երևի յածութի, և ի նոր այն պա-
 ւիւս ելեալ: Այլ առքց ամ յաւէտ զորդին իւր ի նմա-
 նութի մրմնոյ մեղց զի խափանեոցէ զմեղս: Ապա ուրեմն
 ամ գործով բանն, ինչոյ զինքն յունայնութի մրդ. եղեալ:
 Եւ ոչ մրդ պարզաբար զածանալոյ զփառս ըմբռնեալ
 տես անի քս:

Զի յն քս եղեալ մարդ բանն այ:

ԺԳ. Զմարմնով տնօրէնութե միածնին խորհուրդ հարցափորձել կամեցեալք, զայն ասեմք փռս ունել ճշմրտ, և հաւատ ուղիղ: զի ինքն որ յայ հօրէ բանն ճշմրտ, անծն յայ ճշմարտէ: Եղս ի լուսոյ, մարմնացաւ և մարգացաւ, իջեալ ի յերկնից չարչարեցաւ և յարեաւ իմեռելոց, ք զի սահմանեաց այսպէս զհաւատոյն նշնկ, մեծ և սք ժողովն քննեալ. և վերստին ուսանել կամ եցեալք թէ զի՞նչ երբէք իցէ լը ճշմարտութե, մարմնանալն և մարդանալն բանին: Տեսցուք զի ոչ մարթէ առնուլ ո մերձաւորութի որ լը հաւասարութե պատճոյ կամ իշխանութե, և կամ միայն զորդիւթի զհամ անուանութի: Այլ յաւէտ լինելն լը մեղ մրդ, հանգերձ անխօփութի և աւնայլայլ ուր ունել և վերստին ապրեցուցանել իւրովն բնութի, յորում եղեն յառման մարմնոյն և արեան տնօրինաբար: Մի ուրեմնէ նախ քան զմարմնանալն, անուանեալ ի ձեռն ան աշունչ գրոց: Միածին և բան, և անծ, պատկեր, և ճառագայթ, և նկարագիր էութե հօր: Կեանք, փառք, Եղս, իմաստութի, զօրութի, բազուկ աջ, բարձր, մեծ, վայելչութի, անոր սա բաւով: և այլովք այսպիսեօք անուամբք, ճշմարտաց անավայելչիւք: Իսկ յեա միջնոյն, մրդ յն քս, քաւութի, միջնորդ, պտուղ ննջեցելոց, անդրանիկ ի մեռելոց, երկրորդ անգամ, գլուխ մրմնոյ եկեղեցոյ: Հետեցելոյն նմա, և որոց իսկ զբանէն անուանցն, քզի անն նր, որք նախն, և յետին յաւիտենիս ժմկս: Մի ուրեմնէ, որ և նախ քան զմրդէն, ան ճշմրտ: Եւ ի մարդանալն մնացեալ որ ինչ էրն, և է և եղիցի: Արդ ոչ է ուրեմն ի բաց սահմանելի, զսինն անոր յն քս, ի մրդ առանձին, և յան առանձին, այլ մի և նոյն գոլ ասեմք զյն քս, զմրմնոյ և զանութե, գիտելով տարբերութի. և անչփոթս ի միմեանց պահելով զնս: Արդ յորժամ ասէ սրբազանն գիր, եթէ ի քս բնակեաց ան

լրումն անծութեն մարմնապա, ոչ վն այսորիկ ասեմք, ո
յայլում քի ի միմնումն, լը միայն ոյ բնակեալ բանին,
և ոչ ի բաց որոշեալս ի միմեանց զմիացեալսն, երկուս
իմանամք որդիս, այլ զայն յաւէտ քան զի քն անուանէ
սրբազանն գիր: և ո իմնէ է երբէք- զի զմարդկութիւն
այ բանին, զոր իւրն ունելով արարեալ լը կարգի տա-
ճարի: քանզի գրեալէ և յ՛գ գս մրդկայն ոյ հոգոց: իսկ
զբնակեալն ՚ի տունս կաւեղէնս յորոց և մեք ՚ի նմին
կաւոյեմք: Արդ՝ վն զի տունս կաւեղէնս անուանէ զմար-
կանս մարմինս, և ասէ բնալլ ՚ի նն զհոգին: և յերկուս
բաժանեմք զմարդիկ զմինն: որ և զիմորդ, ոչ առանց լը
գտանացէ անմիւ: և ՚ի մարդում ասիլ բնակել հոգւոյն
իւրոյ, ո զի թէպէտ և բանին ձև այսպիսեօք յեղանակօք
գայ, ոչ կըցլ. այլ ունել: ոչ զիրացն վնասել բնուի, վն
այսորիկ վայելէ այլ յաւէտ զմտաւ ածել զայնս, և ան-
դէն ՚ի ճշմրտութն փութ: Արդ՝ յորժմ զոք յառ մի-
մեանս, ոչ նմանապն վիճակերոց զբնութիւն տեսանեմք
շարամանեալ առ միութիւն լը շարադրութե: և ապա այս
ինչ թերեւ ՚ի նմ ասի բնակեալ ոչ է ՚ի բաց սահմանելի
ի յերկուս. ՚ի միութի յընթակցութենէն, և ոչ լը միոյ
յեղանակի վնասեցելոյ: թէ և միաւորելոյն իւրաքանչ
իւրօք, յատկապա անուանեսցի առ ՚ի մէնջ, այն որ ինչ
իցեն երկաքնչ իւրքն: քզի ո ասացի ասի և ՚ի մրդումն
բնակիլ հոգոյն իւրոյ: Սակայն մարդ ասի և յատկապա
հոգին, այլ և միմինն: Որ և այսպիսի իմն մեզ իմաստունն
պղս նշանակել ասլվ: Զի թէ և արտաքին մարդս մեր
ապականի, այլ ներքին մրդն մեր նորոգի օր լը օրէ:
արդ յորժմ ասիցէ ոք զներքին մրդն մեր յարտաքին
մրդումն բնակիլ ճշմարտէ. սակայն զմինն յերկուս բաժա-
նեալ ոչ տեսանի: Ասէ ուրեմն և մրդբէն եայի: ՚ի գիշե-
րաց կանխէ հոգի իմ առաւօտ առնել առ քեզ ան, ար-

դեօք ո՞ւ այլոք չ՞ը զնա տախցէ հոգի նո՞ւ առաւօտեւ առ ամօ՝
 Եւ զի արդ՝ ոչ է անտեղի պսել ինչ այսպիսի։ Ապա-
 ուրեմն տեսանել հարկաւորէ զբանիցն ձեւ և ոչ զար-
 մանալ ը վայելուչն, այլ քննել յաւէտ նշանակեցելոյն զօ-
 րութի ՚ի վր իւրաքանչիւր իրի զվայելուչ գիտումն, իսկ
 թէն տախցի տնել յի՞ հասակաւ և խմատութիւն և շնորհիւ
 տնօրէնութեն եղիցի իրն. չ՞զի թոյլ տայր բանն այլ որովք
 իւրոյն բնութեն տախրութիւն լինել զմիջօրէնան։ Եւ ո՞ր ը
 փոքու և առ սակաւ սակաւ զիւրոյ ամուլթնն ը արձա-
 կեցուցանէր զերևումն. և մարմնոյն հասակաւ աճեցուցա-
 նել զիւրան ո՞ր զի մի օտար տեսցի որ և յոյժ անձանթն
 տարխեսցէ զամանա։ Յորժամ և այսպէսն ասէին. թէ
 զիտարդ գիտէ սո զգալութիւն զի ոչ երբէք է ուսեալ։
 Ապա մարմնականն աճումն, և յառաջագիմութիւն, շնոր-
 հիւ և խմատութիւն վայելէ մարդկութեն չափուց. իսկ
 զնա ը իւրում բնութեն. ամենակատար գոլ տեսմք զառ
 ՚ի յայ բանն։ Ոչ յառաջագիմութեն կարօտ։ ոչ խմատու-
 թեն։ ոչ շնորհի այլ յաւէտ բաշխէ արարածոցս և խմա-
 տութիւն, և շնորհ և զորս իցեն բարիք։ իսկ թէն տախցի
 չարչարիլ յի՞. չարչարանքն եղիցին տնօրէնութենն բայց
 ինքն տաի և յոյժ վայելչարար. զի նո՞ր իւրէր որ չարչա-
 րէրն. և էր ՚ի չարչարեցելումն մարմնի զչարչարանա ոչ
 գիտօղն. չ՞զի զի անչարչարելիէ ո՞ր զամօ. իսկ յորժամ եկն
 թանձրագ ունիւն յարբեցելոյն յանդգնութիւն. չարչա-
 րեալ արդեօք էր. թէ էր միջ եղել չարչարեալ։ ապա
 ուրեմն վո՞ր զի ը մեզ եղև միածինն. քանիցս անգամ
 տնուանի միջդ, առ ի յամաշունչ գրոյ զմտաւ ածել զտնօ-
 րէնութենն. ամ գոլ ըստ բնութեն զնա՝ և այսո՞ր խտատ-
 վանեսցուք զքոս։ Յարացոյց Յամաշունչ գրոյ թէ եկաց
 միաց այլ բանն։ Եւ յետ մարդանալոյն ամօ։ Օգնեա
 մեզ ամօ իմ։

Լճ: անծային բնին անհնրէր չըջր այլ մրմնովն չըջրցւ զի ան վրկեց: զմերս ունելով մարմին:

ԺԳ: Ասաց ուրեմն ան ցարբազան մովսէս: և արասցես քառութի յոսկոյ սրբոյ. յերկուց կանգնոյ և կիսոյ զերկայնութի նր, և ՚ի կանգնոյ և ՚ի կիսոյ զլայնութի նր: և արասցես երկուս քերութս ոսկիս ճախարակեայս, և գիցես զնս յերկուց կողմանց քառութեն. և եղիցի քերովբէիցն տարածեալ զթեւ իւրց. հովանի ունել ՚ի վր քառութեն. և երեսք նց ՚ի միմէնս հայեսցին, հանդէպ քառութեն: օրինակ ուրեմն եղիցի և յոյժ հաւատոյ: զի մնաց ՚ի մագլուծեն անծ, բանն ան և յիւրումն փառս և ՚ի գերունակութե: թէպէտ եղև ը մեզ անօրինաբար: զի քառութի ՚ի ձեռն հաւատոյ եղև մեզ եմանուիլ: եւ առ այս հաւատարմացուցէ զմեզ իմաստունն յոհնա: Ո՞րդեակ զայս գրեմ՝ ձեզ զի մի մեղանչիցէք, և թէ ոք մեղանչիցէ ունիմք բարեխօս առ հայր զյս քս զարդարն, և նայէ քառութի մեղաց մերց: Այլ և պիշս զոր եղասէ անծ քառութի ՚ի ձեռն հաւատոյ արեամբն իւրով: Սակայն երեւի քերութք կացեալ շուրջ քառութն, հովանի ունելով թեովք ըդէմ՝ միմեանց, սարսելով խոհարհեալք ի նա. և անքթ թական տկամք ՚ի տիրականն պշուցեալ: քանզի միայն յան հայի այսքան բազմութի, վերին զօրութեցն, անյապարար ունելով զան տեսութն: Այսպս տեսեալ մագլէին եսայեայ, զորդի ՚ի վր աթոռոյ վրցոյ և բարձրացելոյ, ասէ շուրջ կային գնովաւ քերութք ընծայ բերելով նպ ան:

ԺԵ: Այլ: առաքիւր երբեմն անծայինն մովսէս, յեզպրտացուցն տանջանաց ՚ի բաց վճարել զինէլ: և վս զի էր հարկաւոր: զորս ը լրծով ծառայութեն, և սոփորական սրտովութեն հաւանեցուցանել թէ կոչեաց զնս անծ: նշանադժեղ հրամայիւր: քանզի հօր է միշտ պանչերադժութի առ հաւան: Արդ՝ ասէ մովս առ բոլո-

րիցս ամ. եթէ ոչ հաւատացեն ինձ և ոչ լուիցեն ձայնի իմում. քանզի ասիցեն թէ չէ երևեալ քեզ ամ՝ զի՞նչ ասացից ցնն: Եւ ասէ ցնա թոր, զի՞նչէ այդ ՚ի ձեռին քում. և ասէ գաւազան: Եւ ասէ ընկեա զգա ՚ի գեւտին: և եղև օձ: եւ փախեաւ մովսէս ՚ի նմանէ: եւ ասէ թոր ցմովսէս՝ ձգեա զձեռն քո և բռնն հար զտտանէ դորա, և ձգեաց զձեռն իւր և բռնն եհար զտտանէ նր, և եղև գէզն ՚ի ձեռին նր: և ասէ՝ այդ նշան եղիցի քեզ զի հաւատացեն թէ երևեցաւ քեզ թոր ամ հարցն նց, ամ աբրահամու և ամ սահակայ և ամ յակօբայ: Արդ տես այսոքիւք զոր յայ ը ըննուէն և ճշմրեացս որդին. ո՞ր գէզն ինչ հօր, զի թգրութե նշանակէ գէզն: Քզի հանգրձ որդւովք իշխէ ամենեցունց, զոր ամայինն գէթ աթոռ քո ասէ ամ յւռնս յւռնց գէզն ուղղութե գէզն արթւթե քոյ: Այլ ընկեց զնա ՚ի գետին, ցո, զհողեղէնն զգեցաւ մրմին: Քզի առաքեաց զնա յերկիր ՚ի ձեռն մարդանալոյն, զի յայնժմ իսկ նման եղև չրւթեց մեր, յայտէ զի չրւէ նշանկէ օձ: Եւ զի ճշմրեաց զոր ասացիս, խեղամուտ եղիցես յայնմանէ: Քզի ինքն թոր մեր յս քս ՚ի պատկեր և յօրինակ մրմնով տնօրէնութեն, զօճն ընդունի զպղնծի, զոր բրձրացոյց մկնս: զի զօճիցն ապկնացէ զխածանմանսն: Քզի ասէ թէ ո՞ր մկնս բրձրացոյց զօճն յանգտին այսպս բրձրանալ պարտէ որդւոյ մեցոյ, զի ամ որ հաւատացէ ՚ի նա մի կորիցէ: այլ ընկալցի զկենսն յւռնին: Քզի զոր օրինակ պղնծոյն եղեալ օձ փրկութե պատճառէր վտանգելոցն: Քզի ապրէին հայեցեալքն ի նա: Այսպիսի և թոր մեր յս քս որք տեսանեն զնա նմանութն չարացս, ը որում եղև մեք, այլ ոչ անգիտանան թէ՛ ամէ կենդանարար, առիթ գոյ կենաց: և կարօղ ապաւէն լինել ՚ի դառն և ի թիւնաբեր գազանացն, ասեմ ի հակառակ զօրութեցն: Եւ այսէ ուրեմն օրնկ ուտելոյն գէզին մովսէսի զայլոցն գէզսն, զոր

ընկեցին 'ի դետին կախարդքն: Ապա ուրեմն ընկեցաւ
 գէշն յերկիր. այլ ոչ եկաց մնաց օձ: զի համբրձել չէձ
 եղև որ ինչ էրն, զի թէ եղև ո՞ր ասացին նմանութիւն լը
 մեզ գէշնն հօր: Կը որդի, որով տիրէ բոլորիցս. այլ կտրլ
 բարւոք զանօրէնութիւն, համբրձել յերկինս: և եղև չէձ 'ի
 ձեռն հօր ո՞ր գէշն ուղղուէ և թգրուէ: Քզի նստն լը աջմէ
 ծնողին: և եղև յիւրում գերունակութե, ունելով զվե-
 րինան աթուռ և մարմնով: Այլ:

Ժ.Ձ. Ասէ ցնա Թոր չէձ, մխեա զձեռն քո 'ի ծոց քո և
 մխեաց զձեռն իւր 'ի ծոց իւր և եղև ձեռն նր ո՞ր ձիւն.
 և ասէ ցնա չէձ մխեա զձեռն քո 'ի ծոց քո, և մխեաց
 զձեռն իւր 'ի ծոց իւր, և եհան զնա 'ի ծոցոյ իւրմէ, և
 չէձ անդրէն 'ի գոյն մ'ըմնոյ իւրոյ: Ջեռն և աջ ւնյ և
 հօր, զոր 'ի նմանէ լը բնէն զորդին, անուանէ անձայինն
 գիր: Եմուծ զնա հաւաստեալ ասելով՝ ես ձեռամբ իմով
 հաստատեցի զերկինս: զոր և երանելին գէթ ասէ, բա-
 նիւ Թոր երկինք հաստատեցան: Արդ՝ տես զի ծոցն մով-
 սէս թաքուցեալ ձեռինն իւրոյ, և չի ևս կրեալ զբորո-
 տութիւն, արտաքս հանեալ անդրէն բորտեալ, և չէձ 'ի
 ներքս մտեալ. սակայն և անդրէն արտաքս ելեալ և ոչ ևս
 երևեալ բորտեալ: Քզի չէձ ասէ անդրէն 'ի գոյն մ'ըմնոյ
 իւրոյ: Ապա ուրեմն մինչ դեռ էր 'ի ծոց հօր որ 'ի նմանէ
 բանն, անձութե մաքրութե վայելուչ երևիւր: Իսկ վն զի
 ո՞ր արտաքոյ եղև լը մարմնաւորութեն ասեմ, Կը մարդա-
 նալն: Եւ եղև 'ի նմանութիւ մ'ըմնոյ մեղաց, և լը ան
 նմանն համարեցաւ: Ջոր ասաց երանելին պղտ. թէ ոչ
 գիտողն մեղաց՝ վն մեր մեղս արար. զի մեք եղիցուք
 արդարութիւն ւնյ հովաւ, զայս վարկանեմ՝ յայտնել զբո-
 րտութիւն: Քզի պիղծ էր լը օրինացն բորտո: Բայց զի չէձ
 եղև 'ի ծոց հօր, Քզի համբրձել՝ յետ 'ի մեռելոց յա-
 րուէն, արտաքս ելեալ, չէձ ձեռն երևեսցի մաքուր: Քզի
 եկեսցէ իսկ ըստ ԺԺԿս Թոր մեր յն քն, անձութե փառք

և մաքրութիւն, որ և զգորն լը մեզ առանց 'ի բաց դնելոյ ունելով: Ասէ ուրեմն եւ երանելին պղծս յղիւ չքի. եթէ միանգամ մեռեալն 'ի բառնալն զմեզս բղձց. յերկրորդումն առանց մեղաց յայտնեցի. որոց ակնունին նմա 'ի փրկութիւն: Ապա ուրեմն յրթմ' սրբազանն գիր անուանէ թս յս, մի մ'ըգ առանձինն իմացի, ոչ միաւորեալ լը ճշմ'րուէ բանին, Այլ այսպս յաւէտ կալցուք զնա, զի նա ինքն յայ հօրէ բանն յս քս որ եղևն մարդ: Զի ոչ անծաղկեստ մ'իէր քս: եւ ոչ 'ի միտք բնակեաց բանն անծ: Այլ յաւէտ զի եղև միմին. քս կեց միտք լը գրոց:

ԺԷ. Որք զանբիծ հաւատոս ունին ի քս և ամենեցունց ոչ գոյզնաքեօք վկայեալ յուղղութիւն, ասեն եթէ ինքն որ յայ հօրէ բանն, էջ յունայնութիւն, կերպրես ծառայի առեալ և իւր միմին արարել, 'ի կուսէն մարխամայ ծնեալ, եղև լը մեզ, երեւցև և որդի մ'ի, է և անծ լը հիւոյ և լը միմնոյ մ'ի նոյն ինքն: Զոր և անծայինն պղծս հրէից ժղովդեանն գոչեր անլի, բղմ' մասամբք և բղմ' օրինակօք կանխաւ խօսեցաւ ան լը հարսն մեր միտքիւք: իսկ 'ի վախճան աւուրցս խօսեցաւ լը մեզ որդոյն: Եւ զիւ արդ իմացի խօսեցեալ ան և հայր, 'ի վախճան աւուրցս որդոյն, քանզի խօսեցաւ առաջնոյն զօրէնն նովաւ: Զայս և ինքն որդի յիւր բանս ասէ գոլ, զորս 'ի ձեռն իմաստա նոյն միմնի: Քանզի ասէ՝ մի համարիք եթէ եկի լուծանել զօրէնս, կմ' զմիքէս. ոչ եկի լուծանել, այլ լնուլ, բայց ասեմ ձեզ, յովտ մի որ նշանախեց մի է ոչ անցցէ յօրինաց և մ'իքէից, մինչև ամն եղիցի: երկինք և երկիր անցցեն և բանք իմ' մի անցցեն: և առ այս 'ի ձեռն մ'իքէին ձայնի, ես որ խօսիմս մերձեմ: Ապա ուրեմն յորժմ' եղևն 'ի միմնի՝ յայնժամ խօսեցաւ հայր լը մեզ նովաւ, ո' ասէ երանելին պղծս, 'ի վախճան աւուրցս այսոցիկ: Եւ զի մի անհաւատ լիցուք, եթէ նա ինքնէ՝ որ և նլն քս զս յանն որդի: 'ի վր էամ անդէն, զորով և

զյւննա արար: ճառագայթ փնց և նկարագիր էութե նր գոլ տսէ հօր: մ'ըդ եղև ճշմարտոյն նա, որով զյւննա արբ ւծ և հայր: Եւ ոչ ո վարկանին ոմանք 'ի մարգում եղև: զի ո զմ'ըդ 'ի մէնջ իմասցի ւծ, ունելով 'ի նիւթի բնակի: Քանզի թէ ասեն աստ զայս ունել, և հաւատասցեն ճշմրտոյն աւելորդ երևեսցի ասելովն երանելի աւտրչն յոհնա, թէ բանն մ'ըմին եղև: Քանզի զինչ պէտք են մրդանալոյն և մ'ըմնանալ ասելոյն զառ 'ի յայ բանն եթէ ոչ եղեն մ'ըմին, զի մեզն յայտնէ լինել, և մարմնանալոյ զօրութի, մ'ըդ եղեալ ի մեզ ցուցանէ զնա, մնալով և գերագոյն ը զմեզ, յաւէտ և չ զւնմ տաացուածս: Եւ պիտոյէ ո վարկանիմ զորս 'ի բարւոք մտածութեցն գիւտ, առ ընթեր բերել որոց տասցին: Եւ հաւանեցուցանել թէ եղև միածինն, և է ւծ և մ'ըմնովն և ոչ բնակեալ 'ի մրդւմ: Եւ ւծաղգեստ զնա կտրլ, ո զայլսն որք եղեն հաղորդ ւծութեան նր: Խորհրդաւթութիւն:

ԺԲ. Ասէ ուրեմն ւծ վն մեր, թէ բնակեցայց 'ի նոսա և գնացից 'ի նս, և եղէց նց ւծ, և նք եղիցին իմ ժղմբ: Եւ տր մեր յն չն՝ ահա ես եկից և եթէ ոք բացցէ ինձ, մտցուք և ես և հայր իմ, և օթեանս առ նմ արատցուք: Անուանիմք և տաճար ւնց, չղի մեք ասէ տճր ւնց կենդանոյ եմք: Եւ նձլ՝ ոչ գիտէք եթէ մ'ըմինք ձեր տճր են հոգւոյն սրբոյ որ 'ի ձեզ՝ զոր ունիմք յայ: Արդ թէ այսպս ասեն և զնա գոլ զեմմանուիլ ո զմի ոք 'ի մէնջ բնակեալ ունելով զւնձ յինքեանս: Յայտնաղ խոտուանեսցին: զի յորժամ զնա երկրազաղեալ տեսանիցեն սա 'ի մէնջ և 'ի հրեշտակաց և յերկինս և յերկրի, յամթ լիցին ո օտարախոհք, և զսրբազանից զգրոց գիտումն ոչ գիտօղք: Այլ և ոչ ունելով հաւատա յինքեանս զոր աւանդեցին մեզ, որք իսկզբանէ ինքնատեսք և սպասաւորք եղեն բանին: Իսկ թէ ասիցեն՝ ւծէ և ո

զամծ փառաւորի վն 'ի նմա բնակելոյն, միայն զառ 'ի յայ հօրէ ծնեալն բան՝ և ոչ զի եղև մ'աբ, ը գէմ լուիցեն առ 'ի մէնջ եթէ որք ունին յինքեանս զամծ, բաւական իցէ լինել ամծս ճշմրտոյ, և երկրպագիլ յամենեցունց, ամենեքին եղիցին ամծք և երկրպագելիք, քզի բնակէ և 'ի սքան հրեշտկս: Ունիմք և մեք զնա բնակեալս 'ի մեզ յինքեանս 'ի ձեռն հոգւոյն: Այլ ոչ է պարտ ասել առ այս ամծս և երկրպագելիս, զորս ունին զնա յինքեանս: Ոչ վն այսորիկ է ամծ և երկրպագելի եմմանուիլ, զի քնկեց 'ի նմա ո' 'ի հասարակ մրգւմ, և ը մեզ իմացելոյ, և առանձին գորով, և ը մասին բանն ամծ: Այլ զի եղև մ'բմին, ցմ մ'բդ, քանզի եկաց մնաց վնոյ ամծ և երկրպագելի: Բանք տնքւ կն որով ամծ անուանի քս:

ԺԹ. Յազազս խորհրդոյն ասելով որ ը քի, որ այլոց ազգաց ոչ ծանուցաւ որդւոց մեկն ո' այժմ՝ յայտնեցաւ սրբոց իւրոց: որոց կամեցաւ ամծ ցուցանել, զինչ է մեծութի փառաց խորհրդոյս այսորիկ ի հեթանոսս, որ է քս ի ձեզ յոյսն փառաց, զոր մեքն քարոզեմքն: Արդ եթէ է ամծազգեստ և ոչ ամծ ճշմ'բտ, զիմ'բդէ հարստութի փառաց խորհրդոյն պատմեցելոյ 'ի հեթանոսս: զիմ'բդ բնաւին և ամծ քրդի: Այլ:

Ի. Կամիմ զի գիտիցէք, թէ որչափ ջան ունիմ վն ձեր: և վն լաւօրիկեցւոցն, և որոց ոչն տեսին զերեսս իմ մարմնով զի մխիթարեսցեն սիրտք նց, տեղեկացեալք սիրով, և յամ՝ մեծութե հաւանութե հանճարոյ, 'ի գիտութի խորհրդոյն այ յի քի: Ահա խորհուրդ այ ըզքի խորհուրդն անուանէ, և հաւանեցուցանել կամի զոմանս հանճարով առ 'ի գիտութի նր: Արդ՝ որոյ հանճարոյ պէտք էին, որոց կամէին ուսանել, զխորհուրդն քի: եթէ էին հանգերձեալ լսել՝ թէ 'ի մ'աբ քնկեց ամծ: Այլ կարօտէ հանճարոյ և ոչ փոքու գիտելն զեմմանուիլն, եթէ ամծ գլով բանն եղև մարդ: Այլ:

Քանզի 'ի ձէնջ հնչեաց բանն թն, ոչ միայն 'ի մակե-
դոնիայ, այլ և յաքաիա, այլ և յամ տեղիս հաւատքն
ձեր որ առ ւած պատմին: Ահա չէ՛լ յած լինել ասէ
զհւոս: Վն որոյ ասէ քն, որ հաւատայ յիս ըունի զկեանսն
յւոնկնս, բան թն զնր քրդուի ն ասէ: Այլ:

Քանզի դուք իսկ գիտէք զմուտն մեր առ ձեզ: զի
և ոչ լը միոյ ինչ եղե, այլ յառաջագոյն չարչարեալք և
թշնամանեալք, ու և գիտէք իսկ 'ի մէջ փիլիպեցւոյ,
համարձակեցաք ւով մերով խօսել ձեզ զաւետարանն ւոյ:
Ահա խօսելով ւով, զւոյ աւետարանն խօսեցաւ քարոզել
հեթանոսաց գլխ: Այլ:

Յիշեցէք եղբարք զաշխատութի մեր 'ի տուէ և 'ի
գիշերի գործելով, առ 'ի չժանրանալոյ ումեք 'ի ձէնջ
քարոզեցաք ձեզ զաւետարանն ւոյ: Եւ չէ՛լ Վն այսորիկ
գոհանամ զւոյ անպակաս, զի առեալ զուր բանին ւոյ
առ 'ի մէնջ ընկալայք, ոչ ու զբան մղէն՝ այլ ու և է իսկ
ճշմրտ բանն ւոյ, որ ներգործէ 'ի ձեզ հաւատացեալսդ:
Արդեօք ոչ յայտնադոս աւետարան ւոյ, և ւոյ բան ասէ
յազագս ժի քարոզութի, որ և զիմրդ ոչ ամենեցունց
յայտնի: Այլ:

Քանզի երևեցաւ շնորհն ւոյ, փրկիչ ւամ մղէն, որ
խրոէ զմեզ, զի ուրասցուք զամբարշտութի, և զաշխար-
հական զցանկութիս, զգաստութի և պարկեշտութի և
ւածպաշտութի կեցցուք յահա յայամիկ, և ակն կալցուք
երանելի յուսոյն, և յայտնութի փռց մեծին ւոյ, և փրկչին
մերոյ յի քի: Ահա ւած, և մեծ անուանի հաւաստեալ
տր մեր յն քն, չքի նա ինքնէ որում յայտնութի փռցն
սպասեմք, 'ի ձեռն ուղղակի վարուց, և ամբծութի փու-
թացեալք: Այլ թէ է ւածազգեստ մրդ, զիմրդ իցէ և
մեծ ւած, կմ երանելի իցէ որոյ իցէ յոյս իւր 'ի նա: Եթէ
է ճշմրտ մղէն երեմիաս զոր ասէն. անիծեալ որ գիցէ
զյոյս իւր 'ի մղ: Դի և ոչ ւած ուրեք անուանէր զնա ու

տապի, անձողգեստ ուսուցողացն: Եւ զինչէ որ արգելու
 և զայլսն ամենեկին գոյ անձս և երկրպագելիս, որք զանձ
 ունէին յինքեանս, բայց անձ մեծ և երանելի ունելով
 զյայտնութիւն անուանէ զքս, երանելին պիտի: Որ և
 զտանի ասելով յճգս հրէից և եմմանուէլի, որոց հարքն
 և կտակարանքն, և աւետիքն, յորոց և քս լը միմայ, որ
 է 'ի վր ամենեւնի անձ անձ յաւանութի, հաւատարմ եղիցի
 յասելոյն իւրոց: Ապա յետ ամաց չորեքտասանից, հօճ
 ելի յեմ ը բառնաբայ, առեալ և ը իս զտիտոս և ելի ը
 յայտնութեն, և զեկուցի նոց զաւետարանն զոր քրդէի
 առանձին թուեցելոյն: զի մի գուցէ 'ի զուր ինչ ընթա-
 նայցեմ, կամ ընթացեալ քրդի հեթանոսաց ո զանձ: Ամ ու-
 րեք անձայն անուանելով, զոր 'ի վր նր խրհօն: Եւ յեմ ը
 յայտնութեն, և հաղորդէր ը թուեցելոյն. քս ը սրբոցն
 առաքելոցն, զի մի գուցէ 'ի զուր ընթացցէ կամ ընթաց:
 Արդեօք 'իջեալ յեմ և հօճ 'ի ժողս հեթանոսաց մտեալ
 ուղղեաց ինչ յաւանցն: և ոչ կային մնացին ան խոստու-
 վանելով զքս: Որ և գրէ առ ոմանս: Զարմանամ զի
 այդպիսի փառաբանի փառիսիք 'ի կոչողէն զձեզ յայլ աւան, որ
 ոչ է այլ: բայց թէ իցեն ոմանք որ խոսովեցուցանեն
 զձեզ, և կամիցեն շրջել զաւտորնն չ ի: Եւ ասէ հօճ, այլ
 թէ մեք, կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանիցէ ձեզ
 աւելի ք զոր առեքն նշովեալ եղիցի: Եւ թողեալ զայլսն
 ամենեսին, զանձ բնակեալսն ունօղսն յինքեանս: միայն
 քրդէր զԴս ո զանձ: Այլ: օգնեա տր:

Ի. Գրեալէ յազագս քի՛, յորժամ էրն յեմ 'ի տօնին
 բազումք հաւատացին յանուն նր, տեսեալ զնշանսն զոր
 առնէր, բայց ինքն յո ոչ հաւատայր զինքն նոց, վս գի-
 տելոյն իւր զամենեսին, և զի ոչ ինչ էր պիտոյ եթէ որ
 վկայեսցէ վս նր, զի ինքն իսկ գիտէր զինչ կրէր 'ի
 մարդն: Եթէ անձողգեստ մի, զիմարդ ոչ պատրէին

հաւաքելքն յանուն նր յեմ բնմբն: վն էր և միայն գիտէր զոր ինչ 'ի մրճն, զոր ոչ ուրուք և այլոց գիտացեալ: Քանզի ստեղծուլ ասի ւնյ միայնոյ զսիրտս մեր: վն էր և միայն թողուլ զմեզս: քզի ասէ թէ իշխանութի ունի որդի միջոյ թողուլ զմեզս: էր ազագաւ ք զայլսն. աթուակիցէ ւնյ և հօր: Հիմ միայնոյ սպասաւորեն հրչեմ: Եւ մեզ ուսոյց հասարակաց համարել հայր, զոր 'ի յերկինսն: քզի իւր միայն էր: Այլ ասիցես եթէ զայստակ ձայնս գնելիէ բնակելոյն բանի: Եւ զիմորդ ոչ էր վայելուչ ը մգրէիցն չափուց. ասել և նմ. այսպ ասէ: Այլ յորժամ զգերագոյնն օրինադրել կամէր զօրինադրի վայելուչ պատին եղեալ, իւր ասէր: Ես ասեմ ձեզ: Զիմորդ զինքն ազատ գոլ ասէ, զոր ինչ պարտնէր ւնյ, վն գոյն ը ճմրեմութեն որդի: Եւ զիմորդ թէ ւծագլգեստէր, էր ազատ ը բնէ: Քանզի միայն ւծութիւնէ ազատ, և ոչ ը ուրուք իշխանութի, քզի ոչ միայն յանձն առեալ զամենեցունց զովութիւն, այլ ն պարտուց օրնէլ, ը ունէր զպաշտօնն, իսկ եթէ կատարումն օրինաց և մրճէիցէ քն, և է ւծագլգեստ միջ. զիմորդ ոչ է ճմրտ ասել. եթէ մգրէականացն քարոզութեցն կատարումն մարդապաշտութե խոտորումն, 'ի մեզ եմոյծ: Ապա թէ քրդէին օրէնքն. նն ւնյ քոյ երկիրպագցես և զնա միայն պաշտեսցես: Եւ դաստիարակեաց մեզ 'ի քն. ն 'ի գիտութի վրբրով, զորս 'ի ստուերին յառաջագոյն, արդեօք ի բաց մերժեալ զերկրպագելն ւնյ. երկրպագցաք զւծ ունողի նիւթի: քզի ուր էր լաւագոյն իմանալ՝ ասա ինձ՝ յերկինս թէ 'ի մարդում, 'ի սերովբէս թէ 'ի հողեղինի 'ի մրմնի: Եւ թէ ւծագլգեստ մրդէր, զիմորդ մերձաւորութի հազորդ եղև միջ մրմնոյ և արեան: Եւ թէ բաւականէր բնակելն առ 'ի հազորդութի մերձաւորութե մեզ 'ի նոյնս. իսկ եթէ հազորդելն նմա և մարդանալէր, 'ի բնմն բնակեց 'ի սրբոցն. և մրդցւ, և ոչ միանգամ,

այլ յոլովակի: Եւ զիմորդ միանգամ՝ ՚ի վախճան յւննցն, յանարգութի մեղց իւրով պատարագաւն յայտնել ասի: Եւ զիմորդ մի գալուստ մեզ քարոզեն բանին անաշունչ գիրք: Եթէ անազգեստ միգէր. տաճար ուրեմն եղև նա ան: Եւ զիմորդ է ՚ի մեզ քն արդեօք, ո՞ տաճար ՚ի տաճարս: Թէ ո՞ ան ՚ի տաճարս հիմն: Եթէ անազգեստ մարդ էր, զիմորդէ կենդանարար միմին նր միայնոյ: Քզի պիտէր գոլ այսպիսիս և այլոցն, յորս բնակեաց բոլորիցն ան: Գրէ ուրեմն և անայինն պիտի, արհամարհեալ ուրուք զօրէնն միսի, առանց գլխութե, երկուք կամ երկուք վկայիւք մեռանէր: Իսկ ըրչափ ևս առաւել պատժոց արժանի համարիցիք, որ զորդին ան առտոն եհար, և զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարեցաւ, որ և անային պատուիրանք էին օրէնքն՝ խօսեցեալ ՚ի ձեռն հրշովց: Արդ զիմորդ վատթիւ պատժոց արժանաւորեսցի, որ խառնակ համարեալ զարիւնն քի: Եւ զիմորդ վեհագոյնէ ք զօրինացն պաշտօն հաւատն որ ՚ի քն: Այլ ո՞ ասացի ոչ ոք ո՞ մի ՚ի սրբոցն, անազգեստ միգ: Այլ ան ըն ճամբուն, և գերազարդապիս ունի զփառն, զի ան գլխ բնեւր եղև միմին, իմ միգ կորել բանն ան, չ զի մտաւոր և անձնաւոր զմիաւորեալն ը նմա միմին գոլ հաւատամք և ճամբտէ անրօք միաւորութիւնն: Զիմորդ պարտէ իմանալ: Զբանն մարմին եղև և բնակեաց ՚ի մեզ:

ԻԱ. Զաւակէն արբահամու բուն հարկանել ասէ երանելին պիտի, միածնին բանին ան, այլ և սերձաւորութիւ կցորդ եղև մեզ, արեան և միմնոյ: Յիշեմք և զյոհաննու բանն զոր ասաց՝ թէ բանն միմին եղև և բնակեաց ՚ի մեզ: արդեօք եղև դիտումն հոգեկրիցն զայն ուսուցանել. եթէ փոփոխման անընդունակէր բանն ան, զոր ստացուածոցսէ վայելուչ կրել այլ այլումն, ո՞ զի և զոր ինչ ոչնէր լինել՝ թերևս ակնարկութիւ իւրով ածել առ այս: իմ յորմէ յառաջն գոյր նմ թուեցեալ մզել յայլ այլութիւ բնաւու-

րական, մի լիցի: Քզի մնայ ինքն, ոչ ըռնելով յիւր
բնութիւնն այլայլուի և փոփոխման ստուէր կրել ոչ գի-
տելով. Քզի հաստատունէ վերինն բնութիւն յորտէրն միշտ:
Զիւրդ եղև մարմին բանն. կարևորէ տեսանել: Արդ՝
նախ անձայինն գիր յորովակի մ'ըմին անուանէ զմի: և
ն'ի մասնէ առեալ, ան կենդանոյն առնէ յայտնումն: Ոչ
ինչ պէս և հոգւոյ միայնոյ է երբէք զի առնէ: Արդ
գրեալէ թէ տեսցէ ան մ'ըմին գիրկութիւնն: Զոր և ինքն
անձայինն պէս՝ ոչ ինչ զգացուցի մ'ըմնոյ և արեան: Գոչէ
առ ինչ և անձայինն մովսէս՝ եօթանասուն և հինգ ոգի
իջին հարքն քո յեզրիպտոս: Եւ ոչ որ ուրեք արդեօք
ասիցէ թէ սերկք և առանց մ'ըմնոյ հոգիքն առնէին
զիջանելն յեզրիպտոս: Այլ և ոչ առանց հոգ մ'ըմնոյն բաշ-
խէր ան առատոյս գիրկութիւն: Արդ յորժամ՝ լսիցեմք 'ի
մ'ըմին լինել զբնն, մի՞ք իմացուք 'ի հոգւոյ և 'ի մ'ըմնոյ
և ան գոյով բանն եղև կտրլ մի, մ'ըմին առեալ անձ-
նաւոր և մտաւոր, և միացուցել զայն ըն ճշմրտուն ըն իւր,
ըն որում յեղանակի գիտէ ինքն. քանզի մերոյս մ'անց
անհանելիէ ամենեւեմն այսպիսեաց տեսութիւն: Եւ թէ ասա-
ցաւ որդի մի: Եւ թէ պիտոյէ ն ըն հայելի տեսեալ
ասել ինչ, նշանակէ միակային միտք, միաւորել զբնն ըն
մ'ըմնոյն՝ անձն ունողի բնէն. ն մինչ զմիջոյ անձն ըն իւրոյ
մ'ըմնոյ՝ այլաբուն գլխ, այսպիսի փնտրել յառնա կցորդու-
թիւն և միւրութիւն, ն զի թուիլ ն գոյ այլ քան զնա. մն ըն
շարադրութե մի յերկուցունց կատարմանն, կենդանոյս:
Սակայն ն ասացի, մնցել նք յիւրում բնէն: Ապա ու-
րեմն ոչ ըն փոխադրուէ կի՞ ըն յեղման ասեմք լինել զբնն
անց: Այլ և ոչ 'ի գոյն ան նուազել ուստեք, այլ զի մ'ըմին
առեալ իկնօջէ, և միւրեւ յարգանդէ ըն նմ, եկն մի՞
յառն. մի՞ք նոյն ինքն և ան տրլ, ք զի ոչ զառ ի յայ հո-
րէ տնճառելի ծնունդն ի բաց ընկեցեալ. ն սկիզբն գոյն
կոչեցեւ կրեաց զոր ի կնօջէն, այլ յառեա թոյլ տայր իւ-

րոյ միջնայն չն իւրոյն բնւէ օրինի կոչիլ ի գոյւն, չն ծնել
 եան օրինակի ասեմք: Բայց սակայն ունի ինչ և այլ ան-
 ման միկային բնւին ի նմա: չք զի ծնաւ ի կուսէ միայն,
 և ունի մայր զանսիրոճն ամուսնութե, եղեալ միմին և
 բնակեալ ի սեզ ասէ: զի երկուքումք ցուցցէ ասէ եղեալ
 մի, և ոչ փոփոխեալ յիւրոյն, չք զի եկաց մնաց որ ինչ
 էր, և ի միջնի ամ իրօք, ու այլ այլում բնակեալ ի մեզ,
 քն անծայինն բնւն, և միկութե ոչ կրեալ շփոթումն և
 կի՞ խառնկումն ինչ, կի՞ փոխադրութի, յոր ինչ ոչնէր: ք
 զի բնակել յայլումն ասացեալ, ոչ նոյն եղև այն որ ինչ
 էն որ յորում բնակին, այլ իմանի յաւետ այլ յայլում,
 Բայց բանին բնութե կի՞ միկութե միայն նշնկէ սեզ
 զտարբերութի այլութեն յայտոսի: չք զի մի յերկուցունց
 իմանի քն: Ապա ուրեմն զանշփոթութին ու ասացի բար-
 ւոք պահեալ, բնակեալ ասէ ի մեզ ըսգբանն: չք զի մի
 որդի գիտէ, միմին եղել զմիածինն՝ և միկացեալ: Եւ
 տես ինձ զանծայինն աւտրանիչ, բարւոք յեղանակաւ պա-
 կել կամեցեալ զբոլոր բնւն միոյս: Փան զի ասաց ի մեզ
 բնակիլ բանին, ոչ այլ իրիք ազիւ ու չամարիմ լինել ա-
 սացեալ զբանին միկանայն, այլ զի մեք ինա ու չազորդու-
 թի հարստացեալ հոգով սրբով զորդեգրութեն շահել իր:
 Արդ՝ զմիաւորութին ի վի քի ծայրագոյն, և ճշմրտ լի-
 նել հաւատամք, իսկ թէ և ասի բնակիլ ի մեզ, ոչ կալ-
 մամբ արացի ինքն զբնակելն ի մարմնի իւրում: չք զի
 բնակեաց ինձ ամ լրումն անութեն մարմնաւ, քն ոչ չն
 հազորդութե կամ կալման, ու զի սեզ պարզաբար, ու լու-
 սոյ փայլատակեալ, և կի՞ հրոյ զբնաւորելն ջերմութի,
 յորս մերձենն տուեալ: Այլ զի այսն անսցւք նորին ան-
 ծայնոյ և անմահ բնութեն, այն որ ինչ էն իմացելոյ բը-
 նութի, արարեալ չն ճշմրտ միւրն ու և ասացի իսկ, զոր
 ի կուսէն տաճար: Փան զի միայնաւ իմանի, և է յն քն,
 Բայց նուազիմք, զի յոյժ ստոյգ պատմութեէ բանս՝ ոչ

ուրացայց: և ոչ արդեօք իրաւամբք անհաւատալի լիցի այսր պատճառոյ աղազաւ քի խհչն: այլ ևս առաւել հըրաշալի լիցի վայելչաբար: ք զի որչափ վեհագոյնէ լը մըտաց և բանի, այնք յաւէտէ և անդր ք զիմ պանելիսա: Արդ՝ մարմին ելեալ բանն, այսինքն մարդ կատարեալ, և ոչուրէք ամ իրօք միջնոյ ծանրութիւն ըմբռնեալ ասեմք, ք զի անխրատաբարէ այսպի իմանլ: ք զի ընու և այսպի հաւատամք լը սովորուե նմ՝ զերկինս և զերկիր, և զեան խոնարհագոյնսն, զի ամենաբաւականէ անծութիւն, և անմեծամեծք և փոքունք են նմ. իսկ թէ զի արդ, և լը միոյ և յամենեւինէ ո բոլոր, գծուարինէ ասել, և իմանալ ոչ թեթե: այլ յաւէտ և ան հասանելի ամենեւիմք, բայց տուեալ լինի ո վարհանիմ, և այս նմա անմիմին գոլ, և զբաժանումն ոչ առնուլ յանձն, և իւր բանին ասի առ իմէնջն միմին. ոչ ո իւրէ միդոյ, ծիծաղականն, և կմ ձիոյ խօխնջականն, այլ զի եղև նր բառ ճմրտ միաւորութեն. զգործաւորականն նր պէտան լը ունել և ընու առ որ բնաւորեցան ներգործել, բայց միայն յորոց ի մեղս: իսկ թէ և ասի և առաքել դէպ եղեալ ան գոլով բանն, մի ոք ամբոխեսցի, զայն ըզմտաւածել թէ ուր գնացէ անմիմինն, ք զի ուր տարեալ լիցի, որ զանմ ընու: Եւ գիտելիէ յաւէտ, զի է և այլ յեղանակ առաքելութեն, ոչ տեղի ի տեղոյէ փոփոխմամբ առաքեցելոյն, այլ պաշտօն առեալ զք հականն, զոր և սրբոց առքչն ասեմք տուել, առ ի յամենեցունց մեր փրկէն քէ: Զոր և անայինն պղտ ասէ յղոս քի, ուստի եղբարք սքք երկնաւոր կոչման բաժանորդք, հայեցարուք յառաքեալն, և ի քհյպ խոստովանութես մերոյ յն, տես թէ զի արդ յորժամ եցոյցն քհյպգործող մի կորէն, որ և ան գոլով լը բնութե, յայնժամ և զիր առաքելութեն հետեւեցոյց նմ, և անտեղի ոչ ինչ ո ասացի, եթէ և անքլ ասի առ ի յն հօրէ բանն: ք զի խոստովանելիէ եթէ ընու զանմ, և ոչ հեռանայ յէիցս յումեքէ: բայց

մեք մարդկայնովք ձայնիւք մեկնեալք զօծայինսն, որով ի մըմնոյ ձեի, զանմահ բնուէն իմանալ սովորելք զտնօրէնութիւն: Որ և հոգոյն սրբոյ լնուլ զա, գրէ երանելին պիս, և զի էք որդիք, առքց օծ զհոգի որդւոյն իւրոյ ի սիրտս ձեր, աղաղակելով արբա հայր: Ասէ ուրեմն և ինքն փրկիչն, լաւէ ձեզ զի ես երթայց, զի թէ ես ոչ երթայց մխիթարիչն ոչ եկեացէ առձեզ: Իսկ յորժամ երթայց, առաքեցից զնա առձեզ: Արդ պարտէ յամէ ի բաց դառնալ, և ի բարեպաշտիկն և ի տոյգ ընթանալ գիտուի, ք զի զայս աբրել զանձինս մեր օգտեցուցուք: Զի արդ արդեօք իմասցի օծածին նք կոյսն մարիամ:

ԻՅ. Ծնաւ անճառաբար յոյ հօրէ բանն, ք զի անդրէքան զամ միտս ծնունդն, և անմըմնոյ վայելոյ բնութե: Սաւկայն իւր ծնունդն իմանի ծնողին ծնեալն և համապոյ նք, վն այսորիկ անուանի և որդի, յայտնելով սեզ անունն ն մինչ երկանց և ծնլեան զլ բնուէն, ք զի կենդանի գորով միշտ, և առ ընթեր հօր, հարկէ ամիւ գոյակից և էակից գոլ նմա, որով մշտնջենաւորապն, զորովէն հայր: Էր ուրեմն բանն իսկզբանէ և օծէր և առ օծ: ն ասէ իմաստունն աւետարանիչ: Իսկ ի յետին յետնիս ժիկս, վն մեր մըդկան և վն մերոյ փրկուէ, մարմնացաւ և մըդցաւ, և ոչ ինչ ուրեք, որով ինչ էրն, նուազեց, այլ ունելով անսխալութի զիւրն բնւի: և յօծուէ գերուհակութիս գովով միշտ, խոնարհեալ վն մեր տնօրինաբար, յունայնութի, և յաղքատութի ոչ անպատուել զմարդկայնոցս չափուց վայելուչն: ք զի հարուստ գորով աղքատացաւ վն մեր լը գրեցելումն, զի մէք նք աղքատութի հարստացուք: Արդ եղև մարդ, և ծնունդ մարմնական զոր իկնոջէ կրեալ ասի: վն որոյ զոր իկուէն առեալ, զմիացելն լը նմ, լը ճշմրտու, մարմինն: ուստի և օծածին գոլ ասեմք զնք կոյսն, ն մըդկօրէն, ք լը մըմնոյ ծնեալ զնա, որ և ծնունդ ունէր զոր նախ ք զյետնս ի

հօրէ։ Եւ զկարծեալ ոմանց յայն ժմ՝ կոչիլ սկիզբն գորոյ բանին, յորժամ եղին միգ։ անսբ է ամենեին, և յոյժ անտեղի, ք զի վճիռ հաստանէ ի վր նց ինքն փրկիչն անհանձարս գոլ ասելով յզգս իւր ամէն ասեմ ձեզ, յնջ ք զլինեղն արբահամու եմ ես։ Եւ զի արդ էր յնջ ք զարբահամ, որ ի իզմ՝ յետին ժմկս ծնաւ լը միմնյ, բաւականէ ո վարկանիմ, առ ի յանդիմանուի նց։ Եւ անձայինն յովաննէս։ Սայէ վն որոյ եսն ասացի, զկնի իմ վայր, առջի իմ եղև զի նախքան զիս էր։ Արդ ի բաց թողեալ զաւերորդ յարձակումն յայտոսիկ ո ի յոյժ բարեգիր։ Բեր յաւէտ լը այն զնաս ցուք, զոր և օգտակար գոլ ասեմք։ մի գծուարեսցին ոմանք յորժամ անձաժին լուիցեն զսբ կոյսն, և մի անհաւատութիւ հրէականաւ լըցցեն զանձինս իւրեանց, յաւէտ զի և հեթանոսականաւ ամբարշտութիւ, ք զի հրեայքն ի վր յառնէին քի ասելով, վն բարոյ գործոց ոչ առնեմք զքեզ քարկործ, այլ վն հայ հոյուն, զի գու մի գոլով առնես զքեզ անձ։ Իսկ հեթանոսացն մանկունք այսն առնէին զեկեղեցական կրօնիւք, լսելով թէ ծնաւ անձ ի կնոջէ։ այլ նք զիւրց ամբարշտուէն կերիցեն պտուղս։ Քան զի լուիցեն ի մէնջ, թէ յիմարն անմտութիւ ասեսցի և սիրտ նր զնանլուի խտկացի, բայց լը մեզ խոր հրդոցս բան. թէպէտ և հրէից գայթակղութիւ և հեթանոսաց յիմարութիւ, այլ մեզ որոյ գիտեմքս զնա արժանի սքանչանալոյ ճշմրտ փրկութիւ։ և հեռի անհաւատութիւ։ ք զի եթէ էր ոք բընաւին որ ասել յանդգնէր։ Զմարիամն զայն զոր ի յերկրէ մերկ անձութեն լինել մայր և ծնանիլ ի նմանէ զբընուին, որ անդրնէ ք զո ստեղծուածս, մոլորութիւ և յիմարութիւ էր իրն և այլ ինչ ոչ։ Քանզի ոչ յերկրէ եղև անձայինն բնութիւ, և ոչ արդեօք լինէր արմատ անապականութե որ լը ազականութիւն։ և ոչ ծնանէր մահկանացուն զբոլորիցս կենդանութիւ, և ոչ լինէր պտուղ զգա-

յաղանիս մըմնոյ անմարմինն որ ի վերնէ ք զլինելութիւն, որ լը լինելութիւնէ անսկզ բանն, որ լը ժՄԿ և սկզբանն: Բայց վս զի զբանն այ հաստատեմք լինել լը մեզ, և մերոց մարմնոյս նման առնուլ մըմին, և միացուցանել զայս լը ճշմրտւէ լը իւր, յայտէ թէ լը յեղանակի իրիք: զի զոր ի վերնէ ք զմիտս և ըզբան, ծնանել և այսոյ լը մըմնոյ եղեալ մԳ, զի՞նչէ անտեղի և անհաւատալի լինելոյ վայելուչ: որ և մԳ հոգոյ ո և յորմակի իսկ առացաք, այլաբուն գորով իմըմնոյ: Բայց եղեալ հանդերձ նովաւ, ո նմա միանալ ասեմք, և ոչ ոք ո վարկանիմ ստերիւրեսցի եթէ զմըմնոյ բնութի, ունի սկիզբն իւրոյ գոյութե՞ն հոգի, այլ արկանէ զնա անճառաոյ ի մարմինն ան և ծնանի հանդերձ նովաւ: բայց յերկոցունց սահմանեմք զկենդանին, յայտէ զմԳն: Ապա ուրեմն անէր բանն, և եղի մԳ: Եւ վս զի ծնաւ լը մըմնոյ վս մԳկուէն, անճածինէ հարկաւորաոյ ծնող նր. ք զի թէ ոչ ծնաւ զանձ, և ոչ ասի անձ ի նմանէ ծնեալն. իսկ թէ անձ առաւանքն զնա անձաշունչ գիրք, և անձ մըմնոյ և մԳացել: մԳն ոչ էր այլ ազգ, բայց միայն ի ձեռն ծննդեալն զոր ի կնոջէն: զի արդ ոչէ անճածին որ ծնաւն զնա, և զի անձ ճշմրտաւ է ծնեալն, և յանձաշունչ գրց գիտասցուք:

ԻԳ. վկայութի յազագս քի: Ահա կոյս յղացի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նր էմմանուէ: Արդ զի արդ. աղէ ասա ինձ, որ ի սրբոյ կուսէն ծնեալէ էմմանուանի, էմմանուէլին ո ասացի, և անդէն նշանակեցելոյ լը մեր բռնեա լինելն վս մըմնոյն: անձ գորով լը ճշմրտւէ զոր յայ բանն, այլէ էմմանուիլ. ք զի թափեաց զինքն ծնունդ կրեալ որ լը մեզս, այսոյ եղել լը մեզ, անձ ուրեմնէ ի մըմնի, և անճածինէ ճշմրտաւ որ ծնաւն մըմնաոյս, ցր լը մարմնոյ: ԱՄԼ:

Այլ նք կամէին թէ հրձիգ լեալէին, զի մանուկ ծնաւ

մեզ որդի. և տուաւ մեզ, որոյ իշխանութի իւր ի վր ուսոց իւրոց, և կոչի անուն նր հրշտակ մեծի խորհրդոյ: Լսես զի մանուկ անուանի ծնունդ կրեալ ըստ մեզ: Այլ այս մանուկ աստեղբ երեցաւ զոր գուշակեաց երկին: մոգք երկիր պագին, եկեալ ի ծագաց երկրէ. հրեակք հովուաց աւետարանէին, փրկիչ ծնեալ ասելով, խաղաղութի, աւնուանել զնա, և հօր հաճութի, հրեշտակ սեծի խորհրդոյ, ք զի յայտնեաց մեզ զկամս հօր որ հաճեցաւ նովաւ ապրեցուցանել զորս ի ներքոյ երկնից: և ի ձեռն նր և նովաւ զաշխարհ հաշտեցուցանել լը իւր: ք զի լը քի հշտեկք հեղեղեացք լը ան. զի անէ ճշմարտագ, լը ան և հօր: Ով արդեօքէ ի խիհ հօր, որոյ և ի մեզ եղև հրշտակ: ինքն ուսուցէ զսեզ ասելովն, թէ այսո սիրեաց ան զաշխարհ, ո զի զորդին իւր միածին ետ, զի ան որ հաւատասցէ ի նա մի կորիւրէ, այլ ընկալցի զկեանսն յետկնա: որդին միածին ուրեմնէ ի սրբոյ կուսէն ծնեալն: ք զի նա է մարդացեալ բանն: և ան միմնեղ: և այսո երեւեալ որոյ ի յերկրիս որ և ասէ: Որ հաւատայ յիս ընկալցի զկեանսն յետնին և զի ի ձեռն նր, և նովաւ հաւատացաք ի հայր, հաւատտէ ասելովն, թէ որ հաւատայ յիս ոչ հաւատայ յիս, այլ յառաքիչն իմ: Այլ:

Լուարուք ինձ կղզիք, և զգուշացարուք հեթանոսք, յետ բնմ ժմկց հաստատեսցի ասէ տր, յորվայնէ մօր իմոյ կոչեաց զանուն իմ: Աճ քլվ բանն, ոչ անգիտացաւ թէ ծնունդ կրեսցէ զոր ի կնոջէ միմնեղ վս մեր: Եւ գիտէր թէ կոչեսցի քս յս յամենեցունց որ ի ներքոյ երկնից: ան և հօր զնոր անունն որդւոյ պատմելով, որէ ան ի վր երկրի, և տես, թէ զի արդ անուանէ մայր իւր զծնողն լը միմն իւրոյ: Ապա ուրեմն թէ գիտէ զինքն ան գոլ լը ճշմարտէ, որ ծնաւն միմնապա. անածին կոչեսցի, և քաջ վայելարար: իսկ թէ ոչէ ան և վտանգաւորս յաւէտ, և անդէպս զայս խորհեսցին ոմանք: ի բաց սեր-

Ժեսցեն . և զնոյն զսուրբ կոյս ի լինելոյ ասառւածածին :

Ձի անձ անուանի : և մարդ երեսալ միածինն :

ԻԴ. Սողոմոն ասի ի կալն յաղօթս : Եւ այժմ չոր անձ իլի հաւատարիմ եղիցի իբանն զոր խօսեցար ծնի քում գաւթի : Եթէ ճշմրտոյս բնակեաց ան լը միգն յերկրի , ա՛րդ տես զի ա՛րդ սքանչանայր լը բանին միգանալն , չը զի անհաւատալի թուէր իրն : Իսկ բնակեաց ան յերկրի լը միգն , յորժամ եղեն միգ , ապա թէ ոչ , զի ա՛րդ իցէ հրաշափառ . զի ա՛րդ և սքանչանալոյ արժանի , եթէ ոչ յիւր ստացուածս էր նուաստացեալ ան : զի յայտէ պարունակելով զնոյն , և միահամուռ ունելով ի գոլ զարբերն . ածելով յետթի , և զչև ևս եղեալն : Իսկ զարմացումն ճշմրտոյս , և հիացումն , զի բնակեաց յերկրի լը միգն , միգ եղեալ քորրիցս ան , լը տուեցերոցն խոստմանց անձայնոյն գէթի : չը զի գրեալէ թէ երգուաւ չոր գէթի ճշմրտութիւն և ոչ ստեաց նմա : Եւ զիչ երգուաւ : Ի պողոյ յորովայնէ քումմէ եղից յաթոռ քո : որ և հաւատացեալէ թէ ոչ ստեացէ զխոստումն , բարրիցս ան , քննել փութայր և զնոյն ծնընդեանն տեղի , որ և ասէ իսկ : Թէ եղից յանկողինս մահճաց իմոց , թէ տաց քուն աչաց իմոց , կամ նինջ արտեանաց և հանգիստ իրանաց իմոց մինչև գտից զտեղի յարկի չորն ան յաւորայ : Ապա և յետ այսորիկ խելամուտ եղել հոգովն , և լը միմոյ ծնընդեանն , միածնին զտեղի գտեալ աւետարանէ և ասէ , ահա լուսք զնմանէ յեփրաթայ քի ի բեթղէէմ : և գտաք զնա ի չըտոս մից , և զի եփրթ աւել , զբեթղէէմ նշանակէ , հաւատարմացուցէ տեղովն միգէն : Եւ գու բեթղէէմ տուն յեփրաթայ : Եւ տես , թէ զի ա՛րդ զոր հաւատացն յերկնից , ծնանել լը մեղ յեփրաթայ , ան յաւորայ անուանէ , որոյ եղև յարկ օթեանի : չը զի ծնաւ անդ զյն , որ կոյսն , և անուանէ զնա այլուր ան արաւ

Համու. այսպիսի ասելի՛լ, իշխանք ժողովրդոց ծղի՛լցն առ անձն
աբրահամու: Եւ զի միայն մտաց աչօք, և հոգւոյն լուսաւո-
րութիւն առ որս լինելոցն էին գորով գիտութիւն, զժողովր-
դոցն իշխանս, ցոյս զսրան, հրեշտկս շուրջ կալով տեսանէր,
զտիւ մերով յիւ թիւ: Արդ յորժամ անձ աբրահամու, և
անձ սահկոյ, և անձ յակոբայ անուանի որ ի կնոջէն, զի
անդ ոչէ անձաժին սր կոյսն: Այլ:

Մարգրէն ամբարկում. տիւր զլուր քո լուայ ասէ և եր-
կեայ, ի մէնջ երկուց կենդանութեց յայտնեցիս, ի մեր-
ձենալ ժամի ցուցցիս. ի խռովել անձին խնայ բարկութիւն
զորորմութիւն յիշեցես: Այլ ի թեմանայ եկեցէ, և սրն
ի փառան լեռնէ: զի անդ ծանիցի ի մէջ երկուց կեն-
դանութեց, քի զի ծնեալն ի կնոջէ և ապա կեցեալ մինչև
յժմէս սր խաչին շնորհիւ ան, Որոյս ասէ երանելին պիտի
իւրովն միմեով վն ամենայն զմէ հաշակեաց: և վն զի
անձ էր քի բնուէ, համբարայր գէլ յաւիտենականն կեանս:
Արդ ծանուցաւ որ պատուական խաչին համբերեաց վն
մեր, ի մէջ երկուց կենդանութեցն, և ինքն ուրեմն ասէ առ
հրեայսն, թէ յորժամ բարձրացուցանիցէք զորդի միջ, յայնժամ
գիտաւիք թէ ես եմ: Եւ զի անդ անձ անուանէ
զնա ի թեմանայ, և ի փառան լեռնէ միջրէնց գալ, և
թաղմանի թեման հարաւ, զի երեւցաւ ի հարաւոյ քն,
և ոչ ի հիւսիսոյ կողմանէ, այլ ի հարաւոյ հրէաստանի,
յորում և բեթղէէմէ: Արդ յորժամ տիւր և անձ անուա-
նեալ ի հրէաստանէ գայ ի հարաւոյ, քան զի ծնաւ ի
բեթղէէմ, զի անդ ոչէ անձաժին սր կոյսն: Այլ:

Դրեալէ ի ծնունդան, և մնաց յակոբ միայն, և մար-
տեաւ այր մի քի նմի մինչև ցառաւօտն և տեսեալ թէ ոչ
կարէ զօրել առ նմա, և բուռն եհար զամուրաջիւզ զստի նիւ
ի մարտընչելն նիւ քի նմի, և ասէ ցնա՝ արձակեա զիս
զի առաւօտէ: Եւ ասէ ոչ արձակեցից բղքեղ, եթէ ոչ
անհեցես զիս: և յետ ստկաւուց ասէ անհեց զնա անդ:

Եւ կոչեաց զանուն տեղոյն այնորիկ տեսիլ այ, ք զի տեսի զամ ասէ դէմ յանդիման, և ապրեցաւ անձն իմ: և ծագեաց նմ արեգիկն յորժամ անց տեսիլն այ, և նա կիցր ի զստենէ իւրմէ խորհրդաբը են գրեցելոց իմացուածք, ք զի նշնկէ ո նմանէ հրէիցն լը դիմանալն, զոր առնէին ի վր քի մարտնչելով առ նա: Սակայն պարտեալք, ք զի կանգերձեալք էին և նք հանգիպեալ անհուժե՛ն որ առ ի նմանէ. արբելք հաւատովք ի յետին ժմկս զառ նա դարձումն: Սկսն զայն տես, մարդէր որ մարտնչէրն, և զտեսիլն նր այ անուանէ յակովբ: և ոչ այս միայն, այլ և գիտէր ամ գոլ լը ճշմրտութե, ք զի տեսի ասէ զամ դէմ յանդիման, և ապրեցաւ անձն իմ, ամէ լը բնուէ էմմանուիլ. ասի և տեսիլ այ, ք զի է նկարագիր էութեն հօր: Այսպս կոչել զինքն լը հրեայսն խօսելով յգէտ այ հօր: ոչ զտեսիլն նր տեսէք, և ոչ զբան նր ունիք ի ձեզ բնակեալ, զի զոր առաքեացն նա դուք ոչ հաւատայք ի նա: Եւ զի ամ լը ճշմրտուէ էր որ մարտնչէրն մի լը յակովբայ: Եւ հաւատարմացուցէ սրբազանն գիր ասելով, ք զի ասաց՝ ասէ Խոր ցյակոր՝ յարուցեալ անցցես ի բեթէլ և միասցես անդ և արասցես անդ սեղան այ, որ երևեցն քեզ ի փաղչելն քո յերեսաց էտաւայ եղբոր քոյ: ք զի չէձ ի միջագետաց և երկուցեալ յետաւայ անցոյց զմանկունսն իւր և զամ ինչս իւր, և մնց նա միայն և մարտնչէր այր լը նմա: Այլ:

Երանելին դանիէլ զստկալի տեսիլն պատմելով մեզ. տեսանէի ասէ ի տեսլեան գիշերոյ, և ահա լը ամպս երկնից ո որդի մեջ գայր և մինչև ցհին աւուրցն հասանէր և առջի նր ածաւ, և նմ տուաւ իշխնութի և պատիւ և թգլթի, և ամ ժղղիք և ցեղք և լեզուք նմ ծառայեացեն, իշխանուի նր իշխնութի յառնց որ ոչ անցանէ, և թգրութի նր ոչ ապականեսցի: Լսես թէ զի արդ ոչ մի պարզաբար տեսանելով ասել. զի մի զմիոք յորոց լը մեզս

խմաստցուք զէմմանութիւնս, այլ ո՞րդի մ'իջ, ք զի անձ չլի լը բնէ բանն, ի նմանութ մ'իջին եղև, և գտաւ ձեռով ո՞ մ'իջ. զի գլխով ի նոյնութե իմասցի երկաքանչ իւրութիւն ոչ սոսկ մ'իջ և սչ առանց մ'իջկութե և ան մ'իմին բանն: Սա- կայն զի նմա տուաւ ասէ, և այսպս ունողի և երեւցելոյ զիշխանութի և զպատիւ և զթիւրութիւն: Եւ ասաց թէ ան ժղվիւք և տոհմք և լեզուք նմ' ծառայեսցեն: Արդ յոր- ժամ և ի մ'իջկութեա ուր լը մեզ չլի միածինն այ բանն, ծառայս ունի զստացուածսս, և զհօր իշխանութի ո՞ զիւր, և ծնաւ լը մ'իմնոյ զնա սք կոյսն, զի ամրդ արդեօք ոչ իմասցի անծածին: Յղիս չարչարանաց չի, և թէ պիտոյէ այլ և այլ ի վր միոյ ասել և նիւն, և ոչ անշնեւոյ յիս:

Երանելին պիտ զփրկական չարչարանս պատմելով մեզ, որ և ասէ զԵս շնորհիւն այ յղիս մեր ամենցն ճաշակել զմահ: Եւ թէ աւանդեաց մեզ նախկին զոր և բնկալաւ: Եւ թէ չիս մեաւ վն մեղաց մերոց լը գրոց, և զի լժա- ղեցաւ և յարեաւ յաւուր երրորդի: Առ այսոքիկ և իմաս- տունն պետրոս, չի չարչարելն մ'իմնով վն մեր: Արդ միև- նոյն հաւատացեալք զտր մեր յն չիս ի մ'իջկայինս կերպի երեւալ, ք, եղեալ մ'իջ լը մեզ միածինն այ բանն: Զի ամրդ արդեօք և զչարչարանն նմա հետեւեցուցուք և ան- չարչարելի պահեսցուք ուր զան: Ապա ուրեմն չարչա- րանքն եղիցի լը անօրէնութեա իւրացուցեալ բանին, և յինքն առեալ զորս իւրոյն մ'իմնոյ, վն անպատմելի միա- տրութեա, և մնացելոյ անչարչարելի յիւր բնութիւն, չի զի ան չարչարելիէ անութիւն, և ոչ ինչէ հրաշափառ, յոր- ժամ և զնոյն զմարդոյս հոգի տեսցուք, թէպէտ և կրեսցէ ինչ մարմինն, յիւր բնութիւն ոչ ինչ կրել, սակայն ոչէ ար- տաքոյ կրիցն իմացեալ: զի որ կրէն նիւ իւրէ թէ պէտ և լը բնութեա անշօշափելի և աննիւթ, այլ զի որ կրէ ոչէ օտար ի նմանէ: Այսպի իմասցիս և ի վր ամենցնոյ մեր փրկին չի: Եւ հպեցայց յարացոյց օրինակօք, զի

կցորդ եղև մեզ չարչարանօք միածինն, զհոգեղէնն յիւր
 քնտանութի՝ առեալ մարմին, և մնաց անքնդունակ չար-
 չարանաց չիւրում բնութենն ու զամ, որ և բորբիցն ամ,
 նշանագործել հրամայէր իմաստնոյն մովսէսի, զի հաւա-
 տասցեն քեզ որք յիշէն. ու առաքեցերոյ առի յայ, որ ի
 զրրկողացն ձեռաց ազատեսցին: Եւ ասէ այսպս, և առցես
 ի ջրոյն գետոյն, և հեղցես ի ցամաքի, և եղիցի ջուրն
 զոր առնուցուս ի գետոյն արիւն ի ցամաքի: Եւ ասեմ,
 զի կենաց օրինակէ ջուրն, և է կեանք ընութե որդի,
 ու ի գետոյ եղել ի հօրէ ըն համագոյութենն բանի, այսպս
 զամ կենդանացուցել: Այլ յորժամ հեղցես զնա ասէ ի
 ցամաքի, եղիցի արիւն: Ապա ուրեմն յորժամ եղեն մար-
 մին, չի, զորս ի յերկրէ զգեցաւ մարմին: յայն ժամ և
 այսու զոր ըն մեզ մահ կրել ասի, որ և ըն բնէ դիվ
 կեանք, իսկ ի զետականին, պիղծ և անմաքուր ասէր զբո-
 րոտն օրէնքն, այլ և ի բաց հանել զնա ի բանակէն հրա-
 մայէր: Եւ յայտնէ, թէ զիարդ մարթ էր մաքրիլ ախտին
 նորա: Առցեն ասէ մաքրեցերոյն թո հաւս կենդանիս, և
 փայտ նոճի, և կարմիր մանել, և զոպա, և հրամայեսցէ
 քհն, և զենցեն զհաւն մի յաման խեցեղէն, ի վր ջրոյ
 կենդանոյ, և զհաւն կենդանի առցէ և մկրտիցէ յարեան
 հաւուն սպաներոյ ի վր ջրոյն կենդանոյ, և սրսկեսցէ ի
 վր սրբեցելոյն ի բորոտութենէն եւթն անգամ, և եղիցի
 մաքուր: Արդ՝ ասէ զմեզ անմաքուրս, և լուանայ զչաղա-
 խեալս, և ի մարմնական խորհրդոյ ի բաց առաքէ զմե-
 ռելութիւն պատուակն արիւնն քի, և ի ձեռն սէյ մկրտու-
 թենն մաքրութի: Սակայն զայն տես: Ք զի փոխեալ ի
 նրբագոյնն. որ ունի զառաջի եղերոյս զօրութի խորհրդոյն
 պիտանին. Ասասցուք առ այժմ: Հաւուցն երկուց նմա-
 նեցուցանէ զքս, ոչ ու երկուց դիվ որդոց, այլ ու միոյ յեր-
 կուց յամութենէ և ի միգիւթէ եկերոյ ի միութի: Եւ
 մաքուր հաւքն զի ոչ արար մեզս իմր մեր յս քս, այլէ

բանն նր. անօթութիւնք և մեղքութիւնք : Սակայն և թուհոց նմանցուցանէ, վն ի բարձանց գորոյն ի յերկիր և ի վերուստ, ք զի յերկնից մեղքս, որ և ծնեալ զմերմին սրբոյ կուսին : Արդ՝ զի ամբ ի վերուստ ի յերկնից : ք զի ի վերուստ և ի հօրէ բանն անօթ առ ի սրբոյ կուսէն առել մերմին, և իւր զնա ասացեալ՝ ո ի վերուստ ի յերկնից իջուցեալ ասէր : Եւ ոչ ոք ել յերկնս, եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մեղք, ք զի հետեւեցուցնէ միշտ զիւրան, իւրոյն մարմնոյ միացեալ միանգամ, ո մի համարեալ լինի առ նա : Սակայն տես, զենեալ զմիհաւան և մկրտեալ զմիւսն արեան նր, այլ ոչ զենեալ : Եւ զինչէ այս : քան զի կենդանիէր բանն, և ի մեռանել մարմնոյն իւրոյ, և կցորդէր չարչար անաղն վն իւր ունն և միտութենն առնա : Ապա ուրեմն նոյն ինքն կենդանիէ ո զանօթ, և ո իւրն արարեալ զմերմինն, այսպ ի յինքն ընդունէր իւրութեն, և ըզմերմնն չարչարանս, չարչարելով ոչ ինչ յինքն յիւր բնութի : Պիտանի ուրեմն և կարեւոր յօգտակարութի, եթէ ի վր քի առցի առ ի մէնջ իւ այլ և այլ, դասեալ ի վր միոյ և նորին բժեղ ի յերկուս ոչ տայր թոյլ, թէպէտ և ասիցի Գծել ինչ ի մեղ, թերևս ոչ իրիք նման միմեանց, ո մինչ ասացից : Ծնանել ասեմք իւ մարմնոյ ի կնոջ ըզմիածին բանն անօթ, որ և ոչ էիցն, նր տուեալ զգորն, և կոչել ի լինելութի զոչ գոյսն բնաւին : Արդ՝ զի ամբ նոյն ինքն և ծնունդ կրէ, և կոչէ ի գոյութի իւ այլ և այլ : ք զի ծնաւ, իւ ուրում ի մարմնի իւ մեղ մեղ : և կոչէ ի գոյութի զոչէսն իւ ուրում բնութի անօթ : գրելէ վն նր, թէ մանուկն ածէր և զօրանայր : լցեալ իմաստութի և ճնորհիւ, որ իւ բնութէ ամենակատար ո անօթ, և յիւրոյ լրմանէ բաշխէ սրբոցն զհոգիւրկնսն, և ինքն իմաստութի, և ճնորհի տվող : Արդ զի ամբ ածէ մանուկն, և լնու իմաստութի և ճնորհիւ իւ այլ և այլութի : ք զի նոյն ինքն ո մեղ, համանգամայն և անօթ, իւրացուցանէ զմեղկօրէնսն, վն միա-

ւորութեն: և է ամենակատար՝ և իմաստութե և չնորհի
 տուող ո՞ր զած, և եղև անդրանիկ ո՞ր միածին: Այլ եթէ
 ոք կամիցի զբանիցն քննել զօրութի, անդրանիկն իցէ
 արդեօք բժմ՝ եղբարց անդրանիկ: Իսկ միածինն ո՞ր միայն
 և ոչ ևս անդրանիկ բժմ՝ եղբարց, այլէ նոյնն և այս և
 այն: Արդ զի արդ լը այլ և այլ, չք զի անդրանիկ ո՞ր ի
 բաղմ եղբարս վն մեկութեն, իսկ միածին չէ՞լ նոյն
 ինքն, ո՞ր միայն ի միայնոյ ծնել յայ և ի հօրէ: Սրբիլ ասի
 հոգովն, և սրբէ զօր մերձենալ առ նա: մկրտեցաւ ըստ
 միմայ, և մկրտէր հոգովն սրբով: Արդ զի արդ նոյն ինքն
 սրբէ և սրբի, մկրտէ և մկրտի: Դ՛՛՛լ լը այլ և այլ, չք զի
 սրբի մարդկօրէն, և այսպէ մկրտի: Իսկ սրբէ անծաբար,
 մկրտէ և հոգով սրբով: Ինքն յարուցանելով զմեռելս, ի
 մեռելոց յարեաւ: Եւ կեանք լը բնուե չլի, կենդանանալ
 ասի: Եւ զի արդ այս, չէ՞լ և այս լը այլ և այլ իրի, չք
 զի նոյն ինքն յարեաւ ի մեռելոց, և կենդանանալ ասի
 լը միմայ: Իսկ կենդանացուցանէ և յարուցանէ զմեռեալս
 ո՞ր զած: Չարչարի և ոչ չարչարի լը այլ և այլ: չք զի չար-
 չի մեկօրէն լը որում է մի, անչարչիլիէ անծաբար ո՞ր
 անծ: Երկիր եղադ լը մեզ, չք զի դուք երկիրպագէք ասէ
 որում ոչն գիտէք, մեք երկիր պագանեմք որում գի-
 տեմքն: Այլ և երկրպագի: չք զի կրկնի նմ ան ծունր, և
 այս չէ՞լ լը այլ և այլ, չք զի երկրպագէ ո՞ր յերկրպագու-
 բնութէ առեալ: Իսկ երկրպագի չէ՞լ նոյն ինքն, ո՞ր անդր
 չլի չք զերկրպագու բնութս, լը որում իմանի անծ: Իսկ
 զերկրպագութիւն ոչ է անջատելի, ի մի և յանձ յատ-
 կապս: Այլ և ոչ լը այլ համանգամայն չլի. ո՞ր հաւասա-
 րութե պատուոյ անջատեցելոյ գոյացութեցն, երկրպա-
 գակից ասեմք լինել միայ լը նմ, քան զի ամբարշտութի
 լիէ իրն: Զի միէ երկրպագելին, միացեալ և մարմնացել
 բանն լը հաւատոյ: Զի միաւսրեալն լը մարմնի լը մեզ
 հիւլ բանկնէ: չք զի ոչ ուրեք եղ երկուս անդրանիկս առ

ի պարտ գու երկրպագիլ առ ի մէնջ. և ի սրբոցն հրեօկց բլիցս ւած: Զի միէ մուծեալն յՅ, և զմուծանելոյն քննեալ յեղանակ զմրմնով տնօրէնուեն իմասցուք խրհիդ, ք զի մուծանի յՅ, յորժամ եղեն մի՞դ, որ և լը իւրումն բնւէ հեռի յաշխարհէ, և յւծութեն գերունակութիւն էապս հաւատացեալ. զի այլէ ք զամենսին ո՞ արրչադ ինչ: Ապա ուրեմն արտաքոյէ նովաւ եղելոցն լը բնւէ, զի և բընութիւն ւած: Միէ ո՞ ասացի երկրպագելին. և յորժամ եղև ի քզմ՝ եղբարս: Քան զի ասի յայնժամ և վո՞ այսուրիկ անդրանիկ: Միոյ երկրպագեաց որդւոյ ի ծնէ կոյրն հրաշափառապս բժշկեալ: ք զի գտեալ զնա ւայ ի տաճարին ասէ: դու հաւատաս յորդին ւայ: և նա ասէ, ո՞վէ տը՝ զի հաւատացից ինա: իսկ յս ցուցանէ նմ՝ զինքն մրմնով: և տեսեր զնա: և որ խօսիդ լը քեզ նաէ: Տեսնես զի լը միոյ հպի ի թիւն, ոչ ասաց լը մասին իմանալ ւած և մի՞դ: այլ յաւետ եթէ ոք բնաւին մի՞դ անուանեսցէ զէմ մանուէն, ոչ սոսկ մի՞դ նշանակեսցէ, այլ յոյժ վերագոյն, ք զի միաւորել լը մերում բնւէս բանին ւայ, ո՞ միոյ երկրրպագեցին աշակերաքն յորժամ, ի վի՞ ջուրցն գնայր հրաշափառապս, տեսեալ զնա երկրպագելին ասելով, արդարև որդի ւայ եսդու: Այլ յորժմ մի՞դ լը ւայ երկրպագակից ասեմք լինել, թանծրագոյն ածեմք զհատումն: ք զի որ զոյգնէ միշտ եթէ ոչ ի վի՞ միոյ դասեսցի յորոյ լը շարագրուեն, երկուս ւամ իրօք հաւանեցուցէ իմանալ. ք զի (ոպ) ոչ ոք զինքն ինքեան կենակից ասէ, և ոչ կերակից. և ոչ ազօթակից. կմ՝ գնացակից, ք զի երկուց դիմաց յայտնումն բերէ բառակցուեն իր, այսպս թէ ոք ասիցէ երկրպագակից ւայ զմի՞դ: Երկուս ասէ որդիս առանց երկբայուն և անջատեալս ի միմեջ: ք զի միաւրւեն բան. եթէ միայն իմասցի հաւասարութիւ պատուոյ, ցի, իշխանուէ, ոչ դիւ ճմրմ յանդիմանեցի: Եւ այս ի ձեռն երկար բանիցն մեզ ցուցի: Առայնսսիկ որքասեն թէ միայն վերաբերութիւ վայելէ ւայ բանին մի՞դկօրէնքն: օգնեսա տը:

Ոմանք շատ խօսութիւն զմարմնով անօրէնութիւն միածնին
 դանդաշեալք: Եւ զբարեպաշտիկ և զմեծ, և նոցունց
 վերնոցն զօրութեց ճշմրեօն անս երէք փափագեան խորհր-
 որով և ապրեցաքն, առխախուտ մտածութիւն իւրց քար-
 շեալ: Ճշմարտութեն գեղեցկութեն շահավաճառք ե-
 ղեալք: Որ և պարտէր նց ոչ զիւրց այոցն, և որ միայն
 յինքեանց բարութիւն թուեցեալ, զօրացուցանել ձեռն ար-
 կել: Այլ յաւետ քննել նուրբ և ստոյգ մ'ճւեռ ակմբ զսրբ-
 բազանից գիտումն: Եւ այսպս գնալ լը ուղիղ և անաղար-
 տաբար քննեալն սրբոց մերոց հարց: որք սրբոց հոգւոյն
 լուսաւորութիւն պայծառացելք, զհաւատոյս մերոյ օրինա-
 գրեցին նշնկ: Զնոյն ինքն ապրի զոր ի հօր էութենէն ան-
 ճառաբար ծնեալն ան յոյ բան: զոր որով անմի յերկինս
 և յերկրի, վն մեր միշկն, և յաղագս մերոյ փրկութե, ի-
 ջանել, մրմնել և միշկել, չարչարել և յառնել և ելանել ի
 յերկինս: գայ լը ժմկս, զի գառեսցէ զկենդանիս և զմե-
 ուեալս: Այլ են ոմանք յոյժ պանծացեալ ի հանճարս, որք
 վն զի զայսպիսիս լսեն բանս, այսն առնեն, և զառանցանս
 գոլ վարկանին, զայսպէս ուղղակի ասացեալսս: Որ և սրբ-
 բոց հոգւոյն ո հաւատացաք իսկ, փայլատակեալ ի խոր-
 հուրդս սրբոց հարցն զճշմրեօն գիտութիւն: Ուր զի և ի նն
 Գլ ի վեհագոյնան խորհել: Այլ և կարողս առնել իմանալ,
 ոչ զնոյն ինքն վարկանին զմիածին որդին ան, զոր յեութե
 թէ հօր բանն չարչարեալ իւրով միմնափ միշկօրէն, և որ
 լը որում իմանի ան, ունելով զան չարչարութիւն յիւրում
 բնութե: Այլ միշկ միայն և լը մասին եղեալ զոր ի սրբոց
 կուսէն ծնեալն, և ապա փառաց հետեւեցուցեալ նմ չափ,
 լը որում իւրցն թուի բարի ոք գոլ: Յարակից լինել ա-
 սեն յոյ հօրէ բանին, և զյարակցութեն յեղանակ պատ-
 մելով, պարգեւեալ նմ ասեն առ ի նմանէ զհաւատարութիւն
 պատուոյն: Իմ, իշխանութեն, և զհամանունաբար ասիլն
 և քն և որդի և ան: իսկ թէ ինչ ասիցի չարչարել նա

և որ ի նմանէ առնին մի՞շ, պարտա զոյ ասեն՝ ի նա վերաբերիլ որ յայ բանն, վն ի նա յարեւոյն լը հաւասարութե պատուոյն: և բնութեց անջատեցեւոյց, և իւրաքանչիւր ումէք դիւ, այն որ ինչէն առանձին: Եւ զի յստակագոյնս ասացից ու էն զմտածութեցն զօրութի: զորս յածայնոցն գրոց եղեալ առաջի: քաղցեալ քն: աշխատեցաւ ի ճանաչելի: ննջէր մտեալ ինաւին: ապրտակեցաւ ի սպասաւորացն: գան հարաւ ի պիղատոսէ: թքին ի նա և զօրականքն՝ և տիպաւ խոցեցին զկողն, քացախ լը լեղի խառնեալ արբուցին նմ: ճաշակեաց և զմահ, խաչի համբերեալ, և զայլն արբեցութիս ի հրէիցն կրեալ, զայս ամ պատահեալ ասեն մի՞շ, բայց վերաբերիլ ի դէմն լը ճամբտունն որդոյ: իսկ մեք հաւատամք ու ի մի ամ, հայր ամիկ, ամ երեւեաց և աներեւութից աբրիչ: Այսոյ ի մի ամ յս քն յորդին նն: ի բաց հրաժարիմք յանջատեւոյ ի մի՞շ առանձին, և ի բանն առանձին զէմնա նուէն: գիտեւոյ զի եղև լը մեզ բանն, և մի՞շ ճամբտա, գնոյն զոյ ասեմք ամ ու յայ, և լը մեզ մի՞շ կօրէն մի՞շ ի կնոյն: Ասեմք դէլ կրել լը իւրուէն մի՞շկօրէն զմիմոյն կիրա: Սակայն ամբոյջ պահել իւրովն բնէ զանչարչարութի: զի ոչ միայն մի՞շէր, այլ էր նոյն ինքն լը այսու և բը նուր ամ: և ու իւրէր միմինն նն, այսոյ դէլ նորայէ որ ինչ միմոյն ճամբտա և անմեղադրելիք կիրքն: Այլ և արտքստ որ ի ձեռն ոմանց ապրտատանութե, ի վն եկեալքն կըրեալ անչարչարաբար, ինքն կամաւորութե, և ոչ միայն լը գոլոյն լը մեզ: այլ պահեալ ու ասացի իւրոյն բնութեն, և զառաւելութիւն ք զամենեսին: քան զի թէ ասեաք թէ լը փոխադրութե կամ յեղման յիւրմէն բնութէ ի միմոյն բնութի տարեալ եղև: Էր ուրեք արդեօք հարկ ամիւ և ակամայ խոստովանել զանճառելի և ամայինն բնութի, լինել չարչարելի: իսկ եթէ եկաց մնաց առնց փոխադրութե, որ եղևն լը մեզ մի՞շ: և է առանձնաւորութի բնու

թէն վերնոյ անշարժարութի, և ապա ըստ միաւորու
 թէն լը նմա եղև չարչարեալ, չարչարեցաւ ուրեմն չարչա-
 րելելեաւն միմնիլ, լը որում և ասի նի իւր, և մնաց ինքն
 անշիւղի, զի դձլ իւրէ նի անշարժարութի : և եթէ
 փռէր չարչարելովն էմմանուէն : ք զի ասաց ինքն յորժմ
 հանդերձեալնէր համբերել վն մեր պատուական խաչին :
 այժմ փառաւորեցաւ որդի մի՞շ : զինչէ ի չարչարելոյ փա-
 ռաւորութի, մի՞շն հետեեալ միայն ունելով զյարակցու
 թիւն առնա, զոր ո ի հաւասարութե պատուոյ, ոչ ամա-
 չեն ոմանք, ք զի թէ ո վարկանին յարեաց յինքն լը հա-
 ճութե և կամաց, մարդ պարզաբար և հաւասարափառ
 ասացեալ զնա ինքեան, թոյլետ և համանունաբար անուա-
 նիլ քն և որդի և ան և ան : Ոչ մարմնացաւ լը ճշմրեա-
 թե բանն, և ոչ մի՞շացաւ բնաւին : Եւ ապա ուրեմն ստա-
 բանս ասել զորս լը արեգակամբս խորհրդածուան, և ոչ
 մի ինչ փնաս բերէ : ք զի ասացեն յաւետ և ածցեն ի
 մէջ պատրաստեալքն հաւանեցուցանել. եթէ լը առ ի նու-
 ցանէ իմացելոյն յարակցութե յեղանակ, զմարմնաւո-
 րութե զօրութիւն ունի : և այսէ մի՞շաւոյն յեղանակ : ք զի
 թէ ոչ այսոյ զայտոսիկ գոլ կարծեցին, հիման յարակից
 յարակցութե յեղանակ իմանան, թողել զճմրեութի, որ
 և պարտէր միանալ ասել լը մերումն մի՞շութե, զառ ի յայ
 հօրէ բանն, ք զի այսոյ միմնիլ իւր իմանիւր կրել վայել-
 չաբար զմի՞շկայինան, որ և յանութե բնութի կրել ոչ ինչ,
 յորոց լը տրտմութե սովորութե անբաժէ ո ան : բայց
 զի ոչ գիտեմ թէ զի անդ գտեալ նոյ զանուանեալն վե-
 րաբերութի, քարչեն յանփառութի զէմմանուիլ : հազիւ
 ի միոք ի սրբոցն մի՞շից նմանեցուցանեն, և ի հաւասար
 չափու եղեալ բազմաց : Այլ զի հաւաստեցից դձլ՝ զորս
 և անձայնոց գրոց բերից յի՞շ : տրտնջէին երբեմն յանա-
 պատին զմի՞շսէ և զհարոնէ որ յի՞շէն և ասէին, ոչ թէ
 մեռեալէաք՝ և հարեալք ի ան յեղեպտոս, յորժամ նըս-

տէսք առկատուայս մտցն, և ուտէսք հաց առ յաղուրդ: Եւ ապա ասէ անձայինն մովսէս: զի՞նչ եմք մեք, ոչ զմէնջ տրտնջէք այլ զայ: Ինքն իսկ թփրէր՝ լը ժմկսն լը այնոսիկ բոլորիցս անձ. ի վր իլի՛ ի ձեռն սրբոց մփրէիցն. և նք առ այս կարճամտեալք, մատեան առ անձայինն սամուէլ և ասեն, ահա աղիկ դու ծերացեալեսս, և որդիք քո ոչ գնան զճանապիհ քո, և այժմ՝ կարգեա ի վր մեր թփր դատել զմեզ ո՞ր զայլ ազգս, և դառնանայր ի վր նց մգրէն: Ասէ ցնա անձ՝ լուր ձայնի ժողովրդն: զոր ինչ և խօսեսցին առ քեզ, զի ոչ եթէ զքեզ արհամարհեցին, այլ զիս, առ ի չթփրլ ի վր նց: Ասէ ուրեմն և քն առ սբ առքլան: Որ լը ունի զձեզ զիս լը ունի: Այլ և առ գթասէրսն անջի անձայնոցն բեմին, ձայն արկեալ խոստանայր: Եկայք անհեալք հօր իմոյ. ժառանգեցէք պատրաստել ձեզ զարքայութիւն իսկզբանէ Յհիս, իւր համարել զառ ի նոցանէ զբարեպաշտունն յեղանակ, առ որս զբարին ասէ, որով հետեւ արարէք միում ի փոքր կանցս յայսցանէ ինձ արքէք, և ահա հաւաստեալ այսոքիւք վերաբերուեն յեղանակ որպիսի ինչ իցէ բարիք ճանաչի: Տրտնջէին զմիմսն և զահարոնէ որք յիշէն, և ունի իրն զվերաբերութիւն առ անձ: Էր մարդ ո՞ր զմեզ մովսէս: այլ և հարոն լը հաւասար օրինկի. և ի վր այլոցն իմասցիս, զորոյ այժմ զյիշումն արարաք: Այլ էին ո՞ր ասացի սքք. և արժանի սքանչանալոյ. սկին լը մեզ մգրիկ: Արդեօք լը այսմ օրինակի աղէ ասացեն ինձ: Յարակից միգն բանին այ ո՞ր ասեն նք, զիւրոցն ախտիցն վերաբերութի ունէր առ նա, և ապա զի արդ ոչէ ո՞ր զնս միգ: Յայտէ զի սոսկ և միայն և այլ ինչ ոչ. ապա ուրեմն ոչ անձ ճմրտ էմմանուիլ, ոչ միածին, և ոչ որդի, և ոչ տօր լը բնութե: Եւ ապա վն զի՞նչ պտճուի այլոցն ոչ ոք պատուի, առ ի յայ բանէն. լը հաւասարութեք պատուոյ՝ ցի, իշխանութե, այլ միայն զսա ի հաւսրիցն, անվրէպ նմանութք յարձակեցուցանէն

վիճակիլ, որ և ամենեցունց փրկչին ւնց առաջս ոչ դատել, այլ արդար դատաստան դատել. ո՞ր ասէ ինքն, զի ամբ միայն նստի յստեանի, զի ամբ միայն եկեացէ դատել, ընծայ բերելով հրշակց : Վն է՞ր միայն երկրպագի առ ի մէնչ և ի վերնոցն զօրութեց : Այլ. այս ասեն, և զքեզ զայս Դժեշտեանեմք չըշքեալ զնա, խոստովանիս հետեցողացանելով միմնոյն նք զչարչարանան և անչարչարելի պահել ո՞ր ւնծ :

Այլ մեք ո՞վ վեհքդ ասացուք արդեօք, նախ միառուրեալ լը բանին զմեկայինսն, միմնոյն զկիրան հետեցողցաք և անչարչարելի պահեցք ո՞ր զւնծ : զի թէ եղև լը մեզ, այլ և գիտակեմք Դժլ ւնծալայելուչ գերունակութե նք, և գերագունիցն պատուոյ : ապա ուրեմն խոստովանեալք հաւատով զմիաւրւին ո՞ր հիմն ինչ, միմնովն չարչարեալ խոստովանեմք զնա, և անդր ք զչըշքնա Դժլ մնալ : ո՞ր ունելով զանչըշքուր յիւրում բնուեն : իսկ թէ լը մնաին փութեմք գնել՝ յւնծ և ի մեք, անճատեալ զընութիւն ի միմեանց : և ապա միայն զվերաբերութիւն ւնց բանին իւր հմբել ասեմք. զպատահեալսն միմնոյն, զմովսէսի ուրեմն և զահարոնի զչափնէ զգեցեալ ի որբոյ կուսէն ծնեալն էմմանուիլ որ թարքմանի լը մեզ ւնծ : ո՞ր զի թէպէտ և ասիցի ի ձեռն որբոյ մգրէից : Զթիկունս իմ ետու ի հարուածս, և զծնօտս իմ յապտակս, և զերեսս իմ ոչ Դժուցից յամօթոյ, լը երեսս թքանելոյ : Եւ Դժլ ծակեցին զձեռսիմ, և զոտս իմ, և թուեցին զմ ոսկերս իմ : Եւ Դժլ ետուն ի կերակուր ինձ լեղի, և ի ծարաւ իմ արբուցին ինձ քացալս : նմա զայս ւնծ հետեցողացանեմ միածնին. չարչարեցելոյն վն մեր տնօրինաբար մարմնով, քանզի նորա վիրօքն բժշկեցաք մեք, և վիրաւորեցաւ վն մեղաց մերոյ, և անչարչարելի զոլ գիտեմք զնա բոտ բնութե : քանզի թէ որպէս ասացի այժմ նայն ինքն մարդ, համանգամայն և ւնծ, և է փայելչարար մարդկութեան

նորա չարչարանքն, և իւր դարձեալ է որպէս անշուք, զանգր
քան զչարչարանս մնալն: Զայսոսիկ խորհելով պարեպաշտ
եղիցուք, և այսպէս ընդ ուղիղ մտածութիւն գնալով,
յաղթանակի վերինն կոչման հանդիպեսցուք, քիւ յիւ
նք մերով, որով և լը որում ան և հօր փառք հանդերձ
հոգւովն սքով յշտնա:

Տեառն Սրբոյն Կիւրղի եղսապի Աղէքսանդրացոյ,
Առ բարեպաշտ թիւրն թէոգոսիոս: Յազագո Տօնի Սրբոյ
Զատիկին:

Ասէ ուրեմն սրբազանն գիր, Սկիզբն իմաստութե եր-
կիւղ ան: Իսկ իմանալեն որ առ ի յայ զի՞նչ արդեօք ե-
ղիցի հաւատարակչիւ: Կամ զի անդ ոչ մեծ և արժանի
ստանալոյ, բարի իցէ, որ և արմատ ունիցի զերկիւղն ան,
և ի քաղցր և ի բազմաբաղձիկն ելցէ յանգումն, ք զի
գրեալէ թէ երկիւղ ան ի կեանս առն, երկիւղ ան փառք
և պարծանք: Երկիւղ ան զուարճուի սրտի, և տացէ ու-
րախութի և խնդութի և երկայն աւուրս: Այսոքիկ յա-
մէն անդ քո ժողով ի գաղաթն, քնասէր թիւր թէոգո-
սիոս, որ զերկիւղն ան յանձինք քում շտեմարանես և
անկապտելիս և սրբազանս ամբարեալ գանձս: Եւ այն ք
նկրտել լը քոյոյ ծնողաց փառաւորութի, և զի ոչ ինչէ
տեսանել որ ոչէ քո: ք զի գերագոյնն ասել թողից առ
այժմ, և այսուիկ ան զձեզ պահիցից: զի գրեալէ անձնք
որդւոյ հարք ան, որոց դուք պատկերք արժանիք տեսու-
թեն, և և ի գծագրէ ստոյգ, և մշտերի և յարամնաց ու-
նելով զպայծառութիւ. զի յոլովակի լը այսմ կենցաղոյս
արութիւք զբարէ փառս անձինս թիւրց զարիւր: և մանա-
ւանդ և այլովքն որ իքն բարեպաշտութիւ հաստատութի
հաւատոց, և սերտութիւ բարեգործութիւ, և անշարժութիւ
արդարութիւ, զորս և ան ուրեք արրել բանիւ և պանչամբ

պայծառ և բաղմատեսակ՝ զիւրց բարեկեցիկ գեղեցկութիւն երևեցուցէ՛ որ և բարեփորձ եղեալ զինուցդ ձերոց Կամ ուրեք, և թշնամեաց գլխոց չարաչար և անտանելի չարժեալ երկիւղ անկնին ի ծունկս ասենայնք որք են արտաքոյ լծոյդ վն սննդակից վայրենութեն, և ի բարոյիցն խստութեան: Իսկ օրինադրիդ որոց Կամ ուրեք որք ի ձեռն որոց ոչ ինչ են արժանիք նախանձու և հաճելեց գծց խելամոեցուցիչ՝ ուղղել, և առանց բանասարկութե ունելով զհաւատս զոր ի տօր մեր յն քն ասեմ: Եւ գրէ օրէնս թգրի աջ, որովք Կամայինն պատուի բնութ, և անկնին հերձուածք պիղծք և գարշելիք: Իսկ գտողացն զայնս Կամ ծատեցքն խնուն բերանք: Քան զի պարտէր ի փրկին հօտէ ի բաց հալածել զգայսն, ոչ ի հովուաց ընդդէմ յառներոյ մի այն ո զգաւազան ինչ, կամ զՎահ հրոյ յարձակեցուցի ի վր նց զճարտութե զօրութի, այլ և նախանձաւոր առ բարեպաշտութի ձերոյ իշխանութեդ որ իծագս երկրի սփռեալ, յամենեցունց բարեհոգակութե գեղեցկանայ: Իսկ ունելով այսպս և կամ Կամասէր անձինդ քոյ եղև փոյթ, և բարուք ուղղեալ որ և տեսանել հաւաստեալ ըզքի խորհրդոյն զօրութի, որ յառաջագոյն ծանուցաւ նախ ք զլինել Կի, ո ասէ ամէն խմաստն պղն, զի երևեցաւ յետին յԵանին Ժմկս, նախկին ցուցեալ օրինակօք՝ զոր յղգս նր, ի ձեռն մովսէսի օրինացն յԵգոյն պատմել, և զոր ի կնոջէ ծնունդն ի մրմնց մգրէականացն քարոզութեց, ք զի ծնաւ ի մրմնոյ ի կնոջէ, զի զմերս Կահնեացէ ծնունդ: Եւ մարմնով չարչարեալ ի գրոց խափանէ զմահ, և վճարեացէ յապականութենէ զմրմնոյս բնութ, ք զի տկտրցւ մահ նովաւ: ք զի անհնրինէր յաղթիլ ի նմանէ կենացն մրմնոյ, ապա ուրեմն ի մրմնոյ մահ նր եղև մեղ փրկութի: Քան զի յարեաւ ասի անդրանիկ ի մեռելոց, և պտուղ ննջեցելոց, և զայս նորոգեաց մեղ ճնորհ առ Ժամայն, և կենդանի, և նովաւ միայնով ուղ-

գեալ, զի և մեք հանդերձ նովաւ և ի ձեռն նր անապա-
կանք մնասցուք, ք զի ո՞ր ամէն իմաստն գրէ պղն, ո՞ր ա-
ղամաւ ամբն մեռանին: Նոյնպէս և քիւ ամենեքին կենդա-
նասցին, և ո՞ր զգեցաք զպտկը հողենինի, զգեցցուք և
զպտկը երկնաւորին: Եւ զի որ ըմ միմեյ մհն ամցւն և
փրկին մերոյ քի, լուծումն մհն եղև, և ապկնուէ փոփու-
խումն: և որոյ ի յերկրիս փրկութի ուսցի ոք վերընին,
և ոչ երկայն քրտամբք զսրբազանս և զածաշունչս քննե-
լով զգիրս: ք զի ամայինն արբահամ, զմինն և միայն.
սիրելին իւր զորդի, զենուլ հրամայելու, այր ի ծերութի
վարեալ, և ոչ ունելով յոյս այլոց կարօղ լինել հայր, այ-
լէր ծերն զանց արբել զգթասիրութեն, և ի խնայելոյ
յորդին իւր վն ան կամայն: Եւ վն զի մերձէր ի կրել
մանուկն զմահ, ք զի ձեռն առեալ զսուրն հօրն, ապրէր
հրաշափուդս ի ներքս ընթացեալ խոյին, և զնր զենումն
կրեալ, այսպէս ապրեցաք և մեք և մերոյն: վայելուչ և
պարտմահ ի յինքն առեալ քի, ք զի զենաւ յղգս մեր, և
նա չըչըցւ վն մեղաց մերոյ ո՞ր ասէ մգրէն յեսայի: Եւ վն
անօրէնութեց մերոյ մատնեցաւ, և վիրօք նր բժշկեցաք
մեք: Եւ զայս քձլ մեղ և այլով պատկերաւ նախագրեց
միմս, օրինադրութի ան, և գխորհրդոյն զօրութի նախա-
յայտնեալ ո՞ր առկւ և ստերաւ, ք զի հրամայեաց ածել ի
մէջ երկուս նոխազս հաւատարս հատակաւ և համատեսակս,
և ոչ ըմ միոյ իմիք աննմանս ի միմեանց: Եւ էր անուն
միոյն տօր, իսկ միւսոյ ի բաց արձակեալ, և ապա վիճակի
իջելոյ ի քհնին ձեռս զենուին որոյ անուննէր տօր, և ար-
ձակէին ի զենմանէն զի բաց արձակեալն, ք զմիւսն որ
վն ի բաց արձակելոյն ի զենմանէն անուանի ի բաց ար-
ձակեալ, այլ էր ի նշանն ո՞ր անցի, օրինակ և տիպ տն զեն-
մանն զոր կրեալ ասեմք ըմ միմեյ զնա, զի մեք եղիցուք ի
բաց արձակեալք, և արտաքս ընկեցեալք ի մահուանէ և
յապականութենէ: և զի ի ձեռն քհնիցն վճիռ հատանե-

լոյ վիճակի, կրեաց վն մեր զգենումն: Հաւատարմացուցէ
 գրելովն երանելի աւետարանիչն յոհնս ժողովել քհնա-
 ւորիցն և փարիսեցւոցն յատեանն ասեն, զինչ արասցուք
 զի այրս այս բզմոք նշանս առնէ: Իսկ միոմն ի նոցանէ կա-
 յիափայ որ էր քհնաւոր տարոյն այնորիկ: ասէ ցնս: Դուք
 ոչ ինչ գիտէք՝ և ոչ զմտաւ ածէք. զի լաւէ թէ մեռցի
 այր մի վն ժղձրդեանս, և մի նա ազգս կորիցէ: Արդ՝
 տես թէ զի ա՛րդ ի քհնկնէն ձայնէ մահուն վճիռ հա-
 տանի ի վր քի՛ լաւ գոյ անց վն ամենցնց փրկութե
 զմիոյն մեռանել: Եւ հաւաստի քի խհհհ, և ի ձեռն ոչ
 խարին զենման, ք զի զենին զորոյն որք յիշէն յեղիպ-
 տացւոցն չուելով յօհն և յաղթեցին սատակչին, շաղախե-
 լով զարիւնն ի մուտս յարկացն, և ճաշակէին իմոյ նո: Գիտացուք զխհհհ զօրուի, որ ք ինչէ, և ն այսու տը-
 պով ապրեցոյց ստուերն զանջինն, և խհհհ զօրինակ՝
 ք զմահս վերագոյնս կատարէր զորս նոքօքն կէին: Ապա
 քանի ինչիցէ ճմրտեհն զօրուի, ք զի ասէ ուրեմն քն:
 Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, որ ուտէ զմրմին իմ և ըմպէ
 զարիւն իմ. ունի զկեանսն յետնինս: Կատարիւր սրբոյ
 զատկին տօնն լը մկնսի օրինացն, ի չորեք տասուն երոր-
 գում աւուր ամսոյն առաջնոյ, լը երբեքոցն սովորուե
 ասեմ, յամսեանն նորոյ, յորժամ նմ ինչ փթթէր ի վայ-
 րի: տունկք, և բոյսք, և ծաղիկք, և պտղոց ամանք: Այս-
 անէ իմանալի և զփրկականի շարչարանացն ժմի, ք զի
 յարեւ ի մեռելոց քն կանգնել զբոլոր միջոյս բնուի, ն
 ի գեղեցկածաղիկ, և ի նոր բուսուցանել կեանս, որ ա-
 նապակնութե ասեմ և սրբութե. և իսկ զբունս բարեպտ-
 զութե աւետարանականին և հրաշալոյ և ի վեր ք զօրէնս
 կենացն: Քան զի թարչամեալ միջոյս բնուի, և մեղօք ա-
 պականել, վերլին զարգանայր քիւ տնօրինաբար: Այժմ
 ի նորոյ ամսեան կատարի քի խհհհ. և յաւուրս չորեք
 տասան երորդի լը պարագայուն լուսնի: Եւ վն զինչ պա-

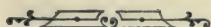
Ճախ կարեւորէ ասել, չք զի հասեալ անդէն ի սրբց հարց, ոմանք պատշաճեցին իրին բանս իմաստունս և ճշմրէտս, զի ո՞ ասեն ի չորեք տասան երորդում աւուր լիմն, երևի չրջագային լուսնի, այսոյ և ի մեզ կարեւորէ լրման իմասնալոյն լուսնոյ եղելս ի յայնպիսի բարեպաշտիկ և ի սքն տօն անցեալ, և գովեմ զբանն, չք զի երևեցչնէ և այլ իմն ոչ անկատար ի յօգուտ ի յաւուր չորեք տասն երորդի զենուկ գառինն չք զի արեգականէ նմնցչնել, մանաւ անդ զտօր մեր յս քո: Զի այսոյ ասէ անժ և հայր յղիս նի, և ծագեցից ձեզ երկիւղածաց անուան իմոյ արեգակն արդարութե, չք զի լոյսէ ոչ միշկան միայն, այլ և հրշակց ան բանական ստացուածոցս: Եւ լուսնոյ նմնեցւցանել՝ ոչէ անհաւանելի զմիսի օրէնսն, ո՞ և շափաւոր ունլվ զլոյսն, չք զիմանալին: և ոչ գերապայծառ խորհրդածութիւն, այլ ի նուազմիշ գոլ հրշտկէնին պայծաութեն, և սրբց առքլցն քարոզուե՝ ոչ հաւասար ճառիցութիւք: Արդ՝ լուսին զօրէնս իմանալ ոչ է վայրապար չք այսմ ժմիկի: Եւ զենեալ լինէր գառն ի չորեքտասան երորդում աւուր միայն, ոչ ապաքէն գոչելով իրին, թէ կտօրմն օրինացն քս է: Զի վարեալ լուսնի մինչև ցչորեք տասան երորդն դադարէ յաճմանէն և ի նուազումն դարձի սկզբան լինի, զիջանէ առ սակաւ սակաւ, և յամենեին ի սպառման լինել թուեցել: չք զի կրեալ զորչ միշմնոյն մահ վս մեր չքի օրինակ իմն առ իւր կատարումն օրինականին պաշտմանն պէտքն: չք զի զիջեալ առ ի նուազումն թոյլ ետ յաղթուէն, որոց չքիւ աւանդութիւքն: Եւ զայս վարկանիմ, թէ որ ի ձեռն սղմս երգոյն ձայնի, նախապատմեալ յղիս չքի, ծագեացէ յաւուրս նի արդիւի և թզմ խաղաղութի մինչև կատարեսցի լուսին: չք զի բառնայտարն, ծագեալ ի մեզ քի և աւետարանին քարոզութեն՝ յայտնեալ զպայծառութիւն, ի բաց բարձլ յաւետ օրինականին խրատու լոյս: ոպ գրովք և օրինակօք զոր լուսնի նմանեցուցանելիէ թոյլ տալով զմե-

ծաղոյնն ճշմրեւեւ ճառագայթից: Իսկ ճշմրեւութիւն է՝ քո՝ և նորայքն, ասէ ուրեմն և ամէն խմատն պէս, յորժամ եկեացէ կեանքն ի մասնէն խափանեացի: Արդ՝ կատարումն օրինացէ քո, և զոր ի վր նր կատարեմք տօն յառաջնում ամսեան ի չորեքտասան երորդում աւուրս ը լուսնի պարագայութեն: և սկսանի ը երբանցոցն սովորութեն առջին ամիսն, և գարնանային յեղանակ յառջ քան զերկոտասան կաղանդացն ապրիլի ը արեգակնային ընթացից: Արդ՝ պիտոյէ տեսանիլ առ ի մէնջ, եթէ չչորեք տասաներորդ լուսնին, ոչ յերկոտան երորդն համարել ամիս, այլ իսկսանել գարնանային յեղանակին և առջնոյն ամսոյ ը երբանցւոյն: Եւ եթէ ոչ այս պահեսցի նրբապոս, անկանիմք ի ժմէն, յրժմ կրեացն քո զոր ի վր ինչին չրչրնան: Արդ՝ պահելով զօրն յորում մատնեցաւ, և մատնեցաւ ի չորեք տան երորդի լուսնին, յառջնում ամսեանն, և մնամք յարւեւ նր աւուր, ցո, կիւրակէին: Վս այսորիկ լուծանեմք երեկորի շաբաթու զպահսն, և տօնեմք ի վաղիւ կիւրակէին, ո ի վաղ առաւօտուն յարուցելոյ քի: Իսկ թէ և ասիցի ի խոր երեկորին յարութե գործիլ խորհուրդ, այլ խոր երեկոյն, և առաւօտն վաղ, ի մի և ի նոյն ընթանան ժմէ: Արդ՝ կատարել առաջնոյդ ձերոյ բարեփառ հիւպոթուե, յամի հարիւր երորդի յինն և ի տասն երորդի, ի գիծկզեոտիանտէ, յայնմանէ առետլ շարագրեցաք, զկնի, ճ, և ժ ամեայ ժմէի զթին լուսնի, նշանակել նրբապոս և ստուգիւ զլուսնի զպարագայութին, ը իւրքնչիւր ամի, և զօրն յորում մատնեցաւ քո, չչորեքտասան երորդն ասեմ, ևս և զյարութե նր օրն, ցո. զկիւրակէն: Էզի յարեաւ ի մեռելոց՝ ամենեցունց փրկիչն, ի խոր գիւշրին յերեկոյի շաբաթուն, ցո, ի վաղ առաւօտուն ի լուսանալ կիւրակէին. ը սրբոյ աւետարանչացն հաւատոյ: Բայց վս զի պիտոյ էր զինն և տասն երեկին չրժագայութին կեանք գրել. շարակարգու

ԹԲ, հարկաւորապէս, յառաջնում ձեր բարեփառ հիպա-
տուեդ, որ եղև ի հարիւր որդի, ինն և տասն երորդի
ամի գիտկղիտիանոսի, յառաջագոյն եղաք ամօք չորիւք:
զի թուով ո՞րց զկնի նորին, հարիւր և տասն ամացն, ոչ
պարտ գոյ բերիլ, բայց գրեալ միայն: Վնայ և ասացի
ինն և տասն երեկին շրջագայ՝ բոլոր երեկ ի կանոնին,
զի իւրքն իւր կանոն ինն և տասն ամաց շրջագայութի
ունի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆԶԻՆ

Ի վեց հազար երորդի, երկերիւր երորդի, քսան եր-
որդի, չորրորդի ամի արարածոց Ֆիա, ը յունարէն թվոյ:
ի չորեք տասան երորդի, ենդիք տիննի, յերկըրորդ ամի
թգրուէն անաստասի, թարքմանեցան գիրքըս պարապ-
մանց և թղթոց սրբոյն կիւրղի եղատաղին աղէքսանդրի,
ի ստոյգ օրինակաց ի կոստանդինու պօլսի ի ձեռն գէթի
հիւպատոսի, և թգրակն սեղանոյ կենառսի: Եւ ի ձեռն
ստեփանոսի քերթողի աշակերտիս մովսէսի սիւնեաց եղսի:
Արդ՝ մաղթեմ ձծասէր պաշտօնէսդ սրբոյ սեղանոյ, որք
առնոյք օրինակ յայսմանէ: Գրեսձիք և զբանս զայստսիկ,
առի յիշատակ բարեխօսութե առ քս, զի գրեալ եղիձիք
և գուք ի գպրութեան կենաց:

Ի. 95, 3 թէ զիարդ իմ: քս] յաղագս մարդանալոյ միածնին 1 - 5 զէութե 1, 2: զէութի 3 - իցին 1 - 7 եղով 1 - 9 օծումն - 10 անուանիլ օծեալս 1 - 14 om pr ի 1, 3 - 15 օրինականաւ 3 - 18 այնպիսոյն 1, 3 որպէս ինչ և եղեալ 3 - 19 թագաւորին - 22 ձեռանէ 1, 3 - նորա և էր այրն կռ. և ան. 3 - 23 օծելոյն 1: օծանելոյն 2, 3 - 25 առ ի յայ հղ. 1, 3 - տիրել 1

Ի. 96, 2 ազգ - 5 եղեալ 1 - արժանաւորիլ - 9 հարստացի ստացեալ 1 - om և վերստին... սրբութիւն 2, 3 - 12 որդին 3 - 14 ցնծութիւն 3 mg: ուրախութիւն 1, 2, 3 - առաւել քան զընկերս քո add mg 1 - մեղութիւն 1, 3 - 19 om եղեալ 3 - 19 lege ի մեղ - գրեալ իսկ է 3 - կերպի օծանի 1 - 22 մարմնոյ իսկ 2, 3 - իւրովն 2 - հոգով om 1, 2, 3 (add mg 2, 3) - 25 զգաւակէն 3 - հարկեալ 1

Ի. 97, 1 եղև] add ինքն mg pr m 2 - ըստ մեղ 1 - մարդկայնովն in մարդանալովն refinxit pr m 1 - 2 նալ նծ - 3 om որ 1 - 4 post այլ om և 2, 3 - 6 ասիցի 1 - 7 om զառ ի 1 - զայ բանն 1 - 9 tr թէ և 2, 3: om և 1 - հանճարոյ իւրոյ 1 - 12 ցորժամ 3 - եկն նծ ը - 16 զչև 3 - ես] lege ես - եղեալն 3 - 22 նշանակեն 2, 3 - 23 օծաւ 1 - 25 օծանէ իսկ 3 - lege ինքն -

Ի. 98, 2 լռեսցէ] դադարեսցէ 1 - 5 մտածութեց 1 - 17 մովսիսի ասի ժող. 1 - 18 ժողովուրդն 1 - 21 tr զնա անուանել - 23 եկն 3 - 25 om էաք - խաչն 1, 3 - 26 որ և 3 - 29 ածել ինձ այսր և ձայնի իմում լուցեն: 1 - 32 բանն այ -

Ի. 99, 6 om սահմանի 1 - 10 նոր յերկնից 1 - 11 ընդ բանին - 11 om և ման. 1 - 13 այ հօր ծնեալ բանն 1 - վերուստ է 1, 3 - բայց] և 1 - 18 յաշխարհէ -

19 այսուիկ 2, 3 - 20 զաշխարհս նպ - 21 զասացեալն
2, 3 - 27. 2ր] lege լի: tr լի post գորով 1 - բնու-
թէն 1, 2 - 28 բանն ւած 1 - 31 զիջումն 3: զիջանելն
1 —

Ի. 100, 1 ծնաւոյն իւր 1 - ախտ ինչ & om ըստ 1
- 2 սովորութե նպ առ մեզ սովորութե ընդունակ: և
յորժամ եղև մ. ք մարդ ասէ մարգարիւն հեղից յող-
ւոյ իմ ի վր ւամ մ. և բողբոլին զմարդկութեա 1 - 4
իւրացոյց 1 - այս է 2, 3 - 4 այս է 2, 3 - 8 կենդա-
նագործիլ 1 - 9 om որ և 1 - 16 ի նմանէ] նովաւ 1
- 17 pr և om 3 - մի է ւոր 1 - նովաւ] ի նմանէ 1 -
21 կոչեսցես 1 - 24 երանելի աւորնիչն 1, 3 - 25 ձայնն
ճշմարտութբ 1 - 26 զառ ի յայ] ւած 1 - 27 յերկուց 1 -
28 հօրէ այ 1 - 30 ծնեալ 1, 3 - 31 է] om 3: էր 1
- 32 պարտն է 3 —

Ի. 101, 2 թէպէտ և այլք 1 - 3 tr քն յն 1 - 5
մերձաւորապէս 1, 3 - 6 երեւալ] եղեալ 3 - 10 այ] ւած
1 - 16 յաւիտեանականին 1 - 19 պարտ էր լինել 1 -
20 ի վերէ 1, 2 - 22 om և 1 - 23, 24 tr ասի post
յեսու & om նաւահ 1 - 25 անուանի 1 - 28 վախճանի
3 - 30 om նա 1, 3 - 31 իսկ, է ի վեր 3 - 32 զմիու-
թին 1 —

Ի. 102, 1 միաւորութէն 1 - 3 ի միմեանց 1 - 4 ե-
ղեալ 1 - 5 միաւորիլ 3: միաւորել 1 - և ընդ 1, 3 -
զկց. 1 - 9 & 15 մտածութի 3 - միաւորութէն 1 - 11
ամենեկն 1, 3 - 12 ինչ ոչ 1 - 15 զըմբռնումն 1, 3 -
17 և փոքունս 3 - 18 om pr և 1, 3 - 21 զմիաւորու-
թին 1, 3 - 22 որպիսի ոք & om ոք infra 1 - 23 ուն-
ելով 1 - 24 որ և 1, 3 - 25 նորայոցն 1, 3 - 29 հա-
մարեալ լինի 1, 3 - 30 և թէպէտ հարկ. 1 - om ընդ
1 - 31 lege որով - զգեսցի] զենցի 3 - չարչարակից 1
- 32 նպ և 3 —

Ի. 103, 6 *ասել* 1, 3 - 7 ոչ *ի* & *om է* 3 - 8 *չարչարեալ* *և ինքն* 3 - 12 *միաւորութիւն* 3 - 15 *յերկուցունցն* 1, 3 - 19 *մարմնոյ էր* 1, 2 - 21 *ածալ.* 1, 3 - *ներգործութիւն* 1, 3 - 22 *lege զմեռեալս* - 25 *զյեղանակ* 1 - 28 *tr ասէ առ իս* 3 - 29 *om pr ունէր* 1 - *զոր առեալ ունեւեօք* 1, 3 - 30 *ասէր* 1 - 30 *lege այս* - 32 *մաքրեցէ* *mg 1: in textu սրբեցէ* 1, & *add ի քէն* 1, 3

Ի. 104, 5 *այ* 1 - 6 *om ի* 1, 3 - *փոխադրեալ* 1, 3 - 7 *մերձանա* 1, 3 - 12 *իմասցիս* 1, 3 - 13 *էրն* 1, 3 - 14 *pr և tr post ինչ* 3 - 16 *անմարմին* *om 1: անմարմնոյ* 3 - 17 *ածութիւն* 3 - 20 *om է և խորհուրդ* 3 - 21 *յերգոյ* 1: *յերգս* 3 - 26 *է հօտն* 1, 3 - 28 *գերունազարդ* 1 - 30 *lege մարմին* - 31 *հանաչիլ լինել* 3

Ի. 105, 2 *ծաղիկն* 1, 3 - 10 *lege զերկայն.* - 15 *զածայնոյն* 1 - 16 *զվերագոյութիւն* *ubi վ et ոյ sup lin* 1 - 19 *կուսէալ.* 1, 3 - 21 *զօժանիլն* 1, 3 - 22 *գոլ* 1 - 23 *om չք գոյացութիւն* 3 - 25 *tr ի բաց եկաց* 3: *om ի բաց* 1 - 26 *lege զի* —

Ի. 106, 4 *tr զի և* 1, 3 - 10 *անթրիատ.* 3 - 11 *մարմնով* 1, 3 - 17 *lege խոստովանեալ* - 18 *սաղմուէ* *և* 1 - 22 *lege քննորհի* - *lege խոտորմամբ* - 23 *ոյած* 3: *ո* *ած* 1 - 25 *om եղեալ* - *բանն ի* 1: *բանի* 3 - 26 *բացադրութիւն* & *om ի* 1 - 28 *այս որպէս և* 3: *այսպէս որ և* 1 - 31 *մարդկանալ* 3

Ի. 107, 2 *զմարմնովն* 3 - 5 *մեղացն* 3 - 6 *իհաղթս* 3 - 13 *գոլ զալ* *mg m re* 3 - 21 *tr զկոր.* *կամ.* 1: *om կամ.* 3 - *զիջանելով* 1 - 25 *զընութիւն* 3 - 29 *պարտէր նմա որ* 1 - 30 *քանզի ո*] *զոր աւրինակ* 1 —

Ի. 108, 3 *և եղև* 3 - 5 *om այժմ* 1 - *այ էր* 1 - 10 *tr զնա* *ած* 3 - *բարձ.*] *փառաւորեաց* 1 - 19 *այս.*

պիսի 1, 3 - 22 ունայնացեալ խոնարհեցուցանել 1, 3 - 23 այս էր 1: այսն էր 3 - բնութե 1, 3 - 24 om ինչ 1, 3 - 24 ունայնացեալ 3 - 29 om որով 1 - մեզն 3 - նմանութեն 1, 3 - 30 om և կատարեալ 1 - 31 ամայնոյ գերունաւութե 1 —

Ի. 109, 3 յածութեն 1, 3 - 4 լին 3 - 5 մարդկութեն 1, 3 - 5 գոյ 3 - 9 յերկրպագի 1 & 3 m re - լը որդւոյ 3 - 10, 11 այլ... հարկանէ om 1, 3 - 12 լը ամի 3 - նմանիլ 1 - զգաւակէն 1, 3 - 15 նմա 1, 3 - 16 անութեն 1, 3 - om վն 1, 3 - 16 հազորդեացին 1, 3 - 17 post ինքն tr մերձաւորութե & om մահ. իւրով 1, 3 - 19 ունողին 1: ունողն 3 - բանասերուն 1, 3 - 20 մահուն երկիւղին 3 - ծառայութեն 3 - 22 մերձաւորութե մեզ կցորդ եղև 1, 3 - իւր իրն 1, 3 - 24 գրէ 3: գրեալ և 1 - om եթէ 1, 3 - որ sup lin re m 3 & in textu քանդի - 25 որով տկար 3 - 26 om որով 3 & add և 1, 3 - դատապարտեաց 3 - om իւրում 1, 3 - 28 յանութին 1, 3 - 29 պատիւ 1, 3 - tr յաւէտ ան 1, 3 - 31 իջոյ խոնարհեցոյց 1 —

Ի. 110, 1 քս ասի մարդ եղեալ 1, 3 - 4: զի ինքն զինքն 1, 3 - 6 om իջեալ ի յերկնից 1 - չարչարեցաւ իաչեցաւ 1 - om և - 8 քննել և 1, 3 - 10 ո լը 3 - 12 զորդիութեն 1, 3 - զհոմանունութե 3 - 13 անփոփոխութե 1 - 15 om յորում եղևն & add որով եղև post արեան 1 - 17 om և bis 1, 3 - 18 om և bis - 24 հետեցելոյց 3 —

Ի. 111, 2 յայլում է քի ի մարդ միայնոյ 1 - 4 քան om 1, 3 - 7 հոգոյ իսկ: 3 - 8 բնակեալ 1: զբնակեալն 3 - 11 lege մարդիկ - զմարդ զմինն զիարդ ոչ է առանց լըդտանաց անիւ 1 - 12 բնակիլ 1, 3 - 14 այլազգ 1 - քնասիլ 3: քնասեալ 1 - 19 բնակիլ 1: բնակել 3 - 20 յերկուս զմիութեն յընթացակցութենէն 1

- 21 միաւորեցերոցն 1, 3 - 26 նշանակէ 1, 3 - թէպէտ 1, 3 - 27 om մեր 1, 3 - 28 tr ոք ասիցէ 3: m ոք 1 - 29 բնակեալ 3: բնակել 1 —

Ի. 112, 3 tr հարկ. տես. 1, 3 - 7 տնօրէնութեն 1, 3 - 14 lege ապա ուրեմն - 16 ք] ըստ 1 - 17 tr և ոչ չտրհի և ոչ իմ: 3 - 18 om և 1, 3 - 19 զորս ինչ և իցեն 3 - 21 ինքն... յոյժ] հաւատասցի և իւր 1 - 24 om թանձրագունիւն 3 - 27 ածեալ զտնօրէնութիւն 1, 3 - 28 բնութեն 1, 3 - 30 յայ 3: օգնեա ... իմ] om ceteri —

Ի. 113, 1 & 2 om ceteri - 3 ցարբազանն 1, 3 - 4 և ի կիսոյ 3 - 5 զլայնութիւն 1, 3 - 11 tr ւնջ բանն 1 - յիւր փառսն 3 - 12 գերունակութեն 1, 3 - թէպէտ և 1, 3 - 14 post զմեզ add ասելովն 3 - 15 որդեակք իմ 3 - մեղիցէք 1 - 16 մեղանչէ 3 - 17 զորս 1, 3 - 21 անքթթաբար 1, 3 - 22 պշուցեալ հայել 3 - հային 3 - 23 զօրացն 1 - զսծատես. 3 —

Ի. 114, 3 om և 1, 3 - այդ որ 1, 3, - 4 և նա աւսէ՝ գաւ. 3 - գետին] և ընկեց զնա ի գետին 1, 3 - 8, 9 om և ասէ՝ այդ նշ. եզ. քեզ 1 - 13 որդւով 1, 3 - 14 tr ասէ աթոռ քո 1, 3 - 18 մերոց 1, 3 - յայտ իսկ է քանզի 3 - 19 եղիցիս 1 - 22 ապականեսցէ] իսկ փանեցէ 1 - զխածմունսն 1: զխածանմունս 3 - 24 հաւատայ 3 - 25 յաւանքս 1, 3 - 28 նմանութ 1, 3 - 30 թունաւոր 1: թոյնաւոր 3 —

Ի. 115, 6 ձեռինն 1, 3 - 8 մարմնովն 3 - 9 om ւոր 3 - 13 post ւնջ om և 1 - 17 զի ի ծոցն մովսիսի 1, 3 - 19 բորոտեցաւ 1 - 21 երեւէր 3 - 22 om որ ի նըմանէ 1 - 23 վս զի] յորժամ 1 - 25 մարդանալն, եղի նման. 3 - 26 զոր] զի և 1 - 27 post եղիցուք add նովաւ & om infra 3 - 30 om հօր, 3 - 31 եղեալ գճլ և ձ. 3 - 32 post քս add մարբութիւն & om infra 1

Ի. 116, 6 [իմասցի] add զճմարտութիւն [սոստովանեալ
1 - 7 ընդ բանին 3 - 9 բանն ւայ 1, 3 - 12 om ոչ 1,
3 - 15 pr և om 1, 3 - 15 om 3 - 36 pr և] կամ 3 -
27 մի] ոչ 3 - 29 ու ը մեզ հայր 1, 3 - 32 անդրէն
13 —

Ի. 117, 2 որով և 1 - 9 զի ըստ 1 - 11 post յա-
ւէտ add զի 1, 3 - 12 զորս և բարւոյն 3 - 14 post
եղև add մարդ 1, 3 - 16 ու և զայսն կատարեալ 3 -
32 om և 3 —

Ի. 118, 3 որք] բնակեալ 1 - 5 եղեն 3 - 10 հասա-
րակաց 1, 3 - 12 վնբ] վն այնորիկ 3: om 1 - 12
post ւծ և add մարդ 3 - առաքելականք 1, 3 - 14 om
որ ante այլոց 3 - 18 om զոր 3 - post զիարդ 1 add
նա 3: զի արդէն 1 - 20 post խորհրդոյն add ւայ և քի
3 - կամ զիարդ 1 - 24 տալոս' կացեալք 1 - 25 մե-
ծութիւն 1 —

Ի. 119, 5 և բան 1 - 14 om ձեզ 3 - 17 ճմարտա-
պէս 1 - 26 om և 3

Ի. 120, 2 post զայսն add ամենեւին 3 - 4 որով և
3 - 5 հրէիցն 1, 3 - 7 վր ւծի 3 - 10 և զախոսս 1,
3 - 12 ընթացայ կամ ընթանայցեմ 1, 3 - 14 post
ուրեք add ւծիւք 3 - 15 om ը 1, 3 - 31 կրէր] էր
1 - 32 մարդ էր 1 —

Ի. 121, 7 հրեշտակք 1, 3 - համօրէն հայր 3 - 24
վերաբերել ոչ զորս 3 - 28 om և 1, 3 - 29 om և 1,
3 —

Ի. 122, 1 այլ և 3 - 9 գրէր 3 - 11 առաւել սառ-
տիկ 3 - 12 զայն որ 3 - 24 ԻԱ] գլուխ իդ 3 - 28
զայն 3 - 29 ընդունակ է 1 - 31 թերևս կամ 1, 3 -

Ի. 123, 6 կենդանոյ 1, 3 - 7 հոգւոյն 3 - 15 լի-
նել] ելեալ 3 - 24 lege ոչ - 30 և նոյն 3 - 32 tr յա-
ւէտ post տայր 1, 3 —

ի. 124, 2 *ասեմ* 1, 3 - 5 *om ասէ* 1, 3 - 7 *էրն* 1, 3 - *բնակեաց* 3 - 23 *կալմամբ*] *apud mg նպ ի սքսն խնամօք կարեալ իւր* 3 - 32 *նուաղիմ* 1, 3

ի. 125, 5 *lege եղեալ - զբանն* 3 - 10 *pr և om* 3 - *tr նմա են* 3 - 12 *om և* 1, 3 - 15 *լսա ճշմարտութե գիծաւորական* 3 - 20 *գնայ* 3 - 21 *om ուր* 1, 3 - *ուր զամն* 3 - 25 *փրկէն մերմէ* 3: *om մեր* 1 - *յէ քէ* 3 - 26 *ուստի*] *նպ զի* 3: *om* 1 - *կոչմանն* 1, 3 - 29 *որով ւծ* 3 - 30 *ինչ է ո* 3 —

ի. 126, 11 *իմասցուք* 3 - *om ար* 3 - *զկոյսն* 3 - 18 *om որով* 3 - 19 *ւծ է* 3 - 24 *գոլով*] *գոլ* 1 & *mg* 3 —

ի. 127, 4 *lege յաղագս - 5 յնջ*] *զի նախ* 3 - 18 *առնեն* 3 - 26 *ասերն* 3 - *յանդգնէր զմարմին զայս* 1, 3 —

ի. 128, 14 *յայտ է*] *add զի* 3 - 17 *ասիցի* 3: *ասացի* 1 - 19 *և մէնլ* 3 - *om էր* 3 - *post միայն add զի* 3 - 22 *գիտասցուք*] *լուիցուք* 1: *ասասցուք* 3 - 25 *ծնեալ* 1: *ծնեալն* 3 - 26 *եմմանուէլ* 1, 3 - 27 *ճշմարիտ որ* 3: *ճշմարտութե & om զոր* 1 - 32 *incipit de novo collatio sodicis* 2

ի. 129, 2 *կոչեցաւ* 2, 3 - 5 *երկրի ed - 6 ծնաւ* 1 - 7 *հաճ: հօր* 2 - *lege մեծի* - 11 *ante այ om* 2, 3 - 12 *որով և ի ed: որ և* 1 - 13 *զաշխարհս* 1, 2 - 16 *որդի* 2, 3 - *om միածին* 2 - 18 *ասաց* 1: *ասէ իսկ* 2, 3 - *ընկալցի*] *ընդունի* 2, 3 - 22 *incipit caput Շ cod* 3 - 21 *այլ յայն որ առաքեացն զիս* 2 - 26 *lege յամենեցունց - 27 անունն*] 2, 3 *add scholion կոչեցէ (կոչեաց 2) անուն նոր զոր ար անուանեցէ* —

ի. 130, 1 *կոյսն* 1, 2 - 5 *post եղիցի om ի* 1 - 7 *սքսնչանայ* 1, 3 - 11 *յիւրսն* 2, 3 - *om pr զի* 2, 3 - 14 *lege զի - 22 արտահանայ իմոց* 1, 3 - 24 *om յեա* 3 - 25 *զտեղին* 1, 3 - 32 *զյս քս կոյսն & om ար - անուանէր* 1: *անուանեաց* 3 —

Ի. 131, 4 իշխանսն, քն գնբ հրեշտակսն 2, 3 - 8 tr
 ասէ ante ար 2 - 9 կենդանեաց 1, 2 - 11 զողորմու-
 թի - 13 ծնեալ 2 - 34 ante քն add պատուական -
 16 գարձեալ ի յաւ. 1, 3 - 12 & 18 կենդանեաց 2 -
 19 բարձրացուցանէք - 20 անուանելով 1, 2 - 21 post
 ընթանայ tr գալ 1, 2 - 26 արդ զիսորդ 2 - 27 inci-
 pit caput լի cod 3 - 31 om զի 3 —

Ի. 132, 4 զստէն 1, 3 - 7 հանդիպիլ 2: հանդիպել
 1 - lege հանդերձեալք - 8 արարեալ - 9 և զայն 2, 3 -
 13 որ է եմանուէրն 3 - 13 - զի և նկար: 1: և է նկար
 2, 3 - 15 այ և հօր - 17 om եւ 2 - 18 tr հաւ.
 ասելովն սրբ. գիր 1, 3 - 19 և ասէ 2, 3 - 20 մնաւ
 ցես] բնակեցես - 21 om քո 3 - 22 om և 3 - 23
 post անցոյց add յակովբ - 30 յաւիտենական - 31 om
 զիարդ 3: om արդ 1 - 32 տեսանել - ասէ 1: ասելով
 2, 3

Ի. 133, 4 մարդկութե - 10 և զիսորդ 3 - 12 ըստ
 այլ և այլ 3 - ասելով և 3 - 15 նախկի 2, 3 - 16 pr
 և om 1, 3 - 17 թէ և յարեաւ 3 - 18 post պետրոս
 add գրէ 1: add ասէ 2 - 30 կրէն 2, 3 - 32 քի om
 1: յի քի 2, 3 —

Ի. 134, 1 չարչարանաց 2, 3 - 2 մնացեալ 2, 3 - 5
 յիէլ են 1: յիէլ են 2, 3 - 6 om ձեռաց 2, 3 - 8 ա-
 սեմք 2 - om բանի 1 - 14 այսու] այս է 3 - 14 կրեալ
 ասի զոր 2, 3 - om և ante լ - 17 մարթ] պարտ 1,
 3 - 18 մաքրեցելոցն 3 - 21 մկրտեցէ 2, 3 - 24 ա-
 սէ] առնէ 1 - 29 հաւուց երկոցունց 3 —

Ի. 135, - 1 թռչնոյ 3 - 3 ի սրբոյ կուէն 2, 3 - 7
 իջեալ ասէր 2, 3 - 9 միանգամայն 3 - 11 յարեան 2,
 3 - 13 չարչարանսն 3 - կենդանի է 2 - 16 ինքն - 18
 այլ դասել 3 - 19 տալ թոյլ 1, 3 - 20 ասիցի մեզ գոր-
 ծել ինչ 1, 2: om մեզ 3 - ոչ ըստ իրիք - 21 մինչ զինչ

1, 2: *ինչ* 3 - 23 *կոչէ* 2, 3: *կոչի* 1 - 26 *ած*: *քանզի* *և* *գրեալ է* 2, 3

Ի. 136, 2 *ս*] *և* 1 - 5 *pr* *և* *om* 1, 2 - *tr* *բազում* *եղբ.* *անգր* 2, 3 - 6 *om* 1 - 8 *post* *հօրէ* *add* *ած* *sup vs vet* *man* 2 - 9 *որ* *և* *սրբէ* 2, 3 - *մերձենան* - 11 *և* *մկրտէ* *և* 2 - 12 *tr* *այսպէս* *և* 2, 3 - *իսկ* *և* 2 - 15 *pr* *այս* *om* 3 - 19 *միշտ*, *և* *անչ.* 2, 3 - 20 *երկիր* *պա.* *զանէք* 2, 3 - 29 *ասեմ* 3 - 30 *լի էր* 3 - 30 *tr* *մարմն.* *և* *միշտացեալ* - 31 *բանն* *այ* 1, 2 —

Ի. 137, 3 *գիտորհուրդ* 2, 3 - 5 *post* *հեռի* *add* *է* 2: *add* *էր* 1 - 7 *om* *է* 2, 3 - 9 *եղեն* 2, 3 - 10 *tr* *որդ.* *այ* *երկրպ.* 2, 3 - *post* *կոյրն* *add* *և* 2, 3 - 11 *այ*] *յի* - 21 *այլ*] *արդ* 2 - 22 *ածեմք* *ի վերայ* *զհատ.* - 25 *om* *սպ* 4: *add* *ceteri* - 25 *ասիցէ* - *կերակրակից* - 27 *յայտնումն*] *կանգնումն* 2, 3 & *Edition* - 31 *երկայն* - 33 *վայել* *om* 3 - *օգնեա* *տօր* *om* *ceteri*

Ի. 138, 1 *incipit caput 77* *cod* 3 - *միածնի* 3 - *երէք*] *եռա* 2, 3 - 5 *գեղեցկութի* 3 - *tr* *շահ.* *եղ.* *ճշմ.* *գեղ.* 2 - 6 *եղեալ* 1: *del* *vultք* 2 - 7 *ինքեանցն* 2, 3: *ինքեանց* 1 - *բարի* *ոք* 3 - *արկանել* 1, 2 - 8 *tr* *քննել* *յաւէա* 1: *om* *քննել* 3 & *pr* *m* 2 - 8, 9 *զսրբապ.* *գրոց* 1, 2 - 9 *գիտումն* 2, 3 - 13 *բանն* 2 - *զոր* *և* *որով* 3 - 14 *վս* *մեր* *և* *վս* *մերոյ* *փրկ.* 3 - 15 *իջեալ* *մարմնացաւ* *մարդացաւ*, *ծնաւ* *կատարելապէս* *ի սոյ կուսէն*, *չարչարեցաւ* *և* *յարեաւ* *ևս.* *եւ* *յերկինս*, *և* *զարձեալ* *գայ* 2, 3 - 17 *հանճար* 3 - 20 *փայլակեալ* 3 - 21 *զճմաւրիա*] *զճմարտութեն* - 23 *զոր*] *որ է* 2, 3 - 24 *post* *չարչարեալ* *add* *փան* *մեր* 1, 2 - *om* *մարմնովն* 3 - *tr* *որ* *և* 2, 3 - 26 *բնութեն* 1, 2 - 27 *ծնեալ* 2, 3 - 28 *ասէ* 3 - 29 *այ* *հօր* - 30 *պարգեիլ* 2, 3 - 32 *pr* *և*] *թէ* 2, 3 - *չարչարեալ* 2, 3

Ի. 139, 1 *pr* *և* *om* 2, 3 - 10 *և* *խաչի* *համբերեաց*

2, 3 - 11 որ ի հրէիցն 2 - 14 om *ամ* 3 - tr *արա-
րիչ եթեւ. և աներև 3. om արարիչ* 2 - 15 *և ի մի 3 -
յորդի 1, 3 - 18 և* որ 3 - 19 *իւրութե* իւր բնու-
թե 3 - post *միջկօրէն* add *նմա* - 20 *բնութե* - 22
tr էր իւր 3 - 23 *անմեղադրելի* 1, 2 - 26 *այլ* բայց
- 27 *ասեաք* ex corr vet m; *ասեմք* 3 & pr m 2 - 28
կամ ըստ vet m 2 - 32 որ *և եղին* 2 —

Ի. 140, 5 *քանզի* նպ 1 - 11 pr *և om* 2, 3 - 15 *զոր
լն* 2 - 19 *զօրութի* - *մարդանալ* 2, 3 - *յեզանակ* բա-
նին - 24 *յածութիւն* 2 - 24 om ոչ 1 & pr m 2: *ինչ
ոչ 3 & m* re 2 - 28 *սից մարգարէիցն* —

141, 1 *կաթսայս* 1, 3 - om *և 3 6 ծերացեալ ես*
1, 2 - 7 *կարգեալ* կացոյ 3 - 13 *խոստանայ* 2 - 16
զբարեպաշտութիւն *յեզանական* corr m vet 2 - *ասէ*
in mg 2: բարին արարին 1, 2 - *և որով* 2 - 19 ante ա-
հա om *և* 1, 2 - 19 *ճանաչիւր* 2 - 22 որոց 1: *զորոց*
2, 3 - 25 *ասենն* 2 - 28 ոչ է *ած 3 - եմանուէլն* 2,
3 - 30 *յայլոցն* 1, 2 - 31 om ըստ 2, 3 —

Ի. 142, 2 *և ասէ* 2, 3 - 3 *նափիցի* 2 - om *միայն*
1, 3 - 5 *այլ* առ 1: om 3 - 8 *զած* 2 - 11 *թէ և ե-
ղև* - 15 *խոստովանիմ* 2 - om *դարձեալ* 3 - 17 *զբնու-
թիւն* 2, 3 - 20 *ծնեալ եմանուէլն* 3 - 24 *իւն* add *այլ
մարգարէ ասէ* 2, 3 - 25 post *իմ* add *սոքա հայե-
ցան և դարձեալ ետուն* 1 - 26 om *ինձ* 2, 3 - 27
հետեւեցուցանեմք 1, 2 - 29 *վիրաւ. նա վն* 2

Ի. 143, 2 *զչարչարանն* 2, 3 - բարեպաշտք 2, 3 -
այ հօր 3

Ի. 143, 15 om *ի կեանս առն* 1 - 18 lege *անհր-*
22 apud mg *լն* *թէ գերագոյն ես դու* 3 - 25 *տեսու-
թե և որ ի գծ.* 1 - *միշտ երևի* 2, 3: *միշտ տէր* sed
delet *տէր* m pr 1 - 26 post *յօրովակի* add *որքան ինչ
2: add որք ինչ* 3 - 30 *սքանչացմամբ* 2, 3 —

ի. 144, 5 բարուցն 2, 3 - 6 apud mg ը զթիւն
 ասէ զի գրեաց զիր դատաստանաց և ետ զայն օրէնս
 աշխարհին - 7 om ոչ 1, 3 - ենն 2, 3 - 8 ուղիղ 2:
 ուղիղ 3 - 9 om և 2 - om օրէնս 2, 3. apud mg զօրէնս
 ասէ գրեալ ի թիւ 2, 3, 4 - 10 որով 3 - 13 հովուացն 1,
 3 - 17 երկրի 1 - 18 գեղեցկանայ խակ: ունելով 1 -
 այսոք կամն & om և 3 - 21 յառաջ քան 1 - 22 յետ-
 նի 1 - 23 om զոր 1 - նր որ ի ձ. 1, 3 - 25 ante
 ք add և 1 - 27 խափանեաց 3 - 27 զմիմոյս | զմար-
 դոյս 1, 3 - 28 մահ apud mg 3 - 30 ասի | անուանի
 1: om 3 -

ի. 145, 3 մեռան 1: մեռանէին 3 - 5 զի որ | զիւր
 1 - մարմնոյն 1, 3 - om և 3 - 6 եղև | add և կենդա-
 նութի մեռելոյ 2, 3 - 7 որոյ - եմք զփրկ. re m corr
 2 - 9 զմիայն 3 - 11 կարօղ | չարուեալ 1 - 12 ի
 խնամելոյ 2, 3 - 14 մանէկն զմահ | զենումն մանուկն 1 -
 16 և մերոյն | ի միոյն 1: ի մերոյն 2 - 17 պարտ մահու
 յինքն 1 - 18 om նա 1 - ո ստաց իսայի & om մգրէն
 20 om մեք 1 - նախատպեաց - մեզ մովսէս 1 - 23
 երկուց 2, 3 - համատեսակ 1, 3 - 25 իմիք | իրիք 1, 2 -
 25 վիճակ 1 - 26 իջելոյ | ձգելոյ 1: իջեցելոյ 2, 3 - քա-
 հանայիցն - om ձեռս 1: ձեռաց 2, 3 - որոյ ան. յոր |
 և հանդիպ էր յոնն 1 - 28 անուանեցաւ 1 - 29 om ի
 1 - զենումն 1 - 30 կրեալն 3 - 31 om pr և 1, 3 -
 արտաքս 1 - om ընկեցեալք ի 1 - մահուան և ապակա-
 նութե —

ի. 146, 1 վիճակաւ 1 - զզենումն 2, 3 - 2 ի ժողո-
 վել 1 - 3 և ասեն 3 - 5 ante ասէ om ‘:’, 2 - 6 om
 ինչ 1 - om և ոչ զմ. ած. 1 - թէ միոյ ասն մեռանել
 վն 1 - 8 վճիռ մահուն հառանիւր 3 - 10 և հաւատ-
 ասի | դարձեալ հաւատարմացի 1 - 11 որ 2 - 16 զմահ
 վերագոյն 1 - զորս նովաւ կնքէին 1 - 17 om ուրեմն

1 - 19 կատարիւր] նմանապէս և 1 - 22 om ասեմ 1 - նորոց 1 - 25 իմանալ 1 - զփրկական 1 - 25 կանգնեաց 1 - 26 զոր 1 - 27 զբունա] զբան 1: զբմունս 2, 3 - 28 հրաշալի 1 - զգօրէնս 1 - 31 նորոց 1 - յաւուրց 1 - 32 լուսինն: և զի վն ինչ 1: add apud mg վն 3 —

Ի. 147, 1 հարցն - զի ո] և է 1 - 2 լրմանն 12 - 3 om երեի 1 - 4 tr ի ante լրման 1: om 2, 3 - 5 իմանալի 1 - եղեալ 1: յեղեալս 2, 3 - om ի bis 1 - յայնպիսի] յայս 1 - նբ 12 - 5 տօնս 1 - 6 om ի 1, 3 - 8 զգեւուլ - արեգական 2: արեգակնն 2 - մանաւանդ է նմանեցուցանել - 9 յգրս] վն 1 - 10 անուան 12 - 12 և ան 1 - 14 զիմանալին և գերապ. 1 - խորհրդածութիւնն 2 - 15 հրեշտական 1: հրեշտակային 2 - 16 քարոյութեն 1 - ոչ pr m & subst corr միա 2, 3 - 17 յիմանալի 1 - Ժմիկի] յեղանակի 1 - om: եւ 1 - 18 գառինն - om երորեմ 1 - աւուրն 1, 3: in mg 2 չծ երբայեցուցն չորեքտասանն ըստ ամսոյն էր և ոչ ըստ լուսինն: իսկ մեք ը լուսինն չորեքտասանին և ոչ ը ամսոյն - 20 լուսինն 1, 2 - 21 գարձցի 1 - սկզբն 3 - 22 աւմենեին 1 - 23 մարմնոյ 1 - քի. է օր. 1 - իմն է առ 2, 3 - 24 պաշտաման պէտք 1 - 25 զիջանել 1 - [Ժոյլ ետ յաղ.] փոյթ ետ edit - յազբատութեն 1 - 26 [Ժէ է - 27 երգութն 1 - 28 om և 2, 3 - 28 կատարեսցի] բարձցի - 29 լուսինն 1 - քան զի ոչ բառնայր 1 - 30 աւետարականին 1 - 31 բարձաւ 1 —

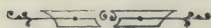
Ի. 148, 2 և ամին om 1 - իմաստունն 1 - 7 յեղանակն 1 - 10 երորդ լուսնի մի յերկ. 1 - om ոչ 2 - 11 առաջնում 1 - 12 ամսոյն 1 - սրբապէս 1 - 13 յրժմ] 1, 3 - 14 ամսեան 1 - tr աւուր նր 1 - 15 յերկրորդին 1 - 19 երեկոյին 1 - յարութեն 1 - 22 առաջնոյ,

ձեր բար. 1 - 25 լուսնին 2: om 1 - 28 օր 1 - 29
 փրկիչն 1, 3 - 32 կեփեալ 1 —

Ի. 149, 3 և] ու 3 - 5 գրեւ 1 - om ու 1 - 6 և] ու
 3 - 6 շրջագային երեւելի 1, 3 —

ADDITIONAL ERRATA

<i>Line</i>	<i>Page</i>	
1	29	էմ for եմ
15	2	երկնչիւր
5	27	զսատանայ
3	36	որպէս
8	58	եմ ես
6	125	ւմ for ամ
4	132	կալայր
25	135	իմանի for ի մարմնի cod. 1
17	146	զաւրութի
20	156	codicis
4	158	thus: 6 om և 1
30	158	thus: 29 ւյ հօր 1
2	159	երե for եթե

Collatio Codicis qui in Bibliotheca apud Etschmiad-
sin adservatur. Is codex in catalogo Karinian
p. 126, numerum 922 habet, A. D. 1278 exa-
ratus, itemque literis maiusculis. Cum textu
Zohrapensi patres Armeni eiusdem monasterii
maxima erga me benevolentia contulerunt.

Գ Լ Ո Ի Խ Ա.

(Թերթ 100^a). 1 *ի ձեռն որոյ* — om *ինչ — լինելոյ*
են — հրեշտակիս — առ յովհաննէս ծառայ իւր. Որ —
2 *վկայեաց զբանէն* — om *և ante զվկայ. — զվկայու-*
թիւնս — զոր | *որչափ* — om *որ էր...* *յետ այնորիկ:* —
3. *երանեալ է որ — և կամ որք լսիցեն զբան — և պա-*
հեսցեն — ժամանակ մուտեալ է — (100^b) *յայ որ յա-*
ւիտեանսս և յառաջ քան զյաւիտեանս որ եկն և որ
գալոցն — զաւրութեան — om որ է — աթորոյ — 5 և
յիսուսի քրիստոսի վկային — ի մեռելոյ — 6 և արար
զմեզ արժանի արքայութեանն — om թագաւորս — om և
ante հօր — om որում — om այժմ և միշտ և — om
յաւիտենից — 7 ազգք երկրի — om և տեսցեն... *զնա*
ամենեքեան — om և կոծեսցեն ի վերայ նորա — 8 ան,
որ յաւիտեանս է — om որ էն՝ և որ է — գալոյ է տր
ամենակալ — 9 ես | *և —* (101^a) *om և ante հաւասա-*
րակից — նեղութեան | *վշտաց — և արքայութեանն և*
բազում — համարձակութեամբ — չիք որ (ի քս) —
եի [= եւ] փոխ. եղէ — բանին այ [= աստուծոյ] —
չիք քսի — 10 հոգի սուրբ յաւուր կիւրակէի, և լուա
ձայն մեծ զհետ իմ իբրեւ — չիք ես եմ... վերջին — 11
առ եւթն եկեղեցիսն — չիք որ (յեփեսոս) — ի թիւա-

տիրա, և ի սարգիայ և ի փիղալեզփիան և ի լաւոգի-
կեայն - 12 և կամ որ խաւսերն ընդ - իս. և - չիք իմում
(տեսի) - 13 չիք եւթն (ճրագարանացն) - չիք պատմու-
ճան - 14 և գլուխ նորա և վարպ սպիտակ իբրեւ զձիւն. -
և աչք նորա իբրեւ զբոց հրոյ - 15 ոտք նորա. պղնձոյ
նմանեալ լիբանանու - p. 101^b չիք ծխեւոյ ի մէջ հնո-
ցի - չիք զձայն - զջուրց - 16 ձեռին - չիք ելանէր -
երկբերանեան ելաներ - 17 սկիզբն փոխ. առաջին. -
վախճան փխ. յետին. - 18 չիք և (ես եմ) - և ես եմ -
չիք նոյն (որ մեռայ) - և ահաւասիկ կենդանի եմ - չիք
այժմ և միշտ և - 19 զոր տեսերդ և որ են, և որ յա-
պառնիսն հանգերձեալ ե - չիք այս. - 20 աստեղացն - տե-
սեր յաջ - և եւթն ճրագարան - և եւթն աստեղքն -
եկեղեցեացն և եւթն աշտանակքն եւթն եկեղեցիք են
[ուրեմն չիք են, և ճրագարանքն եւթն] - p. 102^a:

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ.

1 Անդ առ - եկեղեցիս գրէ. - չիք կարօյն - ունի
զեւթն աստեղսն աջով իւրով, և շրջի ի մէջ - չիք եւթն -
աշտանակին - 2 չիք քո (և զհամբերութիւն) - չիք (և
զհամբերութիւն) քո. - և գիտեմ զի ոչ բառնաս -
զչարն, զոր փորձեցեր զնոսա որք ասեն - առաքեալս և
գտեր զնոսա սուտ 3 առաքեալս. եւ համբերեցեր -
չիք և աշխատեցար - 4 և առ քեզ, - քո առաջին - 5
չիք այժմ. - չիք վաղվաղակի, - զաշտարակն - 6 Այլ
փոխանակ Արդ - ատեմ - 7 Որ ունիցի - զինչ հոգին
սուրբ ասէ առ 102^b եկեղեցիս. որ գտցի յազթող և
առաքինացեալ բարութեամբք տայց նմա - կենաց որ ի
դրախտին անցն իմոյ - 8 եւ ցհրեշտակն - եկեղեցոյն
գրեաց - ասե որ են սկիզբն. և կատարած, որ եղև -
և եկաց փոխանակ և կենդանացաւ. - 9 գիտեմ փոխ.

Տեսի - չիք և զաղքատութիւն - քո ի մեծութիւն լիցի
 զի զփորձանս և զհայհոյութիւն զոր ասեն հրեայքն լսեմ
 զհամարին զինքեանս և չեն. այլ են նոքա ժողովարան
 սատանայի: - 10 երկնչիր զի թէպէտ և չարչարելոց են
 զքեզ: ահաւասիկ կամի սատանա զոմանս ի ձենջ արկա-
 նել ի բանդ և ի փորձութիւնս. և ե ձեզ վշտանալ ա-
 լուրս - տասն պինդ կաց և լեր հաւատացեալ մինչև
 ցմահ. - 11 լսելոյ լսեսցէ զինչ - եկեղեցիս, որ գացի
 յաղթող. մի 103^a երկիցէ յերկրորդ - 12 եւ ցհրեշ-
 տակն պարգամացոյ եկեղեցոյն գրեաց. - չիք ասէ
 (որ) - երկբերանեան փոխ. երկսայրի - 13 սրեալ: Գի-
 տեմ որ բնակեալ ես դու որ ե աթոռ սատանաի. - այլ
 փոխ. և - զհաւատն - և յաւուրս յայսմ ամենայն որ
 եղեւ վկա հաւատարիմ. վասն իմ որք մեռան ի ձենջ ի
 փորձեալն և ի բնակեալն սատանաի. առ ի կողմանս ի
 ձենջ: - 14 Այլ հասեալ ե և առ քեզ վասն զի կա առ
 քեզ - բայաղամա. որ - զգայթաղգութիւնն - 103^b
 իղի: [= խրայեղի] - ուտել զգոհել և պոռնկել ընդ
 դասերս այլազգեացն. այսպէս - 15 ասե և դու - զվար-
 գապետութիւն ի կողմանս. - չիք նիկողայեցեաց - Արդ -
 16 ի բաց ապաշխարեա - գամ ես - ընդ նմա փոխ.
 ընդ նոսա - բերանով իմով - 17 Որ ունի ականջս
 լսեսցէ զինչ - որ գացի յաղթող տաց - նմա կերակուր
 զմանանայն ծաղկեալ - չիք թաքուցելոյ - նմա զգիրս -
 սրբութեան. և խառնեցից զնա ի թիւ սրբոց յորում ե
 գրեալ անուն - չիք ի գիրն - անուն փխ. առնուն: -
 18 եւ ցհրեշտակն թիւատիրացոց եկեղեցոյն գրեաց. -
 են աչք իբրի - նորա նմանեալ պղնձոյ լիբանանու - չիք
 ծխելոյ: Տեսի - 104^a 19 Գիտես դու զգործս - զհա-
 լատս, և զհաստատութիւն համբերութեան քո. զի - բա-
 զում եղեն գործք քո վերջինք քան - 20 Այլ ե և ասել
 առ քեզ - չիք բազում - զեղարել - ասե - ուսուցանե

զմարութիւն ծառայից իմոյ պոռնկել – 21 զգոհել. և շնորհեցի նմա ժամանակ ապաշխարութեան և ոչ ապաշխարեաց զպոռնկութեան իւր. – 22 չիք ես (արկանեմ) – ի հնոց. և զշնացողս նորայ ի նեղութիւնս մեծամեծս. և ոչ ապաշխարեցին ի գործոց – իւրեանց չարեաց: – 23 ես եմ որ քննեմ զսիրտս և զերիկամունս և հատուցանեմ իւրաքանչիւր զգործս իւր: – 104^b 24 Եւ փոխ. Այլ – ասեմ հաւատացելոցդ թիւատիրացոց. որք ոչ եք լսել զուսումն զայս, որք ոչ ծանեան զխորս – ասեն փոխ. խօսին: – 25 աւել ի ծանրութիւն. քան զոր ունիքդ և եւ առ ձեզ մինչև իսպառ – 26 և որ յաղթեսցե և պահեսցե մինչև իսպառ զգործս իմ տաց նմա 27 և հովեսցեն զնա – 28 չիք ես (ընկարայ) – զասող – 29 ականջս լսելոյ լուիցե – առ եկեղեցիսն:

Գ Լ Ո Ի Խ Գ.

1 առ հրեշտակն – աղբիացոց փոխ. սարգիացւոց – զեւթն շնորհս հոգոյն սրբոյ անյ... աստեղսն. – գիտեմ փոխ. Տեսի – 105^a անուն միայն եւ քո եթէ կենդանի ես այլ մեռեալ ես – 2 լեր զուարթուն և լից զթերին զոր եգեր ի մտի քում յանցանել զի ոչ գտի – 3 չիք Արդեւք – յիշեա որպէս ընկարարն և որպէս լուար – զուարթանաս և արտաքսանաս իբրև զգողացեալն որ ոչ գիտաց 4 յորում ժամու ի վերա գայցե գողն այլ ունի սակաւիկ – սարգիացոց, որ – աղտեղացան հանդերձիւք – և շրջեցին ի դիս սպիտակս զի արժանի լինիցին գտանել յաղթող – չիք Որ յաղթէ – զգեցցի – 5 Սոքա առցեն հանդերձս սպիտակս. և մի ջնջեցից զանունս նոցա ի դարութենե կենաց. և յիշեցից զանուանս նոցա առաջի – հրեշտակաց նորա. – 6 ունիցի – 105^b – զինչ հոգին սուրբ ասե առ եկեղեցիսն – 7 եւ առ հրեշտակ եղբայր

ասիրաց եկեղեցոյն – ճշմարիտ – զփականս գժոխոց որ
բանա և ոչ ոք կարե փակել որ փակե և ոչ ոք կարէ բա-
նալ գիտեմ զգործս քո ահաւադիկ ետու քեզ գուռն
բացեալ. զոր ոչ ոք կարե փակել զնա. վասն զի սակաւիկ
ուռիս զաւրութիւն – 9 ահաւասիկ տամ ես ժողովարանին
սատանաի – հրեայս և նոքա չեն հրեայք. այլ սուտ ա-
սեն. ահաւասիկ արարից – ոտից իմոց – չիք և ծանի-
ցեն – 10 վասն զի պահեցեր – զբանս – պահեցի –
106^a փորձութեան. յորժամ գայցե յամենայն տիեզերս –
զամբ բնակիչս – չիք յերեսս – 11 չիք Ահա – վաղվա-
ղակի զաւրացի և կալ զզաւրութիւնսդ մի ոք հանցե
ի քեն զպոռակդ քո: – 12 Որ գտցի յաղթող արարից –
իմոյ, և տաց նոցա զանուն իմ զնոր. – 13 Որ ունիցի
ականջս լսելոյ լուիցե զինչ հոգին սուրբ ասե առ եկեղե-
ցիս: – Եւ ցհրեշտակ զաւուրիկեցոց – չիք եկեղեցւոյն –
ասե ամենավկայն – չիք հաւատարիմ – և ճշմարիտն և
հաւատարիմն. և – չիք սկզբան – չիք ան: – 15 զի ոչ
ջերմ ես և ոչ ցուրտ այլ գաղջ. գատեցայց զքեզ ի բե-
րանոյ քումմէ: Զի – 17 մեծատուն եմ ես և մեծացայց,
և ոչ իւիք փարատեմ և դու տառապել և ողորմելի և աղ-
ջամ 18 և կոյր և մերկ: Արդ լուր ինձ և խաւեցայց
վասն քո առ գնեա... – 106^b փորձել – երեեսցին ամաւ-
թանք մերկութեան քո և գիմ ե գիր շուփ աչացդ քոց
զի տեսցես: – 19 վասն զի փոխ. ես զոր – սիրեմ զքեզ
առ նախանձ – չիք յանգիմանեմ – այժմ, – 20 կամ
առ դուրս քո և – և բացցէ զգուռն մոտից ընդ նա և
ընդերեցից ընդ նա, և նա ընդիս յարքաութեան իմում: –
21 Որպես յաղթեցի և նստա ընդ հաւր իմում յաթոռ
նորա. – 22 լսելո լուիցե զինչ հոգին սուրբ ասե:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

1 Կամի տեսանեի և ահա — փողոյ զոր լուա զառա-
ջինն 107^a — 2 եւ ի Ժամուն եղև հոգի սուրբ. և տեսի —
3 ահան, յասպիս և սարգիոն — 4 նման տեսլեն — և ի
վր աթոռոյն երիցունք քսան և չորք զգեցեալք — 5 և
յաթոռոյ — և ձայնք ահեղ և սքանչելի. և եւթն զամ-
բարք հրո բորբոքելո առաջի աթոռոյն և եւթն զաւրու-
թիւն հոգոյն Կայ: — 7 առիւծոյ — 107^b և երրորդ կեն-
դանին նման արծու թռուցելոյ. և չորրորդ կենդանին
նման մարդոյ: Եւ — 9 եին մի մի ի նոցանե վեցթեանք
շուրջանակի — և նոքա փոխ. և ի ներքոյ — աչաւք, և ոչ —
ասելով. սուրբ սուրբ սուրբ, տր — չիք Կամ — որ են և
կա յաւիտեանս և որ գալոցն ե: — գովութիւն փոխ. գո-
հութիւն — 10 յաւիտենից: անկանեին քսան և չորք երի-
ցունքն առաջի աթոռոյն և երկիր պապանեին կենդանոյն
յաւիտենից և գնեին զպսակս — 11 արժանի ե — չիք
սուրբ — զփառս և զպատիւ և — զգովութիւն փոխ. զգո-
րութիւն:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե.

1 Եւ տեսի յաջոյ ձեռին նորա որ նստէր ի վերայ
աթոռոյն զիր — և կնքեալ կնքով [= չիք եւթն] — 2 քա-
րոզէր ձայնիւ մեծաւ և ասէր ով է արժանի բանալ և
փակել զգիրն — 3 ոչ յերկինս և ոչ յերկրի — չիք և ոչ
ի ներքոյ երկրի — բանալ զգիրն և հայել ի նա — չիք
զի ոչ տեսին զնա — 4 չիք ես — բանալ զգիրն — 5 բա-
նալ զգիրն — չիք զեւթն — զկնիք նորա — 6 երիցանցն
նման գառին զենլոյ, — չիք (եղջեւրս) և. — աչք եւթն —
զաւրութիւնք փոխ. հոգիք — 8 կային փոխ. անկանեին. —

որ փոխ. և (ունէին) - քնարս և բուրվառս - խնկովք,
 որ են - 9 սրբոց: Աւրհնութիւն նորա ետուն և ասեն.
 արժանի - զգիրն - նորա փոխ. գորա - վասնզի դու
 զենար - զմեզ յորդեգրութիւն արեամբ քոով՝ յամե-
 նայն ազգաց և ժողովրդոց և հեթանոսաց և լեզուաց և
 թագաւորեսցուք ի վերա երկրի: - 10 չիք և արարեր
 զնոսա - թագաւորել ի վերայ երկրի: - 11 զձայնս - չիք
 բազմաց՝ որք կային - զաթուռֆն և զչորս կենդանովքն
 և զերիցամբքն և թիւք նոցա հազարք հազարաց և բիւրք
 բիւրոց ազազակեին և ասէին - 12 արժանի է գառնն -
 Mscript 109^a և զաւրհնութիւնս - 13 և յերկրի - և ի ծո-
 վու և ամենայն զաւրութիւնք որ ի նոսա - թէ որ նստի
 յաթոռ - չիք և (գառնն) - է՝ աւրհնեալ - չիք բարձրա-
 ցեալ - չիք յաւիտենից - 14 պագանեին նմա:

ԳԼՈՒԽ Զ.

1 Եւ տեսանեի զի երաց գառնն զմի յեւթն կնքոցն,
 և լուայ ի մէջ չորից - որոտման որ ասեր եթե - 2
 ահաւասիկ փոխ. ահա. - հեծեալն էր ի վերա նորա ու-
 ներ - յազթող զի - 3 իբրեւ փոխ. յորժամ - 109^b 4
 թէ գամ: ելեալ ի ձի կապոյտ, և որ հեծեալն - չիք զի
 զմիմեանս զենցեն - սուր մի մեծ որով սատակեսցե
 զբնակիչս երկրի - 5 և լուայ ի յերրորդ - և տեսի զի
 ել ձի սեաւ - հեծեալն փոխ. նստեալն - ուներ ի ձեռին
 իւրում կշիռ - 6 չիք և (լուայ) - զձայն - կենդանեացն
 որ ասեին, կապիճ - ցորենոյ փոխ. ցորեան - գարոյ
 զենարի - փնասեսցե: - 7 չիք ձայն - 8 գամ. և ել ձի
 աշխետ և որ նստեր - չիք իշխանութիւն - սատակել
 զչորրորդ մասն երկրի սովով և սրով 110^a և մահուամբ -
 9 երաց զհինգերորդ կնիքն տեսի - զոգիս - չիք մարդ-
 կան - չիք զոր ունէին - 10 որ - ի ձայն մեծ փոխ.

ձայնիւ մեծաւ — և ոչ խնդրես — 11 արկանելի սպիտակ — հանդիցեն ժամանակ մի փոքր, — և եղբարք, որք են մեռանելոց իբրև զնոսա ապա դատեսցի երկիր և խնդրեսցե վրէժ արեան նոցա — չիք նոցա՝ որք — իբրև զնոսա: — 12 և արեգակն դարձաւ ի խաւար և եղև գիշեր մթին — չիք եղև սեաւ — այժեայ, — լուսին — չիք (բուրբուլին) եղև — յարիւն — 13 յերկիր — չիք տերև — թզենի — ուժգին հողմով շարժեսցին և թաւթափեսցէ 14 զտերև իւր և երկիր — իբրև զմագաղաթ — չիք գիրս — 110^b գալարեր և ի միջոյ ի բաց բառնայր, ամենայն — ի տեղեաց — 15 և հազարապետք — մեծատունք փոխ. մեծամեծք — չիք ամենայն (ազատք) — 16 ի յայրս — լերանց և վիմաց — չիք թէ (անկերսւք) — և բլրոց — չիք թէ (ծածկեցէք) — 17 զմեզ յերեսաց որ նստի ի յաթոռն և ի բարկութենե գառլնն զի եկն աւր — և ոյ կարե կեալ:

Գ Լ Ո Ի Խ Է.

1 յետ այսորիկ — զի կային ի չորս կողմս երկրի — զմին չնչեսցե ի վերա երկրի, մի ի ծովու — չիք անկիւնս երկրի — հողմս երկրի — 2 զի ելաներ — կնիք զայ — ազազակեալ — չիք էր (իշխանութիւն) — չիք զծով — 111^a 3 և ասե — երկրի և ծովու և ծառոց — չիք դադարեցէք — զճակատ ծառայից այ — 4 կնքելոցն զի երև հարիւր — հազարք կնքեալքն — 5 հազարք կնքեալք — Ռուբենի — կնքեալք: — դանայ փոխ. գաղայ — կնքեալք — 6 ի ցեղեն փոխ. Յազգէն — կնքեալք — ի ցեղեն փոխ. Յազգէն — նեփթաղեմի — կնքեալք — չիք Յազգէն մանասէի — կնքեալ — 7 ի տոհմն փոխ. Յազգէն — կընքեալք — ի տոհմն զեւայ — կնքեալք — ի տոհմն ի սաքարու — կնքեալք — 8 ի զաւակեն փոխ. Յազգէն — 9 ա-

բողոքնի - կնքեալք - ի զաւակեն յովսեփու - կնքեալք -
 ի զաւակեն Բենիամենի - կնքեալք - 9 չիք եւ (յետ) -
 տեսի եւ ահաւասիկ ժողով բազում - որ փոխ. որոց -
 ազգաց փոխ. հեթանոսաց - ցեղից փոխ. ազգաց - որ
 կային - 111^b արկեալ զիւրեաւ - սպիտակս եւ ի ձեռին
 իւրում արմաւենի եւ - 10 ձայնիւ մեծաւ ազաղակեն
 եւ ասեին. - որ նստի յաթոռ - չիք եւ գառննն: - 11
 կենդանեաւքն, եւ անկան առաջի աթոռոյն յերեսս իւ-
 րեանց եւ երկիր - 12 եւ աւրհնութիւն - չիք եւ գոհու-
 թիւն - չիք անց - 13 որ զգեցեալ են - ով փոխ. այք -
 14 տը իմ դու - զնոսա արեամբ - 112^a 15 եւ որ նստին
 բնակէ ի նոսա: - 16 Եւ այլ մի քաղցիցեն, եւ մի ծա-
 րաւեսցին եւ եւ ոչ մեղիցէ նոցա ցուրտ եւ տաւթ: - 17
 ի մէջ աթոռոյն - չիք եւ (առաջնորդեսցե) - նոցա յաղ-
 բեր ականա ջուրց կենդանեաց. եւ հատցե անձ - յաչաց
 փոխ. յերեսաց:

Գ Լ Ո Ի Խ Ը.

2 իբրեւ փոխ. կէս - 3 փող: Եւ եկն այլ հրեշտակ եւ
 եկաց - խնկանոցս ոսկեղեն - չիք նմա (խունկ) - ի վե-
 րայ սեղանոյն ոսկեղենի առաջի - 4 այսինք եւ ազաւթք
 սրբոցն ի ձեռս - 112^b 5 եւ ելից հրեշտակն անց - փայ-
 րատակունք - չիք մեծ - 6 զեւթն փողսն - զինքեանս
 հարկանել զեւթն փողսն: - 7 եւ անկեալ - զերկրորդ
 փոխ. զերրորդ - չիք այրեսաց, (եւ զամենայն) - զալա-
 րի - 8 հարկաներ փող - չիք մի (մեծ) - հրով հրդե-
 հեալ - երկրորդ փոխ. երրորդ - 9 երկրորդ փոխ. եր-
 րորդ - չիք եւ (որ) - ունեին շունչ - եւ ապականեցան -
 10 հարկաներ փող, եւ անկաւ - 113^a զգամբար - աղ-
 բերաց ջուրց - 11 չիք էր (անուն) - եւ բազումք ի մարդ-
 կանս - 12 հրեշտակն հարկաներ փող, եւ - չիք երրորդ-

մասն (լուսնի) – չիք երրորդ մասն (աստեղաց), – մասն նոցա, և տիւ ոչ երեւեր, և երրորդ մասն գիշերոյն – 13 զձայն արծուոյ միոյ թռուցելոյ ի միջոյ – ասեր ձայնիւ մեծաւ, – անկեալ փոխ. բնակեալ – յորժամ լցցի ձայն երկից ևս փողոցն, – հրեշտակքն յապառնիս և ի հանդերձեալսն փողել:

Գ Լ Ո Ի Խ Թ.

113^b 1 հարկաներ փող փոխ. փողէր – մի անկաներ յերկնից յերկիր. և – գփոյն – 2 ի գփոյն – 3 և աւգք: Եւ ի ծխոյն ելաներ մարախ յերկիր – նմա փոխ. նուցա – 4 միայն մարդկան – չիք երկրացնոյ, – զկնիք ան ի վերայ ճակատոց – 5 մի սպանցեն – չարչարանքն – զկսկծումն փոխ: զխայթոցս – որ հարկանե – 114^a 6 և ցանկասցին մեռանել ի հարուածոյ մարախոյն և փախիցե – 7 ձիոց պատրաստելոց – գլխոյ – չիք և երեսք – մարդոյ. – 8 և հեր – 9 չիք զձայն կառավար – 10 ի պատերազմի: Ունեին ագիս նման կարճի – չիք խայթոց – յագիս իւրեանց եր իշխանութիւն – 11 հինգ: Եւ ածցեն առ նոսա զթագաւոր հրեշտակացն անդնդոց և անուռն – 114^b աղբազոյն, որ կոչի հայերեն կորուստ: – 12 Ահաւասիկ վայ ոմանց և երկու վայք գալոց են զհետ նորա: – 13 փող – ձայն մի ի չորից եղջերաց սեղանոյն որ եր առաջի անց. զի – 14 կապեալս – եփրատու – 15 չորք հրեշտակք պատրաստեալ – չիք և (յօր) – և յամ փոխ. և ի տարի – զերկրորդ փոխ. զերրորդ – 16 և համարք զաւրաց հեծելոցն – չիք զօրք նոցա – չիք և հազարք հաշարաց – 17 զձիս – և զհեծեալս – չիք ի նոսա – և յակինթ – և զլուխ ձիոցն իբրև զգլուխ առեւ ծու – 115^a նոցա ելաներ հուր և ծուխ – 18 եւ ի հարուածոցս յայսցանե մեռան – և ի հրոյ և ի ծխոյ և ի

ծծմբայ, — 19 իշխանութիւն ձիոցն ի բերանս նոցա եր
և յագիս նոցա, զի ագիք եին նման աւձի. և ունեին ի
գլուխսն — զամենեսեան փոխ. զանիրաւս: — 20 Եւ այլ
ոչ ևս մեռան ի մարդկանե ի վերացս յայոցանե, բայց
որք ոչ — և յերկրագոլթենե — և ի կոոց իւրեանց
յոսկեղինաց և յարծաթեղինաց և ի պղնձեղինաց և ի
քարեղինաց և ի փայտեղինաց, որք:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ.

115^b Հրեշտակ իջեալ յերկնից և ծածկեալ զինքն ամ-
պովք և եր ծիածան ի վերա գլխոյ նորա — իբրեւ փոխ.
որպէս — զսիւն — 2 գիր փոխ. գրկոյք — չիք մի — աջ —
ծովու, և զոտն իւր ձախ ի վերա — 3 մեծ և իբրեւ զա-
ռեւծ գոչեաց. և յորժամ — որոտմունք զառ յապա գա-
լոցն — չիք յիւրեանց ձայնս — կամէի գրել — զձայն ան
յերկնից — որ փոխ. զի — զգոտա գրեր: — 5 զոտսն —
չիք մեւն ի — 6 յաւիտեանս յաւիտենից. — 116^a զեր-
կիր և զամենայն որ ի նմա, և զծով և զամենայն որ ի
նմայ, զի ժամանակ այլ ոչ ևս կայ. այլ — 7 աւետարա-
նեցաւն ծառայից — մարգարէից: — 8 լուալ դարձեալ
յերկնից դարձեալ խաւսեր ընդիս և ասեր ցիս: Երթ և
առ զգիրն բացեալ որ — չիք բացեալ (ի ձեռին) — 9 չիք
[եւ] ես — ի նմանէ զգիրն և ասե առ և կուզ զգա. և
դառնասցի ի փորի քում. այլ ի բերանի քում ե քաղցր —
10 եւ առի զգիրն ի ձեռաց հրեշտակին և կլի և լցաւ
որովայն իմ 11 դառնութեամբ. և ասե ցիս հրեշտակն —
և ի հեթանոսս և ի լեզուս և ի թագաւորս բազումս: —
չիք երկրի:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

116^b 1 *ասե ցիս, արի չափես — ի նմա են: — 2 զգա-
ւիթսն — չիք որ — զքաղաքս սուրբս — 3 և երկերւոր
վաթսուն և հինգ — 4 Սյս փոխ. Սրբա — ձիթենիք —
երկու աշտանակք առաջի ան անց 5 կացեալք: Եւ որ
կամիցի նոցա վնասել, հուր — նոցա, և ով և կամեսցի
նոցա մեղանչել այսպես — 117^a 7 չիք եւ յորժամ կա-
տարեսցեն — մարգարէութեան փոխ. վկայութեան — չիք
յայնժամ — և գազան — 8 ի մէջ հրապարակի քաղա-
քի — անուանեալն — եգիպտոս և բաբելոն, ուր — 9 չիք
զնա — չիք ամենայն — հեթանոսք զգի նոցա զի անկեալ
կայցե զաւուրս երիս, և ոչ — 10 ուրախ լինիցին — նո-
ցա, և ընծայս և պատարագս տան տանել — մարգարէք
չարչարեցին — 11 կիսոց — անց — չիք կայցեն — երկուզ
անկցի — բնակչաց երկրի — չիք որ սպանինն զնոսա. —
12 ձայն մեծ յերկնից որ — վերացայք ելեք այսր — և
ելին — և տեսին զվերանալն նոցա ամենայն թշնամիք
նոցա: — չիք իւրեանց — 13 եւ եղև ի ժամուն յայնժ —
չիք (մեծ) եղև. — իբրև եւթն հազար — չիք մեծ (եղև) —
14 ահաւասիկ երկրորդ վայն անց — 15 ձայն մեծ յեր-
կինս որ ասեր — 118^a չիք և (յսի) — չիք իւրոյ — յա-
ւիտենից ամեն: — 16 չորք — առաջի անց յաթուս — չիք
առաջի անց (անկանէին) — 17 չիք ան — ամենակալ որ ես
յաւիտեանս և որ են որ առեր — 18 Ժողովուրդք փոխ.
հեթանոսք — ժամանակ թշնամոյն դատատանի զի դա-
տապարտեսցի տալ զվարձս — չիք (մեծամեծաց) և — ա-
պականել — 19 չիք որ — 118^b տապանակ ուխտի նորա
ի տաճարի նորա. և եղեն փայլատակունք:*

Գ Լ Ո Խ Խ Ժ Բ .

1 պատկ յաստեղաց երկոտասանից - 2 երկներ փոխ. ճշէր - չիք և բնմ - ի ծնանեն: - 3 վիշապ հրեղեն մեծ, որոյ - 4 խոյր: և տոտն նորա քարչեր մինչև յերկրորդ մասն աստեղաց յերկնից - ընկեց փոխ. արկ - կամեր փոխ. հանդերձեալ էր - զորդին - կերիցե փոխ. կլցե - 5 որդի արու որ հովուեացե զժողովուրդ իւր գաւազանաւ - 6 չիք և առ աթոռ նորա. - ուր եր պատրաստեալ նմա անդ տեղի յայ, զի անդ կերակրեսցեն զնա աւուրս - վաթսուն և հինգ: - 7 կուուեր հրեշտակաւք փոխ. պատերազմէր զօրօք - 8 ընդդէմ կալ - 9 և աւճն առաջին որ անուանել - բեղզերուղ - տիեզերս: առիւծն անկաւ յերկիր, և հրեշտակք նորա անկան ընդ նմա: Եւ - 10 մեծ ի յերկինս զի ասեր. արդ եղև փրկութիւն և զաւրութիւն - երկնից այ - 119^b որ չարախաւսեին զնոցանե - 235^a 11 այ և նոն մերոյ զտիւ և զգիշեր. եւ նոքա յաղթեցին նմա: - գառինն այ, և վկաութեամբ բանի նորա, և ոչ հաշտեցան ընդ վիշապին մինչև ցմահ - 12 եղեն փոխ. լիցին - ի նոսա փոխ. ի նմա - վիշապն փոխ: բանսարկուն - չիք առ ձեզ - ցասումն բազում տեսեր զի բազում 13 ժամանակ եկաց: Եւ յորժամ - եթե - 14 չիք երկու (թեք) - զի թռուցի յանապատ տեղի, ուր - 15 ջուր իբրև զգետ զի զնա ընկղմեսցե: 235^b Եւ աւգնեաց - 16 զգետն փոխ: զջուրն. - 17 ընդ զաւակի նորա և որք - այ, որ ե վկաութիւն այ յի քի - 18 ծովուն:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Գ.

1 Եւ տեսանեի — գազան մի, որ ուներ — չիք եղջերաց — հայհոյութիւն — 2 եր նման ընծոյ — զարջոյ — իբրեւ փոխ. որպէս — իշխանութիւն — 236^a 3 չիք էր — մահու — եւ զարմանայր — ընդ գազանին, և ետ նա զթագաւորութիւն 4 իւր ի վիշապն. զի երկիր պագանին գազանին — (ergo չիք վիշապին — զիշխանութիւն) — ո՞վ ե նման գազանին — կարե պատերազմել ընդ նմա: — 5 իշխանութիւն փոխ. բերան — և հայհոյութիւնս — իշխանութիւն առնել պատերազմ մեծ ընդ սուրբս և յաղթել նոցա և տուաւ նմա իշխանութիւն առնել յաղթութիւն ամիսս խօ: Եւ երաց — ի հայհոյութիւն — զխորան նորա որ յերկինս ե: եւ ի վերա ւժժ չնչոց — չիք ազգաց — ժողովրդաց — 8 եւ երկիր պագեին նմա ւժժ բնակիչք երկրի — 236^b ոչ գրեալ են — չիք գառինն զենոյ — 9 Որ ունիցի ականջս — լուիցե — 9 որ ի գերութեան — ի սրոյ փոխ. սրով — 10 զանձինս իւրեանց սպանցեն, իսկ համբերութիւն և հաւատք շնորհեսցին սրբոց յիշ — 11 զի այլ գազանն եղաներ — երկուս — գառին — 12 զվիշապն և զւժժ իշխանութիւն առաջին գազանին — զի երկրպագեսցեն — առաջնում — առողջասցի վեր — 13 հրոյ յերկնից յերկիր իջանել — 237^a 14 մուրեքեցուցաներ զբնակիչս երկրի նշանաւք, որ եր ի ձեռին նորա — չիք առնել — առաջին գազանին: և ասեն — երկրի, արկ պատկեր գազանին որ ունի զվերս սրոյն զի կեցցե: եւ — 15 ոգի — և երկրպագեսցեն նմա — և որք ոչ պագցեն — ապականեսցե փոխ. սպանցէ — զնոսա փոխ. զնա — 16 չիք և զազատս — նց նշան ի վերա ձեռին աջոյ և ի վերա ճակատու — 237^b 17 եթե ոչ որք ունիցին — զնշան փոխ. զգրոյժ — չիք և

(զանուն) — գազանին որ և թիւ անուան նորա: — 18 Որունի ոք միտս խմաստութեան համարեացի զանունն և զթիւ անուան գազանին, քանզի թիւ և անուան մարդոյ, և թիւ — ռճա փոխ. հազար հարիւր վաթսուն և վեց:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Գ .

1 հազարք զանուն հաւր իւրեանց գրեալ ի վերա — 2 իբրեւ փոխ. որպէս — չիք զձայն — զջուրց — չիք և ձայն — լուայ — և իբրեւ զձայն քնարահարի, զի — 3 երգս — աթոռոյ նորա և — և ոչ ոք կարեր տեսանել զերսս նորա: բայց — 238^a հազարքն, որ կաին շուրջ զաթուամբն ի լերին սիոնի, որք են կուսանք և ազատեալք յերկրե: — 4 չիք և են (կուսանք) — կուսանք և յիմ՝ ժամ զհետ երթեալ գառին — 5 գնեցան փոխ. ընտրեցան — ի մարդկանե և գրեցան ի վերա ճակատու իւրեանց զնշան ւնի հաւր և գառինն — նենգութիւն փոխ. սուտ — քանզի ամբիճք եին: — 6 ի միջոց երկնից — որ փոխ. և — զաւետիս — յաւիտենական որ եկեալ աւետարանեւ իմ — 7 լեզուոց ի ձայն մեծ և ասեր, երկերուք յնից և փառս տուք — ժամանակ փոխ. ժամ — 238^b և երկրպագեցեք նից որ արար զերկինս և զերկիր զծով և զիմ՝ ազբիւրականս ջրոց — 8 անկաւ մեծ բարերոն ի գինս արբեցութեան ցաամամբ պոռնկութեան իւրոյ — չիք որ — 9 զհետ նորա ասերով ի ձայն մեծ. ով ոք երկիր պագանիցե — զգիր փոխ. զգրոյժ — նորա առնու ի ճակատ — ի վերա ձեռին իւրոյ աջոյ. այնպիսին — 10 ցաամանե նից արկանելոյն յանապականութենե բարկութեան — չիք բաժակին — ծծմով — 239^a գառինն և առաջի սուրբ հրեշտակաց նորա 11 և ծուխ նորա ելցե — և ոչ եր իշխանութիւն նոցա հանգչել ոչ զտիւ և ոչ զգիշեր, որք երկիր պագանեն պատկերին և գազանին և

կամ որ առնուն զգիր թուոյ անուան նորա, իսկ որ համբերեն և ոչ առնուն զնշան նորա յանձինս իւրեանց, նոքա ասեն սուրբք որք պահեն զպատուիրանս ւնյ և զհաւատսն յԴ: — 13 զի փոխ. որ — ե մեռելոց — մեռանին փոխ. ննջեցին — չիք այժմիկ — վաղվադագոյն և ոչ հասանին ի — ժամանակն յայն, զայս — հոգին, սուրբք, զի հանգեան յամ աշխատութեանց — չիք իւրեանց — միայն — և գործք — 239^b 14 եւ տեսի աւասիկ ամպ — իւրում ուներ — ոսկեղեն, և — 15 չիք այլ — ի տաճարին փոխ. յերկնից — աղաղակեր ձայնիւ մեծաւ և ասեր առաջի նորա — չիք որ նստիսդ — ամպոյդ — հունձք երկրի և եարկ որ նստերն զգերանդին իւր յերկիր և հնձեր — 17 զամբնակիչս երկրի: Եւ — ել ի տաճարեն — յերկինս. ուներ և նա գերանդի — 18 եւ ել այլ հրեշտակ ի սեւ զանոյն, որոյ եր իշխանութիւն իւր — հրոյ սեղանոյն, և ձայներ ի ձայն մեծ — չիք առ — 240^a զողկոյզ զայգոյն երկրի — խաղող նորա — չիք ի դմա: — 19 չիք եւ արկ — զխաղող նորա, — եւ արկաներ ի հնձանս ւնյ և կոխեր ի հնձանի արտաքոյ քաղաքին և հաներ ի հնձանեն արին բազում յոյժ և հասաներ մինչև ի սանձս ձիոյն և երկայնութիւն նորա ասպարեզս հազար և վեց հարիւր:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Ե .

1 նշանս յերկինս սքանչելիս հրեշտակք եւթն որ ունեին վերս եւթն նշանակել զկատարածն զի նոքաւք — 2 չիք որպէս — պատկերին և գազանին — չիք և պատկերի — նոքա — և կացին — ապակեղինին — զքնարն — մովսեսի — 3 ւնյ և առաջի գառին նորա և ասեին եթե մեծ և սքանչելի — 4 չիք և (ով) — չիք ոք — երկիցէ յաւուանս քումմե զի միայն ի սուրբս ես արժանի — չիք երկրպագելոյ — առաջի քո վասն զի արդարութիւն քո

յայտնեցաւ առաջի ԿԺ տիեզերաց երկրի: եւ յետ — զի փոխ. և — տաճար — չիք որ էր ի — 6 հրեշտակք եւթն և ունեին հրամանք եւթն հարուածոց, և զգեցեալ եին — չիք ի տաճարին — կտաւս սուրբս և լուսափայլս և գաւս տեսեալ եին — լանջս փոխ. ստեամբք — 7 եւ ի միջոյ չորից — կենդանւոյ — 8 ի փառացն — 241^a և ի զաւրութեանց — իշխեր փոխ. կարէ — հրեշտակեն:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Զ.

1 հրեշտակն — և հեղեք — սկաւառակս ցաւմանն — 2 զսկաւառակն ոսկեղեն առաջին յերկիր և եղեն հաւրուածք ի վի երկրի և ի վի մարդկան, որք — զգիր փոխ. զգրոշմ — և երկիր պագանեին նմա: — չիք պատկերի նորա — 3 եհեղ ի սկաւառակեն իւրմե — ի վերա ծովու, և դարձան — չիք մեռեալ — էին ի ծովու — 4 ի սկաւառակե իւրմէ — և յաղբիւրականս ջրոց, և եղեն — 241^b 5 ի հրեշտակեն ջուրց զի — արդարեւ են և որ են սուրբ — չիք ի գործս իւր — 6 չիք վի — սրբոցն — և վասն — ետուր ըմպել ըստ արժանին իւրեանց: Եւ լուայ — 7 չիք ամենակալ, արդարեւ — այո ԿԺ ԿԺ զի ճշմարտութեամբ են — 8 ի սկաւառակեն — արեգականն — 9 խորշակահարել — հայհոյեցին զանուն ԿԺ որ — ապաշխարեցին և ոչ ետուն նմա փառս: — չիք ԿԺ. — 242^a 10 չիք եղև — 11 իւրեանց ի ցաւոց ախտիցն. հայհոյեին — յաւուրսն փոխ. ի ցաւոց — յախտեն — չիք ի գործոց իւրեանց — 12 ի սկաւառակեն — գետոյն եփառա, և ցամաքեցաւ ջուր, զի պատրաստեցե — թագաւորին յելիցն — 13 եւ տեսանեի — 14 չիք նոքա — որ ունեին զնշանս — առ թագաւորն — չիք ԿԺ — երկրին և ժողովեալ — յաւր — ԿԺ ԿԺ մերոյ զի այսպէս ասե ԿԺ — 15 Ահաւասիկ գամ որպէս գող ի գիշերի, երանի որք —

արթունս — զի մի մերկասցին, և — 16 և ժողովեսցեն — արմակեղովն. — 17 աւգոց — ի տաճարեն փոխ. յերկնից — եթե եղև կատարած ամենայնի: 18 Եւ եղև շարժումն մեծ որ ոչ երբեք եղև այնպիսի շարժումն մեծ. մինչև եղեալ եր մարդ ի վերա երկրի և ընկղմեցան քաղաքք մեծայմեծք իբրև երեք մասունք և քաղաքք հեթանոսաց ընկղմեցան և Բաբելոն քաղաք 243^a սեծ շինեցաւ առաջի Դոն անց տալ նմա բաժակ — 20 կղզիք ի փախուստ դարձան, — 21 կարկուտ մեծամեծ կռոյ տաղանդի միով յերկնից իջաներ — չիք և (հայհոյեցին) — զիմ ի հարուածս կարկառին, զի կարի մեծ և ահագին եր հարուածքն յոյժ: — չիք և սասաիկ:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Է.

1 չիք ոմն — որ ուներ սկաւառակ մի և խաւսեցաւ — մեծամեծս պոռնկիս այս որ — 2 աշխարհի փոխ. երկրի — 3 յանապատ և եղև ի վերա իմ հոգին սուրբ. և տեսի կին մի նստեալ ի վերա գազանի կարմրոյ — չիք լի — չիք եր — 243^b հայհոյութեամբ — չիք և գազանն զոր տեսի — ուներ պսակս եւթն — 4 եւ կինն արկեալ զիւրև ծիրանիս և կարմիրս ընդելուզել ուսկով — չիք ակամբք պատուականօք — ուներ ի ձեռին իւրում բաժակ ոսկեղեն լի անձ աղտեղութեամբ և անձ պղծութեամբ պոռնկութեան և ի վերա ճակատու — 5 գրեալ եր անուն խորհրդոյ բաբելոն մեծ մայր պոռնկութեան և անձ աղտեղութեան երկրի նորա — 6 արբեալ — չիք և յարենէ անձ — վկաիցն 7 ի և սքանչացայ ես տեսանել զարմացումն մեծ — 7 ասեմ — չիք քեզ — զխորհուրդ — գազանին որ նստի ի վերա նորա կինն և նա բարձեալ — չիք զնա — եւթն գլուխս և եղջերս տառն եւթն 8 գլուխք և տառն եղջիւրք գազանին — 244^a տեսերն որ եին և այլ ոչ են

պատրաստեալ են ելանել յանգնդոց – չիք ի դժխոց – և զարմացին բնակիչք երկրի, որ ոչ են գրեալ ի գպրութեան կենաց – գազանն որ երն և չե և որ անցաներն ի կորուստ – 9 Այլ խմատուն մտաւք իմացիս, զի եւթն լերինք են որ նստի կինն ի վերա – չիք և թագաւորք – գոլով – 10 և մինն ունի գեռ և այլ միւսն չէ եկեալ. և յորժամ եկեսցե սակաւ ժամանակ ունի. 11 և գազանն զոր տեսեր որ են և այլ ոչ ե, և նա ութերորդ ե և ի յութանց և ի հնգից և ի կորուստ – 12 եղջիւրքն – տեսերն – չիք տասն – և այն թագաւորք են, որք զթագաւորութիւնս իւրեանց չեւ առին, այլ – իշխանք ի միում ժամանակի և – չիք նոքա – 244^b 13 Սոքա ի միաբանութիւն գան և զգաւրութիւն – 14 տան: Սոքա ընդ գազանին պատերազմին և գառնն յաղթե նոցա, զի գառնն ե Ծր տերանց և թագաւոր – ընդ նմա եին կուչեցեալք և – 15 Եւ ասե ցիս և ջուրն – տեսերն ուր պոռնիկն նստեր, ժողովուրդ և բազմութիւնք են և – 16 և գտանն եղջիւրան – տեսեր և զգազանն, նոքա ստեսցեն զպոռնիկն և անապատ արասցեն զնա մերկ և զմարմին – 17 ի սիրտս նոցա առնել զնա մերկ անապատ և տալ – կատարեսցին խորհուրդք և 18 բանք ան: Եւ որ մերկն տեսաներ զնա ե քաղաք – 245^a ի վերա թագաւորաց – չիք երկրի:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Ը .

1 չիք այլ – հրեշտակ զի իջաներ ի վերուստ յաթոռոյն ան որ ուներ – լուսաւորեր ի փառացն նորա – 2 եւ աղաղակեր ի գաւրութիւն ձայնի իւրոյ և ասեր, անկաւ, անկաւ երկցորդ Բաբելոն մեծ, և եղի բնակութիւն – չիք և արդել – սղծոց – և բան պահպանութեան – չիք ան – որդւոյ փոխ. ոգւոց – անսրբի և

ատեցելոյ - 3 վասն զի ի գինոյ բարկութեան նորա -
 չիք պոռնկութեան - թաղաւորք պոռնկեցան ընդ նմա
 և վաւելցին ի մեծութեան յերկրի և ի զաւրութենէ բա-
 րութեան նորա մեծացան: - 4 դոցա փոխ. դորա - զի
 մի հաւասարիցեք մեղացն նոցա զի մի և զհարուածն
 մեղաց դոցա ընդունիցիք: - 245^b 5 մերձեցան փոխ.
 կցեցան - զամպարչտութիւն դոցա: - 6 եւ հատուցանե
 դոցա որպէս և հատուցին, և առցեն կրկնակի ըստ գոր-
 ծոյ իւրեանց. և զբաժակն զոր 7 խառնեցին խառնեսցի
 դոցա: Եւ որչափ փառաւորեցան - չիք զինքն - և խոյ-
 տացին, նոյնչափ տացի դոցա տանջանք և սուգ, զի
 ասեին ի սիրտս իւրեանց՝ թէ յամ Ժամ թաղաւորես-
 ցուք և ոչ լիցուք այրիք և ամուրիք և սուգ երբեք 8
 ոչ տեսցուք: Վասն այդորիկ - եկեսցե - դոցա - հա-
 րուածք ամ մահ, սուգ և հրայրեցութիւն վասն զի զաւ-
 րաւոր եւ ամ - չիք ամ - 9 որ դատի զդոսա: Եւ կաց-
 ցեն և սգասցեն ի վերայ - որ ընդ դմա պոռնկեցան և
 հալածեսցեն յորժամ տեսցեն - 246^a զծուխ հնոցի իւ-
 րեանց - չիք կիզման - դորա: - 10 և ի հեռաստանե
 մինչև հասեալ յոգոց հանցեն վասն ահի տանջանաց նորա
 և ասասցեն. վայ, վայ, վայ բաբելոն քաղաք մեծ և զաւ-
 րաւոր վասն զի ի միում աւուր հասին ի վերա քո դա-
 տաստանք - 11 և որ վաւելեսցեն ի դմանե խանչեսցեն
 և լայցեն ևս գայցեն ի վերա դորա, զի զխաշինան և
 զստացուածան որ ի դմանե ոչ ևս աւգնեսցե ամուլթովս
 ընդ վայր - 12 կայցեն մթերք քո ոսկոյ և արծաթոյ -
 մարդարտի - ծիրանոյ և կապուտակի և կարմրոյ և ամ
 փայտի խնկոյ և ամ փղոսկրեայք - անաւթք պատուա-
 կանք փայտեղենք և պղնձեղենք և երկաթիք - 246^b 13
 և կճեայք և կինամոփն և խնկեղենք և լիբանես և գինի -
 ամ և ոչխարք և արջառք և ձիք և ամ ինչ որ վայել ե
 մարդկան և ցանկութիւն ոգոցն իբաց գնասցե ի նոցա-

նե, և ԿՍԻՄ գիրութիւն և լուսափայլ վայելջութիւն կորեաւ
 ի նոցանե և չկարացին 15 գտանել: ԱՄ շահավաճառ
 որ մեծանա ի նոցանե իբաց կացին վասն ահի տանջա-
 նացն 16 լայցեն և սգայցեն վայ վայ վայ քաղաք -
 զբեհեզս և զԺիրանիս զկարմիրս և զոսկեզօծս և զականս
 պատուականս և զմարգարիտս. վասն զի աւուր ապակա-
 նեցան այսպիսի մեծութիւնք և ԿՍԻՄ նաւապետք ի տեղեաց
 տեղիս և նաւաւարք որ ի ծովու վայելեին ի հեռաստա-
 նե կայցեն - չիք լալով: - 247^a 18 տեսցեն զծուխ հնոցի
 նոցա և ասասցեն ով նման ե - այսորիկ - 19 և գու-
 ծելով ասասցեն վայ վայ վայ քաղաք մեծ յորում ամե-
 նեքեան մեծանաաք և չըջեաք ի ծովու մեծութենե պա-
 տուականութեան սորա, զի ի մի ժամ - կործանեցաւ: -
 20 Ուրախ եղիցին ի վեր - չիք նորայ - 21 զգատաւ-
 տան նորա ի նմանե: Եւ առ հրեշտակ մի մի երկնաքար
 ուժգին և ընկեց զնա ի ծով ասելով ըստ այսմ նմանու-
 թեան ընկղմեսցի Բաբելոն - և այլ մի ևս գտցի: - 247^b
 երգոց փոխ. երաժշտականաց - արուեստականաց և ձայն
 թմբկի և փողոյ, այլ ոչ ևս լսի ի նմա - 23 չիք և լոյս
 ճրագի - ձայն երգականի մի լուիցի ի նմա և լոյս ճրագի
 մի երևեսցի անդ, և ձայն փեսաի - չիք և ձայն - այլ
 ոչ ևս լսի ի նմա. և փառաւորք նորա որք զուարճացեալ
 եին ի վերա երկրի ի կախարդութիւն գեղատուութեան
 նորա մոլորեցան - հեթանաք փոխ. ազգք - 24 Եւ ի
 նմա գտաւ արիւն - չիք գտաւ - գրելոց և կնքելոցն յեր-
 կինս յերկիրն կենդանեաց:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Թ.

1 մեծ ժողովրդոց յերկինս որ ասեին ալելուիա, փրկութիւն և պատիւ և փառք - 2 մերոյ: զի արդարութեամբ և ճշմարտութեամբ են դատաստանք - դատեցաւ զպրոնիկն զայն մեծ վասն 248^a զի ապականեաց զերկիր պրոնկութեամբ իւրով, և խնդրեաց ի սմանեալ - չիք ի ձեռաց նորա: - 3 երկրորդ փոխ, կրկին - ասեին - 4 Եւ անկան ի վերա երեսաց իւրեանց Դդ երիցունքն - չորք կենդանիքն երկիրազգանեին ւայ - 5 ծառայք նր և երկիւղածք անուան նորա - չիք փռքունք և մեծամեծք - 6 ձայն ժողովրդոց բազմաց իբրեւ զձայն բազում և որդիքն որոտման գովեին և ասեին ալելուիա - 7 Դար ւած մեր ամենակալ: Ուրախ լինիմք և ցնծամք և տամք փառս անուան նորա 248^b վասն եկն կրկին ի հարսանիս իւր գառնն: - 8 Եւ կին որ պատրաստեալ ե տուաւ նմա զի արկցե զնովաւ զբեհեզն լուսափայլ և սուրբ, զի բեհեզն սպիտակ արդարութիւն 9 սրբոց ե: Եւ ասե ցիս գրեա զայդ, երանեալ են ամենեքին որ յընթրիս հարսանեաց գառնն կոչեցան: Եւ ասե ցիս այս բանք արդար և ճշմարիտ ւայ 10 են: Եւ անկա առաջի ոտից - և երկիր - այլ փոխ, անառ - զի փոխ, քանզի - չիք քոց (որք) - զվկայութիւն - չիք քնի - երկրազգե զի վկայութիւն յնի ե հոգին սուրբ որ ի մարգարեան եր - 11 ահաւասիկ ձի սպիտակ ել, որ հեծեալ էր ի վերա նորա կոչեր հաւատարիմ - չիք և ճշմարիտ - 249^a 12 պատերազմիչք նորա իբրեւ զբոց հրոյ - գլխոյ նր խոյր որ ուներ անուանս գրեալս բազումս, - չիք և ունէր - գրեալ - գիտեր - նա փոխ, ինքն - 13 զիւրեաւ հանդերձս սրսկմամբ արեան - 14 բան ւայ երկնից և երթոռին զհետ նորա ձիք սպիտակք

զգեցեալ բեհեզս սուրբս: 15 Եւ ի բերանոյ նոցա սուր սրեալ ելաներ, զի - զհեթանոսս փոխ. զազգս - և նա եր որ հովուեր զնոսա - և նա կոխեր - գինոյ բարկութեան և ցաման ան - 16 ամենակալի: Եւ եր գրեալ ի վերա հանգերձի նորա և ի վերա աջոյ բարձի նորա անուն իշխանութեան նորա թագաւոր - 17 չիք այլ - հրեշտակ մի զի կայր առաջի արեգականն - չիք զի - 249^b ազազակեաց և ասե - չիք ի ձայն մեծ - անձ թուշունք երկնից եկայք և ժողովեցարուք յընթրիս մեծին ան: - 18 զի կերիջիք ի մարմնոյ թագաւորին և ի մարմնոյ ձիոյն որ հեծեալ եր ի վերա նորա և ի մարմնոյ ծառայից և ազատաց - չիք մեծի և փոքու - 19 չիք տեսի - երկրի և զգաւրաւորս նորա ժողովեալ առնել - հեծեալ - 20 ի նմանե գաղանն - նշանս առաջի նոցա, զորս - զգիր փոխ. զգրոշմ - զերկրպագունս - չիք և (կենդանւոյն) - 21 հրոյ լի ծծմով պրեցելոյ. և այլք մեռանելն սրով ի հեծելոյ - չիք ի վերայ - ձիոյն որ ելաներ ի բերանոյ նորա. - 250^a չիք սուրն. և անձ - ի մարմնոյ նոցա:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի .

1 2 ի ձեռին իւրում. և ուներ վիշապն զաւճն զառաջին, որ ե ինքն բեեղղերուզ սատանա, - 3 զհեթանոսս փոխ. զազգս - և յետ այսորիկ լուծցե զնա սակաւ ժամանակս - 4 ընտրեալ նոցա զոգիս - լաւացն փոխ. չարչարելոցն - ան, սոքա են որ ոչ երկրպագեցին զազանին և ոչ պատկերի նորա և ոչ առին զգիր նշանի նորա ի վերա ճակատու իւրեանց և 250^b ոչ ի վերա ձեռինն իւրեանց աջոյ այսք են որք կեցցեն և թագաւորեսցեն - 5 չիք ոք - 6 երանի ե - որ - յարքայութեան փոխ. ի յարութեն - նոցա - այլ եղեն - չիք յսի քսի. - 7 եւ լուծցե զսատանա յետ Բ. ամին և

Հանցե - և ելցե - չիք ւժ՝ - ընդ Դ. կողմանս - և գող
և մագող - ի ձեռն - չիք զւժ՝ - 8 ծովու անհամար ե.
և ելին ի լայնութիւնս - պատեցին - չիք շուրջ - 251^a
սրբոց, և վթաղաքս երևելիս - չիք սիրելոյ: - 9 Եւ եջ
հուր - առ յայ և եկեր զնս - չիք նայ - սատանա -
զնս, արկ զնս ի ծով հրոյ ծծմոյ - 10 զգիշեր յաւի-
տեանս յաւիտենից - մեծ սպիտակ - նստեալ յորմե յահե
և յերեսաց նորա կորնչելն և - 12 եւ տեսի զմերժեալս
և զմեծամեծս և զմեռեալս - չիք և զփոքունս. - կաին առ
աթառոյն. և գիրք բանալն, որոց անուանք գրեալ են
ի դպրութեան կենաց և դատաստան եղև մեռելոցն ի
դիւ 13 ի գործս իւրաքանչիւր և ետ ծով ի բաց զմե-
ռեալս իւր, որ եր ի նմա և 251^b մահ և դժոխք մատ-
նեցան ի լիճ հրոյ այս ե մահ 15 երկրորդ ի լիճ հրոյն
և որ ոչ ոք գացի իգիր կենաց գրեալ մատնեսցի ի լիճն
հրոյ:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Ա.

1 զի առաջին երկիրն եանց, և ծով այս ոչ ես եր. -
2 և քաղաքն - չիք զնորն - երեւեր փոխ. տեսի - իջա-
ներ յերկնից առ ի յայ - չիք և յերկնից - զարդա-
րեալ և պաճուճեալ իբրև հարսն - տուաւ առն իւրում -
3 զի փոխ. որ - և բնակեսցե զառնն ընդ մարդկան -
չիք ընդ նս: - 4 Ժողովուրդ. նորա ընդ նմա. և նա ե
նոցա ւժ: և - արատաւոր փոխ. արտօսը - մահ այլ ոչ
եւ տիրեսցե ի վերա նոցա և ոչ սուգ - և ոչ ցաւք և
հողք այլ ոչ ես պահեսցե զնս, 252^a զի մերձեցաւ և
փախեաւ յերեսաց նոցա: 5 Եւ ասաց նստերն - ասե-
ցիս - բանք են հաւատարիմ և ճշմարիտ: Եւ ասեր -
չիք ցիս. - եղև ես այբ և յապառնիսն յաւիտեանս ես
եմ, որ ենն ծարաւի տաց նոցա յաղբերեն ջրոց կեն-

գանութեան ըմբել ձրի: - 7 Որ գտցի յաղթող, ժա-
 ոանգեսցե - նոց անձ, և դարձեալ վասն թերահաւատիցն
 և պղծոցն և սպանողացն և կախարդացն դեղատուացն
 և կռապաշտիցն, - չիք և ամենայն - ամպարշտաց, իւ-
 րեանց է լիճ հրոյն այրեցելումն ծծմով - մահ - 9 որ -
 252^b լցեալ - վախճան կատարածովք, և խաւսեցաւ -
 եկ ցուցանեմ քեզ - 10 ի լեառն մի մեծ և բարձր հո-
 գոյն սրբով, և - մեծ վերինն եմ [= երուսաղէմ] և
 զլեառն խաղաղութեան, զի իջաներ յերկնից առ յայ
 ամենակալե: - 11 ան: և եին լուսաւորութեամբ նմա-
 նեալ պատուականագոյն ականց - չիք քար - յասպիս
 որ ի բառնա փայլատակե լուսաւորե: 12 Եւ եր պա-
 ռիսպք նո աշտարակք նո բարձունք, և ուներ յինքեան
 դրունս թժանս - չիք և յերկրոտասան - հրեշտակս, - իւ-
 րաքանչիւրն - գրեալ են ըստ անուանց երկրոտասան -
 13 Յարեւելից կողման են դրունք Գ. և յարեւմտից կող-
 ման են Գ. երեք, ի հիւսիսոյ 253^a կողման են դրունք
 Գ. ի հարաւոյ 14 կողման են դրունք Գ: Եւ դրունք
 քաղաքին երկրոտասանք ըստ անուանք առաքելոց գա-
 ուինն - 15 չիք որ - խաւսեր ընդ իս և ուներ չափ ու-
 կեղեն ի ձեռին - չիք և զդրունս նո - 16 եւ եր նիստ
 քաղաքին չորեք կուսի, որչափ երկայնութե - չիք նո -
 նոյնչափ լայնութե և չափեաց չափով զքաղաքն: և եր
 չափ - չիք նո (երկրոտասան) - ասպարէզ - և լայնութիւն
 նմին չափով - չիք նո և - կիվաւս: - 17 չիք նո - ՃիսԳ
 կանգուն ըստ չափոյ մարդկան որ են հրեշտակք: Եւ չի-
 նուած պարսպին յականց յասպիս, և քաղաքն յոսկոյ
 սրբոյ նման սր - 19 պատուականաց, և 253^b հիման -
 պարիսպն - և երկրորդն չափիւղա. և երրորդն կոճաղմն
 և չորրորդն զմրուխտն: - 20 եղեգնաքարն - ոսկեքարն -
 բիւր իւղն - յակունթ փոխ. քրիստոպրոսաւս - մետասանե-
 րորդն դահեկան երկրոտասաներորդն կարկեհան: - 21

Եւ եին դրօնքն երկոտասան – և իւրաքանչիւր – մարգարտե. և միջոց քաղաքին յոսգոյ սրբոյ և մաւտ առ դրաւքն ճառագայթագոյն սպիտակ իբրև 22 զբերիւղ. եւ տաճար – 254^a տաճար ե նորայ և գառն 23 միաժինն ւնյ սեղան սրբութեան: Եւ քաղաքին – եթէ փոխ. զի – ւնյ լուսաւորեցին – 24 և ճրագ նորա եր գառնն ւնյ. և գնացին – լուսազգեստ լինելն – 25 ոչ փակին – չիք ի սուէ և ի գիշերի – այլ ի բաց կացցին – հանապաշտօղ. զի գիշեր այլ ոչ ևս լինի ի նմա, բայց միայն ի նմանութիւն լուսաւորութեան և պատուականութիւն քան զւնմ ականց պատուականաց և մի մոցե անդ ւնմ չարակամ զի մի պղծեսցե զնա չարութեամբ, բայց մոցեն ի նա որոց անուանք նոցա գրեալ են ի դպրութիւն կեւնաց գառլինն:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Բ.

1 չիք մաքուր – գեա ջրոյ կենդանութեան սառնագոյն լուսաւոր, որ – չիք և գառլինն: – 2 ընդ մէջ հրապարակի նորա, և զեզեր գետոյն ուներ ծառն կենաց – պտուղ բժ անգամ, ըստ միոյ – ամսոյ տայր զպտուղ իւր. և տերև – հեթանոսաց: և յամենայն ծառոց 3 որ ուտելին եին աւրհնեալք. և անեծք անդ ոչ եին. և – որ եր ի նմա – ւնյ փոխ. նր. – 4 չիք գրեալ էր – ի ճակատ – 5 և գիշեր այլ ոչ ևս լիներ նոցա և չեին անդ – ճրագի լուսոյ և ոչ արեգական լուսոյ, վն – զամենեսին փոխ. զնոսա – թագաւորն փոխ. թագաւորեսցեն – 6 եւ ասելն – բան ւնյ – չիք է. – ւնմ հոգովն սրբով լցոյց զմարգարէս իւր և որ առաքեալ ի ձեռն հրեշտակաց իւրոց ցուցանել ծառաից իւրոց որ լինելոցն ե յապա ժամանակի. երանի ե որք լուիցենն և պահեսցեն զբանս մարգարէութեանս այսոցիկ: 8 Քանզի ես յահանես – առաջի

հրեշտակին – 9 ցիս, այր դու, մի – զի փոխ. քանզի – քո եմ որք մարգարեացան և պահեցին զբանս գրոյս – երկրպագեաւ: – 10 եւ ասե ցիս, մի կապեր և կնքեր զբան մարգարեութեան – այսորիկ – ժամանակ սորա մերձեալ ե – 11 չիք և որ աղտեղանալոցն է աղտեղասցի – արգարացի, ահաւասիկ գայ վարձահատոյցն վաղ-վաղակի և վարձք իւրաքանչիւր առաջի նորա և հատուցանե իւրաքանչիւր ըստ գործ իւր: – Ես եմ այր և ես եմ քե ես եմ առաջին և ես եմ վախճան, եւ եմ սկիզբն և ես եմ կատարած: Երանի որ կատարեն զաւրէնս նորա և ունին իշխանութիւն ուտել ի ծառոյն կենաց և մտին ընդ 15 դուռն քաղաքին լուսոյ, և ելցեն – զեղատուք և պոռնիկք և կռապաշտք և սպանողք և չնացողք և ամե-նայն որ գնան և խաւսին ստուծիւն: – 16 Ես յն քն առաքեմ զհրեշտակս ի վկայել յամենայն ժամ յեկեղեցիս, ես եմ արմատ և ես եմ զաւակ աղամա և ասող – չիք պայծառ – 17 256^a և հոգին սուրբ հարսն նորա և զալոց եմ և որ ոք ծարաւի իցե և կամիցի գալ առիս եկեսցե և առցե զճուրն կենդանի ձրի: – 18 վկայեմ ամենայնի որ լուիցեն զբան – գրոյս այսորիկ, զի մի յաւելուցուն ի սոսա և մի հատանիցեն ի ամանե, եթե ոք յաւելուցու ի սա յաւեցե և բազմացուցե ւժժ զհարուածս ամենայն որ գրեալ է ի գիրս յայսմ: 19 Եւ – ապակա-նեսցէ փոխ, պակասեցուցէ – չիք ւժժ – սրբոյ – 20 այո՛ գամ ես վաղվաղակի: Յոհաննու աւետարանչի և ոչա-կերտի ւնն յայսնութիւնն յի քի տալ ի պատմոս կղզոյ՝ ւնյ փառք: Յն քն աղաւթիւք Յոհաննու աւետարանչի ողորմեա մարկոսի և Յովանէս իրիցոյ և ինձ մեղաւորիս Սիմեոնի:

THIS BOOK IS DUE ON THE LAST DATE
STAMPED BELOW

AN INITIAL FINE OF 25 CENTS

WILL BE ASSESSED FOR FAILURE TO RETURN
THIS BOOK ON THE DATE DUE. THE PENALTY
WILL INCREASE TO 50 CENTS ON THE FOURTH
DAY AND TO \$1.00 ON THE SEVENTH DAY
OVERDUE.

JUN 16 1943

June 30
AUG 29 1944

21 MY '59 RC

REC'D LD

MAY 18 1959

29 Mar '60 BM

REC'D LD

MAR 15 1960

28 Oct '61 DT

REC'D LD

OCT 28 1961

23 Mar '66 G

REC'D LD

MAR 26 1962

OCT 28 2001

768807 B52823

1907

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

